
UC-NRLF
$B 575 957

BIOGRAPHISKT

LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

FEMTONDE BANDET.

Upsala
WAHLSTRÖM & C.
1848.

På N. M. LINDHS förlag.

Femtonde Bandets Innehåll.

	Sid.		Sid.
Skogman, Carl David.	1	Sparre, Pehr Pehrsson.	102
Skytte, Johan.	4	— , Thure.	105
— , Jakob.	15	— , Carl.	—
— , Bengt.	16	— , Axel.	106
— , Lars.	30	— , Knut.	107
— , Henning.	31	— , Sixten.	108
Sledorm, Henrik.	32	— , Henrik Georg.	109
Sleincour, Johan Peter. .	33	— , Carl.	112
Snakenborg, Helena. . .	38	— , Conrad.	126
Soem, Constantin.	42	— , Gustaf Adolf. .	128
Solander, Daniel.	43	— , Axel Axelsson. .	—
Sommar, Magnus.	44	— , Erik.	132
Sommelius, Gustaf. . . .	45	— , Axel Wrede. . .	136
Sondén, Per Adolf. . . .	49	— , Claes.	137
Sotberg, Erik af.	53	— , Per Georg. . .	138
Spaldencreutz, Johan		— , Gustaf Adolf. .	140
Adam.	60	— , Johan.	143
Sparre, Lars Siggesson.	72	— , Fredrik.	144
— , Göran.	75	— , Peter.	149
— , Bengt Erl. Franc.	77	Sparrman, Anders. . . .	151
— , Erik Larsson. .	81	Sparwenfeldt, J. G. . .	153
— , Johan.	86	Spegel, Haquin.	155
— , Johan Eriksson.	90	Spole, Anders.	168
— , Lars.	91	Sprengtporten, Joh. Vilh.	178
— , Svante.	92	— , Jakob Vilh.	181
— , Erik.	93	— , Jak. Magn.	182
— , Gustaf.	—	— , Gör. Magn.	191
— , Carl.	—	Springer, Christopher. .	199
— , Thure Carlsson.	94	Staaff, Pehr.	200
— , Carl Gustaf. . .	95	Stael v. Holstein, Jakob.	104
— , Pehr Larsson. .	97	— , Georg Bogisl.	205
— , Pehr.	101	— , Erik Magnus.	207

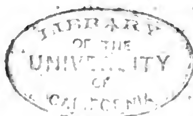
Sid.

Stael v. Holstein, Corfitz Ludvig. 217
— , *Otto Vilhelm.* 220
Stagnelius, Erik Johan. 222
Stalenus, Johan. 221
Stamberg, And. Henrik. 231
Stedingk, Curt Bogislaus Ludv. Christopher von. 234
Stenbock, Gust. Olofsson. 250
— , *Catharina.* . . . 260
— , *Abr. Gustafsson.* 262
— , *Er. Gustafsson.* 265
— , *Ebba.* 268
— , *Arv. Gustafsson.* —
— , *Carl Gustafsson.* 270
— , *Sten Gustafsson.* 273
— , *Gustaf Eriksson.* —
— , *Fredrik.* 275
— , *Johan Gabriel.* 276
— , *Erik Gustafsson.* 284

Sid.

Stenbock, Gustaf Otto. . 287
— , *Erik Gustaf.* . . 302
— , *Magnus.* 304
— , *Gust. Leonhard.* 347
Stenhammar, Matthias. . 350
— , *Johan.* . . 352
— , *Carl.* . . . 353
— , *Christian.* 354
Steuchius, Matthias. . . 356
— , *Jöns.* 358
Stjernberg, Nils. 361
Stiernecrantz, Arvid Adrian. 363
Stiernecreutz, Zacharias. 364
Stiernefelt, Peder. . . . —
Stierneld, Lars. 366
— , *Samuel.* . . . 369
— , *Adolf Ludvig.* 371
Stjerngranat, Carl. . . . 373

S.

(Fortsättning).

SKOGMAN, CARL DAVID.

Född i Lovisa stad d. 26 Oct. 1786. Föräldrarne voro: Prosten i Perno af Borgå stift, *Jakob Skogman* (född 1755, död 1807. Hans fader var Göran Skogman, borgare och handtverkare i Lovisa, sjelf bondeson; hans moder Elisabeth Backman) och *Maria Magdalena Starck*, född 1766, dotter af Prosten i Lovisa, Doct. Daniel Starck och Anna Nylander, dotter till Biskopen Nylander i Borgå.

Äldst bland sex syskon, af hvilka en, Apothekare i Uleåborg, och en ogift syster lefva, idkade han studier först hemma under privat handledning samt sedan vid Borgå gymnasium och Åbo Akademi, vid hvilken sednare han undergick Juridisk och Cancelli-examen. Antogs 1804 till E. O. Cancellist vid dåvar. Inrikes Civil-Expeditionen af K. Maj:ts Cancelli. Samma år Auscultant i Åbo Hofrätt och var under hösten 1804 och vintern 1805 Häradshöfdingen i Kymene och Borgå härader, Lagman Kuhlberg, följaktig på Tingen i denna vidsträckta Domsaga. Gjorde derefter tjenst i Åbo Hofrätt och infann sig sommaren 1805 till tjenstgöring uti Inrikes Civil-Expeditionen. År 1806 befordrad till Copist derstädes. Biträdde åren 1807 och 1808 med protokollets förande såväl i Rikets Allmänna Ärenders Beredning, som uti de då förordnade Kongl. Regeringarne. Den 29 Juni 1809 befordrad till Cancellist och s. å. till Protokolls-Sekreterare vid den då inrättade Handels- och Finance-Expeditionen. Befordrades 1810 till tjenstgöring såsom Protokolls-Sekreterare i Örebro, och var vid samma riksdag Sekreterare i Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet. Befordrades 1811 till Förste Expeditions-Sekreterare i Handels- och Finance-Expeditionen. Var vid 1812 års urtima

riksdag följaktig till Örebro och tjenstgjorde vid Expeditionen. Anträdde om hösten 1812 på K. Maj:ts befallning och bekostnad en utrikes resa, hvarmed ändamålet i allmänhet var att inhemta kunskaper och erfarenhet i de till Statshushållningen hörande ämnen, samt egentligen, att, efter samlande af erforderliga upplysningar, föreslå de åtgärder, som borde ega rum för besittningstagandet och förvaltningen af den till Sverige afträdda Guadeloupe. Vistades i England och Skottland till Dec. 1813, då resan anträddes till Guadeloupe, dit ankomsten skedde i slutet af Jan. 1814. Förordnades den 21 Febr. s. å. att biträda den utnämnde General-Gouverneuren öfver Guadeloupe, såsom dess närmaste man vid alla till Coloniens handels- och finance-förvaltning hörande och dermed gemenskap egande mål. Qvarblef på Guadeloupe till Juli 1814, då officiel underrättelse ingick om öns afträdande till Frankrike. Besökte derefter öarne St. Barthelemy, St. Christophe, St. Croix, St. Thomas och Bermudas, hvarifrån resan ställdes till Norra Amerikas Förenta Stater. Vistades i NewYork, Philadelphia och Washington till April 1815. Återkom till fäderneslandet i Juli s. å. efter ett kort vistande i England.

Under utländska resan hade flera berättelser, betänkanden och förslag blifvit afgifna, rörande de ämnen, som utgjorde dess föremål.

Bestridde efter hemkomsten föredragning af Besvärsmål inför K. Maj:t och förordnades d. 20 Sept. s. å. till Led. i en Comité för Tullförfattningarnes öfverseende. Förordnades 1817 till Sekreterare i en Comité till utarbetning af de financiella ärender, som vid då sammankallade riksdag skulle till Rikets Ständers åtgärd framställas. Erhöll 1818 uppdrag att utarbeta en afhandling om Sparbanker, hvilken sedermera af trycket utgafs. Samma år Led. i Stats-Beredningen och vidare i en Comité till utarbetande af en förändrad räkenskapsmethod vid Tullverket. Förordnades 1819 att under Stats-Sekreteraren Klintbergs tjenstledighet förestå Stats-Sekreterare-embetet vid Handels- och Finance-Expeditionen. Den 3 April 1821 förordnad att tills vidare förvalta Stats-Sekreterare-embetet vid bemälte Expedition. Samma dag Ledamot i dåvar. General-Tull-Directionen. År 1822 R. N. O. 1823 Led. i en då förordnad Finance-Comité. 1824 utnämnd till Stats-Sekreterare vid Handels- och Finance-Expeditionen. 1825 vald till Led. i Vet. Akademien. S. å. Ledamot i en af Svenska och Norska män sammansatt Comité, som föreslog den ännu gällande öfverenskommelsen

till reglering af Sveriges och Norges inbördes handelsförhållanden. 1826 upphöjd i adligt stånd och 1828 introducerad under № 2,302. 1827 C. N. O. S. å. Ledamot i K. Nummer-Lotteri-Directionen. 1829 förordnad att under ledigheten förvalta Öfver-Post-Directeurs-embetet. 1830 förordnad att vara Konungens Ombud i Riksgälds-Contoret. S. å. förordnad till Chef för K. Myntet under dess ombyggnad, hvilken befattning fortfor till år 1835. 1831 förordnad att tills vidare förvalta Öfver-Post-Directeurs-embetet. 1832 Led. af Konstföreningen i Stockholm. S. å. Led. af Linnéska Samfundet. 1833 förordnad att tills vidare förvalta Presidents-embetet i K. Commerce-Collegium. 1834 Hedersledamot af Sjömanna-Sällskapet i Götheborg. S. å. Ledam. af Oldskrift-Sällsk. i Köpenhamn och af Sällsk. för spridande af nyttiga kunskaper. S. å. ställd för Riksrätt jemte öfriga Statsråds-Ledamöter; som frikändes genom Riksrättens dom. 1835 förordnad till Ledam. i Tabell-Commissionen. S. å. Hedersledamot af Vermländska Hushållnings-Sällsk. 1836 Ordförande i Convoy-Commissariatet. 1838 Underhandlare vid den i Stockholm afslutade Handels-, Sjöfarts- och Vänskaps-Tractat med Ryssland. S. å. utnämnd till Ridd. af Ryska St. Annæ-Ordens 1:a class. Rönte s. å. vid tvenne särskilda tillfällen den utmärkelsen, att få genom stenkastning sina fönster å huset № 10 vid Skeppsbron sönderslagna: första gången, frånvarande på landet, d. 29 Aug.; andra gången, närvarande, d. 10 Sept. Den 21 Sept. s. å. utnämnd till President i Commerce-Collegium. Den 2 Nov. s. å. förordnad till Ordförande i Directionen för Technologiska Institutet. 1841 ställd för Riksrätt såsom f. d. Stats-Sekreterare jemte Statsrådets öfriga Ledamöter; som alla frikändes genom Riksrättens dom. 1842 kallad till Hedersledamot i Vitt. Hist. och Ant. Akademien. 1844 förordnad till Ordförande i en Comité för K. Theaterns reorganisation. S. å. Ledamot af Svenska Fornskrift-Sällsk. 1845 förordnad till Ordf. i en Comité till utarbetande af förslag om regleringen af Bränvinsbränningen i riket. 1846 kallad till Ledamot i Svenska Slöjdföreningen. S. å. förordnad till Ordf. i Bestyrelsen för Slöjd-expositionen i Stockholm 1847. S. å. kallad till Led. i Directionen för Abrah. Rydbergs stiftelse till danande af skickliga sjömän. 1847 af Stockholms Borgerskap vald till Led. i Directionen för stadens Navigations-skola, hvilken befattning han sig afsade.

Har bevistat, såsom Led. af Ridderskapet och Adeln, riksdagarne åren 1828—1830, 1834—1835, 1840—1841,

1844—1845. Var under sistnämnde riksdag Ledamot af Banco-Utskottet.

Skogman kallades 1847 till En af de Aderton i Svenska Akademien efter Hans Järta. Han anses allmänt vara en af Sveriges skickligaste, erfarnaste och kunnigaste embetsmän och eger isynnerhet vidsträckta insigter i financiella och commerciella ämnen. Han har utgifvit åtskilliga skrifter af högt värde, hvaribland kunna nämnas den ofvananförda om Sparbanker; Anteckningar om Riksens Ständers Bank och Allmänna Lånerörelsen i Sverige Del. I. II. 1. 2, utgörande trenne band, Stockh. 1845, 1846; samt Inträdestal i Vitt. Hist. och Antiqu. Akademien om Plinius d. y. Han anses äfven hafva utgifvit Arkivet, häft. 1—3, Stockh. 1841, 1842, samt öfversättning af och inledning till J. B. Says Afhandling uti Statshushållningsläran. Del. 1, 2. Stockh. 1823, 1824, jemte andra arbeten, äfven på franska språket.

Gift d. 21 Juni 1817 med *Ulrika Scharp*, född d. 24 Oct. 1790, död d. 7 Juni 1841, dotter af Grosshandlaren i Stockholm, Fullmäktigen i Rikets Ständers Riksgälds-Contor Johan Scharp och Ulrika Lidman. Deras barn: *Emma Maria Ulrika*, född d. 4 Oct. 1818. Gift d. 24 Mars 1838 med Ryttmästaren M. Schürer v. Waldheim. Skiljd från honom d. 21 Mars 1846; *Carl Johan Alfred*, född d. 3 Aug. 1820, Secund-Lieut. vid K. Maj:ts Flotta d. 30 Mars 1841; *Magdalena Lovisa Augusta*, född d. 22 Mars 1822; *Axel Vilhelm Edvard*, född d. 23 Mars 1824, död d. 26 Aug. s. å.; *Ebba Vilhelmina Mathilda*, född d. 6 Mars 1826.

SKYTTE, JOHAN.

Född 1577 i Nyköping af *Anna Andersdotter*, då gift med Borgmästaren *Bengt Nilsson Skräddare.* Enligt allmänna tankan ansågs Carl IX, hvilken han till kroppsställning och anletsdrag liknade, vara hans sannskyldige fader. "Det vissa är, att Hertig Carl, som den tiden residerade i Nyköping, ofta med sitt höga besök hedrade hans föräldrars hus" *); och på annat sätt kan man knappast förklara S:s tidiga framgångar samt de hans villkor öfverstigande kostnader, hvarmed hans uppfostran bereddes, fulländad genom en tioårig vistelse vid Europas förnämsta bildningsanstalter.

Under namnet Schroderus hade han studerat först i Nyköping och sedan vid det af Johan III till Stockholm flyt-

*) Franzén, i Sv. Akad. Handl. från 1796, VI. 357.

tade och upplifvade universitetet, som förut legat i lägervall *).

Många utmärkte män danades vid det nya lärosätet i hufvudstaden. Äfven S. hade der vunnit en sådan bildning, att han, femtonårig, genom latinsk vältalighet öfver ämnen, rörande fäderneslandets ålder och ära och genom verser på samma språk, tillvann sig uppmärksamhet vid det berömda universitetet i Marburg och tre år derefter i Frankfurt am Mayn vågade en philosophisk strid emot en af tidens lärde. Af sina lärare Olaus Martini och Kenicius hade han äfven vunnit kännedom om den Ramistiska philosophien, som i Paris börjat bekämpa Aristotelismen. S. höll ett offentligt loftal öfver Ramus, hvaraf han sedan, vid vistelsen i Frankrike, ej hade ringa olägenheter genom de hämndgirige Aristotelikernes försåt.

I Cassel tolkade han, i ett tal inför den lärde Landtgrefven Moritz, det Hessiska lärosätets förtjenster. Han firades tillbaka i de mest smickrande verser **).

Utrustad med en ovanlig vältalighet och en ännu ovanligare mathematisk insigt, utom sin öfriga grundliga och omfattande lärdom samt en vidsträckt verldskännedom, återvände han hem. Här var han redan förut utsedd till lärare åt Gustaf Adolf. Hertig Johan ställdes under samma handledning. "Man har trott sig finna deri en statsklok afsigt hos Riksföreståndaren, som på ett märkvärdigt sätt alltid framställde denne Prins bredvid sig sjelf och sin son, på trappan till thronen, och ännu, sedan han emottagit den af Johan afslagna spiran såsom ärftlig inom sin ätt, tycktes vid sin död vilja lemna åt Ständerna ett fritt val emellan Gustaf Adolf och hans f1ände, förmodligen viss om den enas afgjorda företräde och den andras fromma eftergifvenhet" ***). Carl Philip och de öfriga kongl. barnen undervisades efterhand äfven af Skytte eller, under hans tillsyn, af Buræus, Chesnecopherus m. fl.

---

*) "I Sverige hände, hvad man ej skulle tro, att religionsändringen (reformationen) utsläckte i lärdom och vitterket de svaga gnistor, som förut hunnit sprida sig. Undervisningen, som förut inhemtades vid domkapitlen och i vissa kloster, måste upphöra med dessa inrättningar. *Upsala Akademi nedlades i sjelfva verket.*" Nordin, Minnen öfver namnkunniga Svenska män, I. 157.

**) Svecorum merito est tua laus, Schrodere, tuorum,
Quorum tu es verus Tullius, Archimedes.

***) Franzén, anf. st. "Man har ansett såsom en stor politik af Carl, att han således satte både Kronprinsen och Kronpretendenten under en och samma pålitlige mans inseende", yttrar Gezelius.

I hans till Gustaf Adolf ställda undervisningsskrift varnas för flera slags rådgifvare: "för dem, på hvilka munnen är tillfrusen; för dem, som säga ja, när deras herre säger ja, och nej, när han säger nej; för utländningar, de der om landsens lägenhet intet veta; för andeliga, utom i de saker, som röra deras stånd och yrke; och för dem, som uppvakta i sängkammaren eller förmaket."

Efter hemkomsten adlades han 1603 och upptog namnet *Skytte* efter en utslocknad ätt, beslägtad med hans möderne. Han blef tillika Sekreterare i Riks-Cancelliet. S. å. hade han ett ömtåligt uppdrag, som visar honom djupt invigd i Carls politik. Det var vid Götha Ständers sammanträde i Calmar han nu skulle med vältalighetens och statsklokhetens alla medel till försoning stämma hjertan, ännu uppfyllda af fasa och sorg öfver medborgares gjutna blod, med en makt, "tvetydig i sin rätt och grym i sin utöfning" (Franzén). I en sådan tidpunkt och under det Carl, "ej mindre försigtig, än tilltagsen, och liknande sin fader äfven deri att visa sig nödvändig för riket, icke riket för sig", ännu åt Sigismund eller hans son "med den ena handen böd kronan, som han höll fast med den andra", var det som S. framkallades att rättfärdiga denne ränkfulle och blodtörstige furstes åtgärder, hvilken för att samka sorl öfver sina motståndare ej ens försmådde att uppoffra sin systers heder, hvars kränkande han offentligen förebrådde Banér! I en sådan skola bildades S. för offentliga värf. Med afseende derpå mildras domen öfver hans egen tvetydiga charakter.

Sedan Carl iklädt sig äfven det yttre majestätet af konungamakten, blef hans omsorg att hos Europas regenter, främst de protestantiske, rättfärdiga sitt inkräktande af thronen. Dynastiska planer måste understödjas af dynastisk politik. Stadd i krig med Polen och Ryssland, hotades han äfven af Danmark. Christian IV var Jakob I:s svåger. En bemedling af England syntes derföre naturlig; och för att motväga slägtförbindelsen emellan de tvenne hofven, föreslog Carl ett giftermål mellan Gustaf Adolf och Prinsessan Elisabeth. Nu behöfdes åter S:s smidiga medverkan. En högtidlig beskickning skedde till England 1610 under Gust. Stenbock. Jakob I, sjelf lärd författare, älskade den romerska vältaligheten, och intogs genast af Sk., som för honom i ett ciceroniskt tal utbredde sig öfver orsakerna till Carls upphöjelse på Sigismunds fall.

Redan såsom Hertig af Vestmanland hade Gustaf Adolf 1611 utnämnt S. till ståthållare öfver denna provins. Så-

som Konung lemnade han 1612 hela rikets penningverk i hans händer. Under titel först af Kammarråd, som den tiden betydde ungefär Finansminister, och sedan 1620 af President i K. Räknekammaren, förestod han i aderton år denna befattning. I följd häraf måste han äfven på Konungens vägnar efterhålla den myndiga och niska Enkedrottningen, angående dels krigsgärder från hennes lifgeding, dels hennes underhafvandes ljumma åtlydnad af författningarne om handel och tull.

Tidens bistra penningenöd kallade honom äfven utrikes. Den dyrköpta freden i Knäröd fordrade Elfsborgs lösen. För att utverka någon eftergift i betalningsterminerna måste S. 1615 besöka danska hofvet. Man var högst angelägen att ställa Danmark tillfreds, emedan Christian syntes hafva slutat freden endast i den förutsättning, att Sverige ej skulle kunna uppfylla sin förbindelse. S. mottogs mycket förbindligt: vid en festlig måltid, då S. erhöll sin plats vid Christians sida, stod han upp, talade till Konungen på latin och drack honom broderskap till på sin herres vägnar; Christian reste sig upp, svarade på sändebudets tal, gjorde besked för sig och tömde bägaren i bottnen under kanonad och pukslag; S. affärdades med skänker; men afsigten vånns icke *). Han reste derföre 1617, 18 till Holland och England för att utverka penningelån. Nu blef han af Jakob I slagen till Riddare och hans sköldprydnad togs ur Englands och Skottlands vapen. Vid hemkomsten mötte honom nya förläningar — den enda belöning, tiderna medgåfvo — till dem han af Carl IX erhållit. År 1624 fick han friherreskap i Lifland, hvilket jemte flera andra förmåner satte honom i jemnbredd med landets högsta herrar. Dessa upphöjelser på en tid, då endast anor kunde dertill berättiga äfven den största förtjenst, ju mer de strida mot Gustaf Adolfs vanliga varsamhet i afseende på adelns anspråk, ju mer bevisa de hans ynnest för S., som 1622 äfven blifvit Upsala Akademies Canceller och 1629 **) blef General-Gouverneur öfver Ingermanland, Lifland och Carelen. Han hade redan 1617 blifvit Riksråd och innehade äfven norra Finlands Lagmansdöme. I allmänhet skötte S. med skicklighet och nit sina åligganden. Detta

*) Rühs III. 211. Neikter utgaf i dissertationer uti Upsala "Legatio Joh. Skytte senioris in Daniam", Dell. I—VI. Kolmodin har utgifvit fortsättningen samt äfven särskildt: "Monumenta Legationis Skytt. in Dan." I—III. Ups. 1808—1827.

**) Enligt Gezelius och Fryxell; Franzèn låter honom innehafva denna befattning åren 1624—30.

tidehvarf kände inga odågor. Likväl fick S. mot slutet af Gustaf Adolfs regering utaf Konungen, hvars förtroende för honom synes aftagit, uppbära förebråelser för långsamhet, för tomma undanflykter o. s. v.; det tyckes nästan, som han slutligen mot Konungens vilja lemnat Kammarärenderna; och som han, ehuru i allmänhet duglig, dock varit mera passande för talarens och tänkarens än för embetsmannens verksamhet. Flera gånger bad han (omkring 1629) att blifva befriad från sina besvärliga sysslor, och klagade, i bref till Oxenstierna, att han rycktes från lugnet och från sitt älskade Grönsjö *).

Såsom General-Gouverneur hade han att förrätta värf af den brydsammaste beskaffenhet. Sådan var underhandlingen med en Litthauisk magnat, Furst Radziwill, om dess sons giftermål med en Prinsessa af det med Gustaf Adolf befryndade Pfaltziska huset, och det dermed sammanhänhängande bemödandet att vid det kungaval, som i anseende till Sigismunds sjukdom snart syntes förestå i Polen, förskaffa röster åt Gustaf Adolf.

S:s sista offentliga uppdrag var att med Oxenstierna deltaga i fredsunderhandlingarne med Danmark. Han fick likväl knappt börja detta arbete, förrän han insjuknade och afled på sin gård Söderåker, ej långt från Brömsebro, den 25 Mars 1645.

Mest ryktbar är S. för sina politiska åsigter. Han anses såsom stiftare af det parti, som sedan, under namn af Skytteanska ligan, arbetade på nedsättande af svenska högadeln. Han var dock mera monarchist än demokrat; åtminstone i början och intill dess Gustaf Adolf fallit. Hans son Bengt och dotterson Joh. Gyllenstierna fortsatte denna politik. Åtskilliga berättelser förefinnas i detta afseende. I ett samtal med Jakob De la Gardie berömde S. engång Erik XIV såsom en af de qvickaste och vittraste på sin tid. — Ja, inföll D., men säg också den galnaste; dessutom en tyrann, som låg i händerna på bofvar och knaster. — Men, sade S., om Erik följt de råd, som gåfvos af sådant der knaster, så hade Johan ej lyftat kronan af hans hufvud. — Ja, svarade D., knaster hålla alltid med sådana konungar. — En annan berättelse föreger, att Gustaf Adolf vid anträdet till regeringen rådfrågat Oxenstierna och S. om det förhållande han emot de höga borde iakttaga, som, ehuru kufvade af hans fader, torde nu åter under en ung Konung

*) Fryxell, VIII. 140.

vilja förnya sina fordna anspråk; hvarpå S. skulle tillstyrkt honom att fullfölja Carls verk och genom hela adelns undergång, i det han tillegnade sig dess gods, uppresa sig sjelf till en fullkomlig envåldsherre, hvaremot O. tillstyrkte honom att genom mildhet och ädelmod afväpna sjelfva sin faders fiender.

S:s ovilja mot de rådande herrarne är känd. Mellan honom och Oxenstierna rådde en tid en stark spänning. Men redan 1614 hade de ingått en förlikning. Omkring 1629—32 var O. åter missnöjd och S. bad om den fordna vänskapen. Längre fram förloras spåren af denna personliga ovilja. Skyttes bref till Oxenstierna från denna sednare tid innehålla beständigt uttryck af den högsta beundran och tacksamhet för Rikscancellerens stora förtjenster. Oxenstierna å sin sida, ehuru nästan enväldig i rådet, lät dock alltid, när särdeles vigtiga och svåra mål förekommo, Skytte väljas till en bland dem, som skulle lägga hand dervid. Oxenstierna ville således, genom medtagande af sin kända motståndare, aflägsna hvarje sken af väld, och gifva motpartiet tillfälle att sjelf närmare undersöka alla förhållanden och föreslå bättre medel, om det kunde. Så invaldes Skytte i det utskott, som 1640 öfverlade om Holländska förbundet och förberedde Danska kriget. Så valdes han till ett bland fredsombuden i Brömsebro. Så tillkallades han 1641, då beslutet om försäljandet af kronogods förnyades. Då Rådet 1636 tog det vigtiga beslutet att skilja Drottn. Christina från hennes moder, Enkedrottningen, vägrade Skytte att skrifva under, förebärande, att han var frånvarande, när beslutet togs. Men Oxenstierna gick honom på lifvet och fordrade, "att han skulle antingen uppgifva något bättre förslag, eller antaga Rådets"; så att Skytte till slut måste formligen gilla det sednare. Emedan Enkedrottning Maria Eleonora ofta kom med obilliga och besynnerliga upptåg, och Skytte alltid var den, som mest tog henne i försvar, likasom också han jemte Gyllenhjelm var den ende i Rådet, för hvilken hon visade något förtroende, så uppdrog regeringen just åt honom att, nästan som en förmyndare, blifva hennes hjelp vid utredandet af räkenskaperna och ledningen af hela hennes hof. Skytte lärer icke hafva åtagit sig det kinkiga värfvet; men också finnes han ingen enda gång sedermera hafva försvarat hennes besynnerliga förehafvanden.

S:s föregifna adelshat synes ej hafva varit af särdeles betydelse. Liksom Joh. Gyllenstjerna hatade han blott de

förnämare ätterna, ej adeln i allmänhet. Fryxell kastar mycket ljus öfver detta förhållande. Och de egentliga bevisen för S:s lutning till folkvälde äro från år 1635, således efter Konungens död. Redan den omständigheten, att han uteslutande till adelns fördel inrättade den Skytteanska lärostolen i Upsala, står icke rätt tillsammans med det bittra adelshat, som man vanligtvis tillskrifver honom. Uti Rådsprotokollen visa sig hans tänkesätt om dessa ämnen än mindre sammanhängande. Då det gällde frågan i sin allmänhet försvarade han några gånger ofrälseståndens rätt. Men när i rådet enskilda fall förekommo, och Axel Oxenstjerna med sina vänner kraftigt mot adeln försvarade än kronans, än ofrälseståndens rätt, då finner man, besynnerligt nog, att Skytte oftast teg; och då han talade, var det sällan för att understödja Oxenstjerna, men oftare till försvar för de adeliga anspråken och deras talare Per Brahe. Så yrkade han den satsen, att adeln, ehuru boende i stad, icke vore förpligtad till lydnad under stadens borgerliga styrelse; en annan gång, att bönderna i gref- och friherrskaper skulle i skjutsning njuta samma friheter som frälsebönder. Också motarbetade han den för adeln menliga utskrifningen efter gårdtalet. Förhållandet är besynnerligt. Orsaken torde icke böra sökas i egennytta; ty S. offrade gerna åt fäderneslandet; snarare i det ärelystna bemödandet att störta den närvarande styrelsen, för hvilket ändamål olika partier stundom med grundsatsernas uppoffring förena sina krafter. Denna gången var det fåfängt. Oxenstjerna stod segrande qvar vid styret. S:s politiska åsigter visade sig ytterligare som en benägenhet för republikanska statsförfattningar. Men äfven i detta hänseende finner man hos honom besynnerliga motsatser. Hos Gustaf Adolf tillstyrkte han konungamaktens höjande genom adelns fall. Man finner ock, att han velat sammankalla utskott i stället för de i sin fulltalighet stundom omedgörliga ständerna. Deremot framträda ock andra syftemål, nemligen folkväldets införande. I denna afsigt yrkade han på regeringsformens tryckning och utdelande; samt på ständernas rätt att förklara lagen. Då stilleståndet med Polen 1635 var afslutadt, påstod S., att detsamma borde af alla ständerna stadfästas; ty konung eller regering ensamma egde ej makt dertill. Då rådet icke ville på detta vis nedsätta konungamakten, yrkade han, att rådets och ständernas eller åtminstone hela rådets stadfästelse skulle behöfvas. Men emedan Polska regeringen förklarat sig nöjd med förmyndarnes stadfästelse, så beslöts, att densamma

skulle för ifrågavarande händelse gälla; men för framtiden borde i slika fall ej blott regeringen utan ock hela rådet underskrifva stadfästelsen och det "för rådets större anseende skull." Så framträder vid detta tillfälle som S:s egentliga syftemål bemödandet att förminska regeringens makt och att så mycket möjligt draga den helst till ständerna, eller åtminstone till rådet. Vid betraktandet af alla ofvannämnde motsägelser frestas man nästan till den gissningen, att Joh. Skytte med alla sina stora egenskaper dock varit af obestämda och vacklande grundsatser; antingen då detta kom af naturlig obeslutsamhet i lynnet, eller af bemödandet att under olika omständigheter göra sig genom olika åsigter gällande. Han är en bland de personer, som, ehuru mycket framstående, dock är för häfdatecknaren svår om ej omöjlig att fullt förklara. Så fanns mellertid äfven under Gustaf Adolfs tid den mellan högre och lägre stånd vanliga afundsjukan och bitterheten; men Konungens rättvisa och allvarsamma regering beröfvade begge partierne både anledning och lust att bryta ut samt tvingade dem att i stället gemensamt arbeta på det gemensamma fäderneslandets väl. Också utgör, anmärker Franzén, "en motstötning af olika öfvertygelser, om de än till någon del skulle bestämmas af ensidiga hänseenden, helsan och lifvet af en stat: liksom i i hela naturen, blott igenom motsatta krafters strid, jemnvigt och ordning och lugn åstadkommas. Ett Ståndsnit, som tillika är nit för för fäderneslandet, som ej skrider öfver gränsorna af lag och rätt, eller utbryter emot personer, torde snarare förtjena bifall än tadel" —; en anmärkning, som äfven gäller för andra tider.

Utom sin lärareverksamhet för Gustaf Adolf, har S. äfven beredt sig ett odödligt namn såsom vetenskapernas beskyddare. Upsala universitet räknar från honom och Gustaf Adolf ett nytt tidehvarf. Han var dess förste ordentlige Canceller, likasom äfven Dorpts universitets; outtröttlig för dess bästa, äfven sedan han 1634 blifvit President i Götha Hofrätt. Han gaf universitetet lagar och ökte antalet af dess lärare på egen bekostnad; han undersökte äfven, ofta sjelf närvarande, dess inre tillstånd, en gång vid ett sådant högtidligt besök åtföljd af den för vetenskaperna lika nitiske Oxenstjerna. Det var också i början af S:s Cancellerstid, som Gustaf Adolf till universitetet skänkte de Gustavianska arfgodsen, hvarvid S:s gällande förord anses hafva varit verksamt, ehuru Konungen sjelf delade S:s nit för vetenskaperna och svårligen ansåg sig kunna med heder be-

hålla gods, som Gustaf I ofta med orätt sig tillskansat och som till ej ringa del på detta sätt blifvit undanryckta äfven bildningsanstalterna. Jfr ofvan sid. 5. Skytte hade tvenne år före det Konungens donation gafs inrättat den Skytteanska professionen.

Ifrån Helmstadt hade 1570 den fransyska Ramistiska philosophien af Olaus Nericius blifvit öfverförd till Sverige, der den, i följd af sin praktiska tendens, vann flera anhängare. S., som ansåg beredandet till skicklighet för statens offentliga värf såsom det högsta i undervisningen, omfattade med ifver dess scholasticismen bekämpande läror. S. var den Ramistiska methoden så tillgifven, att han ej allenast offentligen försvarade den mot Prof. Cramer i Wittenberg, införde den vid den under hans uppsigt ställda, i Stockholm inrättade, läroanstalt för unga ädlingar*), och i egenskap af Akademie-Canceller i flera orationer recommenderade den i Upsala**), utan ville äfven i de akademiska constitutionerna hafva stadgadt, att professorn i den theoretiska philosophien aldrig, till grund för sina lectioner, skulle få lägga något annat än Rami dialektik. En häftig strid uppstod vid Akademien, som slutade med hugg och slag.

S:s nit för undervisningen sträckte sig äfven till de mindre läroverken, för hvilka han sjelf utkastade en plan, som ännu förtjenar uppmärksamhet. I hans vård anförtroddes äfven Lapparnes undervisning. I Piteå inrättades en skola, som sedan flyttades till Lycksele och hvilken till en början nästan helt och hållet grundades på enskild bekostnad af Konungen och af S. samt genom medel, som denne sednare för sådant ändamål hos nitälskande samlat. Det var genom ett sådant nit för bildningen, som "Gustaf Adolfs tidehvarf utgjorde den egentliga öfvergången från Sveriges medeltid", enligt Geijer III. 82.

Så väl S. som Oxenstjerna voro emot Gustaf Adolfs deltagande i Tyska kriget. På ett S:s inkast: Si rex erit victor, non se adjungent Germani, sin victus, se subtrahent, svarade Gustaf Adolf: Si rex victor, illi præda erunt. Denna ordvexling har Heising tagit till motto på sin afhandling om Gustaf Adolf i Tyskland, hvilken förekommer i en 1846 utgifven märklig skrift: "Magdeburg, nicht durch Tilly zerstört." Denna varsamhet hos S. och Oxenstjerna egde vis-

---

*) Upplöst af pesten 1629.

**) S:s häftiga oration mot den Aristoteliska philosophien, hållen i Upsala 1640, läses i Nettelbladts Schwed. Bibl. IV. 122.

serligen sina grundade skäl. Vågspelet var icke bland de vanliga. Men oförutsedda händelser inträffade af stor vigt. I det ögonblick Gustaf Adolf landsteg i Tyskland, mistade Wallenstein befälet. Det var att lossa ett band, som sammanhöll hundratusen man, af hvilka ej få sedan öfvergingo i fiendens leder. I allmänhet uppträdde Gustaf Adolf i den för sig lyckligaste tidpunkt. Den för högt spända bågen hade brustit i Wallensteins hand. Derpå följde ett tillstånd af lamhet och upplösning, en allmän motverkan mot kejsarmakten och framträdandet af medelpartier. Oxenstjerna ändrade dock aldrig sin tanka*).

Genom S:s omsorg blef den bekanta "Konunga- och Höfdinga-Styrelsen" utgifven; och sannolikt är hela detta arbete understucket samt just af S. hopsatt. Det heter väl, att Buræus fann den "gamla" handskriften i S:s boksamling. Men hela saken förefaller mystisk. Besynnerligt, att ett så berömdt verk skulle kunnat helt och hållet falla i förgätenhet hos alla Sveriges skriftlärde, ehuru det icke af någon ansetts äldre än fjortonde seklet. Hvad som förefaller oss nästan betänkligast, är att arfriket förordas; — en sats, som ej tillhörer svenska medeltiden. I skriften förekommer ock något om "Rikseus Häfdegömma", hvilket man förklarat vara Riksarchivet; här bör äfven anmärkas, att något sådant archiv, annat än enskildt hos Riks-Cancellererne, ej är kändt förr än några decennier före skriftens utgifvande. I ett bref till Prof. Lidén, uti Lidenska brefsamlingen på Upsala Bibliothek, yttrar C. G. Nordin d. 27 Aug. 1790 följande: "Kon. och Höfd.-Styrelsen är isynnerhet besvärad af bristande grammatik i språket, hvilket jag ej särdeles studerade förr, än jag utgaf min gradual, och derföre var jag då så from, att jag gillade hela boken, som är sammansatt af *Joh. Skytte* och på gammal svenska råbråkad af Joh. Buræus, som ej visste, huru stadgadt gamla Götha språket var för de tider, han ville härma. Der finnes öfver allt singularis för pluralis: dativus för accusativus: sällan den casus, som föregående præposition eller verbum fördrade" etc. — Här må äfven anmärkas, att Buræi upplaga af detta arbete är *in 4:o*, ehuru Upsala Bibliotheks-catalog orätt uppgifver *in Fol.* Det är troligen häraf, som Hammarsköld m. fl. blifvit missledde till den förmodan, att Buræus på ett och samma år utgifvit ifrågavarande verk både in fol. och in 4:o. Äfven undertecknad har varit fast i sam-

*) Geijer, III. 174, 192.

ma nät och i en recension af Petersens Språkhistoria uti Sv. Litt. Fören. Tidn. 1838 i följd deraf gjort en ogrundad anmärkning mot Petersen, hvilken härmedelst återtages och afbedes.

S. var gift med *Maria Näf*, dotter af Frih. Jak. Näf, som erhållit rum i detta Lexicon, och Karin Hampa. Barn: *Johan**), Öfverste, stupade 1636 i Pommern; *Jakob* (se ned.); *Bengt* (se ned.); samt döttrarna *Vendela***), *Heldina* och *Anna*, af hvilka den första ansågs för det lärdaste fruntimmer på sin tid. Hon var gift med Hans Kyle och hvilar jemte sina föräldrar i Upsala Domkyrka. Systrarna och dottern Hellevi voro ock lärda. — S:s bild är stucken i koppar in 4:o af Queboren.

Skrifter: Diss. de Mechanicæ Artis Præstantia etc. Lemgov. 1598. — Problemata ex Artium Liberal. Fontibus desumpta. Marpurgi 1598. — Orat. de Splendore Collegii Mauritiani, habita Cassellis 1600. Sthm 1602. — Orat. sine Eloquentia ad Erudit. Fastigium perveniri non posse, hab. Marp. 1598. Ib. 1604. — Orat. de Svecor. Gothorumque Vetustate et Fortitud. militari, hab. Marp. 1599. Ib. 1604. Svetice. Ib. 1678. Norrk. 1724. — Orat. in qua ostenditur Artium Liberal. Majestas, hab. Nycopiæ 1599. Sthm 1604. — Een kort Underwijsning uthi hwad Konster och Dygder en Furstelig Person skall sig öfva etc. s. l. 1604. Sthm 1770. — Oratt. III. habitæ ad Magnæ Britanniæ Regem. s. l. 1618. — Inauguralis Actus, cum Profession. Skyttianam *J. Simonio* commendaret. Ups. 1626. — Orat. qua Studios. Ups. Acad. Pubem ad verum Studior. Finem publice hortabatur 1640. Sthm 1731. (*Nettelbla*, Schwed. Bibl. St. 4).

(Källor: Arrhenii Hist. Acad. Ups. p. 75. — Schefferi Svec. Litt. p. 46. — Fants Litt. Gr. I. 69. — Molleri Hypomn. p. 374. — Kollinii varia fort. Phil. Rames p. 23. — Ups. Tidn. 1777 s. 166. — Nytt Förråd s. 211. — Müllers Russ. Gesch. IX. 155. — Götha Hofrätts Hist. s. 1. — Gartz' Äreminne i Vitt.-Akad. — Franzéns minne i Sv. Akad. — Collectio Gjörw. I. 31. — Lindbloms Merita J. Skytte Litter. — Napiersky. — Fryxell.) — A — Ö —

SKYTTE, JAKOB.

Den föregåendes son. Reste i yngre åren till England och slogs till Riddare af Kon. Carl. Blef 1633 den förste Rector vid universitetet i Dorpt. Ganska ung föreläste han inför ett talrikt auditorium öfver Cæsar, såsom synes af dedicationen till honom framför Elzevirernas upplaga af denne författare. Vice President i Svea Hofrätt 1642. Landshöf-

---

*) F. 1612. Engelsk Kammarherre och Riddare. Jfr Stiernmans Bibl. SvioG. s. 541; Schefferi Sv. Litt. s. 139.

**) F. 1608. Död 1629. Hennes man var Landshöfding i Österbotten. Jfr Stiernmans Bibl. SvioG. s. 597; Fants Litt. Gr. I. 69; Stockh. Magaz. Maj 1780 s. 247; Peringskiölds Monum. Ullerak. s. 111; Justa funebria ei persoluta, ed. Rigæ 1630; innehållande Simonii och Loccenii Orationes funebres etc.

ding i Östergöthland 1645. För svag helsa begärde han snart afsked och afled 1654.

Gift med *Anna Bielkenstierna*, med hvilken han hade sonen *Gustaf Adolf* och dottren *Anna*, g. m. Gustaf Drake. Sonen är ryktbar såsom sjöröfvare innan han fyllt 20 år, hvaröfver modren dog af sorg. Han var i ungdomen både qvick och liflig samt utmärkt för goda kunskaper. Tillsammans med några liksinnade bekanta byrde han hösten 1657 en holländsk jakt. Utkomna på hafvet, mördade de den lilla holländska besättningen, hvarefter S. uppsatte och med den dödade skepparens sigill förseglade ett köpekontrakt på skutan, hvilken sednare han derefter begagnade såsom sin egen. En af deltagarne i sjöröfveriet, hvilken måhända af ånger ville röja företaget, blef af S. och systern Anna mördad. Med erhållen smak på dylika vikingabragder, beslöt S. några år derefter att förnya färden. Han och svågern, gift med förbemälte Anna, hopsamlade till ett dylikt företag trettou man, hvaraf likväl flere icke kände afsigten för resan. Från Kalmar och från Blekingens gamla vikinga-nästen styrde sällskapet ut på hafvet och begagnade dervid det skepp, som S. förut röfvat. Efter åtskilligt kringsväfvande i Kattegat och Sundet, träffade man i trakten af Öland ett holländskt fartyg. Drake tvang hela sin besättning att aflägga trohetsed. Derpå angrep sällskapet holländaren, mördade besättningen, som utgjorde sju man, och flyttade alla dyrbarheterna och de förnämsta varorna ombord till S:s fartyg. Sedan blef holländarskutan grundborrad och sänkt icke långt ifrån Öland. Men vågorna drefvo henne närmare stranden. Bland folket der i nejden spordes dofva, smygande rykten om illbragden. Drake med sin hustru lemnade fäderneslandet. Allt blef upptäckt. S. dömdes till döden. Hans mor dog af sorg. Hans svärfar, en Öfverste Hugo Hamilton*), bad om nåd, men fåfängt. Skytte visade mycken ånger. Efter christlig dödsberedelse blef han arkebuserad d. 27 Apr. 1663.

Skrifter: Dissertatiuncula de argumento, quod fæmina officio Legati fungi possit. — Oratio qua probatur, utilitatem pro justitia in administratione rerum publicarum colendam. (Begge dessa äro tillhopa tryckte i Upsala 1626, med brödernas, *Bengt* och *Johan Skyttes*, akademiska arbeten i samma ämnen). — Panegyricus in laudem Friderici Henrici Aurasionensium Principis. Lugd. Batav. 1631. — Dissertatio de Rebus publicis, Academicæ disquisitioni subjecta, Respondente Benedicto Baazio. Dorp. 1632. — Epistola

*) Måhända densamme, som några år derefter företog ett sjöröfveri på statens bekostnad, hvarom se Fryxell.

ad Dionysium Vossium ex Dorpado 1631. — Alia ad Gerhardum Joh. Vossium ex Lincopia 1649, tryckte tillsammans med Gerh. Joh. Vossii Epistolis. Augsb. 1691. P. II.

(Källor: Stiernmans Bibl. SvioG. II. 545 och Höfd.-Minne. — Schefferi Sv. Litt. s. 140. — Müllers Russ. Gesch. IX, 161. — Napiersky. — Fryxell.)

— A — Ö —

SKYTTE, BENGT.

Den föregåendes broder. Liksom syskonen erhöll han den bästa handledning i studier genom sin fader. Begåfvad med god fattningsgåfva, utmärkte han sig tidigt för ovanliga kunskaper. Fryxell berättar (XI. 12) om Carl X:s uppfostran, att denne furste undervisades enligt utlåtande af Joh. Skytte, som tillstyrkte, att icke, enligt det då allmänna missbruket, i början besvära den späde lärjungen med grammatiken och dess svårfattliga reglor, utan i stället låta honom någon tid läsa latinska skribenter och först vid mognare ålder och fattningsgåfva företaga grammatiken. Så hade han, Joh. Skytte, lärt latinet så väl K. Gustaf Adolf, som åt sina egna barn.

Redan vid femton år åtföljde S. en beskickning till England och blef der, jemte brodren, slagen till riddare, hvarvid den engelske monarchen yttrade: "af kärlek till eder fader." Efter ytterligare studier och utrikes resor befordrades han nittonårig till Kammarherre och sju år derefter till Kammarråd. Genom lärdom, qvickhet och ett smidigt uppförande var S. just skapad för Christinas hof, der han gjorde stor lycka, sedan drottningen blifvit myndig. Blef 1646 Landshöfding i Upsala; Landtmarskalk vid 1647 års riksdag; 1648 Riksråd. Samma år var han påtänkt till Öfverståthållare, hvilket dock ej blef af. Mot slutet af 1648 till våren 1650 fick han vanligen leda rådsöfverläggningarne samt erhöll i Helsingland och på Munsön betydliga förläningar.

Det vacklande i fadrens skaplynne och grundsatser öfvergick hos sonen till länge doldt, men slutligen afslöjadt vingleri. Än den trognaste slaf för Christinas envåldsnycker, än tasslande med rörelsepartiet, var han tillika en lismande framtidsman hos Carl Gustaf: allt detta samtidigt, fram och tillbaka, naturligtvis smygvägen. Christina, lika nyckfull i sin gunst, som S. ombytlig i tjenstifver, kom snart i misshållande till honom. Redan 1649 var dem emellan en förklaring, hvarefter allt åter blef godt för den gången, och S. sändes att på Drottningens vägnar bevista en kunglig döpelseact i Köpenhamn. Sednare på året visade han åter

misshöje, synnerligen öfver De la Gardies inflytande. Nu fick S. Munsögodsen och blef tyst. Men när D. 1650 återkom från Lifland och uppträdde som allrådande gunstling, utbröt oviljan otygladt. S. drog sig undan och misstänktes. Han umgicks med den orolige Messenius, ehuru Christina sjelf varnat honom för dennes sällskap. Tillika fortfor han i sitt fjesk för Pfaltziska huset. För att aflägsna honom från stämplingarnas medelpunkt erbjöd Christina honom presidentstolen i Götha Hofrätt. S. vägrade, men begärde ifrigt att få afgå som sändebud till Persien. Efter detta misslyckade försök erhöll han tillstånd att söka en tysk helsobrunn 1651, men begaf sig tillika utan permission till Constantinopel, och hemkom ej förr än fram på 1652. Det synes, som S., med sitt fina väderkorn samt sin kännedom om åtskilliga stämplingar och derigenom öfvertygelse att Christinas oefterrättliga uppförande ej länge skulle bära sig, anat en omhvälfning, den han dock, i fall den misslyckades, ej ville öfvervara. I sådant fall gissade han rätt; Messeniernes stämplingar upptäcktes just under hans frånvaro, och den äldre af dem vidhöll ända in i dödsstunden, att S. meddelat M. mycket af hvad han meddelat åt sonen och denne intagit i den anklagade skriften; att S. vore mot regeringen ganska fiendtlig och hade utfarit i bittra ord om Drottningen och De la Gardie. Han hade önskat regimentsförändring, äfven om man för dess genomdrifvande skulle nödgas anställa uppror. "Det behöfs", hade han sagt, "endast mod att begynna leken." S. hade satt sitt hopp på Carl Gustaf, men, då denne ej syntes medgörlig, sagt, att han icke vore riket värd, då han ej ville taga sig detsamma an. I den anklagade skriften voro bland herrarne endast S. och den gamle Gyllenhjelm framställde såsom verklige fosterlandsvänner. Måhända tänkte man sig i G., såsom Carl IX:s ättling, finna en lämplig thron-candidat; och efter hans snara afgång kunde en annan telning af samma stam, Carls förmodade sonson, B. Skytte, värdigt träda i dess fotspår.

Likväl blef S. vid hemkomsten väl emottagen och erhöll löfte, att intet afseende skulle fästas vid Messenii uppgifter. Måhända låg häruti endast en snara; ty hastigt ändrade Christina tänkesätt och befallde lagligt åtal. Särdeles i rättegångens början visade hon mot S. en ganska förbittrad sinnesstämning. Inför sittande Råd och i S:s egen närvaro började hon sjelf tala om målet, undrande, att S. visade sig vid rådsbordet, innan han vederlagt de mot honom gjorda

angifvelserna. S. lemnade rådkammaren och några dagar derefter öppnades rättegången inför fjorton riksråd. Drottningen sjelf anställde första förhöret, hvilket fördes med stränghet och oftast temligen ofördelaktigt för S. Under sakens fortgång yttrade engång A. Oxenstjerna: "Jag vill för min del lemna derhän allt, hvad jag fått af Hr B. S. fördraga. Men han är en uppenbart gudlös man och har nu dessutom blifvit af en döende beskylld för nedriga brott mot fädernesland och pligt. Heldre vill jag önska mig sjuk, än sitta som embetsbroder tillsammans med en sådan menniska." Domstolen utgjordes nu af några bland Rådets och Hofrättens ledamöter. Stiernhöök var åklagare. Försvaret vidlyftigt och slingrande; mycket smicker ingick deri, t. ex. att S. ansåge som sin högsta verldsliga lycka, om Drottningen förblefve vid styrelsen; han skulle henne till sin dödsstund ära och berömma o. s. v. S. öfverbevisades om åtskilliga osanningar och förvrängningar, men kunde ej fällas. Stiernhöök vågade endast påstå, att många och starka anledningar till misstankar vore för handen. Några föreslogo, att S. skulle värja sig med tolfmannaed; men det afböjdes.

Han frikändes slutligen och ingick åter i Rådet, ja vann ånyo Christinas förtroende och lät bruka sig som spejare på embetsbröderna. Nåden var så stor, att S. till och med vågade begära grefve-värdighet, hvilket dock misslyckades. Deremot lät Drottningen på hans begäran befalla, att alla rättegångshandlingarne skulle förstöras, utan att någon afskrift finge af dem tagas. Det mesta är nu dock tryckt.

Äfven påbördas S., att han, liksom vännen Nils Tungel, hade för danska hofvet förrådt svenska regeringens åtgärder och beslut, samt att Ulfeld, för att vinna Christina och Oxenstierna, hade röjt förhållandet. Jemväl uppgifter från andra håll syfta på något sådant; men saken är outredd.

Vid slutet af Christinas regering hade S. föga anseende. Whitelocke berättar, att han sjelf ansåg och hörde S. af andra anses som en opålitlig och falsk man. Stjernhjelm yttrade, att S. vore en narr, och A. Oxenstierna förklarade i sittande råd, att S. vore en elak menniska, af hvilken föga godt, men mycket ondt skulle inom fäderneslandet åstadkommas.

Som S. mycket arbetat för Carl X:s upphöjelse, hade han i början af dennes välde något anseende och ställdes i spetsen för underhandlingarne med Kurland och Lithauen. Men snart aftog förtroendet och S. sattes i overksamhet. Hans lust för stämplingar med folkvännerna kände Carl X

bättre än någon annan, och hans eget anseende led genom skenet af att han uppehöll S. med det gamla oafkortade ryktet för dålighet och vingleri. Hans lefnadssätt i Kurland tecknas i en gammal skrift sålunda: När invånarne kommo till honom och besvärade sig öfver svenska soldaternas plundringar, bortvisades de med namnet af "narrar och åsnor." När de med tårar klagade, att man skymfade deras gudstjenst samt våldförde deras hustrur och döttrar, då skrattade han endast deråt. Sjelf lät han från föräldrarna med våld borttaga en ung, skön fröken, och förde henne sedan som frilla fräckt omkring, till och med på det furstliga slottet i Mitau. Kyrkor och gudstjenst brydde han sig aldrig om. Lutherska läran föraktade han helt och hållet; den reformerta var honom förhatlig och den katholska kunde han allsicke lida. Han trodde hvarken uppståndelsen från de döda eller domen öfver de döda. Den enda grundsats han följde, var den: "ede, bibe, lude; post mortem nulla voluptas."

S:s demokratiserande hat mot högadliga företräden hindrade honom ej, att, då han vid 34 års ålder blef Riksråd jemte den 56-årige förtjente Amiralen Ulfsparre, begära att i egenskap af friherre få plats framför U., och han fick det. Förgäfves sökte han att bli grefve jemte de värdige medbröderne Schlippenbach och Steinberg, Christinas gunstlingar. När Hertigen af Kurland kallade till sitt bord några besökande embetsmän från landet, en prost, en häradshöfding m. fl. på samma gång, då också S. var inbjuden, så ansåg denne det för en skymf, förklarande, att det vore under hans värdighet som kungligt sändebud att sitta till bords med sådana slynglar.

I yttre politiken var S. ej för krig mot Danmark och Polen, utan ville att Sverige skulle uteslutande vända sig mot Ryssland samt taga Novgorod och Pskow; derigenom skulle Lifland skyddas, handelsväg öppnas till Indien och bästa grundvalen läggas för en stor nordisk monarchi. Derigenom skulle ock S:s egna förläningar i östra Östersjöländerna vinna i värde, då de nu i stället lågo i gapet för Ryssarne.

Under Carl X:s sista regeringsår lefde S. i London, men ej i offentlig egenskap, lemnande likväl genom tät brefvexling Carl underrättelse om allt som föreföll.

Efter Carl Gustafs död erböd han sig att framföra svenska hofvets lyckönskan till den på engelska thronen uppstigne konung Carl den andra. Anbudet blef ej mottaget

och den högtidliga beskickningen lemnades åt en annan. År 1661 reste S. likaledes utan offentligt uppdrag fram och tillbaka genom Tyskland, hvarunder han utan blygsel öfverallt medförde en frilla och högt uttalade sina satser till förnekande af Guds tillvaro, af själens odödlighet o. s. v. Han ordade också mycket om en af honom uppfunnen, ursprunglig öfverensstämmelse mellan alla språk; likaledes om nyttan af en *Sophopolis*, en de visas stad, hvarest tidehvarfvets lärdaste och djupsinnigaste män skulle bo tillsammans för att så mycket lättare kunna utbyta och utveckla sina tankar och läror. Han vann så stort insteg hos en grefve af Hanau, att denne lemnade honom 9,000 riksdaler, förmodligen till utförandet af förslaget. Förslaget blef icke utfördt. I allmänhet finner man många spår, att S. haft ganska trassliga penningeförhållanden och stora skulder.

Ehuru Riksråd, hade S. nu i tre år eller fyra år icke på något sätt tjenstgjort. Sådant kunde ej tillåtas. Han befalldes inställa sig i rådet, och lönen för tiden af hans frånvaro nedsattes till hälften, af hvad de tjenstgörande Riksråden uppburo. S. hörsammade ej, utan stadnade i Tyskland, ehuru en ny och strängare kallelse utfärdades. Nu återkom S. och började i Febr. 1662 deltaga i rådets öfverläggningar och dervid tala både dristigt och mycket, likasom ingenting varit mot honom att anmärka. Emellertid och redan efter några månader ledsnade man vid hans närparo. Sommaren 1662 blef han, oaktadt sitt undanbedjande, utsedd till president i Wismarska tribunalet. Han lyckades dock att ännu till någon tid draga sig undan. Vintern 1663 utsågs han ånyo till samma plats. För att göra densamma mer smaklig, och i allmänhet, för att med godo förmå S. att afstå från sina stämplingar, sökte rådet på allt sätt gå hans önskningar till mötes. Med president-sysslan förenades uppdraget att vara rikets legat i Tyskland och han utnämndes vid samma tid till Lagman öfver Ingermanland. S. uppsköt ändå afresan till Wismar och begärde för sysslans anseende skull högre lön. Äfven detta beviljades, och han fick utöfver förra anslaget 6,000 Rdr. Han stannade ändå i Stockholm. Åter gaf regeringen honom formlig befallning att skynda till Wismar. S. stannade qvar, invecklade sig i åtskilliga rättegångar, och framkom med hvarjehanda anspråk på staten, i följe af Christinas och Carl Gustafs förläningar. Bland annat begärde han också ersättning för en hop honom tillhörig spannmål, som 1656 blifvit i Nyen af Ryssarne uppbränd. Äfven denna gång gaf rege-

ringen efter. Hans besittningsrätt af en hop gods på Munsön och Adelsön blef ytterligare förlängd, ehuru de voro belägna i så kallade omistande orter. Dessutom lofvades honom nya gods och i stället för den brända spannmålen 12,000 Rdr. S. stannade ändå i Stockholm. Den 21 Nov. befallde regeringen honom att utan dröjsmål resa till Wismar och afskaffa de oredor, som under den långa och oförmodade ledigheten derstädes inritat sig. S. stannade ändå i Stockholm och begäade om igen högre lön samt fullmakt att föra Sveriges underhandlingar med Danmark, Lüneburg och Holstein m. m. Rådet började tröttna och tänkte på att taga legatsyslan ifrån honom. Det stannade dock vid en skrapa och förnyad befallning att skynda till Wismar. Likväl tilläts honom att behålla presidentslönen oafkortad för den tid, han i Stockholm sålunda olagligen qvardröjt. Emellertid hade vintern inträdt, hvilken försvårade eller förhindrade hvarje resa. Den 1 Mars 1664 fick S. ny tillsägelse att begifva sig på vägen. Den 8 Mars kom han med nya anspråk på staten. Rådet afslog de flesta såsom obilliga, och förmanade honom att ej med dylika saker besvära regeringen och betunga staten. Emellertid tilläts honom ännu någon tid stanna qvar till utförande af en vigtig rättegång. Nu började han på allehanda sätt fördröja denna rättegång genom att undanhålla handlingar, undandraga sig kallelser och anföra obilliga klagomål och domqval. Hela rådet blef högeligen uppbragt och gaf honom d. 2 April en allvarsam skrapa. Dagarna efteråt kom han med nya bitande och slingrande inlagor. Den 6 Apr. blef han åter förekallad. Sten Bjelke bannade honom hårdt för otidiga ord och skrifter. Hr S., sade Bjelke, vore redan för längesen förtjent af en formlig anklagelse, och rådet hade visat honom allt för mycken skonsamhet; men S. visste ej att tacka derför. Per Brahe tillade, att, om S. icke vore riksråd, skulle han för sitt uppförande af fiskalen anklagas. S. fortfor att tala fram och tillbaka och söka slingra sig undan. G. Bonde yrkade då, att S. utan förskoning borde på någon tid från tjensten afsättas. Rådets beslut blef dock endast det, att S. skulle göra afbön och lofva ändra sitt uppförande. Under dessa de sista och vigtigaste öfverläggningarna iakttog rådet stor omtänksamhet. Protokollen fördes i tvenne exemplar och hvarje S:s inlaga, äfvensom rådets svar derpå blefvo flera gånger genomlästa och noga öfvervägade. Dessa försigtighetsmått, jemte envisheten i att aflägsna S. och de för sådant ändamål gjorda eftergifterna visa tydligen, att rådet mycket

fruktade S. samt hans lust och förmåga att tillställa oro och villervalla. S:s envishet att uppskjuta resan till Wismar ådagalägger å andra sidan, att äfven han hade för sitt uppförande vigtiga orsaker. Det gemensamma ömsesidigt kända men ej uttalade föremålet för så väl dessa S:s planer som för rådets farhågor var ett mellan Adolf Johan och S. ingånget förbund, att vid riksdagen 1664 utverka Adolf Johans inträdande i förmyndarestyrelsen. I början af Maj skulle nämnde riksdag samlas, och det var just till denna tidpunkt, som S. med så mycket besvär och med så många konster lyckades fördröja sin utresa.

Redan 1660—1662 finnas spår af ett ganska vänskapligt förhållande mellan Hertigen och S., och under testamentsträtorna 1660 lofvade den sednare att för Hertigen och dess sak offra lif och blod. Frampå sommaren 1663, just vid samma tid, som S. skulle resa till Wismar, erhöll han af Adolf Johan 2,000 ecus. Inemot jul samma år fick han ytterligare 600 tunnor hvete. Det föregafs, att detta skedde i följe af ett vanligt handels-kontrakt; men sedermera bekändes, att hela kontraktet var diktadt och blott ett svepskäl att dölja verkliga förhållandet. Bref finnes ännu qvar, hvari S. tackar för gåfvorna och lofvar deremot en orubblig trohet. Hösten 1661 hade Kagg aflidit och Riksmarsk-embetet sålunda blifvit ledigt. Man tvistade länge, om det borde genast tillsättas af regeringen ensam, eller vid nästa riksdag tillhopa med ständerna. Hela rådet sammankallades för den vigtiga frågan. Man fruktade i händelse af dröjsmål, att Adolf Johan skulle under tiden anställa åtskilliga stämplingar och oredor. Om deremot sysslan genast tillsattes, fruktade man att stöta ständerna, hvilka vid sista riksdagen visade sig så angelägna om att deltaga i dylika val. Beslutet blef att uppskjuta målet till ständernas nästa sammanträde år 1664. Till denna riksdag och på detta ämne var det, som Adolf Johan och S. anlade sina planer. Man finner dock, att Hertigens anseende redan var sjunket och hans utsigter sedan 1660 mycket förmörkade; ty bland något uppsatta personer sågos denna sednare gång på hans sida utom S. endast Öfversten Lillie, Hofrådet Frisendorff samt den illa kände Landshöfding Graan. Hertigen tyckes likväl hafva dessutom väntat understöd inom ofrälseständen. Hela förslaget var dock rakt stridande mot 1660 års riksdagsbeslut och då gillade regeringsform. När riksmötet började, reste Hertigen till sin egendom Görwäln, belägen två mil utanför Stockholm, och längre fram under riksdagen

flyttade han till Rörstrand. Under hela tiden erhöll han genom S. hemliga underrättelser, om hvad i rådet förehades. Detta S:s förhållande stridde uppenbarligen mot en rådsherres pligt och tysthetsed. Regeringen anade med temlig säkerhet förhållandet, men kunde ej bevisa det, och måste derföre tiga och tåla. Hertigen for under tiden esomoftast in till staden att der arbeta för sina planers genomdrifvande. Han böd äfven ständerna i början af riksdagen ut till Rörstrand på förplägning; men dessa ansågo ett dylikt möte tvetydigt eller mindre passande och ville ej infinna sig. Den 4 Maj uppsatte han sina till regeringen och ständerna ämnade bref, i hvilka han med stöd af Carl Gustafs testamente fordrade Riksmarsk-embetet. S. öfversåg skrifterna, men ännu blef deras afsändande några dagar uppskjutet. Allt detta hade emellertid icke kunnat bedrifvas så hemligt, att ej rådet fått någon spaning derom. M. G. De la Gardie, på en gång medlem i regeringen och Hertigens svåger, ville afböja de obehagliga uppträden, som af ett sådant steg oundvikligen skulle följa. Han bad derföre S. öfvertala Hertigen att icke framskicka brefven och att i allmänhet icke röra vid hela saken, såsom både olaglig och omöjlig att genomdrifva. Men fåfängt.

S. misstänktes hela tiden som upphofsman till så väl Hertigens envishet, som till de hemliga underrättelserna; men oaktadt alla bemödanden hade man ej kunnat öfverbevisa honom derom. Emellertid blef uppmärksamheten mer och mer spänd på alla hans mått och steg i förhållande till Hertigen. Den 3 Aug. 1664 var rådet samladt till öfverläggning om några Adolf Johans nya förehafvanden. Till hemlighetens bevarande utvisades sekreterarne och man fattade ett mot Hertigen rigtadt och allvarsamt beslut. Knappt var detta gjordt, förrän S. gick ut, skref hastigt ett bref och bortskickade dermed sin betjent. Denne befalldes hemligen bära brefvet till A. Johan, som då vistades på Görväln, och att under vägen utgifva sig för Frisendorffs tjenare. S:s hastiga försvinnande ur rådet väckte misstankar och flera personer skickades att bevaka vägarna till Hertigen. Af dessa blef S:s betjent tagen på återfärden från Görväln. Han utgaf sig visserligen för en Frisendorffs tjenare; men blef igenkänd och förd inför Ståthållaren, der han slutligen nödgades bekänna allt.

Dagen derpå samlades rådet. Sekreterarne utvisades. Rådet började nu angripa S. för hans med fursten förda brefvexling, hvilken nu ändtligen blifvit genom drängens

tillfångatagande bevisad. S. kunde ej neka till brefvet; men påstod, att det handlade blott om enskilda angelägenheter. Rådet begärde då, att som bevis derom få se Hertigens i samma ämne ankomna bref. Gerna, svarade S., skulle det framlemnas; men jag har sannerligen redan sönderrifvit det; och, tillade han, Gud straffe min själ, om jag häruti talar osanning! Rådet skickade nu på stående fot G. Banér och H. Horn ut till Hertigen. De frågade, om denne hade aftonen förut erhållit någon skrifvelse från S. Hertigen nekade; men sade, att han deremot fick från Frisendorff ett bref, angående några handelsärender. Rådsherrarne invände: men S. har redan inför rådet nödgats erkänna, att han afskickade ett bref till Eders Furstliga nåde. A. Johan kunde nu ej längre neka; men då Riksråden ville se detta S:s bref, påstod han envist, att det var förkommet; och med detta svar måste de återvända. Under tiden hade man också antastat Frisendorff, hvilken nödgades bland annat omtala den spannmål och de penningar, som Hertigen gifvit åt S. Med stöd af de sist erhållna underrättelserna angrep man S. om igen. Denne måste nu erkänna, att han af Hertigen mottagit gåfvor och med honom fört brefvexling; men sista brefvet vore endast skrifvet för att hindra Hertigen från förhastade åtgärder. Då skickades om igen tvenne Rådsherrar till Görväln för att få se brefvet och pröfva denna uppgift. Men när herrarne framkommo till A. Johan och efterfrågade skrifvelsen, svarade denne leende, att han redan sönderrifvit den. Ständerna förklarade, att S. borde ur rådet uteslutas. Många ville till och med, att han skulle hållas i fängsligt förvar; ty man fruktade hans stämplingar så inom som utom landet; ryktet sade ock, att en del af gardet var hemligen vunnen och i beredskap att understödja något våldsamt omstörtningsförsök. I denna nöd blef S. öfvergifven och förrådd af Hertigen. För att rädda sig sjelf och skjuta skulden på en annan, lät nu A. Johan inför rådet tillkännagifva, att S. hade i förväg känt och gillat A. Johans ansökningar och åtgärder. Så slutligen fångad i sina egna snaror, kunde S. ej längre komma undan. Han måste erkänna sitt brott och bedja om nåd. Regeringens beslut innehöll, att S. aldrig mer får komma i rådet eller erhålla något offentligt uppdrag. Dock tillåtes honom att som enskild stanna i riket, så framt han hädanefter håller sig stilla. I början underkastade sig S. denna dom. Men snart började han till rådet inlemna den ena skriften efter den andra. Han begärde än nåd och tjenstledighet; än laglig undersökning och

dom; än att tillåtas åter inträda i rådet; än att åtminstone få behålla sysslan i Wismar o. s. v. Rådets svar blef alltid ett och detsamma, nemligen, om han ej nöjdes med det fällda utslaget, egde han, liksom hvarje annan svensk undersåtare, full rättighet att begära laga ransakning och dom. Denna anvisning blef dock aldrig af S. begagnad. Deremot anhöll han om pass att resa utrikes. Han fick ett sådant; men i mer kalla ordalag än vanligt. Bland ständerna var allmänna tänkesättet sådant, att många tyckte, det såväl S. som A. Johan blifvit behandlade med större mildhet än som vederborde. En och annan sade knotande, att De la Gardie för slägt- och gammal vänskaps skull alltför mycket laggt fingrarna emellan. I sjelfva riksdagsbeslutet yttra ständerna: Vi bedja, att den Kongl. Regeringen må hålla Hertig Adolf Johan till uppfyllande af sin sista förbindelse. Skulle han något mot fäderneslandet företaga, önska vi, att han måtte med vederbörliga medel bringas till skäl och ordning; och utlofva vi, att i sådant fall den Kongl. Regeringen med allt nit styrka och understödja.

Efter sin afsättning från rådsembetet trifdes S. ej rätt väl inom Sverige. Han for till Tyskland och Frankrike, efter den derstädes för tillfället varande Hertig Adolf Johan; och skref till samma herre bref på bref, förmodligen för att erhålla hjelp, emedan det egentligen var genom sitt förhållande till Hertigen, som S. blifvit afsatt. Men Ad. J. drog sig helt och hållet tillbaka från den olycklige och numera oanvändbare mannen. Han lemnade brefven obesvarade och underrättade svenska regeringen om förhållandet, samt tillkännagaf, att han med S. icke ville hafva den ringaste gemenskap. När S. kom till Paris för att uppsöka Hertigen, for denne genast derifrån. S. hade nu såsom ofta ondt om penningar. För att hjelpa sig ur nöden, anmälte han hos Ludvig XIV och hos dess minister Colbert, att han ville anförtro dem stora och ganska vigtiga hemligheter; men Colbert fästade vid alltsammans ingen uppmärksamhet, utan gaf S. ett temligen ogunstigt svar, hvarpå denne genast lemnade Paris. Med svenska regeringen kom S. återigen i delo. Han var ur rådet utesluten och af styrelsen ej mer såsom rådsherre erkänd; men hade nog fåfänga att detta oaktadt vilja utgifva sig för en sådan. Det hände, att en cancelliskrifvare af okunnighet eller misstag råkade på en utanskrift gifva S. titeln af Svea Rikes Råd. Denna lapp visade S. för många och inbillade dermed de lättrogna, att han åter blifvit upptagen i rådet. Han utgaf sig sjelf, och lät sig

af andra helsas för Riksråd; detta äfven i Paris. Följden blef, att svenska regeringen formligen förböd honom nyttja denna titel, och lät genom sina sändebud vid de främmande hofven tillkännagifva, att S. numera icke innehade svenska rådsvärdigheten. Efter dessa motgångar i Sverige och i Frankrike, vände sig S. till Tyskland, till Churfursten Fredrik Wilhelm af Brandenburg. För denne framdrog han sitt gamla förslag, om anläggandet af en *Sophopolis*, en de visas stad. Han berättade, huru en mängd lärda och snillrika personer i Holland, England och Frankrike skulle hafva för S. beklagat sig öfver det tanketvång, som i mer eller mindre hänseende hindrade deras forskningar. Han föreslog Churfursten, att för dylika personer af alla folk och af alla bekännelser öppna en gemensam boningsort, der de på Churfurstens bekostnad och under hans styrelse, dock skyddade af egna privilegier och fullkomlig samvetsfrihet, skulle bo och arbeta tillsammans. Derifrån, mente S., skulle ett nytt ljus utbreda sig öfver verlden. Brandenburg under Fredrik Wilhelm skulle blifva ett Grekland under Perikles, ett Egypten under Ptolemeerna. Äran deraf skulle bilda den herrligaste glans kring den store Churfurstens namn o. s. v. Äfven lät S. förstå, att så många lärda tillhopa skulle genom alkemiens tillhjelp snart upptäcka konsten att göra guld. Fredrik Wilhelm, ehuru varnad, nappade på kroken. Hela tiden bortåt, underhöll han S. på sin bekostnad. För det tillämnade, allmänna folkuniversitetet valdes Ziesar, och och sedermera Tangermünde, der en hop gamla byggnader funnos att begagna. Till dessas förbättrande anslogos 15,000 Rdr, och förslaget var så nära sin verkställighet, att ritningen till den nya Akademiens sigill redan var färdig. Lyckan tycktes sålunda åter gynna S., och han hoppades att blifva högsta styresman eller åtminstone med-direktör öfver det nya folkuniversitetet. Men vid närmare öfvervägande uppstodo allehanda betänkligheter. Från Sverige ankomna underrättelser om S. voro icke gynnande. Churfurstens uppmärksamhet började också ryckas till de vigtiga europeiska underhandlingar, som föregingo trippel-alliansen. Rådgifvarne tillstyrkte att för det nya universitetet icke göra några omkostnader, innan man visste, huruvida de lärda verkligen ville begagna anbudet. S. talade mot sådana försigtigtighetsmått häftigt, men fåfängt. Churfursten beslöt att känna sig före genom en utfärdad inbjudning. Den var lofvande, lockande, lysande; men ingen af de snillen, som S. omtalat, anmälde sig. Saken förföll och S. affärdades med

en summa penningar. Detta inträffade våren 1667. Ett dunkelt rykte berättar, att han sedan farit omkring i Tyskland; att han der hållit flera folkmöten; att han vid desamma sökt utbreda sina läror till förnekande af Guds tillvaro och själens odödlighet; att han af sådan orsak blifvit förvisad från den ena staten efter den andra o. s. v. Våren 1670 var han i Hamburg, ensam, fattig, nödställd. Sina dyrbarheter hade han nödgats den ena efter den andra pantsätta för kläder och lifsuppehälle. När dyrbarheterna voro slut, började han af sina bekanta tigga lån, och fick till slutet endast några få daler här, några der. I de ömkligaste bref till dottern och mågen, beskrifver han sin nöd, sin brist på penningar, till och med på kläder; och ber för Guds skull om räddning och hjelp.

Vid denna tiden ljusnade S:s utsigter om igen. Hans dotter, Maria, blef gift med den besynnerlige, men förmögne Dulle Banéren. För denne sin måg kröp S. i det lägsta smicker; men erhöll också af honom många och betydliga penningeunderstöd. Tillsammans väntade de lycka och upphöjelse af den snart på thronen uppstigande konungen. I hög grad lärorikt är att läsa dessa "framtidsmäns" bref och följa deras åtgöranden vid den tiden. S. uppvaktade den unge konungen med de ömsintaste helsningar. Jag har, skrifver han, städse förutsett, att Hans Maj:ts anträde till regeringen skulle blifva tidepunkten för den betryckta oskuldens hjelp. Jag har derföre längtat efter denna stund så, att minuterna förekommit mig som dagar, dagarna som år, åren som sekler. Nu är min hjertliga önskan, att hvarje timma, dag och år få uppvakta min nådige konung o. s. v. Ytterligare skrifver han till ofvannämnde sin måg: Vi båda äro fäderneslandets och konungens trognaste tjenare; derföre hafva vi också blifvit förföljda af de egennyttiga herrarne i riksstyrelsen. De hafva förvandlat rättvisans tempel till ett Baals kapell, der man förföljt och förvisat mig endast för min trohet emot den unge konungen. I främmande land har jag blifvit ärad, men hemma föraktad; ty ingen är profet i sitt fädernesland. Men nu kommer sanningens dag. De skuggor, de ofortjenta beskyllningar, man lastat öfver mig, skola af den unge konungen förjagas. Med sitt varde ljus! skall han skilja ljuset från mörkret. — S. rådde Banér, att söka på deras sida vinna Adolf Johan. Banér borde derföre på Stegeborg besöka nämnde herre, hvilken, nu öfvergifven af alla, skulle för en dylik uppmärksamhet finnas mycket tacksam. Banér borde också genast skynda till

den på thronen uppstigne Carl XI för att bevaka sina och sin svärfaders fördelar o. s. v. Man ställde så till, att den unge konungen gjorde ett besök hos Banér på Norrby. Denne och svärfadern läto för tillfället på koppar och glas rita bilder och tänkespråk, som skulle vara smickrande för den höga gästen. Tillika ville man inbjuda Adolf Johan för att medverka till det åsyftade ändamålet. Gunstlingen Reutercrantz sades vara för detsamma vunnen. Äfven S:s systerson, J. Gyllenstjerna, hade sin hand med i spelet, och ett allmänt rykte gick, att S. skulle snart åter inträda i rådet. Men ett stort hinder var S:s egna, mer och mer besynnerliga, till och med orimliga planer, hvilka framstucko jemte ofvannämnde slughetens beräkningar. Han påstod sig tillsammans med en läkare, Wit, ifrån Riga vara i besittning af ganska vigtiga hemligheter, som skulle göra konungens regering i allo lyckosam. För De la Gardie hade de dolt denna hemliga kunskap; men voro beredda att uppenbara den för unga konungen. Denne borde passa tillfället, angripa Polen och taga hela dess Östersjökust. Dertill behöfdes blott att åt S. lemna litet penningar och några rader till fullmakt för att afsluta med Dr. Wit. En annan gång skrifver S., att Tzaren i Ryssland ämnade åt Sverige bjuda tjuge tunnor guld samt landskapen Pskow och Nowgorod för en äktenskapsförbindelse med Carl XI; sedan skulle båda staterna tillsammans dela Polen; allt med tillhjelp af Dr. Wits hemligheter. En annan gång berättade han sig hafva en profetia, som nära rörde Carl XI och skulle gifva samma herre angelägna upplysningar. Om, tillade han, konungen låter mig anskaffa dessa vigtiga hemligheter, skall han genom dem blifva den störste furste i verlden. Alla dessa förslag skulle Banér å S:s vägnar framställa för Carl. Men, skrifver S., om dessa mina råd blifva föraktade, då måste jag öfvergifva det otacksamma Sverige, likasom Moses öfvergaf Egypten och likasom Apostlarne måste från det förhärdade Judalandet vända sig till hedningarne.

Carl XI tyckes ej hafva fästat minsta uppmärksamhet vid Skyttes förslag, och kallelsen till rådsbordet väntades fåfängt. S. nedsatte då sina anspråk, och ville åtnöjas med att bli president i Wismar. Men han kunde numera icke ens bekomma denna af honom sjelf förut försmådda plats. Han reste om igen till Holland och England. Äfven härifrån skref han om nya, för Sverige fördelaktiga upptäckter, och erböd sig att åt konungen meddela dem. Tillika arbetade han ifrigt på en plan af följande innehåll: under nu

pågående krig borde konungen utnämna Dulle Banéren till Fältmarskalk öfver en svensk här i Rhentrakterna, och ställa vid hans sida S. såsom en svensk legat i Tyskland. Jag hoppas, skref han, att vi två tillsammans skola derute föra sakerna bättre än de gamla grefvarne hemma i svenska regeringen. Han skref i denna syftning bref på bref, och ställde med flit flere af dem så, att Banér skulle kunna likasom händelsevis uppte dem för konungen. Men dessa konstgrepp hjelpte ingenting. De begärda utnämningarna hördes ej af, och hvad som var värre, konungen indrog de i sig sjelf olagliga donationsgods, som S. i Christinas tid på ett, som det äfven säges, olagligt sätt sjelf tagit från deras förra innehafvare, Messenius. S. klagade bittert, att han, som kunde uträtta så mycket vigtigt för fäderneslandet, skulle hvarken vara hörd eller sedd. När den stora reductionen nalkades och fara blef för S:s friherrskap, vände sig denne omedelbart till konungen, anbefallande sin sak i hans händer; ty, skrifver S., alla skola intyga, att vid riksdagarna 1649 och 1650 har bland alla rikets inbyggare just jag varit den, som laggt första grundstenen till den arfförening, i följe af hvilken Eders Maj:ts slägt bestigit svenska konungathronen. Om, skrifver S. till sin måg, om konungen har en enda droppa af sina förfäders blod i ådrorna, så kan han ej annat än älska, ära och skydda den, som för honom och hans hus så mycket uträttat och lidit. Orden gjorde måhända intryck på konungen. Man talade åter om, att S. skulle komma in i rådet. Det blef ej af. Men vid den eljest så stränga reductionen uppletades en förevändning att låta S. behålla sitt stora friherrskap. Troligen var detta en tacksamhetsgärd för mannens springande i pfaltzarnes ärender vid ofvannämnde tvenne riksdagar. Oupphörligt stängd från all politisk verksamhet, vände sig S. på gamla dagar åter till vetenskapernas fält. Han företog eller började åtminstone att återigen omtala sitt arbete i språkvetenskapen. Det skulle innehålla en jemnförelse emellan de förnämsta tungomålen samt ådagalägga deras slägtskap. Han kallade det *sol præcipuarum linguarum subsolarium.* Han begärde konungens understöd till dess utgifvande och talade derom på sitt vanliga, sjelfberömmande sätt. Ingen, skrifver han till konungen, ingen bland de språklärdaste män har någonsin efterlemnat ett sådant verk. För hela menniskoslägtet, så höga som låga, är detta arbete, näst Guds ord, det ädlaste, nyttigaste, ja nödvändigaste. På det ett sådant oförlikneligt och i verlden aldrig sedt verk icke måtte med min

person försvinna, anhåller jag, att Eders Maj:t täcktes allernådigst förskjuta tryckningskostnaden. Eders Maj:t skall deraf vinna lika ära som Alexander Magnus genom beskyddandet af Aristotelis verk. Jag tviflar nemligen icke, att ju Eders Maj:ts namn och minne skall genom detta mitt arbete vara så länge verlden varar. S. sade, att verket var redan då mestadels färdigt. Men det exemplar efterverlden deraf kunnat finna, är knappt en begynnelse. Det vittnar visserligen om fyndighet och mångsidig språkkännedom, men tillika om oreda, brådska och ofullständighet. Det är icke ens ordnadt efter bokstafsraden, och hela det så utbasunade arbetet utgör — 17 skrifna ark.

Tillika med Riksrådsplatsen hade S. fått en tid behålla Landshöfdingedömet i Upsala och Stockholms län. Han lät i sådan egenskap anlägga landsvägar ifrån fyra Upsalas stadsportar. År 1648 blef han äfven Canceller för universitetet i Dorpt. Blef slagen till Riddare af Amaranth-Orden vid dess stiftelse 1651, då Drottningen dermed beklädde sina favoriter af båda könen.

Afled i Stockholm d. 25 Juli 1683, hvarvid betjeningen ej ville anse honom verkligt död, förrän liklukten tydligen förnams. Gift med 1. *Christina Sparre*, 2. *Eva Mörner*. Hade endast tvenne döttrar, hvaraf *Maria* är ofvan nämnd. Med honom utslocknade friherrliga ätten. Han blef begrafven i faderns präktiga grafchor i Upsala Domkyrka.

Skrifter: Dissertatiuncula de argumento, quod fæminæ officium Legati mandari possit. — Oratio qua probatur, utilitatem pro justitia in administratione rerum publicarum colendam. Ups. 1626. — Oratio de incarnatione Filii Dei. Ib. e. a. — Gratulatio cum voto pro salute Regis et Regni Ordinum in Comitiis Holmiæ congregatorum. Holm. 1627. — Oratio panegyrica laudem Gustavi Adolphi Regis exhibens. Amstel. 1630. — Quæstiones de hodierno statu, honori Academiæ Dorpatensis, munificentia invictissimi Regis Gustavi Adolphi in Livonia jam surgentis, ad publicam disquisitionem propositæ, in Collegio majori. Dorpati 1630. — Oratio in excessum Gustavi Magni. Lugd. Batav. 1635 in fol. några gånger omtryckt. — Äfven finnas efter honom flera bref tryckta. De som han skrifvit till sitt försvar, emot de honom påkastade beskyllningar, finnas uti Sv. Bibl. D. IV. s. 202 och följande införde.

(Källor: Stiernmans Bibl. och Höfd.-Minne. — Schefferi Svec. Litt. — Molleri Hypomnemata. — Svenska Bibl. III. 319, IV. 196. — Fants Hist. Litt. Gr. II. 80. — Rehbinders och Rothliebs Landtmarskalks-chrönikor. — Boyes Riksdagshist. — Adlersparres Hist. Saml. II. 260. — Napierskys Lex. — Fryxell *).

—A—Ö—

*) Vi hafva i ofvanstående biographi haft den bästa handledning i sistnämnde källa, der B. Skytte för första gången fullständigt blifvit tecknad och nytt ljus spridt öfver hans invecklade förhållanden, synnerligen med afseende på Adolf Johans stämplingar.

SKYTTE, LARS.

Son af Ståthållaren på Upsala Slott *Lars Skytte**) och *Anna Arvidsdotter Posse.* Redan i Upsala gjorde han sig känd för vidsträckta insigter, och höll der en lärd oration. Efter fulländade utrikes resor blef han straxt K. Hofjunkare och 1641 förordnad till K. Svensk Resident i Portugal, hvilken syssla han förestod till år 1647, då han tog afsked. Han begaf sig då till Rom, förändrade religion, och blef *Frater Ordinis minorum Francisci Regularis observantiæ.* Kallade sig *Frater Laurentius a D. P.* eller *a Divo Paulo*, studom ock tillika *Nobilis Svecus*, stundom skref han sig *Laurentius Skytte, Nobilis Svecus.* Han egde en djup lärdom, kände många språk, och var särdeles hemma uti europeiska Statskunskapen. Ett katholskt biskopsdöme erböds honom jemte hopp om Cardinalshatt, men afslogs.

I dedicationen till Påfven Clemens IX, framföre sin *Scala pietatis*, talar han mycket om sitt uppsåt att omvända sina landsmän: Sic enim ego nativum errorem Catholica veritate corrigendo, obstrictum me divinæ gratiæ semper agnovi, ut nisi alios quotidie invitarem, ad Ecclesiæ religiosum obsequium, negligentius me, et eidem gratiæ, et debitæ erga Christi vicarium obedientiæ, respondere dubitarem. Och åter: Ego quidem S. P. licet inops et pauper, hactenus, ad populares meos revocandos, nihil studii reliquum facio, dum charitas Christi urget me.

Skrifter: Oratio de Excessu luctuosissimo Divi Gustavi Magni Svec. Goth. Vand. Regis. Ups. 1633 hab. edita Holm. — Epistola ad Gerhardum Vossium. Lond. 1636 et Aug. Vindel. 1691. — Confessio veritatis Ecclesiæ Catholicæ. Coloniæ 1652. — Peregrinatio Sancta Fratris Laurentii a D. P. Sveci. Rom. 1658. — Scala pietatis. Ib. 1668. — Ramus olivæ Septentrionalis revirescens. 1672. s. l. — Ara Cœli. — Dessutom lemnade han efter sig flera handskrifter.

(Källor: K. Bibl. Tidningar för år 1767 sidd. 21—35. — Arckenholtz' Mem. de la Reine Christine. I. 310.) — A — Ö —

SKYTTE, HENNING.

Född i Nyköping d. 12 Oct. 1620. Studerade i Upsala, hvarpå han 1646—1652 vistades i Tyskland, Frankrike, Holland och England. Blef efter hemkomsten Carl Gustafs Hofpredikant och följde honom i Polen, Preussen, Bommern, Holstein och Danmark. Efter freden 1658 blef

*) Riksrådet J. Skyttes broder.

han utnämnd till Superintendent i Throndhiem, dit han genast begaf sig; men som kriget snart ånyo utbröt, blef han tjenstlös, till dess Förmyndare-regeringen d. 15 Mars 1660 gaf honom samma befattning i Calmar, hvilken han förestod i 47 år och längre än någon företrädare. Erhöll adelskap, under namnet *Schüttehielm*, för sin familj 1668. Då Carl XI 1678, under kriget, lade östra delen af Bleking under Calmare län, erhöll han Biskopstitel, hvilken värdighet hans efterträdare behållit, ehuru Bleking redan 1680 åter förlades under Lund. Theol. Doctor i Upsala 1693. Domkyrkan i Calmar, kallad Carls kyrka, såg han fullbordas 1699. Genom hans bedrifvande blef ock Gymnasii- och Skolhuset färdigt. Afled d. 31 Dec. 1707. På hans grafsten i Calmar läses, att gemensamt med honom under den hvila "dess fru *Anna Schüttehielm* samt deras barn och arfvingar."

Hans föräldrar voro troligen *Henning Nilsson*, handlande i Nyköping, och *Engela Dankwardt.* Från dessa härstamma enligt Rothlieb ätterna Schüttehjelm № 488 och Skyttenhjelm № 788, från hvilka på möderne Cronhjortar, Rothliebar, Linnerhjelmar leda sitt ursprung.

(Källor: Rhyzelii Episcoposcopia. — Rothliebs Landtmarskalkschrönika. — Knös, Hist. Acad. Ups. p. 157. — Dahleri Orat. funebr. — Schefferi Svec. Litt. p. 302.)

— A — Ö —

SLEDORM, HENRIK.

Magister *Henrik Sledorm* uppgifves ha varit Gusaf Wasas lärare i dennes ungdom uti åtskilliga vetenskaper. Blef sedan Professor i Upsala 1514. Gustaf Trolle sände från Sponga kyrka, der han stod med 5000 man, honom och Ol. Petri Phase mot Christina Gyllenstjerna 1520, för att fordra henne till tals, men då de anlände på Norrmalm, funno de bron mellan Malmen och staden uppkastad. De blefvo der stående, tills en af stadens Rådmän kom på andra sidan och lofvade att föredraga Christina deras ärende, men straxt svarade dem Magnus Gren d. y. från Helgeandsholmen med skott, hvarvid de foro tillbaka. Vi finna sedan dessa G. Trolles begge sändebud såsom Cancellerer, den ene efter den andre hos K. Gustaf. År 1529 i Arboga omkring Lucæ Evang. dag skref H. Sledorm som K. Gustafs Canceller "på Konungens befallning" det hos Tegel I Del. s. 263—265 införda brefvet till Mester Jesper Brockmand, den Danske Sekreteraren. Man har ock ett bref från H. Sl. samma år till Abbedissan Ingegerd i Skokloster, der han kallar sig Canceller; men vid nyåret 1531 fick han Olaus

Petri till efterträdare, då han d. 4 Jan. erhöll en Canonie i Upsala Närdingia jemte den ränta han hade på St. Jörgens kapells vägnar (såsom Professor). Äfven har han fått förläningsbref på ett Diaconat i Strengnäs. Vid mötet i Örebro 1531 var han närvarande, men ej såsom Rehbinder uppgifver i Cancellers-historien, "bland Herrar Riksens Råd", utan bland "Rådet, Adlen och Clärckerijdt", sannolikast räknad till det sednare.

Mera känna vi ej om denne man, som synes ej saknat märkvärdighet för sin tid.

(Källor: Rehbinders Cancellers-historia. — Tegels Gustaf I:s Hist. — Celsii Kon. Gustaf I:s Historia.) — N.

SLEINCOUR, JOHAN PETER.

Född i Norrköping 1714 (ej 1710) "af anständiga föräldrar." Studerade i Linköping med mycken utmärkelse. "De af hans vänner, som ännu minnas honom så långt tillbaka, hafva försäkrat, att han redan den tiden, som yngling, röjde detta förtroende till sin egen tankegåfva, denna lätthet att försvara alla meningar, förenade med detta stilla och ensliga sinnelag, som i framtiden gjorde honom, ibland de lärde, mera till en qvick och vältalig tänkare, än till en systematisk philosoph, i det allmänna lefvernet åter till en man, egen i seder och lefnadssätt, men också utan all fruktan att synas sällsam, och föga bekymrad om andras omdömen." Student i Upsala 1735, der han isynnerhet studerade humaniora och bland dem företrädesvis philosophien och latinet, hvarefter han blef Phil. Mag., Bibliotheks-Amanuens, Phil. Docens och Adjunkt samt ändtligen 1765 Eth. et Polit. Professor.

Han omtalas med högsta loford för allvar, lärdom och arbetsamhet. "I ungdomen torftig och medellös, likasom nästan alla goda ämnen, såg han sig efter vanan nödsakad, att, under sin lönlösa tid vid Akademien, söka sin bärgning igenom bemedlade ynglingars enskilda undervisning. Det är åtminstone ett bevis om den aktning han då redan förvärfvat sig, igenom sina insigter och sin ostraffliga lefnad, att då den, i de allmänna ärenderna, på den tiden, ansedde Grefve Fr. Gyllenborg, åstundade en handledare för sina unga söner, lemnades framför andra företrädet till detta förtroende åt vår förtjente Sleincour. Mer än en af våra mest hedrade medborgare, mer än en af dem som nu lysa

i allmänna embeten, hafva redan under hans inseende med heder bevistat detta lärosäte." Den anspråkslöse arbetaren blef ofta orättvist af cotteri-interessen tillbakasatt och vid hans professors-utnämning voro äfven cabaler å färde. "Tvistigheter, som här icke böra uppväckas, och flera omständigheter, hvilka för nära röra vår tid, för att icke behöfva gömmas undan allmänhetens ögon, förbjuda mig att vid denna märkvärdiga tidpunkt af S:s lefnad, framställa honom med alla de fördelar af moraliska insigter och moraliskt uppförande, hvarigenom han utmärkte sig ibland medsökande. Den rättvisa är jag likväl skyldig hans minne, och J, Fäder, som lefven efter honom, med det vitsord skolen J trampa hans mull, att han, otillgänglig för alla låga afsigter, oskicklig till allt lismeri, oförmögen att knyta hemliga snaror för en medtäflare, med stela fjät och en philosophisk liksinnighet gick sin lycka till mötes: tilläggen då äfven hvad hans närmare bekanta, hvad de få umgängsvänner kunna besanna, som han tillät att läsa i sin själ, tilläggen, säger jag, att han, långt tillförene bekant med den menskliga naturens svagheter, utan förebråelser förlät och med nöje förglömde de oförrätter man tillfogat honom. J veten att han var för mycket älskare af en stilla lefnads maklighet, och för mycket skyddad af egna förtjenster, för att antingen vårda, eller behöfva att beväpna sig deremot." I sina föreläsningar följde han Pufendorfs och isynnerhet Wolffs skrifter, hvars geometriska method han fortfarande ansåg såsom säkraste vägen till visshet och bästa grundläggningen för vetenskapliga afhandlingar. Likväl var han alldeles skiljd från det vanliga odium philosophicum. "Redan under sin lefnad såg han här vid lärosätet sin method falla, sina lärogrunder öfvergifvas, den moraliska philosophien taga ett annat skick, och det som mest skulle hafva sårat honom, om han äfven vid lifskrafternas aftagande liknat dem i sinnessvaghet, hvilka icke uthärda att öfverträffas, han såg, säger jag, den vetenskap inom kort tid riktad med främmande ljus, utvidgad, och till en betydlig del förbättrad, hvilken han sjelf med all skicklighet, med allt nit och med all lärdom, under trettio års arbete, föga förmått att föra öfver den gräns der Wolff lemnat den. Men det var här, om någonsin annars, som vår värdige S. bevisade sig philosoph i gerningarna. Jag kan häraf icke åberopa mig ett säkrare vittnesbörd, än den lärarens, som efter honom bekläder samma lärostol han innehaft, och som redan under hans sista år blef utsedd, att dela med honom tyngden af

den embetsbörda, som hans försvagade helsa nekade honom att ensam uthärda. Han skall vittna, jag är försäkrad derom, att hans snälla framsteg i ungdomens förtroende, att hans förändrade plan till föreläsningar i vetenskapen, och hans i betydliga afseenden med sin företrädares, icke allenast olika method, utan äfven skiljaktiga tänkesätt, aldrig tillslöto honom vägen till dess umgänge och rådplägningar; aldrig väckte hos den gamla philosophen andra känslor för honom än aktning och vänskap; aldrig drogo ett moln öfver hans panna, eller satte en fördold udd i hans uttryck, eller förgiftade hans sällskap igenom en sårad fåfängas hemliga missnöjen." S. var så upptagen af sitt nit för ungdomens undervisning, att han ej hade tid eller lust att som skriftställare framstå. I det mundtliga meddelandet var han outtröttlig; men hans natur var alltför passiv för att vilja träda inför den stora allmänheten. Äfven från sin sista sjuksäng fullföljde han sina lärda samtal med ungdomen. "Mer än en af eder, J berömlige ynglingar, som i dag kanhända skänken hans minne en tacksam och hemlig tår, mer än en af eder lärer kunna besanna, med hvilken beredvillighet han, under ensligheten af sitt sjukliga tillstånd, emottog eder i sin hydda, så ofta J åstundaden hans upplysningar. Påminnen eder, huru han då, ur sina knän, upplyfte sitt lutande hufvud, öppnade sina tillslutna ögon, och samlade sina yttersta krafter, för att likasom skänka eder öfverlefvan af sin röst, som han uppoffrat till eder undervisning."

I afseende på grunderna i sin vetenskap var S. orubblig; men föröfrigt hatade han envishet och var i underordnade ämnen till och med vacklande och skeptisk. En man, som nära kände hans tänkesätt, yttrar härom: "När allt noga öfverväges, återstår det tilläfventyrs att afgöra, om han i denna delen förtjenar att lastas eller berömmas, och om denna tveksamhet rättare härledes ifrån en svaghet i begreppet under vanligheten, än ifrån ett snille, som lättare insåg det menskliga förståndets gränsor, och en uppriktighet, som aldrig fängslades af den hemliga fåfängan att synas grundligare än man i sjelfva verket kan vara i dessa ämnen. Jag påkallar här eder upplysning, J lärde, som genom edra snillen, eder djupsinnighet, upphöjt edra namn öfver hopen af tänkare. Kunna vi redan, eller skola vi någonsin, med tydlig öfvertygelse, inse naturen af det väsende som tänker inom oss, inse gränsen för dess förmögenheter, gränsen för dess fria verkningar, evigheten af dess bestånd, möjligheten af dess befrielse ur sinnenas band; el-

begåfvade henne af egna medel med en anständigare summa, än den hon begärt: lofvade att årligen fortfara dermed, (hvilket han icke heller underlät), och begaf sig derpå till sitt hem, med ett obekymradt anlete, öfver de förbigåendes halflöje, hvilka efter vanan beundrade sällsamheten af hans resetyg." Ehuru mycket förtjent af Östgötha nation, blef han likväl vid ett Inspectorsval för denna nation, emot fleres förmodan, förbigången. Ehuru en sådan post på den tiden mycket mera eftersträfvades än nu, förmärktes dock hos S. ej det ringaste missnöje. Tvärtom skänkte han sina landsmän en stipendiifond af 20,000 dlr k:mt *). Han afsade sig dervid alla tacksägelser och anhöll särskildt, att intet härom måtte genom de allmänna tidningarne göras bekant.

Hans sista lefnadsår försvunno under ett långsamt aftagande, hvarunder han led af chroniska plågor och slutligen afled 1785. Efter eget förordnande blef han begrafven utanför staden på den plats, man till samma bruk afsett åt stadens f a t t i g a. Leopold höll minnestal öfver honom uti Gustavianska lärosalen i Gustaf III:s närvaro.

S:s utgifna arbeten utgöras af flera latinska disputationer, som uppräknas hos Lidén.

(Källor: Upsala Lärda Tidn. 1785. — Åminnelsetal af Leopold.) — A — Ö —

SNAKENBORG, HELENA.

Född år 1549 och dotter af Riksrådet *Ulf Henriksson Snakenborg* till Fyllingerum och Norrnäs, i dess gifte med *Agneta Knutsdotter* (Lillie) till Ökna. Hon härstammade således på fädernet af den urgamla svenska ätten *Båt* eller *Snakenborg*, som leder sina anor upp till Jarlarne af Orkneyöarna, sedermera under № 3 ibland Svenska Riddarhusets äldsta adliga ätter och under № 12 ibland de friherrliga upptagen. Af hennes många syskon stannade de flesta vid svenska kongliga och furstliga hofven. Så var äldste brodern Jöns Ulfsson Snakenborg till Fyllingerum anställd hos Hertig Magnus af Östergöthland såsom Hofmästare eller Chef för dess furstliga hof. Yngre brodern Jöran Ulfsson Snakenborg till Norrnäs var Chef för Hertiginnan af Saxen Sophias hof. Af hennes systrar var den ena Gertrud Ulfsdotter Hoffröken eller "Hofjungfru", som det hette på den

*) Flera fattiga hushåll snart sagdt underhöllos af S., och många behöfvandes bekymmer lättades genom hans försorg. Vid sin död lemnade han tvenne slägtingar en liten förmögenhet att dela.

tidens språk, hos Kon. Johan III:s gemål, Catharina Jagellonica, innan hon 1579 blef gift med Christopher Andersson Grip (Gyllengrip) till Stensnäs, Amiral och Ståthållare på Kalmar. Andra systern Karin Ulfsdotter, som var gift med Philip Bonde till Säckestad och Bordsiö, Hertig Carls furstliga Råd och Marskalk, blef tidigt enka 1588, och sedermera Hofmästarinna hos Carl IX:s sednare gemål, Drottning Christina af Holstein. Hon blef stammoder för de nu lefvande grefliga, friherrliga och adliga ätterna Bonde, och öfverlefde sin i England bosatta syster ända till 1640, då hon också i hög ålder med döden afgick. Hennes son, Riksrådet Frih. Carl Bonde, förste President i Bergsamtet eller Bergs-Collegium, är en i svenska bergshandteringens annaler högst minnesvärd man.

Någon tid hade Prinsessan Cecilia af Sverige, K. Erik XIV:s syster, stått i brefvexling med Drottn. Elisabeth af England och deruti låtit förmärka sin önskan att en gång besöka hennes hof. Cecilia vann omsider sin önskan. Hon afreste sedan från England till sin gemåls hemland Baden; men af hennes svenska hofdamer stannade fröken Snakenborg qvar. Genom sin utmärkta skönhet och blomstrande ungdom (hon var nu i sitt sextonde år) hade hon i Elisabeths hof gjort mycket uppseende, så att hon vann Drottningens tycke, och blef snart i hennes hof upptagen. I sådan egenskap blef hon genom Drottningens tillskyndan gift med Marquisen af Northampton och blef hans tredje maka. Genom detta äktenskap kom hon i förbindelse med Englands förnämsta ätter, och såsom med sjelfva konungahuset befryndad, blef hon derjemte upptagen ibland Drottningens tjenstgörande hofdamer. "Propter venustatem pudicitiamque qua claruit, grata Reginæ Elizabethæ, per eam inter Honorarias Ministras sacræ suæ personæ intimo cubiculo attendentes ascita fuit —" såsom det heter i inskriften å den öfver henne uppresta grafvård i Salisbury Domkyrka.

Sedan Marquisen af Northampton med döden afgått, utan att hafva efter sig lemnat lagliga bröstarfvingar, trädde hans enka i ett annat gifte med en af Drottning Elisabeths hofmän och ledamot af dess hemliga råd, Sir Thomas Gorges af Langford i Wiltshire, men bibehöll efter engelsk sed sitt förra namn och dermed förenade företrädesrättigheter såsom Marquisinna af Northamton. I detta sednare äktenskap blef hon moder till fyra söner och tre döttrar. Efter Drottning Elisabeths död i Mars 1603, drog sig Marquisinnan af Northampton efterhand ifrån hofvet, der hon under sin tjenst-

göring bodde i Hamptoncourt och der hon sednast uppvaktade vid Kon. Jakob I:s och dess Drottnings kröning i Juli månad sistnämnde år. Sedan vistades hon för det mesta på Langford castle i Wiltshire. För andra gången enka 1610 lefde hon der i 26-årigt enkestånd, och dog d. 1 Apr. 1635 vid 86 års ålder. Hon erhöll sin lägerstad, vid sin sednare mans sida, uti Domkyrkan i Salisbury, der äldste sonen, Lord Edvard Gorges, Baron af Dundalk, låtit åt sina föräldrar uppresa en präktig minnesvård.

Efter sin fader Riksrådet Ulf Henriksson Snakenborg till Fyllingerum och Norrnäs, hvilken med döden afgått 1583 *), ärfde Marquisinnan af Northampton åtskilliga jordagods i sitt fäderneslaud, Sverige. Arfskiftesbrefvet, original på pergament med fem vidhängande sigill, är ännu i behåll i Permebrefssamlingen i Upsala Universitets-Bibliothek. Det är utfärdadt på Norrnäs d. 14 Aug. 1583 af modern, fru Agneta Knutsdotter (Lillie), "sal. Ulf Henrikssons efterlefverska"**) och gifver vid handen, att sönerne Jöns Ulfsson Snakenborg och Jöran Ulfsson Snakenborg erhöllo, den förre Fyllingerum i Östergöthland, den sednare Norrnäs sätesgård i Upland, hvardera med underlydande hemman och lägenheter. Döttrarna Gertrud, Brita, Helena och Karin Snakenborg fingo deremot strödda jordagods i särskilda provinser. Så innehåller Skiftesbrefvet att "Elin Ulfsdotter", Thomas Gorges husfru, på sin systerlott fick gods och gårdar i Vestergöthland, Vadsbo härad och Undenäs gäll, i Östergöthland, i Bobergs, Wifolka och Gullbergs härader, samt i Nerike, i Kräklinge och Vintrosa socknar, med hvad mera skiftesbrefvet vidare utvisar. Under sin långa lifstid bibehöll Marquisinnan af Northampton sina arfvegods i dess fordna fäderneslaud, och hennes barn och arfvingar i första led äfvenledes. Men på 1660-talet afyttrades efterhand af barnbarnen efter "the Right Honourable the Lady Helena Snekenbergh, late Marchioness of Northampton" såsom hon i det engelska språket utfärdade salubrefvet kallas, de arffallne godsen till deras gemensamma frände å mödernet,

---

*) Härmed rättas misstagen hos Stiernman i Höfd.-Minnet och Uggla i Rådslängden, der han länge är "post fata superstes." Den förra nämner honom såsom Riksråd 1588! Den sednare nedflyttar hans dödsår till 1597!

**) I Svenska Riddarhusets genealogier finnes vid hennes namn ett tillägg af sednare hand, innehållande, att fru Agneta trädt i annat gifte med Engelsmannen Sigfrid Preston, som 1568 var i Sverige Skeppshöfvidsman.

Riksrådet och Riksskattmästaren Frih. Gustaf Bonde. Således försålde Sir Theobald Gorges' barn och arfvingar redan 1663 deras andel för 1000 p:d sterl., enligt köpebref dat. London d. 1 Juni s. å., hvarå Vadsbo Häradsrätt sedermera utfärdade Fastebref af d. 22 Sept. 1665. Slutligen sålde Lord Richard Gorges, såsom äldste son af Lord Edvard Gorges, sin andel 1667 likaledes för 1000 p:d sterl. och såsom främste arftagaren "as principal heir of my blessed father" utställde han, å sina och öfrige medarfvingars vägnar, ett generelt Salubref dat. London d. 24 Apr. sistnämnde år å de arffallne godsen "some lands in Sweden which by the decease and death of my said father do by succession descend and belong unto me." Originalerna af ofvanberörde köpebref och flera hithörande fastebref förvaras i Säfstaholms-archivet.

Äfven i England hade den posteritet Marquisinnan af Northampton der efterlemnat icke någon särdeles lång varaktighet. Af sju barn, hvarmed hennes sednare äktenskap var välsignadt, lära de flesta tidigt med döden afgått, så att endast tvenne söner till namnet äro bekante. Den äldre, Sir Edvard Gorges blef, icke långt efter fadrens död, af Kon. Jakob I 1612 creerad Baronet och 1620 upphöjd till Peer af Ireland och Baron af Dundalk, i grefskapet Louth. Han efterlemnade endast en son, Lord Richard Gorges, och då denne dog barnlös 1712, utslocknade Peers-värdigheten med honom. Yngre sonen, Sir Theobald Gorges till Ashely i Wiltshire, lärer endast efterlemnat trenne döttrar, enligt hvad familjehandlingar i Säfstaholms-archivet gifva vid handen. Slägtens arfvegods äro således i andra händer, och sjelfva stamgodset Langford castle lärer numera tillhöra Hertigen af Richmond.

De i tryck tillgängliga underrättelser, som finnas i Messenii Theatrum Nobilitatis Svecanæ, von Stiermans Adl. Matrikel och Hallmans Minne af Båta-ätten äro, hvad de äldre ättegrenarna beträffar, föga kritiskt uppställde, och till namn och årtal icke alltid tillförlitliga. Isynnerhet gäller detta om Snakenborgska slägtgrenen, i Riddarhusets tabeller, hvilka den nitiske samlaren, Dr. Lüdeke begagnat och med alla deras felaktigheter återgifvit *); ehuru det synes, att denne noggranne forskare dem till en del insett, utan att hafva egt tillfälle att kunna rätta dem. Så kallas Marquisen af

*) Jfr Lüdeke, Denkmal der Wieder-Eröffnung d. Deutchen Kirche in Stockholm 1821.

Northampton Matthias, ehuru hans namn var William Parr, och änskönt hans äktenskap med Lady Helena Snakenborg var barnlöst, gifver dock Messenius honom en son med namnet Keller. Sednare giftet känner han icke. För Hallman och v. Stiernman har detta väl icke varit alldeles obekant, men de skrifva Sir Thomas Gorges' familjenamn origtigt Georges. Hans efterkommande veta de icke af, ehuru dessa icke borde vara alldeles obekante, då de i stammoderns gamla fädernesland en längre tid egt arfvegods, hvilkas försäljning och öfverlåtande å annan hand, i flerfaldiga offentliga rättshandlingar, varit föremål för svenska domstolarnes stadfästande åtgärder.

(Källa: William Parr och hans giftermål med fröken Helena Snakenborg af J. H. Schröder.)

SOEM, CONSTANTIN.

Född i Stockholm. Son af Bagareåldermannen *Anders S.* Förvärfvade sig både hemma och utrikes en synnerlig skicklighet i Chirurgien och blef 1675 Regimentsfältskär vid Österbottens manskap. Tjenstgjorde i Skåne under Danska kriget och blef tvenne gånger tillfångatagen, hvarvid han förlorade all sin egendom. Derpå praktiserade han såsom chirurg länge utrikes, mestadels i Ost- och Vest-Indien. Erhöll 1684 af Dr. Reusch i Amsterdam ordentligt mästerbref i Chirurgien, hvilken han sedan i nämnde stad utöfvade. Prof. Rudbeck d. y. föreslog honom 1703 till Akademie-Barberare i Upsala. Hemkom 1704 till Stockholm, der han önskade bosätta sig och idka praktik; men Barberare-embetet lade sig deremot, så vida han ej ville underkasta sig ny examen och skaffa sig ett ledigt ampt. Han besvärade sig hos K. Maj:t, hvarpå genom Rådet resolverades, att, som embetets skäl voro ogiltiga, skulle Archiater Hjærne samt några ledamöter af Collegium Medicum och de förfarnaste mästare i embetet med S. anställa en chirurgisk discurs, hvilken så aflopp till S:s beröm, att han i protokollet antecknades vara af ogemen skicklighet och experience. Efter Colegii Medici berättelse derom utfärdades Rådets beslut, som 1705 af K. Maj:t i Ravitz bekräftades, att Soem skulle få sätta sig ned i Stockholm, och embetet ålades att bereda utväg för S. att få tillhandla sig ett ledigt ampt. På Enkedrottningens recommendation blef han 1707 Fältskär vid Danviks hospital. Stadsfältskär i Stockholm 1711, med bibehållande af sina förra löner för ådagalagda tjenster

och beredvillighet att året förut utan vedergällning betjena de fattiga på Skeppsholmen och att begifva sig till Arboga, med kostnad och besvär, för att under pesttiden betjena Rådet och Collegierne, som ditflyttat. Han bestridde tillika Läkarebefattningen vid Allmänna Barnhuset. Blef Primarie Chirurg vid Amiralitetet i Stockholm, med 800 dlr s:mts lön, samt Bråckssnidare med 300 dito. Afled 1727. I sitt äktenskap hade han trenne barn: *Constantin* *), Med. Doctor i Hardervik 1721, Assessor i Collegium Medicum, Stadsphysicus i Stockholm, död 1748; *Christian*, Stadschirurg i Stockholm; *Anna*, död ogift.

(Källor: Bergii tal om Stockholm, s. 243. — Roland Martins Åminnelsetal i Vet. Akad. öfver C. F. Ribe. — Gezelius. — Sacklén.) — A — Ö —

SOLANDER, DANIEL.

Född i Piteå, der fadren, *Carl S.*, var Prost, gift med *Magdalena Bodstadius*. Farfadern, Kyrkoh. i Nordmaling uti Ångermanland, hade antagit namnet efter gården Sola.

Studerade under fadrens handledning, med synnerlig lust, Botaniken, och blef 1750 student i Upsala. Han fortsatte sina humanistiska studier och afhörde äfven i början farbroderns, Prof. D. S:s juridiska föreläsningar; men snart vände han sig uteslutande till Linné och Chem. Prof. Wallerius. Lemnade sedan för någon tid universitetet. Gjorde 1756 en resa öfver fjällen till Norge och återkom till Upsala s. å. Då John Ellis och Peter Collinson 1759 af Linné begärde en student för att upphjelpa det naturalhistoriska studiet i England, föreslog han S., som ditreste s. å. Straxt efter ankomsten blef han känd af Lord Northington, Storcanceller af England, hvilken fattade sådan välvilja för S., att han förde honom till sin landtegendom, der han ålade fru och dotter att undervisa honom i Engelskan, hvaruti han äfven gjorde så snabba framsteg, att han, efter sex veckor återkommen till London, var mästare af språket och utmärkte sig genom en sällsynt förmåga att tala det correct samt med behaglig och tydlig prononciation.

Vid besök på ett skepp kom han oförmodadt att följa med till Canariska öarna, der han utvidgade sina naturalhistoriska insigter. Efter återkomsten hjelpte han Ellis i dess undersökningar om Koralliner och Brander vid förfat-

*) Har utgifvit: Diss. de empyemate pectoris. Harderov. 1721. — Berättelse om några särdeles Curer vid Medevi Helsobrunn. Sthm 1727.

tandet af Fossilia Hautoniensia samt utnämndes till Assistant Librarian vid Brittiska Museum med 60 p:d st:s lön, som 1763 ökades med en pension af 100 p:d emot åliggande att öfver naturalierne börja en katalog, hvarjemte han valdes till Led. af Vetenskaps-Societeten i London. Blef 1764 i Oxford bekant med Presidenten Banks, som 1768 förmådde honom att, mot löfte om 400 p:d årlig lifstidsränta, följa med på resan omkring jordklotet, under hvilken de sedan gjorde rika samlingar och med gemensam flit uppsatte beskrifningar öfver sina upptäckter. Under resan låg S. illa sjuk i Batavia och tillfrisknade ej, förrän han några veckor varit i England 1771, då han äfven utnämndes till Bibliothekarie vid Brittiska Museum samt erhöll Juridiska och Medicinska Doctorsvärdigheten i Oxford. Led. af Vet. Soc. i Upsala 1772 och af Vet. Akad. samt Götheborgska Vet. och Vitt. Samhället 1773. Mellertid fortfor han att beskrifva rariteterna uti Brittiska Museum, ordnade och beskref Hertiginnans af Portland Snäck-Cabinett, samt arbetade tillika med Banks på dess verk om Söderhafsväxterna.

En afton, då han var i ett sällskap och om morgonen mått fullkomligt bra, anfölls han af lamhet och dog af slag d. 12 Mars 1782 i Banks hus. Två år förut hade han haft en häftig näsblod, som tycktes vara kritisk; men när hufvudet efter döden öppnades, upptäcktes, att orsaken hade varit ett sprunget blodkärl i hjernan. Han ansågs för en af sin tids störste naturforskare och sörjdes allmänt af vänner och vetenskapsmän. Örtslägtet Solandra och insekten Tortrix Solandrana bevara hans namn. Baronerne Cl. och J. Alströmer låto 1784 i Götheborg slå en minnespenning öfver honom.

Skrifter: Elementa Botanica. Ups. 1756. — Auria infernalis, Vermis, et ab eo concitari solitus morbus, i Nov. Act. Reg. Soc. Scient. Ups. I. 44, 58. — Beskrifning öfver Petrifikater. Lond. 17 . . . — Dessutom smärre afhandlingar uti Vet. Societetens i London Acta.

(Källor: Uppfostrings-Sällsk. Tidn. 1788 sid. 289, 1785 sid. 105. — Sacklén. — Sveriges Sköna Litt. af Wieselgren, Del. IV.) — A — Ö —

SOMMAR, MAGNUS.

Efter studier och utländska resor samt några års mindre tjenster vid Domcapitlet i Strengnäs, blef han 1518 Domprost och, på Gustaf Vasas "befallning", 1522 vald till Biskop. Samtyckte till Vesterås' Recess 1527 och blef först derefter invigd 1528. Han beskrifves såsom en lärd och

och allvarsam man, samt var 1531 uppförd på Erkebiskops-förslaget.

Vid Gustaf I:s anträde till regeringen hade han den lyckan att finna alla biskopsstolarna lediga, utom Vexiös, som innehades af den foglige och af ålder försvagade Ingemar, samt Linköpings, som Brask beklädde. Gustaf var således i den högst fördelaktiga belägenheten att kunna med eget pålitligt folk besätta snart sagt alla rikets biskopsstolar; och, såsom Rhyzelius berättar, försummades icke hans "befallning" *). Den ende qvarblifvande af gamla stammen, Brask, fick sådan förplägning, att han heldre valde att hvilå sina gamla ben fjerran från det land, hvars alla förhållanden han med så mycken kärlek och uppmärksamhet följt. Man skulle nu tro, att Gustafs biskopar — helst sedan de beskedligt framräckt händerna att bindas i Vesterås — borde befinnas i lugn och stilla undergifvenhet. Hvems felet må ha varit, så inträffade emellertid det egna förhållande, att Gustaf kom i ovänskap med dem alla, liksom med alla sina Cancellerer **). "Ehuru Biskop Magnus vetste skicka sig efter tiden och gå Konungen under ögonen" samt af naturen var from och eftergifvande, fick han dock uppbära flera skrapor af Konungen; och då han 1536 "något obetencksamt theruppå svarade", afsattes han genast och hölls i fängelse, till dess slutligen "af konglig mildhet" (!) tillstånd gafs att "lefva sin öfriga tid på Krokeks kloster." Hans dödsår är okändt.

(Källor: Rhyzelii Episcoposcopia. — Strengnäs Stifts Herdaminne.)

— A — Ö —

SOMMELIUS, GUSTAF.

Mindre utmärkt genom snillegåfvor och strängt vetenskapliga studier än genom outtröttlig flit och stora samlaremödor på litteraturhistoriens fält, häfdar dock denne man åt sig med rätta en plats bland förra århundradets lärde. Han var född i Malmö 1726; föräldrarna voro Rådmannen derstädes *Johan Sommelius* och dess hustru *Anna Elis. Hoffinghoff*. Endast fem år gammal förlorade han sin far, men erhöll af sin farbror, Borgmästaren i Lund Gust. Sommelius, som straxt efter faderns död tog honom som eget barn i sitt

---

*) Äfven Geijer anmärker att "Biskopsstolarna fylldes under hans egen inflytelse."

**) Huru han processade med alla sina slägtingar, och huru han processade synes hos Geijer II. 123.

hus, en mycket vårdad uppfostran. Vid nio års ålder blef han inskrifven vid Lunds cathedralskola der han ådagalade synnerlig flit och arbetsamhet. Efter sju års förlopp dimitterades han derifrån till Carolinska universitetet, der han isynnerhet idkade linguistiska studier och gjorde en god curs i grekiska och österländska litteraturen under den grundlige Prof. Dr. Johan Engeström, som för ynglingen fattade så mycket vänskap och förtroende, att han valde honom till lärare åt sina tre äldste söner och sände dem under hans ledning till Upsala. Sedan Engeström blifvit Biskop öfver Lunds stift, ville han bestå sönerne en utrikes resa, då vägen först togs till Greifswald, der Sommelius medelst speciminerande förvärfvade sig magisterdiplomet d. 4 Juli 1748. Återkommen till Tyskland, der han besökt åtskilliga universiteter, blef han följande året på särskild recommendation af sin principal, Biskopen, förordnad till Docens i grekiska och österländska språken vid Lunds Akademi. I denna egenskap gaf han flera "collegia privata et privatissima", men förtjensten derpå var dock så liten, att han för bättre utkomst skull sökte ett collegat vid Lunds cathedralskola, hvartill han äfven blef utnämnd d. 13 Mars 1751, utan att dock öfvergifva sin plats vid Akademien. Fem år derefter erhöll han Akademie-adjuncts fullmakt och d. 1 Dec. 1756 utnämndes han till Rector Scholæ i Lund, hvilken befattning han med allvar och nit skötte något öfver tio år eller till d. 7 Apr. 1767, då han blef återflyttad till Akademien såsom dess ordin. Bibliothekarie. Nu syntes han hafva kommit på sin rätta plats, ty att ordna och catalogisera böcker, att samla och redigera manuscripter samt att i ljuset framhafva bortglömda litterära förtjenster, det var S:ii lust. Genom en vidsträckt correspondans och commers med åtskilliga både ut- och utländska bibliognoster lyckades det honom att åt akademiska bibliotheket förskaffa flere "rariteter." Sådana betalte han ofta ganska dyrt, såsom t. ex. fjerde delen af Rudbecks Atlantica med 500 dlr k:mt, hvilken hans synnerlige vän och trägne correspondent, Akad. Cancellers-Sekreteraren Kökeritz åt honom i Stockholm inköpte. Genom K. Resolution af år 1777 blefvo honom och hans efterträdare enahanda lön och förmåner tillerkände, som de öfrige Professorerne. Af correspondencen med Kökeritz, som förvaras inbunden jemte åtskilliga bref till S. från Jak. v. Engeström, Nehrman-Ehrenstråle, M. Falkenberg, J. Langebek m. fl., å Lunds bibliothek, synes det som denna Resolution sutit långt inne och kostat S. mycket. Så-

dan var den tidens sed och lärer S. ej hafva sett på styfvern, när det gällde att genomdrifva något hos höga vederbörande. Hans ord och önskningar hade mycket att säga både inom Cancellersstyrelsen och bättre upp. S. skall äfven i Akad. Consistorium haft ett stort anseende och en längre tid afgjordes der alla förekommande mål i nogaste öfverensstämmelse med hans åsigter, hvilka i allmänhet voro sanningens och rättvisans. Endast mot nepotismen synes han ej hafva varit tillräckligt på sin vakt.

S. var emellertid öfverallt både för sin charakter och sina kunskaper högt aktad. Hans föreläsningar i Lärdomshistorien voro talrikt besökta och man kan ännu få höra gråhåriga lärjungar utgjuta sig i ymniga loford öfver hans föreläsareskicklighet. Outtröttlig var han i sitt bemödande att gagna det allmänna och framför allt i att illustrera bortgångna landsmäns minne. Af de 410 disputationer, hvilka han utgifvit, utgöra 79 particulæ hans Lexicon eruditorum Scanensium, der han med Scanensis förstod alla som studerat i Lund. Ej blott bland hans egna, utan bland alla i Lund utgifna disputationer utmärker sig hans *disp. historica de Templo Cathedrali Lundensi* 1755 på 20¾ ark. S., som då var blott Docens LL. OO. och Collega Sch. i Lund, har tillegnat Drottn. Lovisa detta latinska arbete (på svenska), hvilket han företagit på hennes uppmuntran, när hon året förut besökte Lund och då beság detta tempel. Han yttrar der, att Lund var bland Nordens äldsta städer. En opponent dref starkt med Messenius i hand, att blott de fem, Upsala, Sigtuna, Skara, Birca (vid Sigtuna) och Stockholm fingo kallas de äldste, enligt ett framför oss liggande interfolieradt exemplar, som tillhört en af opponenterne. Och den opponenten uttryckte en mening, som länge varit den allmänna. Likväl har en norsk Professor ej längesedan påstått, att aldrig någon bestridt Syd-Skandinavien äran af en äldre odling?! I anseende till följderna af en lång tids Vandalism, då, som någon med skäl yttrade, Domkyrkan ej längre låg i *Londinum Gothorum* utan *Vandalorum*, är detta arbete ännu värderikare, upptecknande mycket, som förstördes förrän Brunius uppstod att reformera den gamla cathedralen, efter en sann idé. På Lunds bibliothek, hvars chef Sommelius länge var, har en sednare tillf. Bibliothekarie bland handskrifterna kunnat införa en mängd af Sommelii egna otryckta skrifter och anteckningar, som dels syntes uppburna dit efter hans död, utan att ha blifvit signerade såsom bibliothekets egendom (förvarade bland oinbundet

tryckgods, som ej lär ansetts förtjena att inbindas), dels träffades i Prof. Lidbecks sterbhus bland de pappersbundtar, hvarpå sterbhuset ej tog vara. Före Lidén har S. skrifvit en Catalogus Disputationum i flera häften, som här förvaras. S:ii anmärkningar vid Rogbergs och Rudas Smålandsbeskrifning, här till finnandes, utgöra förnämligast rättelser i disputationstitlar. Åtskilliga materialier träffas här ock till Skånska Clereciets historia, hvaraf blott tredje delens första stycke trycktes, hvilka materialier, så väl som hans stora samlingar till Lexicon Erud. Scanensium, nu med tacksamhet begagnas af Docenten S. Cavallin, under författandet af ett Lunds stifts Herdaminne. Dessa Sommeliska samlingar utgöra flera band in fol. och in 4:o, utgörande rika urkunder, några från 16:e och en mängd från 17:e och 18:e seklerna, t. ex. en stor samling af personalier i original och i afskrifter öfver prester, samt bref från en ansenlig skara personer, som lemnat upplysningar, hvilka Sommelius af dem begärt. Kanske har intet stift emellertid rikare källor för en Stiftshistoria, än Lunds. Detta bör till Sommelii ära nämnas, fast han ej kom att sjelf begagna dessa källor och vinna äran af många fullbordade skrifter i denna väg. Till och med hans Historia Regiæ Academiæ Gustavo Carolinæ s. Dorpato-Pernaviensis afbröts ofulländad vid dess particula xxiii:ia. Att han sträckte sina forskningar utom Lunds stift äfven i Clerecihistorien, finner man af hans "anmärkningar till Strengnäs stifts Herdaminne" af Aurelius.

Man har trott att S. afbröts i sina litterära forskningar och arbeten genom en frestelse, som förstört många akademiska lärare, — maktbegäret i Consistorium. Han egde stort förtroende hos sina Cancellerer, åtminstone hos Falkenberg, och af de bref, Cancellers-Sekret. Kökeritz tillskref S., hvaraf nära ett fullt qvartband nu finnes på Lunds bibliothek, inser man att S. haft stort inflytande och mycket besvär af den s. k. Akad. Jurisdictionen, fast det troligen så småningom blifvit ett kärt besvär. Kanske utvecklades å ömse sidor mera småslughet, än storartade öfverskådningssätt. Efterträdaren Lidbeck yttrar i Series Præfectorum Bibliothecæ Lundensis, att S. varit "en man af fullkomlig lärdom och utmärkt genom den allrastörsta flit, så att hans minne vid Carolinska Akademien aldrig skall kunna utplånas." Vi böra dervid tillägga, att denna lärdom var gammalmodig och denna flit störst i minutier. Enligt Philos. Facultetens i Lund protokoll d. 26 Mars 1768 examinerade Sommelius ynglingarne de litteris antediluvianis deque fonti-

bus, unde notitia scriptorum antediluvianorum sit haurienda. Candidandi svarade nöjaktigt enligt Baumeister, som citerat Vockerodii historia societatum et rei litterariæ mundi primi s. antediluviani. Vi minnas, att Laurel då var Philos. Professor i samma Philos. Facultet. Denna under vår tids ynglingskritik stående professorskritik från förra seklet kan likväl ej skymma Sommelii förtjenster, såsom näst Lagerbring den störste samlare i vår litteraturhistoria bland alla som varit lärare vid Lunds Akademi.

Gift 1768 med *Gertrud Dorothea Held*, dotter af en Capitaine, systerdotter af Cancelli-R. Lagerbring, en energisk qvinna, som sades sträcka sitt finger in i Lunds båda Consistorier. Bland 9 barn märkas: *Sven Gustaf*, f. 1769, Professor, Bibliothekarie och Lärare vid Carlbergs Krigs-Akademi, död; *Johan Reinhold*, f. 1770, Kyrkoherde i Mörrum och Elleholm i Bleking, länge innan sin död 1840 oskicklig att embetet förestå; *Ebba Charlotta*, f. 1771, ogift, död 1846, utmärkt af sträng gudsfruktan och stor välgörenhet; *Carl*, f. 1774, Courtier de navires i Nantes, g. m. en irländsk fröken; *Daniel*, f. 1775, Med. Doctor, K. Lifmed., Assessor och Prov.-Läkare i Örebro län; samt *Beata Sophia*, f. 1778, g. m. Assessorn G. Svedenborg; hon dog 1839.

Skrifter: Försök till en Grek. Grammatica. Lund 1759. — Skånska Clereciets historia III. Om Lärarne vid Academie, Gymnasier Skolor, 1:a St. om Lunds Gymnasii och Skolelärare. Lund 1765. — Imitationer att brukas till de Ciceronis epistlar, hvilka M. Junius utdragit under namn af Selectarum epistolarum ex M. T. Ciceonis familiaribus et aliis voll. III. Lundæ 1772. — Akademiska och Stiftstidningar, utg. i Lund 1775. — 410 Disputationsdelar. — Manuscripter till stort antal i Lunds Akad. Bibl.

(Källor: Lindfors' Reg. Acad. Lund. hist. — Lidbecks Series Præf. Bibl. Lund. — Ståhls Prof. Biographier. — Mscptsaml. i Lund. — Enskilda meddelanden.)

P. G. A. & —N.

SONDÉN, PER ADOLF.

Född i Landeryd uti Östergöthland den 12 Maj 1792. Fadren, *Johan Adolf S.*, blef sedermera Prost och Kyrkoh. i Regna, samt hann en så hög ålder, att han öfverlefde denne sin son. Modren, *Anna Catharina Kernell*, var dotter till Prosten i Åsbo Per Kernell, som afled 1821 öfver 93 år gammal, hvars Minne S. tecknat*).

*) I Sondéns Nekrolog står att han utgaf dennes Predikningar. Detta är dock såvida ett misstag, att man förblandat morfadern med morbrodern, som också hette *Per* och slutligen var Prost (i Hellestad).

Då S. efter att hafva genomgått Linköpings läroverk, 1809 blef student i Upsala, träffade han sin cousin, Atterbom, sysselsatt med förberedelser till utgifvande af Phosphoros. Den unge studenten, som brann af poetisk åhåga, lemnade innan kort några bidrag dertill, likasom han sedermera deltog i Poetisk Kalender, Sv. Litt. Tidning, Polyphem, Dahlgrens Opoetiska Kalender m. fl. Mellertid hindrades han hvarken af dessa vittra idrotter, eller af medellöshet, eller af fälttåget till Norge, hvaruti han 1814 såsom conscriberad måste deltaga, att fullfölja sin väg till den akademiska Parnassen; han promoverades nemligen 1815 till Philos. Magister, lät prestviga sig 1817, blef Rector vid Johannis kyrkoskola 1818, Pastors-Adjunct i Adolf Fredriks församling 1822, tillika 1823 Amanuens och slutligen 1831 Notarie vid Stockholms Stads Consistorium, tillika Bataillons-Predikant vid Svea Lifgardie 1826. Slutligen 1833 Comminister i Clara församling. Tillika kallades han 1832 till Sekreterare i Revisionen öfver Rikets Elementarverk, sedermera till Sekreterare i Samf. pro Fide et Christian. samt slutligen 1835 till Sekreterare i Presteståndet.

Dessa voro de högsta äreställen, hvartill denne flitige arbetare i Vingården hann; med undantag af den sistnämde befattningen var ingendera särdeles inkomstgifvande, men genom ordentlighet, noggrann hushållning och vinsten på sina litterära arbeten, ehuru denna troligen var ganska ringa, slog han sig dock nödtorftligen fram genom lifvet. Men de många mödor, hvilka näringsomsorgen till en del ålade honom, uttröttade omsider hans kropp och tyngde på hans annars jemna och glada lynne, så att han under de sednare åren var nog mycket förändrad. En annan motgång troddes hafva i någon mån verkat till hans sista sjukdom. Han hade efter den för honom så mödosamma riksdagens slut, med omkring 40 meritår, sökt Motala pastorat i sin födelsebygd: hans många gynnare och vänner ingåfvo honom de bästa förhoppningar. Länge dröjde det, innan saken blef afgjord: — men då detta omsider skedde, såg han sig förbigången. Kort derefter insjuknade S. i en häftig nerffeber, hvaruti han efter icke många dagars sjukdom afled den 2 Juni 1837.

Vi hafva blott nämnt en ringa del af S:s litterära verksamhet, som omfattade flera än ett fält. Redan såsom student hade han öfversatt Oehlenschlägers Correggio. Sedan ynglingsåren och ynglingsförhoppningarne voro förbi, fann han sjelf att naturen icke kallat honom till skald i högre

mening, emedan hon nekat honom ett dertill erforderligt mått af fantasi, originalitet och skaparförmåga. Dock äro flera af hans stycken visst icke utan äkta poetiska gnistor, men alla utmärkta genom ett rent och vårdadt språk, en sorgfällig versbyggnad, samt genom en varm och ädel känsla. Dessa alster utgaf han samlade i tvenne band 1829, och tog dermed afsked af Sånggudinnorna, ehuruväl han sedermera en och annan gång nedtog lyran från väggen, såsom då Utgifvarn af Vinterblommorna påkallade hans poetiska biträde.

Föröfrigt egnade han all den ledighet, som hans tjenstebefattningar och brödomsorgerna förunnade honom, åt fosterlandets Litteraturhistoria. Här var han helt och hållet på sitt fält: här hade han tillfälle att ådagalägga den noggrannhet och samvetsgrannhet, som utmärkte honom så väl i hans menskliga som hans litterära charakter. Till denna befattning förberedde han sig redan under sin student-tid genom forskningar i Palmsköldska samlingarna, hvarpå ock hans akademiska specimen *In historiam poeseos Suecanæ Hypomnemata* utgör ett talande prof, emedan detta arbete är en ej alldeles ovigtig källa för svenska vitterheten. I Upsala redigerade han äfven *Fredmans Handskrifter*, samt utgaf sedermera en fullständig upplaga af *Bellmans arbeten*, som har ett betydligt företräde genom jemnförelse af varianter och kritisk sorgfällighet framför den samtidigt i Götheborg utgifna, ehuru den sednare är betydligt vackrare än den af Sondén besörjda, som utkom på hans svågers förlag. Likaså har han utgifvit *Freses*, *Bergklints* och *Kexels* arbeten i Svenska Förlagsföreningens samling. Ej mindre förtjenst inlade han genom sin omarbetning af *Hammarskölds Anteckningar i Svenska Vitterhetens Historia*, ett i sitt slag oumbärligt arbete, men hvars värde i sin första upplaga mycket minskades genom de många felaktigheterna. S. åtog sig utgifvande af andra upplagan, som fått ett classiskt värde genom den otroliga möda S. deråt egnade, i det att han, så vidt möjligt, uppsökte källorna till alla uppgifter, hvilka han derefter rättade eller bekräftade: ett besvär, som troligen var lika stort, som om han sjelf författat detta arbete. Men S:s möda underlättades dervid af hans föresats, att sjelf framdeles utgifva ett urval af äldre svenska skalders tryckta och otryckta arbeten, på hvilket verk han under sina sista femton till tjuge år långsamt beredde sig och för hvilket ändamål han gjorde vidsträckta samlingar och afskref en myckenhet strödda otryckta stycken. Högt är att beklaga, att denna plan genom döden blef outförd, helst

som hans samlingar förkommit. Tvenne år före sin död reste han till Upsala och uppgjorde med undertecknad planen till detta Biographiska Lexicon, hvaruti han sedan ända till sin död förblef en flitig medarbetare. Undertiden hade han uppgjort utkast till lefnadsbeskrifningar öfver nästan alla svenska författare, hela alphabetet igenom, — således öfver ett långt betydligare antal författare, än som enligt planen för detta Lexicon här kan upptagas. Dessa materialier till en fullständig svensk Litteraturhistoria blefvo af undertecknad af sterbhuset inköpte och förtjena att i offentligt bibliothek förvaras.

På sin svärfaders, den hederlige Boktryckar Nordströms, uppmaning utgaf han äfven en omarbetning af den bekanta Glosboken, hvilken bok i den nyare pädagogiken blifvit försmådd, men dock torde medföra sin goda nytta. Äfven utarbetade han svenska anmärkningar till åtskilliga latinska auctorer, bland hvilka isynnerhet hans Virgilius ännu lärer flitigt brukas af skolungdomen. Troligen skördade hans svärfader, som förlade dem, deraf god vinst, men huru stor nytta mågen hade af sitt arbete, veta vi icke. Latinet var dock icke hans hufvudsak; men begagnande de bästa subsidier gjorde han, såsom vi tro, dessa auctorer ganska brukbara för sitt ändamål.

I den theologiska tidskriften Theophrosyne utgaf han ock lefnadsbeskrifningar öfver bröderne Olaus och Laurentius Petri, samt deltog i Stockholms Kyrkotidning. Ännu vigtigare för kyrkan är hans öfversättning af Luthers skrifter i urval, af Theremins predikningar, samt af Klockljuden af Strauss. Sina egna predikningar utarbetade han med sorgfällighet, men egde icke de utförsgåfvor, som hänföra.

Allt detta kunde icke åstadkommas utan en outtröttlig flit och otrolig verksamhet. Likväl älskade S. sällskapslifvet i goda vänners förtroliga krets, börde gerna infall och skämt, samt skämtade sjelf gerna: hans eget skämt var af det godhjertade, trygga, torr-roliga slaget. Efter hans flyttning till hufvudstaden umgicks han mest med Hammarsköld, Livijn, Hedborn, Dahlgren, A. A. Afzelius. Sjelf var han vänfast och föröfrigt en af de hederligaste män man någonsin kunde känna: tillika ej mindre anspråklös var han af alla både älskad och värderad, af ingen afundad. Hans utnämnande till Sekreterare i Presteståndet framför en äldre och jemnförelsevis högt betitlad medsökande var ett särdeles prof på hans embetsbröders aktning, hvilket dock icke förvånade någon annan än honom sjelf. Så mycket underli-

gare derföre, att Vitalis utsåg honom såsom ett mål för sin qvickhet och handterade honom bittrare, än någon annan af sina förmente motståndare. Anfallet började med en parodi af en S:s ballad, Pehr Klockare. Erkännas bör dock, att Vitalis's satir icke var personlig, hvilket jemväl S. medgaf i sitt af det ädlaste sinne förestafvade svar till sin litterära angripare. S. har infört både sin ballad och svaret i sina Samlade Arbeten, der han yttrar, att så skett icke för deras poetiska värde, utan för deras litterärhistoriska märkvärdighets skull.

Gift d. 14 Juni 1833 med *Charlotta Fredrika*, dotter af Directeuren och Boktryckaren *H. A. Nordström.*

Skrifter: a) Original-arbeten: Poemer i Phosphoros, Poetisk Kalender, Opoetisk Kalender, Vinterblommor för år 1833; Recensioner och Uppsatser i Sv. Litt. Tidn., Polyphem (5:e Saml.), Stockholms Kyrkotidning, m. m. — Olai och Laurentii Petri Lefvernesbeskrifningar i tidskriften Theophrosyne. Häft. 1—2. — Dikter af P. A. Sondén. Häft. 1—2. Sthm 1829. — Latinskt Vocabularium. — Minne af Per Kernell, Contractsprost och Kyrkoh. i Åsbo. Efter förf:s död utgifvet. Linköp. 1842. — b) Öfversatt: Correggio, Sorgespel af Oehlenschläger. Ups. 1812. — Luthers Skrifter i urval. 10 band. — Strauss, Klockljuden. — Christi Kors. Predikningar af Theremin. — c) Utgifvit: Cornelius, Sallustius, Virgilius, med sv. Anmärkningar. — P. Kernells Predikningar. — Fredmans Handskrifter. — Bellmans samlade Arbeten i 6 delar. — Freses, Ol. Bergklints Skrifter, Stagnelii samt Kexels arbeten i Sv. Förlagsföreningens Samling.

(Källor: Hammarsköld, Sv. Vitt. Historia. — Nekrolog. Sthm 1837.) P.

SOTBERG, ERIK AF.

Född den 16 Maj (g. st.) 1724 i Vadstena. Son af Rådmannen och Handlanden derstädes *Gustaf S.*, i hans förra gifte med *Christina Giöthe.* Fadren, som härstammade från Dalsland, var son af Capitainen vid Prins Carls Lifregimente till fot, Erik S.

Sedan han njutit undervisning i hemmet och i Vadstena trivialskola, intogs han 1738 på Linköpings gymnasium. Blef student i Upsala 1744, der han måste söka sitt uppehälle genom enskild undervisning. Under denna tid handledde han med mycken framgång tvenne Friherrar von Düben, tvenne Grefvar Stenbock, tvenne Friherrar Frisendorff och tvenne Grefvar Hamilton, söner af Fältmarskalken Gustaf Hamilton.

År 1750 erhöll S. af Generalmajoren, Gr. A. G. Oxenstierna ett stipendium på tvenne år för att uppehålla sig

vid Akademien. Han ämnade denna tid att blifva prest; men omständigheterna förde honom sedan på andra tankar. Mellertid utarbetade han, under Ihre, en disputation, De metu bellico, hvilken likväl ej trycktes, af fruktan att gifva anledning till samma politiska granskningar, som förut träffat Ihres dissertationer De tumulto Dalecarlorum, De victima publica etc.

Deremot antog honom Ihre 1752 till Amanuens, och han biträdde vid samlingarne till dess Svenska Dialect-Lexicon, Glossarium Sviogothicum m. m. Uppmanades äfven af Ihre att granska Junii, Stiernhjelms och Benzelii arbeten öfver Ulphilas: ett arbete, som fordrade vidlyftiga förstudier. Frukten deraf blef *Ulphilas Illustratus*, elfva delar 4:o, såsom specimina Academica, med præsidis företal, hvilket gaf anledning till stridigheterna med Michaelis, de lingua Cod. Argentei, och med Benedictinerne i Paris, de scriptura encaustica, m. m., i hvilka den tidens lärda tidskrifter deltogo. Härefter blef han Phil. Mag. primus 1755.

Men S. var ej den, som sökte hvilan på lagrarne, utan företog sistnämnde år en granskning af Upsala Bibliotheks pergaments-codex af Eddan och Skalda, hvaraf Göranson förut hade utgifvit förra delen eller Dämisagorna. Han samlade derur Exempla clavis diplomaticæ, tradentis veterum Islandorum compendia scribendi etc., mscpt 4:o, och tog af sednare delen, innefattande Kenningar i Skalldskapnum, Liodsgreinir etc. en fullständig afskrift, som förvarades bland Ihres samlingar, hvarpå han med Consistorii Acad. understöd reste till Köpenhamn för att conferera sina Lectiones och Observationes med dervarande Isländare och Danska samlingarne. Men på den tiden vanns der ännu föga upplysning i den gamla isländska skaldekonsten. Han meddelade mellertid sina samlingar åt Mallet *).

S. inkallades 1756, såsom ämnesven, uti Vetenskaps-Societeten i Upsala, och erbjöds af Gr. Gustaf Bonde plats i Antiqu.-Archivum, men undanbad sig då den tjensteväg, han sedan förgäfves sökte. Fick äfven utan ansökning af Consist. Acad. Stipendium Stieglerianum för att, såsom förut Sparwenfeldt, resa till Italien och andra orter, der man förmodade lemningar finnas efter Gotherne och deras stamförvandter. Resan blef likväl om intet "genom infallande dyra tider och flera betänkligheter."

*) Jfr dennes Introduction à l'histoire des Dannemarc, II. 44.

S. företog i stället, 1757, att ånyo genomgå Codex argenteus. Han afskref hela originalet och bifogade Benzelii latinska öfversättning ur Oxfordska upplagan samt anförde i noter sina egna anmärkningar och upplagornas varianter, hvarförutan han författade en Index vocum Moesogothicarum, i afsigt att utgifva en ny, tillökt och förbättrad upplaga af Ulfilas.

S. gjorde samma år en resa genom vestra Sverige, försedd med Riksens Ständers understöd och deras Manufactur-Contors instruction och promotorial, samt följande året genom östra och södra landskaperna till Danmark, hvaröfver journaler med observationer öfver hvarjehanda ekonomiska och manufactur-ämnen till fullmäktige inlemnades.

År 1758 presiderade han De multitudine linguarum civitati noxia, hvarpå han blef Eloqu. et Litt. Hum. Docens i Upsala och ämnade der söka sin fortkomst, ehuru hans gynnare, Biskop Rhyzelius, erbjöd honom befordran i stiftet.

Utnämndes 1761 af Secreta-Utskottet till Lector Moralium et Historiarum vid Cadett-corpsen i Carlskrona, med Amiralitets-Collegii fullmakt 1762. Sedermera Riksrådet Frih. Falkengren och Professor Strömer hade föreslagit honom till denna syssla, som han sjelf ej hade sökt. Likväl sköttes den med hans vanliga nit och han uppgaf förslag till en förbättrad undervisningsmethod, som af vederbörande gillades med särskild hedrande skrifvelse 1769. Erhöll 1763 tillstånd att några år resa utrikes mot afstående af hela lönen under tiden. I sällskap med Grosshandlaren Petterssons son, den sedermera adlade J. A. af Petterssens, genomreste han Danmark, Tyskland, Elsass, Lothringen, Schweitz, Frankrike, England, Holland m. m. Man hade äfven ämnat besöka Italien; men denna plan ändrades, af flera orsaker, och "deribland svenska penningens ringa värde vid 108 markers curs", samt derigenom att följeslagarens fader afled. Från Frankrike afsände S. en samling af böcker, estamper och isynnerhet portraits des hommes illustres m. m., hvilket tillika med fullständig resejournal, samt flera hans papper och tillhörigheter, borttogs af engelska strandröfvare, som efter kriget ännu svärmade i Canalen.

Efter hemkomsten kallades han 1765 till informator för Prinsessan Sophia Albertina efter afl. Assessor Prael, samt erhöll Assessors charakter och 2000 dlr s:mt lön, liksom företrädaren. Men som han "kände sig föga bogad och mindre skicklig till hofuppvaktning", förbehöll han sig att blifva behållen vid Lectors-beställningen, hvilket, likväl först efter

remiss till R. Ständer, beviljades på så sätt, att en vicarie antogs mot **hela** lönens åtnjutande, enligt Ständernas föreskrift *). Erhöll 1768 Lagmans fullmakt, sedan han äfven under Beylons opasslighet och frånvaro varit Drottningens Lecteur samt arbetat med Bibliotheket och Cabinetterna på Drottningholm **).

På Secreta-Utskottets tillstyrkande 1770 måste tikväl S. afstå från Lectors-befattningen i Carlskrona, hvaremot han fick försäkran om sin innehafvande hoflön, på anslagen stat, till dess han vunne annan befordran.

Efter Konungens död 1771 var S. bland de få, som de fyra första månaderna efter dödsfallet hade företräde hos Enkedrottningen och "tillbragte flera timmar dagligen i samtal och betraktelser öfver ämnen, som troddes vara tjenliga att lätta och sprida hennes obeskrifliga sorg."

Började och fortsatte följande året med Enkedrottningen, under hennes vistelse i Berlin, en oafbruten correspondance och communication af hvad isynnerhet genom trycket här hemma kungjordes vid revolutions-riksdagen, och det med Konungens vetskap och ofta under hans egen recommendation, samt alltid med Cancelli-Collegii remiss till postcontoret.

S. samlade ock samt utsände åtskilliga, i sednare åren tryckta, handlingar, rörande förnämligast Carl XI:s tidehvarf, hvaröfver Enkedrottningen anmodade Prof. Veguelin i Berlin att författa en afhandling. Samma uppdrag hade hon, jemte ett dylikt förråd af acter, kort förut gifvit Roulhiere i Paris.

Under Enkedrottningens och Prinsessans frånvaro uppvaktade S. nästan dagligen Hertig Fredrik Adolf, som alltid hyste mycket förtroende för S.

Adlades vid kröningen d. 29 Maj 1772, och kallades *af Sotberg* enligt Konungens egen föreskrift ***), hvilken vid detta tillfälle dessutom endast adlade Prins Carls informator, Apelblad, och Statscommissarien Virell (Lagerstråle).

Utnämndes 1773 till Ledamot och Sekreterare i Vitterhets-Akademien, som alltsedan politiska stämplingarne 1756 varit tillsluten, men nu ånyo öppnades och förstärktes med

---

*) Apelblad, hvilken såsom Akad. Adjunct i Upsala blifvit kallad till brodrens, Hertig Carls, informator, måste begära afsked från sin akademiska befattning, för att kunna emottaga hofvets kallelse.

**) Om dessa göromål yttrar han sig flerestädes i bref till J. H. Lidén. Se Lidénska brefsamlingen på Upsala Bibliothek.

***) Sjelf hade han ämnat kalla sig *Götherkielm*.

nya ledamöter. Han inrättade och höll en fullständig dagbok öfver allt hvad i Akademien föreföll, isynnerhet vid dess allmänna sammankomster, då täflingsämnen borde uppgifvas samt insända prisskrifter granskas och bedömas. Huru i Akademiens äldre tid i detta afseende varit brukligt, känner man endast af Del. I utaf Handlingarne.

Entledigades 1775 från Prinsessans undervisning och ämnade då afgå från hofvet samt anhöll hos Konungen om sina innehafda förmåners åtnjutande enligt löfte och häfd; men Enkedrottningen och Prinsessan läto märka, att han "vid deras lectur och particuliera societet ännu icke var onödig och mistelig", i anledning hvaraf Konungen "lät ansökningen bero vid förra orubbade författningar" samt försäkrade S. om sin nåd.

Anmälte sig 1778 till den lediga Antiqvitets-Archivarii-sysslan, hvartill då nyligen afledne Cancelli-Rådet Berch redan några år förut ansett honom passande och "äfven någon gång gifvit honom anledning att förvärfva sig claves." Någon tid hade ock S., isynnerhet under Berchs sista och långsamma sjukdom, varit anmodad att föreslå deviser och inscriptioner till erfordrade allmänna och enskilda skådepenningar och minnesvårdar. Men Adlerbeth utnämndes härtill och Sotberg fick Cancelli-Råds fullmakt och kort derefter Nordstjernan.

Hans omständigheter, säger Rosenstein, "tilläto honom icke att träda i gifte." "Om han derigenom saknade den smickrande utsigten att blifva stamfader för en ätt, undslapp han en under aftagande seder kanske billig fruktan att lemna sitt namn åt ovärdige efterkommande, som, utan egne, skulle kunna försöka att begagna sig af hans förtjenster."

Ganska märklig är den uppgift, Gahm meddelar efter S:s muntliga berättelse, att nemligen åtskilliga gamla svenska böcker och handlingar, som S. förut sett i Antiqu.-Archivet i Stockholm, sedermera vid hans resa genom Danmark befunnos i Köpenhamn. Langebeks vän, den förtjente N. R. Brocman, hade måhända öfversändt dem till L. Men huruvida numera L:s recipisse på dem kan uppletas, är väl högst problematiskt.

S:s ordentliga lefnadssätt tycktes lofva en hög ålder; men vid jultiden 1781 angreps han af en sjukdom, "hvars svåra beskaffenhet hotade med en bedröflig utgång." Han afled d. 30 Dec. 1781. Hans vapen krossades af N. v. Rosenstein; men det var förfärdigadt både så tungt och så starkt, att, då R. först upplyftade det, var han nära att taga öfverbalansen öfver kistan, och vid andra försöket till krossning blef det nästan oskadadt.

Den 29 Dec. om morgonen hade den bekante Badin*) kommit till d. v. Hofpredikanten O. Wallqvist med underrättelsen, att S. var öfvergifven af läkarne och önskade communicera samt anhöll, att W. ville tjenstgöra härvid och "gifva sig god tid, ty S. hade mycket att tala vid W." På Gahms begäran har W. derom uppsatt berättelse, som finnes i Gahmska samlingarne. Vi upptaga den för att visa, att äfven under det s. k. lättsinnighetens tidehvarf och i Gustaf III:s hof verkligt lärde män ej böjdes af tidsandan. "Jag fann den sjuke", säger W., "mycket svag och beklagade hans omständigheter; hvarpå han tackade mig för min ankomst och förklarade, att han vid detta tillfälle derföre egentligen begärt min presterliga tjenst, emedan han säkert visste, att jag uppriktigt älskade honom. Han bad mig derpå nu icke anse sig för något annat, än för hvad han sjelf ansåge sig: en olycklig syndare, som behöfde och begärde Guds förlåtelse och nåd. Då jag försäkrat mig häruti så mycket heldre göra honom till viljes, som det vore min öppna skyldighet, begynte jag tala med honom om dödens vigt och påföljder, — hvad liten rätt vi alle syndare hafva till Guds kärlek, huru förskräckligt det är att vara eller blifva den förutan, huru glädjefullt att af dess åtnjutande här i tiden hafva en verklig förkänsla o. s. v. Han svarade med redighet och rörelse öfver alla dessa ämnen och tillade, att han, till bevis för mig, huru litet han tyckte om och uppriktigt ångrade allt ondt han gjort i verlden, äfven ville med mig communicera några fel, som isynnerhet lågo honom på hjertat. Jag påminte, att en sådan bekännelse för min skull icke vore angelägen; men om den lättade hans sinne och faciliterade mig i min tjenst hos honom, kunde han den göra. Han berättade mig derpå ett och annat i sitt lefverne, som vittnade om hans ömma invärtes rörelse och stadgade mig i den tanken, att menniskan frisk och menniskan sjuk icke är densamma, och att alla synder äro stora, när vi skola dö. I de bevekligaste termer föreställde jag honom, huru han för Jesu skull lätt kunde blifva skild vid alla brott och straff, som honom besvärade, och i försoningsblodets kraft vid nådastolen få förlåtelse, som han så mycket behöfde. — Det föll mig in att fråga, om han emot dessa christendomens hufvudsanningar vore besvärad af några tvifvelsmål, som ville minska hans glädje, förnöjelse

*) "En infödd morian och en fullkomlig hofnarr hos Lovisa Ulrika", anmärker Gahm.

och tillförsigt; hvartill han svarade med mycken teckning af stark känsla i följande ord: "af alla välgerningar, Gud gjort mig i lifvet, räknar jag vara den största, att jag, under de flera anledningar, jag haft till misstroende och tvifvelsmål, ändock alltid blifvit bibehållen vid det enfaldiga i den christliga trosbekännelsen. Detta har tillförene gjort mig många glada stunder, och detta förutan, ser jag tydligen, att jag hvarken så nöjdt kunde vänta, eller så väl genomgå döden, som jag nu genom Guds nåd gör." — Vi fortforo ännu en god stund att tala öfver dessa vackra och tröstefulla ämnen, tills jag, på hans begäran, communicerade honom efter ett kort skriftermål öfver Davids Ps. 73: 28. — Han blef nu svagare och hade svårt att tala, hvarföre jag icke länge efter förrättningen blef qvar, utan tog afsked, dervid vi å ömse sidor voro på det ömmaste rörde. Efter begäran infann jag mig kl. 12 följande dagen, då han alltsedan midnatten varit mållös och dödsarbetet med starka slagryckningar redan begynt, hvaraf han kl. 1 dog till allas saknad, som närmare känt honom, till upplysning, och, jag vill hoppas rättelse för dem, som voro uppmärksamme, om han skulle dö som philosoph eller christen. Han förenade begge delarne in i sjelfva dödsstunden."

Skrifter: Ulphilas Illustratus. P. I. 1752, P. II. 1755. (På detta arbete nedlades en otrolig möda, för att tillbörligen granska hufvud-codex, och blefvo genom hans åtgärd många lacuner fyllda och en ännu större mängd af misstag och felaktiga läsningar rättade, som finnas i Stiernhielms, Junii och Benzelii tryckta editioner. Önskligt hade varit, att S. fått befattning med den af Apelblad i Wolfenbüttel funna codex rescriptus af Romarbrefvet, som den i Gothiskan föga kunnige Knittel felaktigt utgaf, till stor skada på de vackra stilarne, som hertigen på sin bekostnad låt gjuta). — Andra Akad. Disputationer (se ofvan). — Begängelse Act, då Dalin och Klingenstierna lades i hög tillsammans på Lofön. Sthm 1769. (Är ytterst rar. Finnes i Gahms Saml.). — Om Romarbrefvet på Moeso-Gothiska. (I Sv. Mercurius Febr. 1759). — Om Svenska Språket. (I Del. 2 af Vitt. Akad. Handl.). — Zayre, Tragedie. Öfvers. 1773. (Enskildt belönad af Konungen). — Hist. afhandling om Moeso-Gothiskan. (I Stockholms Lärda Tidn. 1774). — Tillämnad och i mscpt färdig ny upplaga af Codex Argenteus (se ofvan). — Rese-Dagbok 1757, 1758 (se ofv.). — Tal öfver Berch. (I Del. 3 af Vitt. Akad. Handl.). — Om Gåseberget. (I Collect. Gjörw.). — Monumentum Björnståhlianum. (I Lärda Tidn. De båda sistnämnda äro underhaltiga).

(Källor: Gahms Saml. — Rosenstein, Tal då vapnet krossades. — Densammes Tal i Vitt. Akad. Handl.)

— A — Ö —

SPALDENCREUTZ, JOHAN ADOLF.

Gustaf Spaldencreutz, ättens stamfader, föddes d. 28 Sept. 1709 i Norrköping. Fadren var Brukspatron *Georg Spalding*, boende på Gusums mässingsbruk, räknande som stamfader Gouverneuren Jakob Spalding till Grain Asly i Skottland. G. Spalding adlades 1756 (№ 1986), som en Häradshöfding, hvilken 1741 hade fört protokollet i Rikssens Ständers Secreta-Deputation. Lagman 1763. Död i Stockholm d. 11 Dec. 1778. Gift med Aleta Adelsvärd, den under frihetstidens riksdagar till så stor rikedom uppkomne Baron Joh. Adelsvärds syster. Deras enda son *Joh. Adolf Spaldencreutz* vann ännu större namnkunnighet än fadren på riksdagsbanan. Han var född d. 17 Juni 1747; redan vid 10 års ålder fann honom Doct. Sivers "ganska qvick", när han i Doctorns sällskap gjorde antiqvariska excursioner och var den som fann de gröna glasperlorna, som äro afritade i Sv. Bibl. 2 D. sid. 329, i en grafhög i Tryserums socken. Blef Auscultant i Götha Hofrätt 1765, E. O. Cancellist i Just.-Revisionen 1768, Cancellist i Just.-Cancellers-Exped. 1770. Prot.-Sekret. i General-Auditeurs-Exped. 1773. Adjungerades som Ledamot af Götha Hofrätt 1774. Lagman i Östergöthland 1775. Banco-Revisor 1788. Död d. 21 Dec. 1794. Gift med C. Jul. Silfverschöld, dotter af Presid. i Götha Hofrätt C. N. O. Frih. Arv. S. och U. M. v. Seth. Sonen *Arvid Joh. Sp.* har ett namn i Vitterhetshistorien. Född d. 31 Aug. 1782, dog han som Kammarherre på Ryningsholm vid Ekesjö d. 27 Mars 1828. Han tryckte på ett litet handtryckeri små upplagor af derföre ganska sällsynta skrifter. Svärmarinnan, original-roman, tryckt på Rydingsnäs 1800, 16:o; Kärleksdrottningen eller de svarta systrarna; fragment af en besynnerlig historia af Fr. Schiller. Öfversättn. ib. 1800, 16:o. Tidningsskrift för mina Vänner 1 D. ib. 1805. 30 numror, hvardera 2 blad, 16:o. 2 D. ib. 1806, 3 häften, 16:o. Lotterivinsten af G. W. K. Starke. Öfversättn. 1805, 16:o. Den genom ärans förlust brottslige. Sann historia af Schiller, öfversättn. 1806, 16:o.

Lagman *Johan Adolf Sp.* har ej, som sonen, genom sin besynnerlighet blifvit namnkunnig. Han var, enligt Grefve A. L. Hamilton, Riddarhusets bäste talare 1788—89, och egde tillika så mycken kunskap i en person, som 100 af motpartiet. Kallas utmärkt hufvud och eldig talare af andra. Han insattes i det Secreta utskott, som genom de ad-

liga ledamöternas enighet, patriotism och högst raffinerade politik, lika fogligt, som Riddarhuset varit stormande, frälste beskattningsrätten och adelns heder, kanske hufvuden, om laglig räfst egt rum. Deras foglighet "bedrog monarchen med all hans slughet." Derinom satte *Ad. Hamilton*, "hvilken vid det svenska hofvet utmärkt sig med en satyrisk anda och sett de flesta Europeiska större hofven, tolkande sanningen med den sälta, som tillhörde dess lynne och den lättbet, som sällan ernås utan i stora verldens umgängessätt." Kongl. Sekret, Baron *Mannerheim*, ej mångordig i sina tal, men djuptänkt och epigrammatisk, kallad af Konungen för råkknif; Öfversten, Baron *Lantingshausen* och Majoren, Baron *Silfverskjöld*, talande ärans språk, som uppdagade hjertats doldaste tankar, Baron *Rappe*, rörande i sin framställning och mäktig som Orpheus att beveka ehuru ej omskapa vilddjuren: desse understödde af General *v. Hermansson*, Major *Didron*, Kammarh. *Bergenskjöld*, ÖfversteLieut. *Ehrenborg*, Lieuten. *Bärnhjelm* och Cancelli-rådet *Ferrner*. Här bildades Riksgälds-Contoret, för att undanrödja, så mycket ske kunde, Konungen från all befattning med folkets mynt; men svårt att der så ordna, att ej committerade fingo för mycken makt eller för litet ansvar. Det var en tid då, för att få ordet "efter regeringslagarne" in uti instructionen, det behöfdes att Silfverskjöld skref dessa, som Lagerheim ej dristade med egen hand tillägga, och att de passerade Konungens och rojalisternas uppmärksamhet genom det att vid deras uppläsning Hamilton gaf sig till att hosta så hårdt, att alla måste se på honom. Då Liljehorn försäkrat, att han vid sitt hufvuds förlust ej vågade proponera bevillningen på annat än obestämd tid, uppträdde Sp. bevisande, "med sin vanliga eld och styrka", illusionen af folkets sjelfbeskattning under det Konungen ensam egde rätt att sammankalla Ständerna, i fall ej tid bestämdes. Då Konungen sedan d. 27 Apr. infann sig sjelf på Riddarhuset, under det 10,000 menniskor, beväpnade och obeväpnade, anses af Hamilton ha stått på Riddarhustorget och deromkring (bland dessa Hertig Fredrik med sitt anhang, färdigt att hjelpa adeln), de flesta rusige efter fri traktering på stadens krogar, skrålande om blod, förgäfves tystade af *Samuel Rosenstein*, som öppnade fönstret och med gäll stämma ropade: "tyst pack! han talar sjelf" — då upptog Lagman Sp. Konungens argumenter och vederlade dem med klarhet och lugn kraft, ådagaläggande att allmänna crediten ovillkorligen skulle mer ökas än minskas af en på bestämd

än obestämd tid åtagen bevillning. Men olyckligtvis, säger Hamilton, talade han ej först, utan den det parlamentariska språket mindre mäktige Öfverste Wachtmeister.

I de tryckta protokollerna förekomma många vigtiga yttranden af Sp—z. Sannolikt var *Arv. Johan Sp—s* hans son. Född 1782. Ingick i hoftjenst och blef Kammarherre. Dog d. 30 Mars 1828. Han räknades ock till talare på Riddarhuset, då der efter 1809 bildade sig en Opposition mot Ministèren, vid sidan af Corf. Staël v. Holstein, "den nya Constitutionella Oppositionens fader." 1812 blef han ofta föremål för de Ministerielles missbelåtna anteckningar. 1815 var det han som begärde den särskilda deputationen af Adeln till Regeringen, med yttrande af hopp att de vid nästa riksdag måtte få tacka för välgörande åtgärder i landets invertes styrelse. (Se Corf. St. v. H—ns biogr. här nedanför).

(Källor: Hamiltons Anteckningar. — Låstboms Höfd.Minne. — Odencrantz, Götha Hofrätts Hist. — Adl. Matrikeln af Rehbinder. — Sv. Vitterh. af Hammarsköld och Sondén.

—N.

SPARRE.

Som denna ätt är kanske för vidlyftigt behandlad, anse vi oss böra lemna här en öfversigt af innehållet:

a. *Ätten 1200—1600.*

Med geneal. tabell, upptagande 79 namn, hvaribland 33 RiksRåders, inberäknade en Erkebiskop och en Biskop. Korta upplysningar om flera. Biographien № 1 *Lars Siggesson*, RiksMarsk.

b. *Sparre till Rossvik och Roma.*

№ 2. *Sparre, Göran*, Råd och Amiral.
Med upplysn. om hans ätt, deribland ett R.R.

№ 3. *Sparre, Bengt Erland Franc*, Grefve, Presid.

c. *Sparre till Sundby.*

№ 4. *Sparre, Erik Larsson*, RiksCanceller.

d. *Sparre till Bergqvara.*

№ 5. *Sparre, Johan Larsson*, Hofmästare.

e. *Friherrar Sparre till Kronoberg.*

Med geneal. tabell, upptagande 31 personer, hvilkas biographier sedan följa, jemte några andra namn; 12 R.Råders, deribland äfven friherrarnes i grefligt stånd försatte ättlingar.

e. 1) *Joh. Sparres gren.*

№ 6. *Sparre, Joh.*, RiksRåd.

e. 2) *Lars Sparres gren.*

№ 7. *Sparre*, *Lars*, R.R.
№ 8. — , *Svante*, Landtmarskalk, Landsh.
№ 9. — , *Erik*, R.R.
№ 10. — , *Gustaf*, R.R.
№ 11. — , *Carl*, General.
№ 12. — , *Thure*, Öfv.Lieut.
№ 13. — , *Carl Gustaf*, R.R.
№ 14. — , *Pehr*, Rikstygmästare.

e. 3) *Pehr Sparres gren med hans franska grefliga ätt.*

№ 15. *Sparre*, *Pehr*, R.R.
№ 16. — , *Pehr*, R.R.

e. 4) *Thure Sparres gren.*

№ 17. *Sparre*, *Thure*, R.R.

e. 5) *Carl Sparres gren.*

№ 18. *Sparre*, *Carl*, Ståthållare.
№ 19. — , *Axel*, R.R., Öfverståth.
№ 20. — , *Knut*.
№ 21. — , *Sixten*, General.
№ 22. — , *Henr. Georg*, Capitaine.
№ 23. — , *Carl*, R.R., Öfverståth.
№ 23, a. — , *Conrad*, Öfverste.
№ 24. — , *Gustaf Adolph*, Amiral.

f. *Grefve Sparre till Brokind.*

№ 25. *Sparre*, *Axel*, Fältmarskalk.

g. *Grefvar Sparre till Sundby.*

№ 26. *Sparre*, *Erik*, R.R.
№ 27. — , *Axel Wrede*, Öfverståth.

h. *Grefvar Sparre till Söfdeborg.*

№ 28. *Sparre*, *Clas*, R.R.
№ 29. — , *Pehr Georg*.
№ 30. — , *Gustaf Adolph*.
№ 31. — , *Johan*, GeneralLieut.
№ 32. — , *Fredrik*, HofIntendent.

i. *Grefliga ätten N:o 111.*

№ 33. *Sparre*, *Fredrik*, RiksCanceller.

Då i våra i allt rikare mått utkommande historiska handlingar Sparrar till så stort antal nämnas, har Red. trott att en fullständigare öfversigt af ätten skall gagna den, som ej vill förblanda olika personer under bemödandet att fatta en tids "ställningar och förhållanden."

SPARRE.

a. Ätten 1200—1600.

1. *Sixten*, Sixtensson till Tofta 1200—20.

2 Knut. 3 *Nils*.

4 Håkan. 5 Gustaf. 6 Birger. 7 Lars. 8 *Sixten*. 9 *Ambjörn*.

10 *Arnvid*. 11 Fader. 12 *Gustaf*. 13 *Åbjörn*. 14 Lars.

15 *Gustaf*. 16 *Gisle*. 17 *Carl*. 18 *Gustaf*. (19 Sven, 20 Bengt). (21 Birger, 22 Knut). 23 Erik. 24 Knut. 25 Nanne. 26 *Nils*. 27 *Lars*. (28 Ulf, 29 Bengt, 30 Gustaf). 31 *Benning*. E. B.

32 *Magnus*. 33 *Johan*. (34 *Arvid*, 35 *Matts*). 36 *Ulf*. 37 *Nils*. 38 Lars. 39 Gustaf. 40 Ambjörn. 41 *Carl*. 42 *Birger*.

43 *Fader*. 44 *Sigge*. B. 45 Gustaf. 46 Birger. 47 Bengt. 48 Nils. 49 Lars. 50 Matts. 51 Gustaf. 52 *Knut*.

53 *Nils*. 54 *Bengt*. 55 *Nils*. ? 56 Ambjörn. 57 Sigge.

(58 Fader. 59 Ulf. 60 Mauritz.) 61 Gustaf. 62 *Knut*. 63 Fader. (64 Axel. 65 Erik.) 55 a. *Knut Nilsson*. 66 *Lars*.

67 Bengt. 68 Erik. 69 Knut. 70 *Sigge*. 71 Peder.

72 *Lars*, n. 1. 73 Göran.

74 Lynnegård. 75 Knut. 76 Sigge. 77 *Göran*, n. 2. 78 *Erik*, n. 4. 79 Johan, n. 5.

Vi ha här blott upptagit Sixten Sixtenssons kände manliga afkomlingar, räknade till blodbadet i Linköping 1600 *).

1. *Sixten* till Tofta räknas bland Riksråden. Skälen, anförda i Ny Smålands-beskrifn. 2 D., torde vara öfvervägande för antagandet, att hans *Tofta* är det *sedan Stenbockiska Toftaholm* i Finveden vid Vidöstern. En nyare kritik skall alltmera spåra den naturliga utbredningen *från södern mot Mälaren* af i bildning öfverlägsna slägter, i stället för den förra hypothesen, att Mälarens stränder först bebotts och att derifrån utbredt sig den tidens cultur i Skandinavien. Både under sten- och koppar-åldern ha dock ovedersägligen funnits i hyfsning stigande inbyggare af södra Sverige, förrän under jernåldern folk med någon cultur låta spåra sig vid Mälarsträndерna. Det som var naturligast har slutligen visat sig vetenskapligast.

Vid Sven Grathes eröfring af Finveden 1152—57, då denne Tredingskans i Danmark hade sitt rike på vår halfö, måste man finna rimligt, att danska ädlingar fingo slotten sig anförtrodda, hvarigenom egendomsköp och slägtförbindelser med förutvarande adliga slägter i Finveden lätt kunde uppstå. En Smålands Lagman med *Bjelke-vapnet* visar sig snart, likt det en ansedd skånsk gren af Hviderne redan länge förut fört. Och ätten med *Sparre-vapnet*, likt det äldre danska, är vid år 1200 bofast i Finveden. Sixtens son Nils, som gifte sig med svenske Kon. Erik X:s dotter och danske Kon. Waldemars dotterdotter, behöfde väl för detta parti äldre anor, än dem han kan upptäckas ha i Sverige**). *Sigsten* — månne ej sammandraget af Sigorsten? — synes i Danmark ha varit sammandraget till *Stig*. En *Peder Stigson* eller Peder Sigstensson (Sparre) var enligt Rådslängden III. 256 R.R.R. 1354—58, sannolikt den, som kallas *Stigotus Peter* i en urkund hos Sartorius (d. D. II. 2: 377).

*) Anm. De 33 med cursif tryckta namnen äro Riksråders, deribland en Erkebiskops och en Biskops; säkerligen ha dock långt flera tillhört Rådet lika mycket som desse, ehuru man ej så säkert trott sig kunna dit räkna dem.

**) En vestphalisk Sparreslägt anser *Toftaslägten* för en yngre ätt. Se Björnståhls Resa IV. 134. Bj. träffade nemligen i Oppenheim en Baron Sparre som yttrade, att den svenska Sparreslägten tillförene burit namn af Tofta och han trodde den vara en yngre familj. Gissningen om namnets ursprung, som der upprepas efter S. Michaels Riddaren Sparre, behöfver ingen vederläggning.

2. *Knut Sixtenssons* ättlingar med döttrar utgöra till och med Knut Knutsson, som lefde vid 1550, 58 personer på en i De la Gardieska Samlingarne förvarad genealogisk tabell, uppgjord vid 1730 med goda källor.

3. *Nils Sixtenssons* ättlingar med döttrar utgöra till och med Erik Larsson, halshuggen 1600 och Joh. Larsson halshuggen 1599, på ofvannämnde tabell 52 personer. *Nils Sixtensson* till Tofta var R.R., Lagman i Tiunda 1222—40. Gift med svenska konungadottern Märta Eriksdotter.

4. *Håkan Knutsson* begrofs i Vadstena 1306. 7. *Lars* begrofs i Vårfruberga kloster.

8. *Sixten Nilsson*, R.R. 1260—95. Gift med Ingrid Ambjörnsdotter, som lefde enka 1300. Hennes fader egde Owaxtorp, nuvarande Wåxtorp, der Ed ligger vid Vidöstern i Finveden. Hon förde ett vapen (en sparre med två rosor ofvan, en ros nedanom sparren), som nära liknar de skånska Rosensparrarnes till Skarhult. Vid samma tid egdes Owaxtorp af en Tubbe. Torbern var i det seklet ett Rosensparrenamn. Sparrarne till Hellekis förde ännu in i 15:e seklet en sparre med två rosor ofvan, en ros under sparren.

9. *Ambjörn Nilsson* kallas Riksdrotz 1286. Död 1309. Rådslängden II. 50.

10. *Arnvid Gustafsson* till Wik, R.R.R. 1308—18. Rådslängd. III. 88. Gift med 1. Elin (Sture), 2. Ramborg Israelsdotter (And). På Ramborgs graf låg en kopparhäll i Åkers kyrka i Upland, hvilken framfördes till K. Gustaf I, då klockor samlades för riksgälds betalning. Der stod (på latin): *Jag Ramborg till Wik, som här ligger, ber deras Välborenhet af allt upplyst folk, att det ej må tillåtas någon att borttaga denna kopparhäll, som är lagd öfver mig. Om likväl någon röfvar mig död, hämnes Gud. Bedjen för mig!* Då K. Gustaf läsit detta, sade han: *tager och gifver fru Ramborg sin häll igen.* Hon hade byggt Åkers kyrka och Wik hus, ett bredt torn med elfva våningar.

11. *Fader Birgersson* 1334. 12. *Gustaf Birgersson*, K. Magni man och Råd 1349.

13. *Åbjörn* eller *Ambjörn Sixtensson* till Tofta, Salestad och Ängsö, R.R.R. 1295, 1302. Hertig Eriks Drotz 1309. † 1310. Gift med 1. ..... 2. N. N. dotter af Niclis Benedictsson (Oxenstierna) af Langsrum. 3. Ingeborg Ulf, dotter af Ulf Carlsson (Ulf), K. Birgers fränka, som ock kallade Torkel Knutsson *cognatus*.

14. *Lars Ambjörnsson*, gift med Ragnild; äfven med Iliana (enligt en annan uppgift), dotter af Haqu. Läma.

Ragnild var *Henning*, Erkebiskopens moder. Dottren *Adelheid* var Matts Kettilmundssons sonhustru.

15. *Gustaf Arnvidsson*. Se 18. 16. *Gisle*, skrifver sig *Elineson*, såsom född i första giftet af Elin (Sture). Hans sigill under Drottn. Blancas testamente är ännu till. Var R.R. 1315—46. I hans sigill i Peringsk. Charact. fol. 170 ser man något som liknar tre hjertan, troligen rosor på sparren. Han var g. m. 1. Margar. Ambjörnsdotter (Sparre), 2. Brita, dotter af Knut Jonsson. 17. *Carl Elineson*, sambrodren, Advocat. Calmariæ, Kon. Birgers Råd. Rådsl. III. 120. I en urkund hos Sartorius (d. D. H.) kallas han Carol. Celiniesun. Systrarna *Ramfrid*, gift med Israel Birgersson, och *Kerstin*, gift med Håkan Magnusson, må ock nämnas. 18. *Gustaf Arnvidsson* till Wik, sannolikt densamme som № 15. Född af Ramborg. Lagman i Södermanland 1331. Ledamot i en Kongl. Nämnd 1346. Gaf 1334 morgongåfva till Christina Pedersdotter (№ 21) i Skokloster. Peringsk. Saml. Rådsl. III. № 237. 19. *Sven* och 20. *Bengt* lära varit bröder till *Ulf Fadersson* (Sparre), R.R.R. Saknas i Rådslängden af Uggla, men införas i Tibells Riddarelängd för 1368. 21. *Birger Gustafsson* till Fyllingerum lefde 1364—1400. 22. *Knut* 1349. 23. *Erik Abiornsson* dog 1349. 24. *Knut* till Kinhesterum. Dog 1312. 25. *Nanne*, Ridd. 1371—94. Gift med 1. Gunna, Gust. Thuresson (Stures) dotter. 2. Ida, hvilken som hans enka blef gift med Tubbe Eriksson. № 23—25 hade en syster *Christina*, som blef gift med en Johan Alssarsson (tre liljor). Sannolikt har *Johan Christinæson*, som sätter ett sigill med Sparre-vapnet under Drottn. Blancas testamente, varit en deras son, som upptagit mödernenamn och vapen under en tid, då Sparrarne hade så stort anseende; möjligen har han såsom mödernearf fått ett gods, som haft Sparren som märke, hvaraf billigheten ökades *). Dessa barnen voro Abiorn Sixtenssons barn i första giftet. I andra giftet med en Oxenstierna af Langserum föddes 23. *Nanne Abiornsson*; hade två döttrar: *Elin*, gift med Tubbe Eriksson (Tott); dog 1392. *Karin*, gift med Ubbe Mattsson till Winsetorp, den stora Winsetorpa-slägtens stammoder.

---

*) Han kallas Riksföreståndare 1344 samt Konungens Officialis Generalis (Högste Ombudsman), under Konungens frånvaro i Norge. Sedan Drotz i Norge. I en urkund hos Sartorius (d. D. H. 2. sid. 378) är han den ende, som blott är väpnare. Lagm. i Uplan 1365, då han stupade vid Tillinge kyrka.

26. *Nils Abiornsson* till Salestad, Svea Rikes Drotz. Lagman i Vestmanland. Ridd. 1327—58. Han var gift med 1. Helena, dotter af Magnus Waldemarsson. 2. Bengta Abrahamsdotter. Han hade ingen son, men en dotter *Ingeborg Nilsdotter* (Sparre), som blef gift med 1. Sten Thuresson (Bjelke), 2. Bengt Nilsson (Oxenstierna) till Langsrum. Denne har tagits för en son af sin svärfar, och svärfadren, utan söner, länge gått och gällt för stamfader för både Sparrar och Oxenstiernor. Se härom X:e Bd. s. 250 följ. i detta Lexicon.

27. *Lars Abiornsson* (i andra giftet född), R.R. Död 1317. Gift med en Ragnild.

28. *Ulf Abiornsson* (född i tredje giftet) till Tofta. Lagman i Tio härader. R.R.R. 1327. Död 1348. Rådsl. III. № 161. Han höll sin son *Carl* till studier i Paris. Se № 41. Om Ulf Abiornsson yttrar St. Brigitta, att hon såg hans själ stiga upp mot himmelen såsom den mest lysande stjerna. Han var gift med 1. Christina, dotter af Sigism. Kettilormsson. 2. Margaretha, dotter af Sune Jonsson, således syster till Jarlen på Orkenöarna Erngisle. Ulf Abiornsson var Ordf. bland Revisores Legis i Örebro 1327. Var i Jönköping 1318 (De la Gard. Arch. III. s. 143).

29. *Bengt Abiornsson* dog 1341, liksom 30. *Gustaf.* Deras samsyster *Ingeborg* förde tre rosor i skölden; var gift med Mäster Herman till Kaflebäck 1310.

31. *Henning Larsson*, Domprost i Vesterås. Erkebiskop 1341. Död på Arnö 1351. Invigde kyrkogården i Torneå och döpte der Finnar och Lappar. Lät sammanskrifva *Registrum Ecclesiæ Upsaliensis*, som ännu är till. År 1343 uppbar han af stiftet 1097½ mark lödigt silfver, à 16 lod på marken och 2 lod på riksdalern: 8788 Rdr spec. Verksam för Skånes inlösen. Begrafven i Upsala Domkyrka.

Magnus Erngislesson (Sparre), Väpnare 1329, Riddare 1344. † 1373, enligt Tibell, är utan tvifvel densamme som 32. *Magnus Gislesson* till Aspenäs, R.R.R. 1346. Gift med Brita Knutsdotter. Rådsl. III. № 239. Hans sigill är qvar under en Bo Jonssons fullmakt. Systrar: *Kerstin* var gift med Magn. Anundsson Sture; *Märeta*, gift med Rörik Bonde, och *Ingrid*, gift med Thyrne Mattsson (Pukehorn).

33. *Johan Carlsson* lefde 1343. 34. *Arvid Gustafsson* till Wik, R.R.R. 1369—78. Gift med Elin Månsdotter. Rådsl. III. № 273. Arvids dotter Margaretha blef gift med Thure Bengtsson (Bjelke).

35. *Matts Gustafsson* satte tre rosor i sin Sparre och blef stamfader för de Svenska Rosensparrarne till Hellikis. Rådsl. III. № 380. Gift med Brita Månsdotter. Han dog 1389. Hans syster *Märeta* var gift med Folke Nilsson. Matts Gustafssons son *Gustaf Mattsson*, hvars son *Lage* till Hellikis och Torstorp var R.R. 1450. En *Karin Mattsdotter* kallas Rosensparre, gift med Jöns Bengtsson (Lejonansigte). En gren kallas i Stureska tabellerna Rosensparre af Holbonäs. Fjorton personer upptagas bland Märta Andersdotters anor, som var gift med Clas Bjelkenstjerna.

36. *Ulf Bengtsson* till Hjulstad och Lagmansö. R.R.R. 1396—1416. Rådsl. III. № 376. Gift med Karin Månsdotter (Porse), som sedan blef gift med Ficke v. Witzen.

37. *Nils Birgersson* till Fyllingerum. Decanus i Strengnäs 1426.

38. *Lars* och 39. *Gustaf* Knutssöner hade systern *Christina*, gift med Giurder Thorstensson (Oxenstierna) 1338—49 (se X:e Bd. s. 255).

40. *Abiorn Larsson* lefde 1330.

41. *Carl Ulfsson* till Tofta. Artium Liberalium Magister i Paris. R.R.R. Kallas Marsk, äfven Drotz. Utfärdade adelsbref (De la Gard. Arch. III. 68). Utan tvifvel densamme, som Ericus Olai kallar *Carolus Antra* (ett försök att öfversätta de Typtom: Toft?). I en urkund hos Sartorius, skrifven i Falsterbo 1368, kallas han *Karulus Ulfsen van Tuften* *), derigenom skild från *Karulus Ulfsen van Wolfasun* (Ulfåsa), helgonet Britas son. Carl Ulfsson till Tofta förde *en gyllene sparre i blått fält;* gift med Elin Israelsdotter till Finsta. Rådsl. III. № 268. Carl Ulfsson berömmes mycket i Rimchrönikan. Hans dotter *Margaretha* var gift med 1. Sten Thuresson (Bjelke), hvars dotter Brita var gift med Gustaf Sture, Sten Sture den äldres fader och Gustaf I:s farmorsfar. 2. Knut Thordsson Bonde, K. Carl VIII:s fader.

42. *Birger Ulfsson*, R.R. 1381. Systern *Ingeborg* var gift med Bengt Algotsson (Grip); systern *Christina* var gift med Nils Johansson (Gyllenstjerna) till Foglevik.

43. *Fader Ulfsson* till Ängsö, R.R. 1435—88. Rådsl. III. № 498. Gift med med Elin, dotter af Nils Boson (Natt och Dag). Dottren *Ramborg* gift med Greger Mattsson (Lillie) till Tynelsö.

*) I ett annat document hos Sartorius kallas han *Karli Olfsun van tustum.*

44. *Sigge Ulfsson*, Biskop i Strengnäs 1450. Död 1463. Archidiaconus förut från 1441. Mistade genom affall från Konungen tvenne gånger sina gods och fick dem genom tvenne försoningar igen.

45. *Gustaf Ulfsson*, Ridd. 1382 (Tibells Ridd.-längd).

46. *Birger Nilsson* till Fyllingerum, gift med Brita Isaksdotter (Baner). Häradshöfd. 1440. Döttrar: *Märta*, gift med Bengt Månsson till Stenstada; *Margaretha*, gift med Joachim Björnsson; *Gertrud*, gift med 1. Erland Pedersson till Hendelsö, 2. Lasse Svensson Lake.

47. *Bengt Ambjörnsson*. 48. *Nils*, annars okände. 49. *Lars* dog 1343. Gift med Iliana Håkansdotter. 50. *Matts* dog 1364. 51. *Gustaf* dog 1348. Deras syster *Margaretha* var gift med 1. Nils Thuresson (Bjelke), 2. Bengt Nilsson, † 1338.

52. *Knut Carlsson*, Carl Ulfssons af Tofta son, var R.R.R. Rådsl. III. № 328. Död barnlös 1389. Gift med Elin, Erik-Mattssons (Kruus) dotter. Knut Carlsson var Lagman i Södermanland 1375, i Upland 1385.

53. *Nils Fadersson* till Hiulstad, R.R.R. 1475—97. Gift med Christina, Nils Jönsson (Oxenstiernas) dotter. Rådsl. III. № 592. Han dog 1495.

54. *Bengt Fadersson* till Ångsö, R.R., gift med Hilvia Axelsdotter (Brahe) från Danmark. Rådsl. III. № 650. † 1489.

55. *Nils Birgersson* till Fyllingerum, gift med Ingeborg Lagesdotter. † 1481. Månne fader åt R.R. *Knut Nilsson* (Sparre) R.R. i Rådsl. III. № 718, som hör till samma politiska parti, som Knut Bengtsson Sparre vid 1520?

56. *Ambjörn Bengtsson*, gift med Iliana Thorsdotter.

57. *Sigge Larsson* lefde 1400—14.

58. *Fader Nilsson* till Hjulstad, gift med Botud, dotter af Knut Alfsson (Tre Rosor), Ståthållare i Norge. Dottern *Görvel* blef gift med 1. Peder Nilsson (Grip), 2. Trued Ulfstand, 3. Lage Brahe. Hon lefde intill hög ålderdom och ansågs som en furstlig person af sina grannar, troligen för sin faders ståthållarskap öfver ett konungarike.

59. *Ulf Nilsson* dog 1484. Systern *Elin*, g. m. Gotskalk Arendtsson (Ulf) till Nynäs.

62. *Knut Bengtsson* till Ängsö, R.R.R. Sökte förmana Gustaf Eriksson (Wase) att afstå från upproret. Erik Trolle och Gustaf Trolle hade tillika underskrifvit varningsbref till Helsingland och Dalarne, men deraf förvärrades Konungens sak, ty man sade, att Riksens Råd i Sverige nu var ganska tunnt, efter det blott bestod af tre man, de der ock föga

dugde. Denna tid samlades de K. Christian tillgifne Rådsherrarne hos Knut Sparre på Ängsö. Han blef skjuten i Vesterås' belägring 1522. Gift med Christina Eriksdotter Gyllenstierna. Barn: *Sten*, slagen vid Axtorpa 1565. (Se Erik Stenbock och hans vänner s. 84), *Erik*, Befallningsm. på Örebro 1554, slagen vid Axtorna 1565. (Dalin III. 615). *Hellevi*, gift med Arv. Joachimsson Trolle. R.R. Knut Bengtssons syster *Anna* var gift med Sten Thuresson (Bjelke).

66. *Lars Siggesson* till Bystad och Ågård, R.R. 1443. Gift med 1. Ingeborg Bengtsdotter (Ryning), 2. Bengta Arvidsdotter (Svan). Rådsl. III. № 529.

67—69, hade en syster *Hellevi*, gift med Arvid Joachimsson Trolle. † 1549. De voro Drottn. Margaretha Lejonhufvuds kusiner på möderne. *Knut Knutsson* slöt *Knut Sixtenssons* ättegren.

70. *Sigge Larsson* till Bystad, Skofteby och Ågård, R.R. 1476. Lefde 1492. 1500. Gift med 1. Brita, dotter af Bengt Andersson till Sjögerås, 2. Christina, dotter af Måns Bengtsson (Natt och Dag) till Göksholm. Döttrar: *Karin*, gift med Lennart Brunsson till Forstena; *Barbro*, g. m. Nils Olsson (Winge) till Skofteby; *Margaretha*, g. m. Nils Krumme; *Ingeborg*, g. m. 1. Jören Hansson (Stiernsköld), 2. Christer Claesson (Horn), 3. Åke Classon till Bystad; *Hebbla*, g. m. Erik Fleming.

71. *Peder Larsson*, kallade sig Bonde; var g. m. Ingjerd, dotter af Thord Ribbing. Deras dotter *Ingeborg* var g. m. Peder Bengtsson Gylta.

72. *Lars Siggesson*, Riksmarsk hos Kon. Gustaf I (se nedanföre № 1).

73. *Göran Siggesson*, gisslan 1518 jemte Gustaf Wasa, nämnes såsom deltagande i Kon. Christierns armé 1521 att motkämpa Gustaf I. Celsius I. 38. 138.

76. *Sigge Larsson*, blef Riddare vid Kon. Erik XIV:s kröning. De la Gard. Arch. XVII. 2. 56.

77. *Göran Larsson*, den adliga Sparreättens stamfader. (Se nedanför *b*).

78. *Erik Larsson*, Riks-Canceller. Halshuggen 1600. (Se nedanför № 2).

79. *Johan Larsson*, Ståthållare på Kalmar, halshuggen 1599. (Se nedanför № 3).

Denna uppmärksamhet under tiderna, som föregingo den epoch, Biogr. Lexicon egentligen belyser, synes billig

mot en ätt, som gifvit oss nära 50 Riks-Råder, nu fortblomstrande in i sitt 7:de sekel.

---

1. SPARRE, LARS SIGGESSON.

Lars Siggesson (Sparre) är en bland de få Gustaf I:s kämpar, som inrymts vid minnets runda bord jemte sin Artus.

Vi träffa honom först nämnd i häfderna såsom en af de svenska ädlingar, som 1519 lemnades K. Christiern såsom gisslan, då till Danmark bortfördes Gustaf Eriksson, Lars och hans broder Göran Siggesson, Bengt Nilsson till Eka, Olof Ryning till Töresö, Hemming Gadd, Electus till Linköping m. fl. Sedan både Gustaf Eriksson och Sparrarne kommit åter till fäderneslandet och den förre blifvit Riksföreståndare 1521, se vi Lars Siggesson till Sundby, Ågård och Bergqvara nämnas som Ståthållare på Örebro slott. Vid början af 1523 sändes denne herre till Norge såsom Riksmarsk anförande svenska troppar och lade under sig hela landsändan till Opslo stad, hvarest han hvilade i fjorton dagar, och sporde under tiden inbyggarnes stora längtan att med de svenske förenas. Allmogen i södra Norge svor nu Gustaf Eriksson och Sverige trohetsed. Men de danske hade, då de sporde svenska krigsmaktens ankomst, af fruktan brännt och förstört allt hvad kring Elfsborg var beläget, samt skyndat sig undan till Bohus. Lars Siggesson måste då snart, af brist på lifsmedel, vända tillbaka, men tog dock förut "Karsborgs" eller Carlsborgs slott tillika med hela Viken i besittning, då Carlsborg lemnades Nils Krumme och Olsborg Nils Hinnersson i händer, när L. Siggesson derifrån skyndade sig att förkunna sin herre den lyckliga utgången af denna förrättning. Lifvad af Sparres exempel ryckte nu Berendt v. Melen in i Bleking och mot Skåne. Tegel tillskrifver Thure Jönsson (Tre Rosor) detta lyckliga tåg in i Norge, men efter Messenius, Hvitfeld, Chytræus uti Chron. Sax. tillägger Celsius det åt Sparre. Holmberg (Bohusläns Beskr. I. sid. 105), antager, att begge härvid varit Gustafs "Fältöfverstar." Den gamle Riksdrotzen lär medföljt som den unge Riksmarskens rådgifvare. Samma år sände Gustaf, enligt Tegel, Lars Siggesson med de tyska ryttarne, som legat i Borgläge i de svenska städerna, in i Skåne och Halland till att göra K. Christiern skada och afbräck i dessa landsändar; men sedan de kommit förbi Markaryd, vände de tyska ryttarne igen till sina Borgeläger, skyllande på de

stora skånska floderna. Huru derom var, yttrar Tegel, kan man icke för någon sanning skrifva, dock är visst att elfver i Skåne äro, taga så mycket snarare flod till sig, som de ligga närmare hafvet. Och kan man intet göra mot Guds försyn eller elementen, ty de gå öfver verldslig makt. Emellertid finna vi honom snart såsom Rikets Marsk jemte det öfriga Riksrådet, derinom nämnd näst Biskoparne och Berendt v. Melen före femton andra, försäkra utvalde Konungen Gustaf Eriksson på Herredagen i Söderköping, att de alla ville försvara, lida och umgälla med Konungen. För att hålla vapensyn utsändes han jemte Johan Arendtsson till Södermanland och Nerike. Då K. Gustaf 1524 begaf sig till Malmö på herredagen för Danmark och Sverige, hade han med sig Lars Siggesson, jemte Thure Jönsson och Mäster Lars, således Marsk, Drotz och Canceller, jemte några andra af Rikseus Råd, der Herr Thure skulle bevisa Sveriges rätt till Gottland. Oaktadt hvarken Skåne och Halland genom hans svärd eller Gottland genom hans lärdom kunnat vinnas för Sverige, hade Lars Siggesson gjort hvad möjligt ansetts. År 1525 nämnes L. Siggesson som Riksmarsk och tillika Lagman i Nerike, då honom förläntes allt Nerike, Vester-Rekarne, Sätermo och Vestermo samt Mällösa socknar — en förläning, som han bibehöll till sin död. Han slogs till förste Riddaren vid Kon. Gustafs kröning 1528, vid hvilken han bar svärdet. År 1531 sändes han, nämnd först, bland flera Rådsherrar, fruar och jungfrur, att hemta den utkorade Drottningen Catharina af Saxen, Engeren och Vestphalen, Hertig Magnus' dotter. Vid Konungens biläger hölls tornerspel, då Lars Siggesson och Birge Nilsson (Grip) först rände så skarpt tillhopa, att de båda föllo af hästarne.

Derefter drog han ned till Lödöse med krigsmakten mot K. Christiern, då denne börjat ett uppror i Norge. Hr Lars fick nu med sig Konungens eget resetyg och fotfolk, så ock frälset af Öster- och Vestergöthland samt Småland. Och Konungen skref till Marsken, att han ej skulle föra sitt folk mera på falegatban än Danskarne gjorde. Då han således ej skulle våga mera mot Norge än Danskarne, såsom förbundsbröder mot K. Christiern, gjorde, var klart, att han ej kunde genomföra Sveriges och Norges förening. Tydligen höllo sig Danskarne så tålmodiga mot Christiern, för att ej se denna förening utveckla sig ur händelserna, om Christiern nödgats gifva vika för svenska vapnens af Danmark understödda makt. Emellertid, skrifver Strinnhulm,

gick för århundraden förloradt det ögonblick, då Norges och Skånes förening med Sverige varit möjlig (?). Lars Siggesson och Thure Jönsson drogo sig tillbaka ur Norge, emedan deras styrka var ringa, sedan de i fjorton dagar uppehållit sig i Opslo, der de ej längre funno underhåll för sitt folk och sina hästar. När Danskarne det sporde, uppbrände de Elfsborg, plundrade hela trakten der omkring och skyndade till Bohus. Då intogo Svenskarne Viken eller Bohus län, besatte Carlsborg, tågade sedan hem till Sverige och förlade folket i borgläger. Dessa infall i Norge och Skåne hade en erkänd inverkan på den utveckling händelserna fingo, fast ej allt vanns, som önskades. År 1536 sändes Lars Siggesson jemte Gustaf Olsson (Stenbock) och Christopher Andersson (Röd) till Danmark, der förbundet mellan Sverige och Danmark förnyades. År 1537 skickade K. Gustaf Riksens Marsk Hr Lars Siggesson till Sundby med två andra Riddare och hela den i Linköping mönstrade krigsmakten till Småland, att der hålla konungs-räfst efter Sveriges lag och förhöra alla saker och klagomål för rätta, straffa skalkar och hålla Dannemän och fromma vid makt. Möre, Werendsland och Kongehärad blefvo hårdt belagde med sakören och de anseddaste bönderna insatte på Kalmar slott tills summorna utbetaltes, helst då krigsmakten drog sig tillbaka, man fruktade annars, att betalning uteblefve. Så öppnades väg för oppositionen att bli uppror. En Dackehär uppstod, der Lars Siggessons beväpnade domare suttit. Sedan sändes Hr Lars, Rikets Marsk och Höfvidsman på Örebro, jemte tre andra Rådsherrar, till Handelsdagen i Köpenhamn, för att möta de Lybskes praktiker samt Johan v. d. Hoijes och Berendt v. Melens enskilda arfanspråk hos K. Gustaf. Vid konungamötet 1541 föll Sparre i sjön vid landgången, men upptogs af båtsmännen.

Då Dacke-upproret uppblossat 1542 och fru Malin på Bergqvara redan jagats ur sin barnsäng, förordnades Hr L. Siggesson jemte Johan Thuresson till Fältöfverstar, som drogo neder från Östergötland med största delen af krigsfolket till häst och fot och "tragtade" med allmogen. Den andra delen måste vakta på Östgötarne, som voro "så fullstoppade med Papisteri, Jungfru Marie mjölk och St. Britas uppenbarelser, att de intet aktade hvad de bedrefvo." Fältöfverstarne måste snart sluta en dagtingan med Dacke och lofva böter på hans klagomål. Krigsfolket förlades emellertid i läger vid Linköping under Hr Lars som fältöfverste, med Abrah. Eriksson (Lejonhufvud) som hans "Luthenant."

Och Nils Dacke utskref Herredag i Wexiö, hvarest honom mötte utländska Sändebud och två ombud från hvarje socken i Wärend. År 1543 drog Riksmarsken jemte Johan Thuresson in i Kind, plundrade och brände allt hvad de förmådde; men bönderna ville ej dermed låta beveka sig. I Östra härad träffade de då Dacke och hans här. Då stod en träffning i Carlstorps prestgård, der man i en källare i förra seklet fann en mängd menniskoben, liksom i en bakugn der nere och i en djup brunn. Dacke hade emellertid blifvit skjuten genom benen och måste hålla sig dold. Den 30 April 1543 utfärdade begge Fältöfverstarne ett bref från Tolstorp i Konga härad, om nåd och tillgift, hvarpå folket började mangrannt lyssna. Snart var Småland en lydig provins under Gustafs spira.

Riksmarsken, som 1547 mistat sin fru Anna, Lindorm Björnssons till Bronäs (Örnflycht) dotter, gifte sig med Brita Trolle, Thure Trolles till Ängsö dotter. Med sin första maka hade han sönerne 1. *Lynegård*, 2. *Knut*, död i Tyskland under sina resor, 3. *Sigge*, Ridd. 1561 samt 4. *Jöran* (se nedan *b*) och döttrarna 5. *Kjerstin*, g. m. 1. Jöran Åkesson (Tott) på Tidön; 2. Måns Pedersson, 6. *Ermegård*, g. m. Erik Tott till Skedö (1524—52), 7. *Brita* och 8. *Ingeborg*; 9. *Magdalena*, g. m. 1. Hans Pedersson till Wallstad, 2. Erik Jönsson (Lillie) samt 10. *Philippa*. Med sin andra maka hade L. Siggesson sönerne 11. *Erik* (se nedan № 2) och 12. *Johan* (se nedan № 3) samt döttrarna 13. *Anna* och 14. *Margaretha* († 1566). Riksmarsken sjelf dog i Örebro d. 12 Jan. 1554. Begrafven i Örebro kyrka.

(Källor: Tegel, Gustaf I:s Hist. — Strinnholms och Celsii m. fl. dito) —N.

b. Sparrar till Rossvik och Roma.

2. SPARRE, GÖRAN.

Göran Larsson Sparre var son af Lars Siggesson Sp. i första giftet. Han kallas i Adelsmatrikeln af Stiernman och i genealog. tabeller Riksråd och Amiral. Lär blott varit Hertig Carls furstliga Råd. Emellertid blef han såsom tillhörande Carls parti fri från sina två yngre bröders olyckor, ehuru också hans ätt sedan ej hann så högt upp på lyckans höjder, som Eriks, hvilken skulle ersättas för de förföljelser, fadren lidit.

År 1585 skref Hertig Carl till Jören Sparre, att han med sin husfru ville låta sig finna tillstädes i Strengnäs med

sådanne ferge och clädnett, som var tjenlig vid en begrafning, helst Hertigens barn Elisabeth Sabina då skulle begrafvas. Vid 1600 års buller se vi ej denne Sparre, men 1606 satt han i den domstol, som dömde Erkebiskop Abr. Angermannus — på Carls befallning.

Sonen *Bengt Sparre* introducerades 1625, som adelsman å № 7; skref sig till Rossvik, Roma, Eknaholm och Tista. Han hade redan 1590 blifvit Häradshöfding i Skärkind, confirmerad 1591. Var sedan Ryttmästare för adelns rusttjenst i Upland, Vestmanland och Hertig Carl Philips furstendöme. Gift med Kerstin Åkesdotter Båt till Tidön. Hans bror *Lars Sparre* hade dött på Rossvik 1602.

Bengt Sparre hade åtta barn, deraf vi nämna: *Göran*, Landshöfd. i Nyköping, död 1637, samt *Johan*, som hade tre söner: *Bengt*, Assessor i Svea Hofrätt; *Åke*, Ryttmäst. vid Lifreg. till häst, död 1677; *Axel*, död 1687, Assessor. *Bengt Johanssons* söner *Pehr*, K. Carl XII:s Gen.-Adjutant, och *Bengt* blef fången 1709, återkom från Tobolsk 1722, fick afsked som Major 1732, död 1743, gift med Charlotta Weidenhain 1726. Deras son *Pehr Sparre*, gift med Sigr. Ebba Fleming, hade sonen *Fredrik Ulrik Sparre* till Rossvik och Sparreholm, hvilken ensamt af Göran Sparres ätt ingått i Riksrådet, der han var från d. 23 Maj till d. 22 Aug. 1772. Han föddes 1719, ingick vid militären, var en tid 1762—1770 Öfverste för Smålands cavalleri, men gjorde d. 18 Juni tjenstbyte med Baron Carl Rappe, som då var Lieutenant vid K. Lifdrab.-corpsen, R. S. O. Kallas Baron i Regim:ts Archivhandlingar vid Smålands cavalleri. Död på Rossvik d. 17 Juli 1777, sedan han sålt Sparreholm till Generalen Frih. J. W. Sprengtporten. Märkvärdigt, att denna adliga gren kunnat så hållas utom det politiska fältet af mindre anlag, än en sådan mängd af Erik Larssons ättlingar egde, eller af större modesti. Det synes, som blod skulle vara ett ypperligt gödningsämne för stamträd. Fast Rossviks-Sparre synas varit anspråkslöse män, lära många ha egt skicklighet att synas i historien. En *Bengt Sparre*, troligen den son af Pehr Bengtssons broder Bengt Bengtsson, som föddes 1728, var en skicklig Minister i Spanien efter Grefve G. Ph. Creutz, näst före Frih. M. Ramel. Han skref som en mästare till språk och pictur. En son af Gabr. Sparre, troligen sonson af Major Bengt Bengtsson Sparre till Rossvik, *Bengt Erland Franc Sparre* blef Frih. 1815 och Grefve 1833, men som han ej lär sökt introduction, anföra vi honom under den adliga ätt, hvars

nummer han bibehöll på Riddarhuset: den ende, som blifvit "titrerad" af Göran Sparres ätt, då deremot af Er. Sparres en mängd dylika familjer uppstodo.

(Källor: Werwings Sigismunds och Carl IX:s hist. s. 143. — Bihang till Carl IX:s Rimchrön. s. 190 — Sparreättens geneal. Tabeller på Löberöd. — Dervarande Samlingar. — Rådslängden af Uggla.) — N.

3. SPARRE, BENGT ERLAND FRANC.

Grefve *Bengt Erland Franc Sparre*, tillf. Presid. i K. Krigs-Collegium, General-Lieutenant, Chef för K. Ingenieur-corpsen, C. m. St. K. S. O., Ridd. af Kejs. Ryska St. Annæ O. 1 class m. m., född d. 14 Mars 1774, var son af *Gabr. Sparre* till Rossvik, Capitaine vid Södermanlands reg:te, och *Vendela Ulfsparre*, dotter af Kammarherren Erl. Hansson U. Såsom 1783 utnämnd Fänrik vid samma reg:te, der fadren var Capitaine, sändes han att studera i Upsala, ingick 1792 i militärisk tjenstgöring, transporterades till Conducteur vid Fortificationen 1793 och blef samma år utexaminerad såsom Fortifications-officer. På denna bana, der han framdeles skulle med så mycken utmärkelse fortgå — så yttras i biographien i K. Vet. Akad:s Handl. — dröjde han som yngling blott tre år, sysselsatt dels vid Contoret i Stockholm, dels vid fästningsbyggnaden på Hangö. Stabs-tjenstgöring upptog sedan hans tid från 1796 till 1800, dels vid Gen.-Adjutants-expeditionen i Stockholm, dels vid Gen.-befälet i Finland. Under 1801 års krigsrustningar var han Adjutant hos Öfvercommendanten för vestra gränsfästningarne. 1798 blef han ledamot i Krigsmannasällskapet och tillika Stiftarens, Capit. Tibells, efterträdare i Sekreteriatet, ända till 1800. Han hade d. 28 Febr. 1796 blifvit Lieuten. i armeen, Stabs-Adjutant och Capitaine i armeen d. 7 April samt blef 1799 Capitaine vid K. Björneborgs reg:te, 1801 Öfver-Adj. hos K. Maj:t och Major i armeen d. 9 Sept. samt Major vid Nyländska Brigaden d. 18 Dec. Företog på allmän bekostnad en utrikes resa 1803, för att fullkomna sina redan bemärkta vackra fortifications-kunskaper. Härunder studerade han länge i Göttingen, besökte sedan de förnämsta Österrikiska och Preussiska fästningarne, bereste derefter de trakter, der sjuåriga kriget och ännu sednare de Ryska och Franska krigsoperationerna i Schweitz försiggått. Vid de nya krigsrustningarne 1804 blef han Adjutant hos General-Lieuten. Frih. G. M. Armfelt vid Generalbefälet i Stralsund, 1805 hos Ambassad. Frih. Stedingk vid dennes resa till ryska högqvarteret i Mähren. Efter slaget vid Austerlitz åter-

gick Sparre till tjenstgöring vid Svenska Generalstaben, i dess dåvarande högqvarter uti Hannoverska landet. År 1805 utnämndes han till General-Adjut. af Flygeln och Öfverste-Lieuten. i armeen. 1806 till Öfv.-Lieut. vid Fortificationen på pommersk stat. I sådan egenskap förde han Fortifications-befälet dels vid armeen, dels i Stralsund, tills denna fästning på Konungens befallning utrymdes. I Mars 1808 blef han Öfver-Adjut. för Expeditionen vid Vestra Armeen, bevistade träffningen vid Lier, blef d. 25 Dec. Öfverste i armeen och fortsatte i nämnde Adjutants-beställning ända till slutet af 1809 vid den del af hären, som qvarstannat vid norska gränsen. Huru han som General en Chef Bar. Bror Cederströms Adjutant ej deltagit i Revolutionen, hvars gagn han dock erkände, ses i Skildringar ur det inre af Dagens historia (De frånvarande sid. 126). R. S. O. 1810. Förde 1810 och 1811 Fortificationsbefälet i Skåne; efter K. Ingenieur-corpsenus nya organisation och Fältmätnings-Brigadens förening dermed blef Sparre der Secundchef 1811 och Chef 1812. Afgick i April 1813 till armeen i Tyskland, tjenstgjorde med bibehållet befäl öfver Ingenieur-corpsen, dels som Gen.-Adjutant för Expeditionen vid svenska högqvarteret, dels som Sous-chef vid norra tyska armeens Generalstab under svenska Kronprinsens befäl, återställde då de af Fransmännen förstörda fästningsverken kring Stralsund, förskansade positionen vid Roslau, slog bryggor öfver Elben vid Roslau och Boitzenburg, samt, under drabbningen vid Leipzig, bryggor öfver strömmarna i armeens rygg. General-Major 1812. Ridd. af St. Annæ O. 1:a class 1814. Äfven under norska fälttåget nämnde år fortfor Sp. att vara General-Adjut. för Expeditionen i högqvarteret; efter krigets slut återgick han till befälet öfver K. Ingenieur-corpsen. Friherre 1815, då han kallade sig *Franc Sparre* i anledning deraf, att han ärft en mindre fidei-commiss-egendom, som tillhört som sådan adliga ätten Franc. 1816 C. S. O. 1820 C. S. O. m. St. K. Var vid 1823 års riksdag Ordf. i det särskilda utskott, som hade att granska organisationen af Rikets Styrelseverk. 1824 Ordf. i K. Directionen öfver armeens pensionscassa. 1826 Gen.-Lieutenant. Vid 1829—30 årens riksdag Ordf. i Banco-Utskottet. Efter Grefve Platen Ordf. i Götha Canal-Direction. 1832 tillf. President i Krigs-Collegium. Grefve 1833, men lär hvarken som Friherre eller Grefve tagit introduction å Riddarhuset. 1835 Styresman i Krigsvetenskaps-Akad. Nedlade 1833 Ordf.-befattningen i Canal-Directionen, men fortfor alltjemt att vara

Ordf. i Pensionscassa-Directionen, i KrigsVet. Akad., liksom Chef för K. Ingenieur-corpsen och tillf. President i Krigs-Collegium. Led. Vet. Akad. 1836. Han dog d. 20 Aug. 1837 barnlös, då hans enka måste till Francska slägten återlemna Fidei-commisset, lemnad derigenom "i ganska knappa omständigheter." Sparre blef nemligen 1812 gift med *Johanna Hedvig Bernhard*, dotter af Bankiren Bernhard i Berlin, som hade förut varit gift med Öfv.-Lieuten. Frih. Gustaf Boije. Hon var född Judinna, men öfvergick i följd af hjertats obetviflade kraf till christendomen.

Biographen i K. Vet. Akad. yttrar: Grefve Franc Sparres bana var under en lång följd af år embetsmannens; tre Konungars ynnest och hans öfriga landsmäns förtroende följde honom oafbrutet; derigenom både många och stora utmärkelser, men också under hela tiden svåra och vigtiga uppdrag, alla fordrande ett manligt allvar, grundliga kunskaper, orubblig redlighet och outtröttligt nit. Dessa egenskaper egde han också alla. Utan beställsamhet var hans ihärdiga arbete, utan flärd och anspråk hans hela väsende. Han tycktes långsam i beslut och gerningar, men hade vanligen på lika tid uträttat mer än de fleste andra. Med små anslag men med betänksamhet och sparsamhet utförde han på detta sätt arbeten sådana som anläggandet af Carlsborgs fästning, och af de nya befästningarne på Kungsholmen utanför Carlskrona. Der han ledde företagen blef planen merendels i stor scala, kostnadsförslaget så nära möjligt var bekräftadt af erfarenhet och kostnaden alltid ringa, jemnförelsevis med den af andra dylika verk. Götha Canal blef under hans ordförandeskap i Directionen fulländad, och till en stor del anläggningen af Motala mechaniska verkstad. Som förman föregick han med exempel och vann tillgifvenhet genom allvar och godsinthet. Hvar och en som tjenat under hans befäl eller som i embete eller annars haft beröring med hans verksamhetskrets, minnes honom med saknad och rörelse. — Detta enligt Vetenskaps-Akademiens minnesteckning i Handl. för 1837.

Franc Sparre var en tid Chef för Corrections-inrättningen. Hade, troligen under kriget, blifvit Ridd. af Kejs. Ryska St. Annæ O. 1:a class. Det Svenska Nykterhets-Sällskapets inrättning var hufvudsakligen hans verk och han blef dess förste Ordförande. Han dog på Vegersberg i Floda socken — det lilla Francska fideicommisset.

Han kallades en tid Sveriges Carnot och var en bland dem, på hvilka man trodde sig böra lägga alla svåra bördor, derföre att man hört allmänna rösten tillerkänna honom

duglighet att sköta det kall han hade. Detta förtroende nedtryckte Fr. Sp., som var för allvarsam att deraf smickras.

Första gång vi finna B. E. Sparres namn i offentliga handlingar, är i *Svenska Akademiens.* Stabs-Adjutanten Frih. B. E. Sparre erhöll Lundbladska priset 1798. Omkring 1805 blef han i Berlin bekant med Bankiren Bernhard, hvars dotter Johanna var nära umgängesvän med en niece af Klopstock och Prof. Fichtes fru. De tre voro genom Fr. Volkm. Reinhards sednare predikningar förda till ett djupt religiöst allvar och uppbyggde sig gemensamt med äldre qvinnor af ringare stånd, som voro qvar från Franckeska pietismens tid. En afton hade den lilla conventikeln fått två spioner, som i yttre rummet oförmärkt satt sig ner och afhörde deras glada psalmsång, deras trohjertliga uppbyggelse-samtal. Slutligen reste sig begge de för hvarandra dittills obekanta personerne i yttre rummet för att aflägsna sig. Det var fästmannen Sparre och maken Fichte, hvilken sednare då yttrade till den förre, som erkände den uppbyggelse, han sjelf hemtat af åhörandet: "Vore jag ej Fichte, så ville jag vara pietist", erkännande det lyckliga i en så fast öfvertygelse, en så varm kärlek. Sparre skaffade sig sedan tillfälle att höra Reinhard och tala med honom, som då mera bekände, att "han i philosophien ej fann något fast, något blifvande, hvarken i Vetande, Tro eller Hopp." Det grundlade hos Sp. ett christligt allvar, hvars uppriktighet aldrig af någon betviflades.

Vid hans död antecknade J. De la Gardie i sin mortalitetsbok: "En i alla afseenden, som christen, som medborgare och som embetsman utmärkt och aktningsvärd ledamot af samhället. Jag har känt få, som med mera renhet i seder, enkelhet i sätt att vara och redbarhet i uppförande förenade mera kunskaper, skicklighet och duglighet i utförandet."

Vid riksdagen 1823 kämpade den fördomsfrie Franc Sparre för inrättningar af stipendier för unga adelsmän, *som ville välja näringsyrken*, deri understödd af Grefve J. De la Gardie, men hade blott 88 ja mot 60 nej, emedan den unge och *genom andras understöd nyss uti skolan bildade* Grefve Cronhjelm var hans motståndare i frågan. (De la Gard. Arch. XX. 130). Vi tillägga en anekdot, som tecknar Fr. Sp:s sjelfständighet. Då "Justerings-Rådet" Edelcrona var som mest nedsatt i allmänna omdömet för sitt ändrande af votum i Riksrätten efter 1818 års riksdag, hvarigenom Statsrådet Amiral Rud. Cederström blef frikänd, blef ett stort

kalas tillstäldt för den frikände, der dåv. Hr Askergren var bland gästerna. Förmodligen proponerade H. Exc. Fältmarskalken Gr. Sandels Cederströms skål, men C. önskade att den allmänt aktade Franc Sp. måtte proponera "den så misskände" Hr Askergrens och anmodade honom i förtrolig vänlighet derom. Fr. Sparre biföll i blinken, nästan till C:ms förundran. Denne bad emellertid Fr. Sp. att fullgöra detta åtagande, när C. gaf tecken. Detta tecken gafs ej en utan flera gånger, ej blott med den öfverenskomna nicken, utan med blinkning af både söt och sur art. Förgäfves. Nu kunde C. ej anmoda någon annan; att proponera sjelf fortfor han att anse opassande. Stunden förbiilade och skålen blef odrucken, upprättelsen uteblef. Efter måltidens slut förer C. löftesbrytaren i ett afsides rum och förehåller honom den obegripliga glömskan. "Ty att den hederlige Fr. Sp. kunnat bryta sitt löfte eller ändra sig, ansåg han ej möjligt." Med det Fr. Sp. egna småleendet svarade han: "Jo, alldeles. Jag skall säga jag lofvade visst, men ändrade mig vid justeringen" — ett svar, som lyssnare hörde och som flög som en blixt på ryktets vingar. C. gick helt flat. Man beundrade Fr. Sp:s fintlighet, att straxt jaka, med insigt i det ypperliga sättet att bestraffa vederbörande; ty derigenom blef ingen svagare anmodad och den allmänna moralen ej yttermera trotsad *).

c. Sparre till Sundby (af adel).

4. SPARRE, ERIK LARSSON.

Erik Larsson Sparre, den ryktbare och slutligen olycklige Riks-Cancelleren, som var född d. 13 Juli 1550, fick grundlig undervisning i ungdomen, som säkert ej afbröts då han som Småsven (Page) kom i Kon. Erik XIV:s hof. Det var i dennes ny, medan det mest poetiska skimmer låg öfver hoflefvernet hos honom. Erik Sp. berättade som äldre, huru K. Erik då tillbringade sina aftnar, med musik och sång, inne i salen i några få musikaliska vänners närvaro. Konungen sjöng då väl med skön stämma och lekte på stränga-

*) I Sveriges sköna Litt. IV. 278 hänvisas till ofvanstående biographi, i afseende på en syn, som Biskop Almqvist haft hos H. Exc. Franc Sparre. Men då nu behof yppats af ny upalaga utaf Biogr. Lexicon, åtminstone af dess första häften, så införes synen lämpligare uti omarbetningen af Almqvists lefverne.

spel hvad han sjelf componerat. Stundom seglade han ut på lödjor till Mälarefjordarne, dervid Konungen inbjöd herrar och damer, som älskade tonernas konst, till sällskap. Allt afspeglade en romantisk kärlek och ett ömt hjertelag (Handl. rör. Skandin. hist. 3. 33 f.). Men nedanet ingick. Sparre såg sin Kung inkastas i fängelse. Det kunde han ej hjelpa. Men då han en gång mötte en misstänkt person, som bar en säck ned mot sjöstranden, tog han säcken ifrån denne och fann deri Sveriges erkände Kronprins Gustaf Eriksson, hvilkens lif han emellertid räddade. Kungasonen var bestämd att nedkastas som en kattunge i vågorna.

Vid K. Johans kröning blef Sparre slagen till Riddare. Hofmannen ingick på den civila embetsmannavägen. 1578 var han Lagman i Vestmanland och Dalarne. Redan stod han i en väns förtroliga förhållande till den namnkunnige Charles Danzai, Franska Ministern i Danmark, som användes också såsom legat mer än en gång till Sverige och till sin Konung ingaf sakrika skildringar af svenska förhållanden. Hela XI:e delen af Handl. rör. Skand. hist. utgöres af hans Depeches 1575—86. I Sv. Merc. 1758 sid. 930 läses Erik Sp:s bref till Ch. D. dat. Berkware d. 26 Juli 1580, som vittnar om förtrolighet och ifrig önskan hos Sparre att stå i det bästa förhållande till D. Sp. var oskyldig i det Laurence Cagnioli omsqvallrat. Det sqvallret hade gjorts, förrän ännu D. och Sp. nånsin samtalat med hvarandra. Sp. hade ej uppenbarat Kungen det D. trodde; Kungen visste det, förrän Sp. återvände till sitt fädernesland. Men om ock Sp. hade sagt att han enligt sin ed måste åtvarna sin Kung om något, så fann han dervid intet gjordt, som ej var rätt. Sp. ville ej upphöra "te ornare et amplificare." Häraf synes att E. Sp. varit i Danmark ej så långt förut.

Var Sp. Danzæi kund i de många familj-underrättelsar om Wasahuset, som D. ingaf? Först inflöt mycket om K. Rådet Erik Johanssons (Wases) stora enfald och snart sagdt mindre vetande, hvilket sedan återtogs och förklarades i mildare uttryck, när Konungen och Drottningen (Kungens mor) i Frankrike, vid frågan om en familj-allians mellan svenska konungahuset och det fransyska *), yttrat fruktan att van-

*) Man ser deraf, att d'Auvignys berättelse i Vies des Hommes illustres de la Cour de France T. 2. p. 474, att Kon. Henrik III i Frankrike 1574 sökte svenska Prinsessan Elisabeths hand, ehuru katholska religionsnitet förhindrade fullföljden, egde sin fullkomliga grund. Den för skönhet till kropp och själ af D. så prisade Elisabeth bl f sedan Hertig Christophers i Mecklenburg gemål.

sinnet hos Hertig Magnus var ett slägtarf. Dock hade Danzæus varit sjelf i Sverige i Gustaf I:s tid och 1565 och saknade visst ej andra correspondenter i detta land. Sp:s bref är märkligast såsom bevis på det förtroende en ung man kunde ha vunnit hos den lärde Tycho Brahes vän (D. lade grundstenen till slottet Uranienborg på Hven 1576), nu öfver 70 år gammal. Var Sp. Danzæi vän, så var han deremot C. Mornays fiende. Åtminstone påstod Hertig Carl i bref till Joh. Mornay 1597, att Er. Sp. och Peder Brahe voro rätta orsaken till fadrens död och förderf. (Hist. Märkvärdigh. 2. sid. 159). År 1582 blef Sparre Riksråd samt Ståthållare öfver Vestmanland, Dalarne och Bergslagen; samt Vice Canceller. Nämnd 1583 af K. Jakob VI i Skottland till Friherre, dervid sparren i skölden blef af guld. Sparre skall ha kallat sig Gyllensparre, men ej först 1590, utan då Sp. hemkom 1583, lät K. Johan III genom sin Sekreterare i Sp:s närvaro sönderrifva diplomet, lofvande dock att sjelf upphöja hans barn i friherrligt stånd (enligt uppgift i en genealogi *). 1587 sände Kon. Johan Sparre och Erik Brahe, att bevaka Sigismunds interesse i Polen. Beledsagade Sigismund såsom vald Konung i Polen till detta rikes hufvudstad. Då Kon. Johan försonats med Hertig Carl och fann att han på tre dagar kunnat expediera mer än Regeringen förut på tre veckor, föll Sp. i onåd, afsattes 1589, anklagades 1590 på riksdagen i Stockholm af både Kung och Hertig, såsom den der jemte några andra medanklagade stämplat att rycka till sig regeringen. Ständerna förklarade uttryckligen, att de ej hade den ringaste kunskap om dylika planer, men öfverlemnade till Konungen, att dem straffa, om de befunnos brottsliga. Erik Sp. visade sig oförskräckt och oböjlig. Han och H. och T. Bjelke samt G. och St. Banér vägrade antaga de af K. Johan föreslagna förlikningsvilkoren. En kista med hemliga bref var uppspårad af Sp. och nedsatt i Grenna kyrka. Hon blef uppförd med buller och triumf och genomsökt i Kungens eget rum af Hertigen. Der funnos blott köpe- och jordebref, som tillhört P. Brahe, Sparres svärfar. Nu sökte Kongl. Emisarier beveka Sp. att gå in på vilkoren, ja sjelfva Rådet besökte honom med bön derom. Han svarade, att det ej anstode honom att ljuga på sig sjelf. Nu tog Johan än häftigare eld. Han skulle sändas fängslig till Stegeborg. Fru Ebba med sina barn hade

*) Denna har sannolikheten för sig. Från 1583 till 1591 skref han ej Gyllensparre, kallades ej Friherre.

krupit på knä och bedt om nåd hos Kung och Hertig. Konungen hade en gång i häftig vrede slagit omkring sig så häftigt i bord och bänkar med hammaren, att fru Ebba afsvimmade af förskräckelse. Kort derpå födde hon sin son Lars Sparre. Om en tid skedde dock en ytlig förlikning. Sp. sändes till Sundby. Bref omskrefvos eller förstördes. De missnöjde möttes hemligt på ett torp nära Sundby. Sp. fick ej fly undan för pesten, ej besöka sin döende svärfar. 1591 sammankallades åter Ständerna och Herrarne; främst Er. Sp. anklagades å nyo. Konungen förde sjelf ordet. Er. Sp. påstods ha bortskänkt Lifland m. m. Han bortfördes till Rydboholm; återhemtades till Stockholm i Mars 1592, fick ej komma till Peder Brahes begrafning. Men vid Kon. Johans begrafning bar han åter äpplet, som Riks-Canceller. Förlikning följde mellan Herrarne och Hertigen. Sp. besökte Upsala möte 1593 och underskref det, ehuru han kom sent. Mötte Sigismund i Danzig och tillstyrkte honom att erkänna Upsala mötes beslut samt återskicka de Jesuiter han medförde; men förgäfves. Vid Sigismunds kröning framlemnades den af Er. Sp. författade skriften om adelns privilegier, hvilken Tessin fann skrifven med en sällsam grundlighet och upplysning (Tessin och Tessiniana sid. 298). Han kämpade i spetsen för de aristokratiska pretentionerna och Hertig Carl under riksmöten i Arboga, Söderköping, Jönköping etc. motvägde genom anslutning till de demokratiska. Nu ordnade sig partierna till inbördes uppror och krig. 1597, då Sp. önskat börja uppror i Vestergöthland, för att trotsa Arboga mötes beslut, kom Hertig Carl, folkets man, till orten. Sparre flydde nu med hustru och barn in öfver danska gränsen i Halland och var d. 5 Apr. 1597 i Halmstad, begifvande sig öfver Danmark till Polen. År 1598 eller följande året hade svenska Senatorer sökt egga *Kungen i Danmark* att *Konungens i Polen undersåter i Vestergötland och Småland* boendes förmana och *omsider med hot angripa.* Konungen i Danmark svarade, att det ej kunde anstå honom på det sättet emot Konungens i Polen undersåter märka och höra låta eller annat emot Konungens i Polen befästningar företaga, alldenstund det vorde Konungens i Polens myndighet förnär till stor förklening. H. Maj:t (i Danmark) hade tillförene (månne ej vid Er. Sparres dervaro 1597?) sig på samma sätt emot Konungens i Polen rikes råd förklarat, hvarvid H. Maj:t nu vill blifva låta, hafvandes den tillförsigt, att Konungen i Polen ville hafva H. Maj:t enskyllad, att H. Maj:t intet på sådan begäran bevilja

ville. Se De la Gard. Arch. IV. s. 112—115. Häraf följer att Senatorerne, Er. Sp. snarare ensam än undantagen, säkerligen främst, sökt förmå Dansken, att infalla i svenska provinser. Detta är ett brott, som i alla tider och länder plägat anses capitalt. Allmänt erkännes, att han sökte förmå Sigismund med polskt krigsfolk anfalla Sverige. Detta kan försvaras: Sigismund var Sveriges laglige Konung och faran att förlora Svenska kronan var för honom hotande.

Då Er. Sparre, som alltsedan den olyckliga utgången af Stångebro-slaget, suttit i fängelse i Nyköping, der fick höra sin broder Johans öde i Kalmar, förutsåg han sitt och uppsatte det af Fryxell anförda testamentet (30:e kapitlet i 4:e Del.). Rättegången mot Er. Sp. och hans medfångar började d. 3 Mars 1600. Hertigen var anklagare i egen person, först mot Sparre. Detta är allmänt kändt eller kan läsas bättre tecknadt, än förf. af denna biographi förmår, hos Fryxell. Domen fälldes den 17 Mars. Den 25 Mars föll Sparres hufvud på Linköpings torg. Begrafven i Öja kyrka vid Sundby.

Hertigen erkände att han älskat och ärat Er. Sp. framför alla andra för det höga förstånd och den stora skicklighet hvarmed Gud honom begåfvat. Fryxell tecknar honom: "Han var en lång och mager man med allvarsamt utseende, behagliga umgängesgåfvor, ett i hög grad skarpsinnigt hufvud och lärdom deremot fullt svarande. Hans bref och uppsatser utmärka sig genom kraft, klarhet och skön stil på svenska, men ännu mer på latin. Detta språk var likasom hans modersmål. Ännu på detsamma uttalar han sina sista önskningar, sin sista bönesuck. Med allt detta förenade han en glödande äregirighet och missnöje med de skrankor, Gustaf Wasa satt för adelns makt, kännande hos sig lusten och förmågan att under tider, sådana som Unionens, svinga sig upp till högsta makt och anseende. Barn: 1. *Brita*, g. m. Bengt Soop; 2. *Sigismund*, gift i Polen, der han lär innehaft ett högt embete. 3. *Gustaf* följde K. Sigismund till Polen, der han blef gift med en friherredotter från Österrike. 4. *Paul*, död ung. 5. *Beata*, gift med 1. Abrah. Eriksson, 2. Lars Philipsson Bonde, men död barnlös. 6. *Magdalena*, död ogift. 7. *Johan* (se nedanf. № 6). 8. *Catharina*, g. m. Gustaf Lejonhufvud. 9. *Lars* (se nedanf. № 7). 10. *Pehr* (se nedanf. № 15). 11. *Thure* (se nedanf. № 17). 12. *Carl* (se nedanf. № 18).

Skrifter: Erici Sparre et Erici Brahe Oratio, nomine Regis Johannis III et Principis Sigismundi ad Comitia Warsoviensia s. l.

1587. 4:o. Omtryckt Lips. 1703 och 1713 (se Warmholtz' Bibl. SveoG. N:o 3230). — Chronicon Genealogicon af Anna Bülow eller Undervisning på någon gammal släckt med åtskilliga tidahändelser, vidare upptecknade af Lars och Eric Sparre, utg. af J. Peringskiöld. Sthm 1718. — Eric Sparres protestation (mot sin dom). Ib. 1609. — Pro Lege, Rege et Grege. Kallas utgifven, men troligen blott i afskrifter. — Riksens Råds, Ridderskaps och menige Adels Oration till K. Sigismund, att njuta deras urminnes friheter och privilegier. Sthm 1594. 4:o. Citeras af Warmholtz, Gezelius m. fl. som tryckt. Ett utdrag ses i De la Gard. Arch. IV. s. 104 f. liksom hos Fryxell. — Senatorum ... Apologiæ. 2 Voll. Auct. Er. Sparre. Förvaras i Riksarch. enligt Stiernmanni Anonymor. Cent. II. p. 2. — Ausa Caroli Ducis etc. opera præcipue Erici Sp. (uppgafs författad af Sturcius). Warmh. Bibl. SveoG. N:o 3279. — Minnesbok. Auctor Ericus Sparre. 1:a D. i Riksarchivet, 2:a D. i Nordinska Saml. — K. Sigismundi kröningshandling i Upsala d. 19 Febr. 1594. Sthm s. å. — Sententia Ordinum Regni Sveciæ in quosdam de Collegio Senatorum 19 Febr. 1590 prolata, similiter Acta juridici processus, una cum sententia capitali, in quatuor Patriæ perduellos. Holm. 1610. Öfversatt på Svenska af J. Messenius på K. Carl IX:s befallning. — Adversus insimulationes et protestationes a Regis Sigismundi Legato Polona oratione prolatas defensio. Holm. 1604. — Bref till C. Danzæus. Sv. Merc. för Mars 1759. — Försvarsskrift och klagan ... tryckt i Slagtarebänken; dat. Nyköping 1599. (Möjligen är här ofvan samma skrifter af de outgifna anförde under olika titlar). — Bref af Sparre finnas här och der utgifne *). Flera hans skrifter finnas i Riksarchivet m. fl. Se Fryxells Berättelser. Hans protestation mot Hertig Carl 1599 och Protesteringen på Linköpings torg 1600 träffas i N:o 17 in fol. Rålambska Bibl.

(Källor: Fryxells Berättelser. — De la Gard Arch — Rühs, Sv. R. Hist. — Warmholtz' Bibl SveoGoth. — Gezelii Biogr. Lex. — Rehbinders Cancellers-Biographier. — Rådslängd. — Sparre-convolutet på Löberöd. — Werwings Kon. Sigismunds och Carl IX:s hist. med Bihang. — Epitaphium öfver Er. Sp. i Öja kyrka. — S. Stiernmans Höfd.-minne I. 185.) — N.

d. Sparre till Bergqvara (af adel).

5. SPARRE, JOHAN.

Johan Larsson Sparre till Bergqvara var Riksmarsken Lars Siggessons yngste son, född d. 10 Oct. 1551. Tidigt lär han ingått i krigsståndet. Redan 1577 anförde han ett svenskt anfall in i Norge. 1580 var J. Sp. i privata ärender i Tyskland, då brodern Erik recommenderade honom hos C. Danzai. Vi finna honom d. 4 Aug. 1582 bland det högre befälet i Pontus De la Gardies segervanda här. Enligt Örnhielms Vita P. De la Gardie p. 186 blef han nämnde dag jemte Göran Boije, Carl Horn och Carl Stenbock anbefalld,

*) T. ex. Handl. rör. Skand. Hist. IV. 247. VII. 64, 68, 73, 86, 90. Bihang till Carl IX:s Rimchrön. N:o 33, 63, 83—85 m. m.

att under Fältherren De la Gardie föra svenska hären mot Ryssland, med uppmärksamt öga på Polen. År 1584, då han redan var gift med Margareta Pehrsdotter Brahe, höll han arfskifte med sina syskon på Bergqvara efter sin fader och moder. Då föll på hans lott 40 gårdar, räntande 233½ dal. s:mt, 246 årl. hästar, 246 dagsverken, 8 t:r spanmål och 300 ålar. 1587 kallas han Ryttmästare för Hufvudbaneret i en dedication af Nils Ringius Smalandensis, som i Wittenberg då utgaf ett Prognosticum Theologicum, deri yttersta domens inbrytande följande året spåddes på grund af djupsinniga astrologiska uträkningar. (Sv. Anekdoter 3:e Del. s. 15). 1590 inlemnade Joh. Sp. och Er. Oxenstierna en skrift till Rådet, deri de anhöllo, att Rådet ville afstyra Sigismunds hemresa. När Sigismund sedan 1591 firade sitt bröllop med Anna, Erkehertig Carls af Österrike dotter och böd sin fader komma till festen, sände K. Johan blott sin dotter Anna, men åtföljd af Johan Sparre, som hennes hofmästare och fru Margareta, Sparres fru, såsom hofmästarinna. Sparre undertecknade sedan jemte 60 andra af adeln en ny politisk petition med afseende på Sigismund till Kon. Johan. Johan Sparre blef derefter insatt i samma fängelserum, der Nils Sture mördats af K. Erik, lösgafs, men fängslades åter, då han vid svärfaderns P. Brahes begrafning blott lösgafs mot borgen att ej rymma. Efter K. Johans död, kort före hvilken de fängslade herrarne lösgåfvos, sändes J. Sp. af den nye Konungen att i Lifland, Estland och Finland mottaga trohetseden åt Sigismund. Han fick dervid försäkra dessa provinser, att de alla skulle behållas vid Sveriges lag. Han återvände sedan till Sverige med en myndighet, som var vådlig. Det var nemligen uppdraget honom, att, om han ansåge Hertig Carl föra regeringen K. Sigismund till godo, befalla Ståthållarne att bevisa honom hörsamhet, men i vidrigt fall dem allvarligen förbjuda göra något, förrän de sin Konung om alla saker hade befrågat samt derpå erhållit visst svar och besked. Det är lätt att inse huru kär en person med denna pröfningsrätt öfver Hertigen skulle bli för hans stolta och häftiga sinne. 1593 sändes Joh. Sparre åter från Polen till Lifland och Finland, då han förde ett utförligt bref med goda löften till Clas Fleming. Den 11 Augusti 1598 förordnades han till Ståthållare öfver Kalmar stad och län, och gafs honom såsom Commendant på fästningen till biträde en Öfverste från Ungern Uladislaus Bechius. Efter en hård belägring nödgades Sparre åt en Konungens undersåte Hert.

Carl uppgifva fästningen den 12 Maj 1599. Han hade då uthärdat belägringen med stort mannamod under fruktlös väntan på hjelp från sin Konung från den 30 Nov. 1598. Hertig Carl halshögg den öfvervundne J. Sparre jemte två hans Underhöfvitsmän Christopher Gyllengrip och Lars Rålamb. Deras hufvuden sattes på jernstänger öfver Kalmar stadsport. Sparres fru var då redan ankommen till Danmark, hvarifrån hon begaf till Polen, der K. Sigismund väl mottog henne i Warschau, gaf henne en årlig pension af 600 gyllen, dessutom skänkande henne guld, silfver och kläder samt gaf barnen rätt att i vapnet insätta två styckekulor till erinran om fadrens käcka försvar af fästningen. Derifrån begaf sig fru Margareta till Danmark åter. Hon hade hos K. Sigismund bedt om hämnd på sin makes mördare, ej skonande sina bröder. (Werv. s. 24). J. Sparres enskilda egendom Bergqvara blef af Hertigen fråndömd enka och barn, då hon förlorade sin andel i Bergqvara-lotten 16 hemman, 64 pund smör, 96 årlige hästar m. m. Detta kom sedan till Carl Gyllenhjelms friherrskap, men han återlemnade det 1633, då fru Margreta återkom och innehade Bergqvara till sin död 1638, då hon, numera barnlös, ärfdes af sina broderbarn m. fl. Sonen *Sigge Sp.* hade dött i Polen. En dotter *Beata* *) blef gift med Gabr. Göransson Posse, Assessor i Svea Hofrätt (N. Sv. Bibl. 2 D. 1 h. s. 287), död som Landshöfding i Vestmanland 1641. J. Sp. hade ock oäkta barn. 1585 tillskref honom brodern Erik, att han skulle tillfredsställa en qvinna, som han (Joh. Sp.) lägrat. (Handl. rör. Skand. hist. VII. 68). Var den Reg:ts-Qvarterm. N. Sparre i Pommern, hvars dotterson Just.-Cancelleren Sebaldt vi härofvan lärt känna, af en dylik batardgren, som ej erkändes af Sparrarne?

Joh. Sparre var, enligt Fryxell, en häftig och ostadig herre. Han hade retat Hertig Carl genom skällsord redan i K. Johans tid. 1595 sägs han en natt i hemgående från ett gästabud duellera med Carl Sture på sjelfva stortorget i Stockholm. Men orädd i krig och ridderliga duster var han utan tvifvel. Han hade förbundit sig att ej öfverlemna

*) I Hist. Arch. VI. s. 60 f. der Gabr. Posses egna biographiska anteckningar förekomma, säger Hr Gabriel, att han efter mycken vedermöda genom Frih. Gust. Sparres hjelp kunde få bemälte jungfru Beata ur ett kloster i Culm, der hon suttit i tre år. Deras två barn dogo tidigt och fru Beata sjelf 1627, efter fem års äktenskap, dog i sin andra barnsäng 30 år gammal. Begrafven i St. Brigittæ klosterkyrka vid H. Creutz-altaret.

Hertig Carl Kalmar, om ock Hertigen annars hotat att afdagataga brodern E. Sparre. Gyllenhjelm uppenbarade sin ädla charakter genom att undanbedja sig Bergqvara, då Hertig Carl erböd honom det. Han hade dock förgäfves bedt för Johan Sparres lif.

(Källor: Fryxells berättelser i Sv. historien. — Örnhjelms Vita Penti De la Gardie. — Svenska Anekdoter 3:e St. — Handl. rör. Skand. hist. — Ny Smål. Beskrifn. — Samlingarne på Löberöd. — Abr. Brahes Chronol. Anteckn. (i Hist. Märkvärdigh.)

—. N.

SPARRE, ERIK LARSSONS gren.

Erik Larsson Sparre, № 78 på förra tabellen.

- *Johan* n. 6.
- *Lars* n. 7.
  - Svante n. 8.
  - *Erik* n. 9.
  - *Gustaf* n. 10.
  - Carl n. 11.
    - Carl.
    - Thure n. 12.
    - Jakob Casimir.
      - *Carl Gustaf* n. 13.
  - Pehr n. 14.
    - Lars Magnus.
      - Joseph.
        - N.N.
          - Achille.
        - Alexander.
          - C:te Sparre, Pair de France.
- *Pehr* n. 15.
  - Pehr n. 16.
    - Erik.
    - Johan.
- Thure n. 17.
- Carl n. 18.
  - *Axel* n. 19.
    - Gabriel.
      - Knut n. 20.
        - Erik, nuv. Friherrar Sp:s stamfader.
          - Carl Gustaf.
            - Sixten n. 21.
          - Henrik Georg n. 22.
    - Carl.
      - Fredrik.
        - *Carl* n. 23.
        - Gabriel.
        - *Fredrik** n. 34.
      - Conrad. n. 23 a.
    - Gustaf Adolf n. 24.
      - *Clas.** n. 29.
        - Axel Rutger
          - Erik Arvid.
            - Erik.
              - Pehr Georg n. 30.
          - Gustaf Adolf n. 31.
        - Johan n. 32.
        - Fredrik n. 33.
    - Axel. n. 26.
    - *Erik.** n. 27.
      - Ax. Wrede Sp. n. 28.

Anm. Cursifstilen utmärker Riksråder (12). Spaltning utmärker Grefvar. * RiksR. och Grefvar tillika.

Den 6 Mars 1647 förklarades Riks-Cancelleren Erik Sparres samtlige barn och barnbarn för friherrar och friherrinnor med Kronoberg vid Vexiö till friherrskap. Af de tolf Riks-Cancellerens barn söktes introduction blott af det sjunde eller *Johan*, nionde eller *Lars*, tionde eller *Pehr*, elfte eller *Thure* och tolfte eller *Carl.*

En kortare öfversigt af dessa grenar utaf vår friherrliga ätt № 11, som bar namn efter det säteri, som blifvit Kronobergs läns höfdingsäte och af hvilka grenar flera personer ofta förekomma i vår historia, vilja vi här försöka lemna.

c. 1. Johan Spares gren.

6. SPARE, JOHAN ERIKSSON.

Frih. *Johan Eriksson Sparre*, Friherre till Kronoberg, Herre till Bolmeryd och Wallstanäs eller Hvalstad, föddes 1587. Gubernator öfver Kopparhandels-Compagniet 1625. Landtmarskalk 1627, den förste efter utfärdad Riddarhus-ordning af 1626. R.R. och Rikskammarråd 1628. Legat till Danska hofvet s. å. Sänd som Ministre Plenipot. till Lübeck 1629 vid en tractats uppgörande mellan de Kejserlige och de Danske. Lagman i Tio Härader 1630. Öfverståthållare i Ertzstiftet Maintz 1632. Död derstädes d. 12 Aug. s. å. Gift med 1. *Anna Urne* till Knapstorp och Bolmarö. 2. *Ebba Gustafsdotter Oxenstierna.* Hans barn blefvo baroniserade 1647: 1. *Ebba*, g. m. Bengt Ribbing, 2. *Karin*, g. m. General-Major Berendes; 3. *Elisabeth*, g. m. Arvid Horn; 4. *Johan* till Hvalstad, född i andra giftet, sjelf g. m. Märta Johansdotter Berendes. *Johans-grenen* af Friherrarne № 11 utgick med den sistnämndes son *Axel*, Capit. i Venetiansk tjenst. Död på Morea i Corinthus 1689. Hans syster *Ebba Margareta*, gift med Jesper Kraus. Död barnlös 1698.

7. SPARRE, LARS.

Frih. *Lars Eriksson Sparre*, Herre till Dåderön, Bergqvara, Kafvelecht, Ulfåsa och Hökerum, föddes d. 1 Jan. 1590. Småsven hos Carl IX 1601; Kammarjunkare 1606. Legat till Nederland 1615. Gifte sig 1617, då han behöfde låna pengar och måste låna pant af Abr. Brahe, "tu credents att sätta i pant för några perzeler, som han behöfde till sitt bröllop", enligt Abr. Brahes Dagbok. Den ena vog 56 lod, den andra 69. Handskrift gaf han ingen. Kungen,

Drottningen och furstarne voro gäster vid hemkomölet d. 23 Oct. Var med K. Gustaf Adolf under hans möte med K. Christian IV från d. 23 Febr. till d. 2 Mars 1619. Hofmästare hos Drottn. Maria Eleonora 1622. Assessor i Svea Hofrätt 1627. Ståthållare på Jönköping och öfver dess län s. å. Hofrättsråd i Svea Hofrätt 1628. Landshöfd. i Upland 1634. Riks-R. 1641 jemte Assessorat i Svea Hofrätt. Fick Satagundas häradshöfdingeränta 1644. Landtmarskalk 1633, 34, 35, 36, 38 i Stockholm, 1640 i Nyköping. Hans hus i Stockholm låg på Riddarholmen bakom kyrkan näst intill det Kruusiska och uppläts länge till adliga bröllopps firande. De nygifte bodde der merändels qvar, tills de fleste visiterna voro emottagna (Tess. och Tessin. sid. 384). Lars Sparre var gift med 1. *Märta Gustafsdotter Baner*, 2. *Karin Jakobsdotter Råt* till Stäflö. Han dog den 18 Dec. 1644. Alla hans barn (alla voro af första äktenskapet) baroniserades 1647; introducerades 1649 (№ 11).

8. SPARRE, SVANTE.

Frih. *Svante Larsson Sparre* föddes d. 13 Mars 1623. Var redan vid 26 års ålder Vice President i Åbo Hofrätt, Landshöfd. i Upland och Ståthållare på Upsala Slott, då han 1649 kallades till Landtmarskalk, en befattning som syntes anses som ärftlig inom denna Sparreska gren. Han återkallades till Ordförandestolen på Riddarhuset riksdagarna 1649, 1650 och 1651. Dog d. 15 Maj 1652.

Vid 1650 års riksdag behöfde han särdeles talang att tillintetgöra "Trium Ordinum petita." Genom prestprivilegierna, som lågo Laurelius m. fl. mer om hjertat än kronoböndernas frihet vann man man två stånd mot två, hvarigenom *possidentes* blefvo *beati.* Vid sin död lemnade han Kronobergs friherrskap med Bergqvara till sin son *Lars*, hvilken fick som herre till Bergqvara öfverlefva Reductionen, men mista den friherrliga jurisdictionen den 9 Febr. 1692. Han slöt med sin död 1709 denna friherrliga gren och Gyllenhjelms gamla friherrskap Bergqvara ärfdes nu af hans måg Riksrådet Claes Bonde till Säfstaholm, gift med Beata Märta Sparre.

Skrift: Parentation öfver Fältmarskalken Johan Banér, på latin, af Svante Sparre, anförd i Stiernmans Bibl. SvioGoth. Tom. III. Mscpt.

9. SPARRE, ERIK.

Frih. *Erik Larsson Sparre* föddes den 25 Juni 1624. Kammarjunkare, Legat till Chur-Brandenburg 1649. Landshöfding öfver Helsingland, Gestrikland och Herjedalen 1651, tillika öfver Ångermanland 1654. President i Åbo Hofrätt 1658. Lagman i Kalmar län 1663 samt tillika Öland och Gottland 1669. Riksråd 1654. Död den 12 Oct. 1673. Gift med Barbro Fleming.

10. SPARRE, GUSTAF.

Frih. *Gustaf Larsson Sparre* föddes 1625. Landshöfd. öfver Vestmanland 1660. Assessor i Bergs-Collegium 1661. Riksråd 1666. Var bland de R.R. som, som enligt Les Anecdotes de Suède, af Clas Fleming inbillades att de borde begära tjenstledighet för att vistas på sina gårdar och inkomma, då de påkallades, men som dervid afskedades och i afskedsresolutionerna hårdt anseddes såsom de der genom sin elaka förvaltning satt riket i ett uselt tillstånd. President i Dorpts Hofrätt 1669. Död d. 19 Mars 1690. Gift med *Beata Åkesdotter Natt och Dag.* Sonen *Åke Sparre* slöt vid sin död 1711 denna gren.

11. SPARRE, CARL.

Frih. *Carl Larsson Sparre*, född 1627, blef i vaggan Capitaine af Hof- och Lifreg:tet. Major 1648. Öfv.-Lieut. 1649. Commendant på Halmstad 1651. Deltog som Öfverste i K. Carl X:s segertåg genom Polen och Danmark, der man på Dahlbergs taflor vanligen ser honom bland de främste Legionernas anförare. Gouverneur på Ösel 1659. Gen.-Major och Öfverste för Lifgardet till häst och fot 1664. Det var då han befalltes, att ej låta Hertig Adolf Johan lemna Slottet, när denne åter fordrade Riksmarskalks-embetet. Då Hertigen ändå åkte derifrån, lät Sp. gardister fatta hästarnes tyglar, hindrade färden. Då Hertigen drog svärdet mot Sparre, fattade Sp. deri och de ryektes om svärdet, tills det bröts sönder, då Hertigen måste ge tappt och återvända till sitt arrestrum i Slottet, der han nu fick dubbel vakt för dörrarne. Sparre blef nu s. å. Gouverneur öfver Vester-Norrland med underliggande Lappmarker samt Jemtland och Herjedalen. General-Lieut. 1668. President i Trolldoms-Commissionen 1674. Honom anförtroddes De-

fensionsverket i Vester-Norrland 1675. General s. å. Lagman i V. Norrland etc. 1681. Död.

Gift med 1. *Maria Bosdotter Båt.* 2. *Katharina von Mimigerode.*

General Carl Sparre deltog i krigsrörelserna i Jemtland 1677—78 med förstånd, enligt Spegels Diarium. I Augusti 1678 kom till Konungen tidender, att han gjort ett infall i Norge och ruinerat de Danskes koppargrufva Rörås. Hans dödsår ha vi ej funnit uppgifvit. Hans söner: 1. *Carl Carlsson Sparre* till Säby blef skjuten som General på Morea, g. m. Barbro Johansdotter Kruus. 2. *Thure Carlson* (se nedanför № 12). 3. *Jakob Casimir*, Major vid Lifregim:tet till häst, g. m. Brita Abrahamsdotter Lejonhufvud. Han nämnes ofta som Capitaine i Carl XI:s Dagbok. Jakob Casimirs son *Carl Gustaf* ses nedanför № 13; dottern *Cath. Charlotta*, g. m. R.R. Fab. Wrede d. y.; en son *Abraham*, stupade vid Pultava, *Lars* Ryttmästare; *Bleichert* stupade vid Gadebusch. 4. *Erik Carlsson*, död som General-Major i Venedig 1708.

12. SPARRE, THURE CARLSSON,

föddes på Sundbyholm 1654. Följde farbrodern General-Fälttygmäst. Pehr Sparre på dess E. O. Ambassad till England och Holland, der han gick i Republikens krigstjenst. Fick af Prinsen af Oranien fanan vid dess eget Lifcompagni. Slogs tappert i bataljen vid Senef 1674, der han farligt sårades, liksom i belägringen vid Maestricht 1676 och i actionen vid Monte Cassel 1677, der han tog Marquis de Buron, anföraren af en bataljon af franska Lifgardet, tillfånga. Som Öfverste-Lieut. sårades han farligt i slaget vid St. Denis vid Bergen, derifrån Prinsen af Oranien förde honom i sin egen vagn. Öfverste vid ett infanteri-regimente. Vistades sedan två år i Paris. Kom åter till Sverige, gift med Hedvig Horn; dog 28-årig 1683. Få ha varit mera genomskjutna och genomstungna utan att bli på fältet.

(Källor: Isogæi personalier. — Sv. Bibl. III. s. 93. — Sv. Biogr. Lex.) —N.

13. SPARRE, CARL GUSTAF.

Frih. *Carl Gustaf Sparre* bör till de märkvärdige män, som böra bli namnkunnige. Han var son af *Jakob Casimir Sparre*, tredje sonen af General Carl Sparre Larsson; modren *Brita Lejonhufvud.* C. G. Sp. föddes 1689. Fänrik

vid Öfverste Nieroths reg:te 1704. Lieut. 1706. Reg:ts-Qvartermästare vid Skaraborgs reg:te 1709. Fången vid Pultava. Utvexlad från Moskau 1710. Capit. vid Vestmanlands reg:te 1711, Secund-Ryttmäst. vid Gr. Gust. Lewenhaupts Tremännings-ryttare s. å. Major och Öfver-Adjutant 1716. General-Adjutant 1717. Han var redan känd såsom en af de män, "som följde med sin tid", längtande att fatta i tömmarna, som lätt kunde falla ur hjeltekonungens händer. Han förordnades till Marskalk vid fredscongressen på Åland 1718. I afhandlingen om Regimentsförändringen 1719, införd i Loenboms Histor. Märkvärdigheter 3:e delen, yttras, att Mylord Carteret kom till Sverige, för att göra Åländska congressen om intet; att han råkade i Götheborg General-Adjutanten Baron Sparre, som följde Lorden till Stockholm och visste under vägen att så gå in Lordens afsigter samt derigenom så insinuera sig i dess gunst, att han på Lordens anhållan blef 1719 afsänd som Envoyé E. O. till England, förut utnämnd till Öfverste. Han lät, heter det, så förleda sig af den Engelska Ministerns löften och försäkringar om Konungens af England fasta allvar att förhjelpa Sverige att återfå hvad det till Ryssen förlorat (bland annat lofvade Carteret, que la Suède ne perdroit pas un pouce de terre — ett löfte 1719, som erinrar om ett dylikt 1809), utan att eftertänka hvad derunder låg förborgadt, och att dessa löften voro endast gjorda att insöfva Sverige och komma bemälte krona att i sådant afseende göra småningom och efterhand en sacrifice af dess på tysk botten belägna provinser.

Denne Carl Gustaf Sparre, som blott skref sig för och kallades Carl Sparre, förde handel gemensamt med Grefve M. J. De la Gardie. De utsände 1722 skeppet Solen med 350 pund sterl. assurance, till Hamburg, Amsterdam och Lissabon. Sparre bestod ofta dryga förlager, hvarföre honom betaltes 10 proc. af Grefve D. Skeppet hemtade spanska får m. m. från St. Hubes. Då Sp. var Svensk Minister i London 1727—28 var Serenius der Legations-predikant. Serenius hade kommit till honom med bref från R.R. De la Gardie i Dec. 1727. Ehrensvärd berättar, att Serenius låg i strid med Svenska Ministrarne. Det var till hans ära åtminstone med Sparre, om följande berättelse har grund. Baronessan Sparre fick en son *(Jöran, Fredrik* eller *Carl August?* — alla dogo tidigt), som döptes af Legationspredikanten i hast och utan främmande faddrar, troligen emedan barnet såg svagt ut. Emellertid nämner Sp. för Kun-

gen i England, att hans hustru födt honom en son. Kungen erbjuder sig att stå fadder. Sp. mån om denna ära, kunde ej motstå frestelsen att ej uppenbara det barnet redan var döpt. Han tillställer nytt dop med all högtidlighet och då svenska presten ej ville gå in härpå utan förhindra detta gyckel med ett sacrament, satte Sp. sin prest i arrest under acten.

Säkert skulle v. Linné sett en Nemesis divina deruti, att Sp. dog utan att efterlemna söner, om han sport detta sätt att vara lycksökare för ett barn. Kanske hade ock anmärkts, att en dotter af Riksrådet Sparre blef gift med en fattig patron i Småland, om verkligen det var denne C. Sp., som var fader åt den R.R. Sparres dotter, som nämnes såsom gift med Simson Tellander. Se Ny Smål. Beskr. 3. 221.

I Lindblads genealogiska tabeller uppgifves en Bleckert Casimir Sparre såsom son af R.R. Carl G. Sparre, men enligt geneal. tabeller på Löberöd var denne en son af R.R. Carl G. Sparres broder Lars Sp. Ryttmäst. gift med Eva *Bleckertsdotter* Wachtmeister. Bleckert Larsson Sp. föddes 1721. I början af 1728 fick "Le Baron et Envoyé E. O. Charles Sparre à London" ett bref från Drottn. Ulrika Eleonora, deri hon yttrar sin åstundan "gjerna att veta, det Hr Env. så väl öfvergifva denne mitt svar åt Drottningen i England uppå sitt mycke behagliga skrifvelse, som också vid alla tillfällen när han ock får min kärälskelige Gemåls befallning tillstädhe framfara att försäkra bägge britanniska Majestäterne om min beständiga högaktning för deras Kungliga Personer samt fortfara tilvara en god executor, utaf de förväntade och lofvade portraits härved, skulle jag icke ogerna see at där hans Majestät Kungen skulle härifrån befalla Hr Envoyén att blifva bruckader anten uti Cambriska concressen eller på någor annan ort, han sig då låter vara anbefalt sonlig Gref Carl Julius Löwenhaupts Enkiegrefvinna Christina Gustaviana Horn tillika, med hela den familie-affaire, i det falckenstenska, helst om den fjerde articlen uti vestfaliska fredsförbundet torde komma att nämnas, hvarmed mig skier ett särdeles nöje. Stockholm den 20 Dec. 1727." *). Der behöfdes ock något snille att förstå så enfaldigt gifna uppdrag af Höga Öfverheten.

Såsom Svensk Minister i London sändes han som E. O. Ambassadeur till Congressen i Soissons 1728. Han skref bref ännu från London s. å. den 27 Febr., men skref dylika

*) Originalet förvaras på Löberöd.

från Soissons i Dec. s. å. Han blef Öfverste för Smålands Cavalleri 1732, Capitaine-Lieut. vid Drabanterne s. å. och General-Major s. å., hvarföre han också s. å. fick en efterträdare i befälet öfver småländska Cavalleriet. Han synes snart hafva återvändt till London, der han såsom Öfver-Kammarherre och General-Major var Svensk Minister ännu 1735, men då hans svärfader Gr. Carl Gyllenborg öfvergick till "franska systemet" kallades snart Sp. från London. Han blef Landshöfding i Södermanland 1737, anlände till Riksdagen 1738, som hattsystemets ifrigaste förfäktare, insattes i Secreta-Utskottet, der han käckast beredde Rådets afdankning och förberedde Ryska kriget. I en partiskrift heter det, att "*Raspe (Sparre* per anagramma) kunde förtrolla hvar åsna till ett lejon, allt som Gylfe (Gyllenborg) ville ha det." "Inom kort var hela Svea och Göta rike tändt i brand och Gylfe log." "Raspe åkte omkring — skulle nu bli Jarl i stället, men var ej rätt klok." Tessin berättar (Tess. och Tessin. s. 38) huru C. Sparre redan före 1738 liksom Tessin och Gr. Piper öfverlade med Arvid B. Horn om dennes frivilliga retraite. Sp. blef R.R. 1739. Kamraten i Secreta-Utskottet Malc. Sinclair sändes till Turkiet och mördades. Nu blåste Sp. med all förmåga på passionernas glödeld, tills Ryska kriget upplågade. Han öfverlefde ej följderna af sin ifriga verksamhet, utan dog i Stockholm den 24 Apr. 1741. Gift med *Elisabeth Derith*, R.R. Gr. C. Gyllenborgs styfdotter och arfvinge, som fick Kongl. bref 1720 på greflig heder och värdighet.

(Källor: De la Gard. Arch. XIV D. — Ehrensvärds Journal. — Tessin och Tessiniana. — Loenboms hist. Märkvärdigheter. — Saml. på Löberöd.) — N.

14. SPARRE, PEHR LARSSON.

Svenska Baronen och sedermera Franska Grefven *Pehr Larsson Sparre* föddes d. 12 Mars 1628. Tidigt ingick han i krigsståndet och var Öfverste för Kalmar Infant.-reg:te under Carl X:s polska och danska krig. Den 24 Mars 1656 beordrades han som sådan, att slå brygga öfver Weichseln. 1657 se vi Fältmarsk. Grefve C. G. Wrangel intaga tvenne skansar vid sundet Midelfart genom fyra regimentens tapperhet, anförda af sina Öfverstar Gr. Nils Brahe, Pehr Sparre Larsson, Fab. Fersen och Spens. Den tappra striden, dervid Brahe och Sparre först inryckte som segrare, tecknas i Pufendorfs Hist. Caroli Gustavi Lib. IV. p. 335. Vid Kö-

penhamns belägring d. 2 Febr. 1659 se vi P. Sparre med sitt regimente utgöra № 5 på Dahlbergska afteckningarne. Han blef utnämnd till Gouverneur i Riga d. 18 Mars 1660 samt d. 20 Juni s. å. till General-Major af infanteriet. Då brefvexlade han från Riga såsom redan gift med Ebba Margaretha Jakobsdotter De la Gardie. Blef d. 16 Dec. 1663 Gouverneur öfver Götheborgs och Elfsborgs län. Den 2 Oct. 1664 General-Lieut. af Infanteriet. Den 26 Aug. 1668 General. Den 23 Nov. 1674 Riks-Tygmästare. Hans slägtskap med De la Gardie gaf honom respect. Derom vittnar den souveraine Carl XI d. 23 Aug. 1682 i ett öppet bref till Svea Hofrätt "angående General-Fälttygmästaren Pehr Sparre och andre, som välb:te Hofrätt uti dess embetes heder sökja att förklena", der han anser sig behöfva yttra: "Oss förekommer som hafven J uti detta målet haft mera afseende på General-Fälttygmästarens person och att han är i förvandtskap med Presidenten, än på det J till Justitiens beskydd och eder Embetes heder borde göra." Och likväl hade Hofrätten dömt saken mot P. Sp. "såsom rättvise Domare", så att Konungen intet betänkande hade domen att stadfästa, såsom varande till K. Maj:ts fulla förnöjelse. Men Hofrätten hade ej visat att General-Fälttygmästarens beskyllning misshagade Rätten, fastmindre sökt någon tjenlig reparation. K. Maj:t hade nemligen till Hofrätten remitterat en supplication af P. Sp. deruti han klagade, huruledes hans fru emot alla lagliga exceptioner i hans frånvarelse, då utrikes vistandes i Konungens tjenst, blifvit contumaciter dömd i tvisten med Assessor Mörtling först i Kämners-, sedan i Rådstugurätten, oaktadt de skäl hon mot processens laglighet invändt, varande saken derefter dragen till Hofrätten, der hon åter med en prejudicerlig dom belaggts, hvarföre Sp. nu bönfallit om K. Maj:ts nådiga protection och att saken måtte restitueras och till sitt lagliga forum remitteras. Brefvet finnes åberopadt och tryckt i protokoller och handlingar i tvisten mellan Kammar-Revisionen och Presidenten Grefve Ad. F. Munck, Stockholm 1790 sid. 45.

Sp. var mest använd på diplomatiska banan. 1672 sändes han som E. O. Ambassadeur till England, Frankrike och Holland. Han bevistade Meditationsverket i Cöln 1673, då han d. 22 Nov. (2 Dec.) jemte Edv. Ehrensten från nämnde stad begärde hos Riks-Cancelleren att få uppbära halfårets Jul. 1673 — Jan. 1764 underhållspengar af franska subsidierne i Paris, förrän de remitteras till Hamburg och sedan till Kammar-Collegium i Stockholm, hvars vexlar för första

halfåret ännu ej hunnit fram; önskandes detta soulagements åtnjutande, så länge de i Konungens ärende måste vistas i Cöln. Derefter begaf sig Sparre till Paris, hvarest han 1675 blef Grefve i Frankrike, ehuru K. Carl XI ej som sådan erkände honom. Det heter bland annat i Grefdiplomet: .... "Les soins, qu'il a donné avec tant de zèle pendant l'assemblée de Cologne pour faire cesser par la mediation du Roi son maître la guerre et les troubles dont l'Europe est agitée et l'application qu'il a apportée pendant le temps qu'il a été en notre cour pour affermir par le nouveau traité qu'il vient de signer avec nous au nom du dit Roi son maître." .... Hans efterkommande, så manliga som qvinliga, intogos i Grefdiplomet, signeradt både med Kon. Ludvigs och Chancelier Arnoulds namn. (Förvaradt på Löberöd, således ej sönderrifvet af Kon. Carl XI, liksom Erik Sparres Grefve-diplom). Sparre kom åter från Frankrike för att under Riks-Cancelleren deltaga i "Gyldenlöws-fejden" 1676—77. Han hade här den sorgen, att d. 29 Aug. 1677 se 8000 (enl. danska uppgifter) svenska krigare vid 3600 Danskars anmarch gripas af en panisk förskräckelse och upplösa sig i den vildaste flykt — ett af dessa obegripliga psychologiska mysterier, som göra all krigskonst till intet. Dessa troppar gjorde dock någon nytta, ty när Carl XI efter segern vid Landskrona syntes vilja gå mot Danskarne i Bohuslän, drogo sig desse tillbaka af fruktan att blifva afskurna retraiten af De la Gardies troppar, "som nu åter kommit till sansning." General-Major Breitholtz commenderade jemte Sparre under Lithauens eröfrare, som nu fick erfara något likt sin faders öde, då denne i Ryssland såg hela sin här en gång upplösa sig. Nästan ett motstycke visade sig hos Danskarne i Juli 1678, då en Sparre, som kallas Öfverste-Lieut. (månne ej densamme som förut kallades Fälttygmäsaren?) d. 21 Juli trängt fienden midt för Bohus ned till Broskansen och gick Danskarne så nära på lifvet, att han sköt dubbel svensk lösen i hans approcher, hvilken med glädje besvarades af fästningen, då fienden d. 22 Juli upphäfde belägringen, uppbrände sjelfva sina läger och skyndade till Uddevalla i en sådan brådska, att de ej kunno medtaga allt sitt artilleri*).

*) Den ofvanstående berättelsen om Danskarnes *Veni, vidi, vici* vid Uddevalla, anförd af Bohusläns topograph *Holmberg*, är enligt danska anförarens berättelse, som väl kan tåla någon nedprutning. Så skref derom Håkan Spegel i det kungliga tältet och bladet derom utrefs ej af Carl XI, då man påstår att han bortryckte det föregående bladet i Spegels Dagbok: "Den 27 hafver Gullenlöw oför-

Sedan träffa vi Pehr Sparre som talare, under en föga lyckligare stjerna. År 1680 är han nemligen Oppositionens bästa tunga på Riksdagen, der han liksom den unge Gyllencreutz (densamme som 1719 dref samma satser med vida större framgång) motsatte sig enväldets införande, Senatens förvandling från Riksens Råd till Kungliga Råder m. m. ofta lyckligt försvarande *victa caussa*, fastän *victrix caussa* "behagade den gudomliga makten" och han således intet kunde uträtta. Han dog i Stockholm d. 3 April 1692 kl. 3 e. m. sedan han några veckor varit sjuk, enligt K. Carl XI:s anteckning i sin almanacha. Sin son *Lars Magnus* hade P. Sp. låtit uppfostra i Frankrike, der denne Grefve dog som Öfverste-Lieut. 1725. Dennes son *Joseph Sparre*, General-Major i svensk tjenst, var Öfverste vid Sparres reg:te, sedan Royal Svedois, Chevalier de l'Ordre de St. Louis; enligt Björnståhl (Resan I D. s. 118) General samt Commendeur af St. Louis. Han hade 1770 uppbyggt ett ganska vackert slott med en präktig trädgård straxt utanför Paris, hade ett bibliothek af flera tusen volumer, deri han "roade sig på ålderdomen", en ganska artig Herre, enl. Björnståhl. Hans son *Alexander Comte de Sparre* född 1732. Var Öfverste i svensk tjenst, liksom vid Royal Suedois. Sedan fransk Marechal de Camp*). Blef gift med en Madem. *Camusett.* Dessa begge makar synas varit verksamma att förmå Gustaf III att sätta sig i spetsen för ett korståg för att rädda franska adeln. Sedan Jakobiner-förbundets utgrening ombragt K. Gustaf, kom ett bref från Comtesse Alexandre de Sparre till Konungen, hvarpå Hertig Carl, som öppnat brefvet, svarade, att han delade med Hans Salig Majestät tänkesätt för Grefvinnan och skulle önska kunna derpå ge "des preuves réelles en entrànt dans les vues indiquées par

---

varande öfverfallit några af de troppar, hvilka H. Exc. Hr Riks-Cancelleren och hans svåger Peder Sparre förde och commenderade vid Uddevalla och efter välbemälte herrar ej kunde i det länet hafva någon trygg och sannfärdig kunskap, visste derför intet att någon fiende var så när, blef intet slag, som Gazetterna förmäla, utan en sådan demelée i trängseln och confusionen, att de som hade begynt vika kunde ej komma till stånd, hvarigenom våra ledo något nederlag, miste några stycken och bagage samt lemnade efter sig många fångar, som så jemmerligen handterades, att de voro ganska få när de kommo tillbaka."

*) General Grefve Sparre hade en son, som var Maltheser-Ridd. och Garde de la marine, Björnst. I. 171; månne densamme som "Marechal de Camp och Öfversten för regimentet Royal Suedois"? Björnst. I. 119.

votre lettre, mais les circonstances ne me le permettent point." Äldste sonen af denne Gr. Sparre blef Pair i Frankrike och var svåger med Marskalk Macdonald. Hans uppförande under de hundrade dagarne var tvetydigt. Den myckna tillgifvenhet han emellertid ådagalade för Napoleon gjorde, att han, ehuru qvar i tjenst, likväl ej användes af Bourbonerne. I Nov. 1816 var General-Lieut. Gr. Sparre i Stockholm. Han hade då i 33 år gjort sig ett aktadt namn vid franska armeen, synnerligen under spanska kriget, sednast vid Loire-armeen. Han blef här på Carl Johans förord C. S. O. En hans syster hade varit gift med General Wrede, men skild från honom och då gift med Presid. Tersmeden. Det var mycken fråga om att anställa Sp. i svenska armeen. Men dess cousin *Achille Sparre* följde Konungen till Gent och fick sedan en god plats i nya Gardet. Begge dessa Sparrar syntes ofta hos Drottning Desirée under det H. Maj:t bodde i Paris, värderika för sina kunskaper och enskilda dygder.

Lars Eriksson Sparre hade jemte de fem ofvananförde sönerne en ännu bemärktare dotter *Ebba Sparre*, "la belle Comtesse", Drottn. Christinas favorit af qvinnoslägte, g. m. Gr. Jakob Casimir De la Gardie. Se detta Lex. IV. s. 100, 101. Vi tillägga blott att hon af Gr. M. G. De la Gardie ansågs mala onda gryn hos Drottningen mot svågern.

(Källor: De la Gard. Saml. på Löberöd. — Björnståhls Bref. — Holmbergs Bohusläns Hist. och Beskrifn. — De la Gard. Arch. XIX D. — Biographies modernes. Paris 1819. — Protokoller och Handlingar i tvisten mellan A. F. Munck och Kammar-Revisionen.) — N.

e. 3) Pehr Sparres gren.

13. SPARRE, PEHR.

Frih. *Pehr Eriksson Sparre*, född 1592, var Assessor i Svea Hofrätt då han 1631 blef President i Dorpts. 1633 blef han RiksR. och gjorde i sådan värdighet jemte RiksR. Matth. Soop besök hos den till Stockholm 1634 ankomne franska Ambassadeuren D'Avaux. De hade förut sammanträffat i Köpenhamn, vid danska Kronprinsens förmälning. Följande dagen kom P. Sp. åter till Comte D'Avaux i sällskap med Hof-Cancell. J. Salvius, "som var hemma i alla språk och vetenskaper." En följande söndagseftermiddag besökte Ambassad. D'A. R.R. Sp. Det var en tarfvelig och sparsam herre, skref D'Ogier, en af suiten, i sin Dagbok,

ty uti matsalen, der Fransoserne emottogos, funnos inga tapeter på väggarne, utan endast en blå himmel öfver bordet, till att hindra spindlar att falla i maten. "Så bodde äfven fordom Curius och Fabricius." Sparre var med på den middag Jak. De la Gardie gjorde för Ambassaden. Rätterna inburos då af adelsmän, men voro ej just tillagade efter Pariserboarnes smak. Sockerconfiturerna voro desto bättre och föreställde små djur och blommor, allt efter naturen. Man spisade öfver tre timmar och drack vin för 200 Rdr. Sedan borden voro borttagne, dansade man långt in på natten och drack oupphörligt. Efter afskedet hos Enkedrottningen sändes Sp. och Salvius till Ambassadeuren och lemnade honom på Drottningens vägnar en guldkedja med hennes porträtt infattadt i briljanter samt på Enkedrottningens Hennes sal. Herres porträtt med briljanter m. m. Sp. och Salvius begåfvades igen af D'Avaux.

Sparre hade under sin vistelse i Danmark ej skrifvit ett enda bref hem till Senaten, utan ansågs nog att han vid hemkomsten aflemnade en relation till Rådsprotokollet. Densamma är aftryckt i Tessins Dagbok s. 203. Senaten uppdrog då Herr Pehr att skrifva till Senaten i Danmark om danska Konungens succession till Stift-Brehmen på sin sons vägnar, "hvarken göra dem något hopp dertill af eller ock göra dem någon viss försäkring." År 1640 blef Sp. tillika Cancelli-Råd, Lagman i Kalmar län och Öland 1644, tillika på Gottland 1646, Freds-Commissarius i Brömsebro 1644. President i Götha Hofrätt s. å. Frih. till Kronoberg 1647. Död 1648. Gift med 1. *Elsa Posse.* 2. *Christ. Ryning.* Sonen i första giftet

16. SPARRE, PEHR PEHRSSON,

Frih. till Kronoberg, Herre till Ängsö, Skälnora, Trollebo, Eriksstad och Aspenäs, var född d. 10 Nov. 1633. Det uppgifs af Rehbinder i Riks-Cancellers-hist., att Enkedrottn. Christina antog sig att vara hans förmyndare, som i sin späda ålder förlorat både fader och moder, men vi veta att denna Enkedrottning dog 1625, så att hon åtminstone ej kunnat skaffa denne Pehr Sparre, som der uppgifves, sina gode lärare, om också hon lofvat hans föräldrar en dylik vård om deras barn. Han gjorde vidsträckta resor i Europa 1652—56, derunder äfven Italien besöktes. Blef vid återkomsten Kammarherre hos Drottn. Hedv. Eleonora; tjenstgjorde då Drottningen besökte K. Carl X Gustaf i Preussen

och Polen. Under den resan öfversatte Kammarherren på lediga stunder Quintus Curtius på svenska "med så mycken färdighet, att fråga uppkom huruvida auctor vore lyckligare författare, än Baron Sp. tolk." Han skref ock på latin en panegyrik öfver Carl X Gustafs segerbedrifter, jemnförda med Alexanders. År 1658 blef P. Sp. vice President i K. Svea Hofrätt. 1660 Gouverneur öfver Lifland och Landtmarskalk vid dåv. Riksdag i Stockholm. Afgick 1661 såsom Envoyé E. O. till kejserl. hofvet i afseende på några måls afslutande rörande den Osnabrückska freden. Återkommen till Stockholm blef han vid 1664 års riksdag för andra gången Landtmarskalk. Samma år Riks-Råd och Cancelli-Råd. Dog under resan till varma baden i Schwalback den 7 Jan. 1669. Begrafven i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Gift med *Siri Horn*, dotter af Frih. Clas Christersson Horn till Åminne, enka efter RiksR. Frih. Georg Paykull. Hon dog 1693 (Carl XI:s Dagbok). I de bekanta Memoirerna (Handl. rör. Skand. Hist. IX. s. 144) anföres huru någon sagt försmädligen till P. Sp. då han nyss återkommit från sin beskickning som Envoyé till det Wienska hofvet, i anledning af Gust. Ad. Skyttes brott: Sådär bär sig åt vår förnäme och storslägtade adels afkomma och en dels förfäder icke bättre heller, som historien vet att berätta, seende snedt på Sparren, alluderande liksom på Sparrens farfader, den namnkunnige Riks-Cancelleren Hr Erik Sparre... "Min Herr ... var Sparren ej sen att svara: Jag förstår, Ni pekar åt min sal. farfader, hederlig i åminnelse, hvilken som en ärans man sträckte sitt hufvud mot döden för ett opinionsbrott, då ni rätteligen tadlar unga Skytten. Ni vill åt oss, som kallas gammal adel, för våra synder skull i dessa tider; men huru många af edra gelikar, och icke omöjligt någon af edra egna förfäder, hafva för gemena brott gått samma väg som Skytten, dock till häradsplatserna och som, till slägten okände, blifvit till namnet glömde efter döden", hvarpå förf. tillägger: Denne Herr Pehr Sparre blef Riks-Råd och Cancelli-Råd; var af ett stort vett och ett stort snille, två gånger Landtmarskalk och på sin tid den fullkomligaste vältalare och skönaste man, som med de mest intagande egenskaper egde kända insteg hos det vackra könet.

Den redlige Måns Pontinus yttrar i personalierne föga annat, än det formuläret fordrade. Då Kyrkoherden i Ängsön underrättade RiksR. Baron P. Sparre, att den fromme Biskop Laurelius snart ernade der visitera (dåv. Kyrkoher-

den var nyligen dit ankommen), utbröt straxt den myndige Herren med bitterhet, att Biskopen hade intet att bestyra med hans församling (han var Patronus) och hotade att lägga socknen till Strengnäs stift. Om Biskopen komme, kunde honom hända en "skimt", såsom att kyrkodörren kunde tillslutas. En skriftvexling uppstod, som visar adelns myndighet och orimliga fordringar. Muncktell, Vesterås stifts Herdaminne II. 211 *). Hofrådet Joh. Stjernhöök skref till sin son Anders d. 5 Maj 1665 i Stockholm: "Här står nu ett Strepentes om Munketorps pastorat, till hvilket H. Maj:t Drottningen, efter det ligger i Lifgedinget, har förordnat Henr. Moræus, Magister Pehrs son vid Kopparberget, och detta genom Hr Pehrs till Engsö promotion. Detta är en stor lycka för honom, som aldrig tillförene tjent. Så underligen spelar lyckan. Detta är Biskopen i Vesterås mycket emot, söker att drifva tillbaka, beropar sig på presterskapets privilegier och de Resolutiones, som på alla riksdagar presterskapet deruti äro gifna. Vill ändteligen dertill hafva Mag. Lars Essenium, den ock två gånger här varit hafver, men jag hafver rådt honom intet göra derom sig odieux och föraktelig, utan låta Bispen allena betämja dermed." (Sv. Bibl. 2. sid. 175 f.). Peder Pederssons syster *Ebba* var g. m. Clas Banér; *Görvell* g. m. Christ. Horn (han var bekant för sina råa seder); *Maria* g. m. Gust. Wrangel, en Lieutenant, som dog i Hamburg 1674; och *Margareta* g. m. Svante Banér. Peder Pederssons söner voro *Erik* och *Johan*. Johan dog först. Erik slöt Pedersgrenen bland Friherrar Sp. № 11 på vårt Riddarhus. Denne Baron *Johan Sp.* öfverträffade sin fader såsom myndig kyrkopatron. Han trodde sig fritt få öfva allt hvad liderlighet beter. Pastor Wigelius förmanade honom. Sp. fordrade då att Consistorium skulle bortflytta den dristige Wigelius. Då Domcapitlet vägrade, lät Sp. 1707 alldeles tillsluta kyrkan och förböd under grufliga hotelser att der hålla gudstjenst. Ingen kunde der hållas från d. 28 Jan. till d. 12 Juni, utan folket samlades på Kyrkoherdens gård. Nu lät Landshöfd.-embetet uppslå kyrkodörrarne. Sparre svor och svärmade, hotade Biskop Iser att åter tillsluta kyrkan, varnas, men verkställer. K. Rådet remitterar målet till Hofrätten, som genom Häradshöfd. Westenhjelm lät hålla ransakning. Prest och försam-

---

*) Denne Sparre var dock mån att pryda de kyrkor, han ej ville låta Biskopar inspectera. Som egare af Lidboholm i Wärend gaf han predikstol m. m. till Sjösås kyrka.

ling funnos oskyldiga. Sp. dömdes till offentlig afbön och kyrkoplikt. Nu bådo prest och församling för honom, men han måste offentligen absolveras samt plikta 200 dal. s:mt. Under Joh. Sparres porträtt i Ängsö står:

Dives eram dudum, Tria me fecere nudum:
Alea, vina, venus, his tribus factus sum egenus.

Efter brodern Johans död egdes Ängsö af Erik Sparre, brodern, Kammarherre, född 1660, död 1736, gift med *Aurora Uggla.*

e. 4) Thure Sparres gren.

17. SPARRE, THURE.

Thure Eriksson Sparre, Frih. till Kronoberg, Herre till Eriksstad och Kavelås, föddes d. 20 Jun. 1593, gift 1622 med *Maria Axelsdotter* (Natt och Dag) till Göksholm. RiksR. och Assessor i Svea Hofrätt 1645; hade 1635 blifvit Ståthållare öfver Vestmanland och Vesterdalarne, der han tjenstgjorde tills han 1639 blef Hofmarskalk. Under denna tid hade han ett svårt mål — Mag. Gabrielis (Holstenii) och Qvinnans i Vesterås, som ville ha Bisk. Rudbeckii svåger dragen för Capitulum, då Biskopen gaf honom lof att ej möta. Sparre uppdrogs slutligen att tillsätta en Commission, som afdömde saken. (Se Franzéns Äreminne öfver J. Rudbeckius i Sv. Akad. Handl. från 1796. XV D.). År 1648 Lagman öfver Gottland, Kalmar län och Öland. Fick afsked 1661 med bibehållande af sin fulla lön. Dog d. 17 Jan. 1664, den siste af sin ättegren.

e. 5) Carl Sparres gren.

18. SPARRE, CARL.

Carl Eriksson Sparre, Frih. till Kronoberg, Herre till Sundby, Stäringe, Allmenäs och Säby, föddes 1594, blef, som Kammar-Råd, Ståthållare i Östergöthland 1632. Död s. å. Gift med 1. *Marg. Axelsdotter* (Natt och Dag) till Göksholm, 2. *Görvel Axelsdotter Posse* till Stäringe, som sedan blef g. m. RiksR. Frih. Joh. De la Gardie.

Denne Carl Eriksson Sparre har fortplantat in i vårt sekel Riks-Cancelleren Erik Sparres ätt. Han hade 9 barn*),

*) *Christina*, gift med Bengt Skytte, *Axel* (se nedan), *Ebba*, *Maria Elisabeth*, g. m. 1. Thure Bjelke till Åkerö, 2. Baron Gust. Bjelke; *Fredrik*, *Johan*, *Carl* till Säby (se nedan) samt *Erik*, N:o 10, som var Hofmarskalk hos Carl X.

22 barnbarn, 44 barnbarnsbarn (deraf en syskonkull består af 17, en annan af 13 barn); en sonsonsson hade 16 barn o. s. v.

Nu blir nödvändigt, att vi fatta oss kortare.

19. SPARRE, AXEL.

Axel Carlsson Sparre, Frih. till Kronoberg, Herre till Sundby och Moholm, föddes d. 12 Jun. 1620 i första giftet. 1645 se vi honom inträdd på embetsmannabanan som Riks-Jägmästare; 1650 Landshöfd. på Gottland och Commendant i Wisby. 1654 Landshöfd. öfver Östergöthland, 1655 Riks-Råd. 1657 Lagman öfver Tio Härader. 1658 och 1661 utnämnes han åter till Riks-Jägmästare. 1664 President i Wismarska Tribunalet, 1665 Öfverståthållare i Stockholm, dermed han fortfor till 1673, då han efterträddes af Rålamb. Han nämnes stundom i äldre skrifter såsom en berömlig Öfverståthållare. Han medhann dock ej att anlägga gatan från Mynttorget till Riddarhustorget, helst han ej kunnat anskaffa medel att inlösa Salvii arfvingars och Ebba Lejonhufvuds hus, oaktadt K. Regeringen det ålaggt honom d. 28 Jul. 1668. Han begick en orättvisa mot Tulldirect. Flygge, och denne skyddades af Joh. Gyllenstjerna i Rådet d. 16 Juli 1672, då de öfrige Sekreterarne höllo med Sp. (Fryxells Berätt. XIII. s. 135). "Stöttes" sedan från Öfverståthållar-embetet genom Cl. Rålamb, som gaf sin dotter åt f. d. Prof. Frigelius, nu R. R. Gripenhielm; men Hr Axel Sparre var då en man, som största delen hade ögonen på. (Bondes Anecdoter). Mycket besvär fick Axel Sp. genom Handelsman Pet. Tereaus' Rhabarber-handel med Czaren i Ryssland, för hvilken handel skulle som caduc tillfalla K. Maj:t i Sverige 16,065 Rdr 1½ sk. Han hade stort besvär att inlösa en vexel, sänd sonen Carl i London, på 1622 dal. k:mt, helst han redan 1675 var bland de Malheureux, qui ont quitté leurs biens et leur donations, och som ej haft en styfver de gage. Derom blef mycken brefvexel och han måste ge 70 procent. I Reductions-Commissionen påfördes honom att gälda för 4⅓ Amiralitets-dagsverken à 16 öre 256 dal. 16 s:mt samt för de beviljade 600 dal. s:mt i stället för Lagmansräntor 1188 dal. s:mt.

Ax. Sp. kom till K. Maj:t på Ljungby d. 3 Mars 1679, d. 9 föll Konungen i maligne feber, d. 13 fruktade man för H. Maj:ts lif. Den 15 bättre. Den 17 reste Ax. Sp. hem, sjuknade snart och dog d. 16 Apr. 1679. Gift m. 1. *Marg.*

Oxenstierna, Gabriel Bengtssons dotter, 2. *Beata Eriksdotter Stenbock*. Han hade 15 barn: *Gabriel*, till St. Dala, född 1646, död 1707; Öfv.-Lieut. Gift med Ingeborg Bengtsdotter Ribbing. De hade 13 barn. *Carl* till Moholm, född 1648, död 1716, Kammarherre, g. m. 1. Beata Conradsdotter Falkenberg, 2. Anna Ebba Horn. De hade 17 barn, deribland *Fredrik Henrik Sparre* (se № 23 och 34) och *Axel* *). *Gustaf Adolf* till Biby, Amiral (se nedanf. № 24). *Christina*, g. m. K. Rådet och Presid. Baron Knut Kurck. *Axel*, blef Grefve (se nedanf. № 26). *Johan*, född 1653, död 1704, Öfv.-Lieut. *Margareta Catharina*, g. m. Hofmarsk. P. Leuhusen. *Charlotta*, g. m. RiksR. Gr. S. Cronhielm. *Ebba Maria*, g. m. 1. Bengt Rosenhane, Hofmarsk. 2. Erik Stenbock. *Erik*, blef Grefve (se nedanf. № 27). *Fredrik*, död i London 1695. *Lars*, född 1673, gift med Adolphina Fleetwood m. fl.

20. SPARRE, KNUT.

Frih. *Knut Sparre* var son af *Gabriel Sparre*, som var RiksR. och Öfverståthåll. Axel Carlssons äldste son, således Fältmarskalken Gr. Axel Sparres och RiksR. Gr. Erik Sparres broder. Gabr. Sp. var Öfv.-Lieut., född 1646, död 1707. Gift med Ingeb. Bengtsdotter Ribbing. Han skref sig Frih. till Stora Dala och hade 13 barn. Erik, skjuten i Stralsund 1716, Axel, Capit. i svensk tjenst, skjuten vid Barcelona 1697, Bengt, död som Lieut. vid Amiralitetet, Anna Catharina, som lefde ännu vid 1730 i ett kloster i Holstein, samt Margareta, g. m. Gen.-Major C. H. Fleetwood, som alla voro yngre än Knut. Tidigt ingick Knut Sp. vid Lifgardet och var Lieuten. 1709, då han föll i fångenskap. Bortfördes till Wologda, der han gifte sig 1713 med *Sophia Krüger*, enka efter Jak. Eggers, en borgare i Dorpt. Kom sedan till Tobolsk; derifrån han 1722, då han blef Capitaine med Lieutenants lön vid Gardet, dog i Stockholm 1733, då han var 53 år. Hans son *Erik Sparre*, som var född i Siberien 1718, blef Ryttmästare vid Smålands Cavalleri; fick Majors afsked. Dog 1766. *Carl Gabriel* dog

*) Bekant som artist. Var född i fadrens första äktenskap. Dog 1713 som Öfv.-Lieuten. På Drottningholm ser man enligt Salvius (Upland sid. 219) "ett mästerstycke i miniatur, som han ritat, deruppå står Drottn. Ulrika Eleonora och omkring henne Hofdamer, som hålla Kongl. Arfprinsen och Prinsessan och derjemte öfver 20 andra personer."

vid Danzig 1734, *Fredrik* lefde som Page 1730. *Erik* är, enligt Ennes' Carl XII:s Krigare I. 381, stamfader till alla 1818 lefvande Friherrar Sparre till Kronoberg, således till de nu i Småland lefvande Baroner Sparre. Frih. Erik Sp. dog på Sätesgården Hjelmaryd i Småland. Namnkunnigare blef Knut Sparres styfson Jak. Eggertz, som uppfostrades i den af Pietisten Francke i Archangel anlaggda skola. Han blef adlad 1751, Frih. 1772. C. S. O. m. St. K. Fick General-Majors afsked i svensk tjenst och blef Commendant i Danzig 1758. Erik Knutsson Sparres egen son *Carl Gustaf Sp.*, född d. 23 Aug. 1750, dog d. 29 Mars 1808, som Ryttmästare vid Bohusläns dragoner, gift med S. M. Ehrenpohl. Söner: *Sixten Sp.* (se № 21) och *Ulf Carl*, född d. 17 Dec. 1789, Öfv.-Lieut. vid Jönköpings reg:te, R: S. O. Gift med Kerstin v. Steyern. Lefver ännu.

21. SPARRE, SIXTEN.

Baron *Sixten Sparre* föddes 1787. Fadren bodde då på Hjelmseryd i Rydaholms socken i Småland. S. Sp. fick föga undervisning i sin uppvext, men bristen ersattes någorlunda, då han kom ut i verlden, genom hurtighet och tilltagsenhet, hvarjemte hans vackra utseende och manliga kroppsbyggnad i sin mån bidrog till den uppmärksamhet han vann. Som Underofficer vid Smålands Cavalleri blef han Fänrik vid Lifreg:ts Brigadens Grenadier-corps och Compagni-officer vid K. Krigs-Akademien. När under vintern 1807—08 vissa excesser begingos af några cadetter mot en deras förman, var Gouverneuren missnöjd med Baron Sp:s förhållande, anklagade honom hos Konungen, som fråntog Baronen Comp.-officerstjensten vid Akademien, ålade honom arrest och beordrade honom sedan till tjenstgöring vid ofvannämnde Grenadier-corps. Denna afgick om våren 1808 till fälttåget i Norge, hvarest en del deraf under befäl af dess dåv. Chef Capit.-Lieut. och Öfv.-Lieut. sedan Generalen Gr. Ax. O. Mörner af fienden kringrändes och tillfångatogs, efter allt det försvar mot öfvermakten, som var rimligt och möjligt. (Öfverste Knorring lär uppgjort capitulationen). För Baron Sparre och några få Grenadierer lyckades det att slå sig igenom och frälsa sig. Han fick då som Fänrik Svärds-Orden. År 1810 som Lieutenant gifte han sig med Hoffröken Grefvinnan *Carolina Lewenhaupt*, sondotter af Landtmarskalken vid 1789 års riksdag. Blef derpå tjenstgörande Kammarherre hos H. M. Drottningen, Carl XIII:s

Gemål. Deltog som Capitaine vid Lifregim:tets Grenadiercorps i 1813—14 årens fälttåg. Blef Major vid Lifregim:ts-Brigaden och derpå Chef för Smålands Grenadier-bataillon; sedan Öfv.-Lieut. och Öfverste samt transporterades 1825 till Chef för Uplands K. Regim:te. Som Cabinetts-Kammarherre och Förste Adjutant hos Kon. Carl XIV Johan kom han i stor ynnest hos denne Monarch. Vid Ryska Kejsarens besök i Stockholm 1838 fick han Kejs. Ryska St. Stanislai-Orden, 1:a classen. Han uppsteg tid efter annan till Secund-Chef för Svea Lifgarde, General-Major, C. S. O. m. St. K. (1837). Hans dotter *Cecile Agnes Frederique Emérence Christine Marguerite Beatrice Sp.* blef 1840 g. m. Grefve *Carl August Lewenhaupt*, då vistandes i Frankrike. Enligt Article 1:mier i contrat de mariage skulle makarnes domicile civil et politique alltid bli Frankrike, men i hvilken stad i detta land, som dem sjelfva behagade. Följa 6 dylika för vår tid nog besynnerliga artiklar. General Sp. dog 1845. Han hade en ovanlig förmåga att elda sin tropp samt att göra sig åtlydd och älskad; egde stor praktisk skicklighet och bravour, men var ej lika utmärkt der theoretiska insigter kräfdes, t. ex. som instructeur eller organisateur.

Han sålde Hjelmsanga. Ansedd att ej vara stor ordningsman i affärer, var han det likväl, yttrar en militär, mer än flera af sin tids krigare. I Skjöldebrands memoirer förekommer följande anteckning: "Baron Sixten Sparre hade i fyllan öfverfallit och slagit en Magister, som helt fredligt passerade, på gatan. Wannqvist dömde lamt. Resultatet blef intet. Öfverståthåll. (Skjöldebrand) efterskickade W. och förehöll honom väld. W. svängde hit och dit. Skj. frågade: Om Magistern så misshandlat S. Sp. hade saken då tagits lika? Oh! så underligt Hr Öfverståth. frågar, inväude W." — Detta tillhörde den tiden.

En högre militär yttrar: "Att lemna en vederbörlig charakteristik öfver sal. General Frih. S. Sp. tilltror jag mig icke. Han var en mycket tapper, vänsäll och sin Konung tillgifven okonstlad man med gladt lynne. Framstående Generalstalenter hade han knappt lägenhet att få visa. Till Finansminister hade naturen ej danat honom."

(Källor: Uppgifter till Smålands Regim:ts historia af en kunnig militär. — Brefvexling med andra dylika. — Skjöldebrands Memoirer. — Biographica på Löberod: Sixt. Sp.) —N.

22. SPARRE, HENRIK GEORG.

Baron *Henrik Georg Sparre*, född d. 6 Sept. 1756, en son af Baron *Erik Knutsson Sparre*, således General Sixt.

Sparres farbroder, afskedad som Capitaine vid Svea Garde 1787 och död 1817, har vunnit visst ej afundsvärd namnkunnighet, men till största delen genom en bevislig lögn, diktad af hof-afund. Det kan således vara en skyldighet att befria honom i dessa Sparre-biographier från den skugga, han ej förtjenar, åtminstone för *Sparre-namnets* skull.

Ett bevis för despotens vanmakt mot en allmän opinion, liksom för det ringa värdet af mången "allmän opinion", blott som sådan, ligger öppet i Henrik Sparres biographi. "Jag såg, huru min sal. fader med all sin makt ej kunde bibehålla Sparren vid Gardet och kan väl deraf bedömma min egen ställning", sade Gustaf IV Adolf till Skjöldebrand, som sökt öfvertyga honom om nödvändigheten att respectera allmänna rösten.

En afton i Aug. 1786 vexlade en betjent hos Capit. vid K. Lifgardet Baron Henr. Sparre, hvilken nyss hemkommit från en resa i sin Konungs ärende och af de "reseducater", som öfverblifvit, betalte sin betjent dess lön, en ducat på ett värdshus vid Drottningholm. Dagen förut hade den tankspridda Drottning Sophia Magdalena, nu boende på Drottningholm, der Baron A. F. Munck var Öfverståthållare, gifvit en sedel på 200 Rdr till Kammarherre Baron Reuterholm, på Muncks förord, samt en hop ducater jemte en gulddosa till danska porträttmålaren Just. R. Höijer, derpå glömt den tomma cassetten oläst och rest ut. Då hon hemkom och fann cassetten, ihågkom hon ej utgiften, utan berättade sin olycka för Munck. Hr Öfverståthållaren ville straxt visa sin raskhet som polismästare, sände således courirer till polisen i Stockholm och befallningar till värdshusvärdar att inrapportera alla som ville vexla ducater. Snart kommer rapporten att Baron Sparres betjent så velat och straxt misstänkes Baronen för stölden, men det stannar ej dervid. Han var K. Gustafs favorit. Således hade han stulit Drottningens juveler och hennes "fasligt stora" ducatcassa åt sin Kung. Och detta troddes eller ock ville mängden, som var opposition, att det skulle tros. Kon. Gustaf fann nödvändigt att på Drottningholm d. 13 Aug. 1786 utfärda ordres till General Aminoff, att sätta Capit. Baron H. Sparre i arrest, dock i sin kammare och det med all den möjligaste tysthet, der han komme att tills vidare ordres förblifva. Fru Wenner och Mamsell Hellman (Dr. Sven Hedins fästmö) bestormade Drottningen, att, sedan hon erinrats och erinrat sig om orsaken till cassettens tomhet, offentligen ge sitt misstag tillkänna, och Hennes Maj:t var

dertill mycket benägen, men Munck ville ej ge sin förhastade åtgärd det namn den förtjente och, oaktadt lama hviskningar om misstag, växte vissheten om en offentlig stor stöld, som sades begången af Konungen genom Sparren, och som publiciteten den tiden ej kunde motarbeta det smygande förtalet, bildade sig slutligen en så allmän opinion, att d. 19 Nov. 1787 kl. 9 f. m. alla Officerare vid Gardet församlade sig vid Slottet i Stockholm i Corps de Gardie. Der skingrades de likväl af General C. M. Aminoff, som förständigade dem att de ej fingo hålla sammankomster på Konungens borg, men följande dag samlades de, der Aminoff tillät, då Sp. inlemnade sitt afskeds-memorial, begärande blott den accordsumma åter, han gifvit som Capitaine. Och fanatismen var så häftig, att 36 Officerare vid Gardet straxt förklarade sig ansvarige för denna summa, 6000 Rdr specie.

Henr. Sp. måste lemna Sverige, oaktadt han stod i synnerlig nåd hos sin Konung, som ansågs så mäktig. Medic.-Rådet Hedin yttrar, att Sparre nu af hämnden fick umgälla hvad han längesedan förtjent och vidare förtjente, fast han, enligt hvad Hedin upplyst, var alldeles oskyldig i det, som hufvudsakligen lades honom till last — stölden hos Drottningen. Det var likväl, yttrar Hedin, skada på en ung, vacker och i öfrigt älskvärd man.

Man beviste den tiden att Sp. begått den stöld, — nb. som aldrig skett, i anledning deraf att Kon. Gustaf ursäktat honom, om så varit att han begått detta brott, med uppgiften, att K. Henrik IV i sin ungdom skulle låtit något dylikt falla sig till last.

Geijer upplyser (Gust. Papp. III. 2. s. 96), att K. Gustaf lät denne sin favorit skaffa sig penningar genom actier i pastorats-handeln. "Det var ingen smädedikt att pastoraterna såldes inom kretsen af Konungens unga, ystra, adliga omgifning. Bevis derför finnas bland Konungens papper; och äfven den illa beryktade Baron Henr. Sparre beropar sig på löften i fråga om sådana befordringar, för hvilka han låtit contant betala sig."

Att osedligheten i Gustaf III:s hof slog stundom en brygga från brott mot VI till dylika mot VII præceptum, torde ej alldeles kunna nekas, om ock H. Sparre 1787 led oskyldigt. I Enkedrottningens hof hade han som Page i sin ungdom också hemsökts af misstankar. Han afledde dem på en Mamsell Alnoor. En Grefve S—g, Öfverste och Cavaljer hos Kronprinsen, skilldes från sin uppvaktning under ledsamma rykten. Och under all röken saknades ej gnistor.

Mer än ett olyckligt brott blef bevisligt och "känd sak är så god som vittnad." (Excellencen Skjöldebrands guldur stals engång af en Högvälboren kamrat, som måste återlemna det och — resa). Vi äro skyldige sanningen detta erkännande, dem till ledning för omdömet, som tro, att religionsförakt och otro blott framkalla hvad Bellman kallade "ljufliga synder."

Henr. Sparre var gift med *Mariana Wilh. v. Norrman* och hade med henne 14 barn. *David Bleckert Casimir* är Kammarherre och Ryttmästare, *Fredr. Wilhelm*, Capitaine. De öfrige sönerne äro oss okände. Af döttrarna känna vi att *Aurora* blef g. m. en Baron Jägerskjöld, *Henriette* med en Grefve Seth och *Carolina* med en Lieut. Adlerbjelke.

En yngre son af Erik Knutsson Sp. var *Knut Gustaf*, född 1763, g. m. Petron. Cathar. v. Schaij, Öfver-Adjutant och Capitaine vid Vestgötha-Dals reg:te, hvars son Baron *Erik Sp.* bor på Gränsö (vid Vestervik), Cabinetts-Kammarherre, R. S. O., Major vid Smålands Husarer.

(Källor: Morianen, der framställningen bör pröfvas och bedömmas efter handlingar i De la Gard. Arch XV. 244—252, hvilka Geijer i Gust Papperen funnit bevisande falskheten af den förra vuen, som grundade sig på samtida tradition)

— N.

23. SPARRE, CARL.

Baron *Carl Sparre*, RiksRåd, Öfverståthållare, General, General-Commissarie, Krigsminister, Akad. Canceller m. m. är en af de personer, som för en tid anses duga till allt, som upphöjas af smickret lika oresonligt som de nedsättas af afunden, men som, bortflyttade af döden, för tidigt glömmas både af det trötta smickret och den utmattade afunden. Om Sp. samlat sina krafter för att blott gagna som Landshöfding, torde ingen dylik öfverträffat honom bland alla våra "höfdinga-minnen"; men hans mångslöjd har försvagat hans kraft, och hans äregirighet, som ville komma "så långt vägadt var", har gifvit hans bild en ställning, der skuggor ej brista det uppåt hvälfda anletet.

Han föddes d. 6 Dec. 1723 i Stockholm. Fadren Frih. *Fredr. Henr. Sparre*, son af *Carl Axelsson Sp.* till Moholm, var född 1691, Öfverste 1747, C. S. O. 1748, Öfverste för Skaraborgs reg:te s. å., för Uplands reg:te s. å. Gen.-Major 1750, Gen.-Lieut. 1756, Landshöfd. öfver Vester-Norrland 1757; bytte med sin son Carl Sp., som blifvit Landshöfd. i Österbotten d. 20 Jan. 1763, men sedan han så förskaffat sonen ett bättre höfdingdöme, tog fadren afsked d. 24 Jan. s. å. Dog 1764, gift med 1. *Virg. Christ. Lilliehöök*, som

födde sönerne *Carl* och *Gabriel.* 2. *Ulrika Tessin*, som födde *Fredr. Sparre* (se № 27). *Gabr. Sp.* föddes 1726; medföljde som Cavaljer Grefve Tessins Ambassad till Berlin 1744. Cornett s. å. Stabs-Ryttmästare 1749, med eget Compagni 1751. Deltog i pommerska kriget. Secund-Major och R. S. O. 1760. Landshöfd. i Christianstad 1776. Fick afsked 1786. Död d. 15 Juli 1804. Gift med *H. J. Coijet* till Ljungby och Årup; deras dotter *Ulrika L. M. Sparre* blef g. m. Riksdrotsen Grefve C. Ax. Wachtmeister *).

Men vi återgå till Baron Carl Sparre. Under sina studier blef han Underofficer vid Lifgardet och proprio motu Auscultant vid K. Svea Hofrätt, Rådstufvu- och Kämners-Rätterna — för att dana sig till Chefskaper på både stridens och fridens yrken och detta glädde menigheterna i dessa tider, vana att få högvälborna Chefer, som ej ens gjort sig dylikt besvär. Då Gr. C. G. Tessin 1739 afgick som Minister till Frankrike, tog han den 16-årige Carl Sp. med som Cavaljer, men han fortsatte i detta Ambassadeurshus studierna "som vid en Akademi." Här lästes Roms och Greklands (?) författare på grundspråken. Än sysselsattes Cavaljeren i Ambassad-Cancelliet, än som Capitaine vid Royal Suedois, ett regimente i Paris, som då hade en svensk befälhafvare, Brigadieren Appelgren, och som sedan ofta egt Grefvar Sparre till Chefer. År 1741 återkallades han till Ryska kriget från tjenstgöring i Strassburg och Fort Louis, och Capitainen i fransk tjenst var villig att tjena fäderneslandet som Underofficer. Han blef dock 1742 Adjutant hos armeens befälhafvare Gr. Charles Em. Lewenhaupt, jemte Baron Ulrik Scheffer, som så väl beskrifvit detta fälttåg. Sverige straffades för sitt brott mot non-interventions-principen, armeen slogs för fältslags bestämmande efter politiska planer och ej militäriska, och den Prinsessa, som sattes på Rysslands thron, kunde ej ens hjelpa, när Riksens Ständer kräfde de arme anförarnes hufvuden, hvilkas non-exsistence dock var tillräckligt bevisad. Sp. gjorde 1743 Öfver-Adjutants-tjenst hos General Marcks v. Würtenberg och bevistade kanonaden vid Corpo-ström. Blef Fänrik vid hemkomsten, Stabs-Ryttmästare d. 4 Sept. 1744 med s. k. Capitaine-Lieut.-indelning vid södra Skånska Cavalleri-reg:tet. Fick 1745 Hagelösa Compagni vid samma reg:te. Vid Dalkarls-upproret försvarade Sp. tillgångarne till det "gamla

*) Se Minnestal öfver Baron Gabr. Sp. af M. L. Ståhl. Lund 1804.

Kongshuset", der de kunglige då bodde. Sparre, som användts att från finska lägret föra depecher till regeringen, blef snart sänd med dylika till K. Fredrik II i Preussen, som träffades i lägret vid Prag. Han återförde svaret, men bönföll att få under Kon. Fredrik i Preussen lära krigets konst. Det medgafs och snart var franska och svenska Capitainen preussisk Volontär. Honom böds "en lysande befordran" vid Cavalleriet, liksom Augustin Ehrensvärd vid Artilleriet, men begge försakade anbuden af *Fredrik den store* och återgingo till — *Fredrik den vällustige.* Sparre hade bevistat segern vid Sorr i Böhmen d. 30 Sept., och det blodiga slaget vid Kesselsdorff d. 15 Dec. 1745, samt sändes af Konungen i Preussen att underrätta svenska hofvet om preussiska vapnens sista lysande framgångar. C. Sp. blef Major vid Elfsborgs reg:te d. 9 Mars 1748. Öfv.-Lieut. 1749, R. S. O. 1751. Detta år började Sp. sin riksdagsmannabana, som Elector till Rådsvalet, arbetade sedan i en Deputation på ett Infanteri-reglemente, som han jemte Ax. Fersen 1757 hade uppdrag att förbättra. Vid riksdagen 1755—56 var Sp. Ledamot af Sekreta-Deputationen och den Mindre Sekreta-Deputationen, som hade det ministeriella sig uppdraget. Han var således ibland dem, som nu smidde åskviggen mot Preussens nyss troget tjenade Monarch. År 1757 sändes Sp. såsom Major vid K. Lifgardet till Pommern med 1200 man af nämnde reg:te, som snart måste söka sin säkerhet på Rügen. Han blef Öfverste i armeen d. 22 Apr. 1760 och Öfv.-Lieut. vid reg:tet d. 11 Febr. 1761. Han tjenstgjorde under kriget än som Gen.-Adjutant hos commend. Generalen, än som Gen.-Qvartermästare och från slutet af 1759 som General-Krigscommissarius. En ordentligen verificerad räkenskap "var den första af det slaget i svenska krigshistorien." Den granskades utan anmärknings-anledning af politiska motståndare vid följande riksdagen. Som Generalitetet hemreste före armeen, fick Sp., som ej ansåg värdigt att besöka riksdagen, förrän fred vunnits och som emellertid ej infann sig på 1760 års riksmöte, uppdraget att återföra de qvarvarande tropparne 1762. Han hade s. å. d. 26 Juli blifvit Öfverste vid Jemtlands reg:te, Landshöfd. i Österbotten d. 17 Jan. 1763, i Gefle efter sin fader s. å. då Vester-Norrlands län skiljts från Gefleborgs; tillträdde 1764, då Commissariatets göromål fullt afslutats efter kriget. Han inrättade Landsthing, hållna på aflägsnare orter inom länet, skaffade Helsingland och Gestrikland hvar sin Provinsläkare, med löneanslag af länets Bruksegare; under

resor höll han samspråk med allmogen å sockenstämmor, der beslut fattades om mossars odling, vägars anläggning m. m. Idoge män framställdes till eftersyn och belöningar från Öfverheten följde stundom på hans loford. Han tålde länge de fåkunnigaste motsägelser och blef derigenom än mäktigare att vinna seger i folkets öfvertygelse, sedan det sunda folkförståndet hört både motsägelserna och hans derefter saktmodigt andragna skäl. Han kunde åstadkomma hvad som skulle anses för trollkonst eller underverk, om det nu skulle lyckas någon Länsherre att genomdrifva. Som exempel må vi anföra tvenne reformer. Mångenstädes fanns ingen proportion mellan egovärde och hemmantal. Äldre bönder hade ur allmänningsskogarne ökat sina egor efter behag och praxis var den enda charta. Men Sp. kunde förmå hela socknar att frivilligt underkasta sig en ny delning, som gaf lika jord åt lika med lika onera inom församlingen. Och efter missväxten 1770 reste han omkring och förmådde stads- och landsförsamlingar att frivilligt inställa Bränvinsbränningen, "denna så högt värderade ögonsten för svenska menigheten", hvilken inställelse varade tills K. Gustaf III 1772 efter Revolutionen förböd denna näring. Derom yttras i en skrift från 1771, kallad: "Striden emellan bränvinet och brödkakan": "En nitisk och af menigheten älskad höfding träder fram (i Gefle) på allmän Rådstufva, han håller ett bevekligt tal till Borgerskapet. Han föreställer dem tydligen, att detta onda likväl endast uppkommer af en öfverflödsvara, den vi väl kunde umbära. Allas hjertan röras af ett sådant tal. Ingen vågar bestrida en sanning, som är solklar för de enfaldigaste. Kärleken för hustru, barn och efterkommande, för fädernesländet och medborgare råkar i ljus låga. Det är liksom en inspirationsanda fallit på alla närvarande. De besluta enhälligt att innehålla med bränvinsbränningen och med bruket af denna skadliga dryck, och detta beslöto de att hålla lika obrottsligt som all annan lag." Detta exempel följdes sedan af andra städers lika steg. Man finner häraf att Baron Sp. måste ha varit hvad vår tid kallar "kringflackande nykterhetssvärmare", något som derföre våra Landshöfdingar väl akta sig att efterfölja. Sp. uppförde det första fria arbetshus i riket. Fond samlades af frivilliga gåfvor, der Sp. gaf först. Exemplet följdes i Stockholm, Götheborg och flera städer. Spanmål införskrefs och sedan bränvinet ej decimerade arbetsförtjensten, betalte folket sitt bröd, som genom de rikas hjelp hölls till nedsatt pris åt de fattigare, men utdelades ej till

friska och arbetsföra. Först försöktes att lära folket äta Islandsmossa; det fortgick ej. Sedan spriddes potatisen, och hon spridde sig sedan sjelf med stor fart. Sockenmagasiner hade mångenstädes inrättats under de förra åren genom Sparres nitälskan och i hans län var nöden vida mindre än i Dalarne, derifrån dock farsoter bredde sig in i hans. Då spridde han läkemedel till hvarje socken. Kyrkornas medel finge utlånas mot säkerhet, enligt K. Brefvet af d. 29 Juni 1773, och Sparre erkändes då redan för den verksammaste af rikets höfdingar. Under allt detta arbete för folket såg man likväl Sp. ofta bevista förhören i Gefle skola och Gymnasium, dervid han ofta med talets gåfva eldade både lärare och lärjungar. De lärgirigaste böd han till sig under namn af sina "unga vänner", de fattigaste hade understöd. Han gaf till läroverket glober och böcker. Hans förtjenst var det ock, att *Gustafsbro* af 102 aln. längd lades öfver Geflesströmmen och han reste sjelf pyramiden derjemte. Han var partiman vid riksdagarne, men ej i sitt embete. Ville någon der vinna något genom erinring om sin politiska sympathi med Länsherren, "aldrig förtörnades han så som då." Och detta var ett ovanligt drag i de tiderna.

"Ehuru Sp. ej fick rum i någon Deputation vid 1765—66 års riksdag, påminde man sig länge dess lyckliga talegåfva i Ståndet." 1769 satt han i Sekreta-Utskottet och Banco-Deputationen inom detsamma. Fick derunder Gen.-Majors fullmakt. Var af sitt parti utsedd till Landtmarskalk följande riksdagen, blef derunder, fast klubban undgick Hattpartiet, insatt i Sekreta-Utskottet och var nu Ordförande i Banco-Deputationen och Tull-Deputationen, likaledes insatt i den Deputation, som skulle utarbeta Konungaförsäkran åt K. Gustaf III. Han kämpade under dessa riksdagar mot lagskipningsfrågors upptagande af lagstiftningen. Han hörde 1772 till Compositions-partiet, och då detta ej kunde något uträtta, reste han hem och såg gerna hvad Konungen d. 19 Aug. uträttade. Detta datum insattes på pyramiden vid "Gustafsbro", hvilken emellertid blef bragt till sin fullbordan af Landshöfdingen. Han förordnades s. d. att vara commenderande General öfver de norra Regimenterna. Då nu RiksR. Frih. Rudbeck flyttades från Öfverståthållarhuset i Stockholm till Upsala Länsresidens, valdes väl Hertig Carl först, för att göra R:s reträtt billigare, men d. 22 Apr. 1773 utfärdade K. Maj:t fullmakt för Baron Sp. på Öfverståthållar-embetet. Här vann han ett rykte, som öfvergick alla företrädares och ännu bibehåller sig, besvär-

ligt för efterträdarne vid många anställda jemnförelser. Han satte först embetet "i system", höll ett tal om politie i K. Vet. Akad., der han planlade de nya pligterna, höll sig 1778 på befallning af Konungen från allt inverkande på riksdagsmannavalen, "sedan nu friheten blifvit återställd" (Portfeuille af Crusenstolpe I. 130), förenade allas tankar och sinnen rörande Boursebyggnad, som ända dittills ej kunnat uppföras under en strid mellan Magistrat och Borgerskap, hvilken Sp. först mäktade bilägga; anskaffade nu Arbetshus i Stockholm, liksom förut ett i Gefle, fick här en bro anlaggd från Riddarhustorget till Riddarholmen 1784, "till åminnelse af glädjen öfver Konungens återvunna helsa", nya gator anlades, Norrbro påbörjades, efter vattenfloden 1780, södra delen af Blasieholmen förvandlades från en otillgänglig plats till en god hamn. Packhus och Slaktarhus fullbordades, Jernvågen utvidgades, Brunkebergs sandbacke började så bortföras, att nya boningsställen bereddes. Under Sparres styrelse byggdes nuv. Prins Carls palats. Han började först i större scala låta utplantera barnhusbarnen på landet, i stället för att casernera dem. Vid Danviken uppstod ett nytt Hospital, med hvilket det gamla ej kunde jemnföras. Den namnkunnige menniskovännen Howard fann fängelserna i Stockholm under Sparres tid bättre inrättade än i de fleste andra länder. I allmänhet måste erkännas, att det var under Sparres Öfverståthållarskap, som Stockholms stad, att tala med Tegnér, som en Tidens orm bytte om skinn, tog en physionomi, passande 18:de seklet och utgick ur det 17:de århundradet.

Belöningar uteblefvo ej, af den idealiska art, hvarmed man då fann sig mest belåten. Sp. blef 1774 C. S. O. m. St. K. och d. 11 Dec. 1775 RiksRåd, dermed han fortfor tills Rådkammaren upphäfdes 1789, egande C. Sparre särskildt uppdrag att företräda en Krigs-ministers kall, anförtrodd den vidsträckta vården öfver försvarsverkets förbättring med verkställande myndighet i åtskilliga delar. Nu bidrog han att rikets fästningar, förråder och tyghus vunno styrka och tillväxt. Ett Fält-commissariat inrättades. Vargerings-corpserne i Finland räkna från denna tid sitt ursprung. Han lär infört Passevolance frågan både i Rådkammaren och på riksdagarne. Men han var också Sjöminister, åtminstone kan han ur flera synpunkter så anses. Han har hedern af att mycket ha medverkat till segern åt Ehrensvärds lifsuppgift: Skärgårdsflottan. Och Örlogsflottans angelägenheter måste ock åt Sparre till en vigtig del anförtros. Han förordnades

d. 30 Sept. 1777 att jemte Gr. Ulr. Scheffer i Konungens ställe i Carlskrona efterse Rikets försvarsverk till sjös, då grund lades till Cert-Deputationen, som under Stor-Amiralens Hertig Carls ordförandeskap "stadfäste en ny ordning vid Örlogsflottan." Flera författningar i ämnet ansågos vara följden af Sparres reformationsnit i sjö-angelägenheterna. 1778 blef han Ordf. och Kronans fullmäktig öfver General-Assistans-Contoret, samt derefter Ordf. i Directionen öfver Strömsholms Canal- och Slussverks-byggnader, "ett verk, som länge hedrar hans minne och vittnar om hans patriotiska nit." Der voro oräkneliga hinder att öfvervinna. Led. af Vet. Akad. blef han dess Præses i slutet af 1776. K. Målare- och Bildhuggare-Akad. "skyndade sig att kalla denne Rådsherre till Hedersledamot." Han var ock medlem af K. Patriot. Sällskapet — till och med af Knutsgillet i Malmö. Akad.-Canceller i Åbo, efter U. Scheffer, 1783. Som han då var med Konungen uti Italien, valdes brodern Fredr. Sp. till Vice Canceller. (Enligt Schönberg, valdes Sparre redan då han var med K. Maj:t på Parola Malm). Ledamot var han af K. Uppfostrings-Commissionen i och för sin Cancellersbefattning; var ock insatt i Directionen öfver Ecclesiastikverket i Lappmarken, i Directionen öfver Lazaretts-lotteriet och i Directionen öfver Frimurare-barnhuset. 1782 blef han Seraphimer-Riddare. Han var då bestämd att som Svensk Rådsherre skaffa Kon. Gustaf, såsom blott Grefve, förnämt mottagande. Till och med Påfven i Rom lemnade det svenska Riksrådet den höga rang desse herrar allt från 30-åra-kriget kräft i Tyskland, och Schönberg anser att Sp. härvid gynnats till lön för det katholska kapellet fått öppnas i den hufvudstad, der Sp. var Öfverståthållare. Sparre blef nu herde under ett Grekiskt namn i Arcadernas Akademi uti Italien, stiftad af Drottning Christina.

Då Konungen d. 18 Maj 1789 kunde i segerfröjd underrätta Gr. Klingspor, att Säkerhetsakten var kungjord och Rådet, "denna stora corps, den äldsta i riket", ej mera till, upplyste han dock, att "begge Baronerne Sparre voro, liksom Grefvarne Beckfriis, Düben och Oxenstierna, placerade i åtskilliga nu inrättade Departementer." (Brefvexl. VI. s. 66). Under finska kriget och riksdagen 1789, då Borgerskapet i Stockholm var den vigtigaste politiska häfstången, var en Öfverståthållares embete både obehagligt och besvärligt. Sp. lyckades dock behålla förtroende både hos Konung och Borgerskap. Den sista gång, han var närvarande å embetsrummet, var d. 2 Oct. 1790, "då anstalterne fastställdes till

verkställighet af Konungen statue, den Borgerskapet anhållit att få uppresa." Han dog af en misslyckad stenoperation d. 28 Juni 1791 och i anseende till Konungens frånvaro utom riket blef han, efter egen begäran, utan all pomp begrafven i Fersiska grafven i Riddarholmskyrkan, utan annan ceremoni, än den handboken föreskrifver och ett tal af Ordens-Bisk. Dr. Flodin. Han blef 1756 gift med grefvinnan *Lov. Ulrika Strömfelt*. Enda barnet, en son, dog i Gefle af kopporna. Fru grefvinnan var från 1777 till sin död den 30 Apr. 1780 Öfverhofmästarinna hos Drottningen.

Om Riksrådet Carl Sparre skrifver Ehrensvärd 1776: "Det är otroligt hvad Riks-R. Sparre gör sig för möda att behaga, vara artig, endast utsöka sådane få conversationsämnen, som han vet vara angenäma, och att derigenom vinna förtroende och småningom emparera sig af alla affairer. Han låtsar ha den mesta uppriglighet, just då han är som mest förställd. Med Konungen talar han alltid i undergifnaste ord om kungliga prærogativer och kunglig höghet; utkommen från Konungen är han hög, sjelfmyndig, tilltagsen, mästrande allt hvad som sker, i hvilket han icke blandat sig. Han inkallades nu i Krigs-Conseljerne jemte Riks-R. Liewen och Falkengren. Cabinetts-Råder voro Schwerin och Wallvik (ju obetydligare, desto bättre). Till Inrikes conselj tillkallades än Höpken och Hjärne, än Höpken, Bjelke och Stockenström; till Utrikes conselj v. Höpken och U. Scheffer o. s. v. således alla utan förmåga att med sammanhang följa ärenderna, såvida de ej voro favoriserade och kallades med större jemnhet." År 1779 heter det: "RiksR. Sparre arbetar på allt sätt att bemästra sig alla affairer och i Konungens ögon visa sig som den oundgängligaste Minister. Han har redan planerat, att, då H. Maj:t nu ämnar företaga sin resa till Carlskrona, att der besluta med Amiral-Collegii instruction och Amiral-befäl, han skall vara ensam H. Maj:t följaktig; han har sökt att derifrån utesluta Riks-R. Gr. Liewen, såsom den kunnigaste och hvilken är hushållsprincipen tillgifven samt Riks-R. Sinclairs ovän. Nu få Sp. och Sinclaire häri ostörde sig med dessa ärender befatta. H. Maj:t skall ej declarera sin resa förrän Liewen begärt sin vanliga permission att besöka Medevi. Då behöfver H. Maj:t ej stöta L. Nog vinnes intrigen, men om affairerne vinna på Baron Sparre eller han på dem, det får tiden utvisa."

"En afton, vid soupéen, förde Baron Sp. fram en enka med några barn, som han påstod vara i största fattigdom och utbad dem Öfverhetens nåd. Mannen hade varit en

bankruttspelande köpman från Carlskrona, som hette Gran, hvilken under partitiderna varit mycket brukad, men blandade sig sedan i en så oförsigtig och oförståndig rörelse, att han miste allt sitt och dog i fattigdom och elände. Sådana finnas tusende och Öfverheten skulle vara rikare än Kejsaren i Persien, för att underhålla dem alla. Enkedrottningen, som har ett generöst hjerta, erböd sig genast att draga försorg för döttrarna; Konungen för sönerne och gaf tillika en pension åt enkan. En piga, som fortfarit att tjena utan lön, sedan hennes husbondefolk blifvit fattiga, blef ock införd. Baron Sp. började att härom predika som en prest med tårarne i ögonen och så högt att alla spectatörerne af den kungliga soupéen måste bli vittne till dess zele för dygden. Öfverheten beveks ånyo. Enkedrottningen ger denna piga 6000 dal., Konungen 1200 och alla som sutto vid bordet började hopskänka en ansenlig summa. Allt detta tog Baron Sp. emot, berättade dessa lyckliga personer med emphase all den sällhet dem förestod och att han (som snart skulle komma med Konungen till Carlskrona) var den, som det förskaffat. Men än mera basunstötande skulle ske. Han föreslog att Consistorium skulle sammankallas, att pigan der först måtte complimenteras; sedan skulle Magistraten sammanträda och pigan der inställa sig att få emottaga dessa penningar, som Borgmästaren först skulle få afhemta hos Hans Excellens. Dessutom skulle hon der få en medalj att bära på bröstet, till bevis på dygden derinnanom." Sparre blef emellertid hvad vår tid kallar dagens lejon. Men exemplet verkade. Grefvinnan Rosen, som sedan blef Kronprinsens högsta vårdarinna, bad för Askersundsboarne, som härjats af vådeld. Drottningen gaf, lista utsändes, men Konungen ... lofvade törhända en collect, "men trodde att alla sådana tiggerier mera skadade än gagnade." Och Sparre ... skulle ej resa till Askersund. Nu spordes Sinclaires död i Carlskrona. Sparre begärde hans post, ej för att få den, men för att se, huru fast han var med foten i sadeln. Han öfvergaf projectet, så snart han sett att han var oundgänglig i hufvudstaden. Sednare på året anmärkes: "C. Sparre är ej blott Öfverståthållare utan ock Krigsminister, deciderar merändels allt, som hör till finska och skånska befästningarne. Kallade hit General Arbin, för att få sin instruction för finska fästningsbyggnaderne. Vid tornerspelet på Ekholmsund valde Konungen Riksråderne H. v. Liewen och C. Sparre till sina fältdomare, den sednare vald i stället för Fältmarsk. Gr. Hessenstein, som i Stockholm sjuknat och

qvarblifvit. Då resan till Carlskrona anträddes, var C. Sp. angelägen att få medfölja och hade i sitt sällskap den skicklige och namnkunnige Öfverskeppsbyggmäst. af Chapman, angelägen att genom honom öka sina kunskaper och stadga sitt anseende såsom den der vet bruka och värdera skicklige personer. "Ingen bör neka skicklighetens insigt åt Carl Sparre." Kunde han blott anses för desinteressé. Men hans opinion är så skämd, att der blott behöfs att han handlägger en sak, för att allmänheten misstror afsigterna. Driftigare embetsman kan icke finnes, som med mera lätthet och redigare begrepp afgör alla under sig hörande saker och sysslor." Men om samma person heter det: Den 20 Sept. på Stafsjö hos friherrinnan Örnsköld: "RiksR. C. Sp. som i alla affärer ville sig inblanda, sökte äfven taga detta tillfälle i akt, att ställa sig in hos Hertig Carl och skaffa honom en entrevue med grefvinnan L-w-m. Han kände fru Ö. och hennes tjenstaktighet, proponerade henne genast, om ej grefvinnan L., som var vid Åkerö endast 4 mil härifrån, kunde till middagen bjudas, då entrevuen derstädes kunde ske utan många vittnen. H. Maj:t togs med i confidencen, som äfven var nöjd med denna tillställning." ... Nb. förut är upplyst, att Gr. L. fått utländsk mission, för att aflägsna hans grefvinna, då Hertig Carl fått sig en Hertiginna. Nu var planen upplaggd ur en annan vue. Fruktan för Enkedrottningens planer mot sin äldste sons möjliga ätt hade väckt motplaner. Hertig Carl skulle på allt sätt skiljas från Hertiginnan. Och rörande äldste sonens ätt, uppdagades planen 1778. Svar kom att grefvinnan L. nu var opasslig, men skall i hemvägen tillstöta vid Linköping, Norrköping eller Stafsjö, hvar som befaldes. Fru Ö. inviterade för återresan och det sista förslaget antogs således. Vid återresan, heter det, lät Hennes Maj:t d. 1 Oct. alla af sin suit resa förut. Man undrade på orsakerna dertill, men det var att hindra många vara närvarande vid entrevuen, som påtänktes för Hertigen med grefvinnan L—m. RiksR. C. Sp. reste bittida om morgonen förut till Stafsjö, der den var tillämnad. Hertigen dröjde ej länge. Den tjenstfärdiga friherrinnan Ö. hade gjort allt, men grefvinnan L—ms mor hade kommit under fund med projectet och afböjt det. C. Sp. blef flat, fru Ö. sorgsen. Hertigen visade bästa contenancen. Damerna logo. Hans Maj:t for derifrån som en ljungeld i svåra vägar, körde omkull, förderfvade en häst och kom till en mager soupé på Gripsholm."

Det troddes, att C. Sparre såsom Öfverståthållare sjelf lärt den Underofficer, som inkallats för polisen, medan Liljensparre ännu hette Sivers, att svara så plumpt och ohöfligt, att han retade Polismästaren, hvarpå han skulle springa utför trappan. Det kan dock ha varit en tillfällighet, att C. Sp. mötte Sivers, som sprang efter för att med käppen tukta den springande, då han invändande vid upplysningen om den rymmandes brott: "sa, sa, är det så brådt dermed?" Ehrensvärd anklagar Sp. att han efter Tessins methbod jemt diktat faror för Kung och hof, för att göra sig nödvändig. Likväl var han ofta på vippen att falla. År 1779 togs Amiralitets-saken från honom och lemnades Amiral Falkengren. Valet var af mindre gagn. "C. Sp. opålitlig till sin charakter, var pålitlig i sina sysslor, ehuru mera drifvande än tänkande, mera arbetsam än kunnig." Falkengren var älskare af crapulösa nöjen, helst omgifven af dylika personer. Det blefve således någon tobaksrökare och lombrespelare, som gjorde affärerne. Sp. hade låtit fråga om rum vore bestämdt åt honom vid Gripsholm, fått nej till svar och "sett hvad klockan var slagen." Sparre begagnade dock en lycklig händelse att åter få vind i seglen. I början af 1780 syntes frimureriet få intresse för K. Gustaf III så väl som för Hertig Carl. Nordensköld var hemkommen med sin mystiska vishet från England. Underståthållaren Baron Axelsson anmälte d. 12 Mars en philosophe hermétique från England, Gumholtz, som för Konungen omtalte sina insigter "i de högre sciencerne", lofvade lära Konungen göra guld m. m. En tid före d. 14 Mars fick Konungen anonyma bref, ett framlemnadt af Axelsson, några af RiksR. Bjelke och Schröderheim. Man trodde att den bekante Halldin, som nu börjat föra en exemplarisk men sträng lefnad och ansågs ega visioner, också haft förmåga inverka på Konungen. Säkert ar, att Konungen vid denna tid fattade "en dyr och evärdelig föresats att mer än hittills helga sitt hjerta åt religionen, allvarsamma seder och försonlighet med sin slägt." Han förklarade sig för Frimurar-Ordens protector och Hert. Carl, som blifvit *Salomons Vicarius*, lät — sy sig en blå och en röd uniform med röda charvader och ett stort axelgehäng af draped'or, visade sig dermed på operan, under det alla damerna ropade: *Kung Salomon!* Och RiksR. Sp. som förut ej hörts tala om frimureri eller derföre yttrat interesse, ehuru han derinom egde höga grader, dem han så negligerat, att Orden länge negligerat honom, synes der nu jemt, talar derom med enthusiasm och söker alla till-

fällen att tala med Konungen om Konungens älsklings-ämne för dagen.

Återvunnen för inflytandet föreslog Sp. vid Mälarens höga vatten i April 1780 att gräfva en canal vid Södertelje. Bergs-R. Sandels sändes i blinken att undersöka terrainen. Återkommen insläpptes han i stöflar och sporrar i conseljen. Sandels sjelf åtog sig arbetet för 1500 Rdr och fick dertill många complimenter d. 16 Apr. Ax. Fersen ogillade det, såsom ett arbete för fienden att falla Stockholm i ryggen och ett medel att sänka Stockholm men lyfta Södertelje, som låge närmare hafvet.

Det synes som C. Sp. varit, om ej upphofvet, dock genomdrifvaren af det för Gustaf III hedrande beslutet att uppresa Konungens bildstod. När Konungen efter slutad fred 1790 återkom till Stockholm och emottogs vid stadsporten, vid ankomsten från Haga af magistratens och Borgerskapets Deputerade, anförde af C. Sp., anmälte han denna Borgerskapets önskan. Konungen skulle vägrat, heter det i berättelsen, som Konungen ingaf till Gefle riksdag, om K. Maj:t kunnat betaga historien denna anledning, så märkvärdig af tidehvarfvet, att omtala deras förtjenster eller sina efterträdare den uppmuntran, folkets kärlek gifver goda Konungar.

I *Stockholms Stads historia af Lundeqvist* yttras att hvad Sp. under sin 18-åriga Öfverståthållartid uträttat, utgör det märkligaste af Stockholms stads historia (derunder).

Till charakteren som chevalier var Sp. så lättsinnig, att det väckte till och med K. Gustafs anmärkningshåg. Han yttrade om C. Sp. 1784: Hvad honom angår väntar jag allt (i fråga om giftermål), sedan vistelsen i Rom. Ingen Celadon kan ha varit ömmare i att göra sin cour och de romerska damerna böra anlägga sorg efter hans bortresa. (Gust. Papperen III. I. s. 138). Här upplyses man ock, hvarföre han fick den nåden att medfölja. Det var ett artigt sätt, att skilja honom från befattning med militären. Han hade nemligen före resan inseendet öfver krigsärenderna. Vid afresan tillsattes Öfverste Toll, att ha denna detalj. Konungen skref från Paris till Creutz, att söka förmå Sp. att sjelf skriftligen begära, då han före Konungen kommit hem, att krigssakerna måtte få bli i den ställning de haft under hans resa, "hvilket var att på ett godt manér skilja honom från denna befattning." "Detta lärer vara svårt att af honom ernå, men Grefven har varit så länge i negotiationer, att jag är viss på, att han reusserar, om han det entreprenerar."

Sp. svarade negotiatorn: "Tror ni, att då Konungen befalde mig att följa honom till Italien, jag ej märkte det afsigten var att skilja mig från krigsärenderna"; frågande blott om Creutz trodde att han finge behålla passevolancen. Creutz slöt, att han deraf hade någon vinst och föreslog, om passevolancen lemnades i hushållsammare händer, att han måtte få en pension på passevolancen. "Jag tror att både han och det allmänna dervid skulle finna sin räkning." Ipsissimus Schröderheim skrifver: Hade Sp. varit rik, hade han varit mera felfri. ... Om man stundom kunnat påminna om hans sätt att förvärfva medel, kan man ej tadla hans sätt att använda hvad han förvärfvat. (Anf. st. sid. 148).

Likväl skref Kon. Gustaf vid C. Sparres död till Riks-Drotzen: "Ehuru länge jag bort vänta mig detta, känner jag likväl förlusten af en man, som egde så passande egenskaper för den post, han beklädde och som Stockholm har att tacka för den ordning och säkerhet der råda, samt för sin försköning." Höpken yttrade om C. Sparre: "Han talar illa, skrifver ännu sämre, men verkställer väl. Tror sig dock ej verkställa så väl som han talar, eller tala så väl som han skrifver." Ehrensvärd yttrar om "Grefvinnan Carl Sparre", Öfverhofmästarinna hos Drottningen: "en af de få nu öfrige, som jemte den förra tidens belefvenhet, anständighet och goda seder förenade all denna tidens artiga vett och snille." Hon blef vid 12 års ålder Hoffröken hos Ulrika Eleonora, Kammarfröken i det mycket olika Lovisa Ulrikas hof och Hofmästarinna i det ännu olikare Drottn. Sophia Magdalenas. Ifrig Hatt 1756 blef hon illa anskrifven hos Drottningen. Hon låtsade icke känna sin mans äfventyr och han låtsade endast tillbedja henne. Hon trodde ej sin dödsstund så nära i kraft af ett horoscop, som General Stobée åt henne på 1740-talet punkterat och lemnat henne förségladt. Af nyfikenhet hade hon öppnat det. Der stod att hon skulle dö 1786, men då bli olycklig genom vatten. — Hon dog emellertid af vattensot — "dog med samma belefvenhet hon lefvat", sedan hon tagit ett ömt afsked af sin man, af Gr. Ax. Fersen och några få sina slägtingar.

På hennes likkista såg man fästad på ett svart sammetsbyende den Orden, som Enkedrottningen inrättade 1744 under namn af *Solfjäder-Orden* *). Man anmärkte näst den-

*) Tillfället var då, vid Lovisa Ulrikas första segling till Drottningholm, hennes solfjäder föll i slupen och gick sönder, hvarpå en hvar plockade upp ett stycke. Tessin, som upptagit ett fragment, föreslog då inrättandet af en *faveurs-orden* att bära i *brandgult* band,

samma den brokiga ranglista hoftjenster numera åstadkommo, hvarigenom Capitainer gingo före Presidenter o. d.

C. Sparre höll god mine med den Toll, af hvilken han såg sig undanträngas. Han skref till honom d. 3 Nov. 1775 begynnande: "låt mig slippa Titul, när två ro i en båt, så kalla de på annan förtroligt. Tack då hiertans Toll för två bref." — Den 10 Mars 1776: "Nu på stunden bröt jag min Majors bref ... jag svor något för det jag intet vet hvarest jag skulle sända svaret, som en förfaren Partisan eller åtminstone habil Officerare bort med dess rapport avertera." Stockholm d. 18 Apr. 1776. "Jag har ej postpapper nu kl. 7 böndagsafton och håller för god polise till att i bodar få köpa efter kl. 6."

Ehrensvärds omdöme är väl ej att misstänka såsom irrande af allmänt partihat, ty begge voro af Hatt-systemet. Det är säkert ett ärligt uttryck af den flärdlöse, stilla mannens öfvertygelse. Han led af att se ett till lynnet så fullkomligt motsatt väsende, som C. Sparres var i anseende till Ehrensvärds eget. Men i detta lidande kunde, som i alla känslor, lätt insmyga sig orättvisa. Schröderheim sympathiserade mera i förtjenster och fel och han gör en vackrare teckning. "Sjelfva naturen hade danat C. Sp. till en af de högre platser i samhället, att styra och befalla. Hans uppsyn, hela hans figur, hans maintien, ända till hans röst voro imponerande. De kunskaper, som samlas i stora verlden och umgänget, ersatte för honom bristen af andra och hans eloquence du corps hvad som felade i hans tal och skrifsätt. Han var, som ofta händer menniskor, mäktigare att styra menigheter än enskilda personer. Han misstog sig ej sällan om medlen till det förra, och misskände ofta de sednare. Emot dessa förgiek han sig stundom af öfverilning, mätte sig icke alltid riktigt med sina rivaler, men rönte ofta otacksamhet"; erinrande om huru Stockholms Borgerskap lydde hans propositioner *), utan att kanske allmänt älska

---

såsom *Brandenburgska* färgen. Alla då närvarande fingo den, Damer som Cavaljerer. Tessin var den siste Cavaljeren, Grefvinnan Carl Fersen den sista Dame som bar denna orden. Nu återlemnade Carl Sp. till Enkedrottn. sin hustrus ordenstecken. Utdelningen af denna orden afstannade nästan samma dag den börjat.

*) Att dessa kunde sträcka sig utom gebitet för embetspligter, ser man deraf att Kon. Gustaf 1778 ansåg sig behöfva skrifva det berömda brefvet (Portfeuillen f. s. 130), att han som Öfverståthållare ej skulle blanda sig i riksdagsmannaval. Dylik neutralitet var då en dygd och en dygd att hålla fram.

hans person. (Gust. Papperen III. 1. 148). Något godt låg tydligen på botten af Sparres philanthropi, liksom der rör sig något fosterländskt nit äfven i fjäsket. Men klarligen hade Sp. blifvit en större man, om man fått dö som Landshöfding i Gefle, fri från hoflefnadens faror.

Borgerskapet, som i Sparres tid inköpte Tessinska palatset till Öfverståthållarens bostad, uppreste på Stockholms Börs en bröstbild, huggen i marmor af Sergel, med ininskrift: *C. Sp. L. B. etc. posuere Civ. Stockholm.* MDCCLXXXII. Efter hans död slog hufvudstaden en skådepeninng, der på ena sidan bröstbild och titel, på andra sidan inom en lagerkrans: *Factis Animoque mereris.* I exergen: *Post mortem 1791 Urbis Amor.* Baron Sp. slog en minnespenning öfver sin aflidna maka. Å ena sidan grefvinnans bröstbild med omskrift: *Te Socia nil mihi triste.* På reversen: *Memoriæ Comit. Ulr. Strömfelt optimæ Conjugis, natæ* MDCCXXIV, *denatæ* MDCCLXXX, *Dicavit Carolus Sparre.*

Skrifter: Tal i Svea Hofrätt å Konungens vägnar, då Hr Riks-Drotzet Gr. C. A. Wachtmeister derstädes i Embetet inställdes. I tryckta protokollerna för d. 31 Jan. 1788. — Tal såsom Öfverståthållare 1773—90 i Tidningar etc. — Tal om Politie i allmänket i K. Vet. Akad. — Ett rön i Patr. Sällskapets Journal.

(Källor: Rutg. Hochschildts Biographi öfver C. Sp. inlemnad till K. Vet. Ak. — öfver A. Schönberg 1796. — Ehrensvärds Journal mscpt. — Tollska mscpt:rne i Lund. — Gustavianska Papperen.) — N.

23, a. SPARRE, CONRAD.

Friherre *Conrad Carlsson Sparre* till Malma föddes i Stockholm 1680, Page 1697. Deltog i franska kriget vid farbrodren Erik Sparres bataljon 1698—1706, då han var blifven Capitaine. Lieut. vid Sv. Lifdragonerne 1708, sårad vid Holofzin, der han blef Capit. vid Nerikes och Vermlands reg:te; än farligare sårad i Ukraine. Följde efter slaget vid Pultava sin Konung till Bender, der han satt vid sin krycka i två månader ini Konungens kammare och uppritade jemte Major Loos och Capit. Gyllenskepp i figurer en mängd exercitier, hvaraf ett band sändes till Fortifications-contoret. De tre Officerarne sändes derpå af Konungen, som under tiden lärt sig Hebreiska, för att afrita platser, som börjat interessera Konungen, i det heliga landet. Se härom Loos biogr. VIII Band. sid. 32 följ., der dock *Gyllengrip* bör rättas till *Gyllenskepp.* Se Capit. Gyllenskepps Journal öfver resan i Sv. Bibl. D. I. s. 271 f. samt Baron Conr. Sparres lefverne i Nya Sv. Bibl. I Bd. 1 D. s. 23 m. fl. Sparre mätte Cheops

af Memphis pyramid och beskrifves den utförligt i hans personalier (Nya Sv. Bibl. I. 1. 31—34); tog tecknet att han varit vid Christi graf på sin kropp (på venstra armen ofvan armleden ett kors med fyra smärre i dess vinklar, en krona af stjernor ofvan och tre kronor ställda i en triangelform der nedan; nedom armleden Christi grafs bild, liksom den deröfver byggda kyrkans och årtalet 1710; på högra armen Christi crucifix med öfverskrift J. N. R. J. och derunder en figur af en oval sten, hvaromkring stodo boksräfverna L. u. C. f. u. (Lapis, ubi Christus fuit unctus). Detta väckte i de tiderna stor vördnad. Sp. använde på resan öfver 200 ducater till små taflors och modellers uppköpande, som vid återkomsten lemnades Konungen; tusen plåtar lemnades i ersättning, men ingen följde. Han gaf ock Konungen 2—300 completta ritningar öfver de ryktbaraste orter, han besett i Orienten. Petrificater m. m., som han sjelf behöll, kom efter hans död till K. Bibliotheket.

Sp. blef, sedan han återkommit från Egypten, Palestina, Syrien och Grekland, Capitaine vid K. Lifgardet 1711. Skickades till Prutströmmen, der han aftog belägenheten af både Ryska och Turkiska lägren och gjorde deraf copior, som Kung Carl sände till de Europeiska hofven. Vid kalabaliken i Bender 1713 föll Sp. i Tartarernas händer. Han sammanbands med en General och bortfördes i gräsligt slafveri. De föddes med litet hafremjöl rördt samman i ljumt vatten, vaktade boskap om dagarne, nedhissades i en brunn om nätterna och hade snart omkommit, om ej Holsteinska Envoyén Fabrice efter nio dygn kunnat dem igenlösa. Var sedan anställd vid K. Stanislai Garde; sänd af Hans Polska Maj:t till Paris. K. Stanislai bref till Sp. af 1714, 23 och 1730 ses i Sv. Merc. 1758 s. 122 f. Mötte sedan K. Carl i Stralsund och blef sårad på Rügen, den ende Gardes-Capitaine, som nu kunde göra tjenst hos K. Carl. Blef preussisk fånge mot K. Carls capitulation och återkom först till Kon. Carl i Lund i Dec. 1717 efter 18 års bortavaro utur sitt fädernesland. Öfverste-Lieut. vid ett holländskt reg:te, hvilket efter K. Carls död afdankades. Öfverste-titel gafs honom efter K. Carls död, men hvarken pension eller gratification. Gift 1719 med *A. E. Wachtmeister*, Bleckerts dotter. Dog barnlös d. 15 Apr. 1744 på Malma i Vestergöthland.

Skrifter. Se ofvan.

(Källor: Nya Sv. Bibl. I Bd. 1 Del. n. 1. — Gezelii Biogr. Lex.) —N.

24. SPARRE, GUSTAF ADOLF.

Gustaf Adolf Axelsson Sparre, Friherre till Kronoberg, Herre till Biby, föddes 1649. Ingick tidigt vid flottan och förde skeppet Draken med 64 kanoner och 386 man i det olyckliga sjökriget 1676, der rangordningen fordrade ett Riksråd till anförare, då ingen dylik fanns, som vunnit sina lagrar till sjös. Draken började elden d. 26 Maj kl. 7 om morgonen. Amiral Creutz, understödd af Majorerne Sparre och Rosenfeldt, hvilken förde Fredrika Amalia med trenne kanoner och 171 man, försökte att bryta genom fiendtliga linien, hvilket dock ej medförde annan nytta, än att fienden höll mera af, för att förekomma genombrytning. Sednare i träffningen hade Draken fått så många grundskott, att Sp. fruktande att sjunka på djupet, satte på land vid Öland. Skeppet kom likvisst sedermera utaf. Detta enligt Gyllengranat i Sveriges Sjökrigs-historia I. 227 f. der han slutar: Svenska krigsäran hade ingenting förlorat, ehuru dels genom oskicklighet hos Befälhafvaren (Lor. Creutz), dels ock genom tillfälliga omständigheter utgången blifvit så olycklig.

År 1677, då Amiral Sjöblad beordrats att från Götheborg gå genom Bälterne in i Östersjön, för att förena sig med hufvudflottan, fördes i tredje Eskadern, som utlopp från Elfsnabben under Amiral Hans Wachtmeister, Skeppet Venus af 62 kanoner af Amiral-Lieut. Gust. Sparre. Äfven nu var en landthjelte (Evert Horn) anförare och utgången blef olycklig. Sparre dog som Amiral 1689. Gift m. *Elisabeth*, Amiral Claes Stiernskölds dotter. Barn: *Margareta Elisabeth*; g. m. Amiral Ankarstierna; *Claes*, sedan Grefve (se nedanför № 34); *Anna Magdalena*, g. m. Amiral Carl Ruuth.

f. Grefve Sparre till Brokind.

25. SPARRE, AXEL.

Grefve *Axel Axelsson Sparre* föddes Frih. till Kronoberg d. 9 Jan. 1652 i Wisby, då fadren Frih. *Axel Carlsson Sp.* der var Landshöfding, gift med *Marg. Oxenstierna.* Tog 1671 tjenst som Volontär vid K. Lifgardet i Stockholm. Fänrik vid ett tyskt reg:te i Holland 1672. Capitaine vid ett svenskt reg:te i Stade 1674. Rappellerad 1675 och fick ett Compagni vid ett tyskt reg:te under Fältmarsk. Henrik Horns commando. Efter Stades öfvergång till de danska, for han till Finland, gick till fots öfver Ålands haf, kom till Skåne 1677, der han deltog i kriget som Capit. vid Lifgardet.

Öfv.-Lieut. vid Nerikes och Vermlands reg:te. Deltog i slaget vid descenten på Hisingen och vid Bohus fästnings lyckliga undsättning. Commendant i Götheborg 1678 och deltog i detta års fälttåg i Bohus län. Om en hans duell 1684 med Baron Clas Horn, se härofvan i I D. s. 24, Grefve J. Adelcrantz's biographi, noten. Det "dödliga" såret blef dock ej dödande.

Då Ax. Sparre uppkommit till riksdagen 1697, efter K. Carl XI:s död, förmärkte han, att den genom Reductionen krossade högadeln planerade för en reaction mot detta K. Carl XI:s storverk, samt att den påräknade stöd för sina planer af Enkedrottningen, som åter förde ordet i förmyndareregering. Sparres fader och således Sparre sjelf hade snart sagdt ruinerats genom Reductionen, men af en reaction kunde han blott beräkna allmänt förderf. Den 8 Nov. hade han samlat goda vänner, Officerare på boställen, som voro reducerade donations-gods, och annat klokt folk hos sig, bland hvilka han föreslog att omintetgöra planen genom att upphäfva Kon. Carl XI:s testamente (den gamla adeln hade 1660 gifvit det farliga exemplet och kunde nu ej stämpla medlet som uppror) och utropa K. Carl XII i sitt 15:e år till enväldig Konung. Man gillade förslaget såsom det enda möjliga botemedlet och öfverraskade Medständerna i Rikståndens Pleno plenorum på Riddarhuset. Man var oviss om huru vidsträckt förbundet var, men viss att Konungen, blifven myndig, ej skulle glömma Opponenterne. Saken genomdrefs. Detta efter en tradition, hvarom anteckningen skedde, medan många af agenterne ännu lefde. Det synes ej otroligt, att impulsen gått ut från den döende Kon. Carl XI, som torde fått upplysning om planen, då han så förtroligt omfamnade Piper, hvilken väl var härvid den dolde machinisten. Så tänkte den besegrade gamla Riksrådsadeln, då man vid kröningen såg Pipers och Polus' Statsrådsstolar närmast thronen.

Den 10 Nov. 1697 skref danska Sändebudet B. Luxdorff till Konungen i Danmark derom, huru förre Schoutbynachten Gr. Ax. Lewenhaupt först föreslog, att man nu straxt öfverlemnade Konungen regeringen, i anledning af Landtmarsk. Gripenhjelms yttrande . . . "när K. Maj:t sjelf" . . . . En ung Baron Cronhjelm invände, att det var en delicat materia, hvaröfver L. blef hetsig och sade: "den kan vara delicat för er, men den skall icke vara det för oss andra." Derpå sprang Öfv.-Lieut. Baron Ax. Sparre upp och tog

L:s parti mot den andre och i samma ögonblick kasta alla de andre, som voro på Riddarhuset, deras hattar upp i vädret och ropte alla: *Vivat Konung Carl den tolfte!* och dermed var det utan vidare deliberationer och complimenter beställdt. Derefter utvalde de 60 à 70 personer, som gingo alla upp på Slottet kl. 11 etc. Det öfriga är allmänt kändt.

Om denne Öfv.-Lieut. Baron Axel Sparre hade danska Legaten Stockfleth 1688 berättat, huru Sparres Öfverste Rehbinder vid Nerikes regim:te gjorde i Sparres tanke ett fel vid en exercis, hvilket Sp. rättade. Öfversten befallde honom tiga, men det halp ej; då högg R. honom i hufvudet ett par hugg med sin värja. Sp. drog nu sin, och de öfrige Officerarne måste skilja dem åt. Sparre blef arresterad och ställd för krigsrätt, men Öfversten stod ej högt i sin Konungs nåd och man ser af det följande, att Sp. ej hade nachdel af sitt stora fel.

Ax. Sparre gick ut med K. Carl XII år 1700, i hopp att snart kunna återföra sin Kung från segrar till fredsvärf. Till Narva hann Sparre ej före drabbningen, kastad 50 mil derifrån af en storm med 300 man, med hvilka han utseglat från Carlshamn. Konungen red ut med Sp. och visade slagfältet. Julafton i Lais lekte Konungen i julhalmen, sprang och dansade med Sp. och andra favoriter. Se hans brefutdrag i De la Gard. Arch. XIII. 156—175. Han hade blifvit Öfverste vid Vestmanlands regimente af 1200 man, 1699. Uimärkte sig vid descenten öfver Düna, liksom i slaget vid Clissow, då han med 300 man slog Lubomirski, som med 24 fanor anfallit honom, tillbaka och blef Gen.-Major 1705. Segern vid Frauenstadt 1706 begyntes genom ett lyckligt anfall af Sparre. Han började ock slaget vid Pultava genom ett raskt anfallande af tre skansar på fiendens högra flygel, dem han lyckligen öfversteg och intog, samt nederhögg hela besättningen. Men fortgången af slaget blef olycklig. Följde till Bender, der han 1710 blef Gen.-Lieuten. och 1713 General af Infanteriet. Han deltog i kalabaliken i Bender, hvilken han sjelf åskådligt skildrat i en *Berättelse*, som införts i Sv. Bibl. I. s. 208 f. Huru knapphändigt han fick uppställa sina räkenskaper inför K. Carl ses af ett exempel, anfördt i Gezelii Biogr. Lex. Afgick som E. O. Envoyé till Hessen-Cassel 1716. Rappellerad 1717, sändes han till K. Stanislaus, som då residerade i Zweibrücken. Det lär varit då Stanislaus hos K. Carl recommenderat honom till Öfverståthållarskapet i Stockholm, hvarvid Kon. Carl skall ha svarat, "att det var en samvetssak, emedan Sp. för sin höga

ålder vore urståndsatt att uppfylla embetets pligter", hvilket enligt en säkerligen misstagen tolkning ansetts kunna verteras till en anekdot, att Kungen ej kunde anförtro Sparre makten öfver hufvudstadens skönheter. I Studier, Krit. och Not. 1841 № 6 yttras, att detta ej kunde vara samma Ax. Sparre, som var verksam 1697 för förmyndare-regeringens upplösning. Men der är då ingen annan Axel Sparre att gissa. General Ax. Sp. var 64 år, då han 1716 var hos f. d. Konung Stanislaus. Han återkom sedan till Hessen-Casselska hofvet, derifrån han 1719 återkom till Sverige. Nu först gifte han sig 1721 med *A. M. Falkenberg*, sedan han 1720 blifvit af Drottn. Ulrika Eleonora upphöjd i grefligt stånd, introducerad s. å. (№ 74), men ingen ätt uppstod. Såsom äldste Generalen blef han Fältmarskalk 1721.

Vid riksdagen 1720 gick Sp., den nye Grefven Ulrika Eleonoras ärende som en ifrig partisan. "Hos adeln och i samqväm, heter det i Handl. rör. Skand. Hist. VII. s. 273, var den gamle käcke gubben Axel Sparre under 1720 års riksdag en stor förfäktare och förespråkare för K. Fredriks upphöjande på thronen. Han var vänfast lierad med Konungens fader Landsgrefven Carl, sedan den tid, han af Kon. Carl XII nyttjades vid det Hessiska hofvet." Derjemte var han redan 1719 verksam på Riddarhuset i allmänvigtiga frågor. Samma Reduction, som han skyddade 1697, bidrog han äfven nu att bevara från en af högadeln åsyftad reaction. Då Stierncrona så väl försvarat reductionens motiver, yttrade gamle Fältmarsk. Sparre öppenhjertigt: jag har äfvensom de mina också lidit ansenligt af Reductionen, men ändå säger jag rent ut. att en Carl XI gjorde Sverige mera godt än etthundra riksdagar förmå att göra. (Handl. rör. Skand. Hist. VII. 274). Han yrkade på fri handel. Myntteckneu ansåg han böra till hälften inlösas.

Han stod på förslag till Riksråd, blott för att hedra gubben, efter det var mot Grundlagen att två bröder sutto i Rådet och Erik Sparre var der omistandes.

Grefve Axel Sparre dog på Brokind d. 31 Maj 1728.

Vid hans begrafning sjöng den älskelige skalden Jakob Frese:

Ja, han till mångens harm vann så sin hjeltes tycke,
Att fast han sanning talt, han aldrig talt förmycket.
I öde öcknar och kring vida fält
Hvar inga vägar fanns, har han sig vägar letat,
Sin dyra Konungs dygd till eftersyn sig ställt
I sjöar summit fram och i moras arbetat.

— N.

g. Grefvar Sparre till Sundby.

27. SPARRE, ERIK.

Grefve *Erik Axelsson Sparre*, Fältmarskalk, Fältmarsk. Gr. Axel Axelsson Sparres broder, föddes d. 15 Juli 1665 af Beata Stenbock. Han trädde redan ung i fransysk krigstjenst såsom Fänrik vid Königsmarkska reg:tet. Capitaine 1690. Afgaf tapperhetsprof i Italien mot Hertigen af Savoyen. Blef Major efter slaget vid Maestricht. Öfverste 1694. Brigadier vid Royal Suedois 1701, som efter honom blef en tid kalladt Sparreska regimentet. 1703 kom han till K. Carl XII i Polen, fick ett värfvadt pommerskt regimente, med hvilket han gjorde årets campagne och deltog i belägringen af Thorn. Återvände med Konungens tillstånd till Frankrike, der han blef Marechal de Camp 1704. Gen.-Lieut. vid franska armeerne 1707. (Han var i Aix de Chapelle d. 2 Juli s. å.). Ryktet härom följdes af K. Carls onådiga resolution, att han aldrig skulle i dess tjenst ha något att vänta. Piper skref brefvet härom till honom. Likväl hade brodern Axel haft öfver en timmas entretien på hans sujet med K. Maj:t; men der svarades: Han kan vara mig förutan och har valt en annan herres tjenst framför min, så kan jag väl också vara honom förutan. (De la Gard. Arch. XIII. 174). Han begaf sig då till Sverige och hoppades väl som den mäktige Fab. Wredes måg återvinna sin Konungs nåd, men mötte härvid en ny onåd — sin svärmoders. Af ett bref på sju sidor in folio, förvaradt på Löberöd, finner man att han ännu d. 16 Febr. 1709 sökte beveka den stolta svärmodern genom att helt egna åt svärföräldrarne sin son, som blef kallad *Axel Wrede Sparre.* Det är ej utan sin märkvärdighet till prof på föräldraväldets betydenhet ännu i dessa dagar att läsa, huru en Marechal de Camp upptog, då svärmodern "utropade allt hvad han gjorde för sottiser." Han börjar:

"Högvälborne Grefve, K. Maj:ts Råd och President,
Högt ärade k. Fader!

Sedan jag uti min enslighet på landet igenom Guds besynnerliga nåd utaf den obeskrifveliga sorg hans hand mig tillskickat, var såsom ur en dvala uppvaknad, var mitt ängsliga hjertas första eftertanke, om den gunst E. Exc. täcktes göra mig här i staden, då han genom sin egen närvaro sökte såväl att trösta mig, som ock att afråda min bortresa .... som jag alltsedan utaf min H:da k. Fru moder med sådan

kallsinnighet och förakt blifvit bemött, som jag dess hus obedrat eller någon svår missgerning deruti begått hade.... Jag är intet obenägen att tro, att detta kommer längre ifrån, då jag reflecterar på hvad i begynnelsen, då jag sökte inträdet i E. Exc:s hus och familj, mig bemötte. Ingalunda undrar jag på, att affectionen för en obekant intet förr infinner sig, än man en tid dess seder, manér och sinne någorlunda har sport, emedan ofta sprider ryktet om ens goda eller onda förhållande mycken osanning och är mer att skatta den vänskap, som på en estime och mogen bekantskap är grundad ... fann således ej underligt, att så liten disposition var på min H:da k. Fru moders sida ... att jag alltså med all ödmjukhet och resignation upptog de ovanliga precautioner, som brukades med förskrifvande af den rätt, som konung och lag emellan höga och låga i detta land har upprättat, som jag aldrig annan skatt sökt, än den, som dygden åstadkommer, var jag viss uppå att finna uti min salig k. makas egande så rikligen min räkning, att jag till ännu underligare conditioner, som der stå att finna, samtyckt hade, hafvandes jag dock hållit detta lönt, allenast derföre att min heder dervid torde lida och mången trott, efter jag sådan rättighet efterlätit, kunde dertill dumhet, svaghet af förstånd eller någon annan förhatelig orsak gifvit anledning. Tror ock, att der sådant blifvit kundt (sic), ringa heder varit att hemta för den, som så sällsamt pactum anternuptiale (sic) sammanfattat och den mig nogsamt bekant är.... Trodde mig consideration meritera, att jag länge sedan hade aflaggt barnskorna och ville undfly all dependence, att jag till temmelig heder och elevation var kommen uti en stor konungs tjenst och att jag Gudi lof hade ärligt namn och rykte allestädes, der jag mig uppehållit, icke tror jag heller att min H:da k. Frumoder nånsin har kunnat märka något missnöje hos mig öfver många svåra och vidriga expressioner, som emot mig som oftast äro utgångne och merändels af mina gerningar sotticer kallade. Icke heller att jag utlåtit mig onöjd, att jag hus och kost till mitt folks underhåll i staden sjelf måste bestå. ... Att jag bevekes göra E. Exc. derom ett ödmjukt förtroende, kan han aldrig ogilla, utan finna att det i stället för otålighet, ej annat än commiseration uppväcka kan."

Bättre synes ställningen varit, när han skref från Achen d. 27 Sept. 1707 ... "jag med all flit skall söka efterkomma mina Högt:de k. föräldrars nåd. befallning, som är att begifva mig snart på hemresan. ... Är min högt:de k.

Frumoder så nådig och permetterar min vackra Grefvinna att komma mig till mötes hvar det henne lägligast är" . . . hoppandes, att Frumodren fägnats af ryktet om hans avancementer med thy åtföljande förmåner.

År 1712 sändes Er. Sparre till Frankrike för att skaffa subsidier och vann åt Sverige 200,000 Rdr. Han var ännu d. 4 Mars 1714 i Paris, hvarefter han begaf sig till Berlin, der han är d. 4 Maj och ännu d. 3 Juli. Den 8" Juli är han i Wien, qvar ännu d. 25. Han hade nu som Plenipotentiaire att bevaka Sveriges intressen vid fredsverket i Baden mellan Kejsaren och Konungen i Frankrike. Den 25 Jan. 1715 var han åter i Paris. Det lär varit nu han hemsändt Chevalier Folard, "af största förtjenst och i allt braver man, hvarigenom K. Carl XII:s militäriska uppförande förändrades till berömligt omtal." (Handl. rör. Skand. Hist. VII. 208). Sparre blef derpå Gen.-Lieut. af Infanteriet samt fick befäl öfver Nerikes och Vestmanlands Tremännings-reg:te till fot. Fick så afsked ur sin krigstjenst i Frankrike, sedan han der tjenat i 31 år. Som E. O. Ambassadeur i Paris 1715—18 vann han stort anseende både som snille och politiker. 1716 fick han ej litet vind i seglen inom parisiska salongerna af ett svar, som dottersonen C. G. Tessin så här berättar: "Au diner du Roi (Louis XV) ... le Roi l'attaque de conversation et lui dit, se rappellant sans doute quelque propos qu'on lui avait tenu: Mr le Sp. Vous n'êtes pas de la même réligion que moi, j'en suis faché. J'irai un jour au ciel et je ne vous y trouverai pas." Sparre svarade straxt: Pardonnez moi, Sire, le Roi mon maître m'a ordonné de vous suivre partout."

Det var nu Sparre i förening med ministern i England C. Gyllenborg skulle tillfredsställa Kon. Carls ej i Polen mättade lust att disponera om Europas kronor. Den engelska skulle nemligen sättas med Torypartiets och Carls förenade armar på en af det katholska Stuartska huset, sedan hon tagits från det protestantiska Hannoverska huset. Då man ser Sveriges Konung ligga på en säng i Bender, läsa hebreiska utan punkter eller spela schack och fundera på att göra revolution i England, men envist anseende för omöjligt att man i Sverige tänkte på en dylik, rigtad mot honom, så må man erkänna att "les extrémes se touchent": ty genie och galenskap synas här verkligen i sin indifferenspunkt. I Handl. rör. Skand. Hist. VIII. s. 115—251 samt i X D. 322—362 träffar man Sparres bref och brefutkast härunder. I X D. s. 117—321 läser man C. Gyllen-

borgs bref till Sparre och s. 363—393 Goertz's bref till honom. I *Anmerkungen über den Staat von England*, ett tryckt arbete, har man ock en del af brefvexlingen mellan Gyllenborg, Sparre och Goertz. Det är bekant, att man slutligen upptäckte dessa hemliga intriger, då Gyllenborg arresterades. I De la Gard. Arch. XIII och XIV D. har jag framställt de sannolikheter, som förefinnas, att Carl föll vid Fredrikshall såsom ett hämdens offer för dessa machinationer.

Nyttigare var det förbund Sp. fick sluta mellan Sverige och Frankrike. Han skref d. 11 Mars till Gyllenborg, att allt var derför tillreds, om K. Carl nöjdes med 600,000 Rdr årl. subsidier. Som prof på hans stil må anföras: 1:o La liaison indispensable des interests de la Suède avec ceux de la France dont ces deux couronnes tireront en tout temps et tous événements une utilité reciproque. 2:o Que la Suède est la seule puissance dans la Nord que ses propres interests permettent et invitent à secourir la France, elle le doit par sa situation elle le peut par ses forces. 3:o La reputation de la fermeté et la parole inviolable de son Roy. — Vi se här det sednare Hattpartiets politiska trosbekännelse.

E. Sparre blef efter K. Carls död Riksråd d. 18 Dec. 1718 samt tillika Cancelli-Råd, samt lär afgått som E. O. Ambassadeur både till franska och engelska hofven d. 12 Oct. 1719 och till wienska hofvet, ehuru snart återvändande. Rudenschöld arbetade då i E. Sparres Cancelli i Wien. Vid riksdagen 1719 afstyrkte han emottagandet af sjöröfvarnes på Madagascar anbud att ställa sig under Sveriges krona. I Secreta Utskottet begärde han Grefve Arv. Horn till förman med försakelse af Premierministers-äran för egen del. Han kände sig ej kunna uppfylla Horns ställe. När Grefve E. Sp. d. 9 Maj var sjuk, anmodades Ständerna komma hem till honom. Han förestod nu Cancelliet, men hade begärt afsked derifrån. Det bedröfvade särdeles Preste- och Borgareståndet, att se det Horn gått undan och Sparre nu vilja göra likaså. Så skaffade Sp. Cancelli-presidentskapet återigen i Horns hand. Actor mot Goertz anklagade denne derföre att han förtalat RiksR. Sparre, "som dock af alla menniskor estimeras och kännes för en ärlig man." Goertz genmälte: det är en particulier sak och Ombudsrådet v. Müllern har bästa kunskapen derom. RiksR. Sparre ville att med Goertz's exsecution kunde dröja och att man väl borde se till, att han ej sjelf toge sig af daga; röstade särdeles mot kroppens nedgräfning i galgbacke o. d.; ville att Goertzens silfver skulle vägas för att kunna ersättas, om vid liqviden han ej befanns skyldig kronan något.

Er. Sparre blef Grefve d. 17 Apr. 1719, introd. s. å. (№ 63); Fältmarskalk d. 11 Sept. s. å. Men vid denna tid blefvo Deras Majestäter missnöjde med Er. Sp. liksom med Nic. Tessin, önskande dem och flere sin väg, ehuru — yttras dervid om Sparre i Handl. rör. Skand. Hist. VII. s. 288 — han var en så väl beryktader herre i flera länder, som gjort fäderneslandet stora tjenster. Han dog d. 4 Aug. 1726.

Gr. Er. Sparres charakteristik af C. G. Tessin läses i Biogr. Lex. och i Tessins tryckta Dagbok för 1757 s. 152 f. Han säges varit utan gensägelse den skönaste man på sin tid, derjemte intagande genom själsegenskapernas genomskinande af de sköna anletsdragen. Hjeltemodet upplyfte honom derjemte till älskling åt den förnäma verlden i Paris. Hans hyggliga hämd mot N. F. Palmstjerna är anförd i den sednares biographi XI Bd. sid. 55. Han hallas "den ryktbart angenäme Negotiatören vid franska hefvet, varande en herre med excellent hufvud, skrifvande och talande fransyskan som inföding, så ock god General, slutande sitt lif med välförtjent bevis af en vältänkande man" i Memoirerne af 1742 —1743.

Efter Sophia Wredes tidiga död blef han gift med *B. Lillie, Axelsdotter*, enka efter Öfverste-Lieut. C. Ph. Sack. I detta äktenskap blef han en god styffader åt den i sin tid aktade Frih. *Joh. Gabriel Sack*, Kammarherre och Cancelli-Råd, som var en af sin tids lärde herrar, samlare af ett stort bibliothek på Bergshammar och i Stockholm, egare af Penningby, Biskopstuna m. m.

I första giftet föddes *Axel Wrede Sparre* 1706, se nedanför. Dottren *Ulrika Lovisa* hör till Sveriges mest bildade och utan fläck märkvärdiga qvinnor. Hennes teckning är ställd jemte hennes mans Grefve C. G. Tessins.

Skrifter: Brefven i Handl. rör. Skand. Hist. 8:e och 10:e D.

(Källor: Handl. rör. Skand. Hist. — Memoirerne af 1742—43 i VII D. — Hans och Gyllenborgs m. fl:s brefvexl. i VII och X D. — Tessins Dagbok — Riksdagen 1719 af P. G. Cederschjöld. — Gezelii Biogr. Lex. — Norbergs Carl XII:s hist. — Adels-Matr. — Rådslängden. — De la Gard. Arch. — Saml. på Löberöd.) —N.

28. SPARRE, AXEL WREDE.

Grefve *Axel Wrede Sparre* föddes d. 3 Dec. 1708, blef uppkallad med sin morfaders namn, efter dennes söners död och för att blidka mormodern; förlorade tidigt sin mor. Var "en ung etourdi" med nattkappa och halfärmar, då Ryttmäst. Palmstjerna ville recommendera honom till stat. (Se härofvan XI. 55). Blef Lieutenant 1731, Ryttmästare

1744. Öfv.-Lieut. vid Vestgötha Cavalleri 1747, R. S. O. 1748. Öfverste för detta reg:te 1749. Gen.-Major 1760. President i Krigs-Collegium 1768. C. S. O. s. å. Öfverståthållare i Stockholm 1770. Riddarhus-Directeur s. å. Dog d. 19 Jan. 1772. Slöt sin ättegren eller Grefvar Sparre till Sundby. Med sin hustru *C. M. A. Törnflycht Olofsdotter* hade han sonen *Carl Axel Sigge Sparre*, som 1757 afreste till franska armeen, 19 år gammal, blef der Capitaine, fick svåra blessurer i det blodiga slaget vid Bergen mellan Fransoserne och Hannoveranerne, och dog i följd af dessa sår 1759.

Öfverståth. Wrede Sparres hus var i sin tid ett af de mest aktade i Sverige. Dess "ton" var god, äfven då hofvets ansågs vara det mindre. (Man erinre sig Fr. Sparres berättelser om Badins "badinager"). Grefve Wr. Sp. ansågs för en integer och duglig man.

g. Grefvar Sparre till Söfdeborg.

29. SPARRE, CLAS.

Grefve *Clas Sparre*, son af Amiral Frih. *Gustaf Adolf Sparre* och *Elis. Stjernschjöld*, föddes d. 6 Jan. 1673. Gift 1699 med *Sophia Soop*, en dotterdotter af K. Rådet och Fältmarsk. Gr. Rutger von Ascheberg. Hade då som Capitaine fört en svensk Convoj på Portugal och Spanien. Gick med en del af svenska flottan till Sundet 1700 som Schoutbynacht, förande skeppet Wenden med 80 kanoner. Transporterade 1703 från Thorn sachsiska fångar och tropheer. Amiral 1712. Seglade 1715 med svenska flottan till Rügen, der han med de danska höll en skarp träffning. Kon. Carl var på Rudön att beskåda sjöslaget och betraktade det sedan från Pert på Rügen. Konungen förklarade sedan Amiral Sparre i ett bref sin höga tillfredsställelse öfver Amiralens och de öfrigas tappra förhållande. Danskarne firade bataljen som en deras seger, fast Gyllengranat med skäl nekar sig inse, hvaruti segern egentligen bestått. Vid riksdagen 1719 var Gr. Sp. en ifrig förfäktare af flottans bästa, föreslog att skilja Amiralitets-staterne i Stockholm, Carlskrona och Götheborg, blef d. 9 Maj nämnd till Riksråd med 87 röster och Öfveramiral samt President i K. Amiralitets-Collegium, hvarefter han d. 15 Maj ingick i Secreta Utsk. och tog afsked af detsamma, försäkrande att han skulle söka uppfylla hvad hans pligt af honom fordrade. Den 24 Maj skedde den "för svenska vapen högst ärofulla striden utanför

Sandhamnsskären mot en mångdubbel fiendtlig styrka" (Gyllengranat). Hela svenska styrkan under Öfveramiral Gr. Sp:s befäl utgjorde nu 11 linieskepp, 8 fregatter, 4 bombkister och 2 brännare. Sparre var ombord på Prins Carl Fredrik med 500 man och 70 kanoner, förd af Commend. Grubbe. Engelska styrkan under Amiral Norris var 20 linieskepp, 4 fregatter, 2 bombskepp och 2 brännare. Sparre skulle som Öfveramiral taga besluten, med borde, enligt instructionen, undvika rangtvister. Men Norris fordrade öfverbefälet. Sp. rappellerades för alltför långt gången eftergifvenhet, förklarade sig och återfick befälet 1720. Rappellerades snart åter. Utgången är olycklig i åminnelse. Gr. Cl. Sp. dog d. 25 Apr. 1733. Intet synnerligt var hvarken att klandra eller berömma hos denne Amiral, enligt memoirförfattaren i Handl. rör. Skand. Hist. VII. (s. 259). Men med honom och några hans jemnåriga utdog den glädtighet och den ton goguenard, som alstrades under Kon. Carl XI:s jagt- och lustresor till Kungsör och Stafsund. Tessin och Tessiniana s. 321. Hade 17 barn. Förteckning på dem och deras faddrar af fadern förvaras på Löberöd. Vi nämna: *Carl Hans*, f. 1704, President i K. Amiralitets-Coll., C. S. O. St. K. Kallad till Riksråd d. 27 Maj 1769. Död i Carlskrona 1770; *Erik Arvid*, f. 1707, Amiral och Presid. i Amiralitets-Collegium; *Rutger Axel*, f. 1712, se № 31; *Johan*, f. 1715, se nedanför № 32; *Fredrik*, f. 1723, se nedanf. № 33. Dottern *Ulrika Eleonora*, gift med RiksR. Gr. A. J. v. Höpken.

30. SPARRE, PEHR GEORG.

Den ofvannämnde Gr. *Erik Arvid Sparre*, Amiral och President i Amir.-Collegium hade en son *Erik Sp.*, Ryttmästare vid södra skånska Cavalleri reg:tet, gift med *Regina Ulrika Pihlgard*, dotter af Borgmäst. Paul P. i Carlscrona, g. m. en Reimers af tysk härkomst. Er. Sp:s son Gr. *Pehr Georg Sparre* föddes på Lessebo bruk i Kronobergs län d. 4 Maj 1790. Faderlös vid 1 års ålder, måste Sp. undertrycka sin ungdomsålders lust att bli jurist och ingå vid Krigsakademien, der en fricadettsplats med hopp söktes af modren, som ditsände sonen om sommaren 1802. Då hoppet ännu efter två år ej gått i fullbordan, såg modren, som tömt sina ringa tillgångar, sig nödsakad att skaffa sonen plats hos en Ostindiefarare, då en slägting på längre håll mellankom, lofvade betala gossens ytterligare vistande vid Carlberg och möjliggjorde för honom att blifva Fänrik

vid Kronobergs reg:te i början af 1807. Han deltog nu 1808—09 i expeditionen till Gottland, landstigningen i södra Finland samt der förefallande strider såsom vid Lokalax, Jerwenpää, Nappila, Viais och Helsinge, gjorde vintercampagnen på Åland, reträtten isvägen öfver hafvet till Sverige samt expeditionen till Vesterbotten, der han vid Säfvar blef svårt blesserad och erhöll tapperhetsmedaljen i guld. Sväfvande i ovisshet om huruvida högra armen ej måste aftagas, hemfördes han sjövägen, hvilken resa varade nära tre månader. Efter fredsslutet gjorde han flera commenderingar och antogs som Brigad-Adjutant 1812 hos Gen. Rosenblad. När kriget 1813 åter utbröt, lemnade Sp. denna förmånliga post, emedan Generalens brigad stulle stanna qvar i Sverige och begärde att få åtfölja regimentet till den stora krigsskådeplatsen såsom Compagni-officer; men ännu på svensk botten valdes han till Brigad-Adjutant hos dåvar. Öfverste Erl. Hederstjerna och bevistade i denna egenskap marchen till Hamburg samt bombardementet derstädes. Förflyttad till Adjutant hos General Baron Gust. Boye, gjorde han höstcampagnen med den s. k. norra tyska armeen, under Kronprinsen Carl Johans befäl, och öfvervar bataljerna vid Gross-Beeren, Jüterbock och Leipzig. Sednare eller mot årets slut bevistades Glückstadts belägring. Ofta nyttjad vid underhandlingars bedrifvande, var Gr. Sparre ej utan del i resultatet, fästningens öfvergång, och utnämndes af Generalissimus till Capitaine i armeen 1814. Stod s. å. vid de i Belgien längst qvarstannande svenska tropparne, gjorde den derpå följande norrska campagnen och deltog i träffningen vid Trögstad.

Med krigets slut upphörde Sparres Adjutants-befattning och han återgick till tjenstgöring vid regimentet; men då Konungens Generalstab för armeen organiserades 1816, utnämndes han till Capitaine vid densamma och anställdes som Stabs-Adjutant först hos Frih. Rosenblad, sedan hos General Gr. Tavast. Major i Generalstaben 1820. Compagni-chef 1823. Var Öfv.-Lieut. i armeen, då han 1824 transporterades till Öfv.-Lieut. vid K. Maj:ts flottas Sjöartilleri-corps, som då uppsattes, samt blef derjemte Place-Major i Carlskrona. När Sjöartilleri-regimentet (numera Marin reg:tet) organiserades 1832, utnämndes Sp. till Öfverste och Secundchef för detsamma. 1819 R. S. O. 1844 C. S. O. Commendant i Carlskrona.

Grefve Sparre är sedan 1824 gift med *Carolina Pihlgard*, dotter af Ryttmäst. Georg P. (CommerceRådet och

Borgmäst. P. Pihlgards broder) och Fredrika Anckarström. Söner: *Erik Georg*, Cadett vid K. Krigsakademien, och *Pehr Ambjörn*, student. En dotter.

Gr. Sparre har som författare vunnit ett rättvist rykte. I Sv. Litt. Fören. Tidn. för 1834, № 21 räknas Sp. bland våra tre störste Romanister. Han har ej heller utan framgång skrifvit för svenska theatern.

Skrifter: Thora eller Grimsholms Saga. Nyköp. 1829. — Den siste Friseglaren. 3 delar. Sthm 1832. — Adolf Findling eller tre år under Drottn. Christinas regering. 3 delar. Ib. 1835. — Kungslena-färden. — Vid ett bad. — Novellen Himmelsblomman, införd i Nordstjernan för 1846. — Standaret, införd i Orig.-bibl. 1847.

(Källor: Hammarskölds Sv. Vitt. Hist. — Lästboms Höfd.-Minne. — Enskildt meddelande. — Bulletinen för 1808—09 års krig.) —N.

31. SPARRE, GUSTAF ADOLF.

Anläggaren af Sveriges ryktbaraste tafvelsamling i enskild ägo, Gr. *Gustaf Adolf Sparre* på Kulla-Gunnarstorp, förtjenar att ihågkommas. Han är den förste af desse 31 Sparrar, som är utan titel*), aldrig sökande någon tjenstebefattning. Han lefde blott, som det tycktes, för att samla omkring sig och njuta af konstens och naturens skönheter.

Sonson af Riks-R. Gr. Clas Sparre till Söfdeborg och ättling af Rutger Ascheberg, kunde han ej saknat befordrare på embetsmannabanan, om han der velat tränga sig fram, men hans själ fick tidigt en annan rigtning. Hans fader, var enligt sin fader Amiralen Gr. Clas Sparres anteckning döpt *Rutger Axel* (uppkallad efter mormorsfadren Rutger Ascheberg), men kallades *Axel* eller *Axel Rutger* inom slägten. Gustaf Ad. Sparre skref sig ofta *Axelsson.* Denne Axel Sp. var i Amerika som matros 1724 och återkom som Midshipman 1728; följde Carl Sparre till Soissons 1728 och C. G. Tessin till England 1729; förde K. Fredrik öfver hafvet 1731 fram och åter. Föreslog som Schoutbynacht å Amiralstatens vägnar en belöning åt fru Adlersten för hennes vård om Prins Carls uppfostran. Blef Supercargeur på Ostindien. Kallas v. Amiral 1734; äfven Hofmarskalk, fick Kammarherre titel. Sonen *Claes Jakob* antecknade flitigt "collegier" på Lagerbrings föreläsningar. Axel Sp. var måg hos det rika Commerce-Rådet Jakob Sahlgren i Götheborg

*) Så har någon, som bör kunna anses känna det, försäkrat. Han kallades — emedan man ej trodde annat gå an i sjelfva titeltiden —, Kammarherre af dem, som omtalade honom. I ett Landshöfd.-utslag benämnes han Hofmarskalk.

och den unge Gustaf Adolf Sp. blef efter sin moders död sin mormoders ögonsten. Domprost Lemchen i Lund hade som ung academicus undervisat honom i nödiga stycken, hvarunder hans lust att resa för att se verldens skönaste målningar vaknade, och Brita Sahlgren gaf honom medel att tillfredsställa sitt begär. År 1768 brefvexlade hon med "sin aldrakäraste dottersson", som nu i London än böds på en bal, som Konungens faster Prinsessan Amelie d. 19 Aug. 1768 gaf åt Konungen i Danmark, hvilken bal kostade 1000 p:d (16,000 dlr s:mt), än såg Garrick, som för hvar afton betaltes med 150 p:d, spela i King Lear, som var hans triumf, än hörde Gulhelmi, efter allas omdöme då la premiere Chanteuse de l'Europe, sjunga. Han hade här för sig de störste Marchands de tableaux i verlden och såg taflorna med allt mer skärpt kännarblick, fann t. ex. Reynolds taflor ej så transparenta, som Creutz påstått. År 1769 träffade honom mormors bref och penninge-remiss i Amsterdam, sednare i Paris, der han hastigt nog upplefde 21,600 livres, men ej som vanliga unga grefvar, utan genom att på auctioner o. d. samla sig ett cabinett, som skulle försköna hans lif och hedra hans fädernesland. Ännu i Juli 1770 hoppas mormor förgäfves på hans hemkomst. Den 18 Nov. 1770 hade Gr. G. A. Sparre kommit till Marseille, dit Björnståhl hunnit förut. De hade förut varit samman i Paris. Det är, skrifver B., en herre, som mycket älskar sina landsmän, reser med mycken uppmärksamhet på konster, vitterhet, antiquiteter m. m., har god smak och gör sannerligen nationen heder. År 1774 hade Gr. Sparre varit i Frankfurt am Main, der Hr Gogel, känd för sitt sköna cabinett af taflor, högligen berömde Grefven för Björnståhl. Resan IV. 150. Då M:r Crozats vackra tafvelsamling gick under klubban, inköpte Sp. Jordaens utmärkta tafla, föreställande Silenus omgifven af Bacchanter, hvilken varit au trait graverad i den tryckta catalogen öfver Crozats samling. På slikt sätt samlade han för stora summor en så ansenlig mängd taflor, att ännu i Tunelds 8:e upplaga vid Götheborgs beskrifning anföres, att staden förr var utmärkt genom en Gr. Sparres vackra tafvelsamling derstädes. Sergell kom att se den 1785 och var mycket förtjust. Teniers stora landskap ansåg han vara en af de skönaste målningar, han nånsin sett. Hallens fruntimmer, som sitter jemte en fontaine, hade mycket frapperat honom. År 1780 hade Sp. begifvit sig ut på en ny insamlingsresa, hvarunder Dr. Pehr Dubb var i hans sällskap. Erkebisk. af Wingård yttrar i Dubbs minne, att Gr.

Sparre var en för sin tid bildad man, konstkännare, som samlade målningar och hade genom sin rikedom medel att omgifva sig med vettets och smakens behag. I hans sällskap infördes Dubb hos Gr. Creutz och i Neckerska huset i Paris. En journal, ännu förvarad på Löberöd, fördes af Sp., der han till och med i större städer finner rien de remarquable que deux petits Cabinets de tableaux o. d. Han inköpte ytterligare prisade taflor af Claude Lorrain, van Dyck, Rubens etc. till och med ett Christushufvud af Titian, liksom en märkvärdig tafla, föreställande Petrus Aposteln och flera dylika, som ännu försköna Kulla-Gunnarstorp. Hit flyttade Grefve Sparre, då han gift sig med *Amelie Ramel*, en dotter af Öfverste Baron Ramel, hvars konstkärlek i stor stil är bekant. Han fick nu ökade tillgångar för att tillfredsställa sin konstkärlek. Hans maka var en medarfvinge till Öfvedskloster, som vid fadrens död värderades till

	41,088:	43.	2.
Hvidarp	27,261:	5.	8.
Löberöd	19,027:	38.	10.
Westerstad	8,611:	7.	6.
Tullerbo	5,905:	—	—
Zireköping	23,244:	21.	10.
Maltesholm	23,211:	6.	—
Silfåkra	8,577:	37.	4.
S:a Rdr Spec.	156,927:	16.	6.

(Enligt Amelie Ramels egen anteckning).

Då en af dessa egendomar, som här värderades till 8611, i detta decennium kunnat betalas med 250,000 Rdr Rgd, kan man sluta till allas nuvarande värde.

Emellertid förskönades Kulla-Gunnarstorp ej blott genom taflor, utan äfven buster och trädgårdsanläggningar. Grefve Sparre satt jemt, såsom han ock är aftagen, bland taflor och böcker. Grefvinnan uppbyggdes af innerliga och ifriga gudaktighetsöfningar. I det stilla huset uppväxte blott ett barn, *Christina Sparre*, som blef H. Exc. Grefve Jakob de la Gardies maka. Gr. Sparre dog 1794. Hans enka först 33 år derefter.

32. SPARRE, JOHAN.

Grefve *Johan Sparre* föddes d. 10 Jan. 1715, son af RiksR., ÖfverAmiral Gr. *Claes Sparre.* Fänrik 1733. Afgick 1734 till Tyskland och blef Adjutant hos sin Konungs

broder Prins Maximilian af Hessen under kriget mellan Kejsaren och Frankrike, der Sp. fick lära kriget under åskådandet af Prins Eugenes fältherreledning af stora stridskrafter. Återkom 1741 och blef ÖfverAdjutant vid arméen i Finland i Aug. 1741. Sändes till Kejsarinnan Elisabeth i vigtiga ärender 1743 och 1744. Begaf sig efter krigets slut åter utrikes och fick nu studera krigskonsten under Comte de Saxe och Marechal de Coigini. Under Sveriges deltagande i Sjuårakriget inlade Sparre partiel ära, äfven då armeen ej vann en allmän. Stockholms Borgerskap tillböd honom vid återkomsten en silfverservis för att uttrycka sin aktning för hans återtagande af Demmin och Anklam 1758. En husarcorps upprättades, hvaröfver han fick befäl 1759. Han hade förut blifvit Stabs-Capitaine vid Lifgardet 1747, R. S. O. 1749. Compagni-Chef s. å. Öfv.-Lieuten. vid Vetgötha-Dahls reg:te 1752. Med sina husarer deltog han 1760 i affären vid Friedland och attaquen vid Taschenberg och vann derigenom ej ringa krigarrykte. Fick afsked 1761. Gen.-Adjutant d. 19 Aug. 1772, då han biträdt K. Gustaf vid regiments-förändringen. Blef derpå General-Major och Commendant på Sveaborg d. 21 Sept., sedan han d. 12 Sept. blifvit C. S. O. Han tog då till valspråk: *I*del *S*vensk (Joh. Sp.). Gen.-Lieut. 1778. C. S. O. m. St. K. 1781. Var Mönsterherre vid lägren i Skåne 1785 och 1786. Han bodde på Tostarp i Skåne, der läsningen af Luthers skrifter, som han fann oförlikneliga, gjorde hans yppersta nöje. Då K. Gustaf III kom 1788 till Götheborg och Commendanten bortfört till och med sina sängar, att Konungen måste ligga på golfvet, följde han allmänna rösten, då han utnämnde Sp. *) till Chef för de stridskrafter, som nu anskaffades (hvar tredje hemman uppsatte en karl). Sp. fick åter afsked d. 10 Apr. 1789 "sedan han på kullarne af Apenninerna visat sig en Hannibal", enligt M. L. Ståhls yttrande i det något svulstiga minnestalet.

Sparre dog på Tostarp d. 31 Mars 1791 och då derom underrättades af Gjörwell i det Sv. Archivum, tillade han: Denne herre var ostridigt en af våra största militärer.

Gift med *Jakobina H. Alexandrina de Cheusses* 1752, dotter af Holländske Gen.-Gouvern. öfver Surinam, hvars

---

*) Konungen skrifver sjelf d. 6 Oct. 1788 från Götheborg till Armfelt: Jag har skrifvit och commenderat Generalerne Sinclair och Mörner. Gud vet när de komma. Jag har äfven efterskrifvit Grefve Jan Sparre. Ni ser att jag ej mera vet, hvad för ett helgon jag skall anropa. Gustaf III:s Brefvexling VI. s. 164.

moder i ett sednare gifte var RiksR. Baron J. Dübens maka. Barn: *Claes Henrik*, f. 1753 och *Gustaf Adolf*, f. 1760. *Sophia Lov. Eleonora*, g. m. den genialiske Öfver-Amiralen Grefve C. A. Ehrensvärd.

33. SPARRE, FREDRIK.

Grefve *Fredrik Sparre*, Riks-R. *Claes Sparres*, yngste son, föddes 1723, bars till dopet af Drottn. Ulrika Eleonora. K. Fredrik var fadder jemte Riksens Råd. Conducteur vid Fästningsverket i Carlskrona. Student i Upsala 1743. Studerade architectur, blef Ämnesven under Hårleman. Uppdrogs att ombesörja reparation af Upsala slott. Som Hof-intendent följde han Hårleman till Frankrike 1745. Återvände till Upsala att ha uppsigt öfver slottsreparationen. Dog i Stockholm 1747. Han var ej Ledamot af, men Ämnesven i K. Vet. Akad. och testamenterade Akademien sin "genom försigtig hushållning samlade förmögenhet" *). Några af hans syskon klandrade testamentet, men Akademien erhöll 1753 en summa af 6,668 dlr 24 öre k:mt (370: 23. 4). Dermed fick Akademien början till en fond, hvaraf hon kunde få ränta till belöningar — två årligen utdelade guldmedaljer. Hon slog en jetton öfver Gifvaren, der det läses: *Superstes in Scientias Amor Frederici Sparre Comitis.* Sparre-vapnet uppbäres af två hjortar.

(Källor: O. Celsii Åminnelsetal i Vet. Akad. 1749. — Rosenhanes tal 1805. — Gezelii Biogr. Lex.) —N.

h. Grefliga ätten N:o 111.

34. SPARRE, FREDRIK.

Grefve "*Friedric Sparre*", Sveriges siste Riks-Canceller, är, om än ej märkvärdig, namnkunnig och bör ej förbigås. Han var Gr. Carl Sparres halfbroder. Fredr. Sp. föddes d. 2 Febr. 1731, son af Landshöfd. Frih. *Fredr. Henr. Sparre* och dennes sednare fru *Ulrika Maria Tessin*, Nicodemi dotter.

---

*) Man finner i följande raderna, att den ej var stor. På Löberöd finnes en hans så lydande skuldsedel: "Utaf min broder, den högvälborne och rika Grefve Axel Rutger Sparre, har jag till låns bekommit 110 dal. k:mt, som skola med all tacksamhet återbetalas, så snart rå och lägenhet gifves, hvilket jag förmodar med det första skall sig göra låta och förblifver städse min söta gubbe och broders trognaste broder och Debitor. *Fredrik Sparre.*"

Studerade i Upsala, reste utrikes, ingick 1743 i K. Cancelliet, der han 1747 blef Cancelli-Junkare. Fick 1748 Hofintendents n. h. o. v. Cavaljer hos Kronprinsen 1756, tillsatt af Hattarne mot hofvets önskan, hvilken befattning han innehade i fem år. År 1763 gifte sig hans svägerska, den sköna Louise Sparre, med Gr. Meijerfelt, då på brölloppet ej mera tecken af nåd och välbehag, än under de fem år han var hos Kronprinsen, vederfors honom, som skref bedröfvad i sin journal: "de hvarken sågo eller helsade på mig." Men han "var van vid dylik humiliation." Han var uppfostrad af sin morbror Gr. C. G. Tessin och hade bäst kunnat fatta hof-ceremonilagarne. Allt som bröts mot dessa, bokfördes i den nitiske hofmannens journaler. Äfven antecknades hvad som kunde ej sällan tillika anses brutet mot anständigheten. Detta skedde dock ofta på ett oanständigt sätt. För många exempel äro anförda i Portfeuillen I. 103 f. Han deltog före 1772 i partiväsendet, aktande sig att vara bland dem, som kunde stämplas med det för allmänheten förhatliga namnet "Hofparti"; bidrog derigenom redan 1761 att "frälsa riket", emedan hofvet annars kanske kastat sig mera blindvis i Englands och Rysslands armar. Var adelns Banco-fullmäktig 1769—81. År 1770 blef han Cancelli-Råd, 1772 R. N. O. 1773 Hof-Canceller. C. N. O. 1776. Riks-Råd 1781, och då Konungen upphäft Rådskammaren d. 15 Maj 1789, var Fr. Sparre en af de få, som togos vara på för den nya conseljen. Han blef samma dag Ledamot af Högsta Domstolen. Gouverneur för Kronprinsen 1781—87, i hvilken egenskap han förde journal snart sagdt om huru ofta "Stora och Lilla Buhu" förekommo i barnkammaren. Ridd. och C. af K. Maj:ts O. med valspråk: *fide stabili.* Förestod som Chef Utrikes expeditionen 1777—81, då han, enligt en kännare, "var blott skrifvare, ty Konungen ville sjelf styra detta departement." Likväl då Konungen dicterat och Fr. Sp. skrifvit, måste ofta alltsammans omskrifvas, när C. F. eller Ulr. Scheffer genomsett det componerade. En Lecteur var den tiden, som ej kunde läsa innantill. C. Fredr. Scheffer anmärkte det orimliga uti att en Lecteur ej kunde läsa. Konungen inföll: "Ja, men en sådan, som ni menar, skall vara lärd och en sådan vill jag ej hafva inpå mig. Den gör observationer och har pretentioner." (Ehrensvärd). Då begripa vi, hvarföre Fr. Sp. kunde bibehålla sig. Ehrensvärd erkänner dock, att Sparre kände både motiverne och medlen i nämnde departement, såsom uppväxt vid Tessins fötter.

Efter K. Gustaf III:s död aflägsnades den snille-cohort, hvarmed han omgifvit sig; men äfven den nya regimen tog vara på Fr. Sp: bevis, att de Kellgrenska modersråden till sonen Jöns ej äro dumma, fast de uppmuntra till dumhet. Enkedrottningen kallade RiksR. Fr. Sp. till Öfverstemarskalk d. 16 Apr. 1792 och då Hertigen ansåg sig ega makt att återupplifva Axel Oxenstiernas embete, som ej hörts af med det stolta namnet Riks-Canceller, sedan Grefve M. G. De la Gardie lemnade det 1680, liksom det af G. Ph. Creutz sist innehafda Cancelli-presidents-embetet i K. Cancelli-Collegium, så fanns ingen mera förtjent att intaga begge dessa embeten, åtminstone deras titlar på en gång, än Fr. Sparre, utnämnd d. 16 Juli 1792, tillika d. 29 Aug. s. å. kallad till Ordf. i Stats-beredningen. Orsaken låg deri, att Hertig Carls favorit Baron G. A. Reuterholm ville styra utan ansvar inför både lag och allmänhet och kände ingen annan af tillräcklig rang och börd, som var nöjd att sitta på stolen och skrifva hvad en maskerad person bakom stolen hviskade i örat. Snart aftog då sufflören masken och spelet låg öppet. Reuterholm nämnde hos Hertigen aldrig Sparres namn, utan "Gubben med peruken" *). Man anade ej den graf, som dervid gräfdes för bureaukratiens och bördens anseende hos folket. Ett ungt snille bland Sparres underordnade brynte udden i sina infall på Sparres hjernsten, men vida mera led deraf än han. Såg H. Järta sin Chef i Oeil de Boeuf, så föddes epigrammet:

Ej något är, som ej kan fela.
Melanderhjelm uti mathesen svär,
Att i en del ej finnas kan det hela.
Men vi i Oeil de Boeuf dock se vår Riks-Canzler.

---

*) I bref till Sparre gick Reuterholms artighet nära intill gäckeriets. T. ex. "Drottningholm d. 30 Aug. 1793: ... Adieu, min egen bäste Excellence! Jag längtar af själ och hjerta att snart få lyckan åter omfamna min bästa vän och närmaste granne och gör det redan i tankarne tusende gånger. Trefalt välkommen till oss igen, min bästa Excellence!!! Hertigen och jag stå redan på Lofön med utsträckta armar att omfamna den från Åkerö kommande älskade insulären. Gud välsigne min Excellence, alltid önskar af trognaste hjerta Dess oföränderligaste, tillgifnaste och ödmjukaste tjenare G. A. R." Men vid minsta icke-lydnad för gunstlingen, fick pipan annat ljud. Under Armfeltska högmåls-processen skrefs: "Ar E. Exc. hemma i afton, önskade jag få komma till honom ... att *amerement* beklaga mig öfver en surprise ... E. Exc. gaf mig sin parole d'honneur på att saken skulle hvila, tills jag derom erinrade. ... E. Exc. kan omöjligen vilja bereda Hertigens fall och med detsamma sitt eget och icke heller en väns, som ej förtjent att blifva offret för andras konster, blott för det han tryggat sig vid E. Ex:ces gifna parole ... detta grufligen frapperat mig. (Portfeuille IV. 118, 152).

Kräfde man af den unge mannen ett äreminne öfver Tessin, svarade han med ett impromptu:

Visst uti något vittert gille
Tessin jag gerna prisa ville;
Men huru komma der ifrån
Hans stenstil och hans fosterson?

Det sista prof vi sett af Fr. Sparres förmåga är ett *Memorial inlemnadt af f. d. Riks-Canceller Grefve Fredrik Sparre till Landshöfdingen i Nyköpings län såsom Ordf. i Åkerö häradsrätts Taxerings-Comité 1800*, ett document på fyra sidor in folio fin stil, hvaraf ett utdrag må meddelas:

"4:o Synes anständigheten ej mindre vara stött i det mot Riks-Cancelleren vidtagna uppförande att hafva beslutat en arbitraire uppskattnings företagande af båda delar förmögenhet, min dotter trodd tillhörig, innan mitt ombud till hemtande af Committéens af mig begärte protocolls-utdrag till svar på min anhållan kunde ens vara dermed till mig återkommit."

"5:o Kan anständigheten icke mera tillstädja Riks-Cancelleren att längre fortfara med relationers underhållande med en Rätt, som tyckes gå för långt i sitt nit samt att han nu öfverlemnar åt Committéen alldeles obehindrad från sin sida att verkställa det beslut den fattat."

"6:o Synes anständigheten missbilliga det friherrliga titeln åt Riks-Cancelleren gifven blifvit i sista daterade Herrar Committerades protocolls-utdrag, då han med Grefvelig värdighet långt för detta af Konungen benådad blifvit och titeln honom derföre af Grefve tillerkänd."

"7:o Att anständigheten ock emot Riks-Cancelleren bruten är i underlåtenhet af Committéen begången att icke heller titulera honom såsom en af Rikets Herrar för *Herre* i någotdera af de ankomne protocolls-utdragen. Om öfrige Hrr Committerade, kanske mindre kunnige om öflige bruk, kunnat sig härutinnan irra, synes dock Ordf. bland den Hr Landshöfdingen och Riddaren kunnat och bort misstaget rätta, om han det varse blifvit. ... Den är i öfrigt till både öfver mig och eder, som rättvisa skipar mot alla och inför hvilken hela denna saks förlopp skall af mig i underdånighet hemställd varda. ...

Åkerö d. 1 Dec. 1800. *Fredr. Sparre,*
Svea Rikes Cantzler."

Om Landshöfd. S. J. Gyllenadler fick någon olägenhet af Kon. Gustaf IV Adolf för det förglömda i titulaturen, känna vi ej.

Och denne författare var "Protector" af Uppfostrings-Sällskapet i Stockholm, Hedersledamot i K. Witt.-, Hist.- och Ant.-Acad., liksom i K. Målare- och Bildhuggare-Acad. Ledamot i K. Vet.Acad. (två gånger Præses), K. Vetensk.- och Vitterh.-Samhället i Götheborg, K. Patr. Sällskapet, Physiogr. Sällsk. i Lund m. m.; han hade haft K. Gustaf III:s uppdrag att skrifva "en medaillehistoria öfver de under K. Gustaf III:s regering timade märkvärdiga händelser"; han hade varit vice Acad. Canceller i Åbo 1783—84, då brodern Carl Sparre valts under den Italienska resan med Konungen. Rörande "Embetsverkens förhållande till talangerna" och tvertom, må erinras, att då Fredrik Sparre var RiksCanceller, lade sig snillen bland verkets unge tjenstemän "hvar afton med röda nattmössor", Jacobinismens Ordenstecken.

Sparre var ärlig, men lätt ledd genom sin enfald. Då Reuterholm ville ha Fröken Rudensköld blottad för risslitning, vann han den blide "gubben med peruken" att bli alldeles orubblig vid den meningen, genom att berätta alla om Sparre gående hvassa infall och debitera fröken som uppfinnerska. Det är förut anfördt, att hans yttersta concession blef, att den unga hoffröken måtte få åtminstone ett ris, att han derföre blef kallad RisCanceller, och att, enligt L. v. Engeströms uppgift, Chefen för Utrikes ärenderna 1809 ej ville ha denna af Fr. Sparre för lågt neddragna titel, hvilken också de liberale ansågo allt för högt uppsatt af en Axel Oxenstjerna för att passa för en embetsman, som kunde sättas under riksrätt. Fr. Sparre blef derföre säkerligen den siste "RiksCanceller" i Sverige. Det är den fornade toppen af en högstammig ek.

Till hans förstnämnda utmärkelser få vi lägga, att han d. 1 Nov. 1797 blef Grefve, introducerad 1801 (n. 111), var Ledamot af K. LazarettsDirectionen, af Directionen vid Barnsängshuset Pro Patria, af K. Patriotiska Sällskapet samt af Sällskapet pro Fide & Christianismo.

Han nedlade RiksCancellersembetet d. 14 Dec. 1800 och dog d. 30 Jan. 1803. Är begrafven i Tessinska grafven vid Åkerö i Botna kyrka.

Denne man egde äfven förtjenster och all förtjenst har sin lager. Vi böra visa denna, om också den är skymd af de karrborrar, som klandrat öfver hans svaghet att emottaga höga embeten, som han ej var vuxen, i rikt mått flätat deri. Han var en Mæcenas för den grundliga lärdom, som i Gustaf III:s tid blef gammalmodig, och då geniet Gustaf, eller åtminstone hans omgifning af snille, funderade

på en intrig att få Ihre att taga afsked till förmån för theaterförfattaren A. F. Ristell*), så hade Fr. Sparre "den orientaliska expeditionen" med J. J. Björnståhl och M. Norberg alltifrån dess början sig anförtrodd. Det var Sp. som d. 10 Maj 1779 skref till Bj. så rörande uppmaning till vård om sin helsa, "på det ej en oskattbar egendom en dag måtte beröfvas fäderneslandet i Hr Professorns person." Till Fr. Sp. ställde Norberg flera af sina förträffliga bref. Och de vittra snillena — sjelfve J. A. Lindblom skref sig Fr. Sparres "underdån-allerödmjukaste tjenare."

Att skymma Sparres förtjenst bidrog äfven hans lilla kroppsgestalt och hans stora hufvud, som var mer än dubbelt för stort för den kropp, af hvilken det uppbars: men ett misstag är hvad E. M. Arndt anför i Schwed. Geschichten, att han hade en "bucklichte Missgestalt."

Sparre var gift 1 med *Br. Chr. Wrede Sparre*, död 1766; 2. *S. Ch. Wrede*, f. 1764, gift 1782. Vi känna ej om han efterlemnat flera barn än *Ebba Maria*, g. m. Hofmarsk. Fab. Montgommery, som efter Sparre blef egare af Åkerö, hvilket Sparre egt 1793—1803, och som der lika med Sparre vårdat Tessins Journaler i 29 band m. m., samt *Stanislas Augusta*, f. 1786, död ogift 1827.

Skrifter: Medaljhistorien 1772—97. Mscrpt. "Till Konungens välbehag författad." — Inträdestal i Vitt.-, Hist.- och Ant.-Acad. I D. p. 90. — Åtskilliga Journalanteckningar utgifna af Crusenstolpe.

Källor: Rådslängden. — RiksCancellerers m. m. hist. af Rehbinder. — Rothliebs AdelsMatr. 1807. — Ehrensvärds Journal. mscpt — Gjörwells företal till Björnståhls Bref. 1 och 5 Del — Cod. Collect. 6. 1 på Löberöd (Memorialet 1800). — Crusenstolpes Portfölj, flerestädes. — Anekdoter, berättade af L. von Engeström, A. F. Skjöldebrand och J. De la Gardie. — N.

Kanske bör ock något nämnas om den föregifna eller verklige Svenske Robinson Crusoe:

SPARRE, PETER.

Först finna vi berättelsen om honom tryckt i *Små Saker till nöje och tidsfördrif*, 5:te D. 1756, p. 65—84. Men

*) H. Exc. Gr. L. v. Engeström berättade, att då Gustaf III gifvit sin theaterskald Ristell, sedermera medaljtjufven, hopp om Skytteanska Professionen i Upsala i fall Ihre gick undan, infann sig Ristells far, den gamle Hofdansmästaren, hos Ihre och slog fram ett och annat, hvaröfver Ihre begärte öppen förklaring. Då sade gubben, att om CanzliRådet toge afsked, hade hans son, poeten, som egde nåd hos Hans Exc. Carl Scheffer m. fl. hopp att få efterträda. Ihre svarade då att han väl skulle vara dertill benägen för sin gamla vänskap med Ristell, fadren, men att han dervid fruktade att prejudicera den yngre af hans söner och ville derföre ej taga detta steg till den äldres förmån. (Den yngre var, som fadren varit, Dansmästare). Sedan fick Ihre ej flera vinkar.

ett äldre mscpt derom fanns i Högsjö Bibliothek (det Rålambska) № 101 in folio. Erkebisk. C. v. Rosenstein önskade d. 20 Mars 1821 få veta, om detta, då förvaradt på Strö i Skåne, var det samma som ett i det samma ämnet på Linköpings Bibliothek, hvilket så lär varit, efter han sedan ingenting upplyste om det Linköpingska Manuscriptet.

Peter Sparre, som talar i eget namn, skrifver att han föddes 1590 i Sverige, der hans fader, en af Rikets Herrar, som höll med sin Konung, blef halshuggen då sonen var 10 år. Gossen säger sig nu hemligen bortförd till K. Sigismund i Polen. Då han var 15 år, kom Erkehertiginnan Maria till K. Sigismunds hof. Vid hennes hof blef han Kammarjunkare och följde till Österrike. Sedan understödd af Prinsessans ducater begaf han sig ut i verlden; kom till Spanien öfver Frankrike. I Madrid utrustades då en Armada till Vestindien. P. Sp. blef dervid anställd som Capitaine vid ett compagni Infanteri, som skulle afsändas. En storm öfverföll skeppet och kastade fem karlar och två qvinnor upp på en ö och 273 i hafsdjupet. De 7 bestego, då lugn blifvit, det ej krossade skeppet, och seglade vidare. Nedsatte sig sedan på en skön ö. Sp. tog Styrmansenkan Anna Popes till hustru, sedan Skeppspatronens dotter Mauritia Mendoza gifvit honom korgen. Men när de öfrige karlarne omkommit i en storm, friade M. M. ifrigt till P. Sp. som nu blef tvegift, anseende detta vara sin skyldighet. Då de 3 makarne varit der på ön i 20 år, hade de 42 barn, hvilka fadren undervisade, förrättande dagligen bön och hvar sjunde dag messa. Efter 40 år voro de 330. Blott halfsyskon fingo taga hvarandra till äkta. Först 1764 kom ett skepp till denna ö. Det var Engelskt. Capitainen berättade huru Sveriges Konungar och rike under sednare tider vunnit mycket i ära och kraft. Sp. skref sin berättelse som afsändes till Sverige, då han var 85 år. Hans ö låg under Kräftans vändkrets och var 60 mil i omkrets. Ingen hade sotdött. De voro nu emellan 800 och 900 pers. Sp. regerade dem. I mödrarnes Katholska religion, som ock Sp. lärt i Polen, voro alla uppfostrade. — Något rykte torde nog legat till grund för berättelsen och någon verklig händelse till grund för ryktet. Men i sin nuvarande form är documentet tydligen understucket. Erik Sparre hade visst ej mer än en son, som bar Apostlen Petri namn och han stannade i Sverige; men han hade ock söner, om hvilka vi blott veta dopnamnen. Manuscriptet måste nu vara mer än 100 år gammalt. —N.

SPARRMAN, ANDERS.

Född i Uppland d. 27 Febr. 1748. Fadren var Prosten i Thensta, *Eric S.*; modren *Brita Högbom*.

Sedan han i föräldrarnes hus njutit enskild uppfostran, åtföljde han 1758 informatorn till Upsala, der han sedan blef Linnés lärjunge. Reste 1765—67 såsom Skeppsläkare till Ostindien. Inskrefs 1768 till Elev i Chirurgien. Undergick 1770 det theoretiska förhöret i Medicinen.

Under förenämnda Ostindiska resa hade commenderande Capitainen, Ekeberg, som var en stor vän af Naturalhistorien, under ett kort besök på Goda HoppsUdden, utverkat tillstånd att få ditsända en naturforskare, hvilken, för att ej löpa fara att anses såsom spion och dessutom med mindre kostnad kunna vinna sitt ändamål, borde tillika undervisa Residentens barn i Bayfalso uti Mathematik, Geographi och Fransyska. Då S. emottog detta anbud, beviljades honom af Ostindiska Compagniet fri resa till Cap. Linné hade i eget namn författat ansökningen härtill. I Januari månad 1772 afseglade S. från Götheborg och ankom i April till Cap. Derstädes, äfvensom i Bayfalso, sysselsatte han sig med att samla och beskrifva förekommande naturalster, till dess han i November, i sällskap med Forster och Capitaine Cook, företog resan till Syd-Polen, hvarifrån de, efter 60,000 engelska sjömils segling, 1775 återkommo till Cap. Under kryssningen i detta vatten öfversatte S. på engelska Rosensteins skrift om Barnsjukdomar, hvilken sedan i London utgafs genom Forster.

Derefter gjorde S. en åtta månaders resa in åt Hottentott- och Kafferlandet, hvarifrån han återkom i April 1776. Han begaf sig genast hem och anlände i Juli till Götheborg, försedd med en mängd naturalster, som på VetenskapsAkad:s bekostnad transporterades till Stockholm.

Samma höst reste han öfver till London, besökte der de förnämsta NaturalieCabinetterna, och jemnförde sina upptäckter med dervarande samlingar, hvarpå han i början af 1777 återvände till Sverige.

Redan 1775 hade han frånvarande blifvit promoverad Med. Doctor. Valdes 1776 till Ledamot af Vetenskaps-Academien, Physiographiska Sällsk. i Lund samt Vet. och Vitterh.Samhället i Götheborg. Var 1778 första gången Vet.Acad:s Præses. Led. af HessenHomburgska Sällsk. s. å. Intendent öfver Vet.Acad:s NaturalCabinett 1780. Professor 1781. Reste 1787 till Paris, samt derifrån i sällskap med

C. A. Arrhenius och Wadström, till Senegal, Cap Verd och ön Gorée för att, på Gustaf III:s uppdrag, in åt fasta landet utse en för colonisation tjenlig plats; men som detta ej kunde verkställas, återvände han 1788 till Paris och hemreste efter ett kort besök i England. Blef s. å. Led. af både Medicinska och Linnéiska Societeten i London. Biträdde 1789 som Fältläkare vid sjukskötseln i Carlskrona. Hist. Nat. och Pharm. Professor i Stockholm, med säte och stämma såsom Assessor i Collegium Medicum, 1790. Led. af Philosophiska Soc. i Philadelphia s. å.; af Parisiska Historiæ Naturaliæ Sällsk. 1791; af Sällsk. för allm. medborg. kunskaper i Stockholm 1794; af Societé medic. d'émulation i Paris 1797. Lemnade Hist. Nat. professionen 1803 och fick ordinarie lön i Collegium. Åtog sig 1814 Fattigläkaregöromålen i Clara 1814. Död i Stockholm d. 9 Aug. 1820.

Större Skrifter: Archiater Nils Rosensteins underrättelse om Barnsjukdomar. Öfvers. på Engelska. London 1776. — Tal vid Præsidii nedläggande i K. Vet.Acad., om den tillväxt och nytta som vetenskaperne i allmänhet, särdeles Naturalhistorien, redan vunnit och ännu kunna vinna, genom undersökningar i Söderhafvet. Sthm 1778. — Mappa Geographica Promontorii Caput Bonæ Spei, cum Belgorum coloniis, nec non Hottentottorum Stationibus. Sthm 1779. — Hr Forsters strödda underrättelser om Kapit. Cooks sista olyckliga resa i Söderhafvet. Öfvers. Sthm 1781. — Resa till Goda Hopps-Udden, Södra Polkretsen och omkring Jordklotet, samt till Hottentott- och Cafferlandet åren 1772, 1776. Första Del. Sthm 1783 *). Andra Del. 1:a h. 1800. 2:a h. 1818, med Porträtter och Plancher. — Museum Carlsonianum. Fascic. IV. Sthm 1786—1789, med illuminerade figurer. — Præsidii-tal i K. Vet.Acad., om Natural-kabinetters nytta och nödvändighet. Sthm 1785. — Åminnelse-tal i K. Vet.Acad. öfver Hr Carl Gustaf Ekeberg. Sthm 1791. — Philosophia Chemica eller grundsanningar af den nya Kemien af Hr Fr. Fourcroy. Öfvers. ifrån Fransyskan med tillökningar utur Girtanners Anfangsgründe der antiphlogistischen Chemie om Phlogiston, samt med kemisk nomenklatur. Sthm 1795. — Karta öfver Calmare Län och Öland. Sthm 1796. — Utvalda allmänt nyttiga och merendels nyare rön och samlingar i Medicin, Pharmaci, Kemi, Naturkunnighet, Landthushållningen m. m. Första Del. Sthm 1797. Andra Del. 1:a h. innehållande Kapiten Vancouvers resa kring jordklotet åren 1790—1795. Öfvers. från Engelskan. Sthm 1800, med 4 Porträtter. 2:a h. Sthm 1802. — Svensk Ornithologie med efter naturen kolorerade teckningar. Häft. 1-10. Sthm 1806—1807. —— Mindre afhandlingar: Bref till Utgifvaren af Upsala Tidning, dat. Cap d. 22 Nov. 1772, tr. i Upsala Tidning 1773 N:o 112. — Bref dat. Gorée d. 20 Nov. 1787, tr. uti Allm. Tidning för år 1788 N:o 18. — Kungörelse af Sällskapet i London till befordran af upptäckter i de inre delar af Afrika. Öfvers. från Engelskan. Tr. uti Allm. Tidn. för år 1789. Del. 1. N:o 23—24. — Riddar Bienenbergs sätt att preservera frukttråd för frost. Tr. uti Inrik. Tidn. 1791 N:o 43. — *Rön*

*) Denna del af resan är öfversatt på flere språk.

uti K. Vet. Acad:s Handl. — Uti Nov. Act. R. Societ. Upsaliensis: Vol. 3. 1783. Tres novæ plantæ descriptæ, Cleome juncea, Lepideum oleraceum, Mimosa simplex. — *Uti Götheborgs K. Vet. och Vitterh. Samhällets Handlingar:* Vol. I. sid. 70. Beskrifning på Sciurus bicolor. sid. 75. Berättelse om Lacerta Geitil, en giftig Ödla på Cap. sid. 99. Om dubbel strömsättning i hafvet. sid. 103. Om Öars tillkomst. — *Uti Philosophiska Transactionerna:* Bref till Hr Rein. Forster med beskrifning och ritning på Cuculus indicator. — *Uti Acta Petropolitana:* Bref till Herr Pallas med beskrifning och ritning i naturlig storlek af penis på Rhinoceros bicornis. Dessutom var Prof. Sparrman en ibland hufvudarbetarne i de Botaniska verk Hrr Forster utgifvit, såsom Nova Genera Plantarum, Florulæ insularum australium prodromus, Plantæ esculentæ m. m. samt har låtit trycka åtskilliga anonyma uppsatser.

(Källor: Upsala Tidning 1778. — Götheborgs Allehanda 1776. — Sacklens Läkarehistoria.)

— A — Ö —

SPARWENFELDT, JOHAN GABRIEL.

Född i Åmål d. 17 Juli 1655 af Öfversten *Johan S.* och *Christina Uggla.* Enligt gamla uppgifter skulle han på fädernet härstamma från Stenkil, Sven Tveskägg och Boleslaus i Polen, samt på mödernet från Erikska ätten och St. Birgitta.

Efter tretton års vistelse, under trägna studier, i Upsala, ämnade han besöka främmande länder. På väg till England uppbragtes han af danska flottan och fördes till Norge, der han qvarhölls i åtta månader. Lössläppt, steg han i Götheborg om bord på ett engelskt skepp, men drefs af storm till Holland. I Nimvegen besökte han B. Oxenstierna. Derifrån begaf han sig till Frankrike och Italien, samt hade i Rom företräde hos Drottning Christina.

Återkommen till fäderneslandet efter fem års frånvaro, anbefalldes han genast att följa de Kongl. Sändebuden till Moskwa. Här studerade han Slavonska språket så grundligt, att han författade ett Lexicon Slavonicum i tre stora folianter, hvilka förvaras på Upsala Bibliothek. Genom Lifland återvände han 1687 till Stockholm.

Länge fick ej S. vistas på fädernejorden. 1688 erhöll han uppdrag att utrikes uppsöka svenska och göthiska minnesmärken enligt särskild utfärdad instruction. Denna bär i fullt mått pregeln af dåvarande historiska åsigter och det gängse nationella skrytet: "Såsom Kongl. Maj:t igenom Egne kunglige bedrifter uti varande tider illustrerar (!) den svenska och göthiska nationen; alltså drager Kongl. Maj:t också en besynnerlig hugh och åstundan att utur forna tijder upväckia . . . ." I anledning deraf beordrades S. att i de länder, dit våra förfäder förmentes hafva, vid utgången från

Skandinavien, framträngt och befolkat de öde trakterna eller besegrat infödingarne, noggrannt uppsöka alla documenter; hvartill S. ansågs synnerligen tjenlig, som han ej blott studerat det gamla Slavonska språket, "hvilket hålles för en moder till åtskilliga Österländernas tungemåhl", utan öfven det "gambla Runiska språket" m. m. Han skulle i alla kloster, bibliotheker, raritetssamlingar o. d. efterspana allehanda gamla manuscripter och böcker, inscriptioner, "stridstyg" m. m. för att finna runor och annat, som skulle bevisa Göthernas dervaro. Men ehuru S. gjort all sin flit, förfelades hufvudändamålet helt och hållet, hvilket ock gifvit den lärde Murray anledning att i Commentationes Soc. Gotting. yttra den mening, att ingen uråldrig runskrift funnes, utan att den sedan förefunna vore en afart af den under medeltiden vulgära latinska, hvari Rühs m. fl. instämt.

S. anträdde sålunda sin tredje utländska resa 1689 öfver Lübeck, Hamburg, Amsterdam, Nederländerna, Frankrike och Spanien. Äfven till Afrika öfverreste han 1691. Han ämnade sig till Egypten, Palæstina, Syrien m. m., men måste, för pestens grasserande, från Tunis återvända till Frankrike.

Vid förnyadt besök i Rom, då han presenterade Innocentius XII sitt Lexicon Slavonicum, mottogs han med sådan välvilja, att Påfven sjelf lemnade S. nycklarne till Vaticanska bibliotheket med frihet att genomgå dess skatter: en förmån, som ingen lutheran före honom åtnjutit.

Vid hemkomsten 1694 förordnades han först till Under- och sedan till Öfver-Ceremonimästare. Han tog afsked ifrån sin beställning 1712 och lefde sedan i stillhet på sin gård Åbylund, der han 1727 afled.

S. underhöll brefvexling med tidens lärdaste män. Med fullkomlig färdighet talade han och skref fjorton språk. Han nämnes ofta med loford af utländska författare. Han skänkte till Upsala bibliothek ett stort antal sällsynta böcker och manuscripter på Arabiska, Persiska, Turkiska, Armeniska, Syriska, Koptiska, Grekiska, Slavonska, Moldauiska, Chinesiska, Japanska, Epirotiska, Latin, Italienska, Fransyska, Spanska etc., hvaröfver catalog är tryckt.

Gift 1695 med *Antonetta Sophia Hildebrand*, med hvilken han egde tio barn.

Skrifter: En liten Handbok innehållande några Dygde-Undervisningar, utdr. af Engelsk. Sthm 1696 (anon.). — Dygde-Reglor för den unga Lelio, utur Spanskan. Öfvers. Ib. s. å. (anon.). — Vocabularium Germanico- Turcico- Arabico-Persicum. S. l. et a.

(Pag. 1—12). — Ep. de voce Behemot. Ed. L. Boberg. S. l. et a. — Svensk öfversättning af Em. Thesauri Tract. de Regno Italiæ sub Regibus barbaris (med kopparstick af Gothernas konungar i Italien). — Parentation på Slavonska öfver Carl XI. Sthm 1697. — Flera Bref efter honom äro tryckta.

(Källor: Gahms Samlingar. — Wallins Oratio parentalis — Hydréns Litt. Or. — Holmia Litt. auct. — Celsii Hist. Bibl. Ups. — Lärda Tidn. 1748 s. 78. — Stiernmans Centur. Anon — Gjörwells Förråd, s. 23. — Fants Suppl ad Hist. Litt. Gr. s 14. — Brings Handl i Sv. Hist. II 137. — Stockh. Magaz. 1780, s 295. — Schröders Itinera et labores Sparwenfeldii. — Huset Tessin, D. 2.) —A—Ö—

SPEGEL, HAQUIN.

Man må ej undra, att forskarne gjort sig besvär för att utröna en mans genealogi, som är en stjerna af första storleken bland våra minnen. Det är först i närvarande decennium man kunnat reda en fråga, der till och med tvist kunde vara, om den store mannen var svensk eller dansk. (I Skåne var en adlig slägt Speil med en spegel i vapen i 16:e och 17:e seklerne). Enligt Kyrkoh. Lars Gudmundsson Spegels egenhändiga anteckningar 1591 i ett exemplar af Revelationes S:tæ Brigittæ och gamla Domboksafskrifter af C. F. Kugelberg samt anteckningar af S. Gahm Pehrsson, är stamtaflan, hvilken kan förtjena bevaras, ehuru ej adlig, från stamfadern i Carl VIII:s tid till Carl XII:s Erkebiskop, följande:

Christopher i Speglum, præfectus territorii Kinnevaldensis i K. Carl VIII:s tid.

.. *Jens Spegel* (så kallad efter fadrens gård Spegla) yngst bland flera bröder, tjente Sten Sture den äldre som en rask hofman. Gift med *Helena Gunnarsdotter*. Var, då han dog 1511, Höfvidsman för några fäniker ryttare i Småland. Han hade fyra söner.

.. *Knut*, född omkring 1495. Slagen af K. Christierns folk i Tofta 1521, 26 år gammal.

.. *Gunnar*, köpman i Lund i Skåne, g. m. *Mätta Bogdhe*, död barnlös och "vælberichtet."

.. *Måns Speil*, adlad af Gustaf I. Deltog ändå i Dackes uppror som "Öfverste." Steglad d. 31 Oct. 1543. Ätten miste adelskapet.

.. *Gudmund Spegel*, var i ålder näst Knut; blef som kanik i Wexiö Lutheran och gifte sig med *Kadrine* i Ljung, hvars fader Björn Anundsson förde "pilskjutne råbocken i Soline"; hennes bror Olof Björnsson omkom i blodbadet 1520. Dennes son Lars Olsson var K. Johans Hofmästare. Gudm. Spegel hade med Kadrine tolf barn. Var Prowest öfver hela Värend, då detta utgjorde hela Wexiö stift, och

kallas *den myndogaste Klerck i Småland*. Då han bevistade Örebro möte 1531, fick han Corporis Christi præbenda i Wexiö. Han användes af Konungen ej blott att införa reformationen, utan ock att samla kyrksilfver till Konungen för fäderneslandets räddning ur utländsk skuld och inre beskattningstvång, som kunnat ruinera folket. När K. Gustaf sedan dertill i Wexiö stift använde Biskopen i Vesterås, gjorde han Spegel till Kyrkoh. i Badelund och begagnade honom att uttaga klenodier ur kyrkorna i Vesterås stift. Som Arosiensis underskref han 1547 års riksdagsbeslut. Lefde ännu 1556. Då klostret i Wexiö upplöstes, fick G. Spegel boksamlingen derstädes. Fyra af hans söner underskrefvo som Kyrkoherdar Upsala möte 1593, så att Spegelska slägten visst ej är obetydlig i vår reformationshistoria.

... *Christopher Gudmundsson Spegel*, Kyrkoherde i Korsberga i Småland. Subscriberade 1593.

... *Johannes Gudmundsson Sp.*, Kyrkoh. i Dädesjö. Subscriberade 1593. Dog i den stora prestdöden 1602.

... *Jonas Gudm:sson Sp.*, Kyrkoh. i Kalfsvik 1565—75. Riksdagsman 1569. Kyrkoh. i Långaryd 1575. Subscr. 1593. Död 1597.

... *Gunnar Gudm:sson Sp.* bodde i Halmstad. Laicus.

... *Sigge Gudm:sson Sp.* bodde i Jönköping. Laicus.

... *Lars Gudm:sson Sp.* var äldst af bröderne. Kyrkoh. i Kulltorp 1591, underskref Upsala möte 1593. Död 1602. Troligen samme Lars Spegel, som var Kyrkoh. i Nottebäck 1551. Han hade nio barn.

.... *Gudmund*, Prædicator i Wexiö 1591. Kyrkoh. i Korsberga 1607, död 1640.

..... *Lars Sp.*, Kyrkoh. i Korsberga 1640, blott i Solberga 1644, sedan hustrun i Hofrätten anmärkt att mannen var "ursinnig", begärande att han måtte inlösas å hospitalet. Blott Annexan Solberga anslogs hans familj till underhåll.

.... *Eskil Sp.*, Larsson, Gudmunds bror, jemte syskonen *Knut*, *Sigge*, *Sven*, *Lars*, *Cecilia* g. m. Magn. Michaelis Pr. et P. i Korsberga, *Brita* g. m. Haqu. Petri, Kyrkoh. i Fröderyd, samt *Ebba* ännu ogift 1591.

..... *Germund Eskilsson Sp.* Fadren E. egde Rolstorp i Tånnö socken vid Wernamo. Sonen G. upptog först Lilla Rolstorp af skogsroten.

...... *Nils Spegel.*

.... *Ericus Nicolai Spegel*, lefde 1641, då han processade om Germundtorp på Rolstorps egor med Hr Kyrkoherden Arvids i Wernamo enka.

..... *Lars Eskilsson Spegel*, trol. Comministern i Linneryd 1645.

.... *Peter Sp.*, Kyrkoh. i Agunnaryd, död 1724.

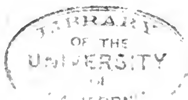
..... *Håkan Eskilsson Sp.* i Stora Rolstorp, g. m. Elin, Hr Kyrkoh. Arvids i Wernamo fränka.

...... *Daniel Haquinsson Sp.*, Köpman i Runneby i Bleking, g. m. Margar. Fischer, som var född nära Wexiö, der fadren nedsatt sig, en tysk-westphalisk man, som för religionens skull flyktat från Münster.

.... *Haquin Spegel*, Erkebiskop. Fränden Arvid i Wernamo var Kyrkoh. derstädes 1626—40. Han fick 1629 40 t:r vederlag af K. Gustaf II Adolf, som ofta var hans gäst, för den stora gästning han måste utstå; äfven afqvittades hälften af kronoutlagarna. 1634 blef han Præpositus i Östbo.

Enligt hvad Gahm med stor möda utransakat, var Margaretha Fischer ej blott hafvande, utan hade fostret redan qvicknat, medan hon och hennes man Daniel Spegel ännu qvarbodde i Småland, men om våren 1645 flyttade det fattiga paret till Rotneby, nuv. Ronneby i Bleking, "den tid, då Medelstadboarne helst gingo till Smålands kyrkor och der läto döpa sina barn, anseende sig helst som Svenskar", enligt anteckningar i Palmsk. Saml. Detta föranlät sedan Carl XI att till Wexiö stift förlägga Medelstads härad, liksom Listers och Bräkne.

Haquin Spegel föddes d. 14 Juni 1645 i Ronneby. Tidigt dogo begge föräldrarne. Den fader- och moderlöse gossen vandrade då in i Småland, der han anträffade fränder, som vårdade sig om den värnlöse; troligen var det "Lars Spegel i Drifvelycke", hvilken redan 1645 bodde som Capellan i Tollamåla i Linneryd socken, men efter 1650 kommit till Elmeboda, hvilken uppsöktes. Gubben lär varit faders-farbror åt Haqu. Sp. Fosterfadern lär ansett bäst att Blekings-gossen betraktade sig som Dansk och sökte undervisning i det bördiga Skåne, i stället för det magra Småland, hvarföre H. Sp. efter sex års privat undervisning hos småländska fränder vid 13 års ålder sändes till Lunds skola. Det var 1658, då Lund blifvit svenskt, så att Sp. kunde påräkna skydd såsom Svensk och rättigheter som född dansk. Han studerade i Lund till 1662, då han blef student, men begaf sig från Lunds cathedralskola till Greifswald, der han studerade under Thabbert, Dencken och Pomeresche, sedan begifvande sig till Wittenberg och Leipzig, hvarpå han 1664 ses i Köpenhamn på "Wandalini och

Bangii" föreläsningar; tydligen är Hans Wandal i fråga, som 1655 blef Theol. Prof. och 1668 Biskop i Siellands stift; men Thom. Bang hade dött 1661; Nils Bang, som blifvit Biskop 1663 och vann Theol. graden 1668, torde under den nämnda tiden hållit föreläsningar. Sp. hade en stor lust att bese verlden, hvarföre han, som synes öfverallt ha vunnit befordrare och välgörare, begaf sig till Holland, derifrån till England; men som respenningar tröto och här ej mötte Mæcenater, återvände han till Malmö, der han fick condition i Burggrefve Ehrenbergs hus, förblifvande der i fyra år. Här blef han känd af General-Gouverneuren öfver Skåne Gr. G. O. Stenbock, som tog honom till informator för sin son, den sedan så namnkunnige hjelten Måns Stenbock, af hvars morbror Gr. M. G. De la Gardie, Mæcenaten och Riks-Cancelleren, Spegel emellertid blef känd. Tills regeringen hann att få Lunds Akademi stiftad, sändes Gen.-Gouverneurens son med sin "Hofmästare" till Upsala; men när högskolan kommit till stånd i Lund, blefvo Spegel och M. Stenbock bland de förste, som der inskrefvos. Sp. responderade först 1669 under E. Elfvedalius *de Virtute heroica* (2 ark), sedan s. å. under And. Spole för en *Succincta Maris descriptio* (7 ark) och slutligen under Canut. Hahn *de Spiritu* 1670. Vid första promotionen 1671 blef han Magister; hvarpå den 27-årige Magistern blef kallad af Riks-Enkedrottningen till hofpredikant och på den kallelsen prestvigd af Emporagrius s. å. Som predikant väckte han straxt stort uppseende och följaktligen afund, som ökades när han utsågs att som Konungens hofpredikant följa honom på Eriksgatan, och steg till sin höjd, när han ännu ej 30 år gammal nämndes 1675 till Konungens Öfverhofpredikant, Biktfader och Superintendent öfver armeen i Skåne, intagande d. 6 Mars 1676 præsidium i K. Hof-Consistorium, der många reformer blefvo nödiga, bland annat, att vecko predikningarne Ons- och Fredagarne blefvo katechisationer. Den 18 Oct. 1675 började Sp. föra en Dagbok, hvarmed han fortfor till d. 6 Maj 1680, som är en ej ovigtig urkund i Carl XI:s historia, tryckt af Gjörwell i Det Svenska Bibl. 1. 2. 5. Vi meddela derutur: d. 28 Oct. 1675. I Jönköping firade K. Maj:t söndagen (Allhelgonadag), der en förlikning mellan Assess. Paul Rudbeck och v. Presid. Falkenberg fägnade Konungen. "H. Maj:t hade haft stora skäl att ifra, så framt man hade heller velat främja begges välfärd än enderas förderf." Det är ej skäl att tvifla, det Sp. redan börjat ha inflytande och vi se att han använde det, som det en christen

egnar. Och som sådan ansåg han ock sanningens rätt helig, äfven om många dervid kunde få obehag. När d. 15 Dec. Rosenmark kom från Pommern med berättelse om skansar, som kommit i fiendens händer, så tröstades väl Kon. Carl, att Kejsar Theodosius II lidit dylikt af otrogna tjenare, men antecknade, huru en General och Öfverste alldeles förtegat genom hvars vållande olyckan skett, "ty så händer gemenligen, att när illa går vill ingen hafva skull och man menar, att Konungens öron äro allenast skapade att höra klagomål och ingen sanning." Julhelgen tillbragtes i stilla andakt, ehuru K. Carl, ej som Kejs. Honorius fordom, mindre bekymrade sig om rikets väl, utan var mycket oroad af de allmänna sorgeämnena. Då trolleriväsendet kom till Kungens öron, förstod Sp. att den onde anden här ville helst ljuga lif af folk; men "allmänna opinionen" ansåg att det onda talet var sannt och således halp ej att Sp. ansåg det "rådsamt att de christna ej med hedningare antogo den ondes uppenbarelser, hvilka undervisade ingen, utan den som är otrogen och lättrogen." Vid berättelsen om Griffenfelts fall, antecknade Spegel, att det är svårare kunna behålla en stor lycka än finna henne och att Konungar ingenting högre ifra, än att en tjenare vill vara dem lik i myndighet. Så hade det gått Sejanus hos Tiberius, Stilico hos Honorius, Belisarius hos Justinianus etc. Den 4 Juli 1676 kom Hofrådet Er. Lindsköld till Konungen från Senaten, hvars betänkande, skrifver Spegel, Konungen alltid velat både inhemta och väl anse. Man ser häraf, att Sp. ej med sin Dagbok styrkte Konungen att förakta Senaten, såsom flere andre, som egde hans öra. Sp. gillade, att Fältmarsk. Helmfelt och General Ascheberg fingo donationer, "emedan Konungen visste, det många bevekas till dygd, när en annan blifver för sin dygd belönt." Det syntes honom ock rättvist, att Riks-Amiralen G. O. Stenbock blef dömd att böta 200,000 dlr s:mt, emedan han försummat sin resa till Pommern, ty så hade venetianska Amiralen Nic. de Cusalles fått böta för försummelse att undsätta Corsica, då denna ö anfäktades af Turkarne. Man märker, att Spegel genom sin Dagbok, hvilken Konungen läste, på ett hyggligt sätt ger lectioner åt sin monarch i historien och andra goda ämnen. Konungen får i dagboken beröm, när han, så ung och af en så tendre constitution, nästan hvar dag besöker alla vakter, rider omkring hela pass, förmanande dem som der arbetade och förordnande om allt, som vid armeen skulle beställas. Gustaf Adolf hade ock så gjort, men bar en stark och resig kropp.

Dagboken ökar bevisen på den ädla charakter, Spegel alltid ådagalade. Det var nu Konungen (af Spegel) lärde det andra pläga glömma i krig, nemligen att skrifva och läsa, nemligen bättre än han förut det lärt. I skrifkonsten kom han dock aldrig högt, som bekant är. Att Sp. högst sträfvade att lära sin Konung frukta Gud, och ej var nöjd att i gudsfruktan blott finna böjda knän, finner man af månget drag. Väl fägnade Sp. sin gamle principal, Riks-Amiralen, med underrättelse, huru Konungen "utan knäfall aldrig gjort sin bön", men under Konungens sjukdom 1679 fägnade det honom än mera, att kunna berätta nämnde herre, huru Konungen sagt: "klokhet och vishet hafver jag intet svurit mine undersåtare utan trohet och rättrådighet; dock hafver jag älskat och vördat det förra och städse bevisat det sednare, ja med så fullt allvar, att jag deruti aldrig cederar någon."

Spegel kallades till Pastor af församlingar i Götheborg, Malmö och Ronneby; han utnämndes till sitt födelsepastorat d. 1 Nov. 1679, men d. 3 Nov. till Superintendent öfver Gottlands stift och Kyrkoherde i Wisby. Vigde K. Carl XI och Drottn. Ulrika Eleonora på Skottorp i Halland d. 6 Maj 1680. Brudetalet är tryckt i Lönboms Handl. till Carl XI:s Hist. II. 71—84. Högre hade då den andeliga vältaligheten ej stigit i Sverige. "När Gud sätter hvar och en Konung uti sitt land och gifver hvarje lande sina gränsor, beskyddar samma gränsor med sin omvårdnad, tå fröjdar sig alle Invånare, tå blifver thet lika som ljuset är om morgonen, tå Solen uppgår bittida utan moln och såsom skenet efter regn, hvilket gör att gräset uppväxer af jordene, ja det gifver en så dägelig glans, såsom när herget Hermon är öfvertäckt med snö och solens strimmor spela derpå." Den 10 Aug. 1680 höll Sp. prestmöte i Wisby och presiderade 1682 för den första synodal-disputation. Sp. införde svenska språket och liturgien vid gudstjensten, men fick ej länge dröja utan måste efter slutadt prestmöte 1682 begifva sig till riksdagen, som hölls s. å., ej återkommande till stift och hjord förrän i Oct. 1684. Under den tid han då vistades i Stockholm, gaf han första anledningen till en ny Skolordning och återväckte frågan om nya Kyrklagen. Han stöddes härvid af sin vän Lindsköld. Spegel genomsåg den Kyrkordning, som författats af Paulinus, Lenæus, Stigzelius, Laurelius och Emporagrius. Så uppkom Kyrklagen af 1686. Spegel blef Biskop i Skara 1686, recommenderad af M. G. De la Gardie (De la Gard. Arch. VIII. 17), kallad af alla röstande. Till-

trädde d. 3 Juni. Nu tog han med hela sin ifver i frågan, *att hela svenska allmogen skulle, vid ansvar för presten om det förbisågs, lära sig att läsa innantill*, hvarpå han utverkade en lag, enligt Nordin. Det blef rörelse i hela landet, men rörelsen var ej oppositionel utan servil, och här var servilismen ju en ära för dem, som skola vara allas tjenare, liksom deras mästare var före dem. Den christne, som sjelf kunde läsa Guds ord, blef skolmästare af egen drift öfverallt för någon, som ej kunde den ädla konsten. Som häradsprost i Tveta från 1687 utspridde t. ex. Erl. Dryselius med stor värma innanläsning bland menige man, "så att der nyss få kunde läsa i bok, der kunde snart alla 10—12-åriga läsa berömligen i bok och svara på catechesfrågor." Alltsedan har sjelfva arbetsfolket ingenstädes i verlden allmännare kunnat läsa än i Sverige; ingenstädes på jorden ha lika fattiga sedermera haft lika christendomskunskap med Svenskarne. Se här hvad en Carl XI och en Spegel förmått verka med ett enda förslag och en enda lag.

Nordin, som omtalar detta lagbud, måtte åsyfta Kyrkolagens af 1686 8:e Cap. 3:e §, att en hvar öfver 13 à 14 år skulle årligen gå 3 à 4 gånger till H. H. Nattvard, då förut skulle utrönas om de kunde göra reda för sig i sina christendomsstycken; samt K. Circulärbrefvet af d. 18 Dec. 1693, som befalde Stiftscheferne att tillhålla presterskapet, vid suspension för den försumlige, "att noga efterlefva den nämnda Kyrkordningen så i andra stycken, som enkannerligen i det om H. H. Nattvard, så att de intet tillåta dem gamlom dertill komma, när de intet kunna Trons artiklar och Instiktelse-orden *eller dem ungom förrän de hafva lärt hela Catechismum;* på det icke många, prester som åhörare, måga draga öfver sig ett evigt förderf." Nu insågo presterne det omöjliga uti att de unga kunde lära sig hela catechismen, utan att kunna läsa den innantill. Så uppkom, synes det, en lag om innanläsning, som skärptes genom en K. Resolution d. 17 Dec. 1697 på presterskapets besvär, att tredskhet mot att lära de anbefalde stycken skulle straffas efter Stadgan om eder och svordom §. 2.

Få segrar ha burit lyckligare frukter för svenska folket, än den Haqu. Spegel vann i denna sin strid för svenska folkets upplysning. Westén anmärker, att alla författningar, som Carl XI vidtog till svenska kyrkans bästa, meddelades först Biskop Spegel, antingen som författare eller granskare, såsom rörande svenska Bibelns, Handbokens och Psalmbokens

utgifvande. Så har Spegel öfversett Gustaf I:s Bibel förrän den utkom som Carl XII:s, och bidragit till författande af Carl XI:s Handbok, men vunnit sin friskaste lager genom sitt deltagande i Psalmbokens för sin tid mästerliga redaction af 1695. Man tillerkänner allmänt Spegel primatet i den psalmskola, af hvilken nämnde psalmbok qvarstår som det ärofullaste monument, ehuru han täflar med sådane härlige psalmsångare som Ollon, Arrhenius, Svedberg, De la Gardie, Brask, Ausius m. fl., af hvilka han visserligen ofta nära upphinnes, ja, i en och annan psalm öfverträffas, men, i det hela betraktadt, ändå är den mest fulländade psalmisten för sin tid. Hans psalmer äro den lyckligaste sammansmältning af det lyriska och didaktiska elementet, hvilka det just tillhör psalmen att bringa till enhet. Äfven då han öfversätter, är han så rik på nya tankar och skönare uttryck af den äldre psalmens tankar, att man gerna ställer honom jemte den författare, han öfversätter. Så erkänner Högmarck, som skrifvit under Svedbergs ledning, att "huru härlig Gerhards *O du allersüste Freude* är, så har Spegel såsom translator dock gått vida längre ifrån honom, och varit här, som alltid, en ganska lycklig skald." Så anmärkes att Spegel öfversatt "*O Jesu Christ, min högsta tröst*" etc. från samma original, som en annan öfversatt "*Min högsta tröst, o Jesu kär*" etc. Sp. har en särdeles lycklig konst att införa i sina psalmer de latinska medeltidspsalmernas epitheter liksom att väl öfversätta dessa, i hvilka sanningarne liksom sammanpressas, hvaraf följer, att något är, som sedan kan utvidga sig i den sjungandes hjerta, hvilket deraf njuter desto mera, ja ofta något osägligt himmelskt. Så sjunger Sp. till den Helige Anden: "Du är Ordets vittne sannt Och min återlösningspant, Själens hugnad, Herrans finger, Hoppets ankar, Trones vingar." Huru elastiskt är ej hvart och ett af dessa uttryck! "Anden — återlösningspant" sade för Spegels samtida det Novalis-Hedborns samtida behöfde hemta i alla de ord Nya Psalmbok. № 43 v. 3 har, ehuru det ej blott står der oklart, utan oredigt till en grad, som gör brist i full sanning, helst ej känslan af brist, ej "den hemligt närda sorgen", utan en hugsvalare i denna sorg, *ὁ παρακλητος*, är en *borgen*, en *pant* på att en *återlösning* finnes. Så är ej svedan i sjukdom, utan lisan en borgen för tillfriskning. All sång kräfver en historia af högre betydelse för folket. Greken och Romaren hade en mythisk. Sp. glömde ej att de christne ha en helig. I smältande verser använder han flitigt den bibliska. Vi minnas ju alla bö-

nen: *Har David funnit nåd* etc. Huru ökas ej genom slik framställning sjelfva tankens makt öfver våra sinnen! Märkligt är att Sp. kunde som psalmist stå så högt öfver hvad han var som "verldslig skald." Det var ett bevis att tron har de *vingar*, han besjöng. Han flög som helig sångare vida högre än då han täflade med Arreboe att tillskapa ett Hexaëmeron. Någonstädes har man jemnfört hans hymn till Gud, deri det heter:

Solen svartnar i moln, när som ditt ljungande lyser,
Stjernornas glimmande här af darrande räddhåga ryser,
Himmelen häpnar och flyr, ja himlastoderne skälfva,
Skyarne skifta sin hy och sig förblandande hvälfva

samt hans reflexionspoesi om stjernornas form:

Jag undrar mycket på att Plinius så löper
I blindan och sig ej ett par glasögon köper,
Att han må kunna se om stjernor äro trinna
Som perlor eller om han rättare kan finna
Dem vara flate som en tallrick ...

Spegel hade stora æsthetiska studier och åsigter i poetik framom sina samtida. Hans företal till Guds Verk och Hvila vittnar derom. Han ville ej "lägga de 12 Lagens taflor på de späda sångmörnas rygg." "De helige Sångarne så väl på Sion som Helicon hafva ned till jorden återbrutit mången gudomlig stråle, som kommit från ljusets källa." Men han älskade vetenskaplig bildning hos skalden, fast han så högt värderade ingifvelsen.

År 1692 blef Spegel Biskop i Linköping, Theol. Doct. primus 1693. Slutligen 1711 Erkebiskop. Om man räknar Hof- och Fält-clereciet för tvenne dylika, har Sp. varit chef för sex olika clerecier och i fyra stift hunnit som chef tillämpa sin nya uppfattning af det christliga biskopsembetets pligter. Rhyzelius, en sednare Biskop i Linköping, yttrar om denne företrädare i sin Biskops-chrönika: "Hvad nytta och uppbyggelse han i detta stift vid kyrkor, skolor och hospitaler genom sin makalösa vaksamhet och embetes nit uträttat, det kan icke hvarken tillfyllest beskrifvas eller berömmas, kan ock aldrig glömmas så länge något blifver öfrigt af det skick och ordning, hvaruti han hafver satt och efter sig lemnat stiftet i gemen, men enkannerligen beträffande kyrko- och skoleväsendet." Också Erkebiskop af Wingård bedömer Sp. som den störste bland sina företrädare.

Då Carl XII i Bender utnämnt Sp. till Erkebiskop och Pro-Canceller i Upsala, skref han till honom "ett ganska nådigt handbref", deri han egentligen uppdrog Pro-Cancellern

att vara Canceller, helst Gr. Piper, som var rysk fånge, ännu bibehölls som sådan; H. Maj:t bad Sp. låta Akademiens vård och välstånd vara sig högst angeläget, isynnerhet nu, då Akademiens Canceller Gr. Piper vore så vidt frånvarande. Vid 1711 och 1714 årens riksdagar var Spegel Talman för Preståndet, då han klandrades af "Patrioterne" såsom allt för konungsk, liksom hans gamle lärjunge Måns Stenbock, hvilket klander, hvari hans gamle vän Svedberg och än mera hans egen Domprost Molin lära deltagit, verkade så djupt på den 69-årige Talmannens helsa, att han insjuknade i Stockholm d. 10 Febr. och fördes sjuk till Upsala, der han väl något förbättrades, men insjuknade åter och dog den 17 April.

Vid riksdagen 1711 var han Præses, såsom Lincopensis, helst Erkeb. E. Benzelius dött redan 1709. Då han föreslog att preståndet ville bidraga att offra något för fäderneslandets gagn, trodde Gezelius, att handeln borde få frihet, om än manufacturisterne dervid skulle upphäfvas, hvarigenom medel uppkomme, men erkände att hjelp promte erfordrades. Då Svedberg föreslog tillgripande af kyrksilfver, heldre än att fienden komme och toge det, invände Gezelius: kyrkornas silfver äro res sacræ. Man må icke röra det som ad pios usus kommit är. Men Spegel anmärkte: Det är pius usus servare Patriam. Vi måste sannerligen göra hvad möjligt är och contribuera af vår egendom hvad vi förmå, att flottan må kunna utrustas. Biskop Bilberg ville att man ej skulle hålla protokoll vid dessa discurser; men Sp. svarade att han ville intet annat tala, än det han kunde sätta sitt namn under.

Preståndet utsände emellertid deputerade till M. Stenbock, att temoignera honom heder för victorien i Skåne och Stenbock återkom till Ståndet och helsade dem under namn af Svea rikes medbröder. Det mötet mellan Spegel och Stenbock måste ha varit rörande för alla att betrakta! Molin motsade Spegels förslag, att presterne ville efterskänka spanmålslönen, som för 1709 var indragen m. m. Sp. tyckte nu illa vara, att icke alla ville vara eniga. De hade att söka Rikets tjenst och ståndets heder och måste tillse att ej prostituera sig. "Nöden är för handen och om fäderneslandet skall blifva frälst, måste man något contribuera dertill." Men Molin ville ändå ej påtaga sig mer än dubbla contributionen.

Den riksdagen måste presterskapet esomoftast vara på Riddarhuset och fingo sjelfve sällan vara tillhopa att råd-

göra om det som svaras borde, enligt Spegels yttrande på följande riksdagen d. 14 Dec. 1713. Då svarade presterskapet straxt ja till Spegels förslag om krigshjelp. Det är lätt att tänka, hvad Sp. led under ett ordförandeskap, der en föreslog att sälja kyrkornas klockor, en annan tropheerne och der han hörde om hemliga öfverläggningar angående Konungens afsättande. Denna patriotiska sorg lade honom i grafven.

Hans oskrymtade gudsfruktan är aldrig betviflad. Man såg gubben äfven som Erkebiskop hvar morgon i den offentliga morgonbönen, säkerligen der tillfredsställande sina behof af sitt morgonoffers högtidliga frambärande, — behof, hvarom vår tid mindre kan göra sig begrepp, som fostrats på annat sätt. I Linköpings domkyrka gick han länge efter morgonbönen "bland epitaphierne" i stilla meditationer. Hans skaldegåfva var utmärkt bland hans samtida och hvad han var som psalmsångare, är redan anfördt. Som predikant hade han en medtäflare i Svedberg, då tankarnes styrka afses, men var öfverlägsen i uttryckets nästan poetiska herrlighet, hvilket kan erkännas, äfven om mycket numera stöter vår tids smak. Som historisk författare är han af en mindre betydenhet. Hans *Kyrkohistoria* med *skriftliga bevis* är märklig, såsom det första försök i modersmålet, men man märker bristande tillgång till archiver, samt mindre kritisk skarpsinnighet, än man då mera kunnat vänta. Hans *Glossarium Sviogothicum* eller *Svensk Ordabook, inrättat them till en välmeent Anledning, som om thet härliga Språket vilja begynna någon kunskap inhämta*, är en värdig förelöpare till Ihres, om ock mycket öfverträffadt af dennes secularverk. Men Spegels företal visar en grundlig litteraturkunskap i ämnet, liksom många ställen i sjelfva ordboken. Cancelli-Collegium klandrade här för mycket citerande af andras, för litet af egna förklaringar. Till prof må anföras. *Spo sig* ɔ: skynda sig, *Smoland. et Scanice. Angl.* to speed or make hast, spedie ɔ: *Gall.* hastif, soudain. *Holl.* spoodig. *Gr. ant.* *σπῶ*, sed alias *græc.* *σπεύδω* ɔ: festino, propero. *Angl.* speed ɔ: celeritas, festinatio. *Belg.* spoeden, spoeyen. *Angl.* to make speed . spoeyt ɔ: skynda tig. *Angl.* make hast, dispatch. Hans nit om språkets renhet är aktningsvärdt och bar nog frukt under den tid vårt språk rensades från den blandsäd, som uppkommit under det tyska och fransyska hälftenbruket i 17:de seklets bildning. Hans *Catechismus* förkastades af afund. Sjelfva Bång inlemnade anmärkningar. Hufvudfelet sades vara, att förf. i

nionde budet funnit concupiscentia actualis, i tionde originalis afsedde, då det borde vara tvertom. Konungens vrede väcktes säkert mot klandrarne, fast han vände den mot catechesen, hvaraf hälften användes till förladdning åt Gardet och hälften dränktes i Norrström. I Kungabrefvet om bokens indragning yttras om Förf.: "K. Maj:t kunde ej inse med hvad fog man lade honom någon skuld till för detta verk, emedan han ej annat gjort än allenast fattat i pennan hvad andra begärt och godt funnit." . . . "Om conceptet framtedt blefve, skulle snart skönjas, hvad del Förf. derutur kunde hafva och hvad af andras händer tillkommit är." Flera af S. Pufendorfs och Er. Benzelii anmärkningar röja dock, att Spegel ej var så stark i den theologiska definitionskonsten, som i så mycket annat. Alla punden böra ej lemnas till en tjenare.

Afundsmännen ha blott kunnat skaffa oss en anekdot till Spegels nachdel. En fattig prest i Skara stift sökte pastorat hos Kon. Carl XI. Konungen varnade presten för den ovilja, Domcapitlet fattade mot de prester, "som lupo Capitlet förbi till Öfverheten", och rådde honom söka Biskopen. Presten invände då, att han visst gjort det, men förgäfves. Han var fattig och de som hade gåfvor funnos alltid ha större förtjenster. Jag har, tillade han, ingen silfverkanna att ge Hans Högvördighet. Konungen, som ville pröfva Spegel, gaf presten en silfverkanna att skänka Biskopen, men förböd honom nämna att han sjelf fått den af Konungen. Derefter fick presten pastorat genom Biskopens förord. Konungen bekände nu för Biskopen sitt prof, och tillade ett ord om sin ledsnad, att det så illa utslagit. Sp. skall då sagt: *Ingen spegel utan fläck*, hvilket blifvit ett ordspråk i Sverige, om det ock ej var så förut.

Om sägnen än är sann, bevisas deraf ej, att Sp. sålde sitt förord eller bestämde sin röst efter gåfvor; men att han ej skilde sig från *det allmänna bruket* att taga allt som fritt gafs, ett *bruk*, som väl ännu är qvar på många ställen, oaktadt allt *missbruk*, som sedan den tiden skett deraf. Och det torde ej lätt utrotas, äfven nu, när reglerade löner uppstått, som punktligt utbetalas. De bref af Spegel, som finnas på Löberöd, visa, att han vid pastorats-tillsättningar infört den nyheten, att följa och åberopa kyrklagen. Hans sjelfständighet består i vida mer än att skrifva sig Excellensernas ödmjuke och hörsamme i stället för underdånige tjenare. Då en ädling kunde bevisa Jus patronatus, disputerade han det ej. Till Grefve Lillie skref han 1694: "Får

Grefven Jus innan utnämningstiden, skall Consistorium sig derefter hörsamt rätta. Rörande valet af en som kunde gifta sig med enkan, kan Consistorium blott lofva, att efter kyrklagen den man examinera, som Grefven enskilt eller med församlingen behagar præsentera." Då Agneta Wrede, den mäktige Fab. Wredes dotter, 1702 låtit sina bönder ingifva en skrift i Consistorium, deri Domcapitlet sades ha gjort något per male narrata, skref Sp. grefvinnan enskilt till, att det ej vore så, utan enligt en K. förordning, hvilken bönderne borde vakta sig att ej visa sitt missnöje med, då det kunde föra till vidlyftighet. Utan allt tvifvel har Sp. som Stiftsstyresman en ära, som täflar med den han eger som skald och predikant. Huru högt han uppdrifvit den vittra bildningen, naturligtvis i förening med många samtida, kan sägas uppdagadt vid hans graf, då en både förut och efteråt namnlös Burcelius, troligen student, sjunger en hymnus, efterbildad *Jam moesta quiesce* etc. och på samma versslag, af rika poetiska skönheter. Det är således "allmänheten" som här sjunger: Han hade varit en Ganymedes, som kringskänkt vitterhetens nectar, en Herde, som fört lammen i Saronsdalen. Ungdomen hade darrat vid dödsposten som för åskslaget. Den såg mot himlen och drack tårarne. "*Guds verk* har han verkat, *Guds hvila* skall han njuta. På jorden går hans minne, som solbilden går i sjön, men hans ande sväfvar der uppe, som solen hvälfver sig ofvan alla månar och planeter."

Spegel blef gift med *Anna Schultin*, Biskop Brodini enka. Sonen *Jakob* dog 17-årig, dottern *Elisabeth* blef g. m. Professorn sedan Erkebisk. Jöns Steuch, dottern *Margaretha* blef g. m. Stats-Sekret. sedan RiksR. Gr. Joach. v. Düben. Enkan och döttrarna adlades 1719. Sv. Akad. slog medalj öfver Spegel 1793.

Skrifter: 3 Disputationer i Lund. — Likpredikan öfver Lieuten. Vilh. Douglas. Sthm 1674. — Dito öfver Krigsrådet Joh. Sparrfelt. Ib. 1675. — Predikan på Allhelgonadag. Ib. s. å. — Trösteskrift öfver Riksrådet Gr. Per Sparres död. Ib. s. å. — Några Christelige Böner. Ib. 1680. — Barna-Bibel. Ib. 1684, med ett bihang kalladt Christendoms-Spegel. — Centuriæ III Sententiarum Græcarum præ adultioribus Scholæ Scarensis alumnis. Ib. 1685. — Dr. Mart. Lutheri Catechismus med eenfaldige spörsmål förklarad etc. Ib. 1686. — Himmelsk Brudekammare, eller andeliga Samtal emellan Jesum Christum och hans kära Församling, författat uti Salomos höga Visa, hvilka för the eenfaldigas skull äro efter våra bästa Lärares anledning Christeligen förklarade. Ib. s. å. — Likpredikan öfver Riksrådet Clas Fleming. Ib. s. å. — Dito öfver Ståthållaren Johan Cedercrantz' fru Brita Cath. Leyonberg. Ib. s. å. —

Appendix eller tilökning uthaff åtskillige Andelige Psalmer, som i andra Böcker intet finnas skreffne aff Hq. Sp. för theras andacht skull som i sina hus vilja låfwa och prisa Gudh. I slutet: En Christens gyllene Clenodium eller Själeskatt. Ib. 1688. — Gudz Werk och Hwila, thet är hela werldenes undersamma Skapelse etc. Ib. 1685. 2:a uppl. 1705. — Fasciculus Myrrhæ super obit. Regis Caroli XI. 1697. — Likpredikan öfver vice Presid. Isr. Lagerfelts fru Christina Hård. 1702. — Predikan inför Konungen på Strömsholm (utan årtal). — Thet öpna och tilslutna Paradiset. (Bihang till Guds verk och hvila). Sthm 1705. — Andra delen af Svenska Kyrkohistorien, som innehåller Biskoparnes Namn, Lefverne och Embetes förrättningar. Linköp. 1707. — Then Svenska Kyrkohistoriens första Del, som innehåller Konungars och Regenters Namn, hvilka hafva användt någon möda för then Christeliga Religionens framgång och öfning uti Svea och Götha Riken. Ib. 1708. — Skrifteliga bevis hörande till Kyrkohistorien eller Biskops-Chrönikan etc. Ups. 1716. — Passions-Andackt eller Trettio Predikningar öfver vårs Herras och Frälsares Jesu Christi oskyldiga pinos och lidandes historia. Sthm s. å. — Glossarium Suiogothicum eller Svensk Ordabok etc. Lund 1712. — Förklaring öfver K. Salomos Predikan genom Text och Orda-utthydning etc. Norrk. 1746. — Diarium under Danska kriget. (Svenska Biblioth. 1757). — Brud-Sermon vid Kon. Carl XI:s Biläger. (Loenboms Handl. till K. Carl XI:s Hist. 2:a Saml.). — Åtskilliga ännu otryckta manuscripter uppräknas i Hof-Clereciets Hist.

(Källor: Gahms Archivum Smolandicum. — Ny Smål. Beskrifn. I. 537. — Sv. Bibl. 1, 2, 5. — Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Hist. 1 h. 122 f. — Westéns Hof-Clereciets Hist. II. 132. — Rhyzelii Biskops-Chrön. — Låstboms Upsala Stifts Herdaminne. — Håhls Linköp. Stifts Herdaminne. — Molins Programma in funere Spegelii. — Joh. Upmarks Oratio parent. 1714. — J. Gezelii Likpred. med personalier. — Nettelbladts Memor. Viror. in Svec. erud. rediviva. Semi Dec. 2:da p. 1. — Göran Wallins Gottländska Saml. p. 195. — Peringsk. Mon. Ullerak. p. 187. — Högmarcks Psalmopoeogr. p. 205. — J. H. Lidéns Hist. Poet. Suec. IV. 96. — H. J. Sivers Elogium Spegelianum 1745. — Schefferi Suecia Litter. p. 251 — v. Stiernmans Cent. Anon. I & II. — Loenboms Upplysningar i Sv. Hist. II D. s. 109. — Handl. rör. Skandin. Historia. — Linköpings Bibl. Handl.)

—N.

SPOLE, ANDERS.

Vi meddela ett utdrag och sammandrag af hans sjelfbiographi. Anno 1630 d. 10 Julii är jag född i Småland, Tveta härad, Barnarps socken och Målen. Min fader var en ärlig aktad Bergsman vid Takabergs bruk *Peder Andersson*, hvars fader *Anders Persson* var i Kon. Gustaf I:s tid kommen från Kopparbergs-Dalarne och Viks socken. Modren *Gunilla Pedersdotter* var från Krängsberg och Bryne. Min förnämste gudfader var Rector Scholæ i Jönköping och Kyrkoherde i Barnarp Er. Buntingius. År 1641 blef jag intagen i Jönköpings skola, sedan jag på fem veckors tid lärt läsa svenska. Satt intet längre än 1½ år i de två nedre classerna och flyttades öfver 16, som intet voro så färdiga som jag i præceptis grammaticalibus, till öfversta collega-

classen. 1646 transporterad till Rectors class. 1652 bekom jag testimonium af Rector Sch. L. Lindelius samt recommendation af de förnämlige herrarne i den Högl. K. Götha Hofrätt till Cancellarium Academiæ Gryphisvaldensis Välb. Hr Nicod. Liljeström Præsidem Status Pomeranici att der komma på Communitetet. Blef deponerad d. 22 Aug. Disputerade publice 1653 *de natura logices*. Reste till Stettin, då den pommerska fursten Udislaus blef begrafven, sedan vidare till Francofurt am Oderen, Königsberg, Berlin, Wittenberg, Dresden, Leipzig och några andra Akademier; begaf mig sedan till mina k. föräldrar d. 18 Jun. 1653, predikade 10 à 12 gånger i Barnarps kyrka med venia concionandi a Rev. D:no M. Z. Lundebergio Ep. Wex. och samlade något litet förråd, ungefär 15 Rdr och 2 hästar, som jag hade upp med mig. På vägen vid Örsundsbro straxt vid Upsala kom jag i hop med en förnämlig bonde eller domare, som het Johan Eriksson i Taxnäs, den jag följde och fick hans son Ericum Taxinum att informera tillika med A. J. Birstadio och bondens son i Nepskär, hvilka höllo mig fritt kost och härberge i Upsala 1 år. Student i Upsala d. 30 Aug. A:o 1656 d. 20 Juni emottog jag i Upsala Hr Artillerie-Majorens Carl Sjöblads tre söner Görgen, Johan och Erik och reste med dem till Herrestad i Småland, der jag var till d. 4 Jun. 1657, då vi reste upp igen och kommo (efter dröjsmål på Flättna?) till Upsala inemot hösten. Var der till sommaren 1658, då vi, när pesten började grassera i Stockholm, reste till Flättna vid Nyköping. Åter till Upsala 1659, då jag sammanskref disp. math. *de veritate mathematica*, den jag då skulle hållit under Prof. Astr. Dno J. Bureo, men insjuknade och reste till Flättna. Kom åter, fick duplex stipend. regium in mathesi. Blef tillbuden att låta examinera mig in philosophicis, men som uppsköts, emedan jag då blef försäkrad om resan utomlands med mina herrar och då straxt skulle begynna arbeta på det stora Feurverket under Feurverks-Capitaine Elias Bärg och lära navigation af M. Herm. Höjer. Det hölls med i Stockholm 1661—63, då på hösten Feurverket gick för sig och jag fick Mästerbref uti Ernst- och Bösse Feurverk af M. Elia Bång och uti Navigationen af H. Höjer. Sedan reste jag till Upsala och tog testim. Acad. af Magnif. Rect. Jord. Edenio d. 14 Dec. 1663. Men detta jemte mästerbrefven togs bort i Lund i Skåne af fienden. Den 12 Apr. 1664 reste jag med mina herrar från Herrestad till Götheborg; afseglade d. 10 Maj på Blå Dufvan och kommo till Amsterdam d. 13

ejusd. besåg Erasmi Roterodami hus och statue i Rotterdam, besåg i Ostende de circumvallationer, de Spanske gjort kring staden. Kom d. 16 Juni till Dowern, till London d. 29 ejusd. Aflemnade recommendation till v. Amir. Comte de Montegis af Riksfältherren C. G. Wrangel. Vi mottogos mycket civiliter och befalltes komma igen. Besåg Oxford d. 28 Juli; der besöktes Pocockius, Hebr. et Arab. linguar. Prof. m. fl. Vid återkomsten till London blefvo Jöran och Erik Sjöblad på Montegis recommendation antagna på ett krigsskepp, som nu gick mot Holländarne, men Joh. Sjöblad och jag tillika med Nic. Hultenio seglade till Frankrike. Jag hade haft information i England af Nic. Mercatore de Triangulis phaereis item med Emundo Castello, Joh. Collins och J. Megalino plägade jag vänskap. Vi seglade Themsen nedföre och öfver Canalen. Gingo till fots från Roen, Rothomagus på latin, till Paris *). Här började jag straxt informera Cl. Edenberg, som sedan blef Amiralitets-Major i Stockholm i navigation, derpå Grefve Wittenberg, Nils Ribbing, Grefve Kagg och Erik Stake. Blef bekant med M:r Mallement de Mesange, som höll conference i Mathesi m. fl. Reste sedan omkring till St. Cloud, Versailles, St. Germain, Fontainebleau. Återvänd informerade jag i fortificationen så af den Svenska, Tyska, Danska som Franciska nationen och öfvade mig i glasslipande, som jag lärt af Dansken Thomas Walgensten dyrt nog, nemligen gaf honom 80 Rdr derföre. De förnämste Svenske, som undervisades, voro Grefvar Gabr. och Thure Oxenstiernor, Thuressöner, Gr. Gabr. Oxenstierna, Gabrielsson, Grefvar Vilh. och Gust. Douglas, Baron Hans Wachtmeister (sedan General-Amiral), Nils Stierna, Johan Leijoncrona, G. Reuter, Baron Er. Soop, den jag lärde slipa glas. Bland de Franciske var förnämst Comte de Taisse, Assessor i Parlamentet i Paris, som förskaffade mig Konungens permission att undervisa. Det var ett tryckt latinskt patent, som ock bortkom då schatullet togs i Lund. 1666 om hösten antog jag Gr. Gust. Douglas att undervisa. Vi reste till Rochefort, der den lärde mannen M:r de Laune höll conference in moralibus och jag undervisade honom uti Mathesi. 1667 tillkom Vilh. Douglas, hvarpå vi reste till

*) Han skref d. 14 Oct. 1664 till Upsala Akad. Canceller Gr. M. G. De la Gardie från Paris, huru han lärde glasslipande till Telescopia, Reflexlyktor och andra mathematiska konster, viss att neppeligen någon utom och säkerligen ingen inom fäderneslandet uppoffrade mer för att sätta personer i tillfälle att skaffa sig solid vetenskap i de faculteter, de hafva sig tillslagit.

Genua, sågom der Andr. de Doria graf och palats, statuam æneam Columbi m. m. I Bolonia fick jag af Ricciolo hans Astronomia reformata till skänks. Fursten i Toscana regalerade oss med vin och några korfvar, som kallas Mortadelli och några dufvor. Den träffelige Mathematicus Vivianus, som jag besökte, förde mig till Storförsten, som lät mig se sina Tubos och den stora diamanten. Vi kommo till Rom d. 30 Martii, sågo alla ceremonier under Santa Septimana, hvarpå Påfven dog, då vi sågo begrafningen; efter fem veckors inneslutande valdes nu Clemens IX. Jag besökte några gånger den lärde Athan. Kircherus, Hr Campana, som gjorde sköna Tubos, Leverum Drottn. Christinæ Astronomum m. fl. Vi besökte sedan Neapolis, der vi besågo Vesuvius, seglade förbi Stromboli till Sicilien och besågo Ætna, som brann mycket häftigare än Vesuvius, seglade mot Ragusa att der träffa Holländska Ambassadeuren, som skulle gå till Constantinopolin, men medan vi voro på sjön skedde den stora jordbäfningen, i hvilken största delen af Ragusa nouva gick under, då Holl. Ambassadeuren med hustru och barn omkommo. Vi seglade då till Loretto eller Casam Sanctam, der vi sågo en guldkrona och en scepter, som Drottning Christina gifvit den hel. Jungfrun, sågo vid Ferrara huru karpar kommo, då der ringdes med en klocka, att få mat; derpå till Venedig, der vi voro i två månader. Jag fick geometriska skrifter af Stephano ab Angelicis, Math. Professor i Padua. Grefvarne lärde der bokhålleri. Vi reste sedan till Padua, der Stephano ab Angelicis bevisade mig många caresser. Der sågos några inscriptiones med runska bokstäfver, liksom Titi Livii graf. I Milano köpte jag Descriptionem Regum Gethorum skrifven af Thesauro på Italienska. Vi kommo till Geneve då Duc de Savoie hade sin armée der, hvilken vi reste förbi. Kommo till Paris om hösten. Der qvitterade jag Grefvar Douglas och emottog sal. Baron Er. Bondes lik att föra till Sverige. Det blef emballeradt och gafs pass på en marmorstatue. Under seglingen från Havre de Grace blef en stark storm, då något af godset utkastades, men efter jag var flitig och arbetade att ösa ut vatten, blef min marmorsten behållen, som var liket. Vådeld höll ock att uppkomma på skeppet, då några köpgesäller glödgade bränvin. I Amsterdam köpte jag mig Globos, efter jag redan hade fått min vocation att blifva Matheseos Professor i Lund. Kom till Götheborg efter 4½ års frånvaro, reste till Jönköping, efter jag der födder var och hade inlåtit mig der i frieri med min k. hustru (dotter af L. Lindelius, Kyrkoherde i Jönköping). Kom till Lund

fjorton dagar före Akademiens inauguration. Hade bort hafva primum locum inter Philosophos, men lät mig öfvertala af M:r Knut Hahn och Mart. Nordtman att mottaga tertium; köpte gård i Lund af Borgaren Björn Jakobsson, höll mitt bröllop i Jönköping d. 8 Jan. 1669 med den äreborna och mycket dygderika Jungfru Märta Lindelia i förnämligt folks närvaro, besynnerligen General-Lieut. Ridderhielms. Tillkommande sommar kommo mina svärföräldrar till oss i Lund, då min svärfader begynte blifva mycket svag i sitt hufvud. Då han skulle begifva sig jemte mig till St. Ragnilds källa, steg han upp då jag ville sofva och kunde ej förmås vänta tills hästarne kommo; då jag ej kunde hindra honom gå, skyndade jag efter. Han gick ¼ mil, deribland uppåt en hög backe, föll derefter och vaknade alldeles utmattad och mindes intet af det han talt med mig under gången, hvilket gifver en besynnerlig speculationem physicam, om icke somlige sensus hade sofvit och somlige varit vakne. År 1671 blef jag Rector Academiæ. Derpå dog min sal. fader Per Andersson i Spånhult. Jag lät öfver hans graf lägga en stor uthuggen sten. Den 24 Juni 1676 var jag hos K. M:t i Malmö; H. M:t befallte mig då resa till Halmstad och varna General-Gouverneuren derstädes för de Danskes infall. Jag for straxt, men blef öfverfallen af Snapphanar, som togo vagnen. Kom efter många besvär åter till Lund, derifrån jag med hustru och dotter for till Jönköping. Min svåger Joh. Lindelius kom dit från Halmstad, der jag lemnat honom. Jag erböd mig nu hos H. Exc. Grefve Pontus De la Gardie, hvilken defensionsverket på Smålandssidan var anförtrodt, att vara till hvilken tjenst, som äskades. Då H. Exc. sammankallat hit Smäländningarne, uppläste jag H. E:ces fullmakt, hvarpå H. Exc. höll ett vackert tal till folket, begärde hvar femte, fick hvar sjette man. Blef ock förordnadt, att Grefve Gust. Lillie, jag, Gyldenhammar, som Öfverste, Hans Stierneld och M:r Rodhe skulle hafva makt vid gamla gränsen, dit jag mig förfogade, tagandes med mig några stycken från Jönköping och 200 st. musquetter, som kommo från ön (Wisingsö?) och när jag hade fört det dit ned, kom jag tillbaka till Jönköping och uppsatte efter Grefve P. De la Gardies förordning omkring slottet pallisader och utstack det verket, som skulle göras med jordvall vid östra stadsporten. Sedan reste jag åter till vakten. Då jag kom dit, var der Hr Gr. G. Lillie och de andre, då jag utstack en plats vid landsvägen nedanför Kambo *) och arbetades af

*) Se Ny Smålands-Beskrifning III. 108.

bönderne dagligen på skansen. Besynnerligen handlade jag med en svensk bonde, som bodde i Torarps socken, som gick in uti det danska lägret och sålde tobak och med Pastore i Torarp, som gåfvo mig kunskap, huru starka de danske voro och hurulunda de beredde sig att bestorma Halmstad. Då reste jag ganska bittida ifrån Kambo med Munsterskrifvaren Sante Persson till H. K. Maj:t och mötte honom sent om aftonen vid prestgården Stötte (?), der jag talte med H. Maj:t om aftonen och hade rest femton mil sedan morgonen. H. Maj:t gaf mig 100 ducater af sin egen hand att deraf gifva dem, som visste gifva någon kunskap, och tågade nu H. Maj:t det fortaste han kunde till Halmstad. Mig befallte H. Maj:t att bränna bron vid Wrå samt fyra andra broar. När jag kom till Falkenberg, fick jag höra att de Danske och H. K. Maj:t voro komne till träffning, brände alltså intet upp bron vid Falkenberg, efter jag hörde de Danske voro nederslagne. Det var den 18 Aug. 1676. Reste så till K. Maj:t och var der om söndagen i Tacksägelsepredikan, följde om måndagen H. Maj:t till Vagngömme och blef befalld med Baron O. Welling följa de danske fångarne till Jönköping; reste så åter till skansen vid Kambo, var med att utskrifva Sextingarne, for några gånger till K. Maj:t med öfverlöpare. Hade då K. Maj:ts bref, att hvem jag begärde hästar af, intet skulle få neka dem. Var engång redan i en by, der många danska ryttare voro; men undslapp. Tog två öfverlöpare, som ernade sig till danska lägret att berätta, det K. Maj:t uppryckt från sitt förra läger. Då erböd K. Maj:t mig adelskap och fägnade mig ganska mycket. Förde jemte Gust. Örnevinge allmoge till Fahrhult, men der vände allmogen hem igen. Förde andra till Markaryd, som blefvo qvar. Då slaget stått vid Lund d. 4 Dec. 1676, kom jag dit d. 6 Dec. och besåg min ruinerade och till största delen afbrända gård, dervid jag misst all min egendom, utom några böcker och linnekläder, som jag låtit föra till Malmö. Från Helsingborg sände mig K. Maj:t med bref Grefve Pontum att han skulle uppbränna bondebyar mellan honom och Landskrona, men Pontus skref tillbaka att han ville intet och att det ej behöfdes. Då jag kom tillbaka till K. Maj:t med Ponti bref, blef H. Maj:t högligen förtörnad och befallde mig resa tillbaka och säga honom, att han skulle parera ordres. Dessa två resor gjorde jag med stor lifsfara, egande blott tio ryttare och en corporal med mig, under det danskt krigsfolk låg i alla byar. I Bälteberga var jag med att utdela vinter-

qvarter och fick nu fullmakt på Häradshöfdingetjensten i Sunnerbo d. 26 Dec. 1676. Var sedan allt stadigt hos H. Exc. Joh. Gyllenstjerna och uträttade hvad mig ombetroddes. Låg i fältsjukan i Malmö sex veckor, skött af min Collega Med. Dr. Chr. Rostio. Kom så till K. Maj:t i Wä, då K. Maj:t refererade, huru Hr Casper, Kyrkoherde i Ljungby hade sagt, att Tycho Brahe förutsagt i en skrift, Hr C. hade, detta krig. Jag sade då, att jag hade alla Tychos tryckta skrifter och en stor del af hans manuscripter, hade ock sett dylika då jag 1671 och 1672 var med J. Piccard på Hven, men hade ej sett denna spådom, som måste vara ett falskt spargement. Gr. Ascheberg föreslog att eftersända Hr Casper och få besked. Hr C. kom, men hade ej skriften sjelf, utan hade sett den hos Ivar Krabbe. Han sändes då till I. Krabbe att låna den, men I. Kr. nekade sig ega eller ha sett denna skrift. Presten kom ej igen. Jag skulle då ledsaga H. Exc. Gr. Gust. Banér till Jönköping, red före och sjönk i ett kärr så att jag fick hufvudet under vattnet, hvarefter jag haft en susning i venstra örat. Beordrades sedan jemte Gust. Örnevinge, att följa med Landshöfding Aug. Leijonsköld, då han förde allmoge till Skåne. Fann H. Maj:t vid Herrevads kloster och följde till slaget vid Landskrona, der Helmfelt stupade. Jag posterades med bönderne vid kyrkan (Rönneberga?), och tog två gånger ordres af H. Maj:t under sjelfva slagtningen (d. 14 Juni 1677). Jag lät nu efter befallning bönderne draga stycken, som vunnits och tropheer till Rönneberga högar. Kungen kom och betackade bönderne, gaf dem lof plundra den socken, som låg på Balunds ås, der de fleste snapphanarne bodde, då vi nu skulle föra tropheerna till Halmstad. Men bönderne ville straxt taga vägen till Markaryd och blef ett sådant tumult, att Landshöfdingarne Leijonsköld och Lilliecrona måste fly; med lifsfara fick jag dem dock att följa till Halmstad, eburu två bönder af arghet mistade vettet. I Rönneberga hade jag d. 24 Juli 1677 fått K. Maj:t öppna bref att få frelsefrihet på alla frelsehemman jag kunde tillhandla mig. For till min hustru och barn i Möckläng vid Jönköping, derefter åter till Konungen, som nu låg i Ljungby, der jag d. 10 Juni 1678 fick confirmation på Sunnerbo Häradshöfdingedöme och studii-skatten af Halland, deraf jag dock ganska litet fick. Den 28 Mars 1679 blef jag af K. Maj:t utnämnd till Matheseos Professor i Upsala, kom till Upsala i Maj, Professorerne tillbödo mig sjelfvilligt tertium locum a superiore; köpte mig en gård på Kloster-

gatan, blef Rector 1683 och 1689, Promotor 1683, då 34 Candidati promoverades, lät 1688 göra min graf och uppsätta mitt epitaphium i Domkyrkan, der mea vita finnes korteligen på latin. År 1695 befalltes jag med Prosten och Kyrkoh. i Örebro Joh. Bilberg att resa till Torneå för att observera elevationem poli och annat notabelt. Då Gud kallar mig bort, vill jag att det skall predikas öfver Vish. B. 11: 22. (Se Gezelii Biogr. Lex. III. 115—116. Obs. blott att "*Sv.* Rubenii" skall vara *Sal.* Rubenii). Autobiographien är daterad Upsala d. 17 Dec. 1697. Spole dog d. 1 Aug. 1699. Öfver honom parenterade Laur. Norrman s. å. Parentationen är tryckt och är ett ypperligt utkast till en äldre Småländsk litterärhistoria, ett motstycke på prosa till Tranérs poem öfver C. G. Rogberg. Utom Laur. Norrmans classiska minnestal öfver Spole må också märkas Joh. Bilbergs minnessång. Han tecknar der sin vän:

Sic meruit: sic alma fides pietasque requirunt
Illius et priscæ simplicitatis amor:
Nam sibi par semper, nulli gravis, omnibus idem,
Exemplar vitæ candidioris erat.
Quin etiam nullo fractus, mihi crede, labore,
Ac gravius senio sæpe subivit onus,

erkännande huru han blygdes bland Lappska bergen att besegras af den gamles flit i forskning. Prof. Har. Wallerius, som haft så stor del i psalmmelodierna af 1695, componerade en psalm med tryckt melodi, som afsjöngs vid begrafningen, som slöt:

O sälla själ!
Vi kunna knappt försvara
Den stora sorg ditt afsked oss månd vara.
Farväl. . . .

I den brefsamling, Gr. Stenbock nyss gifvit till Lunds bibliothek, träffas bland Professorsbrefven till Akad. Canceller G. O. Stenbock flera bref från Spole. Den 27 Juli 1670 skref han, att Pufendorf återfört Cancellerens tub, som Spole gjort i Paris, emedan glasen nu voro i oordning. Nu återsände Spole tuben iordningsatt och beskrifver dess användning med en utförlighet, som visar huru längt tubconstructionen då var utvecklad. Utomlands hade Spole lätt kunnat skaffa sig uppehälle. I Lund hade han efter sin sista resa nödgats upplefva då medhafde 800 dlr s:mt och stod ändå i några hundra dalers gäld, emedan lönen här ej riktigt och i tid utfaller och han ändå något litet byggt för att kunna logera studenter. Äfven byggde han på ett Observatorium i sin gård, men behöfde dertill anslag af Ko-

nungen, ty honom brast medel. Den 26 Nov. s. å. skref Spole huru han på sitt Observatorium nedlaggt vid pass 100 Rdr. Han hade gjort sig en quadrant med alla minuter och secunder, en tub m. m. ungdomen till nytta och fäderneslandet till nytta. Han ville med Ricciolo och Cassino Bolonien communicera några experimenter de motu terræ per vibrationem perpendiculi. Han bad att Grefven ville skaffa honom kongl. privilegium på hans almanachor för följande året, likasom utländska furstar pläga ge sina mathematicis. Han upplyste nu, att fast Grefvens tub farit illa på vägen, var han i så godt stånd i Lund, att han kunnat stå i sin hage och läsa ett på Domkyrkan uppslaget papper, hvilket var så långt från Spole, som Tre kronor äro från Riddarholmskyrkan. I ett bref utan datum nämnes att Sp:s observatorium var nu färdigt fyra våningar högt utom observatorii-rummet. Den franske mathematikern Piccard blef sjuk på Hven af kölden och måste återvända till Köpenhamn, men de corresponderade sinsemellan om sina observationer. Den meridianlinie, de tagit på åtskilliga sätt, declinerade från Tycho Brahes $\frac{1}{3}$:dels grad, antingen nu Hr Tycho intet nogare sökt henne, det man ej ville tro, eller meridianlinien förändras, såsom Scaliger, Galilæus och några andra hålla, kunde de ej ännu sluta. Om så kan upptäckas, är detta något nytt i vetenskapen. Piccard ville så fort han blef fullt rask efter nyårsdagen resa till Frauenburg i Preussen, der Copernicus lefde och ville gerna ha Spole med sig; men nu kom Sp. ej undan för sina disciplar. Annat om det varit i hundedagarne. Väderleken var nu alltefter Martini tid enlig med Spoles almanach.

Barn: *Gunilla*, gift med Astron. Prof. N. Celsius; *Annica*, g. m. Astron. Prof. P. Elvius; *Laurentius*, adlad 1715 med namnet *Rosenborg*, Capitaine-General-Qvartermästare vid Fortificationen; död som Öfv.-Lieut. 1722; *Petrus*, död i Upsala; *Helena*, g. m. Öfversten Frih. C. Ollonberg; *Maria; Anders*, adlad *Rosenborg*, död som Major och R. S. O. 1754; *Maria* och *Christina;* den sista står ej på epitaphiet, såsom född efter dess uppsättande. Lars Spole-Rosenborg användes mycket af Carl XII och deltog i alla desseiners utstickande, som K. Carl begagnade under kriget.

Spole var Inspector för Smålands nation 1680—99. Hans porträtt, in 8:vo graveradt, har berömmande verser af Lagerlöf.

Skrifter: I Journal des Savans Tom. X för år 1692 har Engelsmannen J. Spencer infört Spoles berättelse om en Fata Morgana,

sedd på andra sidan Omberget 3 mil från Wisingsö, på ett moln, som en Camera-obscura-spegel reflecterade Wisingsö med slott, fenster m. m. i en soluppgång under Maj månad. — En kort relation om Cometer. Sthm 1681. — Computus Ecclesiasticus. Ups. 1692. — Almanachor för 1662—64, 71—93, 95—99, tryckta i Upsala, Sthm, Götheb., Linköp. — Oratio in memor. C. J. Sjöblad. Sthm 1697. — Sex Mathem. dispp. Lund 1669—79; 51 Astron. etc. dispp. i Upsala 1679—98. — Autobiographi i Arch. Smol. — Antiquariska Bihang till Sv. Ant. et Hod. sända Dahlberg. Se Svenska Arch. T. 2 s. 190 f.

(Källor: Archiv. Smoland. IX Tom. n. 534—27 (i Wexiö), innehållande Autobiographien samt öppna bref, fullmakter o. d. — Norrmans Memoria Spolii aftryckt i Memor. rediviva Viror. in Suecia eruditorum Semi Decas I:ma pag. 208 seqq. — Adl. Matrikeln. — v. Döbelns Hist. Acad. Lund. — Ståhls Professorsbiographier. — Gezelii Biogr. Lex.) — N.

SPRENGTPORTEN, JOHAN WILHELM, — JAKOB WILHELM, — JAKOB MAGNUS, — GÖRAN MAGNUS.

Ätten.

Denna först adliga, sedan friherrliga ätt har i de sednare 80 åren vunnit stor namnkunnighet, ehuru ej af oblandad art. Att der är en egen kraft i det blodet, synes äfven kunna bevisas af den egenheten, att fader lär mer än en gång varit öfver 70 år äldre än son. Blifver den nu lefvande Baron J. W. Sprengtporten blott 70-årig, så är då omkring 2½ sekel sedan farfarsfaderns födelse. Fyra leder anses annars af Chronologer såsom upptagande blott 133⅓ år. Vi se häraf, att naturen ej alltid upprepar "vanans nötta lexa."

Stamfadern *Wolmar Jakob Rolandt* föddes i början af 17:e seklet i Tyskland, tjente upp sig under svenska fanan i 30-årakriget, blef adlad som Lieutenant af Artilleriet 1651 med namnet *Sprengtporten*; var 1675 för andra gången Commendant på fästningen Wolmar; 1685 föddes deras son Magnus Wilhelm och 1687 hans son Carl Henrik i faderns tredje äktenskap med Maria Gertrud Petsholtz. Dog 1689 som Öfverste-Lieuten. och Commendant på fästningen Nöteborg. Sönerne *Magnus Wilhelm* och *Carl Henrik Sprengtport* (sic) introducerades på vårt Riddarhus 1723. Den förre dog som Major 1744. Hans kraft hade brutits af ett 17 månaders grymt fängelsestraff (under 13 års fångenskap i Siberien), då han i ett mörkt torn, slagen i jern, spisades med vatten och bröd, för försök att fly ur fångenskapen till K. Carl i Turkiet, hvarvid han ansågs ha försökt att

föra med sig de fångna tyska dragon-regimenten, som ock voro förlaggda i Kasan, dervid biträdd af J. F. Rühl, som delade bojornas sveda och ära. Den sednare af bröderne *Carl Henr. Sprengtport* blef Öfverste för Smålands reg:te till häst 1746 och General-Major 1755; fick afsked 1757 och dog 1770 som blind. Han bodde på Åby och Eknaholm (i Tjureda socken 2 mil från Wexiö), då Eknaholm, Strålarnes gamla herresäte, ännu var ett slott med 3 torn. Sedan M. W. Spr. dött, tog den barnlöse C. H. Spr. till sig hans två söner *Johan Wilhelm* och *Jakob Magnus*, hvilkas mor, en Karelisk Kyrkoherdedotter Anna Margar. Amnorin, dött då de voro späda. Deras halfbroder *Göran Magnus* uppfostrades af sin mor, enkefru Elsa Catharina född Ulfsparre. Man har anmärkt, att den första uppfostran slog bättre ut än den sista. General C. H. Spr. ihågkommes ännu som en hedersman i Småland. Konungen lär tillåtit honom i fem år behålla lönen, efter den tid då han för sin blindhet nödgats taga afsked, och synes ej tillsatt någon öfverste efter honom förrän 1762.

(Källor: Stiernmans Adels-Matrikel. — Geneal. antockning af Gr. Jakob De la Gardie. — Ny Smål. Beskrifn. 2 D. Berg och Tjureda. — Bihang, Smålands Cavalleris Öfverste-serie.)

1. SPRENGTPORTEN, JOHAN WILHELM.

Föddes 1720 i Siberien, der *Anna Margar. Amnorin* delade fångenskapens besvärligheter med sin make *Magnus Wilhelm Sprengtport.* År 1722 fingo dessa föräldrar lemna Siberien. De stannade i Nyland, der M. W. Spr. fick Lieutenants indelning vid Nylands och Tavastehus läns dragoner, der han snart fick sin son inskrifven som Corporal. 1738 blef J. W. Spr. Volontär vid K. Maj:ts Lifgarde, 1739 Fourir, 1740 Sergeant, 1741 Bataillons-Adj., s. å. Fänrik, deltagande i denna egenskap i finska kriget, liksom fadern, efter hvars död han gick i fransk tjenst, Capitaine réformé 1745; Capitaine en pied 1746, då han uppsatte vid reg:tet Royal Suedois ett compagni af 110 man. Nu deltog han under Gen.-Majoren Baron Leslies anförande i den hemliga entreprise, som franska Konungen företog mot England s. å. Befordrades emellertid till Lieuten. vid Svea Lifgarde 1747. Bevistade 1748 års fälttåg i Flandern under Fältmarsk. Gr. af Sachsen anförande, derunder investissementet och belägringen af staden och fästningen Maestricht ådrog sig samtidens synnerliga uppmärksamhet. Återkom 1751. Var Be-

fälhafvare öfver det detachement af Gardet, hvilket som besättning på galererna åtföljde Kon. Adolf Fredrik på Eriksgatan till Finland. Återvände derpå till franska armeen. 1753 Stabs-Capit. vid K. Lifgardet. 1754 Öfverste i K. franska armeen à-la-Suite af reg:tet Royal Suedois. Bevistade 1757 fälttåget i Westphalen under Fältmarsk. Grefve d'Etrées och Hertigen af Richelieus anförande, dervid bataljen, vunnen af den förre vid Hastenbeck, särskildt nämnes i Sprengtportens meritförteckning. R. S. O. s. å. Capitaine vid Lifgardet s. å. 1758 fick han som Öfverste à-la-Suite af reg:tet Royal Suedois 1200 Livres årlig lön. 1760 Öfverste i svenska armeen. 1761 Envoyé E. O. vid K. danska hofvet. 1763 Öfverste vid Löwenfeltska värfvade regimentet, som nu blef kalladt Sprengtportens. Undertecknade som svensk Envoyé jemte Ambassadeuren Gr. Adam Horn giftermåls-contractet 1766 mellan svenska Kronprinsen Gustaf och danska Prinsessan Sophia Magdalena. Sedan Ambassadeur i Köpenhamn, der han var qvar, då Kronprinsen Gustaf anträdde sin utrikes resa. Baron 1766. General-Major 1770. C. S. O. m. St. K. 1771 med valspråk: *fortunam virtute.* Gen.-Lieutenant 1775. Introducerad med № 275 bland svenska Friherrar. R. och C. af K. Maj:ts O. 1778. Gift med 1. *Ulrika Charl. Taube*, dotter af Hofmarsk. H. H. Taube och Barb. Friedr. v. Albedyhll; denna Ulr. Ch. Taube var då enka efter Kammarh. Ant. De Geer. Hon var född 1724 och dog 1780; 2. *Sophia Lov. Mörner*, en syster till Grefvarne Hampus, Carl Stellan, Gust. Fredrik och Axel Otto, täflande med sin syster Charlotte Cederström uti anseende för snille. I detta sednare äktenskap föddes *Jakob Wilhelm Sprengtporten*, nuv. Öfverståthållaren, samt H. Exc. Gr. Carl De Geers maka *Ulrika Sprengtporten*. Under förmälnings-angelägenheten synes J. W. Spr. ha vunnit Kronprinsen Gustafs närmaste förtroende. Då Toll gissade, att en revolution förehades 1772, erkände Gen.-Majoren Spr. att ej flera än Kon. Gustaf, RiksR. Carl Scheffer samt Joh. Wilh. och Jak. Magnus Sprengtporten innehade revotionshemligheten. Toll berättar sjelf, huru han, ledd af en brinnande håg att deltaga i något värf, som kunde upphjelpa hans sjunkna lycka, trängde sig in på Herrarne Sprengtporten, sedan han af en Baron Lejonhjelm i Hertig Fredrik Adolfs svit på Tullgarn hört att Gen.-Major Spr. utdelade de penningar, som uppehöllo dem, hvilka utgjorde *den svenska bottnen* eller Compositions-partiet. Sedan Jak. Magnus underrättat Joh. Wilhelm, att Toll var dem på spåren och

således såsom farlig borde exstermineras eller intagas i hemligheten — tillstyrkande det sednare — så infördes T. till General-Majoren. Ungefär följande samtal uppstod. *Spr.* Hvad har ni för godt att säga? *Toll.* Jag borde egentligen fråga hvad Generalen har att befalla, ty jag är viss, att Hr Generalen ruminerar på en revolution. *Spr.* Hur kan ni anse en dylik entreprise möjlig att utföra? T. uppgaf då en plan, som visade att han var, hvad Carl XIII kallade G. Adlersparre, en Erkerevolutionsmakare, anförd i De la Gard. Arch. XIV. s. 195—196. Spr. tog derpå ed om tystlåtenhet af T., hvarpå han meddelade sin plan rörande Sveaborgs revolterande genom brodern Jakob Magnus, hvilken plan T. motsade, men slutligen gillade, liksom förslaget rörande Skånes indragande i revolten, hvilket förslag T. hufvudsakligen omgestaltade, åtagande sig utförandet. General Spr. började till slut, efter flera nattliga öfverläggningar med den missnöjde f. d. Öfverjägmäst. Toll, att förskräckas för hans revolutions- och intrig-snille. Då T. anlände en midnatt, lågo två pistoler framme och Spr. började hota T. med "de hiskeligaste öden." Men T. lärde Spr. helt kallt, huru han borde behandla T. i fall han misstänkte honom såsom Ständermaktens spion. Spr. svor derpå T. en orubblig "vänskap." Nu bekände Spr. att på Kungen vore ej att räkna, förrän revolutionärerne gjort så mycket, att deras hufvuden lätt kunde tagas. "Han ville att det skulle ha all air såsom nationen, utan något hans medvetande eller arbete, sjelfmant eller inom sig öfvervunnen ville tillägga honom mera makt och ge regeringssättet en annan skapnad." De begge måste, hette det, möta en säker död, om de misslyckas, men de skola ej ladda på sitt ansvar, att ha medelst oförsigtiga steg spelat kronan af hufvudet på en ung och älskansvärd Konung, ej draga de andra oskyldiga in i olyckan o. m. s. som visar Spr. såsom en aktningsvärd man, äfven då han beträdde en lagbrytares bana. Dock måste på denna bana visst annat än sanning användas. Spr. mötte en lydig lärjunge i T. då han, understödd af brodern Jakob, instruerade honom huru han skulle försäkra andra hvad de ej trodde sjelfva om Konungens capacitet, militära mod, predilection för militären o. d. Generalen författade och Toll afskref den instruction, T. borde följa i Skåne. Högre bevis kunde Spr. ej förmås att lemna Toll.

Vi känna utgången; men vi känna ej hvad som förmått den kloke Spr. att, utan märkligt bemödande att försäkra fäderneslandet om en förnuftigare statsförfattning, blottställa

sitt hufvud för att bryta sönder den närvarande. Hade han i Danmark fattat kärlek till enväldet för dess egen skull? Kunde han af sympathi för Hattarne anse Gustaf "mognare", än det "omogna" Mösserådet, han ville aflägsna? Kunde hans fosterlandskänsla så djupt såras af de utländska subsidierna till riksdagsmän, då han sjelf hade en cassa, hvarur de behöfvande anhängarne till "Svenska bottnen" fingo hjelp? Möjligen låg det för hans steg tillräcklig grund i afskyn för den förnedring, hvartill Sverige sjunkit derigenom, att personer utan politiska insigter och statsmanna-interessen skulle afgöra Sveriges politik och således "sålde sig till utländningarne." Han påräknade i de dagar ej andra motståndare, än desse besoldade, de pro tempore makthafvande och en och annan enthusiast för Ständerstyrelse. Möjligen var han blott af sin yngre broder Jakob Magnus införd i detta djerfva företag. Denne synes ha egt större energi och har sjelf uppgifvit hvad som inledde honom. Joh. W. Spr. blef under sin långa ålderdom General-Lieutenant och C. S. O. m. St. K., var mycket älskad i de orter, der han bodde, t. ex. i Norvidinge härad i Småland, der han efter General-Majoren C. H. Sprengtporten, sin farbror och uppfostrare, länge var egare af Eknaholm och Åby säterier samt Gunnarstorp, och särdeles genom sin makas snille egde en af alla samhällsclasser värderad societet. Han drog sig sedan, som det tyckes, från politiken, lefde derföre en lyckligare ålderdom än bröderne. Dog 1795.

(**Källa:** Se Jakob M. Sprengtportens biographi.)

2. SPRENGTPORTEN, JAKOB WILHELM.

Född d. 9 Oct. 1794. Son af *M* 1 i sednare giftet. Fanjunkare vid norra skånska Cavalleriet 1805. Auscultant i Svea Hofrätt 1811. Cornett vid Lifgardet till häst 1812. Andre Lieutenant 1814. Förste Lieut. 1815. Adjutant och Attaché vid Missionen i Petersburg 1816. Ridd. af Kejs. Ryska St. Wlad. O. 4:e class 1817. Stabs-Ryttmästare 1818. Erhöll Esquadron 1822. R. S. O. s. å. Major 1823. Öfv.-Lieut. i arméen 1824. Öfverste-Kammarjunkare 1825. Öfver-Hofjägmästare 1827. Ledam. af Krigsvetenskaps-Akad. s. å. Öfverste i arméen 1828. Chef för Skogsinstitutet s. å. Erhöll afsked från regimentet och utnämndes till General-Adj. 1830. Öfverståthållare i Stockholm s. å. C. N. O. 1832. General-Major 1834. Hedersledamot af Landtbruks-Akad. 1837. Erhöll på begäran afsked från Öfverhofjägmästare-

embetet 1838 samt från Öfverståthållare-embetet d. 30 Juni s. å. Åter utnämnd till det sednare embetet 1844. Led. af K. Vet. Akad. 1848. Gift med *Ulrika Wilhelmina Brahe*, död 1836, dotter af Grefve Magnus Eriksson Brahe och Aurora Koskull.

Tryckta arbeten: Åminnelsetal öfver Öfverste C. Freytagk i K. Vet. Akad. 1828. — Taktiska fördelningens Berättelse för åren 1828 och 1829 (Krigsvet. Akad. Handl. 1830). — Tankar i Representationsfrågan. Sthm 1839. — Uppsatser i periodiska skrifter.

(Källa: Låstboms Höfdingaminne.)

3. SPRENGTPORTEN, JAKOB MAGNUS.

Föddes 1727. Fadren *Magn. Wilh. Spr.*, modren *Anna Margar. Amnorin.* Volontär vid K. Fortificationen 1739, Underofficer vid Lifgardet 1743, Informations-Adjutant, sedan Fänrik 1751. Capit. vid Fortificationen 1755, Inform. Capitaine vid K. Lifgardet 1756. Han hade 1747 förestått fästningsreparationen i Tavastehus samt 1748—50 haft arbetspost vid fästningsbyggnaden på Sveaborg, hvarpå han i 6½ år biträdde vid K. Adolf Fredriks eget Rit- eller Fortifications-Contor. Bevistade som Adjutant hos Gen.-Lieuten. Gr. Ax. Fersen tyska kriget 1757—59. I sin meritförteckning nämnde han särskildt, huru han deltog i attaquen af Peenemünde skans, samt attaquen och capitulationen i Demmin, der han under Frih. G. Wrangels befäl blef innesluten, liksom att han förrättade General-qvartermäst.-sysslan 1759 under expeditionen till Usedom och Wollin, då han fick sin häst undanskjuten vid foten af palisaderna, när Svinemünde stad attaquerades. Som Ingenieur förde han attaquen mot Svinemünde skans, fick vid Wollins stormning, der han commenderade 200 man frivillige, ett skott genom kläderna, i en "Scharmützel" vid Waldeck förjagade han med 100 man infanteri och 100 hästar ett preussiskt husar-commando af ungefär lika styrka, fick sedan att anföra 300 man infanteri, sänd till Demmins räddning mot ett tillämnadt fiendtligt anfall, bevekte under vägen Frih. G. Wrangel att med sin styrka förena sig, hvarpå han och Wrangel slogo ett fiendtligt commando af superieur styrka. Spr. blef då svårt blesserad af ett skott genom venstra armen. Blef så Major i arméen och R. S. O. Efter återvunnen helsa blef han under 1761 års campagne General-Adjutant, anförande 2000 man, hvartill slutligen lades två bataljoner, då han d. 10 Sept. hade en Cavalleri-affär vid Gatsch, der Bellingska husar-

regimentet, som egde mer än dubbel styrka, blef med förlust tillryggaslaget, d. 18 Sept. mötte Spr. Öfverste Bellings 1200 hästar, hvarmed nu omkring 2400 man infanteri förenats, men slog fienden åter på flykten, tagande nio Officerare och vid pass 300 Grenadierer tillfånga; d. 22 Sept. tillbakaslog han fienden vid Schillermühl i en cavalleri-affär, oaktadt Svensken var underlägsen till antalet; ännu sednare slog han tillrygga ett fiendtligt commando vid Ferdinandshoff, betäckte arméens retraite öfver Peeneströmmen, då fienden alltid med förlust blef afslagen, liksom under vinterqvarteren, då han med sin corps hade bevakningen på arméens högra flygel från Triebeses till Damgarten. Den 23 Dec. ryckte han in i Mecklenburg, der han tog 130 fångar samt ett vackert magasin, då Öfv. Bellings corps af 1500 hästar särskildt förjagades vid Malchin med förlust af en Officer och 20 husarer. Ännu d. 31 Dec. finna vi honom i elden. Han anfölls då af Prinsen af Würtemberg och Öfv. Belling i förening, då deras corpser utgjorde 7 à 8000 man, försvarande sin post under tre dygns attaquer, tog sjelf fångar, men förlorade ingen man utom dem som stupade under deras tappra motstånd. Öfverste-Lieut. 1761 med årlig pension af 400 dlr s:mt. Vi ha anfört dessa bravour-bevis, för att i någon mån förklara det anseende, vi sednare finna honom ega inom militären, samt det höga språk vi få se honom föra mot sin Konung, utan att Kungen dervid finner annat att göra, än att öfverse. Detta allt är dock smått mot hvad våra hjeltars meritlistor från 30-årakriget kunnat uppräkna. År 1762 blef Spr. placerad Öfv.-Lieut. vid Gula Husar-reg:tet och Ledamot i en Militär-conselj under Fältmarsk. Gr. A. Fersens præsidium, der han uppgaf förslag till ett Exercitie-reglemente för Husar-regimenterne, som K. Maj:t stadfästade. 1766 Ledamot i Finska fästnings-commissionen, dervid han författade och uppgaf den defensionsplan för Finland, hvilken Commissionen framgaf som sitt betänkande och som af K. Maj:t 1769 gillades och stadfästades. Han hade 1766 blifvit Friberre på sin äldre broders nummer (introducerad jemte honom 1776), och 1767 flyttats till Öfverste-Lieut.-indelning vid Lifdragonerne. 1769 Öfverste för Nylands och Tavastehus Läns Dragoner jemte Karelska Esquadronen. Var 1769 Led. af Secreta-Utskottet, hvaraf man finner, att han i politik tillhörde Hatten. I nämnde Utskott uppgaf han förslag till nya organisationer med åtskilliga reg:ter, hvaraf verkställandet uppdrogs honom, som 1771 medhann att fullgöra sitt uppdrag.

Detta var den man, som bröt 1720 års regeringsform, hvilken 1756 var så stark, att hon kunde krossa en hvar, som räckte sin arm emot densamma. Väl finna vi att främsta orsaken låg i folk-ombudens oförstånd att rubba den jemnvigt, som en grundlag bör åstadkomma mellan olika regeringsmakter, deras oförmåga att skilja mellan lagstiftning och lagskipning, mellan den skattbeviljande och exsecutiva makten och mera sådant; men utom en man af Öfv. Spr:s energi och personliga anseende inom militären hade Sveriges dåv. regenter, Embetsmännen, sannolikt ej så lätt dethroniserats.

Geijer skrifver: "Ej första tanken på en Revolution, men väl första planen till dess verkställande under dåv. omständigheter, synes ha utgått från Öfversten Frih. Jakob Magnus Spr., vid Riksdagen (1771) Chef för den mest af unga Officerare bestående royalistiska klubben, som kallades *Svenska Botten*"; och meddelar utur Öfverstens berättelse om revolutionen 1772, hvaraf en afskrift finnes på Upsala bibliothek, åtskilligt, hvaraf ett och annat här må bemärkas. Första förtörnelsen mot den dåvar. friheten synes ha väckts hos Spr. deraf, att Mössorna afslogo de "öfvertalige" nyadlade familjernas introduction på Riddarhuset. Spr. väckte motionen och vann sympathier hos dem, hvilka han velat hjelpa, ehuru han ej förmått. Väl var han förut vred på de "dåraktige" Ständerne och hade redan syftet att omaka dem, då han sträfvade att på nämnda sätt vinna den yngre adeln, men först då han märkte sig ha blifvit en liten makt genom opinionens inflytande, började han, som det synes, studera Macchiavelli med besked. Han utkastade den i Sverige välbekanta planen att söndra Stånden, för att neutralisera deras inflytande, sökande så ställa, att två stånd måtte stanna mot två, för att derigenom skaffa Konungen ökad makt. Prestståndet sökte han vinna såsom patron för de nyadlade, dit biskopssöner hörde, bondeståndet frestades genom att köpa en viss Mössa, som hade 30 bönder under sin styrsel. Dertill fordrades en t:a guld, hvilken franska Ambassad. Vergennes lofvat anskaffa. Man ser här nyttan af att ha lagstiftare utan egna opinioner, som således gerna för penningar antaga meningar för att ändå ha några dylika, kanske annars färdiga att sjelfva ge pengar för sådan vara, som ändå anses passande att besitta. Konungen gillade Spr:s förslag; men Sinclaire gjorde det om intet, sedan han gjort sin separatfred med Mössorna. Desse ville nu hämnas på Spr., uppviglande mot honom en process från hans rust-

hållares sida. Desse leddes af RiksR. Esbj. Reuterholm. För stolt att falla Mössorna till fota för att conservera sig för en process, som kunnat bli kinkig, såg Spr. följaktligen ingen annan utväg att sauvera sig, än en revolution. Detta är hans egna ärliga bekännelse. Men till hans heder bör dervid ej förglömmas, att han mer än den äldre brodern och Toll samt de öfrige revolutionsmakarne tänkte på det som blifva skulle då Fredrikshalls-constitutionen afdankades. "Jag hade gerna sett, skrifver Spr., att Konungen velat antaga det Engelska regeringssättet, medelst inrättning af andra parlamenter (kamrar), nemligen vissa fullmäktige af hvarje bänk hos adeln jemte biskoparne i det ena, samt borgares och bönders fullmäktige i det andra. Men Konungen trodde, att detta, såsom alldeles nytt, skulle blifva mindre behagligt och att Gustaf Adolfs regeringsform skulle falla mer i smaken." Spr. ansåg sig ej böra envisas, märkte väl att Konungen i det project han i Juni 1772 vid Loka utarbetade, biträdd af C. Scheffer, skansat väl för sig, men var nöjd, då folket hade sjelfbeskattningsrätten och Konungen ej egde illudera detta privilegium genom rätt att börja krig, anseende mycket vunnet då det vidunderliga närvarande regeringssättet försvunnit. Första tanken hos Spr. var att som i Rom få Konungen utnämnd till Dictator på 12 år, derefter man med lugnade sinnen kunde åter börja att bearbeta statens författning. Detta förslag behagade Vergennes, hvars råd Konungen sökte, mer än förslaget om ett närmande till Engelska författningen. Han ansåg nemligen att svenska presterskapet, såsom vanligen utgånget ur och med sina barn återgående i folkets sköte, hade djupare försänkningar hos folket, än hos adeln och att biskoparne derigenom i sjelfva verket ej representerade menige Clereciet, således ej heller med sina vota, så conformerade med adeln de kunde beräknas bli, kunde betyda det som de engelska prelaterne, ofta till födseln förbundne med Päriet, betyda i England.

Då Konungen under Päsken 1772 var på Ekolsund, skref Spr. flitigt till honom. Brefven förvarades bland Gustavianska papperen. Troligen rapporteras der om eldar, hvilkas påtändande ej varit främmande för baronen. Nu kastades der eld och lågor inom det ena ståndet mot det andra. Hos borgrarne föreslog man indragning af biskoparne, likse.n af vissa regimenter, præsidenter i Collegierne o. s. v. Ofrälseständen sades vilja sätta tre ofrälse militärer på ett Rådsförslag. Allt dylikt verkade. Vid denna tid kom Toll

till Spr. — hans mästare i Macchiavellism. De hade varit bekanta från 1762. Vi ha sett huru Öfversten förde Toll till sin bror Generalen, hvilken kräfde, att T. ej finge tala med Öfversten i ärendet. Snart aflägsnade Ständerna Jakob Spr. till Finland, dit han just önskade komma. Man har ansett att brytningen emellan Konungen och Spr. hade sin första anledning deri, att den hemliga fullmakt, Konungen gaf honom vid hans afresa till Finland, var ej fullt lik hans vanliga handstil och försedd med ett otydligt sigill. Konungen hade dittills alltid skrifvit *Gustav*, men skref här *Gustaf*, hvarmed han fortfor, sedan revolutionen lyckades, förklarande för Spr., att om den misslyckats, Konungen kunnat draga sig ur spelet genom att neka sin underskrift och inför domstol bevisa falskheten, derigenom att H. Maj:t veterligen aldrig begagnat det der använda stafsättet. Märkligt är dock, om detta snilledrag så kunnat förtörna Spr., som täflade i dylika påhitt under hela tiden.

Det är bekant, att Spr. revolterade Finland lika skickligt som Toll Skåne. Den 27 Aug. 1772 undertecknade Garnisonen på Sveaborg den af Spr. och Cosswa (Anckarsvärd) förestafvade eden, aftryckt i De la Gard. Arch. XVIII. s. 3, 4. Redan d. 14 Aug. satte Spr. sig i spetsen för 60 lätta dragoner af sitt reg:te, d. 16 satte han sig med 22 bland dessa 60 i besittning af Sveaborg och Helsingfors, bringande garnison, gouvernementet och borgerskap att deltaga i revolten. Sedan han i densamma indragit Lovisa och Borgo militär- och civil-myndigheter, afseglade han d. 23 Aug. med 800 man för att understödja revolten i Sverige. Först d. 5 Sept. kunde han, hindrad och skingrad af storm, landstiga vid Dalarön. Konungen hade nu i Stockholm "anticiperat" revolutionen, liksom Adlercreutz sedermera gick Adlersparre i förväg, men mötte d. 7 Sept. de ankommande Finnarne utom staden och dubbade anföraren framför fronten af sina medbragte troppar till C. S. O. m. St. K., utnämnande honom d. 9 Sept. till Gen.-Lieutenant. Snart blef han Öfverste för Lifgardet, hvarmed Lätta Dragoncorpsen då förenades. I Dec. öfverlemnades honom directionen af finska fästningsbyggnaden. Han var nu, sade man, rikets mäktigaste undersåte.

Vi vilja höra K. Gustafs yttrande om sina känslor för Spr. vid revolutionstiden. Den 29 Juli 1772, då Spr. stod färdig att afsegla, skref Gustaf vid öfversändandet af den ofvanomrörde instructionen, undertecknad *Gustaf*, i en enskild biljett: "Jag lägger i edra händer hemligheten af mitt

lif och jag fruktar ingenting i denna punkt. Jag beder eder än en gång att spara er och ej utsätta edra dagar, som i detta ögonblick äro så nära förenade med Statens välfärd. Finner ni motstånd, är bättre att uppgifva företaget än att bringa eder lycka på fall." (Geijers öfversättn.). Vid första underrättelsen om Spr:s ankomst d. 7 Sept. svarade Konungen: "Jag emottager i ögonblicket edert bref. Det är i mitt hjertas glädje jag säger eder det. Det är eder, näst Gud, jag har att tacka för mitt rikes frälsning. Utan eder skulle jag aldrig vågat företaga detta verk. ... Jag skall omfamna eder som min och statens befriare. ... Jag hoppas se eder snart och säga eder, huru mycket jag älskar eder."

Och denne vän var den förste, med hvilken Konungen offentligen bröt. Den 6 Mars 1774 skref Gustaf till C. Fr. Scheffer: "Jag kan ej besluta mig till ett af de vigtigaste stegen i min lefnad, utan att inhemta edert råd. Ni gissar väl att det angår Sprengtporten. För några dagar sedan uppstod ett slagsmål, i hvilket några dragoner voro inveckllade. Kortligen man måste sätta en Krigsrätt. Det faller Spr. (Chefen för Gardet) in att befalla, emot Gardets privilegier, att en Cornett och en Corporal af Dragonerne skulle sitta i Krigsrätten och der taga plats framför Fänriken och Underofficeraren af Gardet. Han lät derom gifva mundtliga ordres ... och kom till mig. ... Jag ville inhemta Senatens tanke. ... Efter att ha inhemtat Senatens tanke, lät jag i enlighet dermed utfärda ett bref. ... Nog af, sedan han fåfängt försökt att få mitt bref återkalladt, begärde han sitt afsked. Jag ... föreslog till och med om ingenting kunde försona honom med Gardet ... att inkalla honom i Rådet.... Han yttrade, att dessa förslag voro lika många affronter och att han endast önskade qvittera en tjenst, som han ej längre kunde bibehålla med heder. ... Jag tillade: Ni är i detta ögonblick ond: i morgon skall ni finna, att ingen kan bättre betänka edra fördelar än jag. Han gjorde en djup bugning och gick ut, men endast för att söka Stats-Sekret. W. och till honom öfverlemna den afskedsansökan, som jag här bifogar.... Jag tillstår för er, att jag känner mitt hjerta sâradt både som vän och som Kung. Jag kände att min vrede var för häftig och jag fruktade att ej kunna moderera mig. Jag tog på ögonblicket det beslut, att sätta mig ur stånd att skada honom. Jag skref till honom närlaggde bref, återsände med det afskedsansökningen genom hans bror och bad helsa, att jag ej önskade se honom på några dagar. ... I går fick jag hosföljande svar. ... Jag ser mig

tvungen att bevilja honom hans begäran. . . . Jag . . . gifver honom i pension beloppet af hans löner på min enskilda cassa. Jag hade ämnat gifva honom detta på stat. Men man rådt mig att bibehålla någon tygel på honom, i händelse af några utfall, hvaraf han väl vore capabel, och då saken är densamma, har jag följt detta råd, som är Höpkens. Se der det parti jag slutligen tagit. Men edert bifall är så väsendtligt för mitt lugn, att jag med otålighet väntar på edert svar."

Vi ha låtit Kungen förklara sig i denna cause célèbre. Slagsmålet hade stått mellan Dragoner, Gardister och Brandvakter. Spr. var Chef både för Dragonerne och Gardisterne och i kraft af K. Brefvet af den 6 Oct. 1772 hade Konungen förklarat att begge corpserne hörde under samma jurisdiction. Rådet åberopade Lifgardets uråldriga privilegium att alla mot detsamma angifna brottmål endast skulle afdömmas vid Krigsrätt, formerad inom dess egen corps, förklarande att det privilegiet ej kunde anses upphäfvet deraf, att Lätta Dragonerne nu hade samma Chef och samma Justitiarius för civila mål. Dragonerne voro ej samma corps, utan en med K. Maj:ts Lifgarde adjungerad. I denna ömhet om privilegier kunde den compromettérade Spr. blott se en intrig att aflägsna en besvärlig rådgifvare. Han hade sjelf sett hvad alla Ståndens privilegier betydde 1772 för samme Konung, som 1774 så ömt nitälskade för några slagskämpars föreburna privilegium bland Gardisterne. Då Kon. Gustaf, som kände den oböjlige Spr. och som hade samma oböjlighet att tacka för sin makt både öfver gardister och rike, lät det bli en Senatsfråga, så var Rubicon passerad. Derefter var han skyldig sin kronas heder att uppoffra "vännen"; och kan sägas genom pensions-anbudet, äfven med den misstanka som bestämde formen, ha samlat glödkol på Spr:s hufvud.

Den 1 Mars 1774 kl. 11 på qvällen återsändes Spr:s afskedsansökan med ett bref. Orden i afskedsansökan, hvarmed han anhöll att inför laga domstol få göra redo för sin vandel, i stället för att få erfara hvarjehanda vedervärdigheter och omilda tydningar af sina göromål i K. Maj:ts tjenst, hade sårat djupt. Documentets framläggande i Rådet skulle, hette det, störta honom i den afgrund, mot hvilken han i sin vrede sjelf ilade. Derföre återsändes den. "Ni är sjuk, min vän. . . . Betänk att det (mitt sista ord) är dicteradt af en känsla, som ni åtminstone bör respectera och som kanhända å er sida förtjente att mera besvaras." Härpå svara-

de Spr. i underdånigare ton, ehuru han skref sig upp till allt större häftighet. Han nämner om den tid, då han var nästan utan rival i Konungens förtroende, men att just detta retat hela hofvets afund och gjort honom till martyr på en plats, der han mot sin vilja nödgats qvarstanna. Han utpekar särskildt en fiende, hvilken han kallar den infame. (Denne lär han särskildt utmanat, börjande utmaningen: Du infama niding!). Han förnyade afskedsansökningen, åberopande sin helsa. Det beviljades nu och Konungen skref: "I det ögonblick, då jag ser mig från eder skiljd, kan jag ej neka mig den tillfredsställelsen att för eder upprepa hvad jag i dag förklarat inför Rådet (då jag förkunnade att jag gifvit efter för det beslut ni tagit), att det är eder ensam näst Gud, som den äran tillkommer att hafva frälsat vårt gemensamma fädernesland ifrån den bedröfliga belägenhet, hvari det sig befann, och ifrån den ännu olyckligare belägenhet, som väntade och på så nära håll hotade detsamma. Ni kan deraf dömma, hvad det skall kosta mit hjerta. ... Njut der (i edert lugn) den ljufva tillfredsställelsen, att se edert fosterland genom edra åtgärder räddadt och af vissheten att med eder taga saknad, aktning, vänskap och tacksamhet af den som alltid skall vara eder väl affectionerade *Gustaf.*"

Dermed följde ett pensionsbref på 30,000 dlr s:mt årligen, jemte tillåtelsen att få personligen uppvakta. Spr. nekade mottaga pensionen, men Konungen förklarade att den då skulle utbetalas för hans arfvingars räkning, så länge han lefde: och det blef dervid.

Geijer yttrar, då han slutat historiken om afskedet: "Man ser hos denne man ett häftigt, oroligt, äregirigt, men i grunden hederligt sinne. Han kan ej lida den ungdom, hvilken nu vid hofvet gör sig gällande, och de gamle partigängarne (numera konungamaktens underdånige tjenare) låta honom med allehanda förtret umgälla att han gifvit planen till revolutionen. Med dennas frukter blef han alltmer missbelåten och plågade, ur sin enslighet, Konungen med memorialer och skrifvelser af det skarpaste innehåll och uppfyllda af de mörkaste förutsägelser." Geijer anför prof. Sällan var väl en undersåte ett så hörbart samvete för sin Kung. T. ex. "Man beskyller E. Maj:ts charakter för så mycken duplicité, att E. Maj:t hvarken eger eller kan ega någon uppriktig vän och tjenare." "E. Maj:ts svaghet för gunstlingar, E. Maj:ts besynnerliga inclination för ungdom och favoriter, som åstadkommit så mycken indisciplin, har

hos många degenererat, om jag så törs säga, ända till förakt.... Man misstänker ej utan stor anledning, att E. Maj:ts afsigt skall vara att liksom omskapa hela nationen så till seder som tänkesätt, i likformighet med vissa andra nationer, hos hvilka pluraliteten af en medfödd naturlig böjelse tänka med sådan legereté, att de ej sällan preferera det qvicka, frivola, nöjsamma, brillanta, framför det mogna, reela, allvarsamma, nyttiga." "Det är, tillägger Geijer, en olycksstämma, som tidigt i sig förenade allt hvad sedermera med rätt eller orätt blef Gustaf III förekastadt." Han sökte blidka Cassandra-rösten med blåa bandet 1778, åtföljdt af ett bref, som innehöll försäkringar om förbindelser och beklagelser öfver de olyckliga omständigheter, som vållat söndringarne. Spr. mottog Orden och valde till motto: *Bona conscientia spernit adversa.* Hans ånger öfver att ha satt en enda menniska i tillfälle att missbilda ett helt folk, der förut den ene kunde afnöta den andres lyten och ojemnheter, öfvergick slutligen till en verklig sinnessjukdom. År 1784 upphörde han att skrifva till Konungen. Den 3 Febr. 1786 skref Konungen till C. Scheffer: "Baron Spr. är nära slutet af sin oroliga bana. Man säger att sedan några dagar gudsfruktans tröst hos honom efterträdt vreden och misstankarne." Han bodde på Biskopsudden (på Waldemarsön eller nedra Djurgården), hvilken förlänats honom af Konungen och gjorde der flera förbättringar så i anseende till byggnader som uppodlingar. Här dog han 1786. Troligen tröstade sig K. Gustaf lika lätt öfver den förlusten, som han intygade sig lätt tröstad, då Aposteln i Strengnäs, Biskop Serenius dött. Spr. hade aldrig varit gift.

Vi ha varit utförlige, ehuru vi ändå förbigått mycket af interesse i nyare urkundsamlingar. Men sådane män, som haft Sveriges öde någon tid eller stund i sin hand, kräfva alltid en särskild uppmärksamhet i biographien.

Det första felsteg af Jakob Spr. var, att ej skaffa sig sin nya grundlag med tvåkammars-representationen undertecknad af *Gustaf*, förrän han frånryckte folket den frihet som fanns; derefter måtte han gerna medgifvit K. *Gustav*, att förneka sin underskrift, om företaget misslyckats. Det hade ju ej varit så svårt att som Er. Brahe dö i en blink, som att dö i tolf år på Biskopsudden. Det är så mycket oförlåtligare, som han före revolutionen begripit sin Kungs charakter och således bort kunna undgå att sucka sitt *non putaram.*

Skrifter: Berättelse om 1772 års revolution med orig.-bilagor, i Ups. Bibl.

(Källor: Gustavianska Papperen. — Tolls berättelse om 1772 års revolution på Löberöd. — De la Gard. Arch. XIV — XX. — Rehbind. Adels Matrikel. — Heml. Handl. hörande till Hist. efter K. Gustaf III:s anträde till regeringen.)

4. SPRENGTPORTEN, GÖRAN MAGNUS.

Yngste sonen af *Magn. Wilh. Spr.* i dess sednaste äktenskap med *Elsa Catharina Ulfsparre*, född 173 . Likasom de äldre bröderne valde han efter en vanlig studiicurs den militära banan, blef Stabsadjutant, Capitaine i arméen d. 18 Dec. 1761, hvarifrån han transporterades till Sprengtportens regim:te. R. S. O. 1767. Secund-Major 1770, biträdde bröderne vid revolutionsrörelserne; Öfv.-Lieut. i arméen d. 12 Sept. 1772, derefter vid lätta Dragoncorpsen, troligen innan brodren 1774 lemnade Chefskapet. Öfverste för Savolax Infanteri-reg:te, Carelska Dragon-corpsen, Savolax fotjägare samt Kymmenegårds och Rautalambi bataljoner d. 9 Mars 1775. Nu först ådrager sig denna yngste broder en allmännare uppmärksamhet. Han satt tvifvelsutan vid sin broder Jacobs sjuksäng och insöp hans tänkesätt om K. Gustaf. Deraf följde steg, som följdes af Göran Spr-ns begäran om afsked, hvilket utan invändningar bifölls d. 27 Maj 1780. Vi spörja honom sedan som Öfverste för en fricorps i Holländsk tjenst, hvartill han utnämnts d. 17 Jun. 1785. Detta var blott en omväg till Ryssland. Han blef verklig Kammarherre och General-Major i Rysk tjenst d. 21 Oct. 1786. Härvid är annat att märka, än vid vanliga äfventyrares lopp efter högre fullmakter i främmande potentaters tjenst. G. M. Spr. hade nog haft skälig anledning att skynda ur Svenska tjensten. Trettondagen 1784 hade han om morgonen kommit upp till Hert. Carl och på egne och flera Finnars vägnar tillbudit honom att blifva Storfurste af Finland, som skulle såsom oafhängigt af Sverige sättas under Rysslands protectorat som en fristat. Hertigen afslog ej propositionen, utan sökte uppehålla Spr. Som den närvarande Cavaljeren, Baron Carl Bonde, den trovärdige berättaren (se De la Gard. Arch. XX p. 182), fick del af ärendet, kan man ock vara viss att Hertiginnan utspanade det och att således underrättelse ej kunde undgå Konungen, hvarefter det väl var säkrast för Hr. Göran att fly. Nu begrep väl K. Gustaf klart, hvarföre Ryssland ej ville erkänna revolutionen af 1772 och när han utan tvifvel hade alla skäl till misstanka, att det nämnde sättet att slita Finland från Sverige utan att de jure

lägga det under Ryssland, hvilket redan spökade i flera finska ädlingars hufvuden på 1740-talet, hade bifall i Kejsarinnan Catharinas cabinett, synes han ha haft tillräcklig *politisk* anledning att genom 1788 års krig hellre förekomma än förekommas, *om* neml. hans grundlag gifvit honom rätt att förklara krig och han bättre anstaltat om förbund och finanser före krigets utbrott. Enligt Bisk. Faxes anteckning yttrade K. Gustaf i sitt tal på Rikssalen d. 3 Febr. 1789. "Det torde vara bekant, att ett project varit i Ryssland för längre tid tillbaka, att söndra Finland från Sveriges krona och under namn af independent stat lägga det till den Ryska. Bestuchef skall i sin tid ingifvit ett dylikt till Kejsarinnan Elisabeth, och det sägs att det redan varit upptänkt af Czar Peter den I:ste; åtminstone lärer ingen tvifla, att det verkligen varit å bane under Elisabeths tid, då exemplar af den kungörelse, som hon derom lät utgå i Finland, förvaras i flere Bibliotheker. Men hvad Czar Peter grundat och Elisabeth försökt ville Catharina den II:dra utföra. Det var till den ändan hon nu sökte stifta den oenighet mellan mig och eder, som syns tändas i några oroligas sinnen, och som skulle bereda henne en lätt väg, att beröfva oss Finland och vårt rike sin sjelfständighet, att utvidga sitt stora rike och hota flere regerande magter med undergång. Denna stora plans utförande har under de sistförflutne åren varit ett af denna Kejsarinnas angelägnaste göromål. Hvad medel hon dertill brukat, kommer jag nu till att nämna, ehuruväl de genom ryktet torde vara bekante, åtminstone har jag om dem haft underrättelse, då de voro minst kunnige, men tillika förmodat att de kunde häfvas och med tiden försvinna; hvarföre jag också är så mycket mer förundrad öfver att de verkligen blifvit nyttjade. Det som mest rörer mig, är att de varit utförde af en Svensk medborgare, hvars namn jag icke utan största oro här måste nämna, och det är Öfversten, Baron Sprengtporten. Då denne ärelystne Herren uppehöll sig här, ådagalade han flere vedermälen af sin elaka benägenhet till stiftande af oenighet och tvedrägt inom sitt fädernesland, och jag trodde mig blifva bäst af med denne orolige undersåte när jag gaf honom tillstånd att resa utrikes. Han begaf sig nu till Frankrike, för att der besöka den ryktbare Franklin, vid den tid då man i Parlamentet rådgjorde om sista kriget mot England; det var på detta fält han trodde sig finna tillräckligt utrymme för sin ärelystnad. Men denna böjelse blef ej der uppfylld, ty när han hunnit dit, voro desse tvistigheter redan bilagde. Han upp-

tänkte då ett annat sätt att upphöja sitt namn; men beklagansvärdt på Sveriges bekostnad, det att förråda sitt fädernesland och afsöndra Finland från Sverige. Att detta verkligen varit hans föresats bevisar det project han derom inlemnat till Ryska ministern i Haag i början af år 1786. Detta emottogs med så mycket bifall, att Baron Sprengtporten anmodades återvända till Sverige för att det verkställa. Under sista Riksdag anlände han ock hit. — Hvad hans ankomst verkade på många sinnen förmärktes tydligen genom de gnistor till oenighet, som vid samma riksdags slut begynte framlysa. Han arbetade alltjemt på sin plans utförande, och hade till den ändan flera gånger här i hufvudstaden öfverläggningar med sina lika tänkande vänner och flere som han sökte förmå till ingående i sitt tänkesätt. Men han begifver sig omsider till Ryssland, der han väntar att skörda frukter af sitt arbete för dess Kejsarinna, der han tror sin ära få lysa i dess mest fulla glans. Nu sparas inga hemliga stämplingar: nu brukas alla fina ränker: nu försökes allt, att draga de redlige Finlands invånare från den kärlek de hysa för sin Konung och Fosterland, den hvilken så ofta eldat dem, att tappert strida till begges försvar, den hvilken ännu brinner i deras hjertan och hvaraf jag, under min hastiga genomresa, hade så lysande prof förlidne sommar."

"En dag var ernad att uppbränna alla våra dervarande trossbodar, så att Finland, beröfvadt alle försvarsmedel, skulle utan minsta motstånd falla i Catharina den II:dras händer, och hon blifva ensam rådande öfver alla land från Nordpolen till Svarta hafvet, händelser, som kunnat öppna henne tillfälle, att föreskrifva lagar för hela Europa. Nu utrustas ock en betydande flotta till Medelhafvet, hvilken, om den hunnit sin bestämda ort, hade verkat Ottomaniska Portens, Sveriges angelägnaste bundsförvants, totala undergång. Vårt rikes ära, dess sjelfständighet, Finlands räddning och hela Europas väntan fordrade nu, att jag skulle visa mig. Jag förmodade att genom krigsmagtens skyndsamma öfverfart och Örlogsflottans hastiga upptackling och utlopp till sjös, kunna imponera på Ryska Kejsarinnan. Jag ville öfvertyga Finska Nationen, att dess trohet icke längre skulle lemnas obeväpnad, utsatt för en förrädisk grannes mest farliga förförelser, jag ville visa, att hopp ännu var qvar, att återfå de länder under Svenska spiran, som derifrån icke längesedan äro förlorade och utom hvilka besittningen af Finland alltid är osäker. Men jag har begått ett fel,

och jag är den förste, som tillstår, att jag har begått det. Jag borde anbefallt min Bror, Hertigen af Södermanland, att bemägtiga sig den Ryska Escadre, som kryssade i Östersjön: en sak som kanske gjort slut på hela kriget innan det begynts: men min böjelse till fred, den jag ännu hoppades, hindrade mig att taga en sådan författning. Hufvudflottorne råkas omsider och krigslågan itändes och brinner ännu."

"Här gafs ock icke beqvämligare tillfälle. I Viborg var intet krut; i Fredrikshamn icke mer än 2 eller 3000 mans besättning och fästningen vid Nyslott ganska svag och utan garnizon, så att mellan Petersburg och Svenska gränsen icke voro mer än 4 och högst 5000 man beväpnadt manskap: Jag tror och nästan kan försäkra, att om alle vid våra operationer i Finland gjort sin skyldighet, jag kunnat båda eder, att vi nu innehade Finlands gamla gränsor; men här måste täckelset föredragas. Nu uppvaknade tvedrägtsandan, nu utspriddes de mest elaka rykten, alla osannfärdiga, men alla mot mig, för att kunna skilja mig och eder från hvarandra, mine älskade undersåtare, vi som med de heligaste band äro förenade, och hvars förening utgör begges vår styrka. Jag är Konung och jag är Medborgare, rikets ära är min ära, dess sjelfständighet mitt bestånd, men man sökte att rubba dem båda. Mina anstalter ansågos för farliga företaganden, ledande till rikets förderf och inskränkande af undersätares fri- och rättigheter. Man sade att allt var i oordning och att proviant felades, oaktadt tillräckligt förråd deraf öfverfördes till Finland i Maj och Juni månader, och till bestyrkande hvaraf jag nu skall öfverlemna till Riks. Ständ. Utrednings-Commission uträkning öfver allt som åtgått, hvaraf kan intagas, att der icke varit brist på Proviant. Men det som mest oroar mig är den verkan Ryska Kejsarinnans stämplingar mot mig och rikets sjelfständighet haft på en del af vår krigsmagt. Jag är för mycket Svensk, att för den oro, som mitt inre hyser öfver desse Svenske mäns förhållande emot sin Konung och fosterland, vidare omtala dem; det bör jag likväl nämna, att några äro satte i häkte, och några hafva genom flykten undandragit sig lagens hämd. Emellertid har hela landet blifvit uppfyldt af ogrundade rykten, invånarnes sinnen skingrade, okunnige hvad de skulle tro eller inte tro, somliga upphetsade, de mesta villrådige. Fjorton dagar efter min afresa härifrån till Finland förblef Ryska Ministern Rasumovsky quar i hufvudstaden, och hvad han på denna tid och äfven under sin resa, då han på flere ställen var uppe i landet, arbetat

till missnöjes uppväckande emot mig, till öfvertygande om Ryska Kejsarinnans välvilja emot svenska undersåtare, har visat sig i de bedröfligaste följder, hvilka om vi kunde förekomma, skulle vi tillvinna oss samtidas agtning, och efterkommandes beröm. Och det är just vid desse omständigheter, då vi äro hotade af utländska fienders både uppenbara våld och hemliga stämplingar, då vi äre söndrade af invärtes split och oenighet, jag nu sammankallat Eder, Gode Herrar och Svenske Män! att med gemensamt bemödande förekomma eller åtminstone emotstå desse för riket så farlige försök; det är icke mindre än rikets heder, säkerhet och sjelfständighet, som äro föremål för Edre öfverläggningar: men det betydligaste ämnet är då att uppfinna utvägar till ett så godt ändamål, och första frågan blifver: huru skole vi erhålla fred och säkerhet för våre besittningar, för vårt rikes besittningar, för vårt rikes sjelfständighet? Förmodligen lärer det säkraste medlet dertill vara, att vi, uti inbördes enighet, med förenad styrka fortsätte hvad påbegynt är, genom skyndsamma tillrustningar vise oss nog modige, att ej rädas en spotsk fiende, nog färdige, att möta den med gammalt svenskt hjeltemod och styrka"... (De la G. Arch. XVIII: 91 f.)

Vi ha låtit K. Gustaf tala. Det är en fråga, som en gång skall bli historisk. Mot den yngste Spr. har han en så god sak, att det måste anses såsom höjden af Svenska Adlens förvillelse och Ståndsopinionernas makt att förbise Fäderneslandets fara och förderf, när vi ej finna en enda ansedd Riddarhustalare uppträda mot en Riddarhusmedlem, som i Oct. 1788 blifvit Chef för ett Ryskt Dragonreg:te och som sådan förde afvog sköld emot fäderneslandet. Då Lagman Steenhof på Riddarhuset erinrade, att Konungen förklarat Bar. G. M. Spr. såsom en förrädare och det var allmänt kändt att han förde Ryssar i elden mot Svenskar, halfrädd frågande, om det ej kunde vara ett värdigt ämne för en ventilation inom det "för nu och evärdeliga tider vördnadsvärda samfundet", yttrade Generalen Grefve Fredr. Horn (den tilltänkte *"Grefve Gustafsvän"*, som efter Plommenfeldska processen blifvit en *Gustafs fiende*, fostrande i sin son en *Gustafs mördare*): "med grämelse och bestörtning har jag från thronen hört som förrädare nämnas en af detta stånds ledamöter, Öfversten Sprengtporten, öfver hvars stämplingar H. M:t af nåde ej ville draga täckelset undan... Men, mine Herrar, K. M:t.. är icke mer än andra menniskor fritagen från den olyckan, att kunna villas och föras bakom ljuset

af falskeligen förebragte angifvelser." Någon begärte Steenhoffs förslag på bordet, ändå ropade ståndet i massa, att frågan om Spr. borde alldeles förfalla. Och i stället talades högljudt om straff för den som talat illa om Sveriges adel och höllos de mest klangfulla panegyriker om allt stort i vår historia *såsom utfördt af adlen*, utan att man påminte, att inga andra fått innehafva Chefplatser, under det *folkets* djupa leder vunno slagen åt härförarne.

Man undrar verkligen, att "Aristokratfördömandet" i vår historia ej blifvit efter slika händelser skarpare än det ännu kan öfverklagas ha varit, oaktadt skrikets ofta bevisliga orättvisa, lika uppenbar då adlen fick klander för allt ondt, som då den fick äran af allt godt (så länge blott adlen hufvudsakligen intresserade sig för det politiska, måste ju både det rätta och det orätta i vår politik kunna tillskrifvas vår adel.)

Emellertid dömdes G. M. Spr. af Åbo Hofrätt från lif, ära och gods d. 9 Febr. 1790, hvilken dom K. M:t stadfästade d. 15 Mars s. å.

Samme Baron Carl Bonde, som berättat om Spr:s anbud af Finlands Hertigkrona Trettondedagen 1784, visste så mycket säkrare, att Anjala-förbundets Chefer 1788 förnyat anbudet hos Hertigen, som Hertigen derom skriftligen underrättat referenten i Nov. sistn. år. Men de hade nu begärt att med 10,000 man under Hertigens befäl få gå till Stockholm och afsätta K. Gustaf och utropa Hert. Carl till Kung, troligen såsom det enda villkor, hvarunder de kunde låta Finland qvarblifva förenadt med Sverige. Baron Carl Bonde försäkrade, att han nu såväl som 1784 afstyrkte allt lyssnande på förrädares anbud.

På K. Gustaf III:s och Exellensen C. Bondes auctoritet kunna vi tryggt antaga, att G. M. Spr. åsyftat ingenting mindre än att rycka Finland ur Sveriges famn, utan att strax lägga det i Rysslands. Möjligen leddes han som Finne dervid af en närmare omsorg om Finland såsom fosterland, än om Sverige, och hade uppgjort för sig sjelf drömbilder om större lycka för ett Hertigdöme Finland, hvilket både Sverige och Ryssland hellre skulle se skildt från än förenadt med grannen. Har en tanke först slagit rot i en menniska, så plägar hon nog sedan skaffa sig vackra skäl.

Att Anjala-förbundet sprängdes af Gustaf III genom ett mästerstycke af intrig, i följd hvaraf man sedan påstod att han tillställt hela upptåget, är ej osannolikt. Vid första upptäckten af complotten synes man ha misstänkt Toll att

i förening med Sprengtporten narrat Sveriges Konung in i fällan, van att se Tolls snille uti intrig, men var det ej Toll, som lärde Konungen att genom sjelfva favoriten Öfversten Baron Lantingshausen, Ax. Fersens systerson, communicera sig med förbundet, låtande ett rykte utgå, att Konungen ej ogerna såge att förbundet gjorde fredspropositionen hos Kejsarinnan, hvarföre det borde bli talrikt! Klart var, att när förbundet innefattade helt andra elementer än den finska nationalitetens organer, desse sednares drömmar skulle bli farliga att inom förbundet förtälja. Förbundet förklarade emellertid att det var för högsint (dock uttogs ordet vid renskrifningen), att vilja till någon annan än K. Gustaf lemna omsorgen om att fullända fredsunderhandlingen. Emellertid hade Spr. vunnit så mycket hos Hertig Carl, att ett möte mellan honom och Storfursten var berammadt, och att Hertigen skref derom till Mich. Anckarsvärd d. 17 och d. 25 Sept. 1788. Hertigen ville tala med Storfursten *om fred och lugn* och sedan *med all kraft arbeta på andra tomen af vår historia.* Jag har sjelf sett dessa originalbref. Se De la Gard. Arch. XVIII. s. 71, ehuru jag der ej uppgifver till hvem Hertigen skrifvit de brefven. Den 1 Oct. skref C. G. Armfelt till Öfversten Baron Pfeif, huru han dagen förut erhållit ett oväntadt svar af General Sprengtporten angående beskickningen ifrån ryska sidan till Hertig Carl, äfven som bref till Öfv. Hästesko. Allt visar att Spr. trängde sin förre Konung nära inpå lifvet. Sjelf ansåg K. Gustaf som ett under att han undkom dessa giller lefvande. Ett af sina bref till General C. G. Armfelt börjar Spr.: "Med största tillfredsställelse får jag äran låta Hr Generalen veta, att H. M. Kejsarinnan, vid erhållen kunskap om det ädla och patriotiska beslut tropparne under edert befäl tagit, att af Konungen och nationen begära R. Ständers sammankallande, på det de tillsammans måtte kunna stilla det hotande stormvädret, som n. v. bedröfliga och oförväntade händelser åstadkommit, befallt mig gifva Hr Gen. tillkänna, att Hennes M:t alltid med nöje ser dessa beslut vinna ytterligare styrka hos ett fritt folk, det hon hedrar med sin välvilja. Då hon utsett mig i detta ärende, tror Hennes M:t sig derigenom hafva gifvit ett nytt bevis på sitt goda hjertelag för nationen, i det hon känner hvad del jag naturligtvis bör taga uti ett lands väl, *hvars medborgare jag ännu är.*" I ett annat bref heter det: "Herr Generalen lärer häraf få anledning till fullt förtroende utan förbehåll, derest minsta farhåga skulle yppat sig för följderna och Kejsarinnans, *min souveraines* afsigter." . . .

Således finna vi att Spr., naturligtvis som svensk Friherre, anser sig som *svensk medborgare*, men erkänner ryska Kejsarinnan som *sin souveraine*, och, då sedan Konungen i Sverige framlaggt detta uppenbara förräderi på Rikssalen, kräfver riddarandan likväl ej hans utvotering. Allmänt knot mot förslaget! Allmänt anser man den såsom *Riddarhusets medlem*, hvilken Konungen lagenligt förklarat som *Riksförrädare!* (Och ännu lefva män, som hörde den förklaringen. Vi kunna tacka Gud, att man på det huset *med hvar dag blifvit klokare!)* Och allt detta gör Spr. såsom en lagens och frihetens värnare. Den 4 Sept. 1788 skref han till C. G. Armfelt: . . . Sa Majesté a laissé . . . à vous accorder le repos . . . necessaire pour consolider vos louables projets de vous opposer á *l'injuste* agression du Roi & la transgression *des Loix du Royaume de Suède et du Grand Duché de la Finlande.* Se här ännu en dyning af en revolution, gjord af en Konung. Det var en möjlighet för annars hederlige män, att anse sig berättigade att handla efter 1720 års friheter, emedan 1772 års tvångslag var, som Serenius sade, ett jus *canonicum* såsom påtrugad d. v. regering *med kanoner.*

Förrädaren i Sverige blef rysk friherre och General-Lieutenant på 1790-talet, tog dock afsked, men blef 1799 General af Infanteriet. Chef för ett Musquetaire-regemente 1800. Före 1808 hade han blifvit R. S:t AnnæO. 1:sta kl., R. S:t Alexander Newskys O. och Bailli Storkors af Joh. af Jerus. O. Gen.Gouverneur i Finland d. 19 Nov. 1808, tills han följande året fick afsked. Finsk Grefve d. 19 Juli 1809. Som sådan kom han helt fryntligt och helsade på Skjöldebrand, då han efter fredsslutet i Fredrikshamn kommit till Petersburg. Skj. låtsade sig ej igenkänna den gråhårige. "Hvad? mins Ni ej när vi för 25 år sedan voro mycket samman i Hertig Carls hof", anförde Spr., då Skj. genmälte: På ett fjerdedels sekel kan mycket hända som gör att man förlorar minnet. Spr. bortgick då flat och t. o. m. Ryssar, som afhört detta samtal, visade honom förakt, så att han alldeles aflägsnade sig. Denne Finlands förste Gen.Gouverneur dog d. 1 Oct. 1819 (ett halft år derefter dog Carl O. Cronstedt, Sveaborgs siste svenske Commendant). Gift m. *Anna Elisab. Glansenstjerna*, dotter af ÖfversteLieut. L. Gl. och Vendela Thorvigge.

(Källor; Uppfostr. Sällsk. Tidn. 1785—88. — Allm. Tidn. 1789. 3 D. s. 316. — Kgl. Vet. Akad. Handl. 1796. s. 108. — Aminoffs Relation om Savolax-Brigadens fälttåg. — Anjalaförbundets handlingar på Löberöd. — De la Gard. Arch. XVIII. XX. — Gustav. Papperen I. 173. — Hemliga Handl. för Gustaf III:s tid. — Läst-

boms Höfdingaminne. — Skjöldebrands Memoirer. — Biskop Faxes uppsats ur minnet af Gustaf III:s tal 1789, både särskildt aftryckt och infördt i De la Gard. Arch. XVIII.) —N.

SPRINGER, CHRISTOPHER.

I Th. Plomgrens biographi är åtskilligt infördt om Chr. Springer, Plomgrens främste politiske motståndare vid thronföljarevalet 1743, liksom den förres ofärd är antydd. Här må i korthet anföras, att *Christopher Springer* föddes $\frac{7}{18}$ Juni 1704, reste redan som yngling i många handelsärender, steg upp på den politiska theatern 1741, när Sverige förklarade Ryssland krig, dref "principalatsquæstion" 1743 (hvad det innebär se XI B. s. 279), blef ett "Statsoffer" 1747, då han, som flytt i engelska Ministerns Hr Guydekens hus *), med våld uttogs en natt derifrån och fördes till Marstrand i Jan. 1748, derifrån han rymde 1752, utgående på middagstiden förklädd som en käring med en bränvinskagge under armen från fästningen. Han satte ut från stranden i en båt, i hvars botten han borrat ett stort hål, hvari en tapp var, som kunde utryckas, om han ertappats, helst han då hellre ville drunkna än fångas; tre personer följde honom, men de hade blott fyra kakor bröd och tre marker kött. På tredje dagen kommo de till Jutland, derifrån han for till Ryssland. Under namn af Christopher Sperat blef han af Kejsarinnan Elisabeth utnämnd till Assessor i CommerceCollegium i Petersburg. På Hennes M:ts befallning gjorde han en resa till handelns befordran och residerade sedan till Augusti 1754 i Archangel; hvarpå Grefve Bestuchef återkallade honom till Petersburg. Som svenska regeringen nu utfordrade honom, begaf han sig, oaktadt ett anbud af österrikiske Ambassadeuren att bli CommerceRåd i Triest, incognito genom Ukraine, Polen, Ungern och Tyskland till Rotterdam, uppvaktande under resan K. August i Warschau, för hvilken han fick berätta sina öden. Seglade från Rotterdam till London, dit han kom i Nov. 1754, der han, presenterad af PremierMinistern Duc of Newcastle, fick "sitta neder" och berätta sina öden för K. Georg, kom här i anseende, "förrättade flera stora saker", blef nämnd af Hög-

*) Tessin i Tess. o. Tessiniana skillrar denne engelske Minister som en vederstyggligt skapad person med en fru grof i lynne och åthäfvor och söner, som inlockade gathundar i gården, der Ministern bodde, och öfvade sig i att halshugga dem. Den svenska betjeningen hos G. angaf Spr.

Cancelleren att i hans ställe sitta som Arbiter i en märklig juridisk fråga, der Springer jemte tvenne andra underskref domen 1757. Som här då ej var någon svensk Minister, bevakade Spr. sitt fäderneslands intresse och gjorde det "vissa stora tjenster." 1775, då Björnståhl var i London, förklarade han Spr. som den äldste stolpen i kyrkrådet vid svenska församlingen i London, hvilken församling hade mycket att tacka Hr Springer för sin rikedom och goda ordning. Björnståhl fann, att Spr. visste mycket i samtidens politik och hemliga historia i Sverige, Ryssland och England, "han talade som en prophet om både förbigångna och tillkommande ting, blef rådfrågad som ett orakel äfven af de störste herrar, var klippt och skuren för statsärender och hade ett ganska godt politiskt hufvud." Bj. kallade honom Oldt-pappa för svenska nationen i London.

Som han då var 72 år, lär han väl dött ej så lång tid efter sin bekantskap med Björnståhl, som blef snart sagdt loftalare öfver borgaren, som velat deltaga i bortgifvandet af — att nyttja Drottning Christinas ord — den vackra jungfrun Sveriges konungakrona.

(Källor: Björnståhls bref af d. 19 Maj och 29 Febr. 1775. — Plomgrens biographi härofvanför.) —N.

STAAFF, PEHR.

Född den 7 November 1776 å Geschvornerbostället vid Sala grufva. Fadren, Bergshauptmannen derstädes *Pehr Staaff* var son af Prosten och Kyrkoherden i Sunne uti Jämtland Pehr Erik Staaff, hvars fader och företrädare i detta embete Lars Erik Staff hade, sjelf bondeson, antagit namnet efter sin födelseort, Stafve by i Ljustorps socken af Medelpad. Modren, *Christina Elisabeth*, var dotter af Bergs-Rådet Anders *Stockenström*. Åtnjöt enskild undervisning och inskrefs vid Upsala Akademi 1788. Blef, efter der aflagd Cancelli-examen, antagen till E. O. Cancellist i Kongl. Inrikes Civil-expeditionen 1794. Undergick icke vid akademien juridisk examen, men hade dock redan tidigt börjat med flit och håg vinnlägga sig om lagstudiet. Auscultant och E. O. Notarie i Kongl. Svea Hofrätt 1795, samt vid Rådhus- och Kämners-rätterne i Stockholm 1796. Copist i förenämnda expedition af Kongl. Cancelliet s. å. Började samtidigt härmed utföra enskilda juridiska uppdrag. Tjenstgjorde de följande åren vid hufvudstadens domstolar och nämndes till Notarie vid Stockholms stads Magistrat 1800. Adjungerad Le-

damot i Rådhus-rätten 1807. Erhöll AdvocatFiskals namn heder och värdighet med tur och befordringsrätt 1810. Förordnades till Ledamot af Kongl. Lag-committéen vid dess organisation 1811 och fortfor i denna befattning till 1832, då Committéen, efter slutadt arbete, upplöstes*). R. N. O. 1826. Förordnad till Ledamot uti Committéen för upprättande af Jemförelse-tabláer emellan 1734 års Lag och Lagförslagen 1835, men afsade sig detta uppdrag. Ledamot uti Rikets Allmänna Ärenders Beredning 1839. Kallad att inträda i Lagberedningen vid dess nedsättande 1841, men undanbad sig då förtroendet. Efter förnyad och emottagen kallelse nämd till Ledamot i Lag-beredningen, vid dess sednare tillsättning, 1843. Innehade dessutom åtskilliga mera tillfälliga förtroenden af allmän natur, hvaribland Rättegångsuppdrag för Kongl. Maj:t och kronan samt Actoratet i de 2:ne första efter 1810 års förordnings promulgering handlagda tryckfrihetsmål: var Ledamot af Riddare-Synerätt och af Styrelsen öfver Städernas allmänna Brandstods-bolag m. m. Fortfor tillika allt framgent att såsom sakförare och juridiskt ombud biträda rättssökande ur alla samhällsklasser. Död den 21 Juli 1846, vid nära 70 års ålder.

Sedan S., efter sitt inträde i Lag-committéen, lemnat den egentliga embetsmannabanan, utgjorde handläggningen vid lagverket hans hufvudsakliga befattning i statens tjenst. Med varmt nit för det stora fosterländska syftemålet af en förbättrad lagstiftning och i trogen samverkan med utmärkta medarbetare, egnade han åt detta samhällsvigtiga värf större delen af sin mannaålder och slutligen sina sista krafter. Hans verksamhet såsom ombud var mera enskild, men icke destomindre högst maktpåliggande. Han utförde i denna egenskap ett stort antal vigtiga, mer och mindre vidlyftiga och invecklade rättegångar, hvarjemte vid flerfaldiga andra olikartade tillfällen hans biträde anlitades eller hans alltid tillgängliga råd och upplysning begärdes och ansågs af vigt. Välbekant är att S. egde allmänna omdömet för

---

*) Lag-committéen, som, utom de granskande Ledamöterne och efter några förändringar i personalen under de första åren, egentligen och till arbetets slut utgjordes af Zenius, Richert och Staaff, utgaf först Civil-lagförslaget balkvis samt sedan i ett helt 1826. Criminal-lagförslaget, under hvars slutliga utarbetande Committéen hade gemensamma öfverläggningar med Norska Lag-commissionen, utkom 1832. Öfver de emot det sistnämnda framställde Anmärkningar afgåfvo committerade sedermera sitt Utlåtande, tryckt 1834.

sig, ej blott för grundlig theoretisk bildning och såsom stor praktisk jurist, utan, hvad sällsyntare är, som en samvetsgrann användare af den under ett inveckladt lagskick snart sagdt vådliga advocatoriska förmågan. Han rönte sålunda under sin halfsekelslånga sakförarebana ett allmänt och utmärkt förtroende af personer utaf olika stånd och vilkor inom fäderneslandet samt blef jemväl ofta anlitad af utländningar, som i Sverige egde juridiska angelägenheter att bevaka. Väsendtligast bidrogo väl till hans framgång och anseende den naturliga skarpsinnigheten, skärpt och bildad genom flitig läsning af svensk och främmande länders laglitteratur, samt hans, genom fortgående praktisk handläggning ständigt växande, rika och mångsidiga erfarenhet. Nämnas må dock derjemte, att han i högsta grad besatt den för alla, men kanske företrädesvis för ett ombud, så vigtiga egenskapen af ett exemplariskt ordningssinne; äfvensom honom var beskärd en ovanlig och, oaktadt långvariga kroniska lidanden, nästan oförsvagad arbetsförmåga. I förening med ett särdeles blygsamt, mildt, glädtigt och menniskovänligt sinnelag egde han det lugna mod, det allvar och den ihärdighet, hans kall och verksamhet kräfde. Hans skrifsätt var enkelt och ledigt samt utmärkt genom klarhet, concentrering och logisk skärpa, hvilket skönjes både af hans anföranden i Lag-committéen och hans rättegångsskrifter, utaf hvilka flere, rörande märkvärdigare mål, finnas tryckte och väl må sägas utgöra verkliga prof på en mästerlig behandlig af omtvistade rättsfrågor.

Gift 1816 med *Magdalena Öhman*, död 1838. Af deras 7 barn dogo 2 vid späd ålder. De nu lefvande äro: *Pehr*, f. 1819, E. O. Notarie i K. Svea Hof-rätt; *Albert Vilhelm*, f. 1821, Studerande vid Upsala Akademi; *Ferdinand Nathanaël*, f. 1825, UnderLieutenant vid K. Svea ArtilleriRegimente; *Otto Robert*, f. 1828, Studerande, samt *Justina Elisabeth*, f. 1817, gift med RegimentsAuditeuren och Bancofiskalen Häradshöfdingen Erik Vilhelm Montan.

(Källa: Uppgift, skriftligen meddelad.)

STAEL von HOLSTEIN.

1. Ätten.

"Staelarne hafva deras ursprung från Westphalen; deras sköldemärke är förvärfvadt genom Riddarespel. Tiden och ödet har utbredt dem öfver hela Tyskland, hvarifrån

de slutligen kommit till Curland, Lifland och Estland", heter det i gamla genealogier.

En Major *Hildebrand Stael till Pebol* kom först till Lifland, deltog i ett krig mot Ryssland, blef fången och satt i fängelse i sju år; då han dog 1587 lät enkan *Anna Yxkull* uppfostra sina två söner i borgerligt stånd. *Johan* blef Handelsman och *Matthias* Borgmästare i Pernau; men beggederas söner blefvo 1652 naturaliserade å Svenska Riddarhuset (och 1675 introducerade) under № 834 bland Adeln. *Johans* söner voro Lieut. *Bernhard*, Lieut. *Richard*, Major *Matthias* (hade stupat i svensk tjenst 1641, men hans barn vunno adelskapet) och Capit. *Hildebrand*. *Matthias'* söner voro: Lieut. *Vilhelm*, Lieut. *Peter*, Öfv.Lieut. *Jakob* och Gen.Qvartermäst. *Johan*. Som blott Vilhelm och Peter Stael lära dött barnlösa, uppkom ett ansenligt antal af ädlingar med namnet Stael på samma nummer.

Jakob Matthiasson Stael till Hanigeggi och Ingelecht blef 1658 Commendant i Köge, 1660 Öfverste öfver artilleriet i Lif-, Est- och Ingermanland, 1666 tillika Krigsråd, 1673 Ståthåll. på Reval, 1674 GeneralMajor vid artilleriet, ihjälstucken 1679 i en duell med Baron v. Mengden. Gift med *Anna Soph. v. Ungern Sternberg*, som blef sedan g. m. Presid. Grefve Reinh. Joh. v. Fersen.

Han hade två söner, som vunnit någon namnkunnighet. *Otto Vilhelm*, född d. 28 Juni 1668, blef 1719 Friherre, introducerad s. å. under № 135 och med namnet *Stael von Holstein*. Var då Gen.Major. Blef 1728 Öfverste för Uplands Infant.reg:te. Död 1730. "Gen.Maj. O. V. Stael von Holstein" fick af krigskassan, då befälet fördelte den sins emellan efter K. Carls fall 1718, sina 800 dal. smt., men var ej upptagen på den fördelningen Arfprinsen först uppgjorde, hvaraf synes följa, att han fick sin del för kamratskapets, ej för en särskild ynnests skull hos Prins Fredrik*).

---

*) Vi finna likväl O. V. St. v. H. bland de föreslagna, då 1719 H. K. H. Arffursten Fredrik "för vissa orsakers skull öfverlät åt Ständerna att välja, hvilkendera af Fältmarskalkerne skulle i Skåne föra commando. Vid riksdagen stridde han mot förslaget, att blott possessionater bland adeln skulle ega votum. Krusbjörn höll på att för Gen.Majoren Stael proponera att lemna Arfprinsen två röster i Senaten, men hejdade sig. St. blef sedan af missnöje Holsteinare (Handl. rör. Skand. hist. VII. s. 287) och räknades då bland politiska matadorer (anf. st. s. 266). Bonde räknar honom bland de mest prononcerade rojalister, som sökte få Prins Fredrik till medregent och ville skaffa de kungliga mera makt. (Hist. upplysn. om Sveriges tillstånd under K. Fredrik I:s regering).

Det var tydligen denne Gen.Major Stael von Holstein, som var inne hos K. Fredrik d. 9 April 1739, när Presteståndets deputerade kommo upp att förmana Konungen att bortsända Fröken Taube, och som inkallades, då de skulle aflägsnas.

2. STAEL von HOLSTEIN, JAKOB,

Otto Vilhelms broder, född omkring 1670, ingick i svensk krigstjenst, der han var Major, då han fick K. Carl XII:s tillåtelse att taga tjenst hos K. Stanislaus i Pohlen, der vi finna honom som Öfverste för ett tyskt regimente, utmärkt af förnäma slägtförbindelser. Han var nemligen gift med cousinen till Comte de Saxe, en Grefvinna Lewenhaupt, syster till vår olyckligt namnkunnige General en Chef Grefve Ch. Em. Lewenhaupt. Hans duell med danska hjelten Amiral Tordenskiöld framställes i Oehlenschlägers Sorgespel *Tordenskiold* ganska olika med den framställning General Löwenörn, som var närvarande vid det olyckliga tillfället, insände till R.R. Grefve N. Tessin. Stael, heter det i sednare framställningen, hade ärft en orm med sju hufvuden, som Grefve Königsmark tagit i Prag. I Hannover kom en afton en Doctor Limbeck till honom och begärde se den. Han var utlånt till en köpman; men eftersändes. Under tiden satte sig Doctorn och Öfversten att spela. Doctorn vinner 12 à 15 ducater. En Leen, som följt Doctorn, ledsen att blott åskåda spelet, begär att deltaga, tappar 350 ducater, har ej pengar, lofvar betala följande dagen, men synes ej mer. "Af denna sannfärdiga händelse" uppgöres en historia, att St. lockat Leen till sig och på ett tvetydigt sätt spelt af honom 27,000 Rdr. Tordensköld hör och tror det. Den 9 Nov. 1720 om aftonen råkar T. Öfverste St. hos Kammar-Presid. Görtz i ett stort sällskap i Hannover, der St. händelsevis ställer sig i en liten cirkel af 5—6 personer, deribland T. efter flera frågor yttrar till St., att det var väl dyrt att betala 27,000 Rdr för att se en orm med sju hufvuden. Då St. frågar hvad Amiralen ville säga dermed, svarade T. med höjd röst, att man skall hålla efter de här spelbofvarne, som röfva pengar af folk. St. svarar: Hvarföre skriker ni? Har ni något att säga mig, så kunna vi gå ut och ej förolämpa sällskapet med ert skrik. De gingo ut, då St. begärde explication, men T. svarade, att han hade intet att göra med en J—f. som St. Då vankade käpprapp, som besvarades. Derpå antogs mötet i Hildes-

heim. Amiralen föll. St. måste fly undan bönder, som funno att Riddersmannen var en mördare och jagade honom undan med störar och stenar.

General Löwenörn tillade till denna berättelse, att alla rykten om danska hofvets demarcher mot Öfverste Stael voro falska; man insåg att Öfversten ej kunnat göra mindre än han gjorde. Tessin et Tessiniana p. 330.

Oehlenschläger införer bland sina "personer" *Stael: en falsk Spiller* och framställer honom som en föraktlig spelare af profession och försåtlig mördare, att han nemligen lät säga T., att mötet skulle blott vara för syns skull, hvarföre T. kom med en galanteri-värja, men att St. mötte med "een af de lange starke svænske Kaarder." T—s secundanter utropa derföre, då St. flyr med sin secundant:

> J Nidinger! Var det en Tvekamp? Mord,
> Mord var det.

Vi känna ej om Oehl—r kan ha bättre reda på denna händelse, än den närvarande Löwenörn. I annat fall har han inrymt väl mycket åt dikten. Det är dock troligt, att T. varit en man af vida större moraliskt värde, än St.; men man får här ej särskilt bryta stafven öfver St., utan ihågkomma den immoraliska riddar-moralen, som väl ännu anser spel och duell förenliga med "hederns lagar."

St. kallades i anledning af sin pudrade peruk *hvita Staelen*, till skillnad från sin bror Öfversten vid Upländningarne, som bar en svart peruk. Jakob St. v. H. dog i Stralsund 1730. I Sv. Merc. för 1764 Oct. månad s. 745 finnes den berättelse utförligt meddelad, hvaraf Tessin gjort ett sammandrag.

3. STAEL von HOLSTEIN, GEORG BOGISLAUS.

Frih. *Georg Bogisl. Stael von Holstein*, son af Johan Matthisson St. v. H. och H. J. v. d. Pahlen, föddes d. 6 Dec. 1685 (enligt parentationen, men bör vara 1683 enligt Barfod) i Narva. Volontaire vid Kgl. Lifgardet d. 20 Febr. 1700 och deltog derefter i K. Carl XII:s 18-åriga krig. Sergeant vid Artilleriet 1701. Cornett vid Wellingks Dragon-reg:te s. å. Lieut. 1702. Capit. 1703 vid Grefve De la Gardies reg:te. Beordrades att med ett enda Grenadiercompagnie slå sig igenom och kasta sig in i Narva fästning, som belägrades af Ryssarne. "Ämnet var äfventyrligt; men då varande krigsbruk var att trotsa sjelfva omöjligheten."

Med sina 150 man blef han fångad och föll i kossackers händer, hvilka afklädde honom hans kläder, förde honom 2 mil till fots bunden med streck mellan deras hästar. Czaren bestämde honom för den blifvande triumphen och sände honom till Siberien. I fångenskapen blef han gift med *Ingeb. Chr. Horn*, dotter af General-Majoren och Commendanten Grefve Henr. Rud. H., som var hos sin fader i hans fångenskap. Äktenskapet välsignades blott med en dotter, som tidigt dog. Han utvexlades genom sin hustru och på hennes bekostnad efter åtta år och kom 1711 till Stockholm. Straxt sändes han till sin konung i Bender i vigtiga ärender. Der blef han utnämnd till Major vid Skaraborgs reg:te d. 9 Nov. Återkom 1712. Blef Öfv.Lieutenant 1715 (enligt parentationen); d. 7 Dec. 1717 Öfverste. Han hade allt från sin hemkomst varit commenderad vid våra gränser. Äfven efter 1718 års katastroph se vi honom, vid Danskarnes landstigning på Hisingen, slå dem tillbaka. Han begärde kanoner i Götheborg för att rädda Elfsborg. Man ansåg det för sent, ville ej lemna tropheer åt de danske. Murarne hade lidit mehn. Besättningen var utmattad. Men St. v. H. förskref sig att betala förlusten, om de vapen, som lemnades honom, skulle gå förlorade. Han förde dem öfver otaliga berg och trånga vägar, lade sjelf handen vid arbetet och soldaterne ansågo nu intet för omöjligt. Efter två timmars eld var Aspholmen öfvergifven, de Danske hissade segel och Elfsborg var befriadt. Att St. v. H. erhöll afsked d. 4 Aug. 1720 från regimentet och gick i Holsteinsk tjenst, enligt Adl. Matrikeln, hvarom intet nämnes i parentationen, lär vara en förblandning med hans bror, Frih. *Otto Fredr. St. v. H.*, Riddare af en Würtembergsk Orden, och Hertigens af Schlesvig-Holstein "verklige Amtman och Kammarherre." Dock lär äfven Georg Bogisl. St. v. H. trädt i denne Hertigs tjenst, blifvit General-Major för Hertigens lifgarde och dess General-Krigs-Commissarie 1721 samt Ridd. af K. Preuss. Orden de la Generosité 1726. Den 14 Jan. 1731 blef General-Majoren G. B. St. v. H. Friherre och introducerades under № 204 bland Friherrar å Sv. Riddarhuset s. å. 1733 Öfverste och Commendant i Kalmar samt 1734 Landshöfd. derstädes. General-Major i svensk tjenst s. å. Öfver-Commendant 1734. Sändes till Prins Adolph Fredrik, att notificera dennes utkorande till Svensk Thronföljare s. å., då han vid återkomsten blef Gen. Lieutenant. Ridd. af Svärds-Orden 1748. C. S. O. 1751. Landshöfd. och Öfver-Commendant i Malmöhus län 1751.

R. och C. K. M. O. s. å. Fältmarskalk 1756, med tour från d. 6 Nov. 1753. Död d. 17 Dec. 1763 i Malmö, 78 eller 80 år gammal.

Då St. v. H. utvexlats genom sin hustru, blef dock ej hans hustru Ingeb. Horn utlöst. Först 1722 återkom hon, just då mannen, som var viss på sitt enklingsskap, höll på att vigas vid Soph. Elis. Ridderschantz, hvars mor var en Ulfeld. Denna blef sedan hans andra fru 1761, sedan hans förra äktenskap varat 47 år. Om den sista makan yttrar parentatorn, att hon förgicks till allas medömkan i tårar och skulle med nöje följa honom i grafven och anse döden såsom en belöning för sin uppriktiga kärlek. Hon hade fått vänta längre, än någon torde mäktat, på sin älskare — från 1722 till 1761, då den älskade var 76 år. Se härom Barfods Märkvärdigheter rör. Skånska Adeln. 1—19.

Joh. v. Böhnen, Major och Commendant i Wissmar, höll parentation vid grafven, som trycktes jemte verser af nio personer, deribland af Corylander på latin.

(Källor: Parentation af J. v. Böhnen. fol. — Stiernm. och Låstboms Höfdingaminnen. — Adl. Matrikeln. — Gezelii Biogr. Lex. — Likpred. af Sv. H. Munthe. fol. 1764. — K. Carl XII:s Krigare. I. 687. — Barfods Märkv. rör. Skånska Adeln.)

—N.

4. STAEL VON HOLSTEIN, ERIK MAGNUS
med Fru, Anne Louise Germ. Necker.

Baron *Erik Magnus Stael von Holstein*, son af Ryttmästaren och R. S. O. *Matthias Gust. Stael von Holstein* och *Elisab. Ulfsparre*, föddes d. 25 Oct. 1749 på Rådby i Qvillinge socken och Östergöthland; studerade i Upsala tills han 1762 blef Volontaire vid Östergöthlands Infanteri-reg:te; blef Fänrik 1767, Lieutenant vid K. Södermanlands Reg:te 1772, Capitaine kort derpå. R. S. O. d. 22 Sept. 1772, då belöningar gåfvos för förhållandet under regimentsförändringen s. å. 1776 blef Capit. St. v. H. Kammarherre hos H. M:t Drottningen. 1778 Attaché vid Svenska Ambassaden i Paris *).

Efter dessa helt vanliga befordringar, under det man ej heller hörde något om denne hofmans ovanliga anlag

*) Han var vid afresan en af Konungens gerna sedda hofmän. Den 2 Mars 1779 skref K. Gustaf till Baron Stedingk, som då var i Paris: Helsa mycket till Baron Stael. Säg honom att jag ernar skrifva till honom med Meunier, som ännu är här. Säg honom tillika att jag är ledsen öfver att ha lärt känna honom denna sommar för den saknad han lemnat mig, att icke se honom mer hos mig.

eller utförda värf, ser man helt plötsligt, att Ambassad-cavaljeren, som d. 24 Jan. 1778 upphöjts till Friherre och s. å. introducerats (№ 308), blef 1783 efter Ambassadeuren Gr. Creutz's hemkallande till Premierminister, på samma år först Chargé d'affaires, sedan Ministre Plenipotentiaire och och slutligen i November månad Ambassadeur vid K. franska hofvet, som den tiden var snart sagdt den mest ansedda plats, hvarpå någon kunde ställas af sin Konungs förtroende. (Hr Ambassadeuren qvarstod dock som Stabs-Capitaine vid Södermanlands reg:te till d. 8 Oct. 1792, då han på begäran erhöll afsked från denna befattning).

Kon. Gustaf skref till Grefve Creutz d. 5 Febr. 1783: "Hvad Stael angår, så blir jag vid mitt ord. Om han gifter sig med M:lle Necker, skall han blifva min Ministre Plenipotentiaire", hvarvid Geijer[1] anmärker: Baron St. v. H., för hvilken franska hofvet och isynnerhet Drottn. Marie Antoinette interesserade sig, segrade också öfver alla sina medtäflare *). Det nämnda giftermålet skedde i följd af denna befordran, liksom denna befordran betingats af giftermålet.

Det var, enligt en uppgift, Staels intima vänskap med franska Drottningens favorit Grefve Ax. Fersen d. y., som upplyftade honom på Ambassadeursplatsen, verkande i förening med K. Gustafs speculation att med en Ambassadeur, som var franska Ministerns måg, få lättare att utbekomma sina subsidier.

Emellertid fyllde Baron St. sin plats. K. Gustaf underlät ej att underrätta honom om allt, som han ville att franska hofvet skulle veta. På Löberöd finnes en ej ringa del af dylika Kon. Gustafs egenhändigt undertecknade bref och bulletiner, somliga *en chiffre*, andra *en clair*, några utgörande 4 à 5 ark, från d. 8 Nov. 1789 till d. 27 Juni 1791, hvaraf man kan inhemta Konungens egna åsigter om många dagens högmål. Då RiksR. Düben d. 18 Juli 1790 rapporterat förlusten för vår flotta vid genombrytningen af fiendtliga flottan d. 3 Juli under utgåendet från Wiborgska viken, framställande dertill denna casus som en combat naval, så skyndade sig Konungen, till ankars på Amphion i Svensksund d. 20 Juli, att ge Ambassadeuren en för svenska flaggan förmånligare tydning af hvad som skett. Berättelsen upptager 14 sidor. Mer än en gång förklarar Ko-

---

*) Den som likväl kunnat segra om han velat försöka, var, enligt egen öfvertygelse, Gr. Ax. v. Fersen, men han drog sig undan af vänskap för Stael. Gust. Papp. I. I. n. s. 21.

nungen sin belåtenhet med det sätt, hvarpå Baronen uppfyllt de uppdrag han fått. I Konungens bref från Aix la Chapelle d. 27 Juni 1791 befalldes svenska Ambassadeuren att väl uttrycka sin sorg öfver Kon. Ludvigs behandling, men ej reta folket mot sig. (Gustaf III:s Skr. och Brefv. V. s. 313 f.).

Stael fick med sin maka "une fortune immense" *). Genom sin förbindelse i Neckerska familjen "såg han sig naturligtvis dragen att gynna de principer, som gjorde sig gällande under revolutionen. Han blef qvar ända tills Robespierre fattat tyglarne, for då med sin fru till Sverige" (il retourna en Suède avec son épouse **). Han blef då svensk Minister i Köpenhamn och undertecknade jemte Bernsdorff som sådan d. 27 Mars 1794 ett fördrag mellan Sverige och Danmark, en neutralitet i anseende till franska revolutionen. Kom som svensk Ambassadeur till Paris åter i April 1795, der han d. 24 April å svenska Konungens vägnar erkände Republiken, et prononça à cette occasion un discours fort remarquable sous tous les rapports, hvari väl hans frus medverkan kan säkrare antagas ***), än hennes inflytande nära 20 år derefter på Mackintoshs parlamentstal låter bevisa sig. (Se nedanom). Nu skref Reuterholm till Riks-Cancelleren Sparre: Först och sist recommenderar och ber jag min bäste Excellence skynda på Staelen att ändtligen skaffa oss mycket penningar samt att sätta oss i försvarsstånd mot den gemena käringen (Catharina II). Men d. 24 Juni 1796 skref S. Rosenhane till Riks-Cancelleren: Staelens sednaste depeche innehöll att le Hoc blifvit Ministre des relations exterieurs. Han tillåter sig ej några anmärkningar mot honom. Brinkman berättade att Caillard gend'armerar sig högligen öfver Baron Staels afresa från Paris; tilläggande, att detta förorsakar ofelbart ett brouilleri emellan Sverige och Frankrike. Deremot berättar Reutersvärd, att Ambassadeurens afresa från Paris gör ingen den minsta sensation i Holland. Noëls tungomål är, att svenska hofvet härigenom blott visar sitt missnöje emot Baron Stael, som på alltsätt missvårdat sitt hofs interesse. (Portfeuille IV. 140, 150). Annat hörde Franzén, då han kom till Paris

---

*) Necker var den rikaste bankieren i Paris, då han kallades första gången till Finansminister.

**) Biographie étrangère. Paris 1819.

***) Vid denna tid skref hon åt sjelfva Talleyrand en uppsats, som vann honom stor ära, enligt hennes egen försäkran. (Jak. De la Gardies Journal för 1812).

kort efter Robespierres fall. "Jag blef varse, säger han (Sv. Akad. Handl. efter 1796, 16:e D. s. 114), hvilken vördnad äfven det lägre folket hyste för blotta namnet l'Ambassadeur de Suède, hvilket han äfven ansåg följa af dåvarande Ministerns varsamma förhållande." Enligt Bruzelius var Ambass. Stael visionär och derigenom kär för Hert. Carl och Reuterholm. Rappellerad 1797 nedlade han sina förrättningar, som Ambassadeur, men bodde som privatman i Paris till 1802, då han under sin resa till Schweitz med sin maka och sina barn dog på franska gränsen. (Tyska författare uppge 1798 som Baron Staels dödsår och franska författare uppgifva honom död i Paris).

Baron Staels maka: "*Necker de Staël de Holstein*" var redan namnkunnig som *Mademoiselle Anne Louise Germaine Necker* (kallas orätt af en biograph *Wilhelmina).* Hon var Finansministern Neckers enda barn, född d. 22 April 1766. Hennes mor, en protestantisk prestdotter, lärd och snillrik, ville såsom "extremement attachée à sa religion" se sin dotter gift med en protestant, och Gustaf III, kanske än ytterligare i sitt begär att komma i nära samband med den, som höll om franska pungen, lofvade, som vi sett härofvan, den obekante Ambassad-cavaljeren Stael att bli den celebre Ambassadeuren Gr. Creutz's efterträdare, om han kunde få flickan, Neckers ögonsten. Så blef bröllop 1786. Den snillrika frun gjorde svenska Ministerhotelet till en samlingspunkt för alla dagens prisade snillen. Hon utgaf 1788 sina *Lettres sur Rousseau* och 1793 sitt *Defense de la Reine* i ögonblicket, då hon hoppades kunna rädda henne ur bödlarnes händer genom kraften af de bildades opinion. År 1794 utkommo *Reflexions sur la Paix*, adresserade till Hr Pitt och Fransmännen, i moderationens och hyfsningens namn. Vi böra ej glömma att författarinnan då var svensk undersåte såsom maka till en af Sveriges inflytelserikaste medborgare, hvilket franska Ministern väl då måste anses ha varit, när han mäktade göra Reuterholm förhatlig som Jakobin i de gamla svenska rojalisternas omdöme. Fru Staels skrift gjorde djupt intryck i Frankrike och anfördes som en auctoritet i engelska parlamentet af engelska constitutionens vältaligaste och kraftigaste försvarare Fox. 1795 utkommo *Reflexions sur la Paix interieure*, hvarigenom hon sökte rädda republiken från ett inre sönderfallande, hvilket hon visade blott ske till enväldets förmån.

Hvad hon sedan verkade, då mannen upphört vara svensk embetsman, synes ej tillhöra Sveriges historia. Vi påminna

blott att franska litteraturens regeneration genom bekantskap med den tyska anses stå i stora förbindelser till fru Staels bok *sur l'Allemagne*, författad sedan fru Stael blifvit nära bekant med A. W. Schlegel, Goethe, Schiller och Wieland, under längre vistande i Berlin och Weimar, och att constitutionernas seger på Napoleons ruiner till stor del kan härledas från hennes enthusiasm och den oemotsägliga inverkan af hennes "envåldsande mot enväldet" på B. Constant, Guizot m. fl. Att Napoleon plågades af tanken på henne, som Påfven vid tanken på Luther, är ej tvifvelaktigt.

Hon dog i Paris d. 14 Juli 1817. Hennes son *August Stael-Holstein* var en ibland Frankrikes ädlaste män, ett af de förnämsta stöden för protestantiska religionen, verksam fiende till slafhandeln; hennes dotter Hertiginnan de Broglie berömmes såsom en lika sedligt ren, som religiöst upplifvad och för allt godt verksam qvinna. Baron August St. de H. var 1813 i svensk tjenst.

Om denna svenska medborgarinnas stil må de som ej känna hennes skrifter dömma af följande i Sur l'Allemagne: "Luther est de tous les grands hommes que l'Allemagne a produits, celui dont le caractère était le plus allemand; le courage de l'esprit était en lui le principe du courage de l'action. L'enthusiasme religieux ne pouvait renaître que par l'examen et la meditation. C'est Luther, qui a mis la Bible et l'Evangile entre les mains de tout le monde; c'est lui qui a donné l'impulsion à l'étude de l'antiquité; car apprenant l'Hebreu pour lire la Bible et le Grec pour lire le N. Testament, on a cultivé les langues anciennes et les esprits se sont tournés vers les récherches historiques."

Napoleon lät förstöra första upplagan af detta år 1804 skrifna arbete, ty författarinnan hade der skrifvit, att den ena nationen kan ej underkufva den andra. Hon kämpade för nationernas oberoende af hvarandra, då Napoleon ville göra alla beroende af Frankrike, hvilket berodde af honom. Men fru Stael blef hvad hon sagt honom: "en rad i hans historia." Hon synes förförd af Biskop Talleyrand från de religiösa och moraliska principer, som hyllats af hennes föräldrar. Derefter blef hennes mor framställd af fru Staels loftalare såsom lärd, snillrik, men pedantisk. Baron Staels lycka blef derefter ej afundsvärdare, än de äkta mäns lycka plägar blifva, som gifta sig med qvinnor af verkligen eller inbilladt öfverlägsna natursgåfvor, kunskaper, rang eller egodelar. Man påstår att hans unga fru engång följde med Krigsministern för att inspectera fästningar. Omkring 1796

blefvo de föga harmonierande makarne öfverens att skiljas; men då Baron St. kort derefter blef sjuklig och besvärad af ålderdomskrämpor, återvände frun och berömmes för den ömhet, hon sedan visade honom intill hans död. En fransysk författare anser, att Baronens brist på godt hufvud var orsaken till fruns behof att ha andra hufvuden i sin societet.

Under sin "10-åriga landsflykt" kom fru St. till Stockholm 1812, der hon utgaf några sina arbeten. Den 25 Sept. hade hon varit på hofvet och hänfört alla genom sin conversation; "sättande sig dervid — enligt J. De la Gardies journal — de niveau med allas förstånd, så att den dummaste blir lika förtjust som snillet." Hon hade med sig en fransysk Officer Rocca, med hvilken hon hade en son. Detta äktenskap blef först bekant efter hennes död *). Rocca, far och son, fingo af henne ett betydligt testamente. Professor A. W. Schlegel var ock i fru Staels sällskap. På svenska hofvet förde hon hufvudsakligen conversationen, då hon var dit befalld. Kronprinsen roades mycket af hennes tal. Hon hatade Napoleon och synes hitkommit med Schlegel vid sidan, på det både bland franska och tyska litteraturens vänner i Sverige samma glödheta hat mot Napoleon kunde ingifvas Frankrikes naturliga bundsförvandter och Rysslands naturliga fiender, som nu brann i oppositionen i Frankrike och ministerialismen i Tyskland. Och ho vet, om ej den svenska Ambassadricen härvid verkade mer än man velat antaga? Här trycktes då med tryckningsort *Hamburg* på titelbladet: *Sur le système continental et sur ses rapports avec la Suède*, som utarbetats af de begge främlingarne. Uppmärksamt folk från denna tid har försäkrat, att fru St.

*) Sannolikt blef det sambandet ej heller förrän kort före fru St:s död förvandladt i äktenskap, om det någonsin så blef. Åtminstone lät hon 1812 en svensk Grefve veta, att hon ej skulle ha något emot att bli hans maka, om han ej hade något mot förslaget. Hon vände sig i denna angelägenhet till en ganska hög herre, som leende framförde hennes förtroende och allsicke undrade på att detta förslag ej vann uppmärksamhet. Annars hade hon varit beredd att bli la Comtesse D.--, fast hon ej ville heta Madame Rocca. I Sverige var man ej ännu så "fördomsfri" och "opedantisk", som den snillrika frun. Hon mottog den dåv. Stats-Sekr. G. F. Wirsén, som låtit anmäla sin närvaro i förmaket, ehuru hon ännu ej var uppstigen, med böcker omkring sig i sängen, skrifvande och nedbläckad. Leopold kunde ej ha äran förevisa henne det bibliothek på Drottningholm, hvars Bibliothekarie han var. Detta var dock ej en påminnelse mot annat hos fru St. än hennes ynnest för Atterbom och Hammarsköld. Likväl syntes det, som man ej så enthusiastiskt hyllade geniet i hennes person. Hon afreste utan att någon saknad högt uttryckte sig.

och Hr Schlegel med sin skrift och sin conversation otvetydigt, om om också ej främst, bidrogo till bildandet af den opinions omkastning, som gjorde 1812 års politik möjlig i Sverige. Med tryckningsort *Stockholm* utkom nu fru Staels skrift *Reflexions sur le Suicide*, tillegnadt Kronprinsen Carl Johan, ett ämne, hvari hon nemligen fick nya tankar, sedan hennes ena son, Schlegels lärjunge, fallit ett offer för lösare idéer om menniskans rätt öfver sitt lif*). I Stockholm fullbordades fru Staels: *Dix années d'exil*, som utgör 15:e bandet af hennes Oeuvres. Dessa hennes arbeten ha ock utkommit på tyska i Leipzig, Heidelberg etc. (Hennes son August har utgifvit en ny samling af sin moders arbeten i 18 band i Paris 1820—21).

Fru Stael omfattade då vår litteratur med värma och önskade skaffa Atterbom tillfälle att utbilda sin romantiska skalde-anda i Calderons fosterland; skref derföre till Grefve Jakob De la Gardie, som nu skulle afgå som Minister till Spanien: Je ne vous ai pas vue depuis un siècle. Je vous recommende M:r Atterbom qui m'a paru un homme d'esprit. Si vous le prenez avec Vous sur le fregate, nous ferons de la poesie à pleine voile. Mille complimens et dix reproches — pour votre absence. Hennes önskan blef dock ej vunnen. Derom se De la Gard. Arch. XVIII s. 236 f. Atterbom tecknar henne vid denna tid: "Hon var ej vacker. Hufvudet hade likväl förtjent att kallas skönt, om munnen hade motsvarat håret, pannan, ögonbrynen, ögonen, i hvilka hon verkligen var en Corinna. Särdeles märkvärdiga voro de sista. Snillrikare ögon har jag aldrig sett och aldrig eldigare. Man kan säga utan öfverdrift, att de oafbrutet kastade flammor. I nogaste öfverensstämmelse dermed stod ock hennes sätt att tala. Åthörder, gesticulation, ställningens tätt omskiftande förändringar voro icke alltid qvinliga. Men det hela imponerade dock och gaf intrycket af en Drottnings närvaro, ofta förljufvadt genom naiva infall och milda smålöjen."

Fru Stael var i London 1813 ej omtyckt af engelska damerna, men desto mera slösade dess bildade män med alla artigheter i hennes sällskap. Walter Scott hade sagt henne, att hon var det största snille bland damer ej endast i närvarande utan ock i förra tidehvarfven. Likväl hade i

*) Grefve Skjöldebrand hade det ledsamma uppdraget att underrätta fru Stael om sonens död. Han beundrade hennes utmärkta egenskaper äfven i det ögonblicket.

Nov. 1813 många beundrare dragit sig undan. Hennes hat mot Bourbonska huset, hennes yttranden om Kgl. engelska familjen, hennes tillgifvenhet för många af oppositionen, i hvilkas sällskap hon mest lefde, samt framför allt hennes håg att blanda sig i politiken för dagen hade verkat betydligt inom vissa högre kretsar emot henne. Med grefvinnan Liewen var det dock synnerligen förtroligt, liksom Mylades Campbel, dotter af Hertigen af Argyle i Skottland, en enka med åtta barn, det äldsta 18 år, som valsade på tyska sättet och sjöng för att roa sin vän. Hertiginnan af Dewonshire, som före äktenskapet med Hertigen födt honom en dotter, träffades ofta hos fru Stael. Äfven gjorde hon sin gästvän Jak. De la Gardie bekant med tvenne Miss Berry, som 1783 träffat Kon. Gustaf III i Italien, hvilka gåfvo en Thée litteraire i veckan, då man hos dem råkade blott litterära notables. Den ena Missen var känd som författarinna. På fru Staels soiréer såg man mest politiska celebriteter. Hon förde här ordet utan synnerlig reflexion på andras känslor. Så beskref hon för en niece af Hertigen af Marlborough, sonen af hjelten i Drottn. Annas tid, huru hon slagit vad att få denne mindre vetande att tala, då han tegat i 20 år och blott genom att framlemna små papperslappar gifvit sina önskningar tillkänna. Hon hade mer än en timma plågat honom, ända tills han, som ej fann en passande lapp att lemna sin betjent, då fru St. började fråga honom om sin hustru (som genom sina rättelser af hans tal väl fört honom till sin besynnerliga vana), ängsligt utropade: let me out. Oftast hade fru Stael blott karlfrämmande. Holland hade dock med sig sin karlvulna politiska fru, som såsom enka födde två barn, förrän hon omgifte sig med Holland. Hon drog från sjelfva fru St. som planeter in till sig Lord Byron, M:r Grant, M:r Mackintosh o. d. så vida ej fru St. kunde som värdinna eröfra dem. Fru St. sökte stå öfver partierna och kunde på samma gång bjuda Lord Liverpool, Lord Castlereagh, Horrowby och M:r Hamilton — denne, som då ansågs för sjelfva verkningshjulet i närvarande styrelse, — samt Hert. af Sussex, Lord Holland, M:rs Mackintosh och Ward, hvilka just då ansågos som oppositionens styrmän. Men dermed följde att Herrarne stego upp från bordet med Damerna och det politiska mensa secunda kom således ej i fråga. Hon ansågs ingifva Mackintosh åtskilliga opinioner, som han sedan i parlamentet förfäktade. Dit räknades hans opposition mot Hollands constitutionella statsskick. Castlereagh frågade sonen Baron

August, om han ej skulle gå upp i parlamentet att höra "le discours de Madame Votre Mère." Vid Napoleons fall befann sig fru Stael i en egen oro. Hatande Bonaparte, uppfödd med afsky för Bourbonska huset, fruktade hon lika de allierades både segrar och nederlag, framgångar och förluster. Deremot var hon interesserad af Sveriges välgång och torde just för att ge Grefve De la Gardie tillfälle råka Ministerens ledare uppblandat sin egentliga societet med de mäktige Lorderne i ministèren. En middag träffade svenska Grefven hos henne Hertigen af Gloucester, som talade med mycken kärlek om Sverige och sina frimurare-vänner derstädes. I Frankrike hoppades hon att republiken skulle återkomma såsom frukt af Kejsarens och Konungens inbördes kamp. Att motsäga henne vållade blott en ström af ord å hennes sida, och, yttrar Gr. D., för att disputera med fru Stael skall man ha lika förstånd eller något mera; det första är svårt, det sednare omöjligt. Hon syntes af republikanskt nit vilja hålla sig ofvan partierna och såg dem ock jemt omkring sig. Hennes salar voro bland de mest besökta af den namnkunniga verlden i London. Hon förstod att interessera alla. Sheridan fick dricka sig full, hvarefter han trakterade sällskapet med de löjligaste autobiographiska bidrag. Lord Byron fick blott fisk (åt ej kött) och der böds honom två gånger hummer, fyra gånger cabeliau med ostron och tre gånger stekt ål. En afton hade fru Stael bjudit Ministrar och den svenska resanden på Madame Catalani och hennes sång, dervid De la Gardie fick tillfälle att förtroligt tala med Lord Horrowby om Norge, just då norska Sändebuden Anker och Knutson anländt. Då constitutionalitet vanns för Frankrike, lät fru Stael sig nöja, fast hon visst hellre hade sett republiken återuppstå. D. yttrar: "Blotta namnet Constitution var henne tillräckligt att gilla allt hvad som skett, tillräckligt att försona henne med hvilken styrelse som helst." Hon fann dertill i den franska constitutionen några punkter, som hennes beundrade fader *) Neccker i sin tid föreslog och utropade derföre, då hon straxt efter denna nyhets ankomst åkte med Grefven till Hollandhouse: Jugez, mon cher Comte, combien il doit être agréable pour moi le savoir, que la Constitution présente est l'ouvrage de mon père, ce sont des principes qui survint etc. Men Lady Holland fanns vid framkomsten en rage öfver Na-

*) Man har med skäl förebrått fru Stael en slags dyrkan af sin far. Modren är begrafven i en glaskista i spiritus vini.

poleons fall. Fru St. uppvaktade nu *den Constitutionelle* Kung Louis XVIII, med sin dotter vid handen. Gref. D. såg dock ej att Kungen talte med den Constitionella Frun. Nu träffades hos henne Bourbonister, "som aldrig tagit tjenster af Napoleon," först Prince de la Tremouille.

I Juni 1814 bodde Fru Stael i Paris, då Gref. D. der träffade hos henne en lika stor cercle af notables som i England, men nya namn, t. ex. Comte Segur, Mr de Montmorency, Mr de Marbois, Benjamin Constant, Talleyrand (le Prince de Benevent) o. d. Det heter i Grefvens Journal: Jag befann mig nu här med en af M:me Staels fordna amantes, Talleyrand, Adrian Montmorency och Constant. Albertines likhet med den sednare är förvånande, ehuru hon är lika behaglig, som han är ful och obehaglig. Talleyrand har, enligt hvad Fru Stael sjelf en gång sagt mig, varit de tous ses amans celui qu' elle avoit aimé le plus. Fru Stael böd samman M:r de Chateaubriand med D. då Ch. skulle resa till Sverige, dit han fick recommendationsbref af D.

Ett Fru Staels bref på 20 sidor till Murat blef taget från Lord Oxford. Hon anmälte sjelf detta brefs tillvaro, vid ryktet om Lordens olycka: Kungen återlemnade henne det, men brutet; men bad henne hädanefter skicka sina bref på posten och ej med courirer.

1814 bodde hon åter i London, då Chemisten Humphry Davy hörde till hennes bordsgäster, liksom Canova och andra konstnärer.

Vi räkna t. ex. "Näktergalen från Arnos dal" och flera utländska qvinnor, som varit gifte med Svenskar, såsom landsmänninor. Lika mycket skäl är, att som sådan anse Svenska Baronen E. M. Stael von Holsteins maka. Och än mera skäl, då hon tvifvelsutan haft mycket inflytande på Svenska styrelsens förhållanden, t. o. m. på vår historia. Vi ha sett attt denna qvinnas *ja* till Ambassade-Cavallieren St. v. H. bestämde Grefve Creutz's efterträdare i Paris, att detta val sedan bestämde Neckers ena återkallande i Ministèren, som väl verkade de följande. Det låter föga betvifla sig, att Ambassadricens liberalism och förhållande till de liberala i Frankrike inflöt mycket på Svenska förmyndareregeringens först neutrala, sedan vänliga stämning mot Franska republiken, hvarigenom denna af högadeln så bittert klandrade period i vår styrelse blef ibland de lyckligaste för den allmännare välmågans tilltagande. Det är uppenbart hvad som följde af denna Frus missionärresa till Sverige, under hennes försök att elda hela Europa till korståg mot hennes po-

litiske Antichrist Napoleon; och sannolikt, att hon, som varit verksam vid denna vändning af Svenska politiken, ej var overksam vid frågan om ersättningen åt Sverige derföre, då Engelska oppositionen syntes ifrig att hindra och Engelska Ministèren ljum för befordrandet af Norges förening med Sverige.

Så mycket är emellertid visst, att Fru Stael bör tillhöra *Svenska Minnen*. Hennes namnteckning ses i De la Gard. Arch. XIX d.

(Källor: v. Stiernmans och Rehbinders Matriklar. — K. Gustaf III:s bref och bulletiner till Sv. Ambassadören i Paris 1789—91 i original på Löberöd. — Gref J. De la Gardies Journaler. — De la Gard. Arch. XVIII—XX. — Biographie étrangère. — Biographie moderne. — Läsn. för Bild. och Nöje 1847.) —N.

STAEL von HOLSTEIN, CORFITS LUDVIG.

Då, på åminnelsefesten öfver aflidne riksdagsmän d. 16 Apr. 1823, festens ordförande Frih. Henn. Wrangel inbjudit (Prosten) Grefve Schwerin att tala öfver sin afledne vän Baron Stael v. Holstein, yttrade denne bland annat: "jag ämnar ej uppställa Frih. St. såsom mönster för riksdagsmän. Han äfven så väl som någon annan som lefvat länge och lefvat ett offentligt lif lär ej kunna sägas fri från misstag i sin åsigt, för att aldrig ha låtit sig af sin känsla hänföras, fri för att aldrig ha trädt andras rätt för nära. Hvad den bortgångne Riksdagsmannen gjort för det constitutionella lifvets tillvext och förkofran, skall allena utgöra föremål för mitt tal." Derpå yttrades: "Frågom ej, hvarföre minnet af en man, som inga höga embeten beklädt, som inga så kallade bragder förrättat, som icke vidgat området för någon vetenskap, någon konst, som blott arbetat på tillvext och förkofran i allmänhet — kanske blott under ett tillfälligt töcken bevakat den stig, uppå hvilken andra, sedan töcknet skingrats, skulle kunna fortsätta vandringen — hvarföre, säger jag, en sådan man anses värd att ihågkommas. . . Han var en man sådan man önskar sig ett ombud för folkets rätt och bästa, sådan som man önskar männen i *allmänhet*, när man sjelf högre älskar *allmän* tillvext och förkofran, än sin egen. . . Ingen finns, som ej önskar, att fäderneslandet aldrig måtte sakna män, liknande honom i rättskaffenhet, i nit för rätt, i värme för det goda, i mod och i moderation."

Capitaine C. L. Stael v. Holstein satt i Ekonomi utskottet 1800. Han förenade sig d. 23 Maj med Frih. N. Silfverschölds förslag, att afsäga sig som adel privilegiet att uteslutande besitta Säteri samt rå- och rörs jord. D. 26

Maj, då realisation var i fråga, yttrade han: . . . "Hvartill gagnar att ur egarens gömmor framtvinga silfret att förvaras i Bankens hvalf till en tilltänkt realisation, då samma silfver tilläfventyrs samma år skall sändas ur riket till uppköp af spannmål, i fall ett missvext-år infaller? . . . Hvems hjerta blöder ej, då man ser mått och steg tagas, som skola blifva fruktlösa, ej befordra ändamålet, men bereda tusentals menniskors undergång?" Han tillstyrkte att betala Hertigarnes skulder, helst intet folk i Europa var vandt att så efter yttersta förmåga ha sin egendom ospard till Konungens och det Kongl. Husets behof och höga nöje. Då andra stånd sedan vägrade att betala dessa skulder, föreslog St. v. H. att adlen ensam åtogo sig det. Schw. tror att han här var frikostig för att införa en ny och vigtig *sak: att Ständerne resolverade öfver motioner, ej blott Regerings-propositioner.* Då fråga var huru man borde välja de Comitéer, som skulle tillämpa beskattningen efter af Riksdagen bestämda grunder, nitälskade St. v. H. för ofrälseståndpersoners ingående deri såsom Adelsmän, då de egde frälseegendom, samt såsom bönder, då de egde krono- och kronoskattehemman, åberopande det prejudicat, att Assess. Welander blifvit en af Bondeståndets fullmäktige i Riksgälds Contoret. Bevillningen ville han åtaga sig tills den bestämda skulden var betald, utan hänseende till, om nästa riksdag då ännu infallit.

Efter 1809 framträdde Bar. St. v. H. som en af de mest ingripande Riksdagsmännen. Då Grefve Schwerin 1812 frågade en annan, hvem en viss talare var, svarades: "Det är Frih. Stael, som talar alltid, som talar illa, som motsäger alla och motsäger i allt och hindrar oss att komma till slut med våra göromål". Schw. fann, att hans tal ej som tal påkallade uppmärksamhet, att han ofta motsade i afsigt att motsäga, men att i motsägelsen yttrade sig en oegenyttig och välviljande charakter. Han tyckte sig i honom se en Fabius, som med sitt *men* ville hindra alla att obetänkt taga beslut. Detta ord användes mot alla utan undantag. Han vande de mäktige vid att låta Riksdagsordningens § om fri yttringsrätt bli en sanning.

De la Gardie antecknar i sin Journal för 1812 års riksdag, att då Mannerheims Justitie ombudsmans berättelse upplästs, hvari yttrats, att rättvisan nu skipades på det allra bästa sätt, Stael förklarade offentligt, att han ville bevisa, att den aldrig varit mera missvårdad och sämre skött. Han kräfde att Stats-Revisionen skulle granska Statsverkets räkenskaper från 1800, det samma han kräft 1809 och 1810.

Fastän stödd af Axel Hamilton, vann han vid voteringen ej mer än 15 röster för sitt förslag. Han syntes nu af politisk öfvertygelse om nyttan af en *opposition*, som en stående cops, äfven om den ej ännu behöfdes, hafva främst sträfvat att för framtiden bilda en sådan. Man såg honom snart som koryphé bland flera unga män börja ej illa disciplinera en antiministeriell corps. Henning Wrangel, "den unge" Spaldencreutz och Jacques Cederström synas ha varit de förste, som ställde sig vid hans sida och då han "20:de gången" begärde ordet i samma sak, gåfvo nya anledningar till ökade bevisningar. Då "Tryckfrihetssaken" kom före, var redan en opposition på Riddarhuset bildad af 42 röster mot 122, derunder en af de 42 yttrade till Landtmarskalken: *Jag väntade ej, att Grundlagsfrågor skulle förklaras genom Advocatur.* Då frågan om utländska skuldens betalande förekom, talte Stael emot förslaget af Regeringen "att vår skuld i Franska staten skulle rent utstrykas" etc. och såg nu Henning Gyllenborg jemte Jacques Cederström bistå sig; nu vann han dock ej votering, fastän den "var ganska nära." Man har således ej utan skäl kallat Stael för oppositionens efter 1809 *fader*. 1815 hade han nöjet utropa, då discussionen slutat "om förlägenheten i allmänna rörelsen", derunder de, som Rektor G. A. Silfverstolpe redan 1812 kallade "Kronprinsens parti," med samlad kraft nekade att en dylik förlägenhet fanns till: "Nu är det bra; nu är det som det skall vara; Ministeren på ena sidan, Oppositionen på den andra."

I Trolle Wachtmeisterska Anteckningarne läses för d. 19 Juli 1815, huru Bar. St. v. H. med värma deltog på f. m. i anfallen på Constitutions-utskottet, då Landtmarskalken vägrade remiss af ett utskotts betänkande, fordrad af R. o. A., då nu Const. utsk. skulle dömma mellan Landtmarskalk och Const. utsk. På e. m. uppstod Bar. St. v. H. yttrande att han icke ansåg sig behöfva något stöd af ett Const. utsk:s mening för att klandra och inför Ståndet anklaga Ledamöter af StatsRådet, nämnande Mörner och Wirsén (StatsSecreterare). "Nu blef man åter häftig. Bar. St., särdeles olycklig talare, trasslade bort sina ord och meningar. Några Regeringens försvarare, som förut icke låtit höra sig och bland dem Amiral Cederström, begagnade sig af hans dåliga utförssätt för att göra honom till mål för åtlöje. Grefve v. Schwerin hjelpte honom. Då lär det varit man applauderade. Landtmarskalken ropade då: inga applaudissementer, då får ni plikta. "Nå hvad kostar det då?" ropade flera röster,

under det roparne togo i bröstfickan efter plikt. Detta kastade ridiculen åt annat än det åsyftade hållet. Kort derefter uppträdde v. Engeström, som då var en slags Cancellipresident och som sådan ville anses, och förklarade att han tillstyrkt i StatsRådet det, hvarföre Wirsén och Mörner anföllos, viljande med sitt anförande visa att anfallet mot dem var anfall mot Regeringen, antydande faran att en enskild dristade ingå i tvekamp med en sådan jätte, som ett lands regering. Stael uppsteg och förklarade att han var beredd på anfall af *de store*, men tröstade sig med den aktning och det förtroende, han vunnit hos sitt stånd. Gustaf Löwenhjelm tog ordet och talte om *de smås* vanligare förföljelse mot *de stora*, hvilken han tyckte sig se i detta förklarande, att man för anfallet mot Regeringen beräknade aktning af ett helt Stånd. Stael förklarade att han ej sagt, att han behöft vinna förtroende och aktning genom anfall mot Regeringen, hemställande till R. o. A. om han ej egde dessa förmåner utan att behöfva göra anmärkningar mot Regeringen. *Ja visst*, ropade Öfverste Bergman, hvarmed Maj. Påhlman förenade sig; annars herrskade i salen den djupaste tystnad. Men då man utkom, öfverlades att på ett mera varaktigt sätt, än med ett rop yttra sig, genom slående af en medalj åt oppositionsmannen *till trots*, som det synes, mot Regeringens *trots* att aflägsna StatsSecreteraren Gr. Mörner — till StatsRåd. Emellertid såg Stael v. H. 1818 en opposition med Talare af utmärkelse. C. H. Ankarsvärd hade nu uppträdt. Nöjd lemnade St. v. H. riksdagen i Maj, tillkännagaf att han slutade sin riksdagsmannabana och redoviste för sitt handlingssätt. Han dog 1819.

En man af folket ville se honom. Hvarföre? frågade en annan. "Herre! jag är Svensk" gaf mannen till svar.

St. v. H. hade i sina yngre år varit militär och deltagit i Finska kriget 1788—90. 1789 låg han länge sjuk af rötfeber i Carlskrona, då 7000 man lågo på sjukhus i staden och på Tjurkö. Han torde der fått sin sinnesrigtning till motstånd mot maktens utsväfningar, troligen öfvertygad, att detta pestkrig requirerades för det poetiska i hjeltebragder.

(Källor: 1800—1818 års Riksdagsprotokoller. — De la Gardies Journal vid 1812 års Riksdag. — Tal till åminnelse af aflidne riksdagsmän d. 16 Apr. 1823.) —N.

6. STAEL von HOLSTEIN, OTTO WILHELM.

Son af Öfversten och Gen.-Adjut. R. S. O. Frih. *Joach. Stael v. H.* (Egare till Torsebro Krutqvarn, född 1759, död d. 6. Mars 1836), samt *Agneta v. Otter*. Född d. 24

Sept. 1802. Studerade under Holmbergsson i Lund. Var HofrättsRåd i Svea Hofrätt, då han d. 6 Febr. 1840 blef JustitieRåd. Consultativt StatsRåd d. 14 Jan. 1841. Chef för Justitie Departementet under flera Justitie Stats Ministrars tjenstledigheter, likaledes för Eccles. Departementet under dess Chefs ledighet, Ledamot af Regeringen under Konungens resor. Dessutom Kammarherre, Kamrerare vid K. M:ts Orden (erhöll afsked derifrån 1840). C. N. O.

STALENUS, JOHAN.

Johannes Laurentii Stalenus föddes i Ölmestad nära Grenna, der fadren lär varit Kyrkoherden Laurent. Olmstadius I slik händelse var J. Stalenus Med. Prof. Lars Robergs farfar (enligt Isenbergska pastorsserierne för Wexiö stift). Stalenus lär varit född omkr. 1594, blef Student i Upsala 1624, Theol. Prof. 1640, underskref 1647 bland Clerus Comitialis Declaratio de Libris symbolicis, kräfvande dessas förökelse med flera efter Augsb. Bekännelsen i Tyskland uppkomne Confessioner, motsättande sig Terserus och J. Matthiæ (De la Gard. Arch. X. 172). Super-Intend. i Dorpt 1648, men tillträdde ej, såsom d. 3 eller 30 Aug. 1649 utnämnd till Biskop i Wexiö. Detta embete tillträddes, men förvaltades blott i 6 månader. Som Biskop deltog han emellertid i riksdagen 1650 och stod då på folkets sida mot Aristokratien. Han förklarade för alldeles nödigt, att godsen kommo under kronan igen, framdrog åtskilliga causas motivas, talte ock de modo procedendi mycket väl och prudenter; stäfjade ej eller sina prester, hvaraf Arv. Tiderus, grammaticus, i Weckelsång och Jon Erici Dryander från Wernamo i sjelfva predikostolarne voro, som Drottningen klagade, Tubæ seditionis. Dryander hade i en predikan, hållen under riksdagen i Stockholm, yttrat, att adlen låter sina hästar och hundar göda, hvarvid de äta upp säden, vuxen till menniskornas uppehälle, och låter dessemellan den fattige dö af hunger. Handlingar rörande Skand. hist. 22: p. 130. 145. Stalenus kom till Wexiö d. 22 Jan. 1651 och dog d. 11 Febr. s. å. Från mellantiden, då han förde ordet i DomCapitlet, har man allenast ett protokoll, hvilket läses i Wallqv. Saml. 1: 119 följ. Han inrättade likväl härunder 2 slags Consistorii sessioner, större och mindre. Till de större inkallades landtprester såsom Capitulares, i de mindre deltogo blott de i staden boende Capitelmännen, Lectorerne. (Wallqv. Handb. 498).

Järtecken skrämde Biskopen och dess familj vid ankomsten till Wexiö. Sonen hade sett en blodbubbla i ett af rummen på golfvet vid inträdet. I samma rum dog fadren kort derpå. En natt hade Biskopen drömt om en svart häst med ett svart blodstänkt flor om hufvudet, som skulle, sades det, ledas till Hr Sven i Rottne. Morgonen derpå kom en svart oxe, sänd från Hr Sven till Biskopen, som ej mottog den, förskräckt af sin dröm, utan lät bedja Hr Svens Hustru, som presenterade oxen, ge den till hospitalet. Capellanskan fick sjelf ej tala med Biskopen, hvaröfver hon förtörnades. När Biskopen kort derpå dog, misstänkte dess efterlemnade, att den "kloke" Hr Sven, som från Comministraturen i Rottne ej, oaktadt den erbjudne oxen, fått befordran till Gårdsby pastorat, genom svartkonst vållat Biskopens död. (Se XII: 3. Rothman).

Stalenus var, oaktadt sin tro på drömmars vigt, en lärd man. Fant uppräknar i Hist. Litter. Græcæ in Svecia Sect. 1. p. 64 samt i add. & emend. p. 107 hans grekiska verser. Sommelius i Hist. Acad. Dorpat-Pernavensis tillägger flera. Se ock Floderi Specimen 1 de poetis in Svecia græcis p. 9 Sqv. V. Stiernm. Bibl. Sviogoth. p. 324. Han presiderade 1641 på ett prestmöte i Upsala.

St. var gift med *Magdalena*, dotter af den namnkunnige *Erik Skepperus.* Sonen *Lars* blef Acad. Adj. i Upsala, sedan Kyrkoherde i Hökhufvud, Ups. stift, död 1695. Dottern *Christina* var gift med Domkyrkosysslomannen Er. Berg i Ups. 1671; hon dog 1673. *Elisabeth*, gift med Petrus Angelstadius, Kyrkoherde i Angelstad, Wexiö stift, 1631, död 1670.

Skrifter: 66 disputationer, uppräknade af Lidén, utg. 1622—47. — Oratio exseqv. in fun. Caroli Baner 1632. Ups. 1633.

(Källor: Staleni Vita af E. M. Fant i Hist. Litt. Gr. in Svecia Sect. 1. p. 62. — Wallqv. Eccles. Saml. och Handbok. — Handl. rör. Skand. Hist. —N.

STAGNELIUS, ERIK JOHAN.

Född d. 14 Oct. 1793 på Öland, der fadren, Doct. *Magnus St.*, då var Prost och Kyrkoherde i Gärdslösa och Bredsätra församl:r, sedermera (1807) Biskop i Kalmar. Undervisning åtnjöt han hemma, dels af sin fader, dels af en enskild lärare, till dess han begaf sig till Lund. Begåfvad med ett starkt minne, klart omdöme, mycken urskiljning och en utomordentligt snabb uppfattning lärde han sig dock det mesta på egen hand — ända från första innanläsningen — med en lätthet, som öfverraskade fadren. I

föräldrahuset ansågs han för lärd innan han blifvit Student. I Lund lärer han blott få terminer uppehållit sig: år 1812 ankom han till Upsala och fullbordade der redan inom två år sin akademiska bana, medelst undergående af Cancelli-examen, 1814. Hans vidare öden äro berättade med få ord. Sedan han 1815 såsom E. O. Cancellist låtit inskrifva sig i Ecclesiastik-Exped., befordrades han 1819 till Copist och 1822 till ord. Cancellist. En förtidig död d. 23 Apr. 1823 slutade detta ädla, åt Sånggudinnorna egnade lif.

Redan tidigt vaknade Stagnelii kärlek för detta yrke och redan från första ungdomen lärer han öfvat skaldskap. Men under hans akademiska vistelse var hans ovanliga poetiska talent icke känd af någon, om ej möjligtvis af några få vänner; äfven Phosphoristerne, som annars så gerna uppsökte hvarje poetiskt hoppgifvande yngling och med dem sökte förbrödra sig, stodo med honom icke i någon beröring. Också sökte St. inga bekantskaper: "ensligheten öfverensstämde mest med hans lynne, särdeles under hans hypochondriska stunder"; dock gafs det stunder, då han kunde jollra med fruntimmer, fastän han då vanligen gaf samtalet en sarkastisk vändning; äfvenså kunde han ibland slå sig lös i ett gladt lag med goda vänner vid bålen, och han lärer då blixtrat af qvickhet och humour. Allmänhetens bifall och beröm tyckes deremot varit honom temligen likgiltigt; jemväl efter ankomsten till Stockholm slöt han sig till inteldera af partierna, lemnade inga bidrag åt någon tidning, Poetisk Kalender eller annan dylik vintersamling, utan utbildade sig i stillhet och af alla obemärkt. Han var redan nära tjugefyra år gammal, då (1817) hans namn först blef nämdt af allmänheten, såsom utgifvare af den episka skaldedikten Wladimir, hvilken berättigade till stora förhoppningar. Året derefter erhöll han af Svenska Akademien priset för poemet *Qvinnorna i Norden.* Dock var det först efter utgifvandet af *Liljorna i Saron* (1821), som nationen förvissades om att i honom äga en skald af första ordningen. Detta hopp besannades snart genom det antika sorgespelet *Bacchanterna,* ehuru alltför djupsinnigt att blifva behörigen uppskattadt, och — slutligen genom hans *Samlade Skrifter* i 3 band, utgifna sedan han sjelf redan bortgått ur lifvet. Med förvåning fann man deruti — visserligen blandad med åtskilligt slagg — en rikedom på de dyrbaraste skatter af alla poesiens arter, bevittnande en utomordentligt mäktig skapardrift, en bildningsgåfvans flödande lätthet, som öfverraskade hvar och en, som visste att en stor del af denna

trettio-åriga lefnad varit egnad åt sinnesqval och kroppsliga plågor, till hvilkas bedöfvande den olycklige beklagligen alltför ofta flydde till glasets njutningar, så att dessa rikliga offer åt sånggudinnorna till en stor del kunde anses vara förrättade på smärtans och rusets mellanstunder. Den olyckliges lidande hade sitt ursprung från en missbildning af några bland kroppens finaste inre delar, i följd hvaraf också den sköra lifstråden så tidigt brast.

Det bör ej fordras af biographen, att han ingår i en grundlig æsthetisk uppskattning af den jordiska martyrens poetiska qvarlefvor, hvartill skulle fordras en annan förmåga än vår och ett vida större utrymme än hvarom här kan bli fråga. Antydas bör dock i få ord arten och skaplynnet af den skaldeförmåga, som lyft denne kortlefvande yngling i jemnbredd med fosterlandets ypperste siare. Dennas första kännemärke var dess spontaneïtet: då poesien hos många, till och med rättvist berömda skalder, är en cistern, som, utan egna källådror, blott hämtar sin näring från tillflödet af utifrån kommande, genom läsning förvärfvade, idéer; — så var den deremot hos St. en lefvande springbrunn, som visserligen icke försmådde att också hämta näring utifrån; men dessa främmande ådrors tillflöden voro dock ringa emot det egna omätliga, ur de djupaste källor strömmande förrådet, som, med omotståndlig kraft uppqvällande, bröt sig fram i dagen. Denne skald söng oupphörligt, likasom fogeln, icke för att behaga andra eller förvärfva sig pris, utan af en mäktig naturdrift, af en inre nödvändighet: han skulle troligen hafva sjungit icke mindre tjusande, om han ock befunnit sig ensam midt i en öcken. Mångengång, i hypochondriska stunder, offrade han sina poetiska stycken åt Vulcanus, och alldenstund den svarta gudinnan Melancholia icke är särdeles stark i kritiken, är möjligt att äfven åtskilligt förträffligt jemväl fått undergå förbränningsprocessen. Men fastän naturen sjelf stämt Stagnelii lyra, voro dess ljud långt ifrån att röja ringaste spår af den råhet eller otymplighet i formen, som man, ställvis åtminstone, anträffar hos egentliga naturskalder: tvärtom eger hans språk en välklang, hans rhythmer en melodisk skärhet, hvaruti ganska få af fosterlandets skalder med honom kunna täfla. Vi känna få, hos hvilka den vackra Svenskan är mera vacker. Man tycker sig i dessa sångljud ömsom liksom höra æolsharpans melancholiskt smältande susningar, ömsom glasharmonicans kristallklara med himmelsk skärhet genomträngande toner, som blott är för stark för menskliga

sinnen genomgripande. Jemförelsen med det sednare instrumentet är den rigtiga, ty hos Stagnelius kom konsten i detta fall (språk och versbyggnad) naturen till hjelp; man finner nemligen hos honom ett från afsigt och besinning framgående sträfvande att vara verskonstnär, hvarvid han tydligen tog A. W. Schlegel till mönster. Men hans sånger äro på engång dithyramber och konstverk — det sednare dock på det viset, att de voro det redan från sin födelse, ty St. hade icke, liksom Lidner, någon Thorild, som strök ut, filade och putsade åt sig, ej heller befattade han sig sjelf dermed (elden var hans enda corrector). Medgifvas måste dock, att ur denna, evigt brinnande och flödande poetiska masugn åtskilligt slagg nödvändigt måste följa med den ädla metallen, som ej sällan behöft en sorgfälligare sofring.

I de drag vi hittills anfört är likheten med Lidner så påtaglig, att den redan hos Stagnelii biograph och minnestalare påkallat en jemnförelse. Hos båda fanns samma inspirerade bacchantiska, andeliga och lekamliga, berusning, men som, i motsats med Mænadernas vilda skrän, yttrade sig i de ljufvaste, mest melodiska suckar, i öm veklagan och andäktigt trängtansfulla rop.

Men låtom oss höra, huru hans Minnestalare — Hammarsköld — sjelf sammanställer de båda själsbeslägtade skalderne. "Lynnet af bådas skaldesång var elegiskt, då man under detta namn förstår en poetisk, d. ä. genom phantasien, i sinnbild uttryckt reflexion öfver känslan. Denna elegik — det är för hvarje läsare uppenbart — ligger till grund för de båda skaldernes, så väl Lidners som Stagnelii qväden och från den utgår helt och hållet den gestalt, den form, under hvilken skönheten i deras diktningar låter känna sig verkande. Deri likna de äfven hvarandra, att de båda uttryckte helst deras reflexion öfver känslan af det allmänna lidande, som framstod för deras åskådning, dels i episk, dels i dramatisk form, och om den understundom antog den lyriska drägten, hade denna alltid en hufvudsakligen didaktisk färgblandning. — Men med dessa öfverensstämmelser råder dock tillika betydliga och märkbara olikheter dem emellan. Lidner är afgjordt sentimental. Att hänflyta i medlidande var hans fröjd och att passivt gråta öfver andras olyckor hans vällust. Derföre är Lidners religiositet intet annat än en längtan efter ett tillstånd af förmåga att vidsträcktare känna medlidande och kraftigare kunna hjelpa. Också är hans poesi icke stort annat än, om jag så må

säga, articulerade interjectioner, än brännheta utgjutelser ur hans hjerta, men i detta hjerta är all harmoni, aldrig af någon klar philosophi betryggad, sönderryckt och förstörd. Hans sånger, i melodiska verser affattade, äro också derföre blixtlikt framskridande, men gestaltlösa, skarpt läsarens själ genomträngande och uppskakande, men oftast med en mera pinande än en ljuf och försonande känsla. De äro nemligen i allmänhet nog fattiga på idéer. — Stagnelius deremot är romantisk. Äfven för hans åsigt framstår lidandet, som en mensklighetens bestämda, allmänna lott, men ej blott mensklighetens utan äfven, i och genom henne, den menniskan omgifvande verldens. Vindens sus, källans sorl, foglarnes qvitter, ja, till och med blommorna på fältet, äro intet annat än formade suckar af en fallen, en förändringens hårda nödvändighet underkastad natur. Men han finner ingen lust att blott passivt klaga häröfver, ingen vällust deri att blott gjuta tårar öfver sitt och hela slägtets öde, utan han tränger, med geniets åskådning, fram till dettas onda källa, och hvad han ser målar hans manligt verksamma diktningskraft i bestämda contourer, för att såmedelst skaka på bojor, som hämma själens flygt och bryta det fängelse, i hvilket synden och sinnligheten stängt henne från idéernas ljusa rymd. Dock detta bemödande, det inser han klart, kan han icke sjelf verkställa, dertill behöfves gudomens biträde, denna höga, kärleksrika makts, som, oaktadt hennes fall, dock aldrig upphör att älska den förförda själen: dess utvalda men honom undanryckta brud. Derföre är Stagnelii religiositet en fast orubblig förhoppning på den Högstes nåderika bistånd, en säker förtröstan att befrias från lidandet, att vinna åter sin förlorade borgarerätt i salighetens rike. Och, i anledning deraf, hans poesi, en konstrik, säkert tecknad tafla af hans inre åskådning, en klar, af phantasien slipad spegel för de objectiva gestalter, i hvilka hans djupa, genom en väl dyster, men sublim philosophi harmoniskt utbildade känsla bryter sig. Stagnelii skaldesång är alltså bestämd, organiskt utbildad och idéfull: foster af en genom den rikaste phantasi och den skarpaste tanke begränsad känsla."

Men utom det att Stagnelii lyra var långt mera rik på strängar, — utom det att dessa hade en långt mera manlig och fast malmklang — och utom det att då Lidner nästan medvetslöst och blindvis gaf vika för sin känslas drift — leddes hans yngre själsförvandt af ett bestämdt medvetande, en till system utbildad verldsåsigt, som sålunda charakteri-

seras af Hammarsköld: "Det högsta absoluta Urväsendet, den ur Intellectualverldens sköte sig oändligen födande och återfödande Christus: det eviga Ordet, det ursprungliga och urbildliga Ljuset, dväljes substantielt i Pleroma eller den himmelska kyrkan, der oupphörligt utur sig sjelf frambringande och styrande de oändliga Äonerna: Englarne eller Idéerna, genom hvilka allt organiskt är till och består. Högt sväfvar nemligen denna Ideal-himmel öfver den sublunariska verlden: Jorden, ett hermetiskt verldsägg, som med oemotståndlig kärlek af urljuset omfattad, af detsamma drifves att oupphörligen frambringa de intagande gestalter, i hvilka det återstrålar hela fullhetsfröjden öfver sin egen salighet. Men då alla de öfriga varelserna, Plantorna och djuren, äro medvetslösa om deras lifsnjutning, skänktes åt menniskosjälen: Anima, förmåga att i färgernas och formernas omvexlande spel, fatta och njuta återglansen af den absoluta, eviga visheten, eller det hvad såsom föremål för åskådning heter skönhet, men som mål för uttryck genom handling heter dygd. Så var jorden delaktiggjord af himmelens salighet, till dess att producten af materiens idé, eller Demiurgos, den phænomeniserade sinnligheten, framträdde och fängslade Anima i kroppslighetens fjättrar och neddrog henne inom den låga materien att der upphettas af dess häftiga begär och lustar. I och med detta menniskans fall fick Demiurgen äfven derigenom, herravälde öfver jorden, den han våldsamt beherrskar, förstörande och motarbetande alla de verkningar på den, i hvilka Christus, genom ljuset och värman, uppenbarar sin nåd och sin mildhet. Dock skall jorden äfven en gång återfå sin fordna idealiska skönhet, så snart menniskosjälarne, genom långvarigt ångrande och med försakelsens tårar tillkämpat sig lidandets segerbaner: det heliga korset, och försonat sig med Gud, så att de kunna återgå tillbaka i skötet af det gudomliga Alltet."

Denna form af Pantheism har på engång någonting både sublimt, skönt och fasausfullt. Hvad kan å ena sidan vara skönare än denna hos St. öfverallt återkommande, men i tusen former ombildade, i tusen bilder omklädda fabeln om Psyche, som oupphörligt trängtar, att bryta sina jordiska fjettrar, för att, befriad ur stoftet, återvända till sitt himmelska ursprung. Men hon tyckes icke veta, den arma Psyche, att det nya lif, som väntar henne, är hennes egen död, personlighetens undergång; att i denna oändliga evighet endast ett enda Väsende lefver, som lik Kronos uppslu-

kar sina egna barn; — som icke tillåter någon annan odödlighet än sin egen, och som står ensam, i all sin dystra, hemska storhet, midt i den oändliga evigheten; — ja äfven denna Endes eget sjelflif är tvetydigt nog, ty det synes nästan omöjligt för den menskliga fattningen att i honom tänka sig ett personligt lefvande väsende: — och utom en så beskaffad tillvarelse, förloras begreppet om Gud, och vi erhålla i stället en abstract Verldsjäl, ett slags blindt Öde, hvars lagar förblifva långt outransakligare än den christliga Försynens, hvars faderligt kärleksfulla syftning vi åtminstone kunna igenkänna. Väl tillskrifver Gnostiken äfven sitt Urväsende en sådan kärlek, men detta är ju en motsägelse; ty skapelsen är den onde Demiurgens verk, och menniskans genesis den första synden, den största olyckan. Oaktadt denna religions-philosophi icke egentligen vill erkänna pantheismen, leder den dock midt i afgrunden af den urgamla hedendomen, som, när den gick till botten, alltid slutade på detta sätt, — till en pantheism, som, i all sin tröstlöshet, alltid ånyo uppgapar i de flesta philosophiska systemerna, äfven de nyaste, och, som den ena gången skenbart besegrad och förjagad, dock återkommer i förändrade gestalter och med förändrade namn.

Här är dock frågan icke egentligen om den gnostiska verldsåsigtens speculativa eller religiösa värde, utan om dess användbarhet för Poesien. Vi vilja derom i korthet yttra oss. Först är begripligt, att denna grundåsigt — knappast hittills, i sin vidsträckta och följdrigtigt genomförda omfattning, ett föremål för sången — måste påtrycka denna skalds qväden en stor originalitet och en alldeles egen pregel. Men hurudant är dess intryck? Ofelbart kan ingen elegi hafva en djupare grund, än den åsigt, som betraktar hela den jordiska tillvarelsen såsom ett fängelse-tillstånd i materiens, i det ondas band; huru småaktiga, huru betydelselösa förekomma oss icke, vid första anblicken, andra poetiska tårar och suckar, som utpressas af försmådd kärlek, jordiska förluster eller andra enskilda smärtor eller lidelser, i jemnförelse med den gnostiska verlds-elegien, denna för hela menniskoslägtet gemensamma veklagan? Onekligen har denna åsigt en viss grad af sanning för sig, och hvilar också, till en viss grad, på christlig grund, ja kommer nära öfverens med den äldsta ascetiska eremit- och munk-åsigten. I sjelfva grunden har denna känslostämning någonting heligt och upplyftande, och då den lånar konstens bilder, färger och gestalter, och således äfven talar till sinnena, blir dess

makt dubbelt tjusande, dubbelt förförisk. Men då i poesien icke, såsom i speculationen eller vetenskapen i allmänhet, sanningen sjelf **omedelbart** kan framträda, utan endast omklädd i sinnebilder, eller i sinnliga symboler och gestalter öfverflyttad till ändligheten, så blifver problemet nästan olösbart för en skald af denna religion. Erinrom oss, att i stället för Christendomens Gud, Skaparen, den kärleksfulle Fadren, den ständigt oss omhuldande Försynen, träder oss här till mötes detta abstracta, ofattliga, allt uppslukande *Ἓν καὶ Πᾶν*, som, alltid i grunden detsamma, endast i olika systemer med skiljda namn kallas Pleroma, Urväsendet, det Absoluta, All-Enheten, men med orätt, tillvällande sig namnet Gud, eller Christus. Hvilken betydelse detta väsende än kan ega för speculationen — så blifver det dock för den poetiska åskådningen, liksom för känslan och det sannt religiösa sinnet, ett tomt, innehållslöst phantom. Detsamma kan också sägas om dessa Æoner och skapande Demiurger, hvarmed Gnostiken, i sin förtviflan att på något fylla den oändliga tomheten, befolkat Evigheten — idel luftbilder, som ehuru af den orientaliska phantasien smyckade med regubågens alla färgor, upplösa sig i dunst och dimma. Visserligen äro Christendomens Cheruber och Serapher alltför ætheriska för att annorlunda, än i momentana, hastigt försvinnande uppenbarelser, kunna verksamt och på ett åskådligt sätt, ingripa i den sinnliga verld, som poesien framställer; — en fördel, som den hedniska egde framför den christliga i sina gudar, demoner och heroer, de der icke voro annat än odödliggjorda menniskor med högre makt. För att undangömma denna ihålighet, för att med blomster beströ den hemska tröstlösa urgrunden samt för att ge ett sken af lif åt dessa själlösa väsenden, dessa abstractionens och phantasiens sammanaflade barn, har dock skaldens bildningsgåfva gjort underverk; den är outtömlig i symboler, bilder och metaphoriska iklädningar, den är yppig, ända till slöseri, i naturmålningar, tjusande i språkets och rhythmernas välklang. Derigenom har det också lyckats honom att skapa en alldeles egen elegisk lyrik, som, i vissa stycken (t. ex. *Suckarnes Myster* m. fl. som innehöllos i samlingen *Liljor i Saron)*, hänrycker oss icke mindre genom ideernas djuphet än genom känslans innerlighet. Men öfver det hela förbreder sig en viss entonighet, som omöjligen kunde undvikas i eviga variationer af ett och samma thema, hvilket, i sig sjelft sublimt, dock icke medgifver, annat än episodiskt, några utvikningar och utvecklingar.

Allt hvad hittills blifvit sagdt gäller egentligast Stagnelii lyrik: men denna utgör blott en bland beståndsdelarna af den rikt begåfvade skaldens skapelser. Han har nemligen äfven diktat mindre Epopoer — dessa dock af ett jemnförelsevis ringare värde — och Skådespel. Lyckligtvis gick det här icke an, att införa den gnostiska symboliken, och sålunda äro vi på detta gebiet befriade från dessa Äoner, som hittills så ofta varit oss till last och stört intrycket af de annars så sköna elegierna. Sorgespelet *Martyrerna* hvilar helt och hållet på christlig grund, men har dock flera beröringspunkter med skaldens egen religions-philosophi, så till vida att äfven här jordlifvet betraktas såsom ett fängelse, samt lidandet och slutligen martyrdöden såsom medel till den efterlängtade befrielsen. Likväl är hela symboliken lånad från christendomen. Med en historisk säkerhet, en plastisk åskådlighet, som man knappt kunde vänta hos en så beskaffad skaldegenius, tecknas här religionens och sedernas då varande tillstånd, representeradt af charakterer och med lefvande personlighet framställda typer både från den christna och hedniska verlden. Vi sammanstämma fullkomligt med Hammarsköld i det omdömet att ifrågavarande religiösa drama kan "jemnföras med det yppersta, som främmande länders vitterhet frambragt"; — och, för min del, känner jag ej på något språk någonting inom poesiens område mera skönt, mera rörande än den scenen i Martyrerna, der Modren lär sin Son bedja Fader Vår.

Mycket annat godt skulle kunna sägas om de flesta af de öfriga dramerna, särdeles om det alltför litet uppskattade *Riddartornet.* Handlingen hvälfver sig dock kring en incest, invänder man med en ryckning på axlarna; men så göra ju ock flera af franska theaterns mest beprisade mästerstycken?

Vi måste här sluta, sedan vi endast anmärkt, att Stagnelius äfven, ehuru utan särdeles framgång, behandlade komiska ämnen: ja, — hvilket är än mer oförväntadt af en Genius, hvars tankar hufvudsakligen tycktes sväfva i så ætheriska rymder — jemväl skref sjelfsvåldiga qväden, som icke kunde tryckas. Men det är i sjelfva verket ingenting nytt, att motsatta ytterligheter beröra hvarandra, samt att den religiösa öfverdriften tager sin skada igen i sinnlig berusning. Likväl älska vi att tro, att dessa snillets utsväfningar endast tillhöra hans första ungdom, innan plågan och besinningen mera allvarsamt rigtat hans tankar på ädla och heliga tankar. I alla fall skulle man kunna kalla denne skald en halft hednisk, halft christlig Bacchant, som rusade sig ömsom af öfverjordiska, ömsom af rå-sinnliga fröjder.

Skrifter: Wladimir den Store. Skaldedikt i tre Sånger. Sthm 1817. — Liljor i Saron. Häft. 1—3. Ib. 1821. — Bacchanterna eller Fanatismen. Sorgespel. Ib. 1822. — Albert och Julia, eller Kärlek efter döden. Ib. 1824. — Dessa, jemte en vida större mängd förut otryckta poemer, upptagås i: — E. J. Stagnelii Samlade Dikter, utgifne af L. Hammarsköld. Del. 1—3. Sthm 1824—1826; del. 1 och 2 utgåfvos 1830 och 1832 i nya, rättade upplagor.

(Källa: Erik Johan Stagnelius Ett kors på hans graf, till erinran för hans närmare Bekante och Vänner af hans Sångmö. (Af Hammarsköld). Sthm 1823. — Hammarsköld, Sv. Vitt. Hist. — Företal till Stagnelii Skrifter.) P.

STAMBERG, ANDERS HENRIK.

Född d. 9 Dec. 1759 i Köping, den äldste bland fem syskon. Föräldrarne voro Handlanden *Jakob St.* och *Anna Cath. Groth.* Fadren var i små omständigheter, som förvärrades genom overksamheten under en långvarig sjukdom, hvaraf han omsider afled. Sedan sonen i två år åtnjutit undervisning i Köpings skola, intogs han 1771 i Vesterås Trivialskola, och uppflyttades 1774 till Gymnasium, der han, isynnerhet uppmuntrad genom Lector Bergklints handledning, utmärkte sig genom flit och kunskaper, så att han i examina utmärkte sig framför alla sina kamrater. Student i Upsala 1780. Medel förskaffade han sig nödtorftigt genom conditionerande vid Akademien; större var bristen på tid: oftast sof han på bara golfvet, för att desto säkrare vakna vid hanens första rop; men alla lördagsnätter hvilade han ordentligt i säng, för att ej blifva sömnig eller trög under gudstjensten, hvilken han från första ungdomsåren ända in i sena ålderdomen aldrig försummade. I följd af en så jernhård flit jemte god underbyggnad var det för honom möjligt, att redan inom tre års förlopp göra sig mogen för Phil. Candidat-examen, som togs med utmärkelse; sedan han derefter sjelf författat och försvarat sin gradual-disputation, promoverades han 1782 till Philos. Magister. Præsiderade 1784 för 2:a delen af sin gradual-disputation, hvarefter han kallades till Docens i Metaphysiken. Kort förut hade han dock blifvit antagen till Extra Docens vid Gymnasium i Vesterås, och låtit prestviga sig, hvaraf man kunde förmärka hans beslut att inom sitt eget stift söka sin befordran. Följande år (1785) befordrades han till Gymn. Notarie och Consist. Amanuens, 1789 till Gymn. Adjunct och Bibliothekarie. Ej långt derefter begynte han flytta och efter vetenskaplig ordning uppställa Gymnasii rika boksamling i dess nuvarande rum i Domkyrkan, hvarjemte han deröfver för-

fattade en fullständig katalog, renskrifven med hans särdeles nitida hand. Men på sin rätta plats kom den classiskt bildade mannen, då han 1797 utnämndes till Eloqu. et Poës. Lector. Denna syssla utbytte han dock 1810 mot Förste Theol. Lectionen. S. å. förordnad till Hofcancellerens ombud vid Boktryckeriet i Vesterås, och var flera gånger, ofta på längre tid, under Biskops- och Domprosts-ledighet, såsom äldste Led. Consist:ii ordförande. Fick 1812 Professors n. h. o. v. Kyrkoherde 1815 och genast vid tillträdet nämnd till Prost i Badelund 1816. Theol. Doctor 1818. Led. af K. N. O. 1824. Uppförd i 2:a rummet å förslaget till stiftets biskopsdöme, 1825, sedan han redan 1811 blott genom en röst skiljdes från ett rum på det dåvarande förslaget. Tog afsked 1828 från Lectors-sysslan, efter att i 44 år hafva varit Gymnasii-lärare, och derunder 6 gånger Rector; men i Consistorii göromål deltog han med nit och allvar ända till sin död. Då han 1801, 1806 och 1812 nedlade Rectoratet, skänkte han 50 Rdr hvardera gången; af hvilka 100 tilldelades Gagneriska stipendii-fonden, och 50 Gymnasii Fattig-cassa, samt 1833, såsom Jubelmagister, 66 Rdr 32 sk. till Vestmanlands och Dala Nations Byggnadscassa. Jubelmagister 1833. Afled stillasittande i sin soffa d. 31 Maj 1840, 80 år gammal. Intill sista lefnadsstunden bibehöll han full sans och reda: på sjelfva dödsdagen nedskref han de frågor, hvilka han ämnade framställa i näst-följande dags pastoral-examen. Var Ledamot af Sällsk. pro Fide et Christian., Evangel. Sällsk. och Vesterås Bibelsällskap. Vid prestmötet i Vesterås 1842 höll Eloqu. Lectorn Bellander öfver honom Åminnelsetal. Stiftets Presterskap hade förut bekostat hans porträtt i olja, hvilket ock efter hans död blef lithographieradt med inskrift: "*Doctori Incomparabili Discipulorum Pietas.*"

Stamberg var liten till vexten, liflig och rörlig så ofta han rörde sig, emedan han helst satt vid boken eller på lärare-stolen eller vid gossarnes scripta-correctur. Likväl vandrade han mångengång till fots ut till Badelund för att predika och derifrån tillbaka. Begåfvad med god helsa, kände han först vid sitt 75:e år ålderdomens framryckande, och förlorade då synen på ena ögat.

Van från sin första ungdom vid sparsamhet och tarflighet, bibehöll han samma vanor i sitt öfriga lif, och kunde således af sina små besparingar tidigt understödja behöfvande och hoppgifvande ynglingar vid läroverket. Såsom lärare

hade han få sina likar i nit, skicklighet, arbetsamhet och kärlek för de studerande: bland annat gaf han enskildt åt dem, som sådant begärde, fri undervisning i än det ena, än det andra språket, äfven de nyare, hvilkas studium den tiden i de offentliga läroverken nästan låg nere. Särdeles befordrade han ungdomens bildning och smak för de classiska studierna genom det särdeles lyckliga sätt, hvarmed han som Eloqu. Lector ledde och lifvade tal- och skriföfningarne så i latinet som i svenska språket. Också hade han den hugnaden att se män, sådane som J. O. Wallin, M. Choræus, C. J. Lindegren samt J. H. Schröder m. fl. utgå från det läroverk, hvars prydnad han var. — Äfven som prest ådagalade han samma samvetsgrannhet. Ehuru han tidigt lät prestviga sig, afhölls han dock en god tid, lika mycket af sitt trägna lärarekall som af en viss fruktan ifrån att bestiga predikstolen, men då han, efter att hafva tvenne gånger vid præbendepastorats tillsättande låtit sig förbigås, omsider emottog ett herdekall, ville han äfven här göra skäl för namnet, besegrade sig sjelf och predikade från denna tid utan afbrott, ofta och gerna, samt förestod sjelf församlingens vård med sin vanliga noggrannhet.

Här intager denna hedersman egentligen sitt rum såsom Horatii Commentator. Vi misstaga oss troligen icke, att den Stambergska upplagan af nyssnämnde auctor är den bäst commenterade classiske författare, som dittills, och kanske ännu, i vårt fädernesland blifvit utgifven. Väl kan en sedan dess betydligen längre framskriden språkforskning och en förfinad smak finna åtskilligt att här anmärka; men den har dock ej litet bidragit att för svenska ungdomen lätta förståendet af den Venusiska svanens sånger och öppna dess sinnen för deras skönhet; — allt på en tid, då de hos oss mest gängse auctorerne voro under texten försedda med smaklösa och oftast högst löjliga anmärkningar.

Srifter: *Disput. pro Gradu:* Quantum Physices studio debeat Metaphysica. Præs. P. N. Christiernin. 1782. P. I. — Ejusd. P. II., under eget præsid. 1784. — 7 Programmer. — Lat. o. sv. Grafskrifter. — Qu. Horatius Flaccus med Histor., Mythol. och Philolog. Anmärkn. Vesterås 1791; omtr. i nya förbättrade upplagor 1805, 1817. — Er. Benzelii Breviarium Histor. ecclesiast. ad præsens usque tempus continuatum. Aros. 1802.

(Källor: Muncktell, Vesterås Stifts Herdaminne. Del. I. — Bellander, Oratio Funebris. Aros. 1842. — Muntliga underrättelser.)

P.

STEDINGK, CURT BOGISLAUS LUDVIG CHRISTOPHER von.

Ej långt från staden Anclam i svenska Pommern låg det gamla slottet Pinnau (Pennau?), som jemte länegodset Lentzschau redan före 1284 tillhörde den friherrliga ätten von Stedingk. Vid denna tid omtalas tvenne bröder af detta namn, *Johan* och *Henrik*, begge Riddare, den sednare äfven hertigligt Råd år 1289. Slägten härstammar från Westphalen. Orsaken hvarföre den lemnade sin hembygd, berättas hafva varit följande händelse. En af bemälte bröder, eller ock någon af deras förfäder, hade vid något andligt tillfälle åt sin landskyrka offrat blott en liten silfverpenning, fastän en så ringa gåfva ej stod i öfverensstämmelse med hans rikedom. När härnäst Riddaren med sin maka gick till Nattvarden, stack presten penningen, i stället för oblatet, i fruns mun, hvilket så grep henne, att hon svimmade, hvaraf mannen, när han fick lära känna orsaken, blef så uppretad, att han drog sin värja och på stället nedstack presten, framför sjelfva altaret; nu måste han fly och nedsatte sig då i Pommern. År 1629 erhöll en af slägten ensam jagträttighet på hela Lassahnska fältet.

Vid början af Sjuåriga-kriget innehades ofvannämnde gods af *Christopher Adam v. St.*, hvilken, född 1715, dog 1792 som Major och Riddare af Svärds-Orden. Denne hade 1745 gift sig med *Christina Charlotta Schwerin*, dotter af den namnkunnige preussiska Fältmarskalken; och blef fader till fyra barn, tvenne söner och tvenne döttrar. Den äldste, *Curt Bogislaus*, var född på Pinnau d. 26 Oct. 1746. Vid den tiden var sed, att till hvarje nyfödd gosse skicka en röd halskrage, såsom ett tecken att han tillhörde preussiska arméen. Lilla Stedingk, ehuru svensk undersåte, fick också sin, och när Fältmarskalken höll honom öfver dopfunten, uttalade han högt den bönen till Gud, att gossen måtte tjena sitt fädernesland med det nit och den lycka, att han, liksom morfadern, måtte undfå Fältmarskalks-stafven; — en önskan, som ock gick i fullbordan.

Den äldste brodern, spenslig till växten, såg väl ut och var maklig till charakteren; den andre åter stark, frodig och ständigt verksam; den ene talte litet, den andre mycket. Den ene uppehöll sig helst i trägården, den andre på det närbelägna Frische-Haffs vågor.

Den uppfostran, som de båda adlige junkrarne åtnjöto i föräldrarnas hus, var alldeles enligt tidens sed: de fingo

ej sitta i föräldrarnas närvaro, icke ens vid middagsbordet, aldrig smaka vin eller kaffe. Undervisningen bestod hufvudsakligen i catecbes och latin jemte fransyska; om lördagarne verkställdes regelbunden afbasning, i fall vecko-journalen innehöll ringaste anledning dertill. Denna uppfostran var just icke den bästa; likväl blef Curt Fältmarskalk och Victor Stor-Amiral.

Vid utbrottet af kriget mellan Sverige och Preussen, infann sig fadern, efter befallning, i svenska högqvarteret. Fredrik den store tillskref honom ett bref, deruti han yttrade, att han, öfverfallen från alla sidor, behöfde samla alla gamla vänner omkring sig och slutade med att bedja baronen gå i preussisk tjenst; men denne förklarade, i ett höfligt bref, sin ledsnad öfver, att, såsom svensk undersåte, icke kunna följa sitt hjertas böjelse. När Preussarne sedan öfversvämmade nästan hela svenska Pommern, flydde familjen till Stralsund och de begge sönerne skickades till Wolgast; — men sedan fienden också satt sig i besittning af sistnämnda stad, efterskickades gossarne; preussiska befälhafvaren utfor då med hetta emot familjen, yttrande bland annat, att fadern förtjente straffas som landsförrädare; den äldre, då tio år, blef nu, långt ifrån att förskräckas, tvertom så ond, att han häftigt i sitt barnsliga vredesmod bröt ut i välförtjenta förebråelser emot den oridderlige officeraren.

Den store Fredrik behandlade svenska Pommern som en barbar: om somrarne sköflades det öppna landet, hvarvid ej heller någon förskoning visades de gods, som tillhörde Fältmarskalken Schwerins måg. Om vintrarne bloquerade man Stralsund; baron Curt, hvilken såsom Fänrik ingått vid Kronprinsens (sedermera Konungens eget) värfvade regimente redan före sitt trettonde år, medan han hade möda nog att bära fanan, hade således godt tillfälle, att tidigt vänja sig vid att höra kulor hvina omkring sig.

Efter krigets slut begaf han sig till Stockholm, för att i sin faders namn begära någon ersättning för den skada godsen lidit under kriget. Denna önskan vanns väl icke, så mycket än hans fars synnerlige vän, RiksR. och Öfverståthållaren Carl Sparre, arbetade derföre, hvilken föröfrigt emottog ynglingen i sitt hus och visade honom all slags godhet. Samma välvilja rönte han ock af Fersiska och Piperska familjerna, af hvilka flere på fadrens slott under kriget njutit gästfrihet och höflighet. Äfven infördes han i hofvet och deltog i den med honom jemnårige Kronprinsens

och hans bröders lekar. Under läse-terminerna 1763 och 1764 vistades han föröfrigt i Upsala, fortsättande sina studier.

Vistandet i Sverige ingaf ynglingen föröfrigt ingen lust att der länge qvarstadna. Först fanns der intet tillfälle till praktisk förkofran i krigsyrket och svaga utsigter till befordran. Dernäst väckte regeringssättet hos honom den största leda. Riksrådet Sparre, en af Hattarnes hufvudmän, emottog den tiden de mutor, som Frankrike skickade till svenska riksdagsmännen; rådsherren delade sedan penningarne i små eller större paketter, lämpade efter de personers politiska vigt, hvilka skulle bestickas, och ej sällan fick den unge St. i uppdrag att öfverlemna dessa äreskänker åt vederbörande. Dessa åtgärder, hvilka temligen öppet bedrefvos utan allsköns blygsel, ingåfvo den unge mannen en stor leda för riksdagsväsendet, från hvilken han äfven vid äldre år icke kunde frigöra sig, ehuru föröfrigt visst icke fiende till lagbunden frihet och constitutionella former.

Dessa flerfaldiga skäl föranledde den af ädel ärelystnad brinnande ynglingen, att, efter erhållet tillstånd, 1766 ingå i fransk tjenst, såsom Underlieutenant vid Royal Suedois, vid hvilket regimente han 1770 befordrades till Capitaine, 1773 till Capitaine-Major, sedan han året förut hemma blifvit utnämnd till Capitaine vid Konungens eget värfvade regimente.

Undertiden inträffade en liten händelse, som på Konungen troligen gjorde ett angenämt intryck. I början af Augusti läste St. i en tidning, som i Trier utgafs af den bekante Trenk, att Konungen i Sverige hade medelst en revolution störtat Senatens och Ständernas makt samt antagit enväldet. När officerarne vid reg:tet Royal Suedois läste om denna händelse, som ännu icke händt, samlades de hos St., hvilken på deras begäran uppsatte en lyckönskningsskrift; denna kom Konungen tillhanda just på sjelfva revolutionsdagen, så att den första offentliga lyckönskan Gustaf III efter slutadt arbete fick mottaga, kom ifrån de svenske officerarne i Strassburg.

År 1776 utnämndes St. till Öfverste-Lieut. och 1778 till Öfverste à la suite i Frankrike, medan han i Sverige 1777 utnämndes till Kammarherre hos Konungen och Corporal vid K. Lifdrabanterne, samt 1783 till Chef för Karelska Dragonerne. Sålunda gick hans befordran ungefär parallelt i tvenne särskilda riken, så att han i det ena var Öfverste för ett infanteri-regimente, i det andra för ett cavalleri-reg:te, en omständighet, hvaröfver Fredrik den store

mycket förundrade sig, då St., på en resa genom Berlin, omtalade det för Konungen. Också delade St. den tiden sitt vistande mellan Stockholm, Paris och Versailles. Han bodde hos Grefve von Fersen, infördes af denne i Drottning Marie Antoinettes lilla, förtroliga krets, medan han brefvexlade med Gustaf III och meddelade honom nyheter från hofvet och Paris.

Innan St., som ofvanför nämndes, erhöll finska reg:tet, hade han dock i fransk tjenst gjort tvenne års fälttåg, och vid flera tillfällen utmärkt sig. Enthusiasmen i Frankrike var denna tid så stor för de amerikanska Insurgenterne, att ynglingar af de ädlaste familjer bönföllo om tillåtelse att såsom volontärer få deltaga i befrielse-kriget, icke anande att de republikanska idéer, för hvilka de så ridderligt kämpade, skulle efter få år uppsluka både aristokratien och monarchien. Samma kämpelust intog äfven de begge vännerne Fersen och Stedingk. Den förre, tappert stridande vid Lafayettes sida, emottog Cincinnati-orden af Washingtons egen hand — samme Fersen, som, frihetshjelte i Amerika, slutligen, såsom Sveriges stoltaste aristokrat, slets i stycken af Stockholms pöbel.

Baron St. fick befälet öfver en infanteri-brigad och steg om bord 1779: Grefve d'Estaing hade öfverbefälet så öfver flottan, som landttropparne.

Först tvang man Engelsmännen att upphäfva belägringen af NewYork; derefter seglade man till Vestindien, intog ön St. Vincent, samt landsteg på ön Grenada. St. förde befälet öfver den mellersta af de tre colonnerna, hvaruti den 1300 man starka landstigningshären var delad. Anfallet var rigtadt mot en på en hög och brant klippa belägen fästning, som beherrskar stad och redd, omgifven af tredubbla förskansningar och öfverst späckad med ett batteri af fem 36-pundingar. Fransmännen uppklättrade d. 3 Juli, emellanåt tagande händerna till hjelp, på branta stigar, som slingrade sig mellan klyftorna: kulor, bomber och granater regnade öfver de förvägne dels nedifrån skansarne vid hamnarna, dels från öfra fästningen: hela berget tycktes stå i låga. Fransmännen fortsatte sin väg, utan att aflossa ett enda skott: palissaderna upprycktes, förskansningarna borttogos, den ena efter den andra; hvarje soldat var en bjelte; sårade och döende ropade: vive le roi! Den unge svensken gick i spetsen för avantgardet, men (berättar han i ett bref), när jag kom till det murade batteriet, befanns det alltför högt, för att jag skulle kunna utan, främmande bistånd,

klättra upp; jag bad derföre den soldat, som följde mig, hjelpa mig och erböd honom min beurse. Nej, svarade han, jag vill klifva opp först sjelf, och se'n skall jag hjelpa er. Ett ögonblick derefter blef han nedskjuten, och hans kropp tjente mig till trappsteg. En knapp timma derefter var hela berget eröfradt: soldaten plundrade, men jag var lycklig nog att rädda lifvet på tvenne engelska officerare, som man ville nedsticka." Bytet var ofantligt, och hjeltedaten åtföljdes af en samtida sjöseger.

D'Estaing seglade derefter i Oct. 1772 till de Förenta Staterna, och gick att storma fästningen Savannah i Georgien. Engelsmännen voro rådande hardt nära öfver hela södern: Amerikanarne förde kriget lamt, deras troppar (säger St. i ett bref till sin Konung) bestodo mestadels i desertörer och lösdrifvare utaf alla nationer: man förvånade sig öfver att de ypperliga engelska tropparne, som blott saknade dugliga anförare, ej längesedan eröfrat hela Amerika. St. afstyrkte nyssnämnde storm, såsom omöjlig, men blef ej hörd: det lyckades honom att i spetsen för 900 kärntroppar plantera amerikanska fanan på den sista skansvallen; men i nästa ögonblick blef han tillbakaträngd, lindrigt sårad och förlorade nära hälften af sin colonn. Samma utgång fick det öfriga anfallet.

Ej långt derefter återseglade man till Frankrike, der allmänheten tyckte att expeditionen ingenting uträttat. Men St. fortfor dock att åtnjuta den kongl. familjens nåd, fick deltaga i Drottningens *petits soupers*, hvilken ära dittills ej under denna regering vederfarits någon främling. Om Marie Antoinette talar han med högsta förtjusning. Om Konungen skref han i Febr. 1780: "Le roi a le désir le plus vif et le plus constant de rendre son peuple heureux; il est instruit, appliqué, et dans son interieur il est gai, parlant, et tout ce qu'il dit, porte l'empreinte de la bonté et de la justesse." En dag yttrade Konungen till honom i Versailles: "il fait bien chaud aujourd'hui, mais pas autant qu'à la Grenade." Han fick l'ordre du mérite (motsvarande den hel. Ludvigs-orden, som ej gafs åt protestanter), en lifstids-pension å 6000 livres samt Öfverste-fullmakt, hvilket sista dock hållit hårdt, fastän Drottningen laggt sig ut för saken, och engång sagt honom, att hon ej kunde få ministern att ta raison. Samtidigt befordrades han i Sverige till General-Adjutant af flygeln och fick Svärds-orden. Sedermera delade St. sin tid mellan sitt regimente och hofvets nöjen. Han var der närvarande, då Dauphin föddes, och vittne till hofmännens glädje och fjäsk

samt de högtider, som i anledning deraf anställdes. Det var samma barn, som tio år derefter dog i elände hos en jakobinsk skoflickare. Generalens inkomster ville dock ej räcka till för detta höga lif. M:me de Boufflers, som brefvexlade med Gustaf III, bad hans Konung om en pension för honom å 6000 livres, men Gustaf svarade att han ej kunde göra något undantag, utan bad i stället baronen komma hem, der vistelsen vore mindre dyr. När, efter fredsslutet, Washington gaf Fersen och St. Cincinnati-orden, förböd Konungen dem att bära dess tecken. St. svarade, att han, liksom alla sina franska kamrater, bar det, utan att dertill hafva trott sig behöfva sin monarchs tillåtelse. Gustaf förlät detta förhastande, men upprepade förbudet, anförande som skäl: "il est ni de mon interêt, ni de ma sagesse, de permettre à mes sujets ... de porter et se croire honorés par une marque publique du succès d'une révolte de sujets contre leur souverain legitime, et surtout d'une révolte, dont la cause et les motifs étaient si injustes et si peu fondés."

St. följde Konungens råd att resa tillbaka, men efter att hafva varit hemma någon tid, återvände han än engång till Frankrike, hvilket land han 1787 ånyo lemnade. Vid afskedet yttrade Marie Antoinette: "Rappelez vous, M. de Stedingk, que rien ne peut vous arriver", menande att hennes makt var så stor, att hon öfverallt skulle kunna beskydda honom för alla motgångar. Några år derefter föll hennes hufvud på stupstocken.

Vid återkomsten blef St. bestört öfver den afvoghet, som rådde i allmänna tänkesättet mot Konungen, då deremot vid hans utresa sinnesstämningen var alldeles tvertom. Kanske ingick försöket, att genom krigslycka återvinna popularitet, i Konungens beslut att företaga ryska kriget. Men Gustaf var ännu alltför mycket nylärjng i yrket för att rätt begagna sig af omständigheterna och genast gå löst på St. Petersburg. Catharina erkände sedan i ett samtal med St., att hon vid den tiden gjort sig beredd att utrymma sin hufvudstad, dock tilläggande: "après m'être retirée de St.-Petersbourg, j'aurais livré bataille à Novogorod, et puis à Moscou, et puis à Casan, et puis à Astracan, et ensuite nous aurions vu: croyez-vous que votre roi aurait pu me suivre?"

Det blef icke Stedingks lott, att få vara närvarande vid hufvudarméen och deltaga i dess förväntade segrar. Men utnämnd till Öfverbefälhafvare öfver försvaret af Savolax

näst efter Brigad-chefen, Frih. Hastfehr, kom han på en plats, der hans krigserfarenhet måhända kunde göra än större gagn och der han fick tillfälle att skörda verkliga lagrar. Han förblef på denna post ända till fredsunderhandlingarnas början och stod hela tiden med Konungen i oafbruten förtrolig brefvexling, hvaruti monarchen bland annat meddelade honom nyheter från Paris. Ur denna correspondens, som föröfrigt lemnar vigtiga bidrag till historien om detta krig, vilja vi meddela de interessantaste dragen.

Under sin svåra ställning i följd af Anjala-förbundet, och medan man från alla sidor rådde Konungen att söka räddning genom att hos Kejsarinnan begära fred, skref han d. 19 Aug. 1788: "Non, je ne baisserai pas la tête sous le joug de l'impératrice. Toute négociation dans ce moment est impossible que par une cour tierce, et s'il faut que je sois accablé, j'aime mieux l'être par mes sujets que par mes ennemis" — och d. 23: "Je suis décidé à soutenir mon caractère jusqu'à bout, et à ne point céder à la fortune." Undertiden hade Hastfehr (d. 21) upphäft belägringen af Nyslott, visserligen icke utan tvingande skäl, men dock emot St:s råd. Detta föranledde Konungen till den meningen, att mannen deltagit i förrädarnes stämplingar, och d. 20 Dec. skickade Gustaf order att låta häkta honom. St. försvarade honom som oskyldig, men nödgades medgifva att han som befälhafvare begått många fel.

Detta försvar var så mycket mer ädelmodigt, som St. efter Hastfehrs bortgång kunde anse sig som sjelfskrifven till, och verkligen också erhöll, högsta befälet öfver Savolaxska arméen. Men denna befattning var långt ifrån att vara afundsvärd. Framför allt felades penningar ("le manque total d'argent me coupe bras et jambes"): soldaten hade intet annat än bröd och vatten, disciplinen var förfallen. Likväl kunde den nye Öfverbefälhafvaren hugna Konungen med en segertidning. I träffningen vid Porosalmi d. 13 Juni 1789 uppehöll Öfverste St. med en tropp af endast 500 infanteri och 75 dragoner samt till en början blott en kanon, under tio timmars tid den af 5000 man bestående, och med kanoner väl försedda ryska hären; sedan den af Svenskarne väntade förstärkningen ändtligen ankom kl. 4 e. m., fortfor striden till kl. 7, då fienden med en förlust af 900 man, jemte en mängd ammunition och gevär, flyende lemnade valplatsen och begaf sig till Christina. Vid underrättelsen om denna solblink i det ännu förtviflade kriget, utnämnde Konungen honom till Storkors af Svärds-

Orden (förut hade ingen af landtarméen fått denna grad) samt ett pensionsbref å 1000 plåtar ("je voudrais vous donner davantage, mais le Béarnais est pauvre, quoiqu'il ait un bon coeur").

Oaktadt denna seger måste dock norra arméen draga sig tillbaka, hotad af en inbrytande ny öfverlägsen styrka. Dock förlorade ej befälhafvaren modet, utan angrep d. 21 Juli fienden raskt vid Parkumäki med den framgång, att anföraren Baron Schultz måste gripa till flykten med en förlust af 850 man jemte archiv, läger, bagage, kanoner. Segraren belönades med General-Majors-fullmakt och ett handbref, fullt af dessa fina och behagliga artigheter, hvaruti den tredje Gustaf var en så stor mästare. Så heter det nu: "Ce n'est donc plus le malheureux Stedingk qu'on doit vous appeler, c'est le victorieux, et cela à d'autant plus juste titre, que vous êtes le premier, après le comte Stenbock, qui enrichissez mon arsénal de trophées. Vous avez sauvé le Savolax" etc. Dock tadlade Konungen St:s ädelmod "de rendre aux officiers russes, leurs équipage que vous auriez pu partager à vos troupes. Les Russes n'en usent pas ainsi ... Il me semble qu'il ne faut pas ces galanteries des guerres de chevalier" ... men, tillägger han, öfversockrande klandret: "après cette sortie, je dirai pourtant, que peut-être, à votre place, j'aurai fait comme vous. Si la galanterie n'eût pas étée méritée de leur part, elle éût été digne de moi."

Detta var glanspunkten på St:s krigiska bana: dock vann han ännu några smärre fördelar, hvilka, ehuru i och för sig obetydliga, likväl ingaf fienden respect för svenska vapnen, skyddade det inre Finland för fiendens öfversvämmande och ökade befälhafvarens krigsära. En af dessa träffningar föreföll d. 10 Oct. vid Laita Silda, der fienden lemnade 300 man på platsen; den andra, d. 5 April 1790 vid Pertimäki, der Ryssarne med förlust blefvo tillbakaslagne, i anledning hvaraf svenska Generalen hugnades med en hedersvärja. Olyckligtvis kunde han dock i brist på troppar ej gå anfallsvis till väga.

När Konungen sedan vunnit sin stora seger vid Svensksund, hvarvid vår hjeltes broder, Amiralen, deltog i befälet, tyckte han sig kunna utom förnedring framställa fredsförslag, hvartill Catharina gerna samtyckte; och nu erböd Konungen St. att blifva Ambassadeur i St. Petersburg. St. tvekade, dels emedan han ej ansåg sig dertill ega alla nöd-

vändiga egenskaper, dels emedan han ej ville i denna dyra rang ruinera sig, som hans företrädare, Nolcken, och dels emedan han hellre ville begifva sig till Frankrike för att rädda sin lön och pension, tillsammans 16,000 livres; men han tillade skämtande: *Seigneur, ta volonté soit faite.* Och herrens vilja rådde.

Den 13 Sept. 1790 kom St. såsom Envoyé Extraordinaire, till Petersburg och fann alla vägar och pass åt finska sidan väl förskansade. Kejsarinnan mottog honom höfligt, praktfullt klädd och strålande af diamanter, samt förde honom om aftonen till l'Eremitage, der man gaf Tancrède. Några dagar derefter fick han åskåda en fest, der Catharina utdelade sina belöningar åt officerarne: det regnade hedersvärjor, diamantkors, ordnar, fullmakter på befordringar samt skänker af kronogods och bönder.

Småningom kom St. i hög gunst hos Catharina, och blef slutligen den, som bland alla diplomaterne egde största inflytelsen. Han förenade med de franska hofsedernas elegans den tyska rättframhet, som Kejsarinnan värderade, och hennes hat till franska revolutionen fann äfven en uppritig genklang hos Bourbonernes vän. Derigenom blefve Rysslands och Sveriges förbindelse mer och mer förtroliga: Konungen i Sverige skulle taga befälet öfver en armée, bestående af begge nationerna, hvilken skulle landstiga i Bretagne. Sedan detta förslag gått om intet genom en lönnmördares hand, och den nya svenska regeringen, först bland alla makter, erkännt franska republiken, gick likväl Riksföreståndaren in på Catharinas plan, att hans kongliga brorson skulle förmäla sig med hennes sondotter, Alexandra Pawlowna, som var vacker och rikt utrustad både å snillets och hjertats vägnar. Också blef Gustaf IV Adolf helt betagen af henne, då han fick göra hennes personliga bekantskap. Hittills hade dock ingen fråga varit om religionen förrän just på sjelfva förlofnings-aftonen: då fordrades å ryska sidan att ett ryskt capell skulle inrättas i Stockholm för den unga Drottningens andaktsöfningar, men dertill nekade Gustaf IV Adolf alldeles, på Biskop Flodins föreställningar. När detta svar anmältes, satt Kejsarinnan redan på sin thron, omgifven af hela sitt hof, färdig att emottaga det unga paret. Vid en sådan förödmjukelse var denna stolta monarchinna icke van: också dog hon få dagar derefter af harm. Men af den nye thronföljarn, hvars dotter blifvit förskjuten, kunde ej heller särdeles benägenhet förväntas. St. lyckades dock att lugna stormen och afslöt med K. Paul tractaten om den beväpnade

neutraliteten uti norden. Napoleon förstod likväl att förvärfva sig denne nyckfulle, mot Frankrike hittills så förbittrade furstes vänskap: i St:s papper fanns en plan, enligt hvilken en förenad armée Ryssar och Fransoser skulle genomtåga Persien och anfalla det engelska Indien. Uppbrotts-ordres för 50,000 man voro redan gifne, när Kejsar Paul dog.

Om denna herre berättade föröfrigt Ambassadeuren för sina hemmavarande vänner åtskilliga anekdoter, som stå i full öfverensstämmelse med hans välbekanta charakter. En dag, när St. hade mycket främmande och var färdig att sätta sig till bords, ankom ett bud från Kejsarn, med anmodan att genast infinna sig. Värden befallte fram sin vagn, och gjorde sin ursäkt hos gästerne, då en ny budbärare ankom, som bad honom för Guds skull skynda. Anländ till kejserl. slottet, blef han genast införd i Kejsarns cabinett, som han fann helt upprörd af underrättelsen om ett litet upplopp i den svenska staden Lovisa. "Vackra nyheter från Finland; uppror i Lovisa!" ropade Paul, innan Ambassadeuren knappt hunnit stiga öfver tröskeln! Men aldrig skall om mig sägas, att jag förlorat en minut, för att bispringa min vän, Kungen i Sverige. Jag ställer 50,000 man till hans disposition: deröfver tar ni befälet och rycker genast emot rebellerne. Min son, Constantin, följer er som Adjutant. Sätt er ner och skrif traktaten efter min dictering; sedan skrifva vi under, ni och jag." — Motstånd skulle varit farligt: St. måste alltså å sin herres vägnar betyga sin erkänsla för Kejsarns deltagande vänskap och rätta sig efter Sjelfherrskarns vilja. Derefter ringde Paul och befallte Storfursten komma, som genast trädde in och fick befallning att oefördröjligen göra sig färdig, för att som Adjutant åtfölja svenska Ambassadeuren. Nu först vågade denne anhålla om ett par dagars uppskof, för att närmare göra sig underrättad om sakernas tillstånd i Finland, hvilket med möda utverkades: en courir afsändes och ankom med underrättelse att allt var lugnt i Storfurstendömet och att någon revolution icke alls varit åsyftad: tåget förföll sålunda, men St. gömde den i diplomatiens annaler exempellösa tractaten.

En annan dag hade Kejsarn, under en stor ceremoni, hviskat några ord i örat på Öfverkammarherren, Furst Narischkin. Som denne herre, ehuru beslägtad med kejserliga huset, stod illa anskrifven, var man nyfiken att få veta hvad H. K. Maj:t kunde hafva att säga honom; derom tillfrågad, svarade Fursten leende, att det blott var ett enda ord, och

detta lydde: *durack* (galning). Dagen derpå uttryckte Paul i ett samtal med St. sitt stora missnöje med Riksmarskalken (Narischkins) dumma anstalter vid festen, St. sökte blidka monarchen; bland annat råkade han påminna Kejsaren, att N. dock vore en stor herre. Vid detta oförsigtiga ord upplågade Kejsarn med stor häftighet och utbrast: "Herr Ambassadeur, ni borde veta, att i Ryssland finns det inga stora herrar, med undantag af den, till hvilken Jag talar, och så länge Jag talar till honom."

Efter uppstigandet på thronen fortfor Alexander, att, liksom hittills, mer betrakta St. såsom en af familjens vänner, än såsom sändebud från ett främmande rike. Dagen efter fadrens död for Kejsarn till honom, och föll honom om halsen, ropande: "Jag är den olyckligaste menniska på jorden." — "Vous devez l'être", svarade denne, och dessa ord innebära mycket, när man betänker omständigheterna vid Pauls död. Oaktadt denna vänskap och oaktadt Kejsarns svågerskap med svenska Kungen, höll sämjan mellan de båda rikena genast på att blifva störd genom svenske Konungens infall, att med blå färg låta öfverstryka den ryska delen af bron öfver Kymene-elf. Flera andra bravader af samma slag gjorde St:s medlare-rôle mångengång svår: å andra sidan var han en af de få, som talade sanning, ehuru alltid insvept i fina vändningar, till en oefterrättelig herre, och stundom äfven uppmanade andra att göra likaså. Följande ord i ett bref till G. L. (Gustaf Lagerbjelke?), som då åtnjöt Konungens förtroende, innehålla troligen både ett försvar och en fin förebråelse: "On sert mal son souverain quand on fait ce qui lui vient dans l'esprit. Le feu roi me permettait de lui desobéeir quand ce qu'il ordonnait était contraire à ses interêts: c'est ce qui a fait que j'ai pu lui être utile et rendre quelques à l'Etat; maintenant je ne suis bon qu' à enterrer." ...

St:s följande depecher från 1804 till början af 1808 kasta ljus öfver åtskilliga smärre, förut obekanta omständigheter i den labyrinthiskt slingrande politiken vid detta hof. Men vi kunna endast upptaga hvad närmast rör fäderneslandet samt föremålet för denna biographi.

Under krigsrustningarna 1805 mot Frankrike var St. ofta med i öfverläggningarna mellan de ryska ministrarne och generalerne. En hufvudpunkt, svår att undanrödja, var till en början Gustaf IV:s envishet, att Tolstoy, chefen för ryska arméen i svenska Pommern, skulle, ehuru General-Lieutenant, under Konungens frånvaro stå under Gr. Essens befäl,

fastän denne då ännu blott var General-Major. Sedan de flesta utländska ministrarne kort efter Kejsarns afresa till arméen begifvit sig efter, lemnade också svenske Ambassadeuren Petersburg d. 19 Oct. och anlände efter flera besvärligheter först till Minsk: men det var ej lätt, att träffa Kejsarn, emedan han, snabb som blixten, än var på det ena än på det andra stället. Den 28 Nov. inträffade St. i Olmütz, men de båda Kejsarne hade redan aftonen förut begifvit sig derifrån. Derifrån for St. till Troppau och Ratibor, alltid förgäfves letande efter ryske Kejsarn och hans armée. Ambassadeurens helsa och cassa sleto icke väl på denna färd. Den 20 Jan. 1806 återkom han till Petersburg, sedan han i Mitau uppvaktat Ludvig XVIII och hans familj. Om hertiginnan af Angoulême heter det: "c'est une ange sous une figure humaine."

Snart började horizonten mer och mer mulna för Sverige. Preussen underkastade sig Napoleons vilja, narrad genom den lockmat, som den franske Envåldsfursten machiavellistiskt erböd Preussen, i Hannovers besittning; man skickade ett par regimenten för att bemäktiga sig Lauenburg, hvilket Gustaf IV befallte Grefve Löwenhjelm att försvara med en styrka af — 300 man. Undertiden svalnade mer och mer Kejsar Alexanders krigiska lust och håg att skydda Europas frihet emot den franske inkräktarn: i Juni 1806 tog Furst Czartorisky, Czarens ungdomsvän och goda engel, afsked, sedan hans herre i tre månaders tid undandragit honom sitt förtroende och följt motsatsen af hans råd. Förut ädel, philanthrop, ja, till och med sentimental beträdde denne Furste nu Napoleons machiavellistiska bana. Konungen af Preussen begärde, enligt tractaten, en rysk flotta mot Sverige: Alexander tvekade ännu att använda vapenmakt emot sin svåger och bundsförvandt: St. besvor sin halsstarrige herre att göra slut på sitt oförnuftiga gräl med Preussen.

För ögonblicket togo dock sakerna en annan vändning, då Preussen i Oct. 1806 uppträdde mot Napoleon och Alexander såsom dess bundsförvandt: Alexander erböd 180,000 man hjelptroppar, men Preussen ville endast mottaga 50,000. En enda dag krossade, medelst dubbla nederlag, helt och hållet det stolta Preussen och bestraffade dess nedrighet, att af den franske tyrannen hafva mottagit Hannover: — det var Nessi klädnad. Kriget fortsattes, som man vet, af Ryssland: Fältmarskalken Essen dref d. 22 Jan. g. st. 1807 en fransk corps under Lannes tillbaka, som skulle angripa ryska Generalen Benningsen; icke destomindre måste denne

rygga, men vann en blodig dock temligen tvetydig seger vid Eylau. Svenska tropparne i Pommern skulle stöta till Benningsens, och Kungen sålde till ryska kronan ett antal kanoner, som snart vändes mot honom sjelf. Oaktadt vänskapen lät denne sednare lägga beslag på en del af de ryska från England till Götheborg komna subsidierne för en gammal fordran å Sveriges sida, stor 1,500,000 Rdr, men som frivilligt rabatterades till 375,000. Svenska Konungen skref härom till Kejsarn ett egenhändigt bref; detta framlemnades i Mars 1807 af St., som vid audiensen hade all möda att öfversockra detta piller. På våren reste Kejsarn till arméen, som icke dessmindre höll sig overksam och lät Danzig gå öfver. Men d. 24 och 25 Maj g. st. angrep Benningsen ändtligen Marskalken Ney vid Gutstadt, derpå följde d. $\frac{2}{14}$ Juni den blodiga dagen vid Friedland, och derefter ett stillestånd, samt freden i Tilsit mellan Ryssland, Preussen och Frankrike. Förgäfves föreställde Ryssland svenska cabinettet angelägenheten af att äfven sluta fred med sistnämnde makt; förgäfves begagnade St. i en depêche till sin herre Bibelns ord: "Herre, förbarma dig öfver oss!" Men Gustaf IV lät icke beveka sig.

Hittills hade Alexander iakttagit ett hederligt och vänskapligt uppförande mot sin förblindade svåger, men småningom visade det sig, att Finland var priset för den vänskap, som i Tilsit sammanknöts mellan de båda Kejsarne, och att således Rysslands fordne bundsförvandt skulle uppoffras för Czarens samtycke till Napoleons föregående och vidare påföljande eröfringsplaner. I Sverige gick sedan ett rykte, att den hederlige St. ingenting skulle hafva förmärkt af Rysslands rustningar emot Finland, utan låtit insöfva sig i säkerhet af sin kejserlige väns fredliga försäkringar. Den tryckta correspondensen visar dock att denna sägen saknar all grund. Tvertom misstänkte han rätta förhållandet och varnade sin Konung redan ett halft år före anfallets början. Den $\frac{18}{28}$ Aug. 1807 skref han, sedan han berättat ett nytt prof på Alexanders vänskapstjenster för Frankrike: "Après cela il ne faudrait pas s'étonner si l'on en vint à faire cause commune contre la Suède", samt "les officiers des gardes sont avertis sous main, qu'ils pourraient rentrer en campagne incessament. Tous les regiments qui sont en Finlande y sont renvoyés avec quelque artillerie, et on dit qu'un corps de 40,000 hommes, composé en partie de milice va se rapprocher de ces cantons." Mellertid försäkrade Ryssland, i anledning af bombardementet af Köpenhamn, att det troget

ville upprätthålla den beväpnade neutraliteten i Norden. Visserligen var Kejsarn uppretad mot England för denna våldets, men kanske nödvändighetens, åtgärd, men tillika inberättade St. tid efter annan, att fler och fler troppar tågade i ryska Finland, och att en hel armée om 60,000 man redan i Oct. stod marschfärdig i Petersburg och nejden deromkring. Gustaf Adolf vidtog tills vidare inga andra kraftåtgärder deremot, än att han befallte St. till Kejsaren återlemna Andreas-orden, derföre att den äfven blifvit gifven åt Napoleon. St. skref då d. $\frac{16}{28}$ Nov.: "il faut maintenant s'attendre à tout qu'il y a de pis", så å Frankrikes som Rysslands sida. Kort deremot uppgaf han råd om möjligheten att uthärda striden. Om den franska inkräktaren yttrar han sig betydningsfullt: "Ce qui me frappe en tout cela, c'est l'étoile de Bounaparte, et la manière prononcée dont la Providence se déclare en faveur de cet homme, mais en reconnaisant en lui l'instrument de la vengeance divine, ma raison se tait, et, adorant les décrets célestes, je trouve la force de m'y soumettre." Men Gustaf Adolf, som läst i Apokalypsen, att Vilddjuret skulle falla, underkastade sig icke nödvändighetens lag.

Den $\frac{11}{23}$ Jan. 1808 skref St. att ryska inbrottet vore att befara mot slutet af Febr. (hvilket ock i det närmaste slog in), bad Kungen ej ett ögonblick uppskjuta ansvarsanstalterna, men anmärkte ock, att om än Sverige finge 5 mill. (förmodligen menas 500,000) p:d st. af England i subsidier, hvarom underhandlades, detta ändock ej försloge, emedan under förra kriget hvarje år hade kostat 10 mill. Rdr, ehuru rågen den tiden endast gällde 4 Rdr b:co t:nan. Läsaren erfar, att Danmark, ehuru Napoleons bundsförvandt, också vid ryska hofvet gjorde föreställningar emot ett anfall mot Sverige. Föröfrigt var detta krig ej rätt populärt i Ryssland, och Kejsaren sjelf tycktes i hjertat ej vara böjd derföre. Men vinningslystnaden segrade öfver samvetet: också tyckte sig St. märka, att Kejsaren egentligen lät drifva sig till detta företag, "si funeste à sa gloire", af franska Ambassadeuren. Vid en stor hofbal straxt efter trettondedagen "l'Empereur a été très poli avec moi, mais froidisement." Kort derefter begärde St. af Gr. Romanzoff förklaring öfver alla dessa af ryktet omtalade rustningar och rörelser, samt fick till svar: "qu'il ne savait pas quels pouvaient être les bruits de la ville, et qu'en aucun cas la loyauté de S. M. I. ne pouvait être mise en doute. Cela doit suffire, pour vous rassurer, me dit-il, car jamais aucune at-

taque ne serait plus injuste et plus contraire aux principes que l'Empereur a manifesté pendant tout son règne." Men St. var långt ifrån att dertill sätta tro, utan varnade i stället General Klerker för Ryssarnes snara infall, hvilken svarade, att i fall han blott finge än fjorton dagars tid, skulle finska arméen göra detta anfall om intet.

Den 24 Jan. (5 Febr.) uppgaf St. bestämdt, att den inbrytande arméen till en början skulle bestå af blott 20,000 man, i anseende till svårigheten att forsla hö och lifsmedel för en större styrka. Buxhöfden, befälhafvaren, var anbefalld att rådgöra med förrädarn Sprengtporten, men kom ej öfverens med honom i åsigter, utan fann honom "sot et vaniteux." Den $\frac{9}{21}$ Febr. tillskickades ändtligen St. krigsförklaringen jemte ett pass på Memel, sedan tropparne brutit in öfver svenska Finlands gränsor. Han begärde, att få resa hem närmaste vägen genom Finland; detta afslogs, dock med tillägg, i de artigaste uttryck, att Kejsaren ville för hans räkning lemna ett ryskt fartyg, eller i fall han till detta ändamål hellre ville begagna ett svenskt, skulle detta obehindradt få segla till och ifrån Petersburg, och att undertiden familjen kunde qvarblifva till våren. På en förnyad begäran erhölls tillåtelse, att få stiga ombord i Baltischport på ett svenskt fartyg. Intill dess ankomst inböds han ånyo, att qvarblifva i hufvudstaden. I nästa depêche, daterad Carlskrona, underrättar han Konungen att han i nämnde hamn gått ombord d. 23 Juni, men fått vänta till d. 2 Juli i Liebau på hertiginnan af Angoulême, som gjorde sällskap öfver till Sverige.

Här upphör andra delen af Mémoires du c:te de Stedingk, som varit vår hufvudkälla. Tredje delen lärer vara färdigtryckt i Paris, men ej ännu hitkommen. Kanske torde vi vid bokstafvens slut derur meddela några utdrag: men i brist på utförligare källor kunna vi endast summariskt meddela Fältmarskalkens sednaste lefnadslopp.

Grefve Stedingk, som redan 1807 blifvit utnämnd till General af Infanteriet, utan att dock i arméen användas, qvarstannade i Sverige, som snart fick erfara, att det ej var segraren vid Parkumäki, som ledde det nya finska krigets öden. Det blef hans halft oblida lott, att utses till en af de underhandlare, som måste underteckna den dyrköpta freden i Fredrikshamn 1809; hvarefter han, såsom sin nye Konungs representant, återgick till det hof, som han för föga mer än ett år sedan lemnat; men huru hade icke sedan dess förhållandena ändrat sig! Den 21 Nov. s. å. upphöjd i grefligt

stånd. Hemkallad 1811 utnämndes han d. 12 Mars till Fältmarskalk. År 1813 erhöll han högsta befälet, näst efter Kronprinsen, öfver den till Tyskland öfvergående arméen och deltog, utnämnd d. 23 Juli till Befälhafvare en Chef, i slagen vid Dennewitz, Gross-Beeren och Leipzig; jemte Baron Wetterstedt hade han åtföljt Kronprinsen till conferensen i Trachenberg, samt deltog sedermera i krigshändelserna i Holstein samt marschen till Brabant. Efter krigets slut följde han Kronprinsen till Paris, der han jemte Grefve Wetterstedt undertecknade den allmänna freden d. 30 Maj 1814, hvarefter Konungen af Preussen sände honom Svarta och Röda Örns tecken.

Hans Exc. tillbragte den följande tiden mellan 1818 och 1826 utan annan befattning än som Canceller för Krigs-Akademien å Carlberg, der ett så lysande föredöme visst icke blef utan inflytelse på det uppväxande krigare-slägtet. Sistnämnde år, ehuru nära 80 år gammal, åtog han sig befattningen, att, såsom utomordentligt Sändebud, afgå till Ryssland och beklaga sorgen öfver Kejs. Alexanders död och bivista den nye Kejsarns kröning.

Återkommen från denna hedrande beskickning tillbragte den grånade hjelten sina tio sista år ömsom på sin egendom Elghammar i Södermanland, ömsom i hufvudstaden, alltid hedrad af sin Konungs vänskap, omgifven af allmän aktning och huslig lycka, och fröjdande sig öfver fäderneslandets stigande välstånd, sedan han under en nittioårig lefnad sett det undergå så många glada och sorgliga skiften. Gr. St. afled i Stockholm d. 7 Jan. 1837. Samma dag lät Konungen till General-Befälhafvarne i Militär-Districterna afgå följande skrifvelse:

"*Till Svenska Arméen!* Arméens Nestor, vår Krigsäras Patriark, den allmänt aktade och vördade Fältmarskalken Herr Grefve von Stedingk, har i dag slutat sin långa och ärofulla bana. I det jag nu tillkännagifver den förlust Arméen sålunda gjort, förklarar jag härmed Min vilja och befallning vara att Arméen anlägger 8 dagars sorg."

"Fältmarskalken von Stedingk lemnar efter sig åt Eder, Generaler, Officerare, Underofficerare och Soldater, de mest lysande minnen och hedrande föredömen, hvilka, Jag är öfvertygad derom, skola finnas bevarade i edra hjertan till en värdig efterföljd vid hvarje tillfälle då fäderneslandet kräfver eder tjenst."

I egenskap af arméens högste Befälhafvare behagade H. Maj:t Konungen sjelf anlägga 8 dagars sorg. — På detta

utmärkta sätt gjordes rättvisa åt den aflidne, åldrige Fältmarskalkens minne och förtjenster. — Krigs-Akademien anlade 14 dagars sorg öfver sin Canceller.

Allt är sagdt, då vi säga, att Gr. St. var en man *sans peur et sans reproche.* Vi hafva redan lärt känna honom både såsom krigare, diplomat och medborgare. Ehuru ingen vän af den nymodiga friheten, tvekade han dock aldrig att frambära sanningen inför thronen. Prof derpå äro förut anförda: ett annat berättas af en bland hans biographer, ehuru han sjelf derom ingenting nämner. Ledsen vid krigets gång 1805 hade Konungen beslutat sälja Pommern och befallde sin Ambassadeur att erbjuda landet åt Ryssland. Grefven svarade: "Jag har icke gjort någon framställning af E. Maj:ts förslag att sälja Pommern. Man kan förlora en provins, men sälja den för några påsar guld — aldrig." I fall historien är sann, har den fransyskt bildade diplomaten utan tvifvel uttryckt sig vida finare.

Gr. Stedingk hade icke ärft någon stor förmögenhet, och hans befattningar voro mera ärofulla än inkomstgifvande i förhållande till representations-kostnaderna på en så dyr och yppig ort som Petersburg. Engång skref han derifrån till en vän: "Jag efterlemnar ingen fortune åt mina barn: jag skall gifva dem en god uppfostran och mitt exempel att följa".

Föröfrigt hade Gr. St. blifvit Seraphimer-Riddare redan 1794, samt dubbades af Kejsarinnan Catharina II; utnämndes d. 30 Juli 1796 till En af Rikets Herrar, utan att dock ännu vara på svenska Riddarhuset intagen, hvilket dock skedde s. å. 1800 svensk Friherre; 1801 utnämnd till Riddare af Rysslands trenne förnämsta ordnar: St. Andreæ och Alexander Newsky-orden, och St. Annæ-ordens 1:a class.

Grefve-titeln öfvergick till den ende sonen *Ludvig Ernst,* född 1794, Secundchef vid Lifgardet till häst Döttrar: *Sophia Theresia,* f. 1793, gift 1812 med Stats-R., H. Exc. Gr. Gustaf af Ugglas, och död i Paris 1836; — *Elisabeth Charlotta,* f. 1797, gift 1815 med H. Exc. Gr. Magn. Björnstjerna; — *Maria Fredrika,* Hoffröken hos H. M. Drottningen; — *Lovisa Fredrika Natalia,* gift 1821 med General-Adjutanten, Chefen för Vestgötha reg:te, C. af Sv. O., Frih. A. C. von Platen; — samt *Anastasia Fredrika,* gift 1838 med Kammarherren Ad. Rosenblad.

Skrifter: Mémoires etc. nedanför.

(Källa: Mémoires posthumes du Feldmaréchal, comte de Stedingk, redigés par le Général, c:te Björnstjerna. T. I et II. Paris 1845. — Rothliebs Adl. Matrikel 1807. — Krigs-Vet. Akad. Handl. 1837, h. 12 — Nekrologer i StatsTidn. 1837 N:o 9, Aftonbladet 1837 N:o 6, Dagl. Allehanda 1837 N:o 6. — Minnestal vid Jordfästningen i Jakobs kyrka d. 14 Jan. 1837 af D:r A. Z. Pettersson. Sth 1837. — Muntliga underrättelser.) P.

STENBOCK och STORE.

Ätterne.

Äro svenske så långt upp man känner. Som Gustaf I var både svåger med och svärson till Gustaf Olofsson (f. d. Store, d. v. Stenbock), hvarigenom dennes söner blefvo cousiner med två sina Konungar och styfmorbröder åt tre, föll en så furstlig glans på Stenbocks-ätten i utländningars ögon, att J. Hübner intagit den i sina geneal. tabeller öfver regerande hus i Europa. Den är ock införd i Rittershusii Geneal. P. II., Tübingen 1664, samt i Nemeitz's Vernünftige Gedancken 2 Th. s. 110, hvilken N. varit anställd hos M. Stenbock såsom lärare för hans äldste söner. Vi påräkna den läsande allmänhetens bifall till Red:s bemödande att lemna en utförligare monographi öfver Stenbockska ätten, hvilken så länge utgör ett inslag i den historiska väfnaden.

Dalin, följd af Berch och Loenbom, härleder *den yngre Stenbocks-ätten* från 1. *Jon Blå*, en af rikets Magnater 1129. Dennes son 2. *Jon till Gröneborg* var K. Erik XI:s förmyndare 1223. 3. *Ivar Jonsson* till Gröneborg, RiksR., ansåg sig kunna skaka en Kung ur sin mantel vid K. Waldemars val 1250. 4. *Jon Ivarsson* till Gröneborg, RiksR., g. m. Ingrid Svantepolks dotter. 5. *Knut Jonsson* till Aspenäs, Riksdrots, g. m. Catharina, dotter af Bengt Månsson Folkunge. Hans son Joan fortplantade, heter det, Blå-ätten; men hans son 6. *Sven Store* upptog Store-vapnet, en sexuddig stjerna under en sparre i blått. Då större diplom-studium uppstått, torde en hopflickning här vid lag bli uppdagad. Det är nemlingen osannolikt, att en person nedlägger fädernets Blå- och mödernets Folkunga-vapen för att upptaga det s. k. Store-vapnet, dittills okändt i Sverige. Då Sven Store visar sig, bars hans vapen deremot i Norge. Se Saml. i Norges Hist. og Sprog IV. s. 121, 122. K. N. Vidensk. Selsk. og Univ. Saml. dipl. Hadorphs Rimchrön. II. s. 160, 166 etc. Ej ens från denne Sven Store är härledningen klar. 7. *Björn Svensson*, enligt Dalin (Sv. R. Hist. II. 219) eller *Jöns Svensson* enligt Peringsköld m. fl. har två söner Thord och Arvid. 8. *Arvid* är Häradshöfding i Åkerbo och Kind i Östergöthland samt lefver 1409 och 1421. 9. *Arvid*

till Torpa a Vapn lefver 1420—40. Gift med Karin Gylte. 10. *Knut Arvidsson* till Torpa, Häradshöfd. i Sunnerbo, omnämnes 1416 och 1454. Gift med 1. Christ. Erlandsdotter (Båt). 2. Ragnild Thorsdotter. Kanske är hans namn Knut enda grunden för ättens sammanbindning med Blå-ätten, den tid det ansågs nödigt för ärans skull att ge den förste Grefven 14 anor. Från 1250 till 1450 har man emellertid fått åtta leder. De åtta första lederna bland dessa tio kräfva bevis, för att stå qvar. 11. *Arved Knutsson* förde en *blå sköld med en sparre af guld och en sexuddig stjerna af silfver under sparren; på hjelmen sju fänikor.* På Löberöd förvaras ett hans salubref hvarigenom han 1496 försäljer två gårdar på Dall, hvilket gods Svante Nilsson (Sture) honom försålt för 150 rhenska gyllen och 30 mark gode danske hvite, som då voro "gefne och genngse." Brefvet läses i De la Gard. Arch. III. 145. Vittnen voro Broder Budi och Thord Björnsson, om hvilka mera nedanför. Arved Knutsson var Riddare och Riksråd samt Foghate i Kalmar 1471. Riksförest. Sten Sture gaf honom i Kalmar 1478 qvittobref att han och hans betjente på Kalmar slott gjort reda och rigtig räkenskap för sig hela den tid, han tjente Riksföreståndaren. 1475, 81, 83, 84, 90, 93 och 96 nämnes han i diplomer, kallad Lagman i Tio härader; 1475 vidimerar han det köpebref, hvarigenom Helge Styng försäljer Ingelstada gård (i Sunnerbo) till Gustaf Olofsson i Tolfta för 260 mark; 1477 blef Arv. Knutsson gift med Anna, dotter af nyssnämnde Gustaf Olofsson. År 1481 fick A. K:son på Synderbo Lagmansting Vestgötha-Lagmannen Arvid Trolles bref, att allmogen i Kalmar och Kalmar län gjorde honom fri för allt åtal och beskyllning den tid han var Sten Stures fogde i Kalmar och att han väl förestått sitt höfdingdöme. 1483 var han Svea Rikes Råds och Ständers fullmäktig vid Kalmare Recess; likaså 1495. År 1488 hölls ransakning och fälldes dom öfver honom, i anledning af ett dråp, hvarföre han beskylldes af Ture Turesson, Hans Abesson, Arvid Trolle, Nils Clauson, Carl Bengtsson, Erik Carlsson, Lindorm Björnsson, Sigge Laurensson och Nils Boson, i Biskop Brynjolfs i Skara närvaro; då han fick bevis om laggång för samma dråp. Detta oaktadt finna vi att han jemte samme Nils Clausson 1496 skickades till Danmark*) att öfverväga

*) I Jahns *Danmarks polit. milit. Historie under Unions-Kongene* s. 565—574 äro flera bref från Kon. Hans och Sv. Riksrådet aftryckta, der Arvid Knutsson nämnes såsom gesandt hos K. Hans, sänd af sina medbröder i Rådet, eller ock underskrifver bref från

om Ryssarnes infall i Finland och Estland samt det utskrifna stora mötet, som skulle hållas i Nya Lödese. Det synes dock som Arv. Knutsson omkr. 1497 lemnat Lagmansdömet, efterträdd af Arvid Trolle, som vid 1490 någon tid förrättat embetet. Arved Knutsson tyckes då blifvit Höfvitsman på Öresten, det han nämnes vara 1490, 93, 95, 96 och 97. Borgmäst. och Råd i Kalmar fingo i samma stad hans qvittence på S. Ægidii Abbatis dag 1493 att de lefvererat honom en silfverbulla. Då 1498 hans son Knut stadfästade sin moders Fru Annas testamente till Gelstada på en gård i Redevägs härad, var Yrian Karlsson Höfvitsman på Öresten. Hr Arved och Fru Anna hade 9 barn: 1. *Knut*, lefde 1498. 2. *Bengt* och 3. *Gustaf* nämnas hos Hübner. 4. *Arved* stamfader för den ätt, som med bibehållet vapen vid introductionen kallade sig Drake till Intorp *). 5. *Olof* se nedanför. 6. *Ingrid* g. m. Nils Bagge. 7. *Christina* g. m. Clas Hansson (Uggla) enligt Ekebladska genealogien i Ekebl:ska Saml. på Löberöd, men med Johan Uggla enl. Hübner. 8. *Märta*, g. m. Broder Budz, som bevittnat sin svärfars salubref 1496 och sin svåger Knuts bifall till ett svärmoderns testamente 1498. 9. *Estrid* g. m. Peder Månsson (Stjerna) till Herrestad och Säby.

Sonen *Olof* ärfde modrens fädernegods Tofta och befinnes 1520 föra mödernevapnet Stenbocken. Ansågs detta *sköldemärke* som ett *bomärke* och borde den, som egde ett *bo*, den tid man i Norge kallade kungaslott konungs*bú*, bära deraf-*märke?* Vi få längre ned se huru ömt det låg Drottning Catharina på hjertat, att ej det gamla slägtgodset Tofta gick ur slägten. Om Olof Stenbock, den förste af n. v. ätten, veta vi föga. Han var g. m. Catharina Haralds- eller Andersdotter (Lake). Dottren *Anna till Torpa* blef g. m. Nils Knutsson Ribbing till Svanseryd. Äfven böra vi fästa någon uppmärksamhet vid den möderne ätt, hvars namn han upptog.

Gamla Stenbocksätten börjar sina anor med 1. *Jusse Skytte i Örnstom*, väpnare 1389, Hhfd i Synderbo 1442

Sv. Riksrådet till det Danska 1491—96. Bland annat hade Arv. Knutsson och Arv. Trolle upplyst Kon. Hans, att en köpman Lule utspridt det K. Hans lofvat Finland och Lifland åt Konungen i Muskogen med K. Hans' son och Konungens i Muskogen dotter.

*) Arved Arvedsson blef g. m. Karin Hård till Aggarp. Deras son Nils, K. Gustaf I:s Höfvitsman, Väpnare, blef g. m. Ingeborg Drake. Dessas son Olof kallade sig Drake af möderhet, g. m. Kerstin af Fulleröd.

g. m. Botilla Philipusadotter (röd ros i gult fält). Han anses vara densamme som ock kallas *Jon på Ikornatorp* (en gård i Berga socken i Sunnerbo). 2. *Olof Jönisson* kallar Jusse Skytte sin fader (svärfader?), när han 1442 fick Wallerstad i pant af Ingeb. Lindormsdotter. Skref sig till Toffta, och Erikstad, som några anse vara den *villa Ethristad*, der 1300 Nils Ketilsson (af en Bjelkeslägt) valdes till Biskop i Westerås, i Hert. Waldemars, Riksmarsk. Thorkel Knutssons m. fl. RiksRåders närvaro. Om ock gården ej då redan var ett herresäte, så synes dock Erikstads jord ha tillhört män, som begåfvo sig till Grekland flera sekler förut. En runsten är der rest öfver en *son Sven, som ändades öster i Grekland.* Olof Jönisson a Wapn var R.R. 1426, Hbfd i Smål. under och efter Jusse Skytte, nämnd 1435.—37.—54. G. m. 1. Estrid, Knut Körnings dotter, som födde *Claus Olofsson* och Mäster *Canutus Olai*, Canonicus i Upsala, samt dottren *Sestrid.* 2. Margar. Sven Krummes dotter, som födde *Gustaf*, *Jenis*, *Märeta* g. m. en Ulfsax och *Cecilia* g. m. en Kurck (af de äldre). *Jenis a Wapn* blef 1466 Höfvitsm. på Axevall efter Age Jenisson. Var R.R. s. å. som ses af en förliknings skrift 1466 med Erkebiskop Jöns (Oxenstj.) Bengtsson. Rådslängden III. n. 611. Han hade en dotter, som blef g. m. en af de äldre Kurcker. 3. *Gustaf Olofsson* till Tofta, den siste af äldre Stenbocksslägten, som väpnare nämnd 1442 och 1445, var Ridd. och R.R. 1450, Höfvitsm. i Elwisborg 1454, i Synderbo 1480. Lefde ännu 1490, men var död 1493. Tibell har funnit honom nämnd i 19 års permbref under 48 år. Han var en af de 12 fullmäktige, Carl VIII utnämnde 1450 till Halmstad möte, och hvilka der ingingo med de Danske en för Carl obehaglig dagtingan, men som åsyftade att återförena i godo de 3 rikena. Hvilkendera af de då lefvande Kungarne, som öfverlefde den andre, skulle ärfva den andres krona. Hade Carl varit nöjd härmed, så torde han undgått dethronisationen. Men värre var villkoret för Sveriges lugna besittning för lifstiden: att återlemna Norge, der Carl var lagkrönt Konung. Man kan tryggt antaga, att den, som jemte Måns Gren, Erik Eriksson (Gyllenstjerna), Nils Jönsson (Oxenstjerna), Erik Axelsson (Tott) o. d. var Tolfman i en så vigtig fråga, var en af tidens ansedddaste män. Han var g. m. 1. Ingrid Bengtsdotter t. Winsetorp, 2. Anna Turesdotter (Bjelke) t. Eristad. (Ethristad? sedan Erikstad?). Riksmarsken Ture Turessons till Kråkerum dotter var barnlös; lefde Enka 1495. Hans barn i 1:sta giftet: *Karin*, g. m. Peder Håkansson,

stamfadren för Drakar till Hagelsrum. *Anna* g. m. Arvids Knutsson till Torpa. Deras son *Olof*, en *Store*, blef, som vi sett, den förste *Stenbock* af yngre ätten.

Den tid *Store-ätten* upplöste sig i *Stenbocks-* och *Drake ätter*, synes dess anseende börjat ansenligen aftaga. A) *Magnus-grenen* var expatrierad. *Magnus Store*, nämnd 1362, förordnades till Befallningsman öfver Gotland, sedan Albrecht förpantat ön till Korsherrarnes härmästare 1387. Hans son *Peder Store* var Engelbrechts öfverste fanbärare 1435, g. m. Elin Bese (Bitze?) — "en af Biiserne från Östergötl." enl. Joh. Magnus. Pehrs son *Magnus*, uppfostrad hos sin slägting Bisk. Ketill i Östergötl., sedan hos Bisk. Henricus Tidemanni,*) var 12 år i Biskopens tjenst. Hans söner kalla sig såsom skrifvande på latin: *Johannes Magnus* och *Olaus Magnus*, hvilka blefvo den ene efter den andre Svea Rikes Katholske Erkebiskopar, upptagne på litt. M. Brodren *Lars Magnusson* i Skenninge, nämnd i Dalins S. R. H. IV. 76 hade sonen *Magnus Laurentii*, som nämndes af Påfven till Erkebiskop i Upsala efter Olaus, men dog helt anspråkslöst som den siste klosterpredikanten i Wadstena. Såsom Peder Stores ättling räknas R.R. *Olof Pederson*, som tryckte Store-sigillet under Landsordningen i Ny Löse 1540. En *Johanna Maghensa dotter*, g. m. Palne Jönsson (Ekeblad) förde Store-vapnet 1491. B) *Arvedsgrenen*, som blef den yngre Stenbocksätten, är redan framhållen. C) *Thordsgrenen*. *Sven Stores* son *Björn* hade sonen *Thord*, hvars dotter Christina blef g. m. Peder Eriksson Ugerup, Ståthållare på Warberg och hvars sonson *Olof Björnsson Store* omkom i Stockholms blodbad 1520, hvilken var Bisk. *Nicolaus Olai* i Strengnäs fader, således Simmingsköldarnes stamfader. Thords sonson *Thord Björnsson* t. Höglida och Thordstorp vittne på Torpa 1496, var g. m. Kerstin, dotter af Håkan Top (en Tott) från Danmark. Denne Thords sonson *Peder Carlsson* till Höglida blef 1625 introducerad med namnet *Store*, förande Blå sköld, deri en hvit Sparre med en 5-uddig stjerna under. Ätten utdog 1654. D) *Budi- eller Butzgrennen*, som förde en hvit sparre i blått fält med 3 hvita stjernor under sparren. *Broder Budi*, svärson till Arvid Store 1496 och heradzhöfd. i Åss herad (De la Gard. Arch. III. 146), måste vara en yngre person i denna slägt

*) I Stenbockska Archivet på Thorsjö förvaras ett originaldiplom af Bisk. Henricus i Linköping af 1491, deri han gifver "vår tjenare" Bengt Abiornason (som halshöggs såssom R.R. i Stockh. blodbad) qvittobref på redlig tjenst och räkenskap.

 än *Broder Butz* a vapn t. Holmestad, R.R. 1450; R.L. III. 561. Kallas *Broder Store* i Geneall.Tabb, der Dalin åberopas, som säger att han var af Store slägt och att Risa i Erik XIV:s tid tillhörde hans son eller sonson. *Christina Brodersdotter* var g. m. Åke Johansson Natt och Dag. *Erik Brodersson* t. Risa, Legat t. Ryssland g. m. Brita Haraldsdotter t. Bjurma. Deras dotter Anna g. m. Anders Sigfridsson Rålamb förde namnet *Bror* in i Rålambska slägten.

1. STENBOCK, GUSTAF OLOFSSON.

Riksmarsken *Gustaf Olofsson till Torpa* uppbär med heder det gamla namnet och ökade dess anseende. Vi se honom tidigt vid Gustaf I:s sida och kunna sluta att han haft ej ringa del i det stora verk, som gör Gustafs namn odödligt. Gustaf III och Kellgren införde honom på scenen jemte sin Konung. Hvem minnes ej att upprepa Gustaf I:s tal:

J Svenske Riddersmän, uti hvars tappra mod
Ert fosterland ett värn mot tyraniet funnit;
J som med ädel börd en ädel anda vunnit,
Och edra fäders dygd med edra fäders blod!
Du oförskräckte Sten! Du Sparrenamnets heder,
Förfarne Stenbock! Ädle Thord! etc.

Gustaf Olofsson blef 1529 Befälhafvare på Elfsborg och var en bland dem, som sändes 1531 att till Sverige hemta Catharina af Saxen Lauenburg, "Konung Gustaf till Husfru och Drottning." Han blef då väl undfången och trakterad i Lybeck, derifrån beskickningen beledsagades till Lauenburg, der de utskickade fingo Fröken med sig och kommo till Stockholm med henne vid Mormesso-tiden, medan folket var mest i marknaden, enligt Tegel. Herr Gustafs bröllop hölls på samma tid, som Konungens. Han fäste Jungfru Brigitta, Hr Erik Abrahamssons till Loholm dotter och blef således sin Konungs svåger. 1534 i Maj sände K. Gustaf 2:ne af sitt RiksRåd Gustaf Olofsson till Torpa och Jon Olsson till Hackestad i ett vigtigt uppdrag till Danmark. Instructionen läses hos Erik Svenson Tegel 2 D. p. 25—31. Medan de voro i Danmark skref K. G. yttermera till dem. De kommo åter med oförrättadt ärende. 1535 sändes Gust. Olofsson och Fredr. Kytzel till K. Christian på Gottorp, som lofvade dem att ej ingå någon handel med de Lybske, Grefven Christopher eller andre, med mindre Sveriges Konung och rike blefve intagne i samma handel. G. Olofsson förde med sig från K. Christian Hans von Kitsker, en Tysk

Canzliperson, som sedan anställdes af K. Gustaf i hans Canzli. 1536 sändes Lars Siggesson Sparre, Gustaf Olofsson och Christopher Andersson till Danmark. Instructionen läses hos Tegel 2 D. 82—83. Då slöts förbund, som underskrefs 1536. 1537 sändes ånyo Gust. Olofsson, jemte de sistnämnde Medlegaterne och Birger Nilsson, till Danske Konungen, som skulle afdöma en arfstvist mellan K. Gustaf och hans systers man Grefven af Hoja. K. Gustaf vredgades nu högligen deröfver att Bar. v. Melen blef vid K. Christians kröning satt till bords med de Svenske sändebuden. 1540 se vi G. Olofsson vara Ståthållare öfver Westergötland och Höfvidsman på Elfsborg. 1541 bevittnade han i Kalmar förlikningen mellan Svante Nilsson Stures och Mätta Dyres arfvingar. De la G. Arch. 11. 53. 1542 var han Lagman i Westergötland och krigsöfverste. Såsom sådan drog den gamle Legaten med Söffrens Kijl in i Finveden, med 60 hästar och 10 rotar Lansknektar, då de 3 häraderne lofvade att ej hålla med Dacke, utan vara K. Gustaf trogne. Drogo så Hr Gustaf och Söffrens in i Wärend, då Dacke höll thing i Wexiö med allmogen, men de måste snart för böndernes myckenhets skull draga in på Bergqvara slott. D. 24 Juli slogo de konungslige N. Dacke och Lille Jösse vid Bergqvara qvarn, så att de upproriske, oaktadt 2500 man starke, veko tillbaka. Sedan dagtingades, och de konungslige drogo åter till Westergötland. N. Dacke hade då nyss bjudit Sveriges krona till Svante Sture, men fått afslag, och klagade blott öfver pålagor och aflysta messor och Marie mjölk och S. Britas uppenbarelser m. m. s. 1546 lemnade K. Gustaf på Hr Gustaf Olofssons bön och begäran Hofsnäs, som Söffrins Kijl haft i förläning, till byte mot någon lika god gård i Westergötland, som G. Olofsson sjelf finge bestämma. 1552 kom den sörjande svågren K. Gustaf till Torpa, för att uppgöra om arfskiftesangelägenheter. Der intogs den gamle Konungen af den 18 åriga Catharina, husets äldsta dotter, och den förra Kungasvågren blef d. 22 Aug. s. å. sin Konungs svärfader.

D. 1 Apr. 1560 möttes K. Gustaf Eriksson och hans svärfader Gustaf Olofsson i Arboga, der ett jordaskifte hölls. Brefvet ses på Thorsjö. G. Olofsson kallas då vår Troman och Öfverste-SecreteRåd, Höfvitsman på Elfsborg och Ståth. i Westergötland.

Vid K. Eriks kröning blef G. Olofsson Friherre till Lena och var samma år Kungens Legat till Danmark. 1562 skref han till "K. Mttz Cecreterer fförstandig Man Jöronn Peders-

son ganske venligen", begynnande: "*Min venlige hälsenn töll-förne medh Gud alzmechtig*", anförande "*enn venlig tachse-gilse*" för all ära och godt som honom bevisats och som han gerna ville förskylla. Han hade ännu ej fått veta mantalet i de 3 häraderne Kinne, Mark och Vesbo innen Ballebygd, men förväntade det med det första, liksom på sitt arfvegods liggande vid Hjalmarne och annorstädes. Bållebygd räntade 50 mark danska i årlig skatt förutan föring och dagsverke; "thii kere Jöron görer vel och handler uppaa mine verff att jag motte bekomme K. Mttz bref at Hans naadis Högmect-tigst vill unne mig H. K. Mttz breff på the femtie hester, baade lenit oc arfvegoss", och ville *Friiherren till Torpa Gu-staff Olsson* "ner behoff göres vaage för H. K. Mttz skyll baade liiff oc goss som iag loffvit och sväriit hafver, Her medh edher gud alzmechtig befallendes." Under danska kri-get hade Friherren uppdrag att låta framfordra fetalier till lägret från flera Westgöta härader (De la G. Arch. IV: 34). 1566 underrättade han Nils Boije om de Danskes och Nor-skes rustningar m. m. (De la G. Arch. I: 197. 198. 201). Redan i den liga, hvars agent Nils Sture ansågs vara un-der sin beskickning till Lothringen, räknades Gustaf Olofs-son som medskyldig, såväl som sönerne Abraham och Erik, i Sturarnes stämplingar. (Handl. rör. Skand. hist. III. 55). Urfejds brefvet mot "K. Erik, K. Göstafs son" af d. 13 Jun. 1567 har Göstaf Olofsson undertecknat emellan Märta Eriks-dotter och Sten Eriksson (samma Handl. IV. p. 165.) Frib. G. Stenbock blef Riksmarskalk 1569. 1571 skref han till Hogensk. Bjelke, att han borde underrätta Grefve Peder om det betänkande, hvarom de båda såväl som Sten och Gust. Baner aftonen förut kommit öfverens, och böra Drotzens goda råd i saken, "tii att thet er eicke gott att vii gaa ho-num förbij thermed, som än högre och nemer K. Mttz raad een viij andre. Gud giffue att jag förmotte att vara uthe i vederitt saa ville iag gernne göriit, men kere Herr Hogen-schiell giörer vell oc lager thet saa antingen giönum skrif-fuelse eller mynligit att vi ære samdrektige medh vaar sack i thet som vii kunne giöre Hanss naade till tienst oc oss fattiige undersaather med till tienst oc vart fedhernesrijcke. Gud vare medh oss alle i al waare raadslag.

Giöstaff Olszon
eginn hand.

Se Handl. rör. Skand. Hist. 3 D. s. 77. 78. Han dog 1571, således kort efter det han skrifvit ofvanstående bref. I Me-moirerne i nämnde Handl. ur Dalinska M:scpt saml. heter

det att Frih. G. St. var vida mindre inbunden än Per Brahe, Nils Gyllenstjerna, Göran Gyllta och Gerarne, samt Gustaf Johansson, "sluger och försigtigter," hvarvid tillägges att Frih. G. Stenbock var af mindre djupsinnighet men icke illa menande. Först 1541 nämnes han Riddare; kallad Väpnare 1534.

Arfskiftet hölls af barnen först 1584 och är märkligt genom den belysning, arfsbegreppen i äldre tider der få. Ett af originalerna förvaras på Löberöd. Vi meddela deraf: "Vij *Katherina* med Gudz nåde Suerigz och Giottes Drotningh etc. *Peder* Grefue thil Wijck. *Sicilia* Greffuin. thil Bogesund. *Oluf Giöstafsonn* Frih. thil Lenna. *Erich Giöstafsonn* Frih. till Örestenn Lagm. i Westgjötl. och Ståth. på Elffsburgh. *Clas Flämmigh* Frih. t. Wijck och R. Amirall. *Arffuidh Giöstafsonn* thil Bockshohn Frih. och Ståth. på Wadtzstena. *Carl Giöstafson* thil Tofftha Frih. etc. . . . Och äre sä förennthe, ath vi hafve uthaf en kierlig och god villie wthann ludh och lage kaffle wnndt och wplatet våre k. Brödre och Suågre Herr Erich Giöstafson thil ath hafva och besittia *Torpa* och Her Carl *Tofftha.* Her Oluff är theremot theste mhere inrymth uddi lössöra så ath honom åthnögies . . . tz samma Herrasäter måge längst blifva vid rätta linienn hvar efter annan skal ingenn hafva macht at gifva eller förekomma tässe then för:ne Herrasäther borth i morgonn gåfve eller elliesth wde någon fremmed Slägt länngre ähnn til liffztid och thå haffue magt at lösed inn wde Slägtenn igenn för andra godz i lika rännthe." Drottn. förklarade 1595 i ett bref till sin bror Carl Gustaf betydelsen af dessa ord i skiftet, när han ernat ge Tofta till morgongåfva: "Så kunne vi icke annadtt än här i låthe vår K. Broder förstå vår meningh, att vij tyckie slett icke gott vare at vår K. Br. skulle thet göre uthan ihagkomme hvad våre förälrar therom saghtt hafue att dhe iche ville att Tofta eller Torpa skulle blifve bortgiffuitt i morgongåfvor utan thet skulle altijdt bliffue uti vår släcktt ifter dett hafuer varitt dhe förnempste säthe. Och vij gifue vår k. broder sjelff till att betänkie, att dher Gudh täckes att gifua eder barn att den gården må hollas för deras fäderne och blifve alltidh utij denne slächten. Och vi kunne iche annat säije (än) att der i annorlunda häri gör så göre j dett oss iche är behageliget." (Loenb. Hist. Märkv. 2 D. n. 11.)

Säkerligen upprepar hon här sin faders, gamle Marsken Gust. Stenbocks åsigt om stamgods. Förgäfves hade i hans tid K. Gustaf I sökt få Toftaholm, för att der anlägga en fästning mot Danmark. Ny Smål. Beskr. 2 D. 909.

Barnen: 1. *Catharina* (se № 2). 2. *Beata*, gift med Riksdrotzen Gr. P. Brahe d. ä. Hon dog 1583. 3. *Abraham* (se № 3). 4. *Cecilia*, g. m. Gr. Gustaf Johansson Tre Rosor. 5. *Erik* (se № 4). 6. *Margaretha*. 7. *Olof* (se № 5). 8. *Ebba* (se № 6). 9. *Arvid* (se № 7). 10. *Carl* (№ 8). 11. *Sten* (№ 9). 12. *Anna*.

2. STENBOCK, CATHARINA.

Eburu efter regeln ej kungliga personer här intagas, och qvinnor blott undantagsvis, må Drottn. Catharina likväl ingå bland syskonen såsom sin faders dotter och detta i all korthet. Catharina föddes på Torpa d. 22 Juli 1536, förmäldes i Vadstena med K. Gustaf I i dess tredje gifte d. 22 Aug. 1552, enka 1660, död på Strömsholm utan barn d. 13 Dec. 1621, begrafven i Upsala högchor, jemte sin gemål och hans två förra Drottningar, d. 1 April 1622. Franzén yttrar om henne i sitt berömda tal af 1797: "Knappt var sorgetiden förbi innan den 62-årige Konungen tänkte på ett nytt giftermäl. Hans tycke föll på en ganska ung fröken Cath. St., hvars föräldrar han sjelf förlofvat vid sitt första bröllop. Tvenne nog betydliga binder kunde ej svalka hans kärlek. Den unga flickan hade förut fäst sitt hjerta vid en ung Joh. Thuresson Roos, med hvilken hon varit förlofvad från sin barndom. Men Gustaf, som brutit Margarethas band, bröt äfven detta. Det andra hindret var vigtigare. Catharina var systerdotter till hans förra gemål och presterne ansågo detta skyldskap så nära, att de ej med godt samvete kunde bifalla till Konungens giftermål. Men Gustaf var van att gå hjeltars väg. Antingen fäderneslandet skulle räddas eller hans kärlek befrämjas, lät han ej skrämma sig af faror eller fördomar. Biskoparne knorrade, men Konungen höll bröllop. — Den gamle Gustaf lefde med sin unga gemål åtta år i ett ömt och förnöjdt äktenskap, ehuru det berättas, att bruden i början gömt sig undan för sin kunglige friare, som sjelf måste söka upp henne ur sin gömsla, och att hon sedermera som gift Drottning talt i sömnen engång, då hon legat vid sin herres sida och förrådt sitt hjerta med följande ord: *K. Gustaf håller jag mycket kär, men Rosen förgäter jag aldrig.* ... Vid hennes begrafning ropade folket med hög stämma: de fattige ha förlorat sin vän, de fader- och moderlösa sin mor."

Vi anmärka härvid, till ursäkt för de många genealogiska utredningar, vi sökt i detta Lexicon verkställa, det

åtminstone onödiga i den oreda, hvari detta ämne i allmänhet varit lemnadt. Den lärde *historiarum* Professorn F. M. Fr. låter, som vi se, Drottn. Catharina ha varit förlofvad med en *ung Johan Thuresson Roos 1552. Johan Thuresson*, son af Thure Jönsson, blef gift med Christina Gyllenstjerna 1528 och dog som åldrig 1556. I fall en förlofning varit förut i fråga, måste den ha skett med hans och Christ. Gyllenstjernas son Grefve Gustaf till Haga, som dock ej var af ätten *Roos*, utan ätten *Tre Rosor*, som var en helt annan. Se bokst. R. s. 168 i detta Lex. Dalins uppgift i Sv. R. Hist. III. s. 456, sedan ofta upprepad, att fästmannen, ända från barnåren förälskad i Catharina Stenbock, fick Drottning Catharinas syster Cecilia till ersättning, ökar svårigheterna att ge denna återuppkallelse af anekdoten om K. Gustafs frieri till Margaretha Lejonhufvud, trovärdighet. Grefve Gustaf måste vara född efter 1528; han uppgifves född 1531; följaktligen var han vid K. Gustafs förmälning med Drottn. Catharina på 21:a året. *Men när han gifte sig med Cecilia Stenbock var han enkling efter fru Ingeborg Röd, som födt två barn.* Ingeborg, dotter af Cancelleren Christopher Andersson, uppgifves död 1558. Om Ingeborg skulle dött före 1552 och Gr. Gustaf således då som enkling kunnat vara förlofvad med Cath. Stenbock, så skulle Ingeborgs son Gr. Johan, ännu 24-årig, varit student i Rostock; likaledes systern Sigrid, när hon dog kort efter sin första barnsäng såsom Bengt Gabrielsson Oxenstjernas maka 1586, varit öfver 34 år. Intetdera är troligt, när man känner den tidens förhållanden och seder. Straxt efter 1558 måste det andra bröllopet likväl ha stått, helst Gr. Gustafs son med Cec. Stenbock Sten Tre Rosor gifte sig 1588 med Brita Bjelke, Drottn. Gunillas syster. Har anekdoten grund, så måste Gr. Gustaf efter 1552 sökt ersättning i Ingeborg Röd och efter hennes död blifvit gift med Cecilia Stenbock. Den 9 Apr. 1559 skrifver han till Svante Sture blott om sina fattiga små barns bästa, men nämner ej hustru, då han skulle "draga ena reso", hvarunder Gud kunde kalla honom bort. De la Gard. Arch. I. 105.

Oaktadt Kon. Gustafs testamente intet uttryckligen förmälte om Enkedrottn. Catharinas lifgeding, förklarade dock Kon. Erik d. 7 Apr. 1563, att han som lifgeding upplät Strömsholms gård med Munktorps och 4 andra socknar, Fiholms gård med Säby och Storeryttere socknar, Tönnelsö och Magerö gårdar med Aspö, Öfre och Yttre Sele socknar samt Tosterön, sammaledes Konungabergs gård med Fougd-

ön, Wansö och Helgare socknar. K. Johan lade d. 2 Sept. 1591 kronans räntor af Åland till Enkedrottn. Catharinas tjenare och fogde på Åland att inkräfva. K. Sigismund förlänade henne d. 20 Juli 1594 Häradshöfdingdömet på Åland. Se Handl. rör. Skand. Hist. XIV.

3. STENBOCK, ABRAHAM GUSTAFSSON.

Denne Friherre till Öresten och Kronobäck är namnkunnig blott i följd af sin våldsamma död. Han blef 1567 af K. Erik insatt på Upsala slott i fängelse. Sedan de bödlar, Konungen utsändt, genomborrat Svante Stures hjerta, gingo de till Abraham Stenbock, som lär stilla låtit genomborra sig, då deremot hans kamrat i fängelset RiksR. Ivar Ivarsson till Strömstad länge med ett vedträd försvarade sig. Abr. St. var fängslad för misstankar att ha deltagit i en sammansvärjning mot Konungen. "Salig Herr Abr. Göstafssons, Herr Thure Bjelkes, Herr Hog. Bjelkes och Herr Clas Flemings lofvens bref för Sal. Herr Nils Sture, dock att de för för:de besväringars skull icke velat försegla samma bref", läses i Handl. rör. Skand. Hist. IV. 110. Der skulle de lofvat, att om Nils Sture ej höll sina löften till K. Erik, skulle desse Riddare ställa honom uti fängelse och bestrickning igen eller ock det försvara alla för en och en för alla. Snart blef löftesmannen Abr. Stenbock lika illa ansedd som N. Sture. *I Sann och rettmätig orsak till Eriks afsättjande* (v. Stjermans Riksdagsbeslut I. 300) upptages *till det tjugonde*, huru K. Erik legt en tysk köpman, en ung lösaktig man Peter Sastro, som skulle säga sig hafva hört i Tyskland af en ung pommersk adelsman Josua Genewitz, att N. Sture och hans vänner sammansatt sig att mörda K. Erik. På denna lösa anklagelse insattes Gr. Svante och sonen Erik Sture, Sten Lejonhufvud, Abrah. Göstafsson och Ivar Ivarsson. Och blefvo välbemälte gode Herrar fast spotteligen och föraktligen i obeqvämlig rum hållne och illa trakterade, en part af deras tjenare blefvo der jemmerligen marterade och plågade med bränvin och andra nya plågor, som Kon. Erik och Jören Persson upptänkte, dermed de ville tvinga dem att bekänna det som aldrig var.

Man har ansett bränvinet vid den tiden så okändt, att torturen bestått i tvånget att supa deraf, på det sanningen skulle komma fram ur den druckne. Af Handl. rör. Skand. Hist. IV. 124 synes dock, att plågan varit en utvertes. En Sv. Stures skytt hade lockats med 100 daler af Jöran Pers-

son att angifva, "det Hr Svante gjort honom ut", att skjuta K. Erik; men då det ej verkade *brännt två kannor bränvin och två skjortor på hans bröst*, ehuru han ej ändå ville bekänna att ett sådant anbud skett.

K. Erik hade ock befallt Herr Abraham Göstafsson att skrifva ett bref till den ofvannämnde Josua van Genewitz, lydandes om ett harnesk och en guldked, och ändock Kungen det brefvet sjelf diktat, lofvade han Hr Abraham med sin ed, att samma bref skulle vara honom och hans förvandter utan skada. I Hr Abrahams fickor fanns efter mordet en copia af Gisle Nilssons (Strutz) handskrift, hvilken Jöran Persson, Peder Eriksson, K. Maj:ts Sekreterare och Peder Lydersson, hans kammartjenare sedan underskrifvit, dermed kommit till Hr Abraham och sändt till Jos. Genewitz denna skrift, som utom många förtänkliga ord och meningar, bland annat omrör en förrädelig lösen. Sjelfva copian är tryckt i E. M. Fants Examen Stureanum. Kungen lät sedan utropa de mördades oskuld d. 24 Juli 1567, och Jöran Persson erkände sig ej ha vetat annat, än hvad främlingen Senstrow berättat, och hvilket han inför rätten erkände icke göra fyllest till saken samt att en Kungens dräng (smådräng eller Page) Gust. Ribbing anfört att på Göstaf Olofssons gård Ekeby varit tal om att förhindra giftermålet med Catharina Månsdotter; dock kunde han ej neka att han anklagat och skällt de gode herrarne hvad den lösen anbelangade, hvarom Abraham Göstafsson skrifvit till Genewitz, som var om den guldkedjan och harnesk.

Abraham nämnes ej, der bröderne Olof och Erik kallas hätske persedlar, den förste uppenbart (Handl. rör. Skand. Hist. III. 30). Men det oaktadt är tydligt, att han delat sina bröders afvoghet mot K. Erik och åtminstone deltagit i klandret af hans styrelse.

(Källor: Handl. rör. Skand. Hist. III o. IV. — E. M. Fants Examen Sturean. — Stiernmans Riksdagsbeslut.)

4. STENBOCK, ERIK GUSTAFSSON.

Född omkring 1540. Blef Friherre tillika med fadren 1561; men fick ej friherrskap, förrän han deltagit i Kon. Eriks störtande 1568. För de tjenster han nu visade Kon. Johan benådades han med ett "ärligt" friherrskap Öresten med 42 hela och halfva gårdar i Vestergöthland, Marks härad samt Kronebäck 27 gårdar i Småland Stranda härad. Från 1567 kallas han Riksråd. S. å. efter Varbergs eröf-

ring uppdrogs befälet till Erik St., men Jakob Hästesko sattes under honom som Öfverste, emedan, enligt Celsii mening, Hr Erik icke tycktes ega nog aktning hos soldaten. Boije fann mera hinder än nytta i kungafränderne Erik St. och Nils Sture samt i And. Sigfridsson Rålamb. Likväl blef St. s. å. Fältherre, men detta oaktadt skref Kon. Erik till förtrogna vid arméen, att de ej borde lyda honom eller den andre fältherren Hog. Bjelke i annat, än der Kungens namn kunde visas å ordrerne. Genom den oreda, som häraf måste alstras, vann Rantzow seger och fältherrarne kunde med möda fly undan. Man såg ock den förtörnade Erik St:ck bland de herrar, som mottogo K. Eriks regiments-afsägelse. Den 19 Nov. 1568 skref "Johan med Guds Nåde Sw. Götis Wendes utwaldh Konung och arffurste" till sin kere frende Hr Erich G. huru han borde förhandla med menige man i alla landsändar utöfver hela Sveriges rike, om några Konungens och Riksens anliggande värf och ärender. Kunde han ej medhinna Småland, egde han att förordna en annan i sitt ställe af adeln antingen Måns Persson och Joen Olsson eller några andre. (Orig. på Thorsjö). Riddare 1569. Vid fredsunderhandlingarne med Danmark s. å. sändes Frih. Er. St. såsom Generalissimus öfver krigsfolket i Småland och Vestergöthland, för att ge vigt åt underhandlingarne. Legaterne skulle underrätta Er. St. om fortgången af göromålen. Freden, som afslöts, var ej berömlig och erkändes ej af Konungen. 1573 blef Frih. Erik hela Sveriges talämne och är för en då spelad roman ännu en hjelte i vår romanverld. Hvem har ej läsit om Erik Stenbock och Malin Sture? Hvem minnes ej Fryxells sköna berättelse om dessa älskande? Vi erinra i korthet, huru grefvinnan Märta Sture på Hörningsholm ansåg dessa syskonbarns kärlek syndig för blodsbandets skull, stärkt i dessa tänkesätt af Svea Rikes Erkebiskop, som rådfrågats. Hertig Carl, nu 20-årig, åtföljd af 200 ryttare, biträdde Hr Eriks enleveringsförsök, som lyckades. Först efter 1 ½ år vigdes de i Holland, först efter ännu 1 ½ år fick dottern sin moders förlåtelse. Det synes som denna Niobe hårdare pröfvades nu af Frih. Er. St:ks bragd och dottren Malins "synd", än då fadren dog i Stockholms blodbad och sonen Sten Sture stupade vid Bornholm och maken Svante Sture och söuerne Nils och Erik mördades i Upsala. Huru djupa voro ej i denna tid de religiösa begreppen! Erik blef fängslad och afsatt från alla förläningar och embeten, oaktadt alla fränder utom modren voro försonliga.

De öfriges förböner verkade dock så mycket, att han snart återfick friheten och sedan äfven förläningarne. Den 9 Apr. 1582 utfärdade K. Johan derutöfver ett öppet bref, dermed veterligt gjordes, att efter "Vår Tro Man och Råd och Ståthållare i Vestergöthland, Vår k. Frände den ädle och välborne Hr Erich Göstafsson till Torpa, Friherre till Cronobäck och Öresten", hade både i Konungens regementsbegynnelse gjort troget bistånd mot K. Erik, så ock hädanefter lofvat obrottslig trohet, så blef förläningen ansenligen ökad. Donationsbrefvet framför oss upptager sju sidor fin stil, deri friherre-privilegierna också upprepas. Den 11 Apr. s. å. ökades donationen än ytterligare. Brefven äro intagne i copieböcker i Stenbockska archivet. K. Sigismund confirmerade dessa donationer 1593, då ånyo Friherren utnämndes till Ståthållare i Vestergöthland; men emedan han ej infann sig vid riksdagen i Söderköping 1595, så fråndömde Hertig Carl honom 1596 hans embeten. Friherren lemnade dock ej godvilligt befälet på Elfsborg. Hertigen bestallade derföre den fästningen "enligt Arboga riksdagsbeslut." St. lastade då sina dyrbarheter på ett skepp, och när Hertigen syntes kunna vara viss att snart intaga fästningen, sedan stadsboerne öppnat stadsportarne, steg han ombord och seglade till Danmark. Det var om skärthorsdagen. Bland andra skäl för fruktan att falla i Hertigens händer var ock att han sagt till Hertigen, det ett rykte gick, att RiksR. Bengt Ribbing dött till följe af Hertigens hugg och slag. Den sagesman, Friherrn uppgaf, fann bäst att neka, hvarföre Hertigen förklarade, att han skulle hålla sig till sin sagesman, helst Hertigen ej längre ville ville "torka in" sådana lögner och sqvaller. Er. St. dog i Danmark 1599. Kort efter flykten till Köpenhamn, förklarade Hertigen honom hafva förverkat friherrskapet. År 1593 underskref denne Stenbock Upsala Mötes beslut bland Rikets Råd.

Erik Stenbock hade med Malin Sture tre söner och en dotter, nemligen 1. *Svante*, född d. 1 Apr. 1572, död d. 25 Febr. 1632. Gift med Brita Clasdotter Bjelke till Wik, barnlös. Han var Hertig Carl Philips Råd och Lagman i Södermanland, skrifvande sig Frib. till Öresten och Kronobäck, Herre till Torpa och Helgö. 1615 var han i Revel, då han jemte flera andra intygade att Gubernatorn Gabr. Oxenstjerna var oskyldig i de klagomål, Slottsfogden Joh. Jakobsson gjort öfver honom. 2. *Gustaf* (se nedanför № 10), 3. *Sten* (№ 9), och 4. *Brita*. Peringskölds Monum. Upl. T. II. p. 96.

(Källor: Girs, Werving, Celsius, Fryxell, Loenboms Hist. Märkv. 8. N:o 14. — De la Gard. Arch. IV. — Gezelii Biogr. Lex. — Stenbockska Archivet på Thorsjö. — Kanske bör man ock nämna Erik Stenbock och Malin Sture, en roman.)

5. STENBOCK, OLOF GUSTAFSSON.

Bland Riksmarsken Gustaf Olofssons söner står *Olof*, Friherre till Lena, mest beskuggad inför efterverlden. Han har straffats af minnet. Hvem nekar ohyggligheten af den scenen, då han som den fångne K. Eriks fångvaktare våldsamt behandlade sin förre regent, som nu ej kunde försvara sig? Uppträdet berättas olika. Messenius och Pufendorf uppgifva, att han sköt K. Erik genom armen och lemnade honom länge oförbunden i sitt blod. Celsius nämner blott, att han slog Kungen med geväret ett svårt slag öfver axlarne, så att armen ganska illa krossades, oaktadt Dalin då nyss upprepat berättelsen om skottet. Fryxell berättar, att "medan K. Erik ännu var qvar på Stockholms slott, hade Frih. Olof plägat som väktare taga Kungens kläder, för att pina honom i kölden. Derom uppstod en gång en ordvexling, hvarunder St. knuffade till Erik, men denne stötte till St. igen, att han föll baklänges mot dörren; striden öfvergick till örfilar och hårdragningar. Slutligen fattade St. i raseri en bössa, riktade den mot Erik och sköt af; med möda hann Erik vika undan. Kulan gick likväl genom armen, så att Kungen föll till golfvet, badande i sitt blod. St. sprang ut och lät honom ligga flera timmar utan hjelp." Ett kort fängelse, säger Fryxell, var det enda straff Kon. Johan lät härpå följa. Celsius uppgifver, att Kon. Johan lemnade detta nidingsverk alldeles ostraffadt, men vill, som vi veta, gerna få skuggorna öfver den yngre broderns minne större, än historien alltid medgifver. Man har funnit Olof Stenbocks dåd desto skamligare, som han ej blott fått sitt friherrskap af K. Erik, utan ock, genom K. Eriks benådande, sitt lif, då han var dömd till döden. Jöran Pehrsson anklagade honom nemligen d. 23 Juni 1564 inför en kunglig Nämnd i Upsala, der de vanlige domarne ökades med 23 adelsmän och 9 biskopar, derföre att han 1564 i allmogens närvaro i sällskap med grefvarne Sten och Erik Sture yttrat mycket otillbörliga hotelser och grofva ord mot Konungen, särdeles med hänsyn till reduction af vissa adelns landtgods. Han dömdes derföre "af samtlige och hvar och en isynnerhet, att mista ära, lif och gods, som en menedig trolös förrädare egnar och bör; detta efter Sveriges beskrefne lag och K. Maj:ts Hofartiklar, så ock efter all naturlig skäl och förnuft."

Föröfrigt veta vi ej mycket om denne af Kon. Johan först utnämnde Rådsherre. Något ljusare är den bild som framskymtar af ynglingen 1555. Då Markgrefven af Baden Christopher skref det året från London till Nils Sture, ber han "jn sonderheit" om sin helsning till Oloff Gustauesson, med försäkran att, om han ville komma till Markgrefven under hans vistelse i England och der följa honom, skulle hans ankomst vara Markgrefven kär och angenäm. Det synes antyda, att han i allmänhet hade hyfsning som samtida adelsynglingar. Men då passionerna uppretats, var den tidens hyfsning ej särdeles mäktig att styra dem.

Han afgick som Legat till Polen 1593 och till Danmark 1597. Då Hertig Carl på Distingsmarknaden i Upsala sistnämnde år frågade allmogen om Clas Fleming och Stenbockarne, ropade marknadsfolket: "Skrapa bort dem! hugg halsen af dem." Det var ett eget sätt att inhemta "allmänna meningen!" Man kan, utan att vara republikan, lätt tänka sig in i den sinnesförfattning, som måste uppkomma inom de aristokratiska slägterna, hvilka nödgats se en af de adliga, nyss jemnlike familjerna blifva en kunglig ätt, när ätten med kungablodet skaffade sig en slags rätt att landsförvisa och döda sina närmaste fränder genom slika rop ur marknadshoparne! Väl att dessa tider längesedan försvunnit! Må vi blott med rättvisa dömma dem, som handlade under de brytningarne!

Olof Stenbock lär dock vara, oberäknade de politiska skuggorna, så mörk i åminnelse, att äfven denna mildare tydning svårligen upphjelper honom. Fryxell yttrar: "hans öfriga lefnad var början lik, utmärkt af vildhet och våld. Anklagad för flera grofva missgerningar, fruktade han efter Johans död Carls straffande hand och rymde derföre till Sigismund, under hvars beskydd han en tid bortåt lefde tryggad. År 1598 kom han till Stockholm. En dag åt han middag tillsamman med sina systrar Ebba och Cecilia, enkorna efter Clas Fleming och Gustaf Tre Rosor. Hr Olof utbröt då på sitt vanliga sätt i vrede och skällsord emot Carl och svor att Hertigen skulle få döden af samma hand, som gifvit K. Erik blodsåret. Grefvinnan Cecilia var den enda ibland Stenbockarne, som höll Hertigens parti. Hon bad sin bror besinna hvad han sade och hafva fördrag med sådana hotelser. Hr Olof blef härvid utom sig af raseri och utfor mot systern i så mycket ovett och hot, att hon af fruktan för misshandel måste springa från bordet. Efter Stångebro slag följde han Stålarm till Finland. Strax Hert.

Carl landstigit 1599, blef Stenbock tagen till fånga och framhafd för Hertigen, som då var i Lundo länsmansgård. St. tiggde nu nåd i ödmjuka ord. Carl svarade: *Du har laggt dina händer på vår sal. broder K. Erik, då han var stadd i fängelse och dertill i ömkelig sinnessvaghet och din mordlystnad åsyftade till och med hans lif. I lika måtto har du nyligen hotat mig sjelf, hvarförutan du bedrifvit många grofva missgerningar. Derföre skall du denna gång straffet icke undgå.* Han fördes ut i skogen och bands vid ett träd. Några ryttare sköto mot honom, men alla gevären klickade. Detta ansågs för trolldom. En ryttare gick nu bakom trädet, satte mynningen mot Hr Olofs nacke och brände af. Han stupade. Flera skott aflossades sedan på den döda kroppen, hvilken slutligen nedgräfdes i ett kärr der bredvid, såsom om det varit ett oskäligt vilddjur."

Der nära på Ljuxala bodde Drottning Catharina Månsdotter, mot hvilkens förmälning med K. Erik Stenbockarne conspirerat. Hon förglömde både detta och hans brott mot den älskade Erik, lät uppgräfva och svepa den döde och gifva honom anständig begrafning i vigd jord. Så sammanfläta sig i forntiden ohyggliga och rörande minnen.

Frih. Olof St. som skref sig Friherre till Öresten och Cronoborg samt Herre till Kungslena, var gift med *Ingeborg Bonde Jönsdotter* till Semsholm, men lär ej egt barn; åtminstone hunno inga sådana mogen ålder.

(Källor: Celsius, Fryxell, De la Gard. Arch. — Stenbockska Arch. på Thorsjö.)

6. STENBOCK, EBBA.

Någon uppmärksamhet har denna manliga qvinna vunnit, då hennes man Clas Fleming tecknades. Vi tillägga här blott efter Fryxell, huru, då Hert. Carl i Åbo ryckte den döde Clas Fleming i skägget och yttrade: *om du nu lefvat, hade ditt hufvud icke setat mycket säkert*, fru Ebba inföll: *om min sal. herre lefvat, så hade Eders Nåde aldrig kommit här in*, hvarföre hon sattes i arrest på sin kammare.

7. STENBOCK, ARVID GUSTAFSSON.

Arvid Gustafsson, Frih. till Boxholm, Herre till Tofta och Grolunda eller Grelanda, synes först i historien 1569, då K. Johan skref till Gabriel Christiernsson (Oxenstierna), att han skulle förse Arvid Gustafsson med några krigsvagnar

samt finska och tyska ryttare, emedan han skulle blifva följaktig med den till Polen ämnade legationen, derjemte, enligt ett sednare bref, anskaffa sex hästar, som Konungen ville skänka bemälte Arvid (Linköp. Bibl. Handl. II. 47); dernäst se vi honom omnämnd 1576, då han befullmäktigades att hafva öfversta befallningen på Vadstena slott och öfver staden, hvartill länet lades 1577. Riddare 1580. Gift 1582 med *Karin* (half örn, half lilja) af Edeby, hvars fader Måns Ivarsson var RiksR. Ivar Ivarssons broder, hvilken mördades på samma gång som Abrah. Stenbock. År 1584 kallas han Ståthållare på Vadstena och Vestanstång. 1594 kallas han också Ståthållare på Vadstena, då han blef landsflyktig och förverkade sina jordagods, hvilka Kon. Gustaf Adolf sedermera igengaf hans broders barn. Arv. Stenbocks friherrinna Karin Månsdotter skref 1597 från Boxholm (orig. på Löberöd), huru hennes k. Herre gudfrukteligen och christeligen sig emot henne i alle måtto förhållet och kiärligin bevist, hvarföre hon af sitt samvetes uppväckelse i sin sjukdom och stora svaghet obidin och i sin herres frånvaro skänkt honom alla sina k. fädernejordgods. Hon förböd alla sina slägtingar att det klandra, helst hennes mor fru Anna till Edby (Bjelkenstjerna) skänkte Hr Arvid sitt morgongåfvobref och förmante på sitt yttersta sin dotter att hennes testamente bejaka och bebrefva honom sina fädernegods, om hon blefve barnlös. Gud visste, att de voro aflinge, ej arfvegods, efter fru Karins moder ej efter sin sal. fader ärft till fyra penningar i lösöre, mer än en guldkedja om 40 ungerska gyllen, hvilken ked fadrens halfbroder Claes Hanssons barn ännu hade henne ifrån.

Dessutom anföres om Arvid Stenbock, att han ledde Enkedrottn. Catharina vid K. Johans begrafning 1592, att han 1596 sändes af Sigismund som Legat till Hertig Carl, då han steg till skepps i Danzig och kom jemte Er. Brahe och den lärde Lindorm Bonde samt Sändebuden af de Polska och Litthauiska Ständerna till Stockholm d. 26 Augusti. De fingo då en månad vänta på audiens, och vid audiensen afbröt Hertigen Er. Brahe med förebråelser om hordom och Arvid Gustafsson med förebråelser om ett mandråp.

Sista gång, vi sport till Arvid Stenbock, var att han d. 30 Juni 1597 utnämdes till General-Ståthållare på Revel och öfver Estland.

(Källor: De la Gard. Arch. — Linköpings Bibl. Handl. — Stenbockska Archivet på Thorsjö.)

8. STENBOCK, CARL GUSTAFSSON.

Carl Gustafsson till Toftaholm, Friherre till Kungslena, var Befallningsman på Kexholm 1593. Nämnd Ståthållare på Kalmar jemte Nils Gyllenstierna, enligt Sigismunds fullmakt, men Hertig Carl tillskref Befallningsmannen på Kalmar Jörgen Månsson, att han ej skulle inrymma dem fästningen, efter Carl Gustafsson var en papist och ej velat underskrifva Söderköpings beslut. 1597 fick St. Hertigens fullmakt att vara Ståthållare på Kalmar slott och öfver dess län med Öland. Hertigen ångrade detta val innan kort, helst St. ansåg fästningen såsom Konungens. Hertig Carl belägrade derföre Kalmar, så snart Friherre Erik flytt från Elfsborg och lemnat Hertigen den fästningen. Carl Stenbock i Kalmar gaf sig sjelf fången, så snart Hertigen rigtat två grofva kanoner, uppbemtade från ett krigsfartyg, mot porten. Han insattes nu i lindrigt fängelse på Gripsholm, der han förehade åtskilliga stämplingar. Hans förslag att genom en tjenare uppbränna några Hertigens spanmålsfartyg misslyckades. Han tänkte sedan på dervarande gevärssamling, hvarföre han öfverdrog sin nyckel med vax och försökte den i rustkammardörren. I vaxet sågs då märke, der nyckeln ej passade efter låset. Detta bortfilades, rustkammaren upplästes hemligt, en hop af de bästa gevären uttogos och nedhissades nattetid genom fönstret åt några anhängare och förvarades till framtida bruk, då Sigismund skulle komma. St. försökte nu rymma men upptäcktes, hvarvid ock undansnillandet af gevären blef uppdagadt. Den 29 Maj 1598 hölls ransakning med honom på Gripsholm. Han dömdes blott till hårdare fängelse.

Man kan lätt sluta till den makt Enkedrottningens bröder egde i Sverige vid denna tid, när man ser Erik genom Elfsborg vara mästare af Vestergöthland, Arvid genom Vadstena betydande i Östergöthland och Carl genom Kalmar den mäktigaste man i Småland, under det deras svåger Cl. Fleming var mästare af Finland. Bröderne Stenbocks personliga värde lär ej varit motsvarande den betydelsen, deras börd gifvit dem. Fryxell anför att Erik var den mest ansedde och vi se dock huru litet han lyckats i de uppdrag han fick af sina Konungar.

Carl Stenbocks maka *Brita* var dotter af Ståthållaren Claes Andersson till Wik och Kockis (två pilar i kors, uddarne uppåt vända) och Karin Hansdotter, som födde åt Johan III såsom Hertig de tre barnen Gyllenhjelm, af hvilka

Sophia blef gift med Frih. Pontus De la Gardie. Efter Claes Anderssons död blef Karin gift med Lars Hordel, hvars dotter Anna klagade, att när hennes svåger Carell Stenbock drog till Sverige efter sitt bröllop, så tog han hennes faders pinka som var splitter ny, och lofvade sända den åter till Finland, men lät lägga henne full med ekplankor och sände henne till Danmark och sålde henne der med last och hon kom aldrig igen. Han tog hösten före sitt bröllop två hästar när han drog med krigsfolk till Narva. En Hans i Dalkareby skref till jungfru Anna Larsdotter 1594, att "Hans Härlighet" Charll Göstafsson ville komma vid hans gods. Sjelf skref han Charl Giöstaffzon, när han 1584 brefvexlade med Ståthållaren i Åbo Lars Hordel, bedjande helsa "Morkier och J. Lucretia." Han egde Toftaholm efter sin fader, men godset reducerades till kronan, när han följde Kon. Sigismund till Polen. Det blef dock sedan åter utlöst af samma ätt. Vi ha sett, att Drottn. Catharina Stenbock tillskref honom så ömt, att ej bortgifva detta gamla slägtgods i morgongåfva. Hans bo synes varit rikt. Den 4 Mars 1566 upptecknades hvad fru Brita Stenbock efterlemnat på Wäxio gård, deribland två gullskinnstäcken, två Flemska, en jerfskinnsfäll, två ulfskinnsfällar, två silkesparlakan, fem silkesörngott, fem flamandska etc. taflor m. m. År 1597 gaf Hertig Carl fullmakt till Nils Sting och Sven Vestgöte att arrestera 1000 t:r spanmål på Toftaholm, som Carl St. uppburit af kronans undersåter i deras årliga ingäld, derföre att St. arresterat en furstens tjenare. Allmogen i Njudung tillskrefs att ej bevisa Hr Carl St. hörsamhet och hjelpa honom till Hertigen, om han ej sjelfvilligt begaf sig dit, att aflägga räkenskap. Axel Johansson (Natt och Dag) utnämndes i stället, och förklarades pligtig att som en rättvis och ovålds häradshöfding döma den fattige som den rike till rätt, och årligen vid Midfastotid i furstliga Cancelliet inlemna en viss dombok på alla förra året dömde saker. C. G. Stenbock hade, synes det, brustit i de angifna stycken. Anklagelser mot honom upplästes af Erik Jörensson Tegel i Linköping. Honom tilläts, om han gittade, att med ed betyga sin oskuld, men undertiden hölls han i fängsligt förvar. Vid de lifdömde Senatorernes exsecution måste han vara närvarande. Han torde mest retat Hertigen derigenom att han först åtog sig att öfverfara till Finland och förmå Claes Fleming till andra tänkesätt och handlingar och, om han lyckades deri, taga från honom befälet öfver arméen och flottan; men gjorde gemensam sak med sin svåger, så

snart han var öfverkommen till honom. Carl Stenbock var då Öfverste för de svenska soldaterne och hade vunnit Hert. Carls förtroende. Men när han 1595 kom till Åbo underskref han samma Finnarnes trohetsförsäkran mot Konungen, som han skulle förhindra såsom formvidrig, helst undersåtarnes trohetslöfte bör följa, ej föregå en Kungs gifna försäkran. Carl St. skref till Hertig Carl, att han ej kunnat råda på svågern, och att hvarken ryttare, soldater eller sjöfolk velat bevisa hörsamhet mot Hertigens bud; erinrande föröfrigt, huru Claes Fleming var en grof och rättfram man, som blott förstod sig på att enkelt lyda sin Kung. Hr Carl St. hade biträdt Fleming att fängsla några svenska höfvidsmän, som ej ville lyda Hr Claes. Hertig Carl sände derföre andra sändebud till Hr Claes. ... ...

Den 24 Dec. 1696 utsände Hertig Carl ett öppet bref till alla Sveriges inbyggare, om en hop oroliga menniskor i landet, der Carl St. nämnes först och sades ha hos sig en Sekreterare Peder Rasmussen, hvilken illa förtalte Hertigen, fast Hertigen i K. Johans tid räddat honom med sin förbön. Nämndes ock, att Carl St. begått ett ömkligt mord på en juvelerare samt bränt och sköflat den mördades gods samt att han utspridt, det Hertigen vore Calvinismen tillgifven och traktade efter regeringen.

Carl Stenbock dog 1609. Barn: *Claes* dog ogift. *Abraham* drunknade vid Toftaholm i unga åren. *Gustaf* nämnes hos Messenius Theatr. Nob. p. 53. *Sophia*, gift med Peder Nilsson till Säby, furstligt Råd hos Hertig Johan *).

(Källor: C. Stenbocks egna bref, förvarade på Löberöd — De la Gard. Archiv. IV och V. — Fryxell. — Stenbockska Archivet.)

---

*) Dessa barnen voro föremål för K. Gustaf II Adolfs nåd. På Löberöd förvaras en packa med *Acta angående jemnkning emellan K. Rådet och Marsken Hr Gustaf Olofssons Stenbocks Hrr arfvingar ang. de gods, som dess söner Hrr Arvid och Olof Gustafssöner under K. Maj:t och kronan förbrutit men sedan af K. Gustaf II igengifne, som dock sedermera äro reducerade med 1692 års ränta.* Då 1624 godsen återskänktes, räntade Claes Stenbocks och hans systers lott $197\frac{1}{4}$ pund smör, 45 t:r spanmål, jern 3 fat och 300. Humle 1 lisp:d, penningar $6\frac{1}{2}$ mark 1 öre; allt värderadt i penningar till 99 dal. 29 öre $\frac{3}{8}$ pgr (ungefär 3240 Rdr Rgds efter nuvar. värden). Gust. Eriksson Stenbocks och hans bröders lott: Smör 167 lisp:d, spanmål 133 t:r $1\frac{1}{2}$ skäppa, penningar 18 mark, 3 öre eller allt: 399 dal. 22 öre $1\frac{1}{3}$ pgr. (1 lisp:d smör togs till 12 öre, 1 t:na spanmål 14 öre, $6\frac{1}{2}$ pg 12 öre). Denna lott utgjorde 30 gårdar, 2 halfva och en qvarn.

9. STENBOCK, STEN GUSTAFSSON.

Vi veta om denne Friherren till Öresten och Kronobäck blott, att han gick ur riket, hvilket uppgifves i "*Hert. Carls slaktarebänk*" såsom en följd af Hertig Carls grymma förföljelser mot dem, som voro sin Konung trogne.

10. STENBOCK, GUSTAF ERIKSSON.

Denne, som först skref sig Stenbock, son af № 4, föddes d. 11 Sept. 1575 på Hörningsholm, kort efter det modren krupit på knäna fram till familjens stammoder, för att få förlåtelse. Uppfödd i sin faders och sina farbröders politik, fruktades han i början af Hertig Carl och måste fly ur fäderneslandet. År 1604 undantogs han jemte Jöran Nilsson och Jöran Knutsson (Posse), Erik Brahe, Axel Lejonhufvud och tre Gyllenstjernor, då lof att ostraffadt få återvända gafs de öfrige afvikne ädlingarne, uppå villkor, hvarunder de kunde återvända. Dessa lära iakttagits af Stenbock, som 1609 blef Riksråd och 1610 sändes jemte den vältalige Joh. Skytte till England som sändebud. St. blef der slagen till Riddare och rikligen begäfvad. 1611 blef han Lagman i Tio härad. 1612 var han Commissarius vid fredstractaten med de Danska i Ulfsbäck (Markaryd). Ståthållare öfver hela Vestergöthland 1613. K. Gustaf Adolf skref då d. 2 Oct. huru han behöfde "en hel hop med vax" i sitt hof och cancelli och annorstädes till att bruka. Der uppe i landet var det ej hos allmogen att bekomma, hvarföre Gubernatorn borde skaffa dylikt der nedre; det finge antingen köpas eller tagas för skatt.

Den 9 Nov. befalles han anställa skogvaktare och strängeligen se till att på kronans skogar ej jagades djur eller fogel och skulle med brottslingar, adel eller oadel handlas efter lag. De ryttare och knektar, som fått gårdar i förläning och sköto, skulle sättas från sina förläningar och fingo sedan söka sig hem hvar de kunde. Den 17 Nov. befalles Ståthållaren i Vestergöthland att uppspana några till Sverige från Finland förrymda soldater. Rymde en fasttagen soldat af nämnde förlupne, så skulle den lysas biltog öfver hela riket. Den 22 Febr. 1615 skref Konungen, huru han som svårligen infick kronans skatt så ymkeligen kräfdes af soldater, som ej fått sold och köpmän som försträckt lån; hvarföre han med Enkedrottningens, Hertig Johans och Carl Philips och Riksrådets råd beslutat begära af hvar fullsätes

skatte och kronobonde och två dito frälsebönder 1½ lisp:d smör, presten 6 lisp:d smör för 64 helgårds bönder i gället. Skara 48 dlr, Lidköping 80, Bogesund 96 dlr. År 1619 skref Konungen, huru en Bengt Nilsson, brefvisaren, hade af Gustaf Stenbocks far blifvit orättvist sakfäld till 55 oxar och 50 dlr pengar, hvarföre Konungen ville att han skulle rätta sin faders fel och förlika sig med B. Nilsson, så framt honom orätt skedt är. "Hafver han ock ingen rätt på saken att åtala, så kunne J genom eder fullmäktig låta saken vid nästa lagmansting vederlägga", att K. Maj:t måtte för sådana otidiga klagomål blifva förskont. (Alla K. Gustaf II:s bref finnas in orig. på Thorsjö).

År 1613 hade G. St. redan återfått friherrskapet och restituerats i friherreståndet. 1621 confirmerades den donation hel och hållen, K. Johan gifvit dess fader. Hofrättsråd i Svea Hofrätt 1615. Då gränsskillnaden mellan det gamla Ingermanland och Ryssland skulle uppdragas 1617, sändes G. St. dit. Han återkom från Moskau till Wiborg d. 23 Oct. 1618, uppbudande 40 hästar för sig sjelf, sitt folk och sitt tingest. Han hade då bragt saken till lyckligt slut. Talegåfvan berömmes dervid hos Sekreteraren Måns Mårtensson. Widekindi besjunger honom,

cujus barbaricis viguit facundia terris,
qui poterit lituos inter et arma loqui.

Hofrätts-Assessorn Jakob Bååt var ock anställd vid G. St:s sida. De beledsagades af 150 ryttare. Kryddor fingo de köpa i Nöteborg för 300 daler. Då de åto hos ryska Commissarierne, stod halfva bordet i det svenska tältet. Då Storfurstarne Dworänin och Diak mötte och skulle hålla tal, kräfde den förstnämnde att Svenskarne skulle stiga af sina hästar. De tvingade honom då att också afstiga och hade han blott det nöjet att kunna stiga förr till häst, än G. St. hunnit sluta sitt svar, så att han fick höra några ord såsom sittande i sin sadel, under det Svenskarne stodo. Dylika ceremonier och strider upptogo mesta tiden. Då G. St. började sitt tal inför Zaren, och nämnde sin Konungs namn, böjde Zaren sitt hufvud, steg till halfs upp ur stolen och frågade huru Konungen, hans gode vän och broder, sig befann. Att St. ej kysste Zarens hand upptogs mäkta illa. Det sista Zaren sade, var Gustaf, Jakob och Måns! helsen på våra, Vi Store Herre Zar och Storfurste m. m. vägnar, Vår k. broder etc. Sedan sändes dem 120 rätter mat, vin, öl och bränvin.

G. St. dog d. 16 Juni 1629, berömd som en redlig och rättskaffens man. Gift med *Beata Margar. Eriksdotter Brahe*, hvars mor var furstinna till Braunschweig-Lüneburg. Barn: 1. *Fredrik* (se № 11). 2. *Christina Catharina*, g. m. Drotzen Gr. P. Brahe; hon dog i Åbo 1650. 3. *Erik* (№ 13). 4. *Margaretha*, död 1633. 5. *Magdalena*, g. m. Riks-Skattmäst. Seved Båât. 6. *Gustaf Otto* (se № 14). 7. *Brigitta*, död ogift. Dessa barn intogos alla på den äldste sonens grefve-nummer 1631.

(Källor: Widekindis Ryska Krigshistoria. — Hallenbergs Gustaf II Adolfs Hist. — Gezelii Biogr. Lex. — Archiverna på Löberöd och Thorsjö.)

11. STENBOCK, FREDRIK.

Denne käcke anföraren för Smålands ryttare under K. Gustaf II Adolfs segertåg var född d. 22 Mars 1607, son af № 10. Redan som yngling blef han Kammarherre hos K. Gustaf Adolf, tjente upp sig i polska, preussiska och tyska krigen till Öfverste för Smålands cavalleri, det han blef efter P. Brahe 1631. Verldshistorien känner, att det var sedan Stenbocks djupa sår kastade honom till marken, som K. Gustaf II Adolf 1632 vid Lützen såg sig föranlåten att sätta sig i spetsen för Småländningarne, på det att de ej vid upptäckten att Chefen ej längre anförde dem, måtte förlora modet och genom sitt tillbakavikande möjligen vålla segrens förlust. Ur denna synpunkt allena kan det rättfärdigas, att en person, af hvars lif Europas öde uppenbart berodde, iklädde sig ryttarens skepelse och sökte utföra hvad en hvar stark ryttarearm kunde åstadkomma, eller att nedsabla några individer i den fiendtliga hären.

Konungen stupade under detta ryttare-vicariat, på hvars mindre lyckliga utförande Europas framtid i så vigtig grad berodde; men Fr. Stenbock kunde räddas, ehuru han fanns ligga på fältet i sitt blod. Hans sår voro dock så djupa och svåra, att han nödgades taga afsked från krigstjensten. Han insattes som Assessor i Götha Hofrätt och gifte sig 1634. Men fullt tillfrisknad och läkt, återvände han till krigstjensten såsom Öfverste vid Adelsfanan, hvilken han, enligt Boeclerus (Hist. belli Danici) tappert anförde mot de Danske 1644. Riksråd 1648 och tillika President i Götha Hofrätt samt 1650 Lagman öfver Tio härader. Den 17 Mars 1649 skref Fr. St. till en af sina bröder, huru han nyss skrifvit till Pfalzgrefven om de gamle tjenare i sal. Konungens tid, ibland hvilka han (Fr. St.) borde blifva i

satisfaction ihågkommen med någon recompens, bedjande H. furstliga Nåde betänka huru han i Tyskland tjent och sin helsa mist; bad ock sin bror pussera detta hos Pfaltzgrefven och St. derom avisera. (Orig. på Thorsjö). År 1651 fick han afsked som President, sedan han nu ej behöfde taga den lönen från en annan. Ty s. å. fick han, till sitt nya grefliga stånds uppehållande, Seglora gäld och socken, 72 hela och ½ hemman med tillsägelse att skrifva sig *Grefve af Bogesund.* Redan förut hade den frikostiga Drottningen donerat honom 28 hemman i Elfsborgs län, Kungslena by och andra derunder liggande gårdar 49 stycken; åter 14 hemman i Uphärad, Elfsborgs län och 53 skattehemman i Finland. Han dog d. 29 Juli 1652, men för hans enka Catharina Johansdotter De la Gardie ökade Drottningen grefskapet med 64 skatte- och kronohemman i Halland; jemväl lemnades henne 50 hela och ½ skattehemman i Gestrikland till vederlag mot 2850 Rdr sp., 1455 dlr s:mt och 4521 dlr k:mt, som Grefven i lifstiden försträckt kronan. Så rundt belönades ej Christian Barnekows arfvingar, när han gifvit "Kung Christian sin häst, fienden sitt lif och Gud sin själ." Huru adeln tog för sig, då den kunde, utan att besinna att den som vill vinna allt hvad han kan vinna, också får förlora allt hvad som kan förloras! Gr. Fr. Stenbock var gift med *Catharina Johansdotter De la Gardie*, svägerska till Fältmarsk. Lenn. Torstensson, sedan till Riksdrotsen P. Brahe, samt cousin till Riks-Cancelleren De la Gardie. Hon var född 1616 och dog 1680. Deras dotter *Maria Elisab. Stenbock*, gift med Landshöfd. Ax. Lilje, Öfverhofmästarinna hos Drottn. Hedvig Eleonora, har blifvit namnkunnig genom sägnen, ofta upprepad, om hennes och Drottningens sammanträffande som vålnader. Sonen *Gustaf*, född 1637, dog 1647 (Peringsk. Monnm. Upl. T. II. p. 114). Sonen *Johan Gabriel* se № 12.

12. STENBOCK, JOHAN GABRIEL.

K. Rådet och Riksmarskalken Gr. *Joh. Gabr. Stenbock* är näst Magnus Stenbock ättens märkvärdigaste man, i detta hänseende en jemnlike med Gustaf Otto.

Han föddes d. 28 Aug. 1640, son af *Fredrik Stenbock*, Grefven till Bogesund, således Grefvarnes hufvudman i sin tid. Drottn. Christina tog honom tidigt till Kammarpage och gaf honom 1651 ett stenhus, som kronan köpt af P. Brahe. Ynnest vann han sedan hos Enkedrottn. Hedv. Eleo-

nora, sedan han efter utländska resor återkom en fulländad riddersman och straxt blef Kammarherre. Den 24 Sept. 1664 blef han Hennes Maj:ts Hofmarskalk och Gouverneur öfver Lifgedinget. Den 23 Maj 1667 Riksstallmästare; sedan d. 21 Aug. 1668 Riksråd. Riksmarskalk d. 16 Nov. 1673. Gust. Bonde förklarar den sista utnämningen ha varit föranledd deraf, att man ville draga honom till en mera lysande förrättning, än att arbeta i Kammaren, dit han som Riks-Kammarråd insatts. (Anekd. i Loenboms Hist. Märkv. IV. 82. 88). Ty St. hörde till Bjelkeska partiet, som kräfde sträng hushållning och ordning. Men medlet halp ej mycket, helst St. behöll sin plats i Rådet i hela sin lifstid. Under skånska kriget såg man honom komma till Konungen i angelägna kammarfrågor.

Han var i nära 40 år en af de inflytelserikaste männen i både Råd och Hof, och det oaktadt han, af naturen häftig och till seder visst icke fin, på skarpt sätt plägade uttala sin mening och ej sällan motsatte sig "Öfverhetens" infall. Han delar äran med Baron Johan Gyllenstjerna, att af anekdotister blifva uppgifven såsom anledningen till bildandet af ordet *Grobian*, som skall betyda *Grob-Jan* eller den Grofve Jan — detta ord skall dock ha äldre anor — och gafs åt endera såsom vedernamn af Riks-Enkedrottningen, som alltid bröt på tyska. Begge dela de äran att ha kraftigt bidragit till den genomgripande revolution, Carl XI under spirans skydd utförde, hvarigenom Sverige ej blef en republik af gref- och friherrskaper med blott namn af konungarike. Så blef medeltidens länsidé för alltid utestängd ur Sverige. Tidigt försvann *Baron Johan* att omtalas i acter och skrifter, men *Grefve Johan* nämnes tills alla andra angåfvos med sina tillnamn. Han var, heter det hos Fyxell, en vacker och välvext herre samt stor mästare i dans, ridt, fäktning och andra ridderliga idrotter. Lärdom hade han icke mycken; men det klara förstånd, goda minne och lätta sätt, som visste att icke blott dölja denna brist utan ock gifva honom utseende af en bildad och kunskapsrik man. Han plitade mycket med ungherrarne, 1663 med unga Ax. Lillie, 1664 med Per Persson Sparre, 1667 med O. W. Königsmark o. s. v. Hela sitt lif igenom bibehöll han ett ridderligt, stolt och finkänsligt sinne, blef omtyckt af alla och ej minst af fruntimret, särdeles klok och ordentlig i vården så väl af egna som af allmänna hushållsangelägenheter, följde inom rådet Bjelke-partiet, kraftigt och städse talande för sparsamhet och bättre hushållning med kronans

inkomster. Då han blifvit Riksstallmästare, förtörnade det Gr. Stenberg. En tvist lär uppstått, som kostade Stenberg en tids frihet och hvardera af de tvistande 500 Rdr böter. Den 17 Juni 1668 blef en Gr. Stenbock satt i arrest för oqvädinsord, fällde mellan honom och Per Larsson Sparre (sedan fransk Grefve) på Riddarhuset, — troligen Gr. J. G. Stenbock. Enligt danska Ministern blef J. G. St. Riksråd för den stora faveur, han hade hos Riks-Enkedrottningen och för sin stora parentage, ehuru blott 28-årig. St. efterträddes då af Grefve And. Torstensson som Riksstallmästare. Då 1668 en präktig ringränning hölls, anförde J. G. St. Konungens parti. 1670 vägde man mellan Bengt Oxenstierna och honom, då fråga var att sända en Legat till Spanien. De tre af rådet jemte regeringens fyra ledamöter öfverlade angående statsformeringen, var St. en af de tre. 1672 sändes han till London vid samma tid, som Tott afgick som Ambassadeur till Paris. Han var alltid i Kungens svit på resor. 1675 mente man att kan skulle sändas till Frankrike med stora remisser af penningar för att köpa galanterivaror, men man var viss att han ock skulle få en annan commission till Frankrikes Konung. Han hade en närmare befattning med Kungens finanser, uträknande att Kungens inkomst var fem millioner Rdr förutan brödkorn till garnisonerne 1680. Han stod sig väl vid den stora commissionens domar. Då Fältmarsk. Baner fanns skyldig återbära 200,000 dlr s:mt, kunde de blott pliktfälla St. för 7 à 8 dlr och dessa för tre trummor*). Då så många Senatorer fingo vink att taga afsked, hvilken vink följdes af Riksamiralen Stenbock, Fältmarskalkarne Horn m. fl. fick St. tillsägelse att qvarblifva på sina poster. I Nov. 1682 kom han i tvist med B. Oxenstjerna i K. Conseljen i Konungens närvaro. St. sade: Jag har i tio år varit i Kungens rådkammare och har handlat utan egennytta. O. svarade: jag har varit der i trettio år. Då inföll St.: "Just derföre är Ni så habil, att separera Sverige från sina sanne vänner och interessen. En hvar skall anklagas eller urskuldas af sitt samvete." Mot sin moders syskonbarn Gr. M. G. De la Gardie var han ofta ytterst bitter, men dertill låg väl förnämsta anledningen uti deras processer. Då De la Gardie lemnade Carlberg och inflyttade i staden, var det för att gälda en skuld af 120,000 Rdr till St. Hetta visade J. G. St. ock under processen med

*) Likväl uppgifver Berch, att han hade skada af sina voteringar af anslag och gåfvor, då han satt i Kammaren. Skådepenn. III, 63.

Hertig Adolf Johan, för hvars skuld till St. denne fick kunglig immission i sju kyrksocknar. 1685 fick "Grefve Johan" 1700 lod arbetadt silfver i nyårsgåfva (De la Gard. Arch. VII. 199) och stod nu högt i den kungliga ynnesten. Då Konungen låg sjuk i April s. å., var ingen af Rådet eller Ministrarne hos honom utom St. Kungen ville nu ha St. att öfvertaga Claes Flemings beställningar (t. ex. Ordför. i Reductions-Commissionen); men han undskyllade sig på det högsta, ehuru han slutligen gaf vika. Dock satt han förut Ordf. i en Commission af tio personer rörande flottans räkenskaper från 1672—80. Den 7 Dec. 1680 sattes en Commission att undersöka huru Kammar-Collegium följt K. Maj:ts ordres under K. Maj:ts egen regering. Præses var J. G. St. Ledamöter Christopher Gyllenstjerna, Claes Fleming, Gabr. Falkenberg, Rosenhane, Gyllenhoff, Rhenfelt, Cronsköld, Utter, Mörling, Pet. Schnack och Grooth — allt män utan synnerliga considerationer. En Commission sattes vid samma tid att företaga Ständernas Interlocutorie-domar, Collegierne angående, att dem och Liquidum till rigtigt slut bringa, derinom J. G. St. var Ordför., Gust. De la Gardie, F. Wrede, E. Lindsköld, Lovisin och Gyllenborg ledamöter. Och i anledning af Ständernas underdåniga påminnelser angäende Seglation och Commercien samt Manufacturernas fortsättande här i riket, constituerade K. Maj:t d. 6 Nov. 1686 en ansenlig Commission af sådana personer, som i de stycken voro erfarne, nemligen J. G. St., J. Rosenhane, Sam. Åkerhjelm etc. tillika med Commerce- och Kammar-Collegierne. 1688 fann K. Maj:t rådligt att sammansätta Collegium och Reductions-Commissionen, förordnande till Reductionsverkets fullkomliga afslutande en Deputation, deribland J. G. St. var främste mannen och Jak. Gyllenborg Director. Man finner af allt, att St. hörde till Rojalisterne, som krossade Aristokraterne. Och när dessa dogo i armod, hade J. G. St. anseende som en af de förmögnaste herrarne. 1687 köpte Enkedrottningen af honom Carlberg för 32,000 Rdr. Väl gick köpet straxt efter tillbaka, men länge bibehöll St. ej Carlberg, som genom reductionen tillföll kronan, då St. fick vederlag för sin fordran af M. G. De la Gardie i Wennegarn. St. synes som favorit hos Enkedrottningen ha hållit sig uppe. Som ogift väckte han ingens svartsjuka dervid. Utländska ministrar berätta, huru Konungen stundom eftersände St. då han ville förmå Enkedrottningen till något, som han önskade att hon ville företaga. Oaktadt St. var M. G. De la Gardies personlige ovän, räknades St. jemte

Riks-Cancellern och hans son och bror samt Nils Brahe och Claes Fleming såsom fransyska partiets pelare. Gr. G. O. Stenbock hänfördes då till österrikiska partiet. 1691 skref kejserl. Ministern Gr. von Stahremberg om sin ledsnad, att ej, innan han gifvit Riksråderne första visiten, kunna få tala vid J. G. Stenbock, Gyldenstolpe och Konungens cousin Gust. De la Gardie, "hvilka näst Oxenstjerna hade mest att säga." Sedan vann Ministern den lyckan att till och med vinna Stenbock för Kejsarens vuer. St. hade väl ej en favorits öfvervälde; men ville man ha sagt Kungen något, så kunde han göra det med eftertryck och hade vid somliga tillfällen gjort det så godt som Grefve Bengt sjelf. Som Stahremberg anmärkte, att Gr. Bengt var den ende i Sverige, som fordrade blott goda ord och ärebetygelser, — vi veta dock att ej heller han blef obegåfvad — lär Stenbock ej för intet ställt sig jemte sin fordne motståndare Bengt Oxenstjerna. Stahremberg fann dock den herren, som ej lät betala sig, mindre fast vid hvad han fritt beslutat, än de voro, som kunde förlora presenter, när de ändrade sig, hvilket synes lätt begripligt. 1692 fick Stenbock en skrapa af Kungen derföre, att han gjort motbesök hos en utländsk minister, det Gr. Bengt förut ensam uraktlåtit. Besöket var aflagdt hos franska Ministern. Nu utfärdades ett mundtligt förbud för alla kungliga Råden att besöka Ministrarne från främmande hof. Danska Ministern trodde att det var påfund af B. Oxenstjerna i samråd med Stahremberg, för att afstänga Rådsherrarne från Ministerstaten, med undantag af Cancelliets president, som utan motvisiter kunde besökas af alla och flitigast besöktes af Stahremberg. Emellertid drabbade Ox. och Stenbock skarpt samman i Konungens närvaro om detta ärende. Vid den tiden fanns ingen Senator mer än Ordf. i Reductions-Collegium Stenbock, som mäktade ge 50 Rdr för en häst.

Man hade berättat för C. R. Berch, att Konungen uttryckligen pålaggt Grefven att lösa tillbaka ett Kammaren tillhörigt halsband af diamanter, som var pantsatt. Då vardt Grefven full af förtrytelse och började skicka en stor del af sina contanter till Holland, sjelf i begrepp att följa dem efter. Då slog han en medalj, der man ser en sväfvande örn med orden: *Elementum meum libertas 1692.* (Friheten mitt element). Den sluge mannen uttalade väl ej sin förtrytelse skarpare, än att försoning lätt kunde följa. Han hade varit så klok, att straxt vid Reductionens början erbjuda några sina förlänade gods som behöfdes till Officers-

boställen. Derigenom ficks det öfriga confirmeradt. Sin rikedom sades han också ha ökat på det sättet, att han tillstyrkte de af Reduction och Liquidation hemsökte enkorna att — hvad som var ganska rätt — hellre uppoffra smycken än gods, och — hvad som ej var rätt — sjelf dervid köpte de utbjudne dyrbarheterna till vrakpris, än med egna, än med i Holland uppnegotierade penningar, hvilken uppgift likväl torde vara diktad af hans fiender. Han hade den svagheten, som mest plägat komma på fattiga, att bråka med guldmakeri och man påstod att han under sökande efter panacée, intog ett sjelf upptäckt medicament, som förkortade hans dagar.

År 1693 yttrade en ny dansk Minister, att af de 15 kungl. Råden voro blott åtta närvarande och dessa af tre slag: 1) som kunde, ville och fingo säga sina tankar och dessa voro Gr. Bengt, Wrede och Gyllenstolpe; 2) de som väl ha capacitet men äro för det mesta indifferente och ej gitta taga uti något och det var Gr. Stenbock och Gr. Gust. De la Gardie; 3) de som mycket litet förstodo och kunde säga. Då både höga och låga hade en liflig opinion om något och Wrede kunde för danska Ministern yttra sitt hopp, att Konungen väl engång kunde få kunskap om hvem som mente honom väl eller illa, var "ingen mere end Gr. Stenbock, som hautement offver Kongens bord" yttrade sig; men det kunde ske, äfven när yttringen måste bli ett beröm för Danskarnes conduite och ett blomerande i högsta grad af egna landsmäns. Derunder kunde han dock neka danska Ministern, som kommit att få tala med honom, "audiens." Nu böd St. Gr. Bengt till gästabud med så stort compagni af värdens och gästens egna vänner, att danska Ministern ej kunde bjuda sig sjelf dit som gäst. Då 1695 St. låg sjuk i maladie du Roy de France, besöktes han af Konungen. Då St. kom åter i Rådet, lades en handling fram till underskrift rörande 52 t:r guld, kallade Satisfactions-penningar, hvilka, vid Münsterska freden lemnade åt Sverige, straxt utdelades bland de Generaler, som gjort sig mest berömda i kriget. Man kräfde ock i ränta 12 proc. att utgå från Gustaf Adolfs död. Alla Rådsherrarne tego stilla, utom Gr. J. G. St., som steg upp och sade, att de som rådde Konungen till dylikt, de rådde ej som ärligt folk och han kunde ej med godt samvete approbera det. Han underskref det aldrig, han var i Konungens våld och Konungen kunde göra med honom efter behag. Härvid studsade hela frågan och omtaltes ej vidare; man hoppades åtminstone ännu den

23 Nov. att intet skulle blifva af. Nordberg berättar, att K. Rådet Joh. Stenbock sagt till K. Carl XI, då Patkull i i spetsen för de lifländske Deputerade så kraftigt talat för sitt hemland: Med Patkull är ej att hålla medelvägen, utan antingen gör processen kort och låt slå hufvudet af honom eller gör honom till Öfverste och gif honom ett regimente. Efter slottsbranden 1697 flyttade Kon. Carl XII in i J. G. Stenbocks hus, då St. afflyttade. Nu ansågs St. vara en af dem, som mäktigast kunde bidraga att störta Grefve Bengt. Dertill trodde danska Ministern blott behöfvas, att gamle Claes Rålamb komme upp igen, liksom Olivecrantz och B. Bjelke. Snart nämner samme Minister, att Gr. Jean St., Bjelke och Wrede hade formerat en Bande emot Oxenstjerna, för att störta honom neder. Då kronan föll af K. Carl, när han steg till häst att rida i krönings-processionen, så mottog St. henne i fallet, hvarpå publikens skrik kunde tystas. Han var nu redebogen att skaffa danska prinsessans porträtt helt tyst upp till Konungen, utan att det kunde förstås att det kom från danska Ministern. H. Exc. Baron Juel ansåg lätt för St. att komma i den unge Konungens faveur, blott han ville. Oxenstjerna ville han deremot aflägsna och hade, biträdd af Bjelke, Wrede och Wallenstedt, redan i medlet af Dec. 1697 kommit så långt, att B. Oxenstjerna ej längre fick komma ensam upp med en Sekreterare att hos Konungen föredraga målen, utan desse skulle först föredragas i Cancelli-Collegium och Oxenstjerna sedan med Collegii utlåtande uppkomma i Senaten. Nu ansågs Gyllenstolpe vara uti ingen consideration. Wrede behöll sin gamla ställning. Bjelke var djerf i sina utlåtelser. Franska partiets hufvudmän i Rådet voro vid denna tid St., Wrede och Bjelke. Kejserliga partiet hölls ännu i början af 1698 uppe genom Oxenstjerna och hans begge "Wachtmästare." Då Bjelke föll i onåd, var St. den ende af hans gamla vänner, som sökte rädda honom, vändande sig till stora och små, enligt en utländsk Ministers intyg. Dermed gagnade St. sig ej sjelf. Det heter d. 5 Mars 1698, att Piper och Wallenstedt voro de två, som gjorde allt och visste allt och att de andre af Rådet (utan undantag för J. G. St.) visste stundom mindre än den utländska Legat, som meddelade sin Konung denna upplysning. När Hertigen af Holstein kommit om våren 1698 (St. hade mött honom i Södertelge) och infört Konungen i sitt eget sjelfsvåldiga lefnadssätt, voro de en afton, efter måltiden på slottet, ute på gatan och slogo in alla Grefve Stenbocks fönster, andra

aftnar galopperande till Carlberg på ett sätt som visade, att abstinensen från starka drycker, som snart blef K. Carls lefnadsregel, sannolikt räddat hans ära i historien. "Quid tunc dicemus amantes?" Då Konungen ville ge Prinsessan en diamant på 10.000 Rdr, som Drottn. Christina pantsatt i Hamburg och Konungen der igenlöst (med statens medel), opponerade sig St., förklarande att diamanten var kronans, men förgäfves. Vid bilägret var han ensam af K. Råderne befalld till Carlberg, der högtidligheten föregick på ett nog besynnerligt sätt. Då hofvet sedan drog till Kungsör, såg man St. och K. Rådet Wrangel i sviten. När St. sedan låg sjuk, besöktes han af sin Konung. När han tillfrisknat, befalltes han, att kl. 5 hvar afton vara hos Konungen, hvilket väckte de öfrige höge herrarnes afund. Då Konungen ville att St. skulle följa på hans resa genom riket, undskyllade den gamle St. sig med anförande af sitt behof att resa till utländska bad. Hvarken St. eller någon i Rådet visste om krigsrörelserna mot Danmark, förrän tropparne i Wismar fått befallning att marschera, utan var det uppgjordt mellan Konungen och Hertigen allena.

St. satt 1702 främst inom den afdelning af Rådet, som utgjorde Konungens Högsta Domstol. Denna började sina domar: "*Af K. Maj:t vår Allernåd. Konung Wi till Justitiens administrerande i des frånvahro förordnade Råd.*" Domarne underteckmas nämnde år af J. G. Stenbock, Chr. Gyllenstjerna, N. Gyllenstolpe, D. Wrangel och G. Falkenberg samt en Sekreterare. Som Riksmarskalk befriades J. G. St. d. 6 Oct. 1703, att enligt K. Brefvet d. 7 Jan. 1697 begära K. Maj:ts approbation på sådana Extraord. utgifter, som gällde högtider vid hofvet, hafvande K. Maj:t tillstadt, att slika E. O. omkostningar måtte ske så ofta något sådant påfordrades och pröfvades nödigt. (De la Gard. Arch. XIII. 122—123).

Gr. J. G. Stenbock dog i Stockholm d. 15 Aug. 1705 och slöt sjelf sin grefliga gren. Han är begrafven i Storkyrkan i Stockholm. Epitaphiet är ett bland de ståtligaste i Sverige; ritningen af Nic. Tessin, architekturen af marmor och statuerne af koppar; inskriften af C. v. Staude. Denna är mycket prunkande. Näst en matrikel-biographi heter det (på latin): I Rådkammaren eftertrycklig, i hofvet lysande, i borgliga lifvet rättskaffens; eftertrycklig utan förnämhet, lysande utan öfverflöd, rättskaffens utan begär att synas så vara. Derigenom Konungars kärlek, Rikets prydnad, Med-

borgares exempel etc. Grefve Erik Sparres maka Christina Beata Lillie har rest vården.

Då franska konstnären Cavalier 1690 stack hans porträtt i elfenben, och derefter en stor medaljong göts, lät Keder på frånsidan sticka ett Elogium, som ses hos Berch.

Skildras af Tessin: Il étoit quant à sa personne grand, bien fait et d'une physionomie revenante et le mellieur homme de cheval et d'armes de son tems. Han iordningsatte, som Riksmarskalk, Drottn. Hedvig Eleonoras alldeles förfallna affärer. Sjelf hushållade han annars väl äfven för sig sjelf, utan genom utgifter för att laborera fram la pierre philosophale.

(Källor: De la Gard. Arch. — Fryxells Handl. — Rådslängden. — Gjörwells utgifne Urkundsamlingar. — Berchs Skådepenn. — Stenbockska archivet.)

13. STENBOCK, ERIK GUSTASSON.

Denne son af № 10 föddes på Göksholm d. 12 Maj 1612. Gift 1637. Utfärdade morgongåfvobref till Cathar. v. Schwerin i Stralsund d. 3 Dec. 1639. Fick K. Donationsbref på Amt haus und Amt Stolpe 1647; på flera Skattegårdar 1650; General-Major d. 5 Juli 1643; tillika Öfverste öfver f. d. Reinh. Wrangels finska fot-regimente d. 31 Dec. 1644. Gouverneur i Riga och öfver wendiska och pernauiska kretsen d. 18 Sept. 1645. General-Gouvernementet i Ingermanland öfverdrogs honom tillika (?) d. 14 Jan. 1644. Jemte General-Majors-embetet vid Infanteriet uppdrogs honom att commendera Cavalleriet i Lifland d. 20 Sept. 1647. Fick Jus patronatus öfver det från skatt befriade godset Stolpe d. 20 Maj 1648. Fick lägenheter vid Narva d. 8 Maj 1652. Uppdrogs Mönsterherre-befattning i Finland d. 24 Juli 1654. Fick General-commando öfver pommerska Milicen d. 26 Juli 1655. Enkling s. å. Gift 1656 med *Occa Johanna Ripperda.* Confirmerades som Lagman i V. Norrland, Lappmarken och Herjedalen d. 30 Juni 1657. Detta enligt förteckning på original-urkunderna på Thorsjö. Riksråd 1649. Den 16 Juni 1651 Gen.-Gouverneur öfver Ingermanland, Carelen och Kexholms län. 1655 Gen.-Commendant öfver alla fästningar och all milice i Halland. Riks-Tygmästare 1657. Den 17 Nov. s. å. skref Carl Gustaf till Er. St. från Wismar om den relation som ingått, huru St. icke allenast med tapper resolution hafver tillsatt och rencontrerat fienden, utan ock oaktadt fienden var manstarkare actionen uppehållit och sustinerat, att fienden måst förut

upphöra och deserera combatten, hvarpå St. dragit sig tillbaka i god ordre; hvarföre K. Maj:t anförtrodde honom defensionsverket på Vestgöthasidan mot Norge, uttryckande sitt nådiga välbehag med hans fullgörande af sina uppdrag. (Stenb. archivet). Natten mellan d. 11 och 12 Febr. 1659 sköts han vid Köpenhamns belägring, hvarpå Konungen gaf tecken till återtåg, viss, enligt Rühs, att tapperheten förgäfves strider mot naturens oöfvervinnerliga hinder.

På Löberöd förvaras omkring 100 bref af Er. Stenbock, skrifna från Riga till Baron Arv. Forbus, som då var Gouverneur i Pommern och vice Gouverneur i Leipzig. Begges Sekreterare föra dock brefvexlingen på tyska, värdigt de höga embetena, men derunder tillägga Gen.-Gouverneurerne ej sällan postscripter på svenska, som i vår tid skulle anses skrifna af personer i tjenande classen. Man ser att den tidens Generaler kunde bättre föra svärdet än pennan.

Er. St. framträder i sina bref som en ytterst vaksam Gen.-Gouverneur. Här träffas ej få bidrag till ryska, polska, turkiska och tartariska historien; åtminstone får man kunskap om hvad som taltes bland och om dessa folkslag. Det minsta uppror, onådsfall eller krigsrustning här i Östern meddelas straxt v. General-Gouverneuren i Pommern eller Leipzig. Sjelfva Jesuiter-ordens verksamhet bespejas och rapporteras. St. var ytterst glad, när Furst Radzivil afsagt sig all delaktighet med dessa intrigens Arachnideæ.

Gr. Erik Gustafsson Stenbock var gift med 1. *Cathar. v. Schwerin.* 2. *Occa Johanna Ripperda*, den förra från Pommern, den sednare från Nederland. Fru Schwerin var enda barnet af Rüdiger v. Schwerin till Putzar och Spanteckow i Alt Vorpommern. Efter hans död bibehöll hon som dotter af den sista Länsinnehafvaren de Spanteckowska länsgodsen, jure retentionis, d. v. s. ej som län utan blott ex titulo allodiali som en "Retentions- und Pfandrecht." Hennes sex döttrar, födda i äktenskapet med Gen.-Gouvern. Er. Gustafsson Stenbock, delade dessa gods såsom arf och deras arfvingar besutto dem, ända tills, under K. Carl XII:s krig, K. Fredrik Wilhelm i Preussen 1715 jure belli confiscerade samma gods och "confererade" dem till General v. Dossow; men vid fredsslutet 1720 förklarade denne sig beredvillig att återlemna samma gods till Stenbockska arfvingarne. Desse erbödo sin retentionsrätt till godsen åt K. Fredrik Wilhelm, hvarpå 5000 Rdr betaltes 1720 och till arfvingarnes commissionär Baron v. Nolcken 1729: 40,000, då 4596 Rdr ännu pretenderades. Då nekade Kongl. Fiscus att utbetala

dessa, emedan v. Schwerinska ätten gjort sina anspråk anhängiga. Dessa förfäktades till 1754, då de tystnade.

M. Kretschman, K. Preuss. Geheime Kriegs-Rath, Justitiæ Commissair und Ritter upplyste Öfverkammarherren Gr. G. Stenbock, att man emellertid aflaggt och förräntat den återstående köpesumman, som då uppgick till 34,618 Rdr under ovisshet hvem som egde rätt att den uppbära. Kretschman fick då Grefvens fullmakt å Stenbockska ättens vägnar, att skaffa den till grefvinnan Cathar. Rüdigers dotter v. Schwerins arfvingar och fick den 15 Dec. 1830 en K. Preuss. Cabinetts-ordre att lemna summan till K. Svenska Ministern, som egde att densamma öfverlemna till den som legitimerade sig som rättsinnehafvare. Detta, enligt ett document af M. Kretschman af Stettin d. 20 April 1831 *). Schwerinska arfanspråken väcktes ånyo och lära nu vara vunna mot både Stenbockska arfvingarne och K. Preuss. Kronan, så att de nuvarande egarne af Hjularöd och Skarhult Baroner von Schwerin äro interessenter i Spanteckowska långodsen. *Dylika casus bevisa nyttan af att taga vara på äldre urkunder, således samla och vårda familj-archiver.*

Barnlös i sitt sista äktenskap hade Gr. Er. St. haft i sitt förra gifte tolf barn. Den 10 Mars 1660 anslog regeringen en pension af 4000 Rdr till hvardera af döttrarna *Beata* (sedan gift med Öfverståthållaren Baron Ax. Sparre), *Christina* (sedan g. m. Landshöfd. Baron Gabr. Kurck), *Catharina* (död ogift), *Elisabeth* (sedan g. m. Öfverste Carl Hård), *Magdalena* (sedan g. m. Cancelli-Presid. Gr. B. Oxenstjerna), *Birgitta* (sedan g. m. Maurichter H. v. Rosen i Estland), *Maria* (sedan g. m. Thure Ribbing), *Margaretha* (sedan g. m. Öfverste J. G. Wrangel) och *Hedvig Eleonora* (sedan g. m. RiksR. Gr. Nic. Tessin), samt enkegrefvinnan Occa Ripperdas dotter *Eva Sophia Kniephausen.* Två barn hade dött späda; sonen *Gustaf* och dottern *Anna.* Interesset betaltes till de tio jungfrurna årligen med 240 Rdr. En var dock redan gift och fick lyfta capitalet, så fort staten kunde det betala, förräntadt tills så skedde. Sonen *Fredrik* slöt denna gren, då han dog 1699, g. m. *Helena Creutz.* Han var Lagman i Vestmanland från 1697. Hade från 1682 varit Lagman i Norra Finne Lagsagan.

---

*) Species facti betreffend die im Deposito des königl. Ober-Landesgerichts zu Stettin für die Nachkommen der Gräfin Catharina Stenbock, gebornen v. Schwerin zu erhebende Kaufgelder und Zinzen Masse. (Archivet på Löberöd).

(Källor: De la Gard. Arch. XVII. Bihang s. 74. — Rådslängd och Höfdingamianen. — Pufendorfs Hist. Caroli X Gustavi. — De la Gard. och Stenb. archiven.)

14. STENBOCK, GUSTAF OTTO.

G. O. Stenbock, son af № 10, är en lärorik typ af en krigare, såsom utmärkt af stora segrar och stora motgångar: en rörande bild af lyckans omskiften äfven i det enskilda, såsom än i rikedom lik en furste, än i armod lik en invalid. Van vid svärdet, så att det nästan synes fastväxt i handen, förföres han af sin onde genius att vilja deltaga i riksstyrelsen, hvarföre han måste inträda på en okänd embetsbana och derunder förskingras till stor del den glans af ära, som omstrålade hans namn från 30-årakrigets och Carl X Gustafs Iliad-rhapsodier. Han är dock ett stort minne från vår hjeltеålder och detta minne sträcker sig från segern vid Chemnitz 1638 till eröfringen af Bohus 1677, således omkring 40 år. Först bildad som krigsman under Gustaf II Adolf, bär han mer än ett drag af sin oupphunne mästare. Han synes ej blott i främsta ledet under träffningarne; han skrifver och sjunger också sina psalmer i lugnets stunder, berömd för gudsfruktan äfven förrän olyckan nedböjde honom. Hans namn är förgätet af svenska folket, som minnes blott hans större son Måns Stenbock; men vi vilja berätta hans lefnadssaga med hopp att folkminnet derigenom kan återeröfra ännu en hjelte of other times!

Denne Grefve till Bogesund, Friherre till Öresten och Kronobäck, Herre till Torpa, Kijda, Kolcka, Hesslebyholm, Harg, Wapnö och Spanrep föddes d. 17 Sept. 1614 på Torpa i Småland. 1631 blef han Ryttare, 1632 Cornett vid småländska regimentet (till häst). Som detta reg:te ej nu sändes till Tyskland, begärte Cornetten att ensam få bege sig till arméen, inställande sig hos Fältmarsk. Baner 1633, då han fick en Fänriksplats vid Scheratins tyska reg:te, med hvilket han deltog i eröfringen af Landsberg i Mars och Frankfurt an der Oder i Maj 1634; men vid Nördlingen såg han i Aug. s. å. detta regimente så hårdt medfaras, att det ej sedan kunde uppfyllas. St., som kommit med lifvet ur det olyckliga slaget, ställdes snart i spetsen för ett compagni vid Hastfehrs tyska reg:te, derpå han, kastad med sitt compagni in i Herzbrück, flera gånger afslog fienden, men måste slutligen capitulera, då han förbehöll sig säker afmarsch. Detta villkor hölls ej, utan han togs på vägen i Coburg tillfånga. Baner utbytte likväl snart denne hurtige

fånge och tog honom med sig till den skarpa drabbningen vid belägringens upphäfvande af Dömitz d. 22 Oct. 1635, der 5000 af fiendens bästa knektar "ruinerades." I Wittstocker-slaget i Sept. 1636 utmärkte han sig som Major vid Hastfehrska reg:tet och blef s. å. Öfverste-Lieuten. vid ett småländskt Infanteri-reg:te, med hvilket han deltog i fiendens förföljande in uti Hessen i Nov. 1637, liksom i eröfrandet af Werben och Erfurt i Dec. s. å., samt i Leipzigs misslyckade belägring och Torgaus lyckliga intagning. Öfverste för småländska reg:tet 1638. Som sådan deltog han i eröfringen af Garz, Loitz och Triebsees, Wolgast och Demmin. Hans rykte som krigare börjar hinna historien, då han i fältslaget vid Chemnitz, der General Mazarini led stort nederlag och förlorade, utom dem som stupade, 3000 fångar, "viste sin valeur." Han ökade alltjemt sitt anseende hos Baner, i tillfälle att ådagalägga mod och förstånd vid belägringen af Freyburg, eröfringen af Pirna i Böhmen, som intogs med storm, Leuchmaritz och Melnick, samt, under återtågandet från Prag, slotten i Brandeyss och Königsgrätz. Efter Baners död vann han ökadt anseende hos Fältherren Torstensson "såsom ett godt Generalämne." Han sändes att lägga broar öfver floder under fiendens eld, att intaga välbefästade ställen m. m. I det stora slaget vid Schweinitz bidrog han att ruinera kejserl. cavalleriet, då Fältmarsk. Hertig Frantz Albert blef sårad och fången. Torstensson gaf honom General-Majors commando, då han såg hans tappra uppförande vid Olmütz, der stad och fästning intogos. Genom St:s tapperhet eröfrades Neres och Oppeln i Schlesien, Eylenberg och Neustadt i Mähren, hvilka voro besatte med starka garnisoner, belägrades Brieg (Berch har Bring) och bragtes Zittau i Laussnitz under svensk lydno. I det andra slaget vid Breitenfeld eller slaget vid Leipzig d. 23 Oct. 1642 bemäktigade sig Stenbock fiendens artilleri, men blef dervid illa sårad i venstra benet, hvaraf han "intill sitt yttersta hade kännbara erinringar." Han låg på fältet bland 5000 döda fiender och 2000 döda och sårade Svenskar, deribland den svenske Leonidas Erik Slang och fältherreämnet Liljehök. Men Svenskarne hade vunnit seger. 4500 fångar och 190 fanor, som eröfrats, voro derpå osvikliga tecken. St. tillfrisknade och blef General-Major d. 31 Juli 1643 för en corps volant bredvid hufvud-arméen. Gouverneur öfver Minden 1644. Återkom till Sverige 1645, då han återeröfrade några orter i Vermland, som Danskarne intagit, hvarigenom fredsvillkoren lättare dicterades i Brömse-

bro. Fryxell yttrar: "under danska kriget 1644 stod St. i spetsen för Vermlands försvar och det blef försvaradt"; erkännande att han hela tiden i Tyskland utmärkt sig för duglighet och mod samt skurit äfven enskilda lagrar t. ex. i slagen vid Wittstock, Zobtenberg och Leipzig, liksom vid belägringarne af Glogau och Olmütz. Vid ankomsten till Stockholm höll han bröllopp med Brita Horn, dotter af Claes Christersson af Åminne, d. 20 Aug. s. å. Afgick till Tyskland såsom utnämnd till Öfvercommendant i Westphalen, der han förde befälet till 1647, då han d. 15 Januari blef General vid Infanteriet. Det 30-åra krigets sista uppdrag utförde St., det nemligen att indrifva de "Satisfactionspengar", somliga orter, t. ex. stiftet Lüttick, ej ville utbetala. Dessa utdelades sedan bland det högre befälet. Huru återbärande långt derefter ifrågasattes, ha vi sett i J. G. Stenbocks biographi. I Stenbockska archivet har man en ansenlig samling af bref från Carl Gustaf af 1649, som äro af stor vigt för tidens chrönika. Dessa bref börjas vanligen: *Besonders wehrter Freundt* och slutas: *seiner freundtwilliger und bestendiger Freundt.* I Apr.—Aug. var pfaltzgrefven i Nürnberg och General G. O. St. vistades derunder i Minden som Gouverneur i Westphalen. Ej sällan skrifves den ena dagen efter den andra. Här gäller "die Administration der Oeconomie und Jurisdiction" såsom afbrott "in militaribus." Man finner att svenska krigarne ej voro mindre sorgfälliga der det gällde "parta tueri", än der frågan var om "parere." Slutligen återkom Baron St. och intogs som Grefve jemte sin broder Erik d. 27 Mars 1651 på äldste brodren Fredriks nummer, hvilken förklarats som Grefve d. 26 Mars s. å. RiksR. d. 10 Apr. s. å. Gouverneur i Riga d. 31 Maj 1652. KrigsR. d. 18 Jan. 1653. Lagman öfver Ingermanland d. 4 Juni s. å. Enkling s. å.

Carl Gustaf mottog svenska spiran och krigets åskmoln sammandrogo sig åter. I hertigdömet Brehmen utbröto först oroligheter, dem St. sändes att lugna. Detta skedde med vapnens makt 1654. St. belöntes genom upphöjelse till ett riksembete, såsom utnämnd till Rikstygmästare d. 14 April 1655. Följde så sin Konung till Polen, lemnad vid Warschau, då Carl Gustaf gick åt Krakau, och slog Masurerne, 15,000 man, d. 20 Sept. med en till antalet underlägsen armée, som slagit bro och gått öfver Bugströmmen till fienden i dess åsyn. Genom denna tappra handling vann han stort anseende hos K. Carl Gustaf. Då han lade orter under

svenska Konungens spira, tog han reverser af adeln, hvaraf ett stort antal originaler ännu finnas på Thorsjö. Vi anföra som prof: Nos subscripti hisce præsentibus profitemur et contestamur postquam a Sereniss. R. M. Regni Sv. Illustr. ac Generos. Senatore et Generali D:no Gust. Ottone Steinbock, Com. in Boges. litteras protectionales obsequenter et devote a nobis plorantes acceperimus, Nos cum nostris et omnibus bonis nostris ab hocce tempore ad Reg. M. Svec. subjectionem, devotionem et fidelitatem hisce reversalibus obligamus ... lofvande att ej blott afhålla sig från allt anfall på svenska troppar, utan ock afvärja alla dylika, underrätta om försök till sådana m. m. I Dec. lade han Graudentz, Nyborg, Newe, Dirschau och Stargardt under svenska Konungens lydnad. Låg en tid derefter sjuk i Thorn. Tillfrisknad återkom han till arméen vid Marienburg, som kringrändes och intogs, staden i Febr. och slottet d. 6 Mars 1656. Den polske Senatorn Sigism. Gyllenstjerna måste lemna fästningen i svenska Konungens händer. St. blef nu Fältmarskalk d. 28 Juni sistnämnde år och höll Preussen i stillhet, då Svenskarne segrade vid Warschau d. 18—20 Juli. Den 12 Oct. slog St. Tartarerne vid Philippowa, der furst Radziwil räddades utur fiendernas händer, i hvilkas våld han kommit förra året. 1657 uppdrogs åt St. att biträda furst Ragozky. Han halp honom då att intaga Warschau d. 9 Juni s. å.; men när derpå Konungen gick mot Danmark, uppdrog han, som plägat sända St. dit, der han ej sjelf kunde vara, åt denne Fältmarskalk, att under Riksdrotzen P. Brahe "föra General-conduiten af K. Maj:ts arméer och fästningar i Sverige, enkannerligen i Halland och Vestergöthland." St. begaf sig först till Stockholm, sedan till Laholm, då P. Brahe begaf sig till Stockholm och Stenbock fullföljde det påbegynta verket, skyddande genom sitt inbrott i Skåne de äldre svenska provinserna från anfall af danska Konungen, som snart drog sig tillbaka, sedan Carl Gustaf nalkats Jutland, ehuru Danskarne kunde berömma sig af segern i en skärmytsling mellan K. Fredrik och G. O. St. d. 2 Oct. vid Lagaån en mil från Laholm, der 600, kanske 1000 Svenskar förlorades. Fryxell lägger den förlorade segern Gust. Baner, brorson till den store Fältmarskalken, till last, "hvilken genom förhetsande inryckte Svenskarne i denna strid." St. begaf sig i Jan. 1658, ridande i den skarpaste köld, till norska gränsen, der Ifvar Krabbe drefs ända till Halds (sedan Fredrikshalls) murar; derpå vände han sig till Uddevalla, hvars skans intogs. Derifrån beskattades hela Bohuslän.

Efter freden i Roskild utnämndes St. d. 18 Mars s. å. till Gen.-Gouverneur öfver Skåne, Halland, Bleking och Bornholm, hvilket embete han i sex år förvaltade, lönt genom Domprosteriets i Lund räntor med præbendan Gierslöf och Stora Stångbys prestbord med jure patronatus.

Vid riksdagen i Götheborg 1658 föreslog Drottningen och bekostade Konungen bröllop mellan St. och Christina Catharina Jakobsdotter De la Gardie, enka efter Fältmarsk. Gr. G. A. Lewenhaupt.

Ett bland Gen.-Gouverneurens första värf var att tillika med den för Danskarne med skäl så förhatlige Corfitz Ulfeld mottaga hyllningen af de eröfrade provinsernas invånare, dervid det skulle lemnas adeln fritt att gå ur dessa provinser under sin förra öfverhet eller aflägga trohetsed till Sveriges Konung*). Svårare var att göra förslag om

---

*) Nu skaffade han sig en *Mantalslängd öfver hela Danmark*, som kan vara af interesse att närmare bemärka. *Danmark* hade då 6567 hela jordegne bönder, 16 halfva, 41,449 feste bönder och jordegne bönder, 675 halfva dito, 2939 veckedags feste bönder och gårdmän. 28,714 legefeste, jordegne och feste, ... halfve gårdssittare, gårdmän, krogmän, veckodags gårdhusmän och halfve boelsmän ... , fiskare och backmän. 1560 drängar m. m. 123 Möllare med afvel, 308 utan, 90 embetsmän (handtverkare) med 944 utan afvel, 208 pebersvenner (kryddkramhandlare?), 12,791 drängar för full lön, 9238 drängar för half lön.

Summa på allt mantal öfver *Norge* var 3201 odelsbönder, 32,468 lejländingers bönder, 715 dito fattige, gifva half skatt. 12,633 husmän, ödegårdsmän, strandsittare och backsittare. 872 husmän och gårdsmän med fattige halfskatt. 2939 drängar för full lön. 1473 drängar för half lön, 58 embetsmän, 374 skeppare och styrmän, 31 sågmästare, 13 årgångssänger, 1410 flambsanger.

Gottland 1315 jordegne bönder, 10 landsboar, 5 embetsmän utan afvel, 960 husmän, Indester och drängar för full lön, 248 drängar för half, 44 provister och prester är uti summarum inte beräknadt. Så ock 69 jordegne bönder, som äro öde och förarmade.

Boringholm: 652 jordegne bönder, 181 landtbönder, 8 möller för half skatt, 19 embetsmän och pebersvenner, 285 gårdmän, "gildzhus og udbögere", 134 tjenstedrängar för full lön, 87 för half lön. *Halland. Laholms slott och län:* 43 jordegne bönder, 3 hela jordegne dito, 613 festebönder, 1 mölla ... jordegne veckodagsbönder, 12 hela festegårds-veckodagstjenare, 146 halfva festebönder, 707 husmän och Indester, 86 gårdsmän, som ingen afvel bruka, 71 tjenstedrängar för full lön.

Wardbergs slottslän: 615 jordegne bönder, 8¼ jordegne bönder, 1237 festebönder, 11 embetsmän, 6 pebersvenner, 240½ festegårdar etc. Halmstad gårdslän: 75 jordegne bönder, 670 festebönder etc. Jemtland: 1510 odelsbönder, 390 ödegårdsmän och husmän, 42 drängar för full lön, 27 för half. Herdalen: 8 odelsbönder, 212 leylendinger, 52 ödesgårdar och husmän, 5 drängar för full lön.

rustning efter godsens storlek till eröfringens försvar. Från dylika omsorger kallades St. då kriget ånyo utbröt att anföra belägringen af Köpenhamn, hvarmed han fortfor tills staden blockerats. Då sändes St. till Laaland, der den starka fästningen Naskow eröfrades d. 16 Juli 1659. Återvänd till Skåne om hösten att sköta Gen.-Gouvernementets angelägna värf, återkallades han i Nov. af en enspännare, som bragte Konungens befallning att han genom natt och dag skulle skynda till sin Konung, som var i Korsöer. Man hade försummat att hindra de kejserliga, polniska och churbrandenburgska tropparne att förena sig med de danske, sedan man genom Köpenhamns belägring visat Europa att svenska syftet var annat än det europeiska. Ty då europeiska politiken ville ha två herrar vid Öresund och derföre understödde Sveriges bemödande att eröfra provinserna på svenska continenten, så tycktes nu Carl Gustaf vilja ha en och samma herre på begge sidor om Östersjöns ingång, men en mäktigare än den som var herre vid Sundet förut. Härmed gjorde han Europa till Danmarks allierade. Detta borde Carl Gustaf förutsett och varit nöjd med hvad han vunnit. Men hans onde genius förförde honom. Nu ansåg han endast St. mäktig att hjelpa sig i den stora äfventyrlighet, han dragit öfver sig, men satte honom under en tysk furstes öfverbefäl. Vid ankomsten till Korsöer, måste St. genast om natten på en liten båt med största fara ro genom den holländska flottan, som redan anländt för att hindra Svenskar att komma från Kungen till hans armée på Fyen. St. lyckades dock att komma öfver Bält till Nyborg, der pfalzgrefven af Sultzbach, som hade öfvercommandot, resolverat att möta de i anmarsch varande conjungerade fienderne. I personalierne säger Sim. Isogæus, att St. väl såg hvad äfventyr denna pfaltzgrefvens resolution var underkastad — ett uttryck, som ej gerna kunnat sägas inför samtida Generaler vid St:s begrafning, om denna desperata anordning ej varit allmänt känd som den tyska furstens. St:s gamla välkända mod kunde visst elda de segervande krigarne att länge utveckla sin gamla välkända tapperhet och styrka, hvarunder

Penningar betalte i skatt utan att vara skrifne i mantal: Holländerbyen på Amager 80 daler, Båtstadsby 24, Engelholm 100, Torekow 18, Båtstads län 60, Höganäs 15 etc.

Huru har ej allt nu på två sekler tilltagit i odling! Om lika mycket borttages från hvad som var 1658, så återstår ej mycket igen. Vi kunna häraf se hvad freden för med sig och hvad jemna krig förhindrade.

fienden åtskilliga gånger "repousserades"; men fiendens öfvermakt var alltför stark, och det var mera ögonblickets utbrott än följd af ett öfverlagdt omdöme, då fursten kom ensam åter med St. och Carl Gustaf utropade, som man allmänt tror sig veta: *Då f-n tog getterne, kunde han tagit bocken med.* Detta var d. 24 Nov. 1659.

Jens Bircherod, sedan Biskop, anför i sina Dagböger 1658—1708 (han bodde då i Odense), att Stenbock kom d. 15 Nov. med 900 man friskt fotfolk, att d. 24 Nov. Svenskarne drogo ut mot Danske samt de allierade kejserlige, Brandenburgare, Polackar och Holländare, att Fältmarskalken Eberstein, som förde avantgarden, först måste bida, att alla i första sammanträffningen blefvo repousserade, men att Fältmarsk. Schack med danska och holländska arméen derefter höggo in på Svenskarne och Polackarne mest furieust, sedan deras Öfverste Passasinski i slaget omkommit. Svenskarne drogo sig då in i fästningen Nyborg, sedan de slagit 500, men förlorat 3000. Om natten i mörkret hade Hertig Philip och Gr. G. O. St. flytt på en liten båt från Nyborg till Korsöer, men d. 25 Nov. måste de belägrade, som begärde att få aftåga, alla gifva sig fångne. Att der begära seger, var orimligt. Danska sägnen anför, att Fursten och Stenbock på flykten från Nyborg till Korsöer engång måste dölja sig i ett ihåligt träd.

St. återvände till Skåne och Danskarne hämnades på den besegrade genom att slå en skådepenning, afritad i Jacobæi Mus. Reg. p. 11. Sect. v. Tab. VIII № 10 och i Van Loons Histoire metall. des Pays-Bas T. II. p. 435. Skjöldebrand, som var mäktig bedömma St. såsom härförare och som särskildt granskat, under författandet af sin Histoire de Charles Gustave, hvad som är kändt om detta Svenskarnes nederlag, yttrade sig i varmt försvar för St. mot en som framställde händelsen såsom fördunklande Stenbocks ära. Han var viss att i en slik ställning man blott genom att kräfva underverk kunde fordra af St. en seger. Ne Hercules quidem contra duos. Att alla fiendens troppar kunnat samlas, var ej Stenbocks fel, som ej anlände förrän detta fel begåtts.

Carl Gustaf hade ej fått andra tankar om Stenbocks anförare-egenskaper genom de olyckliga följderna af den svåra ställning, derur han hoppats af St. förhjelpas. När han begaf sig till riksdagen i Götheborg, uppdrog han således honom, som mött sin Konung i Helsingborg, omsorgen för hela arméen i Danmark under Konungens frånvaro, ehuru commandot ännu tillhörde pfaltzgrefven. Då Carl Gustaf för

sista gången räckte St. sin hand sade han, enligt hvad de lefvande ännu kunde berätta, då St. begrafdes: "Såsom vi nu hafva så lång tid och genom så många tecken försport och sett med hvad kärlek, trohet och devotion, Fältmarskalken hafver gått oss och fäderneslandet tillhanda och vist sitt redliga hjerta och tappra conduite till Vårt och Riksens interesses och bästas befordran, förmode Vi ock att så framt Oss skulle något dödligt hända, att J med lika sådan berömlig zele och ifver gå min k. Son till råds och handa, som J ha gjort Oss, så länge krafterne kunna tillsäga"; gifvandes honom således ett nådigt afsked och försäkrande om ett särdeles tecken deraf vid sin återkomst. Han fick ock nu ett indrägtigare lagmansdöme i det Vesternorrländska, hvilket ock innefattade Lappmarken, Herjedalen och Jemtland.

Dödsposten sändes St. att snart förkunna för arméen, hvarvid han, sam sjelf var inom arméen så varmt älskad, lyckades att få allas försäkran om lika trohet mot Sonen, som de visat Fadren. Detta ansågs under dåvar. ställning för ett stort värf. Då St. sedan efter freden afdankade arméen i Helsingör, försköt han af egna medel ej ringa för att lemna alla nöjda.

Intill 1664 förblef St. ensamt upptagen af Gen.-Gouvernements-pligter. Huru han fyllde dem, träffar läsaren tecknadt i *Skånes historia af Cronholm.* Sedan St. blifvit en af Riksföreståndarne, blef han Lunds Universitets första Canceller, och var det ifrån 1666 till 1684, således just den tid, då Akademiens första rika stat uppgjordes, enligt hvilken denna Högskola bort blifva en af de rikast doterade i Europa. Huru St. fyllde detta vigtiga kall, finner läsaren i *Lunds Akademies historia af Ahnfelt.* Vi inbespara rummet här åt det biographiska, som måste sökas spridt i en mängd verk och archiver, genom dessa hänvisningar till allmänt tillgängliga, högt aktade arbeten för hvad som angår dessa Stenbocks särskilda väl utförda allmänna, i särskilda skrifter uppskattade värf.

Om 1664 M. G. De la Gardie, Lithauens eröfrare, sökt Fältherretjensten och lemnat Riks-Cancellers-embetet, skulle säkerligen både han och hans svåger G. O. St. stå bättre till boks i historien. Det var för denne sin svågers skull, han synes vikit från denna tanke, till hvilken en svåger till Riks-Cancellerns broder RiksR. A. Forbus lär styrkt honom. Vid denna tid skref emellertid RiksR. Grefve Stenbock till RiksR. Baron Forbus, huru han ansåg sig ej lättelig kunna förbigås sådant vaccrande embete att bekläda (som Riks-

marskens), "med mindre man icke eljest en deseign helt och hållet tänker att stöta mig för hufvudet: min H. Forbus gifver jag sjelf till att judicera, om jag af ofvan berörde dödsfalls skull och mina, utan beröm att tala om, gjorde tjenster, icke skulle hafva hoppning näst Guds nåd. bistånd, att mig samma embete icke anstå kan; ... men så kunde lika visst uti detta stället detta komma mig i så måtto till det bästa, der emot all hoppning Riks-Amiralen skulle kunna förbyta sitt embete uti fältherretjensten, och mig igen uppdroges Riks-Amirals-embetet; ty den tjensten skulle jag änteligen genom Guds nåde kunna förestå; men skulle min svåger Riks-Cancelleren blifva Fältherre, så vore jag incapabel att blifva Riks-Canceller och allt så vid ett sådant godt tillfälle som nu att blifva avancerad, jag alldeles måst stå tillbaka, det mig sedan i alla mina lifsdagar agga skulle; men jag hoppas aldrig att min svåger Riks-Cancelleren mig ett sådant stycke bevisandes varder, hvilket sannerligen intet godt blod sätta skulle. Gud vet att jag aldrig någonsin äregirighet älskat eller älska skall, allenast att jag ock icke med så beskaffade saker skulle hafva någon ambition. Det kan Forbus considerera, min H. Forbus!" (Brefvet förvaras på Löberöd). Danske ministern Jens Juel skref d. 19 Maj 1664. Tillsättningen af Riksamiral ... på förslaget stå Stenbock i Skåne, Herm. Fleming och Nils Brahe; men utan stor erfarenhet i sjöväsendet. Ännu d. 21 Maj sträfvade St:cks vänner mycket för honom, men man tviflade att han skulle lyckas. Den 28 Maj: St. var föreslagen af Rådet, men fann stor difficultet hos adeln. Den 4 Juni: St. fick 14, Fleming 8, G. Baner 5, G. Horn 1 röst i rådet. På Riddarhuset hade St. 14 för sig, 22 mot sig in 1:ma classe; 5 för, 8 mot i 2:a cl.; 50 för, 40 mot i 3:e cl. Som det räknades efter classer och icke personer, så "förstods honom corpus contrarium." Vore de två andra stånden för honom, så ansågs dock Rådet ha decisionen. Han utnämndes efter den långa striden. Som Riksförmyndare spelade St. ej en framstående rôle. Han synes ansett vigtigast att som Riksamiral väl förestå Amiralitetets riksvigtiga angelägenheter och i det egentligen politiska låta partier brottas, hvilkas ställning han ej kunde ändra, af svågerskapet och äldre politiska sympathier hörande till Riks-Cancellerens vänner i Rådet, då voteringar ifrågakommo alltid räknad på hans sida under förmyndar-regeringen, med blott ett undantag. År 1673 anságo dock utländska ministrar att St. hörde till "fredspartiet." Här var nu smolk i mjölken mellan svågrarne.

1674 hade Riks-Cancelleren anmält hos Konungen, att i anseende till Riksamiralens ålderdom, liksom Drotsens och Fältherrens, gick ej allt till i Collegierne som det borde, hvarföre han begärde rätt till en inspection, som Konungen medgaf, men hvilket ökade Cancellerens fiender och väl gjorde förhållandet kallt mellan svågrarne. Då räfstens tid ingått, hemsöktes St. med hårdhet. 1678 dömdes han till plikt af 209,090 dlr s:mt, och förklarades incapabel att tjena (derom nedanför); men 1680 blef ett krigsskepp uppkalladt efter Riksamiralen. Tiderna förändras, skref danska ministern. Samma år då Reductions-Commissionen framlade fordringarne af St., förklarade han sig intet skyldig; men 1681 dömdes han att betala mer än som han egde och "det för intet annat än för båtsmän, som han brukat till eget arbete, enligt hvad plägsed varit af ålder." Detta likväl med rätta; men strängast var att man kräfde tillika 12 proc. för den summa båtsmännen uträknades ha kostat K. Maj:t under arbetstiden. 1682 drefs St. att taga sitt afsked, liksom flere af Rådet. Den stora Commissionen tog ifrån honom till och med den sammetsrock med guldknapparne, som han då vanligen hade på sig. Han grät nu och bad sin hustru, att hon hädanefter ville underhålla honom; hittills hade han gjort det sjelf. Då han dött, skref danska ministern: han efterlemnade intet annat än reputation af en ärlig och from man, ty hans gods och förmögenhet var genom reductionen och gravationen honom redan fråntagen. Hans hus (på Blasieholmen) hade af österrikiska ministern 1673 kallats ein königl. Palazzo auf italienisch, darinnen königl. mobilirt. Han hörde, som vi sett, till fransyska partiet, och då han 1673 gjorde bröllopp åt en dotter, böd han fransyska men ej österrikiska ministern. Men 1682 räknades han såsom öfvergången till det österrikiska. Då betydde väl ganska ringa, till hvilket parti han räknades.

Kanske inflöt dock denna hans ställning på det yttrande i österrikiska ministerns bekanta skildring af ställningen i Sverige 1674, der det heter: *Amiralitetet var visserligen i högsta profection och ordning inrättadt, så mycket medlen medgifvit*, hvilket måste lända Riksamiralen till ära, under det andra grenar af förvaltningen kommit i sådan villervalla. Ej sällan var dock nöden stor vid sjöstaten. Kammaren kunde ej betala anslagen, man måste taga det nödvändiga på credit och stundom halp ej detta tiggarsystem under sträfvandet att förebygga nakenhet och hunger bland det nyttiga sjöfolket, midt under det adelsungdomen stoltserade i ly-

sande och onyttiga ambassader. Svårligen kan man antaga, att Riksamiralen härunder gjorde hvad hans pligt var, om han, näst efter de varmaste remonstrationerne för flottan, deltog i pluralitetens förtryck af Bjelkeska hushållsgrundsatserne. Fryxell, som funnit att många blad af Stenbocks krigiska lager nedföllo från hans hjessa vid nederlaget på Fyen, nekar honom den fredliga eklöfskransen såsom civil embetsman. Om den plats i regeringen, hvartill han "trugat sig mot högadelns vilja", heter det hos den häfdatecknare, som läsit mest af dessa tiders egna acter och omdömen: "Stenbock kom på en plats, hvars göromål han ej mäktade uppfatta, hvars åliggande han ej mäktade uppfylla, hvars frestelser han ej mäktade motstå; men en plats, hvars höjd ådrog honom både af samtid och efterverld den oundvikliga granskning, som ej låter något fel slippa oanmärkt. Som Riksråd och till och med som Riksamiral deltog han föga i öfverläggningarne och det lilla, han sade, var litet äfven till innehållet." Jens Juel skref: "torde hända att Gr. St. är en man af stort förstånd; men för mig har han hållit det så hemligt, att jag aldrig kunnat upptäcka det." Det omdömet är dock af en politisk fiende. Danska ministern fann också, som vi framdeles få se, att Magnus Stenbock var "ett magert geni." Utan tvifvel var G. O. St. af ett praktiskt förstånd, som Carl Gustaf ansåg utmärkt bland hans jemnlikar. Vid Fryxells yttrande: "När flottans ärender föredrogos i rådet, var det aldrig St. utan Nils Brahe, som förde dess talan", få vi anmärka, att *aldrig St. utan* bör ändras till *merändels.* Se Handl. till Carl XI:s Hist. 10:e saml. s. 17, 18, 19, 20. Den 3 Dec. 1669 yttrar Riksamiralen: Jag hafver *så ofta* påmint huruledes Amiralitetet må blifva hulpet, men intet dermed uträttat, ty lemnar jag nu till en annan att tala derom. Gr. N. Brahe fortsatte då: Jag ser etc.

Då kriget utbröt 1675, var flottan, säges det, väl i ordning, men motväder höll St. i sju veckors tid i Elfsnabben, derefter mötte honom nära Carlsöarna vid Gottland en häftig storm, som förstörde fyra skepp, hvarpå Riksamiralen på flaggmännens och öfrige i sjöväsendet länge öfvade officerares tillstyrkande sökte svenska hamnen, särdeles beveckt genom inritad sjukdom bland manskapet och den långt framskridna årstiden. Riksamiralen dömdes nu att ersätta hela förlusten, till och med hvad sjöfolket förtärt. Denna dom väckte stort uppseende, så mycket begripligare som ingen ens synes misstänkt någon annan orsak, än den gamle *Gene-*

ralens ovana som *Amiral*, om man ock ej erkände att naturhindren varit nog stora, att förklara olyckan. — Rühs anför, att domen öfver Stenbock gjorde hela sjöstaten modlös, så att ingen ville tjena på flottan. Den kongl. Commissionens protokoller äro tryckta i Sv. Mercurius, Sept. 1763 s. 648 följ. Amiralitets-Lieut. Joh. Olofsson återkallade af sitt vittnesmål den uppgiften, att han tillstyrkt Grefven att segla mot Wismar, som Grefven i sina supplik-concepter anför. I dessa sökte St. deducera, att flottans uteblifvande intet kunnat hindra några K. Maj:ts desseiner vid den tiden. Han skulle uppsökt de danske vid pommerska kusten. Omkring 2000 af våra lågo sjuke i Dalarön redan d. 10 Juli. Af de till flottans utredning anslagna medel hade 90,020 dlr s:mt måst användas att betala resterande löner ända från 1673 och 1674, samt köpmansräkningar, hvilket lades St. till last, ehuru endast härigenom ny credit kunnat vinnas. I Stenbockska archivet förvaras en mängd G. O. Stenbocks suppliker och bref rörande detta ärende. Han erböd i dessa K. Maj:t och Kronan alla sina donationer, färdig att afflytta till ett sin hustrus gods i Lifland. Brorssonen K. Rådet Gr. J. G. Stenbock kunde länge blott beverka ett uppskof i domens verkställighet. Han skulle betala i böter 200,000 dlr s:mt, och erböd att derföre återlemna donationerna, som räntade 11,861 dlr s:mt nemligen

Den holländska af d. 30 Apr. 1653 . . .	2968.
Capitelsgodsen i Skåne, visst och ovisst .	1513.
Donationsgodsen under Torpa i Vestergöthl. deraf blott 518 i vissa räntor.	1144.
Donationen af d. 20 Febr. 1663 Biskopstorps Ladugård	200.
Donationen af d. 30 Juni s. å. genom ett byte	585.
dito af d. 15 Mars 1666 Månstorps gård och gods	2000.
E. O. räntor	1949.
dito af d. 27 Aug. 1673	1500.

Hans böneskrifter äro mycket varma och lifliga, likväl i ytterst underdåniga termer. "Magister Spegel" var ej overksam, då det gällde Grefvens räddning hos K. Maj:t, som synes ha varit personligen uppbragt öfver dröjsmålet, hvilket han härledde från den ringa lust att utgå med flottorna, som han trodde sig funnit hos den gamle Landtkrigaren *). Böterna nedsattes till 100,000 dlr s:mt af K. Maj:t.

---

*) Ur hans försvar må anföras: "för det 20:de: Vinden var fuller

I Oct. 1676 begaf sig St. till K. Maj:t, som då var i Lund, begärande att bli använd i ett element, der han var van att verka för fäderneslandets försvar. Han fick då ett fullkomligt commando öfver alla svenska troppar i Vestergöthland, Vermland, Dal och Bohuslän, hvarpå han begaf sig till Göthcborg, "continuerande mot fienden i tre mödosamma campagner." 1677 anförtroddes honom Directionen af Defensionsverket emot Norge; kallad Directeur öfver defensionsverket i Vestergöthland, Vermland, Dal och Bohuslän, derunder han gaf märkliga prof af mod och vaksamhet. Man har i synnerhet ihågkommit, huru då Gyllenlöw gjorde försök att bemäktiga sig Hisingen, han blef tappert afslagen af St., som i rättan tid ditskaffat kanoner o. m. s. Berättelsen derom är särskildt tryckt på två ark in 4:o.

"Den namnkunniga" belägringen för Bohus 1677 återupprättade Stenbocks anseende. Den berättas på följande sätt af Isogæus (hvilken Berch vanligen omskrifver på nyare svenska, hvarefter Gezelius sammandrager Berch): "Hans Salige Excell. . . . resolverade att attaquera fienden och oaktadt sjelfva bron theröfver arméen skulle passera stora ælfven nedanför Götheborg för materialiernes mangel skull intet hinte öfver, continuerade han dock thenne glorieuse entreprisen och lät hela arméen på båtar och pråmar transportera in på Hisingen sändandes allt fartyget ifrån sig tillbaka på thet at fienden så mycket mera skulle blifva persvaderat om thenne S. herres tappre resolution, att antingen erhålla segren eller ock uppoffra dess lif för Konungens

god, men så excessif hård, så att om än alla sjömän i verlden då hade varit der, hade de icke kunnat komma till segels, icke heller hade de det begärt att göra. . . . Det ville blifva en Amiral allt för svårt att cavera för skada som hända kan vid ohörliga stora stormväder." Mot 25:te anmärkningen: "Är det jag med hela Amiralitetet beklagat hafva och lära beklaga att det intet har gullit, förty efter ingen sjöman eller soldat uti rätten suttit hafva, öfvergår mig det som nu sker." 31. Amiralen hade gifvit skeppen ordre att gå, ehuru de ej ansågo sig kunna. Aldrig hade hörts, att Chefen i slikt fall straffats. Man klandrade att Amiralen ej förut exercerat det folk, som genom utskrifningar bragtes till honom kort före utgåendet. Man ser att det uppsökts likt och olikt för att "komma åt" Chefen. Här, som vid Ratan, finner man snart att felet ligger mindre hos Chefen, än hos den som valt honom. Bättre hade visst varit att 1676 bryta rangordningen, än att uppdraga flottans anförande åt en, som han sjelf kallar sig, i fäderneslandets tjenst sönderbråkad och förlamad gubbe. Hans Wachtmeister hade nu varit tjenligare än både RiksR. Stenbock och RiksR. Creutz. Men rangen! Här ligger en Sveriges arfsynd som blindskär.

tjenst och nationens gloire. Och såsom Gud särdeles thenne sal. Herrens redelige och frimodige uppsåt vid thenne passagen befordrade, så tillät ock den gode Guden, at fienden igenom thenne vigoureuse desseinen så förskräcktes, at han efter ett ringa motvärn rymde fältet, abandonerade alla thess fördelhaftige poster, uphof then kostbara Belägringen, tände elden på thess läger och broar och enteligen aldeles qvitterade Hisingen och Inland. Thervid ej heller bör underlåtas Gudz stora Almacht och thenne S. herrens conduite at K. Maj:ts armée, som thenne Sal. herren hade then äran at commendera och föra, bestod allenast af 6500 man, men theremot de två fiendtliga arméer af 15,000 största delen af the bäste Tyske regimenter." ... St. gick hem efter fredsslutet, och var, yttrar Berch, "detta den tredje resan, som han ur Norge kom med fred och välförrättade saker." Han åldrades sedan i fred och fattigdom till sin död d. 24 Sept. 1685. Medel till begrafning lofvades men uppskötos så länge, att han först d. 30 Apr. 1686 kunde bli begrafven. Begrafningen skedde i Riddarholmskyrkan, men liket nedsattes sedan i Strengnäs Domkyrka.

Isogæus yttrar om Riksamiralens personlighet: Han älskade Guds ord och rättade alla sina gerningar derefter med en christlig vandel, han försummade aldrig bönestunderna morgon och afton med ett ödmjukt knäfall, hvarken i fält eller hemma i sitt hus. Har ock sjelf åtskilliga anderika böner och psalmer componerat, ... så att man kan i sanning säga, att han var en oskrymtad christen och en nitälskande gudfruktig herre. Han understödde gerna Akademier, kyrkor, skolor och fattiga, enkor och faderlösa. I dom var han rättrådig och samvetsgrann, i sina embeten flitig och oförtruten, betänksam i det han talte och aktsam i det han gjorde. Kort förrän han dog sade han sig ha en försmak af den eviga glädjen i hjertat och se himmelens klarhet. *Gud ske lof*, sade han, *mig tyckes jag hörer den rösten: Du är min: ingen skall rifva dig ur min hand. ... Jag kommer nu der jag skall göra reda för mig, vetandes i mitt samvete aldrig med uppsåt ha begått något, som skulle sträfva mot min nåd. Öfverhet och mitt k. fäderneslaud.* Men inför Gud bekände han sig såsom saknande all egenrättfärdighet, suckande i sjelfva dödsminuten: ... dock vill jag icke förtvifla, men tänka troliga på din död Herre Jesu Christ. ... Hans christliga fromhet berömmes också af H. Spegel i den egenhändiga likpredikan öfver den fordne principalen, som finnes på Lunds Bibliothek.

St. blef begrafven efter nya Kyrko-ordningen; Konungen och Drottningarna voro närvarande. I en vagn satt Enkedrottningen till höger, Drottningen till venster, Konungen och B. Oxenstierna midt emot. Den tappre soldaten var mindre litterärt bildad, än en M. G. De la Gardie och en P. Brahe bland de regerande herrarne, men vida mera än en L. Kagg. St. kände sig oförmögen att bli Riks-Canceller efter svågern, om han 1664 blifvit Riksfältherre. Ehuru han skref svensk vers, var hans prosa nästan brokigare än andra samtidas. Som Canceller öfver Lunds Akademi skref han till den tilltänkta Akademiens Curator vice Presid. M. Durell, begärande hans *sentiment*, viss att vice Presid. af vanlig *dexteritet* bäst visste att *beobachta* hvad till en slik stat tjenligast är, antingen man skulle tillägga professoribus så många (Akademi)-hemman som hvar efter sin förordnade löns *advenent* kunde pålöpa att dermed sjelf få *disponera* eller ock godsen skulle bli under Acad. Ærarii *direction* att professorerne med bönderne hade intet att beställa. Sju dylika bref till M. De la Gardie äro tryckta i Sv. Merc. Maj 1760. Det sista innehåller att M. D. borde afstyra att ej i philosophiska disputationer bibelspråk infördes som bevis. I dessa ämnen kan han svårligen antagas hafva haft ett eget omdöme.

G. O. Stenbock var gift med 1. *Brita Claesdotter Horn* till Åminne 1643—54; 2. *Christ. Cath. Jakobsdotter De la Gardie*, enka efter Fältmarsk. Gr. G. A. Lewenhaupt 1658—85. Hon lefde som enka till 1704. I första giftet föddes fem barn: 1. *Christina Catharina*, g. m. RiksR. Grefve And. Lennartsson Torstensson. 2. *Magdalena Catharina*, g. m. Öfversten Gr. G. M. Lewenhaupt. 3. *Carl Otto*, f. 1633, död 1697. Han var redan 1683 Öfv.-Lieut. vid ett värfvadt cavalleri-reg:te *). Gift med *M. Soop*. (Deras äldste son *Gust. Otto Stenbock* stupade vid Pultava såsom Capitaine vid

*) Hr Lect. Carlmark har skänkt till Löberöd Archiv en större samling af bref från och till denne Stenbock, hvaraf man finner, huru "barnen blefvo ömtändte af de sura drufvor, föräldrarne ätit." Der var för de en tid regerande männens arfvingar blott fråga om Reduction och Exsecution och lån i Holland och annorstädes och uppsagda lån och inre familjkrig rörande arf af — skulder. Då Carl Otto St. begifvit sig till Stockholm att bevista sin faders begrafning, möttes han af en ryttare med ett bref från styfmodern, som underrättade, att som den summa K. Maj:t anslagit till begrafningen ej ännu utfallit, måste begrafningen uppskjutas tills vidare. Måtte dessa historiens lärdomar ej vara förlorade för dem, som någon tid ha makten i sina händer, att de må med måtta den använda!

K. Dal-reg:tet; andre sonen *Carl St.* dog som Capit. 1723, hvars son *Carl Georg St.*, som stupade vid Willmanstrand 1741 slöt Riksamiralen G. O. Stenbocks ätt af första giftet. Tredje sonen af Carl Otto St. dog 1739 som Major; fjerde sonen *Fredrik St.* dog som Fänrik af undfångna sår i slaget vid Gadebusch). 4. *Gustaf* dog som Ryttmästare 1671, g. m. Ingeborg Bjelke. 5. *Margaretha.* I G. O. Stenbocks andra äktenskap föddes sju barn: 1. *Brigitta.* 2. *Beata Margaretha*, g. m. Landshöfd. Gr. G. Douglas. 3. *Jakob*, g. m. Sig. Baner; död som Lieut. vid Lifdrabanterne 1693 (han hade tre döttrar). 4. *Erik Gustaf* (se № 15). 5. *Magnus* (se № 16). 6. *Hedvig Eleonora*, g. m. Landsh. Lor. Creutz. 7. *Charlotta*, g. m. Amiralen Gr. Ax. Lewenhaupt.

En medalj är slagen öfver G. O. St., visande hans bröstbild på ena sidan och ett ankar på den andra med omskrift *Tempore et assiduitate.* Hans porträtt ses bland Akademi-Cancellerernes i Lund. Det långa gråa håret öfverhöljdes ej af de då i bruk komne lejonmahns-perukerne. Anletsdragen äro ädla; men blicken något matt. Ett porträtt af honom i yngre ålder finnes på Thorsjö. Dess bild äfven stucken in folio. På grafvården i Strengnäs Domkyrka läses: *Celsis Manibus Comitis Gust. Ottonis Stenbock Procerum Sveticorum faeile Principis (?) et Comitis Christinæ Catharinæ De la Gardie Heroum Maximi Comitis Jacobi filiæ Sacrum.*

(Källor: S. Isogæi Personalier i Hans och Haqn. Spegels Likpred. (den sednare i mscpt). — Berchs Skådepenn. II. 232 f. — Gezelii Biogr. Lex. — Utdrag af Bisk. Jens Bircherods hist biographiska Dagbøger. — Pufendorfs Hist. Caroli X Gustavi. — Histoire de Charles X Gust. par A. F. Skjöldebrand. — Rühs' Sv R. Hist. — Fryxells Berättelser i Sv. Hist. — Fryxells hist. handl. hör. till Carl XI:s hist. — Sv. Mercurius 1760 Maj och 1763 Sept. — Nya Sv. Bibl I B. 2 h. s. 211. — Relation huruledes Belägringen för Bohus af Konungens af Danmark tvenne krigshärar, som den Tyske och Norske under Ståthållaren af Norge Gr. Gyllenlöws commando blifvit företagen; men sedermera genom H K Maj:ts af Sverige vapen under . . . Riksamiral. Stenbocks anförande tvungen densamma att upphäfva och ön Hisingen samt alla öfriga poster att qvittera (1678): öfversatt på tyska. — Beckstadii Sv. Sjöman — v. Döbelns Hist. Acad. Lund. — Sv. Fateburen 2:a Öppn. 1768. — Sv. Pantheon af G. H. Mellin. — De la Gard. Arch. X D. samt Saml. på Löberöd. — Lunds Akad. Arch. 1668—84. — Stenbockska Arch. på Thorsjö, flera band in fol.)

15. STENBOCK, ERIK GUSTAF.

Andre sonen af № 14 i dess andra gifte, föddes efter 1658 och före 1663. Troligen liksom den yngre brodern Måns undervisad af Haqn. Spegel, sändes han sedan ut i Europa att besöka hof och universiteter. Han tjente sig sedan upp först i holländsk, derpå i engelsk tjenst. År 1680 trolofvades han med *Johanna Eleonora De la Gardie*, dotter af K. Rådet P. Fr. De la Gardie och Beata Elis. Königsmark.

Först 1690 gaf Kon. Carl XI sitt bifall. Grefven var då i fält i Irland under Kon. Wilhelm III:s fanor. 1691 stod brölloppet i Hamburg, hvarefter det unga paret begaf sig till London, der grefvinnan lemnades, men Grefven deltog i kriget, "tills den gode Guden behagade med Irlands fullkomliga tvingande göra de riken alldeles säkra." I Nov. 1697 återkom Grefven med maka och barn till Stockholm, efter Ryssvigska freden. Han var då General-Lieutenant i engelsk och blef i svensk tjenst Öfverste för ett regimente dragoner. Med detta gick han öfver till Lifland 1701. För ett armbrott, men kanske mera för missnöje deröfver att han ej blef Öfverbefälhafvare öfver hela dragon-corpsen, tog han snart afsked och blef Öfverkammarherre hos Enkedrottningen. Vi se honom d. 23 Aug. 1711 i Torpa, derifrån han underrättade Gr. Wrede, att han hört kanonskott från Bohussidan och att v. Gouvern. Cederhjelm redan marcherat åstad med Stenbocks och andras bönder. Han hoppades då, att Wredes medgifna dispence från sin långa "travaille penible" hade för afsigt att "allonger une vie si necessaire au publicq." Allt som han verkat skulle dock göra hans "memoire eternelle." 1708 dog hans första maka. Han blef sedan gift med *Ebba Sparre*, en grefvedotter, som dog barnlös. Under den förra makans lifstid stiftade begge makarne ett hospital nära Örebro för åtta fattiga personer. Deras inbördes testamente förvaras på Thorsjö, bland vidlöftiga processhandlingar, hvari både fadren E. G. och sonen G. O. varit invecklade, i anledning af arfs-pretensioner.

Johanna Eleonora var både svensk och fransysk poetissa. I minnestalet i Vet. Akad. öfver S. Triewald härledes hans första vittra bildning från den tid han var informator i nämnda grefvinnas hus. Hennes *Portrait d'Ismène*, en minnesteckning af Drottn. Ulrika Eleonora den äldre, finnes i Palmsch. Saml. № xv, Tom. xxii, Supplem. P. iii. Litt. D. 21. 3 ark i bunden och obunden stil. Hon har författat Ps. № 223 i Stockholmisch. Gesangbuch. I Ekendahls Likpredikan öfver henne, Sthm 1709, framhålles hennes innerliga ynnest hos fyra Drottningar, två svenska och två engelska. Detta förhållande är ej otroligt, när man af hennes poemer, berömda äfven af sednare Vitterhetshistoriens författare, lätt fattar att hon öfvergick i bildning flertalet bland de hofdamer, bland hvilka Drottningarne sågo henne. Vi anföra som prof en *Couplette*, hvari hon besjunger den älskade Ulrika Eleonora, som hon fann död vid sin hemkomst 1697:

1.

Qu'un froid hyver ruine nos jardins,
Que leur beauté soit vaine et mourante,
Sur ce beau teint les roses, les jasmins
Ont la vertu de la belle Amarante.

2.

Quand le soleil echauffe moins les cieux
Et que l'ont voit pâlir l'admirable Flore,
Quand ses attraits se perdent à nos yeux,
L'on voit Ismène se conserver encore.

3.

Pour moy je crois, que les fleures de son teint
Durent toujours par l'ardeur douce et vive,
De ses beaux jeux dont paroit atteint,
Quand le Soleil de ses ardeurs nous prive.

Johanna Eleonora var född i Hamburg d. 27 Jan. 1661. Magnus Rönnow parenterade öfver henne, och yttrade: Sapientiæ Pimpleæ studium hanc vexit ad æthera, quam celso pietas associat Deo.

Denna Stenbockska grenen utdog med sonen *Gustaf Otto*, som dog barnlös 1720, kort efter det han återkommit från norska campagnen. Döttrar: *Maria Eleonora*, g. m. Herm. Fleming; *Beata Elisabeth*, g. m. Öfv.-Amiralen C. Sjöblad; *Hedvig Christina*, g. m. RiksR. Arv. Posse; *Fredrika*, g. m. Nils Abrahamsson Brahe.

(Källor: J. Ekendahls Likpredikan öfver Joh. Eleonora De la Gardie. — Namnkun. Sv. Fältherrars lefverne 1 D. Magnus Stenbock I. s. 3, 4. — De la Gard. Archiv. VIII. — Stenbockska Archivet på Thorsjö.)

16. STENBOCK, MAGNUS.

Magnus Stenbock, "Grefve till Vapnö, Allarp och Kjellstorp, Friherre till Kijda och Kyrdo, Herre till Rånäs, Medevi och Ugglenäs, K. Maj:ts Råd och Fältmarskalk" öfvergick sin fader Gust. Otto St. (№ 14) både i lycka och olycka. Han har blifvit ett folkminne i Sverige, kärare än våra konungaminnen, en måne bland större och mindre stjernor på historiens himmel i folksägnens verld, der Carl XII är solen, begge törhända mest tilldragande, derföre att de så hastigt öfvergingo, Carl till förmörkelse och Stenbock till sitt nedan. Ty olyckan minskade ingenderas ära i folkets omdöme, utan, om den ej förstorade deras anseende hos allmänheten, gjorde den desse hjeltar like oss menniskor, som kunnat bli bekanta med olyckan i vanliga förhållanden, hvarigenom folket älskade dem såsom likar, under det de beundrades såsom oförliknelige.

Måns Stenbock — Månen som kastade en glans af ljus och segerära här hemma öfver Sverige, sedan vår sol Carl gått ned vid Pultava — är en af de ovanliga män, som skulle kunnat vexlas i flera personer, af hvilka en hvar blifvit en af våra namnkunnigheter. Med skäl lemnas derföre åt honom större rum än åt sådane, som blott ur en synpunkt blifvit Sveriges märkvärdige män.

Hjelten Stenbock har ådragit sig den största uppmärksamheten, han som vann Generals-rangen af Carl XII vid Narva, men ännu mer han, som, erinrande om Romarens uttryck, att en stor anförare bör kunna stampa en här fram ur jorden, och om Grekens uttryck, att det är farligare att möta en här af hjortar, anförda af ett lejon, än en här af lejon, anförd af en hjort, vann segrarne vid Helsingborg och Gadebusch i spetsen för unga recruter, nyss begabbade "Gedepoger" och "Träskorytare." Statsmannen Stenbock är mindre känd, men aktad af dem, som sett in i den labyrinthen, der han visserligen gick under, men af ståndaktighet, liksom K. Carl, äfven om man beklagar, till och med klandrar denna deras ståndaktighet både för fäderneslandet och deras egen skull. Som Talare på medborgerlighetens forum intager St. främsta rummet bland sina samtida och det ej blott genom talens värde, ur konstens synpunkt, utan ock genom deras historiska vigt, såsom till stor del förklarande möjligheten af hans bedrifter både såsom hjelte och statsman. Såsom Skald kan han också nämnas bland sina samtida. Han var Konstnär äfven med handen. Än i dag väcker han förvåning såsom formsnidare, och är aktad som målare och tonsättare. Vi minnas hans "Marsch." Han skulle eröfrat minnets ära, om han också ej varit annat än General-Gouverneur i Skåne, utmärkt organisatör och berömd för många fredliga värf, eller General-Fält-Commissarius under K. Carls härfärd i Polen, Sachsen och Preussen, i förra hänseendet så considerationslös mot alla folkförtryckare, att han derigenom trodde sig ha fått en liga af mäktiga fiender, som ej hejdades af det ringa folkets maktlösa kärlek; i sednare hänseendet så olik fältcassornas förvaltare i de flesta länder och tidehvarf, att han, i stället för att öka derunder sin enskilda förmögenhet, skuldbelastar sig sjelf till den höjd, att hans barn ur concursens vådor måste rädda äfven mödernearfvets gods. Och utan tvifvel skulle "Måns Bock" blifvit en namnkunnighet, liksom vår tids Grefvar Hampus Mörner och Robert Rosen,

om han, liksom de, blott glänst genom ett sprittande snille och epigrammatiska infall; ja, ensamt genom sitt upprörande lidande som fånge hade han vunnit odödlighet, äfven med fall från en mindre höjd än som nu ges oss uti den svikne Capituleraren i Tönningen, sedan grymt behandlad som fånge på Friedrichshavns kastell, en märklig förebild, om ock i mindre scala, till Napoleon vid Waterloo och på St. Helena. Slutligen må anmärkas, att om Stenbock äfven ej ingått i den politiska historien, så skulle hans minne bördats af dem, som teckna ädla, fromma menniskor, menskligheten till uppbyggelse.

Af denna grundritning må läsaren likväl ej vänta sig äreminnets entonighet. Vi skola skildra vår hjelte utan smink, helst låtande honom sjelf tala och handla inför den med omdömesgåfva utrustade läsaren, der ej nya åsigter om hans person eller värf fordra ett afbrott i berättelsen. Numera tviflar ingen, att en stor man målad efter naturen intresserar vida mer än äreminnenas phantasibilder, dessa paradisfåglar, like diktens deri, att de ej ha fötter, hvarpå de kunna sätta sig ned på jorden, sänkande sig ur den blåa rymd, deri de snart försvinna som dunstbilder.

Magnus Stenbock föddes d. 12 Maj 1664 i Stockholm. Haqu. Spegel och Ol. Hermelin voro hans ungdoms lärare. Djupa spår qvarstå af beggedera så i St:cks religiösa som vittra bildning. Den 7 Aug. 1678 inskrefs han som student i Upsala, der han vistades i fyra år. Efter fadrens fullkomliga ruin understöddes han af slägt och vänner. Soph. Julia Forbus, Gr. Ax. Jul. De la Gardies maka, som lappade sin silkeströja så länge som möjligt var, understödde både honom och Arv. Horn, då de först skulle ge sig ut att söka lyckan i utländsk krigstjenst. Ej anade då desse fattiga befryndade ynglingar, att de, engång hunna till rikets högsta embeten, skulle blifva så ställda gentemot hvarandra af politikens vindar, att Arv. Horn kunnat räknas som M. Stenbocks förfärligaste fiende. Men "förföljaren" blef undertiden republikanskt och "den förföljde" fortblef konungskt sinnad. I Upsala utvecklades St:cks naturliga anlag för talekonsten, hvari han upphann mästerskap. Dernäst studerades mathematik, hvarunder han började att sjelf förfärdiga instrumenter. Så fördes han till svarfstolen. Snart upphann han det mästerskap häri, att han i Amsterdam fick mästerbref i sin konst, då han som yngling vistades i Holland. Svarfvarmästaren Stenbock bodde på ett fiskaretorp, känd för sin glädtighet. År 1683 se vi honom, understödd

af sin cousin grefvinnan Königsmark, i Holland uppvakta Gr. Gustaf Carlsson, hvilken uppfostrats som K. Carl X:s oäkta son. Ynglingen antogs som Fänrik, men utan fullmakt, vid Grefvens regimente. Han begaf sig derefter till Paris, der han studerade i 14 månader, mest mathematik under Ozanam, som då var en berömd man. Fullmakt utföll vid återkomsten till Gr. Gustafs reg:te d. 10 Dec. 1685. Fänrik vid Ståthållarens Lifgarde i Holland d. 26 Mars 1687, men d. 1 Sept. s. å. fick han afsked ur den holländska krigstjensten, sedan han redan d. 27 Maj s. å. blifvit Capitaine vid Maur. Vellingks reg:te i Stade. 1688 Major vid ett reg:te som Gr. N. Bjelke upprättat, för att dermed gå med K. Carl XI:s tillåtelse i republikens tjenst. 1689 återvände St. till Stockholm, der han som Lieutenant vid Lifgardet kom i synnerlig nåd hos Drottn. Ulrika Eleonora. Kort före sin död gaf hon honom 600 Rdr, som man finner af hennes hofräkenskaper. Vigtigare var att denna nåd gjorde den fattige ynglingen aktad i Cancelli-Presid. Gr. Bengt Oxenstjernas ögon, så att han biföll dess begäran om dottern *Eva Magdalenas* hand.

Bröllopet firades i de Kungligas närvaro d. 23 Mars och redan d. 5 April begaf han sig med sin maka till sitt reg:te, der han snart blef Major de Brigade, i hvilken egenskap han deltog d. 1 Juli i slaget vid Fleury, der han "med stor vigeur och berömlig conduite" anförde en Bataljon så att, enligt Chefens yttrande, hans reputation blef stor. Han skref i en sin meritförteckning 1697, att han der hade haft *sin Konungs heder, hvars namn han såg på fanorna, för ögonmärke.* Han utnämndes i belöning till Öfv.-Lieut. vid Vellingkska reg:tet i Bremen, som var i march för att hjelpa de kejserlige. Ett bref må anföras till afbrott i meritförteckningsstilen och som prof på den äkta curialstilen i bref mellan föräldrar och barn i dessa dagar. Från Berst skref han d. 15 Febr. 1691 (till svärfadern): Högvälb. Grefve Allernådigste Herfader. E. E:ces nåd. bref bekom jag i går, hvarutur jag min Öfverste på sin proposition tillbörligt svar kan ge. Jag beder än ödmjukligast min allernådigaste Herfader intet onådigt upptaga, att jag min Öfverstes viljas åstundan har enfaldigast proponerat, försäkrar ock bärhjemte min allernåd:ste Herfader, att jag intet vidare Wellingens lycka eller förnöjelse önskar jag mig uti mina förra bref och påberopatt. Tackar ock på dett aldraunderdånigaste för E. E:ces nåd. svar så väl som för den stora tandresse E. E. mig der utvisar, hvilken

gifve Gud jag en dag kunde meritera. ... Jag ville önskä att den demonstration Min nåd. Herfader, Hans Majestett har gjort öwer den pauvra apointement här gies kunde hava något eftertryck; ty Gud är bekant att den ingen equipage kan entretenera. Gud den aldrahögsta som regierar alltt mitt väsende och giörer det som sjelenen nyttigast och E. E. aldrahugneligast kan vara hwilkett af ett troogett hierta önskas af E. E. m. a. n. H. f.

trognaste och underdånigaste*) son och tjenare
M. Stenbock.

Dessutom underdån. recommendation för St. och dess hustru till deras nådiga fru Mor.

B. Oxenstjerna gjorde remonstrationer hos Kungen, men mågen — underdåniga suppliker hos svärfadern.

Vellingk hade anmält sin önskan att bli använd som Minister, i hvilken händelse han ville straxt lemna M. St. sin lön vid regimentet och, sedan St. fått en större anciennitet, afstå reg:tet till honom. Vi se ock V—gk snart använd som Minister. Öfversten Joh. Baner i Holland vände sig äfven till Cancelli-presidentens svärson för att få en önskan fram hos Konungen i England i Febr. 1692. Den 7 Juni samma år recommenderades den considerabla pretention (12,000 Rdr), St. efter sin sal. fader hade på Churfursten af Brandenburg, hvilken nu hade att vänta en stor summa från Konungen i Sverige. 1697 och 1699 utföll betalningen. Den 23 Mars 1692 var St. sänd till Landtgrefven i Cassel, som sedan blef Kon. Fredrik i Sverige och hos hvilken St. synes kommit i synnerlig ynnest. Gr. N. Bjelke hade anförtrott St. en klagan öfver B. O—a, derföre att han visat K. Maj:t ett bref, som toucherat Vellingk och som blott afsåg Stenbocks befordran. Den 21 Juli s. å. tackades för det utverkade brefvet af H. Maj:t till Gr. N. *Bielque* (sic!), "hvilket måste ha någon effect sig." St. hade då varit commenderad med 300 man att hemta en flotta Rhenfloden uppåt och in i Neckeren, dervid han måste passera fiendens hela armée och 36 stycken, der Rhenströmmen är smalast. Härunder besköts St. i tre timmar, utan att förlora mer än två man. Väl önskade kan tusen gånger hellre ett reg:te i i sin egen Konungs tjenst och det helst i Finland, men ville nämna att svärfadern med ett bref till Kammarpresid. Baron Giörtz kunde sannolikt skaffa honom ett gammalt beständigt regimente i Landtgrefvens af Hessen-Cassel tjenst med 3000

*) I andra bref: aldraunderdånigaste.

Rdr lön. Men svärfadern önskade att St. ännu måtte evertuera sig utrikes och d. 29 Sept. 1692, då St. sände Görtzens svar till B. Oxenstjerna, utlåter sig St. att han gjort sig en lag att aveuglement obeira och följa sin allern. Herfaders gunstiga remonstrations, helst ingen lycka i verlden kunde hända honom utan i consideration för H. Exc. Den 2 Dec. 1692 begaf sig M. St. med hustru och dotter på resa till Stockholm, för att blifva der öfver vintern. Nu började de utländska Ministrarne fästa sin uppmärksamhet på Premierministerns måg. Danska Ministern anförtrodde sin Konung i Jan. 1693, att St. nog komme att bli Minister i Danmark. Den 27 Maj skref M. St., som ensam utrest och nu var i Itzohoe, att han efter sin Herrfaders befallning sökt att få se de Danskes troppar, men de voro alla bortmarcherade. I Juni skref danska Ministern i Stockholm, att St. i de dagarne utrest, under pretext att bege sig till de allierades armée i Tyskland, men det var egentligen för att uppehålla sig vid danska hofvet och tropparne, för att se hvad som passerade, hvilket sedan skulle rapporteras. Ministern dömde nu i all enfald, att M. St. var ett magert geni. Man ser dock häraf att danska Ministern var väl underrättad. Den 23 Sept. blef St. General Adjutant hos den tappre Marggrefven Ludvig Wilhelm af Baden, som nu var kejserl. arméens anförare. Den 7 Oct. blef han kejserl. Öfverste. Hemreste följande vintern; men var så tidigt åter på sin post, att han bevistade träffningen vid Langenlandet d. 24 Jan. Sändes i Aug. till engelska Konungen, som var i Flandern. Han kom följande vintern till Wien, der han fick en pension af 2000 Rdr, men dristade ej emottaga ett uppdrag från Kejsar Leopold, som önskade sända honom till Sveriges Konung, helst denne ej ville emottaga undersåtare, som främmande herrars sändebud. Den fine Diplomaten hemkom dock för att stödja kejserliga Ministern om Pingsten 1695. Danska Ministern kände denna plan och berättade straxt vid hans hemkomst om densamma för sin Konung. Kejsaren, hette det, bade lofvat St. ett regimente om det lyckades, som han önskade, nemligen att få en contingent från Sverige. Man såg nu kejs. Ministern jemte St. på Rosersberg, der B. Oxenstjerna bodde. "St. lopp all verlden om att sollicitera om contingent för Kejsaren." Det misslyckades hos K. Carl, oaktadt B. O—as förord. Konungen kräfde förut inbetalningen af en gammal kejserlig skuld af 400,000 Rdr. Stenbock användes sedan af Kejsaren, dels som Regiments-chef i kriget, dels som

Sändebud till andra Regenter. Han hade anbud af Öfverste-beställningar från flera makter. Hans grefvinna var än i Stockholm, än — i två år — i Frankfurt, än på andra tyska orter, der han stundom kunde besöka henne. Vid ledigheter från krigsbestyren satt han helst vid sin svarfstol eller med sin pensel eller vid sitt strängaspel eller arbetade han på sin "Kneckte-schola", hvaraf fragmenter ännu synas ha qvarblifvit i Stenbockska archivet. Marggrefven rådfrågade honom ej sällan i rättsangelägenheter. Efter Carl XI:s död utnämndes St. af Förmyndar-regeringen till Öfverste för ett tyskt reg:te d. 31 Maj och Commendant i Wismar d. 3 Juni 1697. Den 2 Jan. 1699 blef han Öfverste för Kalmar reg:te. Den 21 Dec. s. å. sände St. från Cronebeck prof på sin svarfkonst till svärfadern, "som plägade planer och ritningar med färgor illuminera." Han hade tänkt öfversända ett schillerie af sin façon, måladt på åtta timmar för att få det måladt aprez nature, hoppandes att man ej tillämpade på honom versen: nihil agendo male agere discunt. En tabaquiere sändes ock, hoppandes att mästarens reputation måtte menageras. Hans "oförlikneliga Eva" var mycket road af denne mästarens talanger, liksom Marggrefven af Baden varit. Den 16 Febr. 1700 fick St. Dal-reg:tet, som han sedan i sex år behöll. Detta "procurerade honom många förmåner." Gen.-Lieut. Rehnsköld var härvid Stenbocks patron och afböjde de intriger, som voro vid successionen, St. adversairs. Den nådiga fullmakten gaf St. ett nytt lif och han underställde sin svärfader om tacksägelsebrefvet, uppsatt efter Stenbocks ringa förstånd, kunde förseglas och framlemnas. Gr. Piper hade han gjort all tjenlig soumission, att behålla hans ihågkommelse vid vidare tillfällen. Den 19 Mars skrefs, att H. Exc. ej kunde tro hvad bonden var missnöjd med en viss man, som troddes vara orsaken till allt buller. Såsom hans första umgänge var med bönder, kunde han ej underlåta att komma med ett värfningsförslag, som befriade bönderne från att muta kronfogdarne, nemligen att socknarna fingo sjelfve utse ett visst antal krigare. Den 21 Juli hade St. ordres att embarquera med sitt regimente och gå till Landskrona, der fasciner och skanskorgar skulle intagas, men hvart det lände, visste blott Gud och Konungen. St. var nu i slättare villkor, än när han först begynte att tjena; men hoppades på Guds hjelp. Hustrun reste till sin moders gård Vapnö. St. anförde sitt regimente vid landstigningen på Seland, der ett *veni, vidi, vici* kunde sägas af Svensken.

Den 8 Oct. skref St. från Carlshamn, att han på stunden skulle embarquera för att öfversegla med sitt reg:te till Pernau. Den 5 Nov. skrefs från Revel: "Det har ett bistert utseende, om icke Gud vill hjelpa och anföra denna lilla arméen emot de mångtaliga Ryssarne." Nu redan börjar Vellingk stå i skuggan under Stenbocks pensel och det troligen derföre, att han tecknar "aprez nature." "Huru Vellingen är utropad här i landet, kan E. Exc. aldrig tro och synes som han hade varit blind i allt sitt väsende." Den 23 Nov. skrefs: Såsom E. E. lärer tvifvelsutan af H. Maj:ts egen hand få all exact rapport om den mer än gloriösa action här har förelupit den 20:e i denna månad emellan Ryssens farliga force och vår uthungrade armée, nödgas jag ... silence, aldenstund jag mer än pinas af min blessure i (venstra) benet, der kulan ej kan igenfinnas, men annars utan fara Gud ske lof. ... P. S. Jag hade den lyckan signalera mig och mitt regimente, hvarom jag andra vill låta döma och tala och har jag jemväl haft den lyckan att taga värjan och geväret, sen jag var blesserad, af Hertigen af Croij, Gen.-Lieut. Alart Anvojen Langen utur Sacxen och 5 andra Öfverstar. Till Riksmarskalken (J. G. Stenbock) och fru modren kunde St. ej nu skrifva för den olideliga smärtan. Den 28 Nov. skrefs: att nu kunde han visst orka att berätta om actionen, "men hvad skall man mycket säga? Gud har gjort detta allena och om något menskligt deruti bör hafva part, är det den ferma oryggliga resolution H. Maj:t engång fattat och dernäst den mogna disposition Gen.-Lieut. Renschijltt emot andras uppsåt redeligen gjort. Jag kan i sanning nämna honom General så uti denna actionens disposition, som ock uti åtskilliga andra messurers tagande, sedan vår hitkomst till Lifland. Unnar honom Gud lifvet, blir det en stor Capitaine, så mycket mer som han är en redelig och trogen vän, älskad af hela arméen. Jag har så mycket större orsak att venerera honom, som igenom hans tillskyndelse jag den dagen kom att commendera på den svåraste sidan en General-Major, hvarest jag den lyckan hade mig att signalera och efter en lång utstånden eld af 3½ timma drog mig uti fördelaktig post, sedan jag var blesserad och om natten, derigenom jag fienden afskar conjunctionen emellan dess begge flyglar, hvilket kom dem att gifva sig andra morgon på nåd eller onåd, då 11 à 12,000 man kumme lade (?) för mig som ej mer hade än till det högsta 600 man qvar, utan något skott krut allt deras gevär till fötterne. Enfin jag tackar innerligen Gud, som oss så har

hulpit och bevarat H. Maj:t vid lifvet och helsan. H. Maj:t besökte mig i söndags med en mycket nådig acceuil och i går gjorde mig till General-Major uti de nådigaste expressioner, som till en erkänsla för den tapperhet och goda conduite, jag mig igenom signalerat vid denna action."

Så berättar St. sjelf i bref till svärfadern sitt ärofulla deltagande i segern vid Narva, der han commenderade som Gen.-Major venstra flygelns andra attaque och der han eröfrade 28 fanor, kastande Ryssarne ur en af deras starkaste förskansningar. Men bron brast under de flyende, så att de som ej kommo öfver nödgades göra ett nytt anfall, då St. var en af dem, som måste återbörja striden under natten. Det var då i dagbräckningen en General och 11,000 man nedlade sina vapen för Stenbock. Fångarne måste afsändas såsom frigifne. Man har klandrat denna stormodighet såsom öfvermodig. Men nöden lär ej haft någon lag. Ty om de qvarstannat och upptäckt ställningen bland Svenskarne, så hade sista villan blifvit värre än den första. Grefve Casper Wrede skref kort före sin död i sitt sista bref till fadern K. Rådet Fabian Wrede: om de attackerat oss, hade de ovedersägeligen slagit oss, ty vi voro ytterst uttröttade, hafvande hvarken ätit eller hvilat under flera dygn *och dessutom voro alla våra af gemenskapen så fulla af bränvin, som de träffat i de ryska tälten, att det var omöjligt för få officerare att rangera fångarne.* Man må ej undra öfver att efter sådana erfarenheter Carl XII blef ifrig nykterhetsvän. Baron Ax. Sparre (sedan Fältmarskalk) skref till K. Rådet F. Wrede: Ingen har gått ur denna drabbning lyckligare än M. Stenbock, som är lätt sårad i benet och i ersättning blef General-Major. Den 25 Dec. var stor lustighet i Lais. Konungen och hans herrar lekte i julhalmen, sprungo och dansade. Den följande morgonen sändes oförtänkt den nyss sängliggande M. St. med ett detachement af 300 till häst och 300 till fot in åt Ryssland. Den 3 Jan. 1701 skref han till Öfversten Baron v. Tiesenhausen, att det var "keine myglichkeit mit eine soo ubel berittene cavallerie als ich mitt hatte supprimiren eine dicke Maur mitt 2000 infanteri forschen und 8 canonen nebenst 6000 Tzercatzen." Ej 60 af ryttarne voro capable till tjenst.

Den 9 Jan. skref St. till B. Oxenstj. ungefär detsamma, tilläggande, att hans folk måste i fem nätter ligga under bar himmel, en natt i det hiskligaste oväder, att han aldrig förr utstått så mycket ondt, att hela kroppen var så godt som sönderslagen och plågad af en farlig colique, dock fann han

sig lyckligare än morbrodern Magn. Gabr. De la Gardie var i dessa orter, då han med 7000 man måste abandonera samma dessein för Audowa. Stenbocks planritning af denna nejd förvaras i Stenbockska archivet. Han beklagade, att Konungen, utan att närmare känna ställningarne, utgaf dylika befallningar, och synes nu ansett nödvändigt att vinna den unge Konungens förtroligare tillgifvenhet, för att kunna drista meddela sina tankar om gifna befallningar.

På Carlsdagen d. 28 Jan. 1701 anställde emellertid St. en fest i Lais, hvarom han 1701 lät trycka en utförlig berättelse. Den börjar:

Hans Majestät om morgon tida
Från Laisholm till Lais slott
På jagt i skogen månde rida
På smådjur till att våga skott.

Efter måltiden speltes en opera med decorationer, machiner, musik, maskerader och balletter. På ömse sidor om theatern voro fyra "deviser." Den andra. På ett hedniskt altare låg den gordiska knuten sönderhuggen af ett lejon, som höll ett svärd. Deröfver: *Impia foedera solvit.* Tredje devisen: Ett lejon öppnar en råttfälla, derur en stor myckenhet råttor och möss släppas. Inskrift: *Ite, nuntiate Petro* (går och säger Petro d. ä. Czar Peter).

Dylik qvickhet var, som man kan förstå, ytterligt sårande. Fyra lagerkransar hade inskrifter. Den tredje:

De stolta störta ned,
De öfvervunna skona,
Det är den hjeltens sed,
Som bärer Sveriges krona.

St. öppnade operan som "kejserlig" Capellmästare. Två "Turkiska" spelmän accompagnerade en sång, der skålar proponerades först för Konungen, derpå för Generalerne, sedan för soldaterne, sist för hvarjes käraste. Coupletten för Soldaterne:

De ärlige knecktar, som följde dem*) efter,
Hvar leden gick an för Ryssarnes skans,
Som stridde för Konungens krona och scepter,
Då tio de nappas med hundrade Kans:
Deras skål tömma
Låt oss ej glömma.
Tralleri trara. Ännu en dans.

En rysk Knes med sex Strelitzar bad nu om nåd:

— — — — — —
— — — — — —

*) Generalerne.

Tänk man lejon må beveka,
När man ödmjukt sig beter.
O! du Svea lejon neka
Tjugo tusen kanske fler
Ej din nåd, som dig att veka
Dig till fota falla ner.

På Löberöd är en handskrift häraf med Stenbocks stil förvarad. Man har trott att St. också vid denna tid componerat *K. Carls fältmarsch*, hvilken Arrhén von Kapfelman satt i stämmor och som kallas *Stenbockens marsch* i äldre anteckningar. Orden, som äfven tillskrifvas Stenbock, synas ha ett inre criterium derpå. Hvem känner ej: *Marsch, bussar! gån på uti Herrans namn* etc. Se Arwidssons Sv. Fornsånger II D. s. 391 och melodien № 162.

Hvad detta verkade, finna vi af följande bref af Laisholm d. 22 Febr. der det heter: Jag har orsak berömma mig af Konungens nåd, som synes vexa dagligen och huru jaloux somliga sig deröfver finna, låta de sig ej märka, utan göra mig all civilitet. Jag söker att devertera H. Maj:t på det bästa jag kan och har jag af snö låtit förfärdiga genom mina dalkarlar en hel festning, ett citadell af fyra bastioner och staden af fyra bastioner hela och tvenne halfva försedt med stycken af trä, pallisader, stormpålar och spanska ryttare, allt "di mij rojale" och tänker, v. G. Konungen att visa till kommande måndag, huru man bör en ort methodice attaquera . . . min "vise" är att gifva Konungen idée om infanteriet, som ock att visa *huru omöjligt det är att löpa med hufvudet mot väggen.* Våra generaler till en del äro som . . . men i dessa saker är allenast Rehnsköld som har ett moget förstånd. . . . Med min hustru delar jag det lilla bytet jag gjort såsom ock det jag af H. Maj:t för några dagar (sedan) vann. Den 1 Mars skrefs till B. Oxenstj., att St. nu kunde förebringa H. Maj:t *allt hvad som H. Exc. åstundade*, "efter jag nu den nåden har att kunna tala och vid god lägenhet förebringa H. Maj:t hvad jag någonsin vill, görandes H. Maj:t på mitt resonnement merändels större reflexion än uppå de andres." Från denna tid blir St. vigtig ej blott som General, utan ock som Statsman. Han ville nu som sådan egentligen blott understödja sin svärfar. Denne var motkämpad af "den bekante mannen", om hvilken St. upplyser mycket utom namnet. Det har varit franska partiets stödjepelare, hvilket parti länge sökt undergräfva den gamle "Kejsarens vän" B. Oxenstjerna. "Pipert" var ej B. O. obevågen och St. tillstyrkte B. O. ofta, att på allt sätt menagera denne herre, som "depecherade" allt. Konungen

hade kort före d. 1 Mars 1701 yttrat: gifve Gud alla voro så redliga som Gr. B. O., förundrande sig, att "de andre*) inte låta H. Exc. råda, som Directoriumet är nu förtrodt, temoignerandes att H. Maj:t var så godt som chagrin öfver deras prosedurer." St. föreslog B. O. att skrifva ett bref till K. Maj:t, liksom att skrifva sina bref till St. så, att han kunde låta Konungen läsa dem, men med postscripter upplysa, huru St. skulle sig dervid förhålla. Så tillkom längre fram det märkvärdiga och utförliga brefvet till Kon. Carl XII af B. O. dat. d. 5 Mars 1702, som afstyrkte från kriget i Polen, K. Stanislai dethronisation m. m., uttalande den gamle statsmannens politiska testamente, afskrifvet mångenstädes (helt på Löberöd och i Lund, ett fragment på Thorsjö), äfven tryckt.

Stenbock skref Laisholm d. 18 Mars: Attaquen af snöfästningen hade allom behagat utom en; "väckte dock jalousie, så mycket mer som H. Maj:t mig uppdragit inspectionen öfver sitt infanteries exercerande och genom mig låtit utfärdiga ett Reglement, som nu tryckes. Jag fruktar ej någons afund, hafvandes min förtröstan på Gud och det redliga uppsåt jag har, allom att tjena och ingom att skada."

Stenbocks politik var nu, som vi sagt, den "kejserliga", som Oxenstjerna uppehöll under Carl XI:s freds-regimente, sedan de krig slutats, hvari "franska politiken" under förmyndar-regeringen invecklat vårt land. Kejsaren fruktade blott Frankrike och Frankrike allena, högst drifvet af äregirighetens dämon, fruktades af sjöstaterne Holland och England. Kejsaren och de två sjömakterna utgjorde derföre en liga mot Frankrike, som önskade krig och förstöring, då sjöstaterna önskade att genom fredens makt, således genom arbete och handel, med arbetets frukter vinna förkofran. I den sednare planen sågo B. O. och M. St. Sveriges förnämsta lycka, och ur mången synpunkt var det så. St. sökte derföre uppehålla sin svärfar, "de två regenternes Premierminister och de fyra regenternes Minister" i den unge Konungens förtroende. Engelska Ministern Robinson anklagade dock St. hos B. Oxenstj. såsom Englands fiende, men detta utan rätt.

Stenbock skref från Laisholm d. 10 Maj: "Jag vardt aldrig så suprenerad, som när jag af E. E:ces bref förnam, att man mig ville beskylla för att hafva varit orsaken till de engelska köpmännens varors confiscation. Det kommer

---

*) Gyldenstolpe och F. Wrede?

mig så före, som Esopi fabel om vargen och lammet vid bäcken. När dessa varor confiscerades, låg jag sjuk af min blessure i Narva." St. hade ej vetat af dessa varor, förrän han var ansökt af Engelsmän och Armenianer att intercedera för dem, hvilket han gjort som om det varit hans egen sak. H. Maj:t hade persvaderats till den confiscationen af högre hand än St:cks. St. accuserades just för sin trogna zele att göra England tjenst i det han på B. O:s enständiga salutaira begäran träget gjort påminnelser att Commercie-tractaten de begge kronorna emellan måtte snart och med allvar företagas, hvaröfver man blifvit orolig. St. nämnde för Kungen om denna medisansen. Kon. svarade: *Gubevars! huru komma de att säga det J aldrig gjort.* St. fruktade att ändå få tort af den blamen, då Kon. svarade: *å lappri, låt dem säga hvad de vill. Jag vet väl att J intet löper med några intriger.* En Engel af himmelen hade för öfrigt ej kunnat bevisa K. Maj:t att de varorna ej voro confiscabla. De som bådo att återfå dem som en nåd, fingo så; men ej de som kräfde dem som en rätt. St. hade inne hos Konungen sagt publiquement: *jag vill aldrig dö saligt om Frankrike ej i dess vänskap H. Maj:t bedrager.* Inblandandet af salighetsfrågan i det politiska var ett fel, som beskuggar vår hjelte, redan i medgången, än mera under motgångens stormar.

Vid öfvergången af Düna d. 9 Juli 1701 var Stenbocks råd till mycken nytta. Han skref till sin hustru que le Roi a suivi mes sentimens pour cette entreprise. I det slag, som följde efter öfvergången, commenderade han Infanteriet midt på fronten med lycka. Den 1 Jan. 1702 skref St., att Konungen beskref Polackarne mycket eländigare än Ryssarne. Den 12 Juli dog B. Oxenstjerna och den brefvexlingen upphörde, som hittills varit vår mest anlitade källa. Numera synes Stenbocks politik blifvit alltmer den rojalistiska. Vi finna honom framdeles som den främste i detta parti, så snart Senaten med Gyllenstjerna och Arv. Horn i spetsen hunnit bilda ett aristokratiskt som dess motvigt. Stenbocks segerkedja fick allt flera länkar. Tvenne gånger slog St. Prins Wiesnowiskis corps, surprenerade Wilna och bidrog ej ringa till den härliga segern vid Clissow d. 9 Juli 1702. Derefter började segertåget bli sagolikt genom makten af den opinion, Carl och hans här vunnit i Europa. Liewen befallte det fiendtliga cavalleriet vid Düna att ej skjuta och det lydde. St. befallte Commendanten i Krakau att komma ut till porten, der St. stod med 300 man. Han kom och

K. Carl, som hört förslaget och skyndat efter att se utgången, talade då ändtligen fransyska, ropande: ouvrez la porte; hvarvid Commendanten stack ut hufvudet för att se hvem som der talte så stormodigt, hvarvid Carl och St. med handkraft ryckte upp porten, då Svenskarne med käppar i händerna drefvo besättningen, som anade en stor armée utanför, att nedlägga vapen. St. blef Commendant och Gouverneur öfver det intagna välbefästade slottet. Nu blef St. förklarad favorit. Smeknamnet antydde den förslagenhet Carl fann hos honom. Till och med bref i allvarliga ämnen sluta ej sällan: Jag förblifver Måns Lurifax välvillig Carolus. Vanligaste namnet var dock Måns Bock. Den 18 Aug. 1702 blef St. Director af Krigs-Commissariatet. Han sändes esomoftast ut att indrifva contributioner, helst han med så goda lämpor kunde verkställa det svåra uppdraget. Om hösten 1702, då man väntade honom dagligen till lägret, hade han förutsändt till arméen första gången 20,000 Rdr och sedan 40,000, förutan en hop silfver och guld, som skattades till 30,000, dertill 15 à 16,000 aln. blått kläde samt skjortor och strumpor, enfin, skrifver Ax. Sparre till Fab. Wrede, Konungen är med honom mycket väl tillfreds, som mest alla i arméen, ty han har med sina 3000 man, som han har med sig, gjort Konungen stor tjenst. "Nu gick det annorlunda, än då det berodde af Lagercrona." Brandskattaren St. bemötte Ryssar och Polackar med all civilitet, under det Kossacker på dylika tåg togo bort allt, violerade adelns hustrur i männens présance, skuro upp hafvande qvinnor, uttogo fostret och släppte in lefvande kattungar, hvarpå de sydde lifvet hop igen, stucko ut ögonen på herrarne och satte eldkol i stället o. m. s. hvarom bref från denna tid tala. St. fick sedan ett öppet bref af K. Carl, deri han *frikallades för allt tilltal och gravation öfver det han disponerat och användt, och detta för hans alltid goda conduite, betygade zele och oförfalskade trohet, att han dervid ingen annan nytta sökt eller söker, än den, som kunnat lända till det allmännas tjenst.* Den store St. hade dock en medtäflare i ynnest uti den lille A. Lagerkrona. Då L. påstod att fyra alnar lärft var nog till en soldatskjorta, men St. kräfde sex alnar och L. var envis; medgaf St. ändtligen, men så, att två aln. användes till framstycke och två till armar. Nå baktill då, invände L. Der skall din tunga sitta, du belackare, svarade Stenbock.

Duellseden kunde, som man ser, ej hindra alla grofva ordkastningar. St. deltog med ära i actionen vid Pultowsk

d. 21 Apr. 1703, der Svenskarne förlorade 11 man, men slogo sachsiska arméen i grund; han intog Thorn d. 3 Oct. der han blef Gouverneur. Samma år d. 20 Nov. blef St. jemte bibehållande af Dalreg:tet, Öfverste för ett af honom sjelf upprättadt reg:te Dragoner, så att han nu var Chef för General-Krigs-Commissariatet och för tvenne reg:ter. Samma år d. 1 Dec. uppgjorde han convention med Elbingen, som intagits, på samma dag hans fader uppgjort en convention med den staden, enligt Berch, som dock misstager sig, när han låter denna convention ha skett i Gustaf II Adolfs tid. Då Gustaf Adolf stupade, var den 18-årige Ryttaren eller Cornetten G. O. St. i Sverige. Som ett Juramentum Elbingorum af 1630 förvaras på Löberöd, finner man att Berch haft en convention med Elbingen att förblanda med den som G. O. St. uppgjorde 1655. Loenboms rättelse af titulaturen i M. Stenbocks lefverne 2 D. sid. 9 är onödig, helst 1655 *Rikstygmästaren* G. O. St. blef *Fältmarskalk.* I Danzig, hvilket St. förmått att frivilligt ställa sig under Kon. Carl, visade St. nyttan af att känna gamla handlingar. Genom dylika visste han, att Carl VIII hos Magistraten i denna stad nedsatt 15,000 preuss. mark i förvar, hvilka ej återbetalats. De utkräfdes nu jemte dryg contribution till fältcassan. St., som descendent af K. Carl fick en ringa andel, men Gyllenstjernorne — således ock den sedan otacksamme Arv. Horns maka — fingo en stor lott i den nämnde summan, hvaraf 7 mark förklarades vara lika med en lödig och hvar lödig lika med $9^{8}/_{33}$ Rdr, således efter 6 dlr k:mt på Rdr 1,09633¾ 9 dlr k:mt. Lemberg intogs med värjan i hand utan styckeskott och Gouverneuren Galezki bragtes till hörsamhet med ett par örfilar af Stenbocks hand. Den 4 Mars 1704 blef St. General af Infanteriet. Nu uppträdde en ny correspondent i K. Stanislaus, som från d. 2 Oct. 1704 till St:cks fångenskap skref flitigt till sin intime vän St. Flera af hans bref äro tryckta i Stenbocks lefverne af Loenbom. Denne vän blef en besvärlig förebedjare, då General-Fältcommissarien skulle indrifva penningar. Stanislai fiender flydde och hans vänner borde skonas. Äfven munkarne skyddades af det nyskapta majestätets förböner. Stenbocks ansträngningar gjorde det vådligt för honom att i längden fullfölja krigets bana, hvarföre han med glädje såg sin d. 27 Dec. 1705 daterade, men i Juni 1706 uppsatta utnämning till Gouverneur öfver Skåne, der fadren som General-Gouverneur efterlemnat ett aktadt minne; men M. St. fick likväl ej lemna arméen förrän d. 17 April 1707, sedan han redovisat för

$27\frac{1}{7}$ t:r guld, som General-Fältcommissarius. Ej heller förminskades Stenbocks lust att gå hem till Sverige af hans politiska tänkesätt. Han såg Bengt Oxenstjernas fredssystem förgätet och sedan krigssystemet oåterkalleligen valts, synes St. bland dem, som ej gilla K. Carls schackspel med Konungen i Polen. St. anlände till Malmö d. 4 Juni, sedan han för sin försvagade helsa en tid nyttjat utländska bad. Nu först hemtade han sin fru från Stockholm, der de vistats, liksom på Kronobäck, under de sju krigsåren. Blott 1704 och 1705 besöktes St. i Danzig af sin maka. I Oct. företogs en resa omkring i Skåne, dervid alla klagomål blefvo vänligt afhörda, de billiga afhulpna. På ett ställe fick han 600 klagoskrifter. Tre kronobefallningsmän, fyra länsmän, en brofogde och några häradsskrifvare blefvo afsatta. En Commission tillsattes att biträda, hvari aktade män insattes. Han skref 1709: *Att jag viste mig allvarsam, öfverdrar mig sura miner och allehanda omdömen som jag hör.* Vi hänvisa till Cronholms *Skånska historia.*

Danmarks anfall efter slaget vid Pultava 1709 torde, utom Stenbocks närvaro i Skåne, bragt Sverige till undergång. Vid första underrättelsen om de danska rustningarne, började St. sätta sig i försvarstillstånd. Förnäma fiender till honom och hans ära sågo deri en dårskap och, då Danskarne redan uppställt sig vid Helsingborg, påstod man i Stockholm, att St. skulle sjelf betala all kostnaden af de onödiga skånska rustningarne. Nu framstod St. ej blott som en stor organisatör och anförare, utan äfven som en talare af hög rang i vår vitterhets-historia. Loenbom har anfört det tal, St. höll på Malmö torg d. 27 Sept. 1709, och som ej bör förbises af våra vittre domare. Händelserna höra till *Sveriges historia.* I *Stenbocks biographi* må allena upprepas, att, enligt Nordberg (Carl XII:s Hist.) ej allena gamle ryttare och soldater fingo såsom nytt lif, utan ock unge bonddrängar och gossar lupo godvilligt från by och lada och läto skrifva sig till soldater, när de hörde att Grefve St. skulle föra dem an. Men ibland skånska bönderne voro ej få "danskt sinnade." Till Arv. Horn skref St. d. 15 Jan. 1710: "Jag står nu här att betäcka Carlskrona, men hvad uselt tillstånd ... står ej att beskrifva. ... Jag ber E. E. för Jesu skull lägg sin ferma pouvoir häremellan, att verket med fullkomligt eftertryck angripes, ty annars ligger Skåne innan Maj månad öfver ända." (Han hade då hvarken penningar eller marketentare). "Jag tror att jag innan kort tager min död af den chagrin jag ser mig bragt uti." I Mö-

rum utfärdade han d. 17 Jan. ett tryckt öppet bref till svenska folket, som är fullt af både snille och hjerta, aftryckt hos Loenbom. Han skref ett Circulär till Öfverstarne d. 10 Jan. 1710, som slöt: "Trouppernas beklädning är och har ofta varit ringa, men Guds hand har ändå varit med de svenska och satt i deras bröst ett frimodigt hjerta, fastän kroppen varit betäckt med utslitne vallmans och allehanda brokota kläder och jag hoppas att samme mäktige Guden lärer ock nu ej vika från sitt folk, att Sveriges trolöse fiender måtte få lika stryk af en illa klädd svensks hand; och försäkrar jag mig till Guds namns ära och för landets bästa med min sista bloddroppas uttappande contribuera skola."

Med de eländigast klädda soldater, Stenbock sade sig ha sett — de småländska getherdarne —, hvaraf 7 à 8000 nedfördes från Wexiö, började St. sina skärmytslingar i Skåne, under hvilka han öfvade sitt manskap, jagande Danskarne till — Helsingborg, der han samlat alla sina krigskrafter. Med 6000 ryttare och 8000 fotknektar (deraf 13,850 kunde deltaga i striden) angrep han d. 20 Febr. 1710 på slätsen ofvan Helsingborgs "kärna" den hit retirerade eller tillbakadrifna danska hären af 15,000 man, hvaraf 4000 stupade, 3000 togos till fångar och 3000 sårade flydde inom stadens murar. 29 kanoner och en mängd fanor eröfrades som segertecken. Flera tusen tunnor säd och öfver 6000 hästar förstördes af de flyende för att ej öka de segrandes byte. *Sedan har Dansken ej som fiende landstigit på skånska kusten.* Ryssland förhindrade att ej fred straxt derpå följde. *Ännu voro Skandinaviens folk och Konungar nog blinda att låta Slaver-fursten egga den ena skandinaviska stammen emot den andra, hvaraf enda följden kunde blifva att begge djupt försvagade af inbördes strider skulle slutligen eröfras af hans vapen eller — för att väcka en mindre afund i Europa — af hans politik.*

Anfall skedde, som vanligt vid dylika tillfällen, äfven från Norge, för att fullt splittra Sveriges krafter. St. sändes dit och fienden drog sig inom sina bergmurar.

Senaten företog sig att belöna St. på ett sätt, som skulle väcka Kon. Carls afvoghet. Långsam i det, som ej tålte uppskof, skyndade den nu med ett steg som ej hastade, att nemligen utnämna honom till Fältmarskalk. Först stadfästade Konungen utnämningen; men hade förut belönt på ett något eget sätt, likväl först efter ett år. I Mars 1711 blef St. insatt i Rådet med mindre lön än han hade

som Gouverneur, och Gouvernementet lemnades till samme Burensköld, som straxt lät taga sig fången i slaget vid Helsingborg. Vackrare var det sätt att belöna, som valdes af Stockholms borgerskap. Midtunder pest, hunger och oerhörd fattigdom löste borgrarne Stenbockska huset på Blasieholmen, som tagits af Banken i pant, och skänkte detsamma åt St., som nu var ytterst skuldsatt. Från adelns sida synes han fått afund allena, åtminstone hade han sjelf ansett sin vinst från den sidans främste. Men från sångens sida belöntes han genom en folkvisa, som trycktes ännu 1802, nu aftryckt hos Arvidsson, der det bland annat heter:

Måns Stenbock förde sina männer i fält,
Som bockar begynte de stånga.
De slogo tolftusen Jutar ihjäl
Och fångade grufliga många.

I Stenbocks lefverne bör ej förbigås, att han d. 4 Mars 1711 valdes till Canceller öfver Lunds Universitet, ehuru v. Döbeln ej upptager honom bland Cancellererne. Sedan Gyldenstolpes död 1709 hade intet Cancellersval förut hållits. Consistorium i Lund insände sitt valprotokoll till Konungen och St. uppgaf i underdånighet sin redebogenhet att emottaga detta embete, men derpå följde aldrig svar. Den 6 Jun. 1712 uppsattes nytt bref af Consistorium, hvilket lemnades till St. att sjelf öfverstyra, men hvilket han ansåg mindre grannlaga att verkställa. Först efter olyckan vid Tönningen skedde nytt val och då K. Rådet Gr. Cronhjelm nu valdes, följde kunglig stadfästelse. Men St. utöfvade ändå en Cancellers åligganden 1711—12. Loenbom upptager hans förtjenster af Akademien 1 D. s. 170—172. St., den sjuklige invaliden, hade till en betydlig del återvunnit sin helsa och fick snart krigsvärf att ombestyra utom Gouvernementet. Detta var besvärligt, då ordres skulle tagas af en Kung, som väl ej var i månen, men under turkiska månens bleka glans, så att på en Stenbocks rapport af d. 14 Sept. 1710 Konungen svarade i Bender d. 13 Nov. 1710, hvilket nåd. svar blef presenteradt i Malmö d. 7 Mars 1711, jemte ett d. 15 Dec. skrifvet bref af K. Carl. Den 1 Juli s. å. uppdrogs honom att upprätta några regimenter. Den 21 Aug. befalltes St. att straxt förfoga sig till norska gränsen och antaga sig försvarsverket på den orten, då Burensköld deremot befalltes att begifva sig till sitt gouvernement (häraf kommo bref in triplo).

Snart blef mellan St. och Senaten en spänning, som lätt visar sig såsom uttryck af två motsatta systemer, det

som föreställdes af Carl XII och det som sedan utbildades i Frihetstiden.

Vi böra fästa närmare uppmärksamhet vid detta schisma magnum, hvilket blott betraktades såsom en personlig söndring mellan en ärad General och afundsmän; när St. skref sina Threnos, med hvilka han ville beveka Konungens för honom, som han fruktade, kallnade sinne. Men idéerne, för hvilka Horn och Stenbock lefde, voro så tillräckligt söndrade, att de bäste vänner knappt kunnat räcka hvarandra handen öfver det djupet. För Horn var Sverige af mera vigt än K. Carl. Det hade uppvext, detta land, till sin verldsbetydenhet genom många stora Konungars ansträngningar och millioner medborgares under sekler. Kon. Carl XII hade med alla sina segrar ej skaffat Sverige annan fördel än att prisas i lyckans och hånas i olyckans skiften; nu syntes som Konungen, mera hoppandes på Mahomets tillbedjare i Turkiet, än det christna folket i Sverige, skulle sätta allt på ett kort, ja att han hellre skulle låta Sverige förblöda under ett jemnt krig tills det ej längre kunde mot någon makt försvaras, än köpa det fred med att låta den Kung, han skapat, bli Woiwod igen. Horn ville ej uttappa Sveriges sista blodsdroppa till libation åt K. Carls nycker, utan som en Fabius Cunctator, under åberopande af den uppenbara nöden, cunctando restituere rem. Genom att fördröja alla utrustningar af hemmanets siste odlare och skattkammarens sista fyrk, trodde han sig säkrast kunna tvinga K. Carl att återkomma för att styra land och rike med annat än gamla bref från Bender och Demotica. Stenbock deremot brann af den otåligaste ifver att så fort som möjligt, ja kanske, att nyttja en ordlek af Tegnér, något fortare, tillfredsställa alla Konungens önskningar. Lik K. Carl vann han segrar blott för att ha vunnit dem, utan att synnerligen kunna tillvitas egennyttiga beräkningar på vinst för fäderneslandet af segeräran. Då han sett alla cassor tomma, fann han på att upptaga förskotter på ett följande års skatter — ett system, som måste grundligen kunna utarma ett armt rike. Och med sin ifver framkallar han nya arméer och förråder, men i stället för att dermed nalkas sin Kung, som lofvat mota, låter han K. Stanislaus narra sig att politisera, och måste sedan försona det steget "genom att vinna en batalj", utan att det var vidare fråga hos Konungen eller Generalen om frukter deraf. St. vinner riktigt nog bataljen och enda frukten blir — hans och arméens totala undergång. Men detta vikingsinne var så äkta svenskt, att Kon.

Carl och M. Stenbock blifvit nationens halfgudar, och den tröga Senaten och Arv. Horn förhatliga aristokrater, som, när de efter 18 år hade botat Sveas sår, voro de förste som de till kraftyttringar åter mäktige Svenskarne uppoffrade. Vi böra rättvisa både Horn och Stenbock, således både det tröga och det betsiga i vårt nationallynne. Dessa krafters jemnvigt genom en grundlag, som säkrare kan åstadkomma denna jemnvigt, än äfven den störste Konungs personlighet, är det mål, dit vi böra sträfva. Och vi böra igenkänna denna dualism i svenskheten, under hvilka namn och former den än kan framstå, helst den ene vanligen anser sig svensk allena. Men samma svenska blod rinner i Senatsmannen Horn och den "konungske" Stenbock i Carl XII:s tid, i Mössor och Hattar under frihetstiden, ja i conservativa och liberala i våra dagar. Den som deltager i striden, måste blanda sig in i endera hopen, men den som ser på striden kan, om han har klara ögon, se svenskhet i begge partierne och önska att de begge må verka med kraft hvar för sin åsigt, helst hållna i jemnvigt af både Grundlag och Konung, som stå öfver dem begge, men om dessa två krafter ej äro mäktiga att förhindra ebb och flod i vår politik, så önskas att de tröge och de betsige må ombyta hvart tredje år sina platser på Oppositionens och Ministerialismens säten!

Klart var, att Kon. Carl XII:s obegripliga politik hade ett förnuftigt syfte och det var att genom statskonst upphjelpa hvad som stjelpt oaktadt krigskonst. Han ville dölja sig inför verlden och för sitt folk, tills han återtagit den höga punkt, derifrån han kunde trotsa både sin Senat och sina krönta fiender. Religiösa scrupler hindrade honom ej att med Turken vilja besegra grekiska kyrkan och genom en katholsk pretendents upphöjande på Englands protestantiska thron, skaffa sig en mäktig bundsförvandt. St. ville väl blott hvad K. Carl ville, men ansåg honom så stor, att han ej behöfde utföra nya under. Således önskade han visst att få Konungen till Sverige och detta dref honom att göra allt för villkoret — utrustandet af en armée, som kunde möta honom och föra honom säkert genom Polen och tyska staterna. Hans ansträngningar voro utomordentliga och nu, som vid Helsingborg, vann han det mesta som talare. Som sådan framstod han på Rådhus och vid folksamlingar under bar himmel. I Stockholm tog han nio de bästa Spaniefararne ur handelscorpsens hjertan. Han tracterade skepparne med confect och gaf dem af egna medel silfverbägare, der hans sångmö inristat:

Så segla nu i Herrans namn
Och skaff' din Konung hit.
Gud före dig i lycklig hamn,
Tag mig för trogen flit.

Det var nu han lärde den förvånade Senaten, att upptaga en del af ett följande års skatter. Det var nu Horn måste banna Sekret. Ehrenstrahl, som i Rådet yttrat: "bättre vore det aldrig en käft öfversattes till Pommern, än att Gr. St. kommer till vår a. n. Konung, helst som han är en fiende till Senaten och allt för god konungsk. Redan då Senaten 1711 residerade i Arboga, genomdref han, som dicterade det infordrade Generalitetets utlåtande, att flottan då skulle utrustas." 1712 stödjes St. af en "förman", den expatrierade K. Stanislaus, som kallar Senatens hufvudmän att möta sig i Medevi — denne Polens Kung, som hade sitt residens i Christianstad, under det Sveriges Konung hade sitt i Bender — och Czar Peter anlade sitt i Petersburg!?

Några klandrade anticipationen af rikets redbaraste inkomster för följande året, men St. skrifver: "Gud löne sådane Meuchelmördare efter deras förtjenst." Ändtligen blir flottan utrustad, spolieras väl till en vigtig del i öfverfarten af danska sjömakten (30 skepp med spanmål m. m. togos), men folket hann fram d. 18 Sept. utan hästar och tross, de fleste illa klädda, "fältskärer och prester gående i träcken till fots med boken, matsäcken och kappan på ryggen." Emellertid var Sverige så uttömdt på folk, att 1712, enligt Landshöfdingens i Vesterås uppgift, der i länet blott funnos 6290 män och 2718 unga drängar.

Nu var det St. ville tänka i K. Carls tjenst och fick ett bannebref af blixt och lågor.

Ett bref hade kommit från Bender, skrifvet den 10 Sept. På det samma, lagdt bland bref från Stanislaus till Stenbock, är antecknadt af en Stenbocks skrifvare, tydligen i Stenbocks namn: *Bref af Kong Stanislao gifvit till mig, i anledning hvaraf hans Maj:t förorsakat at villia skillias ifrån Cronan som han förnummet efter conjuncturerne svårligen kunde soutineras vid.* Detta olycksbref, som således kan anses ha vållat hela arméens förlust, är svårt till att dechiffrera*) och af det dechiffrerade är än omöjligare att

---

*) Skoladjunct G. Andersson har der funnit följande, ehuru ej alltid så stafvade ord:

Monsieur

Il-y-a trois mois que je n'attends que les bonnes nouvelles de Constantinople pour porter au Roi notre maitre mais j'ai la mine de

förstå huru det kunde göra Stanislaus så "storhjertad", att vilja offra sig för K. Carls och Sveriges räddning. Kanske skall allt der expliceras såsom Lagerbjelkes bref till Stenbock, hvarpå vi längre fram få se prof. Hade Stenbock sjelf inkastat den förnuftiga tanken i Stanislaus? St. led sjelf mycket hat af Svenskar för sin anslutning till den polska politiken. Mycket förtroligt och hjertligt var förhållandet emellan K. Stanislaus och Gr. Stenbock, som man finner af brefvexlingen dem emellan *).

Säkert är att Stanislaus, som följt transporten till Tyskland, här kom till öfvertygelse att ej ens med den svenska arméen till skygd kunna uppehålla sig som Kung i sitt eget rike, hvarföre han helt rimligt kom på tanken att sluta fred med K. August, erbjudande honom sin krona och förbehållande sig thronföljden allena, om han öfverlefde K. August. Derigenom upphörde K. August att ha skäl till coalition

---

rester encore bien plus longtems si on me reticnt pour cette raison. quoique'il en soit je partirai infalliblement ce mois qu'il . . . . sans cesse n'etre davantage car ma sante devient à tout moment plus mauvaisse de la manière que si je ne prends plus garde que par le passé, je courrois risque de devenir kaleka (?) pour le reste de mes jours. j'ai marqué il-y-a plus de quinze jours au Roi la bonne et la mauvaise situation des affaires tant d'ici que de l'Allemagne, je le vois faché — — — — — — — — — — car le Roi seroit generelement informé de tout ce qui regarde ses interéts. J'espire cependant d'avoir l'honneur de le dire bientôt de bouche à la Majesté. En attendant je suis, Monsieur, Votre tres-humble Serviteur.

A Bendre 10 de Septembre.

*) Som prof på denna brefvexling anföra vi:

Mon Cher Amy

Je vous dois trois reponses, sur vous trois Cheres lettres . . Sur le sujet de la nouvelle année, je ne me contente de vous soubaittes toutes sortes de prosperitez mais je vous dit si mes petits soins peuvent sy contribuer en quelque maniere je m'offre d'y travailler comme pour une personne qui le merite le plus au monde. Le C:te Bielk vous dira les belles apparences, qu'yl y a Stockholm pour faire reussir vostre divin projet que j'ay envoijé au Roy. Au reste vous ne vous contentes pas d'employer vostre bras vaillant, pour me defaire de mes ennemis, vous vous en server par vostre jolie ouvrage a dissiper mes inquietudes si bien que de toutte maniere vous me procurer mon repos, le quel ne sera pourtant jamais parfait jusqu'a que je sois assez heureux de Vous pouvoir faire vivre combien je suis vostre tres affectioné Stanislas Roy.

A Cristianstad Le 6:me de Jan. 1712.

Mon Cher Amy

Le Bon Diable Sylversparre . . . suis Vostre passionement affectioné St. R. a Cristianstad Le 6:me de Jan. 1712.

med Danmark och Ryssland mot Sverige. Detta förslag syntes St. godt, som väl fann svårighet nog under Sveriges nuvarande elände att kriga med de två grannarne. Men i stället för att bedja Stanislaus resa genom natt och dag till Kon. Carl och först anförtro honom sitt förslag, anser han K. Carls yttrande i ett bref af d. 23 Febr. 1712 att han borde "med hörsamhet efterkomma hvad Stanislaus i ett eller annat mål kan hafva att befalla, isynnerhet hvad krigsoperationerne angår", vara tillräckligt skäl för att på eget bevåg sluta stillestånd på fjorton dagar och börja öfverlägga med en fiendtlig minister i ett så högt ärende. Dertill ställde Stanislaus orden så, att det måste reta K. Carls välkända högmod till att förkasta den barmhertighet, Stanislaus ville bevisa honom. Vellingk var här mycket klokare än begge två Herrarne vid arméen, förklarande att det borde kosta Stenbocks hufvud, att han ej straxt efter landstigningen slog sig till högra handen inåt Polen eller ock sökte att falla fienden i flanken vid Tribsees; uppgifvande huru Stanislaus bort stylisera sitt anbud, om det skulle kunnat emottagas, nemligen alls icke anslå strängen om uppoffring för Carls bästa, utan ärligt bekänna att det var för eget bästa han allena tog sitt steg. Vi veta att hvarken Stanislaus eller M. Stenbock sedan fingo se K. Carl, att den förre fick veta, att om han ej ville ha Polens krona, skulle den gifvas till en annan, men ej få återgifvas till K. August, och St. fick ett bref, skrifvet, enligt Fabrice, i vredesmod, ehuru med värdighet, der stilleståndet antyddes, att han endast kunde försona sitt fel genom att vinna en seger. St. bröt upp från det intagna Rostock med 13,000 man. Segern vanns vid Gadebusch d. $\frac{9}{20}$ Dec. 1712, der Svenskarne slogo en än som dubbel, än som tredubbel uppgifven effectif styrka — säkrast 20000 man; — men enda följden var, att en hop folk dog utan naturens besvär. 4000 blefvo fångar, 2000 stupade. Officerarne duellerade på många punkter. En hel dansk bataljon låg på valplatsen i den ordning de stått i ledet. Detta är, skrifver Fant, den sista rangerade batalj, svenska tropparne vunnit. Under det nu Stenbock skulle försona K. Carl genom bedrifter, uppbrändes Altona, hvarom så mycket är skrifvet, att vi ogerna öka den materien. Likväl kan ämnet ej med tystnad förbigås i St:cks biographi. Detaljerne finnas utförligt framställda i det äldre "Stenbocks lefverne" af Loenbom, liksom det nyare af N. M. Th. I sina egna skrifter har St. alltför mycket utgjutit sitt svidande hjerta i det ämnet, derunder han visserligen "med

Pilato" tvår sina händer, men får händerna lika litet rena som Pilati händer blefvo rena i det vattnet. Ty hvad man gör med fria händer, stannar på det egna ansvaret inför Gud och menniskor. Det synes St. mindre värdigt att ha laggt så mycket vigt på en annans råd, som han saklöst kunnat lemna derhän; ännu mindre storartadt, att utsprida om en vän från nära 20 år tillbaka, att han skulle gifvit Achitophelsrådet för att få Stenbocks ära fördunklad, om ock ej honom sjelf uppoffrad. Detta måste dock, med de bevis vi ännu ega, anses för en ogrundad misstanke, alstrad inom de tunga fängelsemurarne, som rimligtvis verkade tungsinthet. D. 28 April 1712 skref likväl St. till Feif, således till sin Konung: "det synes som man hellre såge land och rike förstördt, än min gloire i något mål förökt, dervid Grefve Nils (Gyllenstjerna) nämnes." Detta kunde ej ge Senatorerna kärlek för St. om det spordes, och "ondt spörjs nog." Vi ha Vellingks bref under tiden till deras gemensamme vän Er. Sparre i Paris. Då St. först framträngt i Mecklenburg, skrifver V.: C'est tout ce que j'en sçais encore; mais cela suffit pour Nous attendre *à de bonnes suites et à de nouveaux miracles.* D. 2 Dec. yttrar han om vapenhvilan på 3 dagar, att St. sett sig satt i nödvändighet dertill par ordre du R. Stanislas och att V. deri ej hade någon del. Sedan sände Vellingk Stenbocks svenska berättelse om segren vid Gadebusch, hvilken V. låtit öfversätta på tyska till publikens tjenst, uppmanande Sparre att också sprida den. Han uppgaf nu huru han gifvit St. råd, som han dock ej följt, klagar väl att St. undskyllat sig i ett och annat, åberopande Vellingks råd, m. m. som kan visa någon ömhet för små sår, men ännu d. 2 Jan. heter det: Nous serions les maitres de tout, si le C:te St. avoit le bonheur de donner une capricornade au Czar, pareille a celle dont le Roy de D:ck se resent presentement. Detta är ej en fiendes, ej en förrädares språk. Han sände Sparre en afskrift af sitt bref till St. af d. 2 Jan. 1713. V. hade der upprepat sitt råd att följa Banérs exempel 1644 att öfvervintra i Holstein och på Jutland, sjelf sedan, vid öfversändningen af en afskrift till Sparre, rättande namnet till Torstenson. Derpå svarade St., upprepande Baners namn: Je me suis mesme flatté de prattiquer la mesme chose et de chicaner selon Votre premier avis le plus que je puis. Sedan, i fängelset, skrifver St.: V. förvisade mig ur historierna till ford. Fältmarskalken Banérs tid i Holstein, hvaruti bemälte Hr Grefve ej mindre capitellös, ty det var Torstensson ment, än jag

tillstår mig aldrig hafva läsit den historien, mindre lärt föra krig ur böckerna, och fast mig hade varit bekant denna så väl som ock all verldsens historier, så är fråga om conjuncturerna för mig och de fordne tiders voro i någon måtto enliga. Den 9 Jan. skref V. till Sparre: M:r le Comte St. ayant en avis que les Danois faisoient un gros Magazin a Altona pour la reception des armées Moscovites et Saxonne qui marchent a leurs secours, s'est avancé avec la sienne vers icy et a fait reduire cette nuit les magazins et par consequence la fameuse Altona en cendre. La raison de guerre luy a fait avoir recours au flambeau et en meme temps il a eu partie repressaillé l'encendre de Stade. Il me fit l'honneur hier de me venir voir pour prendre des mesures ensemble et nous sommes convenus qu'il prendre avec sa petite armee le parti de la chicane. . . Il m'a fort recommandé la lettre cy jointe qui Vous annoncera la grace que le Roy a fait a Messieurs ses fils. Je voudrois mon cher Baron que Vous eussiez esté de nostre conversation; Vous vous seriez egayé de moins pour un moment. Il est toujours tel que Vous l'aviez connu, s'il se tire cette fois si bien d'affaires que de ses pourparlers. Vous verrez par l'imprimé cy joint pour quelle raison Altona s'est trouvé combustible. Vi ha ock Stenbocks bref vid samma tid till Er. Sparre aftryckta i Handlingar rörande Skandinaviens historia, af helt annan anda än hans sedan uppsatta testamente.

Vi hafva anfört sjelfva orden i V:gks bref, på det läsaren må kunna dömma sjelf, om ej St:cks sednare misstankar böra, åtminstone kunna, tillräknas hans olycka. Icke skall historiographien, utan bindande skäl, förfäkta så hemska fläckar i vår historia, som den anklagelsen, att afund mot St. och förräderi mot fäderneslаnd ingifvit en gammal Rådsherre och tapper Carolin i Carl XII:s generalitet att uttänka medvetet onda råd, för att bringa Sverige närmare sitt fall. V. kunde föredraga det transbaltiska Sveriges intressen före det cisbaltiskas; men till det förras intressen af högsta art hörde ännu det cisbaltiskas bestånd *). St:cks biographer

*) Vi vilja ej i allo rentvätta V. som, då han blef martyr ett decennium efter Stenbock, vann så ringa medlidande, jemfördt med det St. vann. Men ett är, att vara en mindre oegennyttig förvaltare af offentlig egendom, och ett annat, att vara en bof af främsta ordningen. Ett är ock, att stickna öfver en annans anklagelser och undskyllanden, ett annat, att, under vänskapens larf gräfva en grop för en vän, hvarvid denne kunde draga ett fäderneslаnd med sig i fallet. Åtminstone i början af 1712 handlade Vellingk som St:cks

ha upprepat hans sjelfförsvar, men det har ej hulpit på historiens forum. Väl ha våra inhemska rikshistorici ej hunnit in i 18:de seklet, men Rühs, som hann till 1718, yttrar:

"St. kan ej frikännas från mångfaldiga fel; han söker visserligen att kasta skulden på andra, men han rättfärdigas ej derigenom, ty han var ju sjelf chef." Om Altonas brand yttrar samme Rühs: "denna grymhet, som förbittrade allas sinnen mot de svenska vapnen, var så mycket oförnuftigare, som Fältherren derigenom sjelf beröfvade sin alldeles utblottade och uthungrade här alla de tillgångar han lätt hade kunnat finna i Altona; denna fega eftergifvenhet för Vellingks rådslag vanärar den man, som i andra förhållanden kände sitt eget värde och alltid ådagalade ett stort förtroende till sin insigt, i synnerhet till sin erfarenhet." Detta är öfversatt utan motanmärkning af en Strinnholm. Har dock Rühs här fullt iakttagit regeln: *audiatur et altera pars?* Då Grefve Flemings och Scholtens öppna bref besvarades af Vellingk, påstås i öfvertygelsens bestämda ton, att hela Altona var uppfylldt med commissbröd för fiendtliga arméens behof i sådan myckenhet, att nödiga hästar till dess bortförande ej kunde anskaffas. Detta, upprepades, är en afgjord sanning och någon bevisande vederläggning försöktes ej. I Stenbocks händer hade ordres fallit, som befallte att öka dessa förråder. "Alla som äro underrättade om sakerne lära enhälligt tillstå, att intet annat medel varit öfrigt till att förstöra dessa magasiner och göra dem onyttige för fienderne, än att sätta eld på staden, hvars lägen och andra fördelar äro ganska beqväma att göra honom till en vapenplats och der inrätta ständiga proviantbus, stora nog att förse alla tre armeerne med tillräckligt krigsförråd och underhålla den förderfliga krigslågan, åtminstone så länge Holstein dertill skall tjena för skådeplats. Dertill är nu berörde ort otjenliggjord och tillstår man gerna att detta är den endaste fördel Hr Grefve St. deraf erhållit, hvilken likväl är så betydande, att han ensam och allena kan undskylla hans uppförande och tagna beslut;" hvarjemte det försäkras, att St. med yttersta

---

vän. D. 7 Mars s. år skref Kon. Carl: "Vi äre mycket styrkte i de nåd. tankar Vi alltid hafva haft om Eder af det beröm, Konungen i Polen Eder tillägger uti ett dess bref till Kongl. Rådet Grefve Vellingk, hvilket han in originali hit försändt, varandes af Eder väl gjordt, att J med honom hafven begynt en correspondence, hvilken flitigt måste underhållas." Vi ha ej kunnat upptäcka något annat af V. än som vittnar om vänskap, ja beundran för St. förrän denne börjat offentligen och enskildt undskylla sig för Altonabranden på ett sätt, som måste göra Vellingk till Stenbocks ovän.

vedervilja verkställde beslutet, sedan stadens deputerade ej kunnat förmås att, så vidt vi rätt förstå uttrycken, köpa af honom fiendernas hö- och sädes-förråd samt betala 50,000 Rdr, utan tvärtom hårdnackadt vägrat. Och det torde ej böra förbises, att K. Carl XII hvarken förebrådde Vellingk sitt råd eller St. lydnaden. Åtminstone ha vi ej funnit dylika bevis, att det skett mot hans vilja.

Vi försvara ej Altonas brand, synnerligen som den ej ens kan förklaras politiskt nödvändig, men huru ofta ha ej städer gått i rök för att skaffa en fiende ödemarker? Vi se ju ofta en regent bränna egna städer ur denna grund och en samtid, som sett Moskau brinna och Ryssland derigenom räddas, är ej så ömsint för dylika Kolbrännarevärf, som St. visade sig i fängelset. Befunnos der magasiner i Altona, som skulle underhålla Ryssarne öfver vintern i nejden, så kunde visst V. med patriotens nöje se på Altonas brand, utan att dertill vara köpt af Hamburgarnes afund mot en stad som de funno allt för när (al to nah'), och utan att vara ledd af ett nedrigt begär att skada St. En man med Stenbocks sjelfkänsla kan ej ha beslutit en dylik handling utan öfvertygelse för tillfället om dess nödvändighet ur statskonstens och krigsmoralens synpunkter. Om Stenbocks och Vellingks sammanträffande varit så kallt och surmulet, som St. sedan fann det qvarstå i sitt dystra minne*), hvad rimligt skäl kunde V. ha att till Sparre skrifva om Stenbocks vanliga snillrika och glada conversation, hvartill han önskat Sparre glädjen att ha varit vittne?

Vi skrifva branden både på Vellingks och Stenbocks möjligen här lika opolitiska som oömma begrepp i krigsmoralen, men anse att St. har en stor ära af det allmänt vittsordade menskliga sätt, på hvilket den omenskliga handlingen verkställdes. St. har helt naivt uppgifvit hvarföre han följde Vellingks råd. Han ville, heter det, undvika subçon att ha tagit mutor af Altona. Och rådet gafs, trodde han, derföre att Hamburg mutat Vellingk att förstöra en närbelägen medtäflare. Således förde den enes fruktan att misstänkas för ett fel till samma grymhet, som den andres liknöjdhet för omdömet. Vi se häraf sanningen i de gamles sats: *melius esse quam videri*. Sålunda härledde St. i flera offentliga skrifter från denna brand all olycka som sedan följde honom. "Ett brännande af en öppen by var allt mo-

*) St. fann då V. så fier och kallsinnig, att han hellre önskat att ha brutit en arm, än resa som kamrat till honom.

rat folk en Abscheu, hvarigenom fienderne fingo orsak till repressalier." Under denna inre förkrosselse erinrar St. mycket om sin morbror M. G. De la Gardie, men begge äro utan det pjunk, som Stenbocks neveu C. G. Tessin, då han i sitt nedan utgjuter sitt hjerta för Gud och menniskor. Som St. verkligen ej hade ett nog grundligt skäl för sitt beslut att bränna Altona, då han dermed förnämligast ville undgå en misstanka af corruptibilitet, var ej under, att hans samvete vacklade under tyngden. Vellingk synes deremot ha tillstyrkt af inre öfvertygelse om det rätta deri och han bar Europas klander med tystnad.

Vi skulle emellertid helst önskat att St. delat Senatens politik och med sin armé och sina förråder blott försvarat det gamla Sverige, åberopande med Senaten omöjligheten att utan landets ruin gå utom gränsorna. Han hade visst då haft en lager mindre, bruten med blödande hand vid Gadebusch, men hvarken Altona eller Tönningen hade varit "karrborrar, inflätade i den lagern."

Vi skynda med hast förbi de följande olyckliga skiften. Innesluten i Tönningen måste nu Grefve M. St., såsom fordom fadren i Nyborg, lemna en hel armé i Danskarnes händer, och, lyckligare än fadren, måste han sjelf öka antalet af de 11,000 svenska fångarne med den enhet, som utgjorde segraren vid Helsingborg. I capitulationen var inryckt, att General en Chef och armeen skulle kunna ranconeras med 100,000 Rdr specie. Nya anklagelser ha mött Senaten, att den ej ogerna såg den betydligaste rojalisten på så afgörande sätt aflägsnad. Detta är hårdt dömdt, då från det utblottade Sverige pengarne sändes i goda vexlar, lemnade i Vellingks händer: Stockholms borgerskap gaf 8000 Rdr till Stenbocks lösen. Men här möter den hemskaste skuggan öfver Vellingk. Han förevände, heter det, att garnisonerna i Stettin och Wismar behöfde penningar och lemnade dem 29,000 Rdr, hvarpå Danskarne ej ville taga en mindre summa än utfäst var. Kommo så protester från Ryssarne, att de ej underskrifvit capitulationen, hvilken således ej ansågs bindande. Och man anmärkte att St. anmodat V. att besörja den ryska underteckningen. Fant yttrar, att 100,000 daler också verkligen öfverkommo ur Sverige till arméens utlösen; men disponerades af Grefve Vellingk i Hamburg till Wismars och Stralsunds undsättning och andra behof, upprepande det ofta sagda: Grefve Vellingk skall sjelf på sin dödssäng hafva tillskrifvit sin olycka Grefve Stenbocks och hans hustrus och barns tårar öfver hans förhållande mot bemälte Grefve.

Rühs dömmer ej så hårdt. "Danskarne, heter det, hade icke lust att släppa fångarne. . . . Då penningarne ändtligen med möda blifvit hopskaffade, uttydde Danskarne capitulationen efter behag och gjorde idel lösa invändningar. Vellingk fann sig derigenom föranlåten, att för Wissmar, Stettin och andra behof använda de öfverstyrda penningarne, så att vid slutet af året var allsingen utlösen möjlig." K. Carl tog dessa sednare handlingarne af St. lugnare, än stilleståndet. I K. Carls nästa bref, af Adrianopel d. 12 Juni, till St. heter det: "Vi se utur Eder underd. skrifvelse dat. d. 17 Maj st. nov. sistl. huru som J under vissa villkor hafva capitulerat att gifva Eder med armeen åt Konungen i Danmark att rançoneras efter det upprättade castellet och sedan till Sverige öfversättas. Och ehuruväl vi intet tvifle, att J ju på allt sätt sörja läre för manskapets conservation och så lage att J med detsamma ju förr ju heller väl behåldne måga komma öfver till Sverige; så hålla Vi dock nödigt Eder sådant på det högsta anbefalla, i fall det icke redan är skedt för dettas ankomst, J då hafva att uppmuntra både officerare och gemene samt hålla dem vid godt mod med förtröstan att Vi deras välförhållande och utståndne fatiguer med all Kongl. nåd lära ihågkomma. Hvarmed vi befalle" . . . Med capitulationen, för hvars förekommande den outgrundlige, obegriplige, nu i jemn feber liggande K. Carl ej kunde förmås att något företaga, gjordes H. Maj:t, som tålt Altonas brand, deremot mycket missnöje af de omgifvande Holsteinarne. I de Fabrices bref till Görtz m. fl. förekomma många yttranden derom. T. ex. Adrianopel d. 23 April: "Eljest börjar Konungen blifva öfvertygad om Grefve Stenbocks manoeuvre, då han gick öfver Trave. Ib. d. 23 Maj: Det är nu först man börjar inse det stora fel Grefve St. begått i att lemna Trave och innesluta sig i detta pass. Ib. d. 26 Maj: Underrättelsen om det tillstånd, hvaruti Grefve St. med sin armé befinner sig, uppväckte ej här mycken glädje, förutan hos Konungen, hvilken man funnit för godt att smickra med den förhoppningen, att Grefven ännu länge skulle hålla stånd. Denna inbillning är orsaken, hvarföre han icke gillar deras utrymning."

Det dokument, som visar att Senaten ej behöfde mycket besvära sig för att förråda Stenbock i Danskarnes händer, emedan den nog fanns som gjorde det, är tryckt i Cederschölds Riksdagshistoria Bil. p. 33, hvarur vi meddela: Vi Fredrik IV . . . huru som . . Baron v. Görtz låtit förstå, att icke allenast H. Durchl. Administratorn vore alldeles oskyldig

i det steg, som Geheime-Rådet Bannier och Commendanten i Tönningen togo, då de öfverlemnade fästningen åt Svenskarne, utan ock att Baronen för sin person sjelf som furstlig minister på intet sätt deruti haft del, utan tvertom, för att ådagalägga sin uppriktiga afsigt, tillbjuder sig, att derest han blefve med ett säkert pass försedd, sjelf begifva sig till Tönningen och disponera den svenske General en Chef Gr. Stenbock, att gifva sig och sin armée åt oss såsom krigsfångar, derest vi ville på förhand lofva att i dess (sitt) tutele bibehålla Administratorn, som skulle genom detta steg ådraga sig Sveriges oförsonliga hat, samt derest vi derjemte ville taga Baronen sjelf i vårt beskydd, alltså lofva vi detta vid vårt kongl. ord heligt och skole låta oss angeläget vara att, mot hvem det vara må, på allt sätt bistå bemälte Administrator och Baron von Görtz. Vi gifva ock H. Polska Maj:ts General-Fältmarskalk Hr Gr. v. Fleming, som på vår begäran velat åtaga sig denna commission, härigenom fullkomlig makt och myndighet att med Baron v. Görtz afsluta om sättet, huru Gr. Stenbock och hans troppar skola bäst kunna komma i våra händer, samt huru han kan finna detta i verkställigheten lämpligast, förklarande vi oss nöjda med hvem de afsluta så väl angående detta, som rörande Administratorns och Baron v. Görtz's säkerhet samt villkoren för det furstliga landet.

Den 31 Jan. 1719 förklarade Görtz inför sina domare, att detta protectorial var pro forma begärdt, och att Kon. Carl XII sett och gillat alla Tönningska acterna och hvad Holsteinska huset företog till sin exculpation; att Vellingk, af Stenbock underrättad, att Svenskarne ej kunde hålla sig två månader i fästningen, anmodat Görtz att resa till Churfursten i Hannover och begära hans bona officia, som kunde bringa saken derhän, att capitulation kunde uppgöras, som medgaf Svenskarne att åter transporteras till Sverige, samt att en neutralitet måtte i Tyskland upprättas. Churfursten gjorde sitt bästa, men Ryssen svarade: *Tönningen är nyckeln till freden*, fordrande att Svenskarne gåfvo sig som krigsfångar. Detta syntes Görtz något hårdt vara, men Vellingk sade, att titeln af krigsfångar gjorde intet till saken, emedan cartelet var upprättadt; utan måste man mest se på Holsteins restitution. Men Grefve Stenbock tog icke emot den projecterade capitulationen, utan slöt en annan, hvari Holsteinska huset uteslöts.

Om våra historiographer användt en tusendel af den tid, som egnats åt isländska sagorna, för att utreda dessa och

dylika svåra knutar i vår historia, medan ännu acterne ej förmultnat, så skulle klara meningar om dessa intrasslingar ha kunnat bilda sig. Nu se vi blott ett altare, der Stenbock och en svensk armée offras och dervid skymta vi Görtz och Vellingk bland offerpresterne som biträden — eller — räddare; derefter se vi Görtz och Vellingk offras af Svea Rikes Ständer. Man dömmer än den ena än den andra parten hårdt, men utan klar insigt och fasta stödjepunter för omdömet.

Att skrifva tjocka tomer om Götherne vid Svarta hafvet, under namn af svenska häfder, behagar mer. Dermed kan ock ingen samtida stötas. Dock, deri ligger ej skälet. Ligger det i en omedveten national andryghet?

Görtz är oss begripligare än Carl XII, då "Tönningska acterne" gillas. Görtz var Holsteinare och Stenbock hade vållat Holstein, bland annat ondt, sjelfva Slesvigs occupation af Danskarne, genom att inkasta den armée, som var utsugen ur Sverige för att hemta Kon. Carl XII, i en holsteinsk fästning, hvartill han blott egde rätt, efter en förlorad action och med skyldighet att medföra sex månaders provision. Han hastade sig dit efter en lysande seger, nära tombändt. Den omyndige Hertigen af Holstein blef här lika illa sedd till godo som efter Carls död 1718.

Vi upprepa, att K. Carl är här den obegripligaste och kunna sannerligen ej undra öfver att St. i sitt testamente som samvetssak anser, att han "hela sin lifstid præfererat sin Konungs tjenst framför Guds och sin egen bugnad."

Har Stenbock då förgäfves segrat och besegrats? Visserligen icke. Både hans och sedan K. Carls öde verkade djupt på Svenskarnes. Derigenom bröts först i grunden den gamla vikingandan inom oss. Man sade förut om Svenskarne *att de kunno ej sitta stilla*, som det erkändes i Rådet i 17:e seklet. Efter 1718 ha vi kunnat hålla oss hemma och utbrotten af den gamla vikinglusten ha varit korta. Både Europa och Sverige ha vunnit mycket genom dessa frukter af de Carolinske hjeltarnes stridsmödor och olyckor. Det blef någorlunda allmänt insedt, att krigsäran vanligen har sina negationer jemte sig, som upphäfva densamma, så att ett snöglopp, som blåser mot fiendens ögon, kan ge en total seger vid Narva åt Tironer, och ett litet missförstånd mellan två anförare vålla en total förlust vid Pultava åt Veteraner: att ögonblickets enthusiasm kan bereda segern vid Helsingborg och ett halfårs funderingar af statsmän och hjeltar ej förekomma capitulationen vid Tönningen. Ung-

domen såg i Stenbocks öde en så lärorik fingervisning, att den hellre studerade och ingick i fredliga yrken, än "lät skrifva sig i kneektehopen", der pliten fick väljas för boken eller hammaren, för herdepipan eller plogen. Ett på alla krafter uttömdt land började nu först söka inre förstoring och följande krigsförsöken misslyckades -- månne vi ej kunna säga lyckligtvis? Våra hjeltar heta nu Tegnér, Berzelius, Owen, Richert, Schlyter m. m. De utvidga ej våra landamären, utan vårt språk, de ådraga sig ej europeiska kabinetternas fruktan, utan europeiska vetenskapsmännens uppmärksamhet, de bygga ej fästningar, utan ångfartyg, de afsätta ej andra länders konungar, utan stifta lagar för eget land. Må vi dock ej förgäta hjeltarne från andra tider — från Stenbocks sekel! Den $\frac{7}{8}\frac{0}{0}$ Nov. 1713 infördes St. som fånge i Köpenhamn. Till d. 31 Juli 1714 behandlades han på ett utmärkt ädelt sätt; men då K. Carl låtit honom veta, att han ej hade något emot om St. kunde skaffa sig friheten, började han göra hvarjehanda försök. Hans bref upptäcktes och sistnämnde dag hemsändes hans stallmästare, hofmästare, fältskär, taffeltäckare och två kuskar. Från d. 31 Juli till d. 22 Aug. fingo de två qvarblifna lakejerne gå ute i staden, hvilket nu förböds. Den 27 Nov. fördes St. till castellet på Fredrikshaven och åt till en början hos Commendanten. Sedan upptäcktes något, som St. skrifvit, hvilket personligen retade Konungen. Då fördes han i ett hus på castellet, der tunna bräder lågo öfver ruttet vatten, och der fönsterna på ett halft år ej finge öppnas, mat, som en hund ej kunde vilja äta, bars till honom, och med läkare fick han ej tala, blott meddela sig genom en officer. Huru han kunde få i sitt djupa själslidande rådgöra med en prest, inhemtas af ett Grefvens manuscript, kalladt "concept till presten som här hållit Gudstjensten d. 17 Nov. 1715." Vi anföra derur: "Såsom på denna söndag det är år och dag att dagsens Evangelium har varit och än synes blifva mig lika som den olycklige medtjenaren en än ytterligare oryggelig dock oförskyldt dom till ett evigtvarande inspirerande och fångenskap, så åstundar jag för denna dagen der utöfver af Eders Vyrdighet ej någon annan förklaring än den jag mig sjelf uti en blodsängslande meditation sjelf utur texten till tröst sökia kan. Det är intet utan än att jag hela tiden har haft och än har af E. V:s anderika predikningar en ogemen tröst, så länge den stunden varar, hembär ock för en sådan Christlig omvårdnad och trogen möda all skyldig tacksägelse, dock . . . som frestaren lemnas mera

tid och stunder sitt ogräs ..... hos mig uti min närvarande uslighet fritt att få utså, hvarest all annor tröst och omgänge mig så betagits, att jag ur kött och blod dagligen sväfvar i fast förtviflande tankar, seendes på mitt elände hvarken hos Gud eller menniskor någon miskundsamhet; till att nu närmare kunna hugna mig af E. V:s trogna tröst och uppbyggande och förmaningar, så skulle jag önska att mig ett samtal med E. V. måtte tillåtas, som med den hvilken man utsett att draga sorg för min fattiga och ängsliga själ, hafvandes jag intill denna stund att undfly måst i befaran att Höga Öfverheten så mig som E. V. det annars illa uttydandes varde, blifver det nu tillåteliget, så afbidar jag E. V:s angenäma ankomst, när dess tid och stunder det tillåter, då jag förhoppas att E. V. som en oskrymtad trogen Christi tjenare lärer mitt vinslande uppriktеligen anhöra, till Gud så frambära, så att det må lända mig till tröst och förlossning ur detta timmeliga eländet, i hvilken förhoppning jag städse förblifver med all Christelig vördnad E. V:s trogne och tjenstskyldige.

Derpå är sedan antecknadt: Den 27 efter predikan lät presten mig säga genom min dräng Petter, att detta mitt ingifna bref är sändt till Konungen och förrän dess svar inlöper, törs han mig ej besöka. Gud misskunde sig öfver den förföljelse jag underkastats, der ej allenast man traktat efter all min timmeliga välfärd, ära och lif, utan nu sjelfva salighetens förderf, hvilken Gud dock nådeligen bevare."

Det sista bref, som vi funnit bland hans concepter, är skrifvet några veckor före hans död och må meddelas som den sista utgjutelsen af detta rika och stora hjerta. Det är till hans maka.

Ma très chere och tres cherie famme. N'ayant depuis tant des mois au qu'une syllabe de vostre presieuse main, je ne scaij si je me donne l'honneure d'escrire à une chere expouse vivante ou morte. — — — Je m'en forme milles ides ne pouvant en penetrer la raison et mon desespoir en est d'autant plus sansible, que je ne scaij que, trop bien que par mon infortune presante, mes ainemies nombreux me manqueount point a vous chagriner et sil est possible de me nouir dans l'esprit de mon grand souverain; — — — Je ne dirai pas beaucoup de la situation de ma prison, elle est tous jours sous une severe solitude Heremite, au faute de motion la santé se perde et exclue de toutte Conversation tant spirituell que tamporell l'esprit . . . en milles inquietudes infernales voila tout ce que je croy m'estre per-

mis vous en dire, ne souspiraut aprez que le Bon Dieu daigne une gracieuse fin a mes jours, ou a ma misaire et souspires presante. Il ne me reste qu' à vous assurer de mes immortelles venerations et vous de prier d'ambrasser mes anfants tandrement come ausij d'assurer toutte la familje de mes tres humbles respects. ... Dieu vous benise avec toutte la chere familje et vous pranx touts en sa sainte protection, arrive a moy ce que sa sainte volonte m'à predestinée je ne sesseray pas d'estre dans une devotion fidell et dans une tandresse immortelle jusqu' au tombau

Ma Chere et divine Comtesse

Fridrichzhaven le $\frac{12}{1}$ de Janvie 1717.

Vostre tres obeissant et tres fidel esclave *M. Stenbock.*

Den i ministeriella värf uppfostrade hjelten var länge outtömlig i snillrika förslag att "följa med sin tid", om också ej att komma ut för att lufvas med samma tid. Lagerbring anför den chiffer, Malmberg fick, troligen i slutet af 1715: "Säger han, att två af mina sex Lithauer, lemnade i Meklenborg, äro döde, så betyder det, att i Sverige de vilja en främmande Konung; men säger han, hela spannet mär väl, vilja de hafva lilla Hertigen; men säger han sig hafva sålt spannet, vilja de hafva Prinsessan"*). Andra lärde sig detta sätt.

Den i Stenbocks skola fostrade Lagerbjelke, vid den tiden Amiralitetsråd, skref, troligen vid samma tid: "Skulle nu Gud så laga, att jag får tala med H. K. Maj:t och jag får i underdånighet remonstrera E. Höggrefl. E:ces oskuld, så skrifver jag uti Matias Maas namn, att en vexel är ifrån Stockholm kommen, det han skall öfverlefrera E. H. E. 500 Rdr. Skulle nu vår Konung vara i Sverige eller i Stralsund, så skrifves uti Insp. Thom. Röttings namn, att den stora Turkiska hingsten är alldeles restituerad af det slag, som bemälte hingst bekom af ett sto nu i förleden sommar. Skulle nu Ryssen göra infall uti Sverige, så frågas om E. H. E. behagar någon salt lax. Skulle Ryssen hafva fått stryk, så sättes att med ett skepp hafver Blackstadius sändt tvenne Påhlhammars-tappar till Köpenhamn och E. H. E. Skulle Ryssen ha framgång i Sverige, så frågas E. H E. om flera ston till stuteriet skola upphandlas. Om Hertigen af

*) Man vet att detta utbrott af — förnuft var det som ändtligen väckte K. Carl och förde honom åter till sitt rike. Med inkastade eldbränder jagas björnen ur hidet.

Hessen-Cassel kommer till Sverige, så säges att tjufvar ha sig inbrutit på Rånäs och en hop husgerådssaker bortstulit. Skulle vår Konung vilja inbryta i Danmark, så sättes, att en stor eldbrand hafver varit i Södertelje. Skulle Konungen vilja göra fred med Zaren, på det han så mycket bättre må nappas med Danmark, så sättes att Påblhammar har inga tappar mera färdiga förrän de beställas."

Den 15 Mars 1715 uppdrog grefvinnan Stenbock bemälte Lagerbjelke, att vid sin ankomst till Stralsund göra Konungen "behöriga föreställningar och underdåninga ansökningar" i nio punkter. 1. Bedja H. Maj:t ej sätta tro till alla förklenliga omdömen om M. Stenbocks värf, förrän han sjelf fått sig förklara. 2. Ansöka om hans utlösning ur fångenskapen, der man på allt upptänkligt sätt plågade honom för att genom hjertfrätande chicaner och barbariskt förfarande förkorta hans dagar. 3. Bönfalla om de mot H. E:ces ample præcautioner genom ett falskt bref till Generalkrigs-Commissarien i Danskt våld komne documenternas återskaffande. 4. Andraga huru H. E. med sin familj vore nu i ett så utblottadt och graveradt tillstånd, att ej längre credit fanns till lån i Köpenhamn utan på pant af H. E:ces kläder. En termin att betala 1500 Rdr var redan förfallen. Arfprinsen och Senaten hade väl för ett år sedan utfärdat en resolution till Stats-Contoret, att 6000 Rdr skulle sändas till fången, men tills dato var ej ett öre sändt. 5. Framställa huru i Fältmarskalksfullmakten 1713 befalldes, att H. E. skulle åtnjuta Fältmarskalkslön, men derpå ej en penning bekommits. 6. Recommendera de två sönerne, som redan voro i K. Maj:ts tjenst. 7. Af de 2000 Rdr årligen i 3 år, som K. Maj:t anslagit till de ofvannämnde unge Grefvarnes uppfostran, hade ej en enda penning utfallit, oaktadt K. Maj:ts bref derom till Stats-Contoret. Fadren hade lånt penningar till deras resor och måste betala dryga interessen. 8. Särdeles varmt borde L. lägga K. Maj:t på hjertat, att Stenbockska huset ej kunde räddas från promt exsecution och total ruin, om ej de förskotter, M. St. gjort det allmänna, ersattes, enligt Prinsessans och Senatens bref till Stats-Contoret af d. 18 Dec. 1713, 5 Febr., 3 Juli och 6 Oct. 1714 och K. Maj:ts bref från Demotica d. 9 Jan. s. å., men hvilka alla intet verkat och måste Grefven sjelf betala interessen för det han sjelf lånt till förskotterna. En Huswedel hade tillgripit hos sig deponerade penningar, St. tillhöriga, och dermed betalt K. Maj:ts vexlar. Frågan gällde mer än två t:r guld, men är svår att af P. M. till Lager-

bjelke, uppsatt af L. Dalman, klart utreda. 9. Ansöktes tillåtelse för Dalman att öfverfara på K. Postjakten, för att i Hamburg uppgöra en annan Gr. Stenbocks affär om en deponerad obligation. Märkligt är, att ej familjen gjorde anbud att genom uppoffring af något bland de många godsen lösa honom, ehuru det är nog troligt, att Dansken för intet pris lemnade från sig den man, som 1710 kunnat som en ny Pompejus "stampa fram en här ur jorden." Denna opinion om M. Stenbocks vigt förklarar så hans missöde, att inga misstankar om gemenhet hos Senaten behöfva framhållas,| äfven om Horn som Politicus ej kunde så ifrigt påyrka utlösen af den mest betydande förfäktaren af det "förhateliga konungsliga enväldet", som det kanske skett om en vän af den gyllne tid, hvarom han drömde, skolat köpas ur fångenskap.

Till den danska fången Stenbock skref svenska Regeringen bref. Troligen straxt efter capitulationen i Tönningen, klagar Regeringen bittert, att hon ej ännu var capabel att sända lösesumman. "Med allt detta vände vi ej igen att sörja för Hr Grefvens och det under samma öde begrepna manskapets räddning." Nu egde Senaten K. Maj:ts samtycke och fullmakt att sluta fred med Danmark. Derföre uppmanades St. att dertill samverka på allt sätt, till en början liksom af sig sjelf sonderande, "*om Konungen i Danmark kan ha kommit att begripa sitt enskilda interesse och dymedelst känna sig föranlåten att söndra sig medelst en particulier fred med Sverige ifrån Czaren, hvars tillvexande makt honom ju med tiden måste blifva så farlig, dryg och odräglig som densamma nu redan är för oss.* De skäl, som till den ändan af Tit. kunna föreställas, lärer honom dess egen förfarenhet och dess kunskap om begge rikenas situation, krafter och invertes tillstånd nogsamt gifva och hvad fara vår rena Evangeliska Religion skulle löpa." Denna religion hindrade dock ej att Sverige skulle förena sig med Ryssen för att krossa Dansken, om han ej gick in på det förra förslaget, hvarom St. finge kraftigt försäkra.

Den 23 Mars 1716 underteecknade St. sitt "testamente" i fängelset. Det skrefs på små lappar, som instoppades mellan två bottnar i Stenbocks koffert. Här finner man att hans elände steg till sin höjd genom en elak lakej, som var Stenbocks plågoande i 16 månader. Han hotade, att om Generalen straffade honom, så skulle han slå igen och binda honom hand och fot; hvilket St. måste låtsa som han ej hörde. En annan gång, när han utskällde den andre trogne

lakejen, hvilken han hotade skära halsen af, så föreböll honom St., som ej utan kryckor kom ur stället, i all saktmodighet hans ofog, då han erkände sig vilja komma derifrån; hvarefter han ock kom bort. Då var Stenbocks sorgkalk öfverfylld. Hans äldsta dotter, grefvinnan Wachtmeister, hade dött "utan tvifvel af den chagrin hon haft, att se fadren så obarmhertigt handteras"; mågen, Gr. Wachtmeister, hade blifvit totaliter slagen, då han anförde svenska flottan i hopp att kunna rädda svärfadern genom sin seger, men satt nu fånge på Korsöer; grefvinnan St. förtärdes dagligen af sorg (hon dog ock kort efter sin make); hans ovän Görtz, Holsteinaren, hade nu K. Carls öra och var ej angelägen att lemna det åt St. Det synes också djupast sårat St., att hans Konung så otacksamt ansåg den trognaste rojalisten, som helt offrat sig för denna lära, för hvars uppehållande både Konung och Sverige och Stenbock gingo under. Görtz hade ökat hans plågor med att säga till den olycklige, att Vellingk tillsvurit honom döden — troligen ett utbrott af förtrytelse öfver de omdömen, St. fällt om V. för att undskylla sig sjelf i det, som utan hans bifall ej behöft ske. Andra hade ock räckt till St. sqvallrets galla. Öfverste B. Wolfrat hade sagt honom, att Gr. Nils Gyllenstjerna försäkrat, det han skulle ruinera St. hel och hållen. Vellingk hade låtit utkomma, att Lagm. Cederhjelm i ett bref till V. med glädje försäkrat, att St. med sina till Holstein obudna gäster "väl borde blifva sittjande." Amiral Sehestedt hade pinat den känslige fången med försäkran, att det var Görtz och Vellingks vänner och slägtingar, som underbläste hans förtryck i Köpenhamn. Och under allt detta led han svåra plågor i sin sönderbråkade lekamen och ofta föll öfver hans själ förtviflans mörka töcken.

Vi kunna erkänna, att St. gjort politiska fel, och så kalla det, att skatta en olycklig Konung lika högt som en lycklig och högre än fäderneslandet; vi kunna till och med inrymma, att han, som 1700—01 ännu var Carls lärare i krigskonst, blifvit hans lärjunge, läggande mera vigt på soldatens än generalens egenskaper; men som ej en gnista af annat än den skönaste ridderlighet kan upptäckas i hela hans väsende, så är det omöjligt för en ärlig man, att utan den djupaste sympathi betrakta hans olyckor och hans lidanden.

Gudsfruktan allena uppehöll honom härunder. Hon var en gammal vän och ej ett framropadt fångsällskap. Genom sin kännedom af andaktens makt i det egna hjertat, hade han tidigt lärt att använda denna makt öfver andras hjertan.

I Carl XII:s leder hade han lärt — eller infört — att före en batalj hålla chorum, dervid hela arméen sjöng: *Vår Gud är oss en väldig borg* etc., hvarpå *Stenbockens Marsch*, en christlig Tyrtæisång *), uppstämdes. Efter bataljen rörde ej Stenbocks soldater ett guldstycke framför foten, innan derom tillsades, utan först sjöngs en tacksägelsesång till Gud. Han hade derföre sina troppar så väl disciplinerade, att det väckte allmän förundran. Så snart hans christliga tro bryter sig fram t. ex. i hans fängelseskrifter, är han en *buske i eld, som brinner men ej förbrinner*, vida upphöjd öfver mythens Hercules, som uppbrände sig sjelf på Oetas höjd. Hvarken Spegel eller Svedberg stå öfver, utan jemte honom, då han talar med Gud. Det heter i testamentet: "Utsträck din starka och allsmäktiga hand, att åter upprätta det kullslaget finnes! Sänd af din himmels höjd åter ett ditt segersamma Josuæ och Gideons svärd uti dess här, så att alle dess fiender må spörja att du äst Gud allena som hjelpa kan och utan Dig är ingen hjelpare. Låt, o Högste Gud! aldrig någon Svea Rikes Höfvidsman mer såsom jag falla med en Jonathan uti en falsk och trolös Tryphons händer." Bibelspråket flöt in i hans tal så okonstladt som i en Spegels och Franzéns psalmer. I slutet af hans "predikan" heter det: "Älskar du Gud och han dig, så gifver han dig välsignelse. ... Traktom med David att sucka och säga: Om morgonen bittida tänker jag på dig och om aftonen så talar jag om dig och har jag dig, min Gud, så frågar jag efter himmel och jord intet. Låt din bön af hjertat gå allt efter Jesu egen lära. Säg: Herre ske din vilje och icke min. Var tålig i lidande och ej öfverdådig i lyckan och säg med

---

*) Vi erinra oss:

Marsch, bussar! gån på uti Herrans namn,
Spännen hanen friskt opp, läggen sedan ifrigt an,
Gifven fyr, bräcken af, tan pliten i hand,
Gån på, frukten ej hvarken mord eller brand.
Gån på för vårt fädernesland!
Att våga sitt lif för sin Konung och slägt,
Det är både Gudi och menniskom täckt.
Derför ska vi käckt
I vår blå drägt
Gå på, stå, dundra och slå,
Ja dem klå alla så
Att de döda ligga neder som strå.

Helt litet vi akta att vi äro få;
I Gudi så äro vi många ändå.

vår kyrkopsalm: Min själ och sinne! låt Gud råda. Sök alltid behålla en nådig Gud. . . .”

Vi kunna ej tvifla, att hans andliga ljus förskingrade, innan han slocknade i döden, hans hårdt pröfvade själs mörka misstankar och lidelser, så att han dog försonad med både Guds styrelse och sina medmenniskor. Den 23 Febr. 1717 upphörde Magnus Stenbock att lida. Hans stoft hvilar i Upsala Domkyrka jemte hans makas Eva Magdal. Bengtsdotter Oxenstjernas. Hon följde honom snart i döden, krossad och förgråten. Enligt Enbergs Äreminne öfver M. Stenbock, belönt i Sv. Akad., dog hon 1722, hvarefter begges lik flyttades från Sockenkyrkan vid Vapnö till Upsala Cathedral.

Måns Stenbock är ett allmänt folkminne i Sverige, särdeles i Småland och de trakter af Skåne, der folkminnen finnas. Sällan talar man om en anekdot för en bonde om Stenbock, utan att få två igen. Och alla gå ut på att visa St. på en berömlig sida. Aldrig inblandar sig i dessa minnen något, som skulle kunna visa att han också bland folket haft sina vedersakare, ej heller något, som antyder att han ansetts hafva haft andra ovänner än rikets utvärtes fiender. Sägnens Stenbock är en from man, en hjelte, ett folkkärlekens föremål, en Carl XII:s förtrogne vän och en stor humorist, någongång i en stil, som vår tid måste kalla grof.

Och sägnen har ej tagit misste. St. var både en man som tänkte och som kände, en Heraklit och Demokrit i en person, som såg både komedien och tragedien i verlden, att erinra sig skaldens ord

This world is a Comedy to those, who think,
A tragedy to those who feel.

Vi ha anmärkt, att denna jemnvigt bröts af sjuklighet och olyckor. Att ej lägga vigt på fienden Görtz's hårda omdöme, kunna vi dock förstå, att M. St. var, efter helsans försvagande, lättretlig och svår att göra till lags. Loenbom anför: Någon i Senaten yttrade 1712: ”Vi vete icke huru vi skole göra Gr. St. i lag. Hade vi intet tillbudit honom transportväsendets besörjande, så hade han tyckt det illa vara och nu, när det erbjudes, vill han ändå inte taga det på sig.” Den som genomgått lika ansträngningar som St. och eger likväl full harmoni i lynne och affecter, må kasta första stenen.

Äfven i den dager der M. Stenbock ställer sig för oss efter närmare studium af den tidens urkunder, är han *en stor man och ett af våra skönaste hjelteminnen.* De der

öfver alla fel upphöjda heroerne äro ej menniskor och röra oss vida mindre än de, som ha både ljus och skuggor. Bli dessa minnets halfgudar ej alla menniskor, då man blott känner dem väl och granskar allt i oväldighetens och sanningens ljus?

Inom fängelsets murar hade St. många fröjder, som stora herrar pläga sakna i sådan nöd. Hans gudsfruktan är omnämnd. Att den var oskrymtad, har ännu ej betviflats och kommer troligen ej att bli betviflad af dem som veta hvad gudsfruktan är, äfven om de upptäcka flera grand i den fångnes tårfyllda öga. Hans konstnärlighet kom honom här väl till pass. Ännu visas i danska konstcabinettet målningar och handarbeten af M. St., som ådraga sig stor uppmärksamhet, synnerligen de sednare, hvaraf många undransväckande prof finnas på Thorsjö, t. ex. en vagn med fyra hästar i spann, der man behöfver förstoringsglas för att se ekrarne i de små hjulen. Hans snille blixtrade ofta fram uti infall, men i dessa ligger ofta ett danskhat, som, förklarligt, ja försvarligt hos honom, är i Sverige en omedveten rysskärlek, som numera ligger i själtåget och hvars utbrott må förgätas. Vi anföra blott det på slaget vid Helsingborg säkert inflytelserika infallet till en svensk yngling, som såg ängslig ut: "Du ska se onder ut, min gosse, så springer fienden för dig!"

Hans utseende var särdeles intrycksfullt och tilldragande, med medelmåttig längd, snille lyste i ögonen; ett mildt smålöje spelade ofta i anletsdragen.

Medaljer, som slagits öfver M. St., beskrifvas af Loenbom och Berch. Porträtter finnas på Thorsjö, på Helsingborgs Rådhussal m. fl. ställen, men ej bland Cancellererne öfver Lunds Akademi i dess Bibliothekssal. Förslag att i Skåne upprätta en minnesvård öfver Skånes räddare ha aldrig hunnit till någon fullbordan. År 1807 föreslog skånska adeln att få uppresa en Minnesvård öfver Gustaf IV Adolf för Enskiftesstadgan, då Konungen afslog, hänvisande till Måns Stenbock såsom vida förtjentare af en dylik ära, yttrande tillika, att alla medborgare borde dertill få bidraga. Men härvid föll allt sönder. Landshöfdingen i Christianstad Baron C. A. Wrangel skref till Ordför. bland de Deputerade för Minnesvården Gr. Jakob De la Gardie: "aldrig blir mig tillständigt att kunna bortvexla mina lifliga känslor för Konung för någon annan person eller ämne." Gr. A. Hamilton skref: "Så gierna jag omfattar alla möjliga tillfällen betyga min undersåtliga vördnad, så litet finner jag

mig vid bidraga att återkalla minnet af det tidehvarf, då riket styckades och den anarchi bereddes, som K. Gustaf III glorv. i åminnelse i en lycklig stund slutade" — afsägande sig allt tillskott i detta ämne. Dock antog pluraliteten af adeln Konungens motförslag. Allmogen ville öfverhufvud ej ge ett öre, ej ens i Luggude härad, der den besjungna Victoria Helsingburgensis vanns. Presterne utlofvade deremot 700 Rdr b:co att betalas inom tre år. I Malmö subscriberade de fleste köpmännen 3, 4, 5 Rdr. Revolutionen kom och löftena förglömdes. År 1846 tillställde Pratté, utmärkt konstnär på Harpa, concerter i skånska städer, för att samla fond för en minnesvård i Helsingborg åt Stenbock, sedan Generalen Gr. Bror Cederström m. fl. lofvat förvalta den uppkommande cassan. Pratté möttes snarare af köld än sympathier och måste öfvergifva försöket. Ett stort monument i Skåne påminner deremot om samme C. A. Wrangel, som blott ville ge monument åt Gustaf IV Adolfs, icke åt Måns Stenbocks minne. Men vid samma tid Prattés concerter misslyckades, hurrade Danskar i svenska Kronprinsens åhöro i Ramlösa, då en toast föreslagits för *M. Stenbock och P. Tordenskjöld, eller frid mellan Sveriges och Danmarks minnen.* Man får således antaga, att det ej är kallsinnighet för det stora minnet, M. St. efterlemnat, utan för det gamla sättet att uppresa stoder, som tala till sekler, i stället för det nya sättet, att dricka toaster och äta opinionsmiddagar, lysande och ihågkomna — tills nästa matsmältning medhunnits.

Stenbock hade i sitt lyckliga äktenskap med *Eva Magdalena Oxenstjerna* nio barn. 1. *En son*, som dog tidigt. Hertigens af Holstein faddergåfva ankom först efter barnets död till Stade. 2. *Ulrika Magdalena*, f. 1692, död 1715, g. m. Amiral Carl Hans Wachtmeister. 3. *Bengt Ludvig*, f. 1694, Ryttmästare vid Lifgardet till häst redan i fadrens lifstid. Dog som Landtråd i Revelska Landtgericht, efterlemnade blott två döttrar, Eva Sophia, g. m. Baron B. Rosenhane, Christina Magdalena, g. m. Gr. Jakob E. Creutz. 4. *Fredrik Magnus*, f. 1696, Major vid N. skånska Cavall. Död på Kolk i Lifland, stamfader för den i Lifland ännu qvarlefvande ätten Stenbock. Han hade tio barn. 5. *Carl* dog 1700. 6. *Carl*, född mellan 1700 och 1708. Capitaine vid Vestgötha-Dals regimente. Ridd. af K. Franska Cazari-Orden. Till honom kom fadrens document med den dubbelbottnade kofferten, men han lemnade det i Malmö utan att sätta synnerligt värde derpå, enligt Loenbom. 7. *Johan*, f.

1708. Ryttmästare vid S. skånska Cavall. Död 1734, begrafven jemte föräldrarne i Upsala. 8. *Eva Charlotta*, f. 1710 samma dag segern vanns vid Helsingborg, men likväl ej, enligt ryktet, kallad Victoria, g. m. Landshöfd. Baron Christian Baruekow, hvilken skaffade den af Carl St. länge undanlaggda försvarsskriften af fadern i dagsljuset, genom Loenboms nit. 9. *Gustaf Leonhard* (se № 17).

Skrifter: Den Svenska Kneckte-scholan, skrifven i Wissmar 1697; ej tryckt. — Glädjespel och Åresång som uti en förträffelig Opera H. K. M. till ära .. d. 28 Jan. uti thes winterqvarter vid Lais Slott ställtes af . . . Gen.-Major . . Grefve M. Stenbock. (Sthm) 1701; aftryckt i utdrag i M. Stenbocks lefverne 1821. I. s. 23—34. — Gen.-Gouvern. Gr. M. Stenbocks Patent till alla inbyggare i Skåne, att intet taga till sig någon räddbåga för krigstillrustningen i Danmark d. 1 Sept. 1709. — Gen.-Gouv. Gr. M. Stenbocks Patent ang. maroderande och andra desordres hämmande, Malmö d. 23 Nov. 1709. — Ett bref af Gr. M. Stenbock till alla Sveriges Rikes undersåtare d. 17 Jan. 1710. Aftryckt i Stenbocks Lefverne 2 D. s. 39—44. — Gen.-Gouv. Gr. M. St:cks Patent emot den Danske Gen.-Krigs-Commiss. Gieses utgångne samvetslösa Patent, dat. d. 10 Febr. 1710. — Relation om then härliga Seger ... vid Helsingborg d. 28 Febr. 1710. Öfversatt på Tyska. — Fältmarsk. Gr. Stenbocks Skrifvelse till K. Maj:t ang. Stället, hvarest en utvexling af några på Svenska och Danska sidan fångne personer skulle kunna komma att ske. Malmö d. 9 Mars 1711. Aftr. i Sv. Fataburen IV Öppn. s. 73—75. — Des Herrn Grafen Stenbocks Patent wegen des Durchmarsches durch Mecklenburg. Stralsund d. 1 Nov. 1712; aftr. i Fabers Europ. Staats-Cantz. Th. X... s. 333. — Des Herrn Grafen Stenbock Disposition und Veranstaltung, vermittelst welcher die Kön. Schwed. Armée die fiendtl. Linien in Pomern vorbey . . . glücklich passiret. Abdruck derjenigen Conditionen so . . . der Graf M. Stenbock der Stadt Rostock, bey der am 14 Nov. 1712 davon genom. Possession zugestanden und gegeben. Wissm 1.712. — Aussführliche Relation von denen . . Gadebusch am 20 Dec. 1712 befochtenen volkom. . . Siege . . unter Anführung des Grafen Stenbocks 1712. Äfven tryckt på svenska, skrifven af St. Tyska öfversättn. genom M. Vellingk — Des Generals Grafen Stenbocks Patent bey seiner Einrückung in Holstein d. 30 Dec. 1712. (2:ne patenter d. 31 Dec.). — Manifest des . . . Hr Gr. Stenbocks an die Republique Pohlen 1713 aus dem lat. übersetzt. 1713. — Gründl. u. zuverlässige Nachricht dessen was sich vom 7 biss auf d. 9 Jan. 1713 zwischen dem Schwed. Gen. en Chef Graf M. St. und denen Deputirten der Stadt Altona vor dero Verbrennung begeben. Altona 1713. — Des Herrn Gr. Stenbock . . Patent an die Einwohner in Holstein vom 16 Jan. 1713. — Copia Schreibens . . des Gr. St. an T. H. F. Durchl. den Hr Administrator von Holstein Gottorf wegen Einräumung der Vestung Tönningen de dato Husum d. 24 Jan. 1713. — Kårt och Sanfärdig Berättelse om H. E. K. R. och Fältm. Gr. M. Stenbocks besvärliga Fälttåg på Tyska båtten emot Danskar, Ryssar och Sachsar på åren 1712 och 1713. Daterad Husum den 22 Maj (2 Juni) 1713 (ej tryckt på svenska, eburu Gen.-Commiss.-Sekr. Malmberg, sedan adlad Palmcreutz, derom

fått Stenbocks uppdrag; på franska utkom den 1721 och ligger till grund för Nemeitz's Mémoires concernant Mr le C:te de Stenbock etc.). Finns i 2:ne äldre afskrifter i Stenbockska archivet. Den ena compl. Då nu korta anmärkningar öfver den Berättelse, som ifrån Husum d. 22 Maj 2 Juni 1713 och hit till Sverige öfversändt om H. E. Hr R.R. och Fältm. Hr Gr. M. Stenbocks fälttåg på tyska botten utkommit (tryckte hos Loenbom 3 Del. s. 375—379; 4 Del. s. 248—253), så utgaf St. hastigt svar på de anmärkningar, som äro författade öfver fälttåget på tyska botten under H. E. Hr K. R. och Fältm. Gr. M. Stenbocks anförande. Tryckt hos Loenbom 3 Del. s. 379—387; 4 Del. s. 253—265. (Man har sagt, att vid utgifningen åtskilligt måste uttagas, men dertill synes ej tecken vid jemnförelse mellan ett gammalt mscpt i Stenbockska archivet och Loenboms text). Stenbocks Sekreterare, förre Lectorn, sedan Landshöfd. L. Dalman lär ha skrifvit St:cks uppsatser och vara den tredje personen, som här talar om M. St., men är äfven här tydligen Grefvens Sekreterare, ej sjelfständig författare. — M. Stenbocks "bref till K. Maj:ts Ständer", som kallas "Värdaste Bröder, Älskelige och Högtärade Svea Compatrioter", dat. Copenhagen d. 6 Dec. 1713, utgör en massif bilaga till de tre föregående uppsatserna. Man finner af afskrifterna af dessa fyra skrifter, den completta försedd med gemensam titel, att meningen varit att utgifva den tillsamman. — Utförlig Efterrättelse om den Svenska Krigsmaktens ... under ... M. Stenbocks anförande gjorda lyckliga framsteg och vid Gadebusch i Mecklenburg d. $\frac{9}{20}$ Dec. 1712 erhållne fullkomliga seger öfver Danska arméen och Sachsarne. — Tolf Bref från M. Stenbock till Baron Er. Sparre i Handl. rör. Skandin. Hist. VI D. — Instruction för Gr. Strömfelt i Handl. rör. Skandin. Hist. XVI. 167. — Magn. Stenbocks Predikan för sina tjenare, hållen i fängelset i Köpenhamn, aftryckt i Hermoder 1847 N:o 34—37. — En kort dock sannfärdig Relation om min tillstötta olycka, som mig alldeles betagit med någon människa at tala, mindre et ord til min oskulds betygande at få skrifva eller vederbörligen mina förföljares stämplingar hos mid Nåd. Konung att förebygga. Uppsatt i form af ett testamente under en andäcktig suckan till det Gudomeliga Majestätet, at Guds förbannelse den evärdeliga följa må, som utom mitt vett och vilja detta hindrar efter min död eller annars at falla mina bedröfvade anhöriga uti händer. Friedrickshaven d. 17 Mars 1716. M. Stenbock. Aftryckt i S. Loenboms Anekd. om Märkv. män, 3:e St. i 2:a Bandet 1775 s. 142—522. Dessutom en mängd bilagor i Magn. Stenbocks lefverne af S. Loenbom. Ännu större mängd uppsatser, bref o. d. i Stenbockska Arch. på Thorsjö.

(Källor: Leben und Thaten des Feldmarschalls Graf Stenbock af Ranft. Leipz. 1757. — Memoires concernant Mr le C:te de Stenbock, .. savoir les Campagnes de 1712 .. 1713 de ce General avec sa Justification pour servir d'eclaircissement à Hist. Milit. de Charles XII ... par Mr N(emeitz). — Nouveaux Memoires de Suède, contenant les Campagnes de Mr Stenbock avec sa justification etc. 1721. — J. C Nemeitz Vernünftige Gedancken über allerhand historische, critische und moral. Materien Th. 1—4. Frfrt 1739—41. — Unrechtfertigkeit des Dänischen Hofes Verfaren in Eludirung des mit Herrn Graf Stenbock geschlossenen Capitulation. — Magn. Stenbocks lefverne af S. Loenbom, 4 delar 1757, 58, 60, 65. — Anekdoter om Namnk. och Märkv. Sv. Män 2 D. 3 St af S. Loenbom. — Namnkunnige Sv. Fältherrars lefverne 1 D. 1773. — M. Stenbocks bedrifter och öden med porträtt. 1821. 2 Band *). — Fryxells handlingar

*) Den uppgifves vara af en Nils M. Th**; men i förlagskatalogen är den förd under Strinnholms namn. Är egentligen blott ett sammandrag af Loenbom. Tryckfelslistan får ej förbises.

och deri omnämnda Cimbria Illustrata *). — Berchs Skådepenn. 8:e Flocken s. 169—178. — Berchs Catalogue de portraits p. 45. — Sv. Mercurius 1758 Febr. 59; Jan. 60. Aug. — Acta Lit. Sv. I Vol — Handlingar till Carls XII:s historia af Floderus. — De la Gard Arch XIII, XV, XVI, XX. — Magn. Stenbock och Villars sammanställde af G. L. Oxenstjerna, belönt af Sv. Akad. 1790. — Äreminne i Sv. Akad. öfver M. Stenbock af L. M. Enberg 1817. — Stenbockska Archivet på Thorsjö **).
—N,

*) 90 folioband i Hamburgska Archivet, i hvilken samling många dyrbara bidrag finnas . . . "isynnerhet till Magnus Stenbocks historia."

**) 12 band in folio rörande M. Stenbock, deribland flera års copieböcker af alla bref, han afsändt, liksom några dylika completta samlingar af alla till honom ankomna offentliga bref samt fragmenter af de fleste årens efter 1706 intill hans fångenskap; ej få under densamma till honom ankomna bref, synnerligen från hans maka och måg C. H. Wachtmeister.

Fast namnet Stenbock nu upphörde att synas i vår historia, hade det så länge dunklare eller klarare tindrat på dess blad, att man torde önska någon kännedom om ätten i Sverige under dessa sista 130 åren.

17. STENBOCK, GUSTAF LEONHARD.

Son af № 16. Född d. 19 Aug. 1711. E. O. Cancellist i K. Cancelli-Collegium 1731. Hofjunkare s. å. Kammarherre 1734. Lagman i Tio härader 1747. R. N. O. 1754. Vice Landshöfding i Kronobergs län 1757. Död i Wexiö d. 30 Maj 1758. Gift med *Fredrika Eleon. Horn*, dotter af Grefve Arv. Horn. Han förtjenar ett tacksamt minne derföre, att Loenbom i tillegnan af *M. Stenbocks Lefverne* kunnat yttra, att hedern för utgifningen tillkom den ende då qvarlefvande sonen af M. Stenbock; "ty genom Tit. berömliga sorgfällighet att upplysa svenska häfdateckningar, är det bragt så vida, då jag annars i detta ämne föga kommit utom hvad redan genom allmänt tryck är utgifvet."

Denne Gr. Stenbock hade sex barn, deriblad 1. *Arvid Nils*, f. 1738, K. Kammarherre 1748, Lieut. vid Amiralitetet 1760, Capitaine vid Marin-corpsen 1761. R. S. O. Premier-Major vid Uplands Infant. 1773. Död som Öfverste och tjenstför. Kammarherre på K. Slottet i Stockholm, då K. Gustaf III lofvade den dömde, som nödgats sälja Rånäs (den sista af M. Stenbocks egendomar i Sverige, som bibehölls af familjen), att faderligt vårda och uppfostra två efterlemnade söner, hvilket löfte H. Maj:t på sitt sätt uppfyllde *). Äldste sonen *Måns Stenbock*, f. 1763, dog som Öfverste-Kammarjunkare samt R. och C. af K. M. O.

*) Till tröst, under det egendomen försmälte, fingo Grefvarne Stenbock hugna sig af ett löfte 1785, att jemte de ännu äldre Grefveätterne ej få plats på Riddarhuset under de Furstar, Konungen då var sinnad att beskära Sverige. Se De la Gard. Arch. XV. 256.

ogift, men yngste sonen *Gustaf Harald*, f. 1764, gift med Charl. Forssberg, efterlemnade vid sin död en son *Magnus Albert Stenbock*, född d. 22 Apr. 1800 i Qvedlinburg (fadren var då Hofstallmästare hos Prinsessan Soph. Albertina), studerade i Upsala 1814—18, der Cancelli-examen togs, studerade i Berlin 1819—20; Cornett vid Gardet till häst, sedan Lieutenant vid Smålands Husarer. Ryttmästare derst. 1825, Kammarherre s. å. Brigad-Adjut. vid Andra Cavall.-Brigaden 1826; transporterad som Capitaine till Södermanlands reg:te 1828. Adjutant hos Kronprinsen Oscar 1829. Fick på begäran afsked ur krigstjensten 1838. Gift 1829 med *J. M. Hamilton*, Grefve Gust. H:ns äldsta dotter. Tre söner: *Albert Magnus*, f. 1830, *Albert Otto Magnus*, f. 1838, *Albert Olof Magnus*, f. 1839, lefva, såsom ock två döttrar, *Josephina Albertina*, f. 1833 och *Catharina Albertina*, f. 1843. Gr. Magnus Albert Stenbock, Ridd. af Johanniter-orden 1843 och Led. af Pommerska Gesellsch. für Gesch. und Alterthumskunde 1845, bor på Thorsjö, 1 ½ mil från Ystad, der han sjelf som byggmästare uppfört den Corps de logis, hvarest Stenbockska archivet, i det föregående så ofta citeradt, förvaras jemte en antiqvitets-samling, der man räknar omkring 1400 i jorden funna flintredskaper och stenvapen; dessutom flera kopparvapen. Ej blott namnet *Albert* påminner här om den siste ättlingen af förra konungahuset — Prinsessan och Abbedissan Sophia Albertina —, utan äfven testamentet af Hennes K. Höghets egendom *), deribland dess bibliothek, som dock återgår till Up-

*) Begripligt är, att denna godhet mot "Lolotte" (Mams. Charl. Forssberg, sedan Grefvinnan Stenbock) och hennes son i äktenskap med Grefve G. H. Stenbock, skulle ge ökad vigt åt det äldre ryktet rörande ett närmare blodsband mellan Prinsessan och hennes fosterdotter. Den förklaring, som fick omtalas i Prinsessans hof, var den, att Lolotte var en naturlig dotter af Adolf Fredrik, derom ett document framkom 1797, hvaraf en beedigad afskrift nedlades af Grefve G. St. på Löberöd bibliothek. I slik händelse var halfsystern för Prinsessan långt kärare, än de två äldre sambröderne. Sjelf sade hon blott, då någon af familjen frågade, huru hon kunde vara så god mot Grefvinnan Stenbock och hennes son: *Jag både ville och kanske borde upplysa det, men jag kan ej närmare förklara det.* Det troddes dock af äldre personer, att Furst Hessenstein och Prinsessan, förlofvade med K. Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas bifall, vid Konungens död visse om att annars aldrig få den nye Konungens tillåtelse till vigsel, låtit i tysthet viga sig af en hofprest, enligt Lovisa Ulrikas förslag; men att K. Gustaf, som ernade taga makten från Ständerne, allsicke önskade ha en erkänd kungason, som kunde förklara sig nöjd att regera efter 1720 års regeringsform, införlifvad genom svågerskap med den då varande konunga-

sala bibliothek i händelse af nuv. ättens utgång på manliga linien, derjemte H. K. Höghets rika konstsamlingar, der, bland 117 taflor, man återfinner Paul Veroneses Belsazzars måltid, köpt af Prinsessan på auctionen efter brodern Prins Adolf Fredrik, liksom Lovisa Ulrikas samling af tolf namnkunniga franska damers porträtter (M:me Sevigné, Dacier, Scuderi, Ninon L'Enclos etc.), hvilken samling skall följa bibliotheket till Upsala. I härvarande Galleri återser man den Venus stigande ur badet i naturlig storlek, köpt i Florens af Sophia Albertina, som fordom sågs i "hvita förmaket" i Prinsessans, numera Prins Gustafs palats, den af Påfven Pius VI till Sophia Albertina i Rom gifna mosaikmålning, föreställande en Cybele med lyra, som i samma palats ådrog sig konstkännares uppmärksamhet, annat att förtiga.

Manuscriptsamlingen på Thorsjö har ansenligt ökats genom Prinsessans gåfva af alla henne tillhöriga handskrifter, deribland en rik samling af bref från Kon. Gustaf III *), Hertig, sedan K. Carl, Hertig Fredrik Adolf samt säkerligen flera hundrade från Hedvig Elis. Charlotta, ända från 1774 intill 1817, der Hofvets historia från denna tidsrymd meddelades en kär svägerska, boende i Qvedlinburg eller på Tullgarn. Bref finnas här också af Lovisa Ulrika och K. Fredrik II. Största historiska värdet ha dock de äldre handskrifterna, synnerligen de Stenbockska, deraf M. Stenbocks i omkring 20 folioband, och de Oxenstjernska, deraf Cancellipresid. Bengt Oxenstjernas samlingar upptaga flera ca-

---

familjen, hvarföre Lovisa Ulrika måste bege sig med sin dotter till Tyskland. Kon. Gustaf skref då ett långt bref till sin syster för att öfverbevisa henne om det angenäma i att utresa till Tyskland under vintern, helst "man kunde komma åter till våren." Man har härifrån förklarat det onaturliga hat, som Lovisa Ulrika sedan hyste för sin äldste son. Säkert är, att Prinsessan och Grefvinnan Stenbock voro hvarandra mycket lika, men att Lolotte allsicke liknade den syster Forssberg, med hvilken hon uppväxte, förrän hon kom i Prinsessans hof. Sådant har numera lyckligtvis ingen politisk vigt.

*) Deribland ses ock hans förbindelse att ej klandra sin moders testamente till förmån för de tvenne yngsta barnen. Denna förbindelse, som inverkat på Stenbockska ättens återbemedlande, lyder: "J'ai toujours ete dessidee a ne jamais changer rien a vos dispositione testamentaire n'ayent jamais doutee de leur sagesse et qu'elles auroit etre dicte par le coeur d'une tendre mere Gustave. Utanpå har Prinsessan skrifvit: Ces Linige sonte ecriee par le Roi Gystave III dans le jardien de Svartsjö le jour de sa Reconsiliation avec la Reine Sa Mere et fait le gache de cette Reconsiliation." Härom se De la Gard. Arch. XX. s. 179, 180.

biers in folio. Man träffar här hundratals bref till honom, såsom utrikes ärendernas Minister, från våra Ministrar och Residenter vid utrikes hof — källor, som torde engång efterspörjas af utländska historieskrifvare, då de rätt begripit hemligheten af Fryxells konst att göra svenska konungarnes och folkets historia fattlig och derigenom kär för både konung och folk.

(Källor. I anseende till den ännu ej medhunna inredningen af de rum, der det af Prinsessan donerade bibliotheket skall uppställas på Thorsjö, hade ej handskrifterna ännu samlats ur sina många förvaringsrum. Men då förf. af dessa Stenbocks-biographier besökte stället, medgafs med utmärkt beredvillighet deras samlande och generella ordnande. De i anledning häraf meddelade upplysningar om detta nya eller återfunna archiv inom våra landamären, torde ej varit opassande att förena med teckningen af Stenbockska ätten under 3 à 4 sekler i detta Lexicon.) — N.

STENHAMMAR. (Slägten).

M:r *Adolf Stenhammar*, Prost och Kyrkoherde i Ed, Kalmare län, från 176? till 179?, en klok, praktisk, ganska förmögen och myndig man, hvilken äfven på riksdagarne hade en stor inflytelse på sitt stånd, föröfrigt K. Gustaf III mycket tillgifven, var fader för fyra söner, hvilka gjort sig kände dels såsom vitterhetsidkare, dels såsom vetenskapsmän, dels såsom praktiske män, hvadan de nedanföre upptagas. Bland hans öfrige barn märkas: *en Dotter*, gift med Prosten Hallström i Lofta och moder till nuvar. Biskopen, D:r Hallström; samt *Jakob Axel*, f. 1788, Student 1806, köpte 1810 Akad. Boktryckeriet i Upsala i bolag med V. F. Palmblad, sålde sin andel 1815 till sin bolagsman, köpte derefter ett mindre Pappersbruk i Småland, men då detta icke bar sig, blef han Prest 1817 och dog som V. Pastor i Wreta Kloster 1826. Han hade anlag för latinsk stil (hans disput. pro Exerc. *Exstincti Templarii* väckte å språkets vägnar en viss uppmärksamhet) samt för svensk poesi, hvadan han som ledamot upptogs i Aurora-förbundet: smärre poetiska dikter af honom äro tryckta i Upsala Tidning och Elegant-Tidningen. Med mera allvar och mindre begär för förströelser skulle svenska Vitterhetens Häfder troligen tilldelat honom ett långt utmärktare rum. — № 1, 2 och dottern voro födde i Prosten Ad. St:s förra gifte med *Anna Sophia Moselia*, de öfriga med hans sednare hustru *Fredr. Brenner.*

1. STENHAMMAR, MATTHIAS.

Föräldrar se ofvanföre. Född i Ed d. 6 Juli 1766. Student i Upsala 1785. Magister 1788. Reste 1789 till Göttingen och tog följande år hemvägen öfver Frankrike,

England och Norge. Prestvigd 1791 till Hospredikant hos Landshöfd. N. v. Rosenstein. Ordin. K. Hofpredikant och Assessor i Hof-Consist. 1792. En bland de fyra K. Hofpredikanter, som under Konungens minderårighet anbefalldes, att särskildt predika inför H. Maj:t. Kyrkoherde i Risinge 1797, hvilket pastorat han innehade till sin död. Prost 1799. Theol. Doctor 1809. Led. af K. N. O. 1815. Jubelmagister 1839, då han i Philos. Facultetens förvar nedlade ett förségladt convolut, att öppnas efter hans död, hvilket sedermera befanns innehålla en gåfva å 10,000 Rdr b:co, hvaraf räntan är anslagen till tvenne stipendier för studerande inom Östgötha Nation. Han var utan jemnförelse den rikaste prest inom stiftet, kanske, jemte Prosten Wallqvist, inom riket. Afled d. 7 Maj 1845.

Gift 1. med fröken *Anna Charl. Reuterschöld* och egde med henne en dotter, som är gift med Lagman Hummerhjelm; 2. vid omkring 70 år gifte han sig ånyo med sin Comministers unga dotter, *Jacquette Jern*, och fick med henne en dotter. Enkan omgifte sig med sin afl. mans brorson, Vice Pastor, P. A. Stenhammar, son af f. d. Akademi-Boktryckarn.

Ledamot af K. Musikal. Akad., Samfundet Pro Fide et Christian., K. Danska Oldskriftselskab., Östgötha Hushålls- och Bibel-Sällsk., samt Corresp. Led. af Landtbruks-Akad., Hedersled. af Södermanlands Hushålls-Sällskap. Valet till ledamot i K. Musikal. Akad. säges så mycket mer öfverraskat honom, som han icke allenast icke lärer kännt en en enda not, utan äfven hade afsmak för musik.

Deremot anvisades honom ingen plats i Sv. Akademien, ehuru han befattade sig med vitterhet. Redan 1792 hade han vunnit Akademiens pris af 55 ducater för 11 Kyrkopsalmer, hvilka (alla eller en del?) blefvo upptagna i 1795 och 1819 års profpsalmböcker, — höll tal på Sv. Akad:s Högtidsdagar 1794 och 1796 — och vann sedan ytterligare tvenne priser för öfversättningar. För poesi i högre mening kunde dock denne man svårligen ega något sinne: i umgänget sträf, torr och kärf, kunde han icke vara någon Sångdinnornas gunstling.

Deremot voro förstånd, ordning och praktiskt sinne hans starka sida; emedan han derjemte egde en strängt redlig charakter och en oberoende förmögenhet, kallades han af Stiftets förtroende till Riksdagsman åren 1810, 1812, 1815, 1817, 1823 och 1828, men afsade sig sista gången denna befattning. Inom sitt stånd hörde han till Oppositionens hufvudmän.

Skrifter. — Psalmer (se ofvan). — Tal på Sv. Akad:s Högtidsdagar 1794 och 1796. — Prisskrifter: Episod i XI Boken af Virgilii Æneïs om Pallas Begrafning och Evanders Sorg, 1806; — L'Art Poëtique af Boileau (alla i Sv. Akad:s Handl.). — Tal på Linköpings 3:e Högtidsdag. Ib. 1821.

(Källa: Hähl, Linköp. Stifts Herdaminne. Del. 9 o. 10. — Personlig bekantskap.)

2. STENHAMMAR, JOHAN.

Den föregåendes broder. Född d. 17 Juni 1769. Student i Upsala 178? Vann stora Accessit i Sv. Akad. 1789. Reste utrikes s. å., återkom 1790; vann derefter tvenne stora pris det ena 1790 för *Sång öfver Segern vid Svensksund*, det andra 1794 för sitt *Skaldestycke om Religionens nödvändighet för Samhällens bestånd.* Under tiden hade han 1791 blifvit Philos. Magister i Upsala, hvarvid han intog första hedersrummet, samt kallades kort derefter till Docens. Men kärleken till vitterheten drog honom till Stockholm, der han 1793 blef Amanuens vid Sv. Akad., samt började jemte Leopold utgifva Extra Posten, hvilken tidning genom de båda Förf:s poemer och lätta uppsatser, oftast af skämtsam stil, vann mycket bifall och hade, i fall den ej alltför snart afstannat, kunnat blifva en farlig medtäflare för Stockholmsposten. Men Kellgren, alltför ädel att hysa någon afund, slöt deremot en nära vänskap med den unge skalden, i hvilken han synes hafva sett arfvingen af sin lyra, och på sin dödssäng yttrade han sin önskan, att hans *Johannes* måtte blifva hans efterträdare i Akademien. Å sin sida bemötte lärjungen, hvars personliga älskvärdhet vi hört bestyrkas af samtida, den aftynande mästarens välvilja genom en oskrymtad kärlek och beundran, som uttalar sig i hans Inträdestal. Kellgrens önskan berättas hafva väckt stora betänkligheter inom denna förnäma Akademi, ty att kalla en simpel Docent till en så hög, och den tiden så mycket eftersträfvad hedersplats, kunde icke allmänt gillas i ett samfund, hvars ledamöter önskade att se talenten förenad med en viss yttre rang; men pieteten mot Kellgren segrade. År 1797 öfverraskades allmänheten genom den vittra Magisterns kallelse till Kellgrens lediga stol. Året derefter utnämndes han till Græc. Lingu. Lector i Linköping, men denna tjenst fick han aldrig tillträda. Redan i flera år hade han burit dödens frö i sitt bröst; en fotresa, som han i sällskap med en vän anställde till Carlskrona, hade mera förvärrat än förbättrat det onda. Han dog efterhand: hans sjukdom var lungsot; hans lifs utbrunna veke slocknade all-

deles d. 31 Jan. 1799 i Upsala. "Ståndaktig under plågorna, munter midt i sitt lidande, dog han densamme han lefvat, och vände icke ett sorgset ögonkast tillbaka till den verld, der han skulle begråtas..... Han var ung; han egde hvad han behöfde; han var älskad och aktad. Hans lynne var glädtigt och ännu obetungadt af bekymmer."

Så tecknar honom Adlerbeth i svaret till hans efterträdare, Frih. Fleming, och, enligt hvad vi i vår ungdom hört om den aflidne, ligger deruti ingen öfverdrift eller tomt smicker. Men hvad Talaren föröfrigt yttrar om "de philosophiska systemer han genomtänkt", "de sanningar han ville sätta i stället för "fördomar och villfarelser", — detta kan numera svårligen godkännas. Ty St. var visst ingen djup tänkare; barn af sitt tidehvarf ville han sätta Voltaireanismen i stället för de öfverklagade förvillelserna, hvarvid menskligbet och samhälle voro långt ifrån att vinna på bytet. Såsom skald saknade St. originalitet, fantasi och uppfinning, hvilken brist blott svagt ersattes genom rhetorik, diction och en qvickhet, som, ehuru stundom krystad, synes oss vara större än Hammarsköld ville erkänna. Hans känsla var öm, men något sval. Nyssnämnde kritiker ger företrädet åt de stycken, i hvilka vår poet lyckligt utförde hvad sjelfständigare tyska snillen uppfunnit; troligen äro derföre öfversättningarna bättre än originalerna; mellertid lästes på den tiden hans original-poemer *Afskedet till Camilla* och *Elegien Carl Sehman*, hvaraf Hammarsköld icke blef gripen, med både rörelse och beundran. Men hvem känner nu de dikter, som för femtio år sedan helsades med jubel och förtjusning?

Skrifter: Johan Stenhammars Poetiska Skrifter, förut mestadels tryckta i Sv. Akad:s Handl. och Extra-Posten, utgåfvos 1807 i ett octav-band.

(Källor: Flemings Inträdestal i Sv. Akad. Handl. Del. II från 1796. — Hammarsköld, Vitt. Hist.)

3. STENHAMMAR, CARL.

Halfbroder till den föregående. Född d. 22 Maj 1782. Student 1801. I sin första ungdom idkade han, liksom alla sina bröder, vitterlek; men mer och mer begynte han rigta sina studier åt Botaniken, hvaruti han förvärfvade utmärkta insigter, skaffade sig ett dyrbart bibliothek och ett rikt herbarium. Denna vetenskap upptog så hans tid, att han först 1813 blef Candidat och följande år Licentiat i den

vetenskap — Medicinen — som egentligen var hans bi-studium, ämnadt att skaffa honom bröd. 1814 först Sjukhusläkare vid Garnizons-sjukhuset i Stockholm, kort derefter Botan. Demonstrator vid K. Carolinska Institutet samt Underfältskär vid Seraphimer-Lazarettet, 1817 Läkare vid Brandvakts-Compagniet. Samma år promoverad till Med. Doctor; 1818 utnämnd till Histor. Natur. Professor vid K. Carol. Institutet. Död af lungsot, på Carlberg d. 31 Juli 1827. Gift 1820 med *Paulina Josephson*, hvars fader var Kamrer vid K. Krigs-Akademien. Hans bibliothek såldes 1828 på auction, och hans Herbarium utbjöds för 1000 Rdr b:co. — Långvarig sjuklighet jemte trägen tjenstebefattning, i förening med någon maklighet, hindrade honom att meddela allmänheten frukterna af sina forskningar. Endast i Läkare-Sällsk. Årsb. 1817 finnas af honom några öfversättningar. Han var en af de älskligaste charakterer — men mera passif än energisk — och, såsom lärd, mera njutande än meddelande.

(Källor: Sackléns Läkarhist. Del. I och Supplem. — Personlig bekantskap.)

4. STENHAMMAR, CHRISTIAN.

Broder till den föregående. Född i Ed d. 18 Oct. 1785. Student i Upsala 1801. Phil. Mag. och Primus 1809. Phys. Docens 1810. Gymnasii-Adjunct i Linköping s. å. Förestod Histor. Lectionen från 1811 till 1815, då han utnämndes till Rector Scholæ i Linköping, men qvarblef i Linköping och förestod Philos. Lectionen 1815—17. Undertiden prestvigd 1815, utnämndes han till Kyrkoherde i Törnevalla. Led. af Linköpings Stifts Bibel-Committé. Prost 1820 och Parentator vid Prestmötet s. å. Sekreterare i Östg. Hush.-Sällsk. s. å. Tillika Histor. et Moral. Lector 1822. Tog afsked från sin lärarebeställning, då han 1828 utnämndes till Kyrkoherde i Häradshammar och Jonsberg. Riksdagsman 1834, 1840, 1844, 1847. Revisor 1837. Led. af K. N. O. 1841. Theol. Doct. 1845. Led. i den af K. Maj:t förordnade Committéen för reglerande af en pensions-inrättning för Eccles. Tjenstemäns enkor och barn 1846. Led. af Phys. Sällsk. i Lund, Östg. Hush. Sällsk. och Linköpings Stifts Bibel-Sällskap.

Gift 1. 1814 med *Anna Br. Sundström*, † 1821; 2. 1823 med *Anna Charl. Kernell*, Kyrkoherde-dotter från Hellestad, † 1838. Flera barn.

Ehuru mångsidig, studerade St. i Upsala hufvudsakligast de mathematiskt-physiska vetenskaperna, hvadan han

ock straxt efter sin promotion nämndes till Docens i Physiken. Han lemnade dock snart Universitetet, för att emottaga en plats vid Stiftets läroverk, då han, anbefalld att förestå den historiska lectionen, måste gifva en helt annan rigtning åt sina studier. Frukten deraf visade sig vid läroverket i hans grundliga (kanske för mängden af de unga åhörarne alltför lärda) föreläsningar, samt inför allmänheten genom den Lärobok i Geographien han 1824 utgaf, utgörande Första Coursen till den Lärobok, i samma vetenskap, som undertecknad utarbetade för Gymnasierna. Vistelsen på landet gaf förmodligen en särskild väckelse till ett tredje hufvudstudium, hvartill St. nu öfvergick och fullföljde med all den flit, energi och grundlighet, som är honom egen, och hvarom nedananförde af sakkunnige värderade verk tillräckligt bära vittnesbörd. Detta var Botaniken, af hvars delar Cryptogamien mer och mer blef föremålet för hans forskningar. Ett botaniskt Sällskap för de studerande inrättades, hvars ledning St. öfvertog, så länge han qvarblef som lärare. Slutligen måste han inträda på ett nytt, för hans presterliga och lärda verksamhet hittills främmande fält, då han 1834 kallades till Riksdagsman, hvilket förtroende alla de följande riksdagarna förnyades. Snart ansågs han för en af stolparna inom Ståndet, och såsom Utskotts-Ledamot har han vid mångfaldiga tillfällen ådagalaggt nya prof på sin välbekanta grundlighet och outtröttliga arbetsförmåga, under behandlingen af svåra och invecklade frågor; dervid åberopa vi förnämligast hans utredning af den högst vigtiga frågan om de Halländska Kyrkohemmanen, emot hvilken från motsidan intet grundligt inkast kunnat göras.

Skrifter. *Specimen Acad.*: Expositio curvarum, intra quas, post geminam reflexionem, ad punctum radians convertitur lumen. P. I et II. Ups. 1810. — Åminnelsetal öfver Bergsrådet Dahlberg. Linköp. 1820 (i Prestmötets Handl.). — Lärobok i den äldre och nyare, physiska och politiska Geographien. 1:a Coursen. Ups. 1824; 2:a uppl. 1827; 3:e uppl. Norrköp. 1830. — Schedulæ criticæ de Lichenibus Suecanis. Fasc. V et VI cum exsiccatorum Fasciculis. 1825. — Sched. novæ crit. de Lichen. Suec. Fasc. X et XIV cum exsiccat. Fasc. — Försök till gruppering och revision af de Svenska Ephydrinæ (i K. Vet. Akad. Handl. 1843). — Utgaf (sin svågers) P. U. Kernells Anteckningar under en resa i södra Europa (se Kernell). — Öfversatt: Vår Tids Historia af Menzel. Del. 1—3. Linköp. 1827—31. — Drag ur Kyrkoherden Oberlins Lefnad. Ib 1828. — Neanders Hist. om Christna Kyrkan. Del. 1. Norrköp. 1836; Del. 2. Lund 1839.

(Källor: Hammarsköld, Sv. Vitt. Hist. — Hähl, Linköpings Stifts Herdaminne. Häft. 7 och 8. — Personlig bekantskap.) P.

STEUCHIUS, MATTHIAS.

Född d. 26 Oct. 1644 i Fogdö af Strengnäs stift. Fadren dåvar. Kyrkoherde der samt derjemte Hofpredikant hos Drottn. Christina och slutligen Superintendent öfver Hernösands stift. Modren *Brigitta Ilsbodina*, dotter af Prosten Ilsbodinus i Jäders församling af samma stift. År 1650 intogs han i Hernösands skola och kort derpå flyttades han "i anseende till sina oerhörda framsteg" till gymnasium. Kom äfven ganska tidigt till Upsala Akademi under inspection af Martin Nordeman, den bekante mathematikern, som sedermera blef Professor i Lund. Vid 20 års ålder hade han författat en disputation "de vita Servii Tullii" den han ock till allas förundran, utan ringaste biträde af sin præses, Prof. J. Schefferus, sjelf försvarade. År 1668 responderade han pro candidatura theologica "de virtutibus et vitiis Episcoporum." Samma år utgaf han för philos. graden en afhandling "de primis naturæ" och innehade vid promotionen andra hedersrummet, då Columbus var primus. Året derpå, sedan han præsiderat för en afhandling de Justo publico, begaf han sig utrikes och kom då först till Helmstädts universitet, der han isynnerhet begagnade den celebre Prof. H. Conringii föreläsningar och med honom plägade ett förtroligt umgänge, hvilket fortsattes medelst correspondence dem emellan under en längre följd af år. Derifrån reste han till Magdeburg och vidare till Wittenberg, der han studerade nära ett år under Proff. Calovius, Meissner och Deutschmann. År 1670 kom han till Leipzig för att höra Jakob Thomasius, hvilken synes hafva gifvit mycket näring åt hans sinne för kritik och forskning. Vidare drog han till Jena, der Musæus fängslade honom för en längre tid. Så till Tübingen, Basel, Frankfurt am Mayn, Giessen och Heidelberg; derifrån tog han vägen åt Holland och besökte Leyden, Amsterdam m. fl. orter i detta land och for slutligen öfver till England. Medan han ännu var i Oxford, utnämndes han till Theol. Lector i Hernösand och blef straxt efter sin hemkomst 1672 af sin fader vigd till prest. Var samma år sitt stifts fullmäktig vid Riksdagen i Stockholm, då Carl XI fattade regeringstömmarna. Likaledes vid Kröningsriksdagen i Upsala 1675. Året derpå blef han Log. et Metaph. Professor i Upsala, bekämpade med mycken nitälskan den då uppblomstrande Cartesianska philosophien och hade ganska talrikt auditorium under den tid af sex år, som han beklädde denna lärostol. Derifrån flyttades han genom Kongl. Brefvet af

1682 d. 8 April till Hernösand, att såsom Superintendent vicariera för sin ålderstigne fader, som begärt tjenstledighet för sin återstående lifstid. Denna blef ej längre, än att sonen året derpå i December hade fullmakt såsom ordinarie innehafvare af samma embete, under hvars tioåriga förvaltning han af alla krafter arbetade för stiftets bästa och i synnerhet mycket vinnlade sig om Lapparnes omvändelse till Christendomen samt om ecclesiastik- och skolväsendet i Lappmarken. Vid Jubelfesten 1693 utnämnd till Theol. Doctor, erhöll han följande året Konungens kallelse att vara Primarius Theol. Professor i Upsala med det uttryckliga tillägg, att "han skulle vara Archibiskopen behjelpelig så inom som utom Consistorium" samt att han "sin flyttning oaktadt, skulle bibehålla samma heder, rang och anseende som han i egenskap af Superintendent egt och innehaft." Den flyttningen blef dock ej af; ty medan Steuchius ännu qvarbodde på residenset i Säbrå nära Hernösand, begaf det sig att Konungen, som på sin resa åt Lappmarken besökte Säbrå, erbjöd honom Lunds biskopsstift, som då nyligen blifvit ledigt efter Christian Papke. Ett sådant anbud kunde han ej försaka och erhöll fullmakt såsom Biskop och Procanceller i Lund, daterad i Torneå d. 14 Juni 1694. Invigd till detta embete följande året af Erkebiskop O. Svebilius, i Konungens och Kronprinsens närvaro, nedflyttade han till Lund, der han, såsom Rhyzelius betygar, "efter yttersta krafter, till allas nöje, uti hela 20 års tid, icke utan mycken möda och olägenhet, jemväl af det emellertid år 1709 timade fiendtliga infallet ifrån Danmark, sökte och befrämjade i gemen hela det Stichtets och isynnerhet Akademiens, scholars, hospitalers och enskildt församlings förkofring, bestånd och välstånd, enkannerligen bringande de eröfrade provinsernas församlingar till att inrätta sin gudstjenst på svenskt språk och efter vår kyrkoordning och handbok, med mycket annat till godt skick och ordning." Utnämnd efter H. Spegels död till dennes efterträdare såsom Svea Rikes Erkebiskop, genom fullmakt af Carl XII utfärdad i Stralsund d. 14 Dec. 1714, "emottog han med underdånig lydno denna värdighet, fast han gerna i Skåne afbidat sitt lefnadsslut." Hans första archiepiscopala förrättning blef att sammanviga Hertig Fredrik och Arfprinsessan Ulrika Eleonora d. 24 Mars 1715. Sedan han detta förrättat, tog han embetets vård och styrsel an med vanlig flit, drift och försigtighet; men som derpå inföllo för fäderneslandet bistra, svåra och omskiftliga tider, så måste han vidkännas mycket bekymmer

och bryderi så väl vid de tätt på hvarandra följande riksdagar som med andra förekommande förrättningar, såsom att begrafva Enkedrottning Hedvig Eleonora och dess sonson K. Carl XII", öfver hvilken han höll likpredikan d. 26 Febr. 1719. Samma år d. 17 Mars fungerade han vid Ulrika Eleonoras kröning och förrättade dagen derpå Theol. Doctorspromotion, då bland fjorton "värdige män" hans son Jöns, dåvarande Philos. Professor, sedermera Erkebiskop i Upsala, och två hans mågar af honom mottogo sidenhatten. Året derpå krönte han Fredrik till Konung och lefde sedan i tio år, "skötande sina embetssysslor vid Stichtet och Akademien i det yttersta med behaglig saktmodighet och trägen drift." Tvenne år före sin död blef han i sin studerkammare rörd af slag, hvarefter han intog sängen den han sedan icke lemnade. Afled d. 2 Aug. 1730, nära 86 år gammal och sedan han lefvat i ett 50-årigt äktenskap med *Anna Terserus*, dotter af Biskop T. i Linköping och moder åt många barn, bland hvilka äro att märka: nedannämnde *Jöns*, som blef sin faders efterträdare på Erkebiskopsstolen; *Matthias*, född 1681, Protocolls-sekreterare i Kongl. Senaten, en lärd och snillrik man, som Carl XII 1714 upphöjt i adligt stånd och öfver hvilken Prof. Hermansson i Lund parenterat på latin, sedan han der barnlös aflidit under ett besök hos sin fader; *Elof*, född i Hernösand 1687, Philos. Magister i Lund 1706, då han innehade första hedersrummet, Præpositus vid communitetet der 1710 (således Prost vid 23 års ålder!) Græcæ Linguæ Prof. i Lund 1713 och Matheseos Prof. i Upsala 1719, sedan han kort förut blifvit adlad vid Ulrika Eleonoras kröning; tog afsked 1728, då han erhöll Commerceråds namn, heder och värdighet; flyttade till Oby sätesgård i Småland och lefde ännu 44 år eller till d. 1 Juni 1772.

Skrifter: utom 24 disputationer, bland hvilka 16 utkommit vid de prestmöten han höll som Biskop i Lund hvarje år ända från 1695 till 1711 med undantag af det "sorgliga" året 1709 — har man blott följande likpredikningar af honom, nemligen: öfver Lagman J. Cedercrants, 1669; öfver Kyrkoherden Sam. Lunnæus, 1708; öfver Kon. Carl XII, 1719; öfver Domprosten Doct. L. Molin, 1723.

(Källor: v. Döbelns Reg. Acad. Lundensis Hist. — Nordbergs Likpredikan öfver S. — Rhyzelii Episcoposcopia Sv. Goth. — Gezelii Biogr. Lex. — Ståhls biogr. underrättelser om Lunds Proff.) P. G. A.

STEUCHIUS, JÖNS.

Född i Hernösand d. 3 Jan. 1676, då hans fader, sedermera Erkebiskopen *Matthias Steuchius* ännu var Theol.

Lector vid gymnasium derstädes. Modren hette *Anna Terserus*, dotter af Biskopen i Linköping J. E. T. Efter att hafva genomgått skola och gymnasium under sin faders ögon, blef han 1692 dimitterad till Upsala Akademi, hvarifrån han 1695 begaf sig till Lund, sedan fadren intagit biskopsstolen derstädes; återvände dock följande året till Upsala, der han förblef till 1698, då han begaf sig utrikes efter att hafva specimineradt för Magistergraden, den han under sin peregrination erhöll vid promotionen i Upsala 1700. Sedan han varit borta något öfver tre år och derunder besökt flera universiteter i Tyskland, såsom Rostock, Leipzig och Wittenberg, i Frankrike, England, Holland och Danmark, blef han efter sin hemkomst genast constituerad till Philos. Docens i Upsala. Året derpå eller d. 17 Nov. 1702 förordnades han till extraordin. Professor och Bibliothekarie vid Akademien i Lund. Ännu hade icke ett halft år derefter förlidit, då han fick fullmakt att vara Præpositus convictorii derstädes. Lyckan var honom särdeles blid och den ena befordringen följde tätt på den andra. Midsommarsdagen 1707 blef han ej blott nämnd till ordin. Professor i Logik och Metaphysik, utan äfven till extraord. Theol. Professor i Lund. Båda Akademierna synas hafva täflat om besittningen af hans person, ty inom tre år derefter blef han befordrad till Moralium Professor i Upsala, från hvilken befattning han erhöll transport till Philosophiska professionen derstädes, innan tre månader voro förlidne. På denna plats, hvarmed han förenade Näs præbende-pastorat ifrån d. 16 Apr. 1719, stannade han ändtligen i 13 år eller till d. 19 Mars 1723, då han "på vederbörandes kallelse — skrifver Rhyzelius — erhöll Kongl. fullmakt på Carlstads Superintendentia. Och när han den med allas kärlek, nöje och glädje i sex år hade förestått, hvarunder han fullbordat Domkyrkan och invigt henne på Petersmessan år 1730 samt emellertid bevistat en ecclesiastik deputation i Stockholm, kom till honom ohappandes Kongl. Maj:ts fullmakt af d. 21 Jan. 1730 på biskopsembetet i Linköping, der presterskapet, som med många röster honom kallat, lefde i mycken väntan att få honom till sin förman." Denna väntan kom han dock aldrig att tillfredsställa, emedan han samma år, efter sin faders, Erkebiskopens död fick pluralitetens kallelse till Upsala biskopsstol och af Konungen dertill utnämndes d. 20 Nov. 1730. Denna prelatur började således med honom gå i arf, ett förhållande som sedermera fortfor genom alla tre Benzeliernas tid och hvaröfver Rhyzelius utbrister i en an-

däktig förundran, såsom öfver något "hvilket tillförene här i riket icke hade skett, nemligen att immediate efter sin fader blifva Erkebiskop." Hvaruti vår Steuchii förtjenster för öfrigt bestått, är icke så noga bekant, men Rhyzelius försäkrar att han "med sin lärdom, tjenstvillighet och fromhet samt tals och sinnes ljuflighet ganska mycken nytta gjort och kärlek sig förvärfvat vid Akademierna; äfvensom han efter sin faders och svärfaders (Haquin Spegels) förelysande exempel varit en icke mindre behagelig och uppbyggelig Biskop och Erkebiskop, hafvandes jemväl derigenom mycket godt kunnat uträtta, att han alltid hafver stått i synnerlig nåd hos höga Öfverheten samt med sin saktmodighet och försigtighet bibehållit förtroende och vördnad hos Riksens Ständer, särdeles hos presteståndet, hvars taleman han varit med en allom rättsinnigom behagelig foglighet. Och det han såsom Erkebiskop och Procancellarius i Upsala befrämjat och gjort bör icke heller glömmas hos posteriteten och hans efterträdare, såsom åt hvilka han skaffade att Erkebiskopshuset vardt ifrån grunden ombygdt och ansenligare gjordt."

Såsom Professor utgaf han i Lund sju disputationer af blandadt theologiskt och philosophiskt innehåll, bland hvilka en, de scepticismo philosophico, onekligen vittnar om åtskillig beläsenhet, men står dock långt efter den mannens frambringelser, som dock af honom blef förbigången vid tvenne särskilta befordringstillfällen vid Lunds universitet, nemligen Andreas Rydelius, som först efter S. kom i besittning af philosophiska lärostolen derstädes. I Upsala utgaf S. icke mindre än 97 disputationer, dem biographen ej varit i tillfälle att se. År 1719 vid Drottn. Ulrika Eleonoras kröning erhöll han både Theol. Doctorshatt och Adelsdiplom. Introducerad samma år på Riddarhuset under № 1582 med namnet Steuch, bibehöll han dock alltjemt sitt fädernenamn oförändradt. Han dog i Upsala år 1742. I sitt första gifte, med Erkebiskop Spegels dotter *Elisabeth*, hade han 8 barn, hvilka alla, med undantag af en enda dotter, gift först med Kammarherren, Baron Cederkreutz och sedan med Lagman Wattrang, gingo bort i sin spädare ålder. I sednare giftet med Landshöfdingen öfver Södermanland P. Frances dotter *Ulrika Eleonora*, hade han blott en enda son *Jöns*, född 1725, död 1769 såsom Kammarherre och Kammarråd.

Skrifter: utom ofvannämnde 104 disputationer endast tvenne likpredikningar, nemligen en öfver Kämnären i Carlstad J. Bergman 1730 och en öfver Domprosten Dr. Dan. Djurberg i Upsala 1736.

(Källor: v. Döbelns Reg. Acad. Lundensis Hist. — Gezelii Biogr. Lexicon. — Ståhls biogr. Underrättelser om Lunds Proff. — Rhyzelii Episcoposcopia. — E. Bringe minnestal öfver A. Rydelius.) P. G. A.

STJERNBERG, NILS.

Bland 1668 års män finnes äfven detta namn, införlifvadt med den uppspirande Carolinska Akademiens äldsta historia och kan redan som sådant näppligen vägras ett rum i Svenskt biographiskt Lexicon. Kommer härtill verklig förtjenst om det allmänna i flera rigtningar, skall Stjernberg till ett slikt rum befinnas ännu mer berättigad. Han föddes d. 12 Oct. 1641 i Sala, der hans fader var Borgmästare och hette *Nils Wolff*, härstammande från en gammal hederlig tysk slägt, som i Gustaf Wasas tid skall inflyttat till Sverige. Begåfvad med lyckliga själsanlag och isynnerhet med utomordentligt minne, blef han redan vid 10 års ålder "deponerad" vid Upsala Akademi, der han företrädesvis begagnade Loccenii, Schefferi och Edmund Frigelii, sedan Gripenhjelms, föreläsningar. Särdeles väl upptagen hos den sistnämnde, fortsatte han under dess närmare handledning sina akademiska studier och blef genom dess bemedling antagen till gouverneur för Nils och Salomon Gyldenadler, i hvilkas sällskap han, efter erhållen Philos. Magistergrad och väl vitsordadt cathedral-specimen, anträdde en utrikes resa år 1662. Endast 20 år gammal, men med rika kunskaper, efter den tidens sed särdeles i rhetorik, philosophi och främmande språk så väl lefvande som grekiska och latin, kom han nu i tillfälle att förvärfva en icke så ringa verldsbildning under loppet af de tvenne år han tillbragte i Tyskland, Frankrike, Italien, England, Holland och Danmark, i hvilka länder han öfverallt förstod att sätta sig i beröring icke blott med philologer och andra lärde, utan ock med åtskilliga hofmän och diplomater. Efter återkomsten till fäderneslandet uppsökte han snart sin gamle gynnare, Prof. E. Frigelius, numera Stats-Sekreteraren Gripenhjelm, som i egenskap af Carl XI:s informator egde ett visst anseende vid hofvet och inom la haute volée i hufvudstaden. Särdeles intagen af den charakter unga Magister Wolffs utveckling erhållit i främmande land, antog Gripenhjelm honom genast till lärare åt sina begge äldste söner, Nils och Johan, af hvilka den förre likväl, såsom "studer-page", d. ä. strykpojke åt den unge, sjelfsvåldige Konungen, mindre träget kunde begagna Wolffs undervisning. Emellertid gjorde vår Magister sig känd och aktad af flere den tidens mäktige och

inflytelserika personer, bland hvilka RiksR. Sten Bjelke för honom fattade det förtroende, att han utkorade honom till sin Legations-Sekreterare på sin beskickning år 1666 till Danmark, Sachsen och flera af Tysklands hof. Under denna befattning invigd i både den inre och yttre politikens hemligheter, gjorde Wolff sig gällande öfverallt "genom fin urbanitet och behagliga seder", och skall hafva ådragit sig uppmärksamhet af flera furstliga och regerande personer. Efter beskickningens slut ånyo hemkommen till Stockholm, mottog han till enskilt handledning Sv. Rikes Amiral, Gr. G. O. Stenbocks son, Carl Otto, hvilken han 1668 medtog till den samma år invigda Carolinska Akademien i Lund, hvars Canceller Riksamiralen var. På dennes särskilda recommendation blef Wolff samma år utnämnd till Professor regius et extraordinarius i Historia och Vältalighet vid detta universitet, hvilken beställning han till studerande ungdomens båtnad och "sin höge patron till fullkomligt nöje" bestridde under tre års tid. Derefter utnämndes han den 17 Febr. 1671 till Log. et Metaphys. Professor i Lund, men kom redan följande året att lemna både detta embete och Akademien, för att egna all sin tid och omsorg åt enskilta ekonomiska angelägenheter. Genom gifte med den rika enkan efter Provincial-medicus i Skåne, Dr. H. G. Haster, hade han mot slutet af 1671 kommit i besittning af en ganska betydlig förmögenhet, den han dock måste försvara genom rättegång mot sin hustrus anförvandter, som derpå gjort laga anspråk. Processen vann han, men kort derefter måste han lemna all sin egendom i sticket och sätta sig sjelf i säkerhet för danska tropparne, som då härjande infallit i Skåne. Han tog sin tillflykt till Malmö, der Generalgouverneuren och Fältmarskalken, Frih. Fabian v. Fersen kom att taga hans insigter och rådighet i anspråk vid ordnandet af åtskilliga så väl krigs- som freds-operationer. Under sitt vistande i Malmö uppgjorde han det förslag till danska lagens och rättegångsväsendets förändring till conformitet med svenska, som sedermera efter krigets slut af Carl XI antogs och som ännu hufvudsakligen lär vara gällande inom de eröfrade provinserna. Efter en sådan digression från de lärdas republik återvände han 1679 till sina fordna studier, i det han d. 13 Sept. d. å. erhöll Kongl. fullmakt såsom Professor i praktiska Philosophien vid universitetet i Upsala, der han tio år derefter eller 1689 äfven blef utnämnd till Bibliothekarie och hvarest han præsiderat för 30 akademiska afhandlingar af blandadt philosophiskt, juridiskt och poli-

tiskt innehåll. Såsom Professor i Lund har han deremot ej, så vidt man vet, utgifvit någon enda disputation. Den 19 Febr. 1689 erhöll han adelsdiplom, men lät ej introducera sig på Riddarhuset förrän 1693, under № 1184 och med antaget namn af Stjernberg. Han dog i Upsala d. 6 Nov. 1694, men ligger begrafven i Anderslöfs kyrka af Wemmenhögs härad i Skåne, der han i lifstiden varit egare af Markie säteri, som är inom sistnämnda socken beläget. På den öfver hans stoft uppresta grafvård läser man följande inscription: "Kongl. Maj:ts, vår allernådigste Konungs Trotjenare och välförordnad Professor och Bibliothecarius i Upsala, Edle och Välborne Herr Wolff Stjernberg, född i Sala stad d. 12 Oct. 1641 och i Herranom afsomnad d. 6 Nov. 1694 i Upsala." Han qvarlemnade inga egna barn, men hans stjufdotter, som blef gift med en Lieutenant Carl A. Mörner, upptogs under hans adliga namn och nummer.

(Källor: v. Döbelns Acad. Lundensis Historia. — Gezelii Biogr. Lex. — Norrmans Programm till Stjernbergs jordfästning. — Ståhls Biogr. Underrättelser om Lunds Professorer.)
P. G. A.

STIERNECRANTZ, ARVID ADRIAN.

Arvid Adr. Stiernecrantz, "en Bellmannian", som "gått och drömt om ljusa dagen", enligt "Apollos svar på en förnäm Herres afsked från Parnassen", infördt i Musernas försök № 6 år 1783 *); som skref alltför vackra vers, utmärkta genom de skönaste drag af frihet och lätthet i uttrycken, enligt K. Sekret. Gartz' åminnelsetal i Utile Dulci; som lemnat en casernpoesi, ledigt versifierad och med prosaiska stycken af synnerlig renhet och smak i periodbyggnad, både i poesi och prosa här och der ganska qvick och fantastisk, enligt Lénströms "skaldeporträtt", Upsala 1842, torde böra ej alldeles förgätas. En bror till Landshöfd. P. Stiernecrantz, Friherre 1720, var Capit. Arved Stj. en Carolin, som blef fånge i Siberien, återkom derifrån 1722 med en son Christ. Adrian Stj. vid sin hand, som sedan blef Banco-Commissarie, g. m. Johanna C. Dahlström, Brukspatronsdotter från Vermland. Dessas son *Arvid Adrian* föddes d. 20 Maj 1733, blef Volontär vid Enkedrottningens regim:te 1773, Förare s. å., Bataljons-Adjutant 1774, Lifdrabant s. å. Men han räknade ej år efter Christi födelse, utan "Kron-

*) "Men Åkerhjelm måst rimma lagen
Och gått och drömt om ljusa dagen
Som Stiern—s och La—l."

bränneriernas stiftelse", "önskande att nalkas äran jemte sin Konung", men "var snart ur stånd att sitta till häst", genom sin fattigdom "saknande allt för sina begär." Efter flera anstötar och lidelser dog han d. 13 Mars 1785. Han hade insupit dödens gift af en brottslig amma och hans patriotiska nit för Kronobränneriernas flor ökade visserligen ej de svaga krafterna. Han var bland dem, som besökte Kéxel i gildstugan 1781 och parenterade öfver den borgligen döde i supsällskapet Par Bricol. Hans visor äro afskrifna af Völschow. Lenström finner dem vanligen för slippriga att citeras. Se här en Gustaf III:s drabant, att jemnföra med K. Carl XII:s. Åtten utslocknade vid Capit. Gustaf Fab. Stj:s död i Stockholm 1800.

Skrifter: uppräknas hos Lenström.

(Källor: A. A. Stjernecrantz, en Bellmannian, Skaldeporträtt af Lenström. — Gartz' åminnelsetal i Utile Dulci. — Hammarsköld, Sv. Vitt. s. 621) —N.

STIERNECREUTZ, ZACHARIAS.

Zacharias Stiernecreutz hör till de medborgare, hvilka det är efterverldens pligt att tacksamt ihågkomma. Han har nemligen gifvit till Upsala Universitet 15,666 Rdr 32 sk., hvilket capitals räntor utdelas i åtta stipendier till studenter utan hänseende till nation.

Son af Postdirecteur *Lars Joh. Kniberg*, som fick afsked 1769, samt *Catharina Forsman*, föddes *Zach. Kniberg* d. 13 Sept. 1739. Farfadern Joh. Kniberg var Slottsvaktmästare i Jönköping. Zach. Kn. blef Auscultant i Götha Hofrätt 1758, E. Notarius 1762, Notarius 1768, Proto-Notarius 1772. Häradshöfding i Bohus län 1773. Adlad 1775 och introducerad 1787 under № 2143 jemte sin broder Lagman Samuel, begge kallade *Stiernecreutz*. Zachar. St. fick Hofrättsråds namn 1795. Hans hustru *Greta Adlerbrandt* blef skild från honom. Hofrättsrådet St. lefde ännu 1807; men Lagmannen Sam. St. dog 1794. Han hade bevistat 1789 års riksdag.

En Stiernecreutzisk folkskola med 60 barn och en prestlig lärare fanns i Bärby, Säfveds socken, Götheborgs stift 1833, med 1/6 hemman till boställe och 125 Rdr b:co lön. Der infördes Vexelundervisnings-methoden först i detta stift.

STJERNEFELT, PEDER MATTSSON.

Peder Mattsson Stjernefelt till Ry och Utala föddes i Vesterhusby den 24 Nov. 1568, der Matth. Petri då var

Kyrkoherde, gift med *Anna*, dotter af Borgmäst. Dan. Jönsson i Norrköping. Sändes tidigt till Linköpings skola jemte sin broder Hans. Kom 1593 till Hoftjensten i Hert. Carls Räknekammare. Befordrades sedan på civile vägen i Södermanland, hvarpå han blef Slottsfogde i Linköping*) i Hertig Johans tid, som sedan satte honom till Befallningsman öfver Kind och Ydre. Arrenderade dessa härader efter Hertigens död af Gustaf Adolf. Förestod Ståthållarnes embete vid flera ledigheter eller förhinder. Var Assessor i den Hofrätt, Hertig Johan inrättade i sitt Östgöthiska Hertigdöme, och var äfven vid Domkyrkan, när så behof gjordes, Capitlet till godt bistånd. Slutligen Assessor i K. Hofrätten i Jönköping 1634. Död d. 4 Apr. 1639. Gift 1. 1593 med Domprosten Nic. Petri enka *Anna*, dotter af Erkebiskop Andr. Laurentii och Margaretha, dotter af Erkebiskop Laur. Petri d. ä. och hans maka Elisabeth Mattsdotter, K. Gustafs fränka, som födde sex barn. 2. 1604 med *Anna Pedersdotter*, hvars fader var Borgmästare i Linköping, som födt fjorton barn.

Biskop Jonas Petri Gothus säger vid Stjernefelts graf, att han var ingen ståtare eller prålare, utan saktmodig och en samvetsman. Hans slägtskaper inom både bördens och snillets aristokrati, ha väckt flera författares uppmärksamhet. Det ättemärke, hvarmed Stjernefelts farfar *Matts Pedersson Opplenning* förseglade Vesterås arfförening 1544 (en half lilja, lagd balkvis i skölden, förde en Hakon Halstenson i Nyköping 1391 (Diplom. De la Gardian.), säkerligen samme man, som undertecknade ett bref till Drottn. Margaretha (Lagerbring, Sv. R. Hist. III. s. 709). Han var R.R. redan 1388 (Rådslängden III. № 373). Kon. Håkan hade bortgifvit hans gods (Lagerbring III. 509). Som stamfadren för Matts Pedersson uppgifves Carl Ragvaldsson, som lefde 1280—1300. Han var gift med Brigitta, dotter af *Christer Johansson (Wase)*, *K. Gustaf I:s farbror*. År 1565 sålde M. Pedersson en "gåll" i Upsala till Gr. Gustaf Tre Rosor. Från M. P:son räknade en mängd lärde sina anor. Hans dotter *Elisabeth* blef gift med *Erkeb. Laur. Petri Nericius*; deras dotter *Margaretha* var g. m. 1. *Erkeb. Laur. Petri Gothus*, 2. *Erkeb. Andr. Laurentii Björnram*. Laur. Petri och Margarethas ena dotter Magdalena blef g. m. *Erkebisk.*

---

*) I Slottsfogden Peder Mattssons hus rengjordes och sveptes de år 1600 på Linköpings torg aflifvade Herrarnes kroppar, hvarefter de i Domkyrkan begrafdes. Werwings Carl IX:s Hist. 2 D. s. 22.

Abraham Angermannus; den andra dottern Elisabeth blef gift med Axel Drake till Intorp (att förbigå andra ädlingar utan lärdt anseende); den tredje dottern Kerstin blef g. m. *Professor Ol. Luth*; deras dotter Kerstin blef g. m. *Biskop Lars Wallius*, hvars son *K. Rådet Lars Wallenstedt* i slutet af Carl XI:s och början af Carl XII:s tid var en af de inflytelserikaste bland herrarne i regeringen.

Peder Mattsson Stjernefelts farfader *Peder Mattsson Upplenning*, Höfvidsman 1564, var g. m. Christina, ej Fargalt utan Puke (röda båten). Stjernefelts fader *Matts Pedersson*, som var g. m. Anna Grubb eller Grubbe, hade utom P. Stj. barnen: 1. *Hans Matthiæ*, Hofpredikant 1597, Prost i Norrköping 1599, † 1637; hade 16 eller 20 döttrar, af hvilka 14 blefvo ogifta: Anna blef som Nils Johanssons i Haddetorp hustru, Rikshistoriographen *Joh. Hadorphs* moder; Christina blef, som Prosten Joh. Vallerii maka, Prof. *Har. Vallerii* hustru; Sara blef g. m. Assessor Cederqvist. 2. *Johannes Matthiæ*, Biskop i Strengnäs, hvars söner adlades med namnet *Oljeqvist*. 3. *Anders Mattsson*, Borgmästare i Norrköping, hvars son Jon Östling blef adlad med det anspråkslösa namnet Österling. 4. *Knut Mattsson*, Landskamrer i Wexiö, hvars son Matthias, adlad *Törncrantz*, var Riddarhus-Sekreterare. 5. *Elisabeth*, g. m. Borgmäst. Joh. Prytz; deras dotter Anna g. m. *Lars Peringer*, Lector, var *Gustaf Peringer Liljeblads* och *Johan Peringskölds* moder. Wasablodet blef ej förgätet af dessa lärda och kanske derföre stundom befordrade ättlingar. Stjernfelts son Lars Pedersson är, så vidt vi känna, den siste ädling, som kallat sig efter modren. L. P:son Grubb var Krigs-R. Matth. Stakelbergs morfar.

(Källor: Likpredikan öfver Peder Mattsson af Biskop Jonas Petri. — Egna heraldiska uppsatser.) —N.

STIERNELD, LARS, SAMUEL och ADOLF LUDVIG.

1. STIERNELD, LARS.

Lars Stierneld var son af en adlad, men räknades ega kungligt Wasablod i ådrorna. Kon. Erik XIV:s olycklige son, Sveriges "f. d. Kronprins" Gustaf hade under sin exil gift sig med Brita Karth, dotter af Ståthållaren öfver Vestergöthland, Vermland och Dahlsland, Fältöfversten Peder Karth. (I Riddarhus-genealogien för Stierneld lär stå, att de ej voro vigda, men 1689 kunde Stierneldska slägten upp-

gifva, att vigseln skett i Schlesien). De hade en son *Lars Gustafsson*, född 1596, som kallade sig, för att dölja sin börd, som kunde väcka misstankar, först *Kartesky*, men sedan han blifvit bosatt i Norrköping, *Eldh*; han blef 1621 gift med Brita Törneroos och dog 1639, efterlemnande tre söner: *Lars*, adlad *Eldstjerna*, hvilken sedan blef Friherre (№ 95), död som Landshöfding i Östergöthland *), *Samuel*, adlad *Stjerneld*, död som Kamrer i Tull- och Licent-Contoret i K. Kammar-Collegium 1716, och *Abraham* eller *Christer Eldh*. Rosenhane erkänner ej denna gren af Wasahuset. Konungalängden s. 51 **). Nämnde Kamrer *Samuel Stjerneld*, adlad 1694 och introducerad på Riddarhuset 1697 (№ 1318) var g. m. 1. Brita Rathin, hvilken ihjälslogs af åskan i St. Clara kyrka. 2. Marg. Becken. Hans son *Lars Stjerneld* var född i Stockholm d. 12 Dec. 1669 af Brita Rathin. Blef Lands-Sekreterare på Ösel 1689 och efter denna sysslas indragning Öfver-Exsecutions-Commissarius vid Svenska arméen i Lifland 1700. Capitaine vid Enrolleringsmanskapet på Dagön, derpå Major och Commendant på Dagön, då han måste flykta för Ryssarnes infall 1710, sedan han i två år försvarat Dagön med kringliggande smärre öar så värdigt, att K. Regeringen d. 7 Oct. 1714 ansåg sig böra till K. Carl XII afsända ett recommendationsbref för honom, då han återkommit. Vid Riksdagen 1714 har han varit närvarande. Det var då han ironiskt yttrade, när man ej ville bevilja något för att afhjelpa Konungens och fäderneslandets nöd, sitt bifall till förslaget att sälja "de med svenskt blod vundne Trophéerne" och då "de tölpaktige Ständerne antogo denna lumpna utväg" (enligt yttrandet i Memoirerne 1742—43), sade "den kort om hufvudet varande Stjerneld: *jag hade orätt, som ej kom ihåg att man ej skall kasta perlor för svin; ty de äta dem som ärter.*"

Att han hade skäl att vara missnöjd med beslutet, synes kunna bevisas äfven deraf, att samma år i Maj hade tre

---

*) Han uppgifves såsom den mest verksamme bland dem, som skaffade fram Indelningsverket; likaledes såsom den der biträdt K. Skattmästaren Gustaf Bonde vid Bankinrättningen, "en man med öfverilande hetta och fierté, men med excellent embetsmanna patriothufvud och hjerta." Handl. rör. Skandin. Hist. IX. s. 114, 116.

**) Då Stjerneldska slägten inskref denna genealogi i sina böneböcker 1689 måste den väl antagas ha lika säker kunskap om sin slägts förhållanden efter 1589, som väl nu 1846 enhvar kan antagas känna sina förfäder efter 1746.

tjufvar kunnat stjäla från en bonde Erik Ersson i St. Tuna i det fattiga Dalarne 14 stycken stora silfverkannor, 10 st. mindre kannor, 50 st. silfverbägare, 125 silfverskedar, 2 st. guldkedjor, 82 st. guldringar, några guld- och silfvermedaljer, en pung med ducater samt en myckenhet med hvitt mynt (silfverpengar), allt värderadt till 12,000 daler. (Se åtskill. Rättegångshandl. på G. 5 i Löberöds Bibl. Tom. 2. № 5. Görtzens sednare påstående att Svenskarne rufvade på mycket silfver, var väl ej så ogrundadt, fast det kostade honom lifvet). Erik Eriksson sjelf hade väl hellre unnat en af sina kannor, för att freda tropheerna, än se dem alla bortstulna, om man vid riksdagen haft litet mera public spirit och vetat väcka den hos folket. Men K. Carl hade gått för långt. En skarp motsats fostrades deraf i folkets sinne.

Stierneld blef i annat Ulrika Eleonoras förespråkare och talte högt om nödvändigheten af hennes insättande i Senaten. Han ville antingen att kriget snabbt slutades eller raskare fortsattes. Han ansågs ha ledt Bondeståndet att gå med en deputation till Adeln rörande Prinsessans insättande i Regeringen. Han predikade på samma gång om vördnad för Konungen och om klubbars inrättande, der de annars skillda stånden kunde förut gemensamt rådslå. Alla visste ej ännu hvarut han ville gå. Man lyssnade emellertid på hans "starka talande och memorialiserande", finnande honom en dristiger, steler, activer, vältalande och beläster man. (Skand. Handl. VII. 222).

Efter K. Carls död framträdde han åter på banan. Han hade nu (d. 23 Juni 1718) blifvit Assessor i Götha Hofrätt. Han var 1719 en af de verksammaste medarbetarne i Sveriges nya statsskick. De tryckta protokollerna ha få spår, men i manuscriptet af Dalinska Samlingen (anf. st. VII. s. 260) nämnes han näst "den gamle Gyllencreutz, den sluge Höpken och den verkligen redlige patrioten Sam. Åkerhjelm", som var Assessor Stiernelds svärfar, såsom oppositionens hufvudmän. De voro, heter det s. 262, resolverade män, starkt emot Rådsväldet och ej mindre mot Ständers. Man ville att kriget skulle allvarligt föras, såsom flere af dem redan yttrade vid 1714 års riksdag. De äskade åtal och straff för dem af befälet, som vid utförandet ej tillbörligt gått till väga, under det sättet, hvarpå kriget fördes i skärgården utanför Stockholm, gaf misstankar om Höga Vederbörandes interesse härutinnan. Stierneld, Höpken, Wachtmeister och Åkerhjelm m. fl. misstänktes en tid af Drott-

ningen såsom Hertigens anhängare, men voro i publiken noterade såsom hufvudmän för hofpartiet (anf. st. s. 275), som ville ha Fredrik till medregent och denne med mera makt. Stierneld och Justitie-Cancelleren Stierncrona voro ifrigast mot Classificationen på Riddarhuset och Stierneld yttrade öfverljudt in pleno d. 23 Febr. *), att derest tredje classen, som var lika undersåtlig och adlig som de öfrige på Riddarhuset, ej finge lika rätt med de titrerade och Rådsättlingar, så ville de se sig om efter en egen Landtmarskalk. De två första classerna syntes då vilja gå sin väg ur Plenum, men då den tredje classen syntes sitta helt lugn qvar på sina bänkar, så stadnade de och gåfvo med sig, "emedan regeringssättet ännu intet nått sin tillbörliga form och stadga." "Under denna ventilation var på Riddarhuset en större hetta än nästan under någon riksvärdande sak." Stj. sade åter igen till protocolls, att "ingen skillnad borde göras mellan classerne, utan hela Riddarhuset formera en corps, på sätt att voteringen skedde per capita i alla rikets angelägenheter, utom i beskattningsmål, då possessionaterne hade att votera ensamt." Detta hedrar honom desto mer, som han var embetsman och troligen ej possessionat.

Stierneld blef titulerad Lagman d. 8 Mars 1720 och utnämndes till Lagman i Nerike d. 17 Dec. s. å., men dog d. 6 Maj 1721.

Gift med 1. *Anna Vendla Bloed Yssel;* 2. *Christ. Nordenhielm*, dotter af Sekret. af Staten A. N—m; 3. *Cathar. Åkerkielm*, dotter af Stats-Sekret. Sam. Å—m.

(Källor: Adelsmatr. — Stiernmans och Låstboms Höfd.-Minnen. — Odencrantz' Götha Hofrätts Hist. — Handl. rör. Skand. Hist. VII D.) —N.

2. STIERNELD, SAMUEL.

Fältmarskalken Frih. *Samuel Stierneld* föddes d. 26 Dec. 1700. Fadren *Lars Stierneld*, modren *Anna Bloed Yssel.* (Stiernman skrifver efter uttalet *Blödisel).* Han anmärkes först i våra acter såsom Page hos K. Carl XII och har sjelf berättat, huru han, trött af dagens alla ansträngningar, stundom insomnat innan Konungen gick till hvila, då Konungen helt tyst, för att ej väcka den trötte, mer än engång bredde en kappa öfver honom, då det var kallt — ett ofta anfördt drag af Kon. Carls humanitet. I den stund Kon. Carl

*) Månne ej d. 26 Jan. 1719? Jfr Handl. rör. Skandin. Hist. VII. s. 276 och Sv. Riksdagarna af P. G. Cederschjöld s. 329.

stupat, sände General Gr. Dücker sin ordonnance Stierneld till Hertigen af Holstein att underrätta om katastrophen. Då Stj. kom tillbaka blott med underrättelse om Hertigens tårar, ansåg Dücker sig kunna fråndömma honom sin arfsrätt, emedan han visat sig som en käring. Då Stj. 1724 gifte sig första gången, var han Fänrik vid Lifgardet, hvilket han var ännu 1735, likväl permitterad i främmande tjenst. Såsom Lieutenant vid Gardet gjorde Stj. vid 1738 års riksdag sig känd både som "talare och operateur", verksam inom det då segrande Hattpartiet. Då kriget, hvarefter den unga äregirigheten törstat, inskänktes vid ryska gränsen, fingo vi se samme Stj. i främsta raden bland de debatterande officerarne, som hopröstade förhållningsordres åt General en Chef, och en vacker dag fick Gr. Ch. E. Lewenhaupt besök af en deputation från 2—300 unga officerare, dervid ordet fördes af Lagercrantz, Stjerneld och Björnberg (de två sednare blefvo sedan baroniserade på samma gång, då Holsteinska huset kommit till makt i Sverige), hvilka förkunnade som Krigs-conseljens beslut, att kriget i blinken borde afstanna, helst Carl Petter Ulrik var att anse som svensk thronföljare och arméen ej ville slåss mot sin egen herre. Öfver-Adjutanten hos General en Chef Königstedt tillstyrkte honom, att straxt sätta de tre herrarne i arrest, dagen efter låta dem dömas af Ståndrätt och straxt låta exseqvera den, för att göra slut på sjelfsvåldet; men L. hade dertill för litet mod eller för mycken menskighet. Han skref blott till K. Maj:t, begärande tillåtelse att efter bästa godtfinnande dämpa dumma upptåg, hvilket Konungen medgaf. I anledning af detta bref ålades den fängslade Generalen, att uppgifva hvad som föranledt hans begäran, ja Commissionen ålade honom vid vite, att nämna dem, som i Fredrikshamn i den nyssnämnde deputationen yttrat om Carl Petter Ulrik, att han vore att anse som Sveriges herre, men han teg, och då Königstedt i arresten envist uppmanade honom att frälsa sitt eget lif genom att anklagande framlägga de myteriförsök, hvarigenom hans bemödanden som fältherre tydligen måste paralyseras, sprang L. upp från sitt brädspel och slog brickorna så hårdt i spelbordet, att K. fruktade få dem i ansigtet, utropande: *vet att jag är mer ärlig karl. Jag har ej ro af någons blod. Om de ha ro i mitt blod, skall det i dag få rinna.* (Enligt Königstedts berättelse i Juli 1751. Knös' Anekd. № 9 i Skara Bibl.). Så räddades Stjerneld, utan att vi känna att han gjorde något för Lewenhaupts räddning.

Då Adolf Fredrik 1751 fattade i svenska spiran såsom Rysslands thron-candidat, blef Stjerneld Friberre s. å. den 21 Nov. och var från friberrebänken efter introductionen 1752 lika prononcerad Mössa, som han från adelsbänken varit en skarptalande Hatt. Han var nu Öfverste vid Vestmanlands Infanteri-regte. Då hofvet 1765 öfvergaf Mössorna och slöt fred med Hattsystemet, följde Stj. med och var sedan Hatt. Man anmärkte dock ofta hans mindre lystrande uppmärksamhet på partichefernes ordres. "Han var på ålderdomen döf" — då han ej gillade Chefens bud; annars hörde han utmärkt väl. Denna sjelfständighet var i vägen både före och efter d. 22 Aug. 1772. K. Gustaf III ville förmå honom att taga afsked. Man lofvade honom, om han gick undan, Fältmarskalksstafven; han fick den, många till förargelse, som ej visste hvad han gjort för Sverige som krigare, men han lär ej hört villkoret. Hans afskedsansökan afhördes åtminstone ej, utan han reste in i höga ålderdomen årligen till sitt regimente i Jemtland, och den som skolat dermed belönas, fick länge bida. Ännu d. 20 Aug. 1772 var han General-Lieutenant, C. S. O. Då tycktes i Vesterås en gratulation på hans namnsdag af "en tacksam son Adolf Ludvig Stierneld."

Sam. Stierneld blef gift med 1. *Maria Charl. Cronfelt*, f. 1705, gift 1724, † 1734. 2. *Maria Charl. Holmström.* Som i Adelsmatr. I. s. 202, tryckt 1754, hon då säges vara gift med Öfv.-Lieuten. Jul. Gynter, måste hon blifvit skild från Stierneld. Han skall 3. blifvit gift med en fru, som bragt honom den rikedom, han slutligen egde. Slippriga anekdoter rörande dennes herres chevalerie mot damer saknas icke. År 1757 egde han redan blott i trakten af Hedemora bruksegendomarne Säter, Gränshammar och Turbo med Vikmanshytte masugn, Viks stålbruk m. m. köpt af Capit. Angerstein.

(Källor: Adelsmatrikeln. — G. Gezelii handskrifna anekdoter, ej begagnade för Biogr. Lex — Knösiska anekdoterna på Skara Gymn. Bibl — Handl. rör. Skand. Hist. VII. s. 200. — De tryckta processhandlingarne mellan Assessor B. Angerstein och Öfversten Stierneld. Sthm 1759.) —N.

3. STIERNELD, ADOLF LUDVIG.

Baron *Adolf Ludvig Stierneld* föddes d. 1 Sept. 1755. Det första spår vi träffat af denne man är den i Vesterås tryckta gratulationen på vers till fadren på dess namnsdag. Är den fluten ur hans egen ådra, så bör versernas frihet från smicker anmärkas till ära för författarens smak. Början är:

Den unga Eken aldrig hinner
Ur jordens vrå i höjden opp,
Om hon ej af den äldres topp
Sin skugga och sin svalka finner.

Dernäst ha vi träffat A. L. Stierneld nämnd i handskrifna anekdoter. Det var han som 1780 måste slåss med Grefve Magn. Carlsson De la Gardie på Beckers värdshus. Anekdot-berättaren anmärkte dervid, att Fidei-commissarierne sällan voro under frihetstiden kände för venale eller dissolute, men att det merändels träffade in med yngre grenar af familjerne, som ej hade en förmögenhet som svarade mot rangen: också ett memorandum för dem som försvara denna väld i ärfda-balken. Redan före riksdagen 1789 räknades Stj. såsom hörande till den emotsedda oppositionen. Han hade varit högt i Konungens ynnest, men fallit i onåd och således "tagit sitt parti." Om onådens anledning berättades följande. Han hade engång i de kungliga rummen på Ulriksdal tillställt en frukost för unga stallbröder, der man rumlade någorlunda högljudt, då Konungen oförmodadt anlände. Missnöjd öfver denna djerfhet, hade han skarpt tilltalat Stj., som, kanske för mycket upprymd, säges ha haft det "etourderiet" att svara, att ett öde, en slump deciderat dem emellan om hvilkendera som hade den största rättigheten till dessa rummen (syftande på sin börd från K. Gustaf I:s äldste sons äldste son). Baron Stj. förklarade sjelf denna förklaring som ett misstag, men uppgaf för Gr. Jakob De la Gardie orsaken till den iråkade onåden ligga i en spådom af mamsell Arvidsson, hvarpå Konungen trodde, sammanlaggdt med några ovarsamma utlåtelser af den ifrige "patrioten." På riksdagen 1789 slöt Stj. sig nära intill Riddarhus-oppositionen och blef i Febr. s. å. arresterad. Gr. Hamilton ansåg honom då oskiljaktigt förbunden med Baron Carl De Geer. Stj. insattes först på Fredrikshof, sedan, då rum der behöfdes för från Finland ankomne officerare, på Drottningholm, dit han utfördes jemte Frietzcky. Då alla de arresterade riksdagsmännen frigåfvos vid riksdagens slut, gjordes undantag blott för Baron Stierneld och Öfverste Almfelt (som så ofta orätt kallats *Armfeldt* hos våra författare), af hvilka den förre sändes till Varbergs fästning på behaglig tid, den sednare till Carlstens. Detta i strid mot sjelfva Säkerhets-acten, helst hvarken ransakning eller dom föregått *).

*) Då von Asp om aftonen frågade Konungen om Stierneld också blifvit fri, då de öfrige fängslade undsluppit, svarade Konungen:

Men Stjernelds fästmö var dotter af Konungens älskade "Stolpe" (Grefve Gyldenstolpe). K. Gustaf skref från Valkiala d. 2 Maj 1790 till "Grefven af Forssby": "Så snart jag fått veta att Ni samtyckt att Stjerneld blir er måg, har jag endast afbidat ett gynnande ögonblick för att återställa Er honom. Gud har gifvit mig segren ... Måtte Stj. göra er dotters lycka, lika uppriktigt, som jag förlåter honom allt det bekymmer han gjort mig." Samma dag skref Konungen till Stj.: "Ni är fri. Då Ni uppvisar medföljande order, blir ni försatt i fullkomlig frihet. (Fången sjelf fick lemna Commendanten Konungens ordres.) Jag fäster dervid intet vilkor; likväl skulle jag önska, att icke bland mina fiender räkna Grefve Gyldenstolpes måg. Res i största hast att angenämt öfverraska er fästmö ... Jag njuter ett verkligt nöje att sluta hennes lidande ... Det parti ni tager skall hädanefter bestämma mina tänkesätt för Er och göra, att jag antingen anser Er som måg och son af gamla goda vänner eller endast som Baron Stjerneld." Den 21 Maj skref Konungen till J. G. Oxenstierna: "Jag är nyfiken att höra hvad verkan Stjernelds frigifvande åstadkommit. Det är ett verkligt offer till Gud, ty han är den enda menniska, mot hvilken jag hade en verklig ondska och en personlig enskilt ondska. Han hade stört min inre societet. Han hade söndrat ifrån mig (Gyldenstolpe?)s hjerta, som jag älskade, och allt detta för ett intet; ty jag har aldrig gjort eller sagt honom något, som kunde röra hans heder och jag älskade honom uppriktigt ... Om han har förargat mig, så har jag låtit sätta in honom, således äro vi qvitt ... Han kan äfven tjena att återföra många, som skulle förlora sig genom sina dårskaper." (Gustaf III:s brefvexling VI: 45). D. 8 Juli skref Konungen från Svensksund till Grefve Gyldenstolpe: Stj. har efter slutad quarantaine i Lovisa kommit hit till mig ... och jag tror han bör vara nöjd med det sätt hvarpå jag emottog honom ... Er måg. På bröllopet föreställde sedan Konungen brudgummens fader. Detta bröllop stod natten förrän Hästesko skulle aflifvas. Här vankade böner, knäfall och allt dylikt hofspråk, för att afböja följande dagens så motsatta festivitet, ehuru Stj., som haft Munskänkens lycka, ej förmådde afböja Bagarens öde från Hästesko. Mångas hjertan vändes här från Konungen, då de funno hans bemö-

---

Hvad Stj. vidkommer, få vi se huru han går ifrån sig; det är en viss Ryttmästare Elméen, som torde bli något besvärlig. (De la Gard. Arch. XVIII. p. 110).

dande att muntra till lust och löje och så "blanda nöjen och blod, dans och hufvuden", enligt Hamiltons ord. Bruden hette Christina Charlotta Gyldenstolpe. Det var under hennes porträtt, J. G. Oxenstjerna skref:

Snille, Godhet och Behag,
Att ej mera vara skilda,
Ville sig tillsammans bilda
Uti dessa penseldrag.
Glada, tänkande och milda.

Vid 1792 och 1800 års riksdagar var Stj. "thronens stöd." Då oppositionen 1800 ville blott åtaga sig bevillningen "till nästa riksdag", ville Stj. att den skulle åtagas tills riksskulden upphörde, för hvars betäckande den var gjord. "En sådan tid för bevillningen kan intet ge farhåga, ty i hvilkens händer kunna vi mer tryggt öfverlåta denna angelägenhet, än i dens, som har hela vårt förtroende? . . . Öfvom Ridderskap genom osvikligbet att stå med Konungen! Vi ha fullgjort vårt åliggande, då vi lemnat Regenten ett öppet fält att göra oss lyckliga."

Efter 1809 års regementsförändring gjorde sig Stj. mest utmärkt genom sitt nit att bevara historiens källor från förstöring. Han ökade sin faders manuscriptsamling, gjorde deraf ett Stjerneldskt Fideicommiss (före 1809), men med villkor, att om ätten på manslinien utgår, samlingen tillfaller jemte bibliothek och det antiqvariska museum, som dermed är förenadt, Upsala akademi, dock med undantag af de handlingar, som röra Forssby egendom i Södermanland. Permbrefssamlingen utgör 130 n:r från 1330 till 1699, hvarpå ett utförlidt register finnes i Handl. rör. Skand. hist. XVII D. Kongl. Samfundet för utgifvande af Handskrifter rör. Skand. hist. torde uppstått hufvudsakligen i kraft af Baron Stjernelds nitälskan. Han var der mer än en gång Ordförande. Hans nit gick så långt, att det stundom misstänktes framkalla urkunder eller läsarter i dylika, liksom man en tid skaffade fornmynt; men säkerligen var denna misstanka utan skäl. Han värderade sanningen mer än considerationer. Vid öfverläggningen om det nämnda Samfundets stiftelse, yttrade Stj. till Grefve J. De la Gardie, hvilken kanske näst honom och Grefve L. v. Engeström var nitisk i detta fall, åtminstone sedan blef det: . . . "För öfrigt må sanningen, till heder eller vanheder, komma i dagen med undvikande af allt som hörer till Chronique Scandaleuse eller som icke medförer bevis."

Stj. dog d. 31 Juli 1835 såsom Öfverkammarherre (i Drottn. Soph. Magd:s hof), C. N. O. och Ridd. af Carl XIII:s

Orden. Hans son *Gustaf Nils Algernon Adolph Stj.* föddes d. 12 Juli 1791. F. d. Ministre Plenip. vid Engelska hoffvet och Öfverste Kammarjunkare, blef Stats-Minister för Utrikes Ärenderna d. 9 Mars 1838, Ridd. af Seraph. O. d. 7 Maj s. å. Ledamot af den under Konungens frånvaro tillf. regering 6 Dec. 1838 — 15 Juni 1839, erhöll tjenstfrihet d. 5 Sept. 1840 och afsked d. 11 Juli 1842. Åter Utr. Minister April 1848. H. Exc. Baron Stj. var g. m. Dorothea v. Engeström, dotter af Grefve L. v. Engeström, Minister för Utrikes ärenderna. Öfver henne skref Tegnér: "Grafven i Hières."

(Källor: Saml. på Löberöd — De la Gard. Arch. XVIII & XX. — Hamiltons Anteckningar. — Ridd. Archivets Geneal. — Rådalängden af Låstbom. — Adels-Matriklen af Stiernman. 1 D.) — N.

STJERNGRANAT, CARL.

Vice Presidenten C. Stjerngranat var, som det ofta sägs, Riddarhusets Spiritus rector 1788—89, Cheferne General Duvalls och Öfverste Carl Ad. Wachtmeisters hemlige rådgifvare. Han hade, enligt Hamilton, det djupaste snille. Tordes ej visa sig på öppen bana, men var den hemliga driffjädren. Han hade varit Secreterare vid högmålsprocessen 1756 mot Grefve Brahe m. fl., uppgifvit projectet till landets tiondesättning 20 år derefter. Så motstridande antecedentia kunde ej vålla allmänt förtroende, som ej heller fanns, men man nyttjade hans goda hufvud, helst han visade sig vara "häftig patriot" och man trodde sig kunna påräkna fasthet deri, då hans eget intresse som egendomsherre var att ej beskattas. Då K. Gustaf III begärt ett samtal med Duvall, ville D. ha Wachtmeister och Stjerngranat till Auscultanter. Stj. uppläste ett stort patent. Konungen svarade derpå som från sin thron. Resultatet blef intet. Stj. skref ock en ordrik justification mot Landtmarskalken, i juridisk stil, som hvilar i Riddarhus-archivet. Ansågs af många onödig. Duvall inskaffade honom i Riksgälds-Contoret genom att, då det tog emot, föreslå sig sjelf, som antogs; men han lemnade kort derpå riksdagen, då Stj., såsom den ende som varit utom honom i fråga, ingick som ledamot.

Stjerngranat var dock blott *Secrete* rådgifvaren. *Secretissime* var Grefvinnan Hedda Klinkowström, Grefve Axel Fersens dotter, den, yttrar H., som kanske af alla svenska fruntimmer naturen utrustat med det eldigaste snille samt den starkaste själ och som uppfyllde hvad hon saknade i erfarenhet genom instructioner af sin far, hvilka inbakade i

bröd gingo till och från Fredrikshof — något som nekas af hennes kusin Grefve J. De la Gardie. Och så skrifver en ännu lefvande person, som innehaft ett af statens högsta embeten: "Stj. var Konungens spion, låtsade vara en af de häftigaste i sitt parti, rådde och ledde de öfrige samt skref för dem det skarpaste mot Konungen, som han förut uppvisade för samme Konung. I Rauths process, då hemliga utgiftsboken företeddes, blef man varse huru mycket Stj. personligen uppbar för sitt besvär" — att göra en fradga af hela oppositionsstormen.

Friherrinnan Stjerngranat egde 1775 d. 27 Dec. den nåden att få ett bref med bön att hon hos sin man ville rekommendera Bellman, "autrement dit l'Anacreon de la Suede", till Secreterare i K. Nummerlotteri-Directionen. Han hade ingifvit en supplik på vers till Konungen derom, men Konungen ville ej recommendera honom hos herrarne, hvilket blefve en befallning, och Konungen ville ej besvära någon "et encore moins ces Messieurs." "Les muses sont les déesses des poëtes, et comme celles sont femmes ainsi que vous, à qui pourrais-je mieux adresser mon pauvre protegé. Je le laisse en vos mains et je vous prie de vous charger de son sort." Början till denna bönskrift för poëten är mera sann än skön och må äfven anföras — efter öfversättningen: "Ni vet, att jag alltid älskat poëterne och i synnerhet de svenske. Ni vet att dessa herrar alltid äro fattiga och alltid begära understöd. Ni vet också, att deras verskraft icke är lycklig och fruktsam, utan i den mån deras pung är uppfylld."

Bellman blef Sekreterare med 3000 daler k:mt i lön och lemnade hälften till den som förrättade tjensten.

